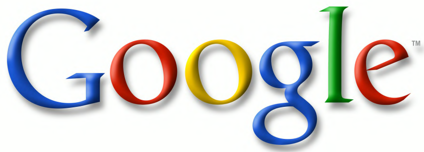
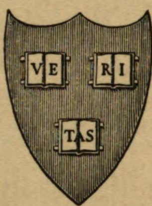
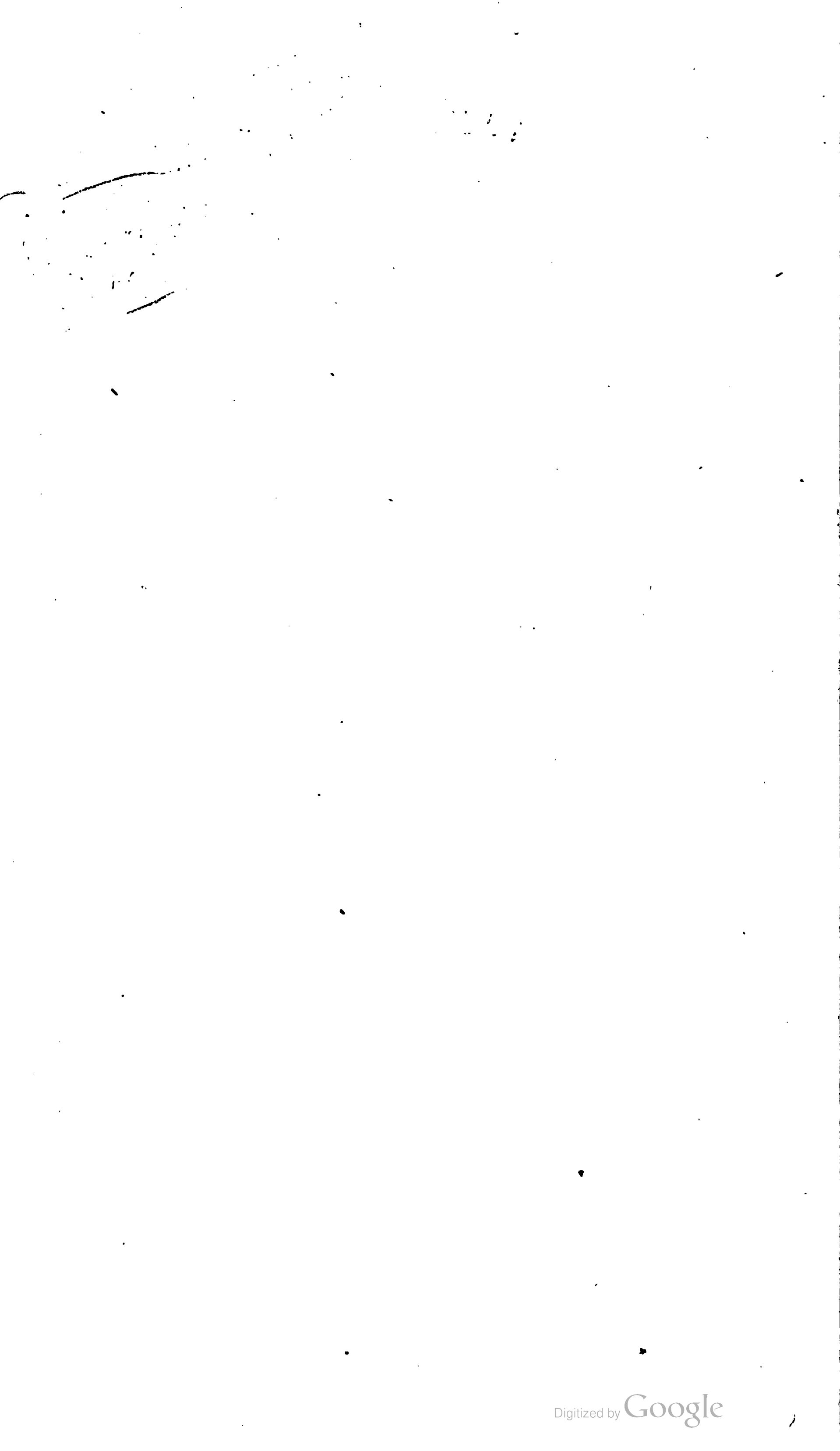

3 2044 103 160 081

VE RI
TAS

Digitized by Google

INLEIDING TOT EENE GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDSCHE DIPLOMATIE.

INLEIDING

TOT EENE

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDSCHE DIPLOMATIE.

DOOR

Mr. G. W. VREEDE,
HOOGLEERAAR TE UTRECHT.

EERSTE GEDEELTE.

UTRECHT,
J. G. BROESE.
1856.

Gedrukt bij GIEBEN & DUMONT.

Aan den Heer Mr. L. C. LUZAC, Curator der Hoogeschool te Leiden, oud-Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, enz.

Terwijl Gij onder den lommer van Oudwijk *met den grijzen* VAN NES, *de dagen van den gemeenschappelijken strijd voor de ontwikkeling van onze constitutionele instellingen, in gullen, vertrouwelijken kout herdenkt, zie ik mij door Uwe belangstelling in het onderwerp dat mij bezig hield, aangemoedigd, U dezen arbeid, schoon onvoltooid, aan te bieden. — Gij die mij sints* 25 *jaren kent, en weet hoe hoog ik reeds in mijne jeugd Uw parlementair gedrag waardeerde, zult tevens beseffen, hoe ongaarne ik tot de splitsing der veelomvattende taak heb besloten. — Een geheel, niet een half werk ware eene voegzame hulde geweest.*

Doch Gij behoort niet tot het getal dergenen, die kleingeestig en kitteloorig aan den vorm hechten. Met Uwe gewone toegefelijkheid laat Gij U het gebrekkig geschenk wèlgevallen, ter

bevordering van het doel dat ik beöog. — Of heeft niet U, gelijk mij, vaak de jammerlijke toestand der hedendaagsche Nederlandsche Diplomatie bedroefd en geërgerd? Hebben wij niet openlijk in de Nationale Vertegenwoordiging, Ministers van Buitenlandsche Zaken meer dan eens hunne onervarenheid hooren belijden? Hebben niet andere, ook zonder die openhartige nederigheid, onherstelbare misslagen begaan en 's Lands waardigheid tegelijk met onze stoffelijke belangen gekrenkt? En zoude het dan niet dringend noodig worden, hun die zich roekeloos op het glibberig pad wagen, de geschiedenis en beginselen van eene wetenschap voor te houden, door welke de Staatslieden der Republiek zoolang hebben uitgeblonken?

Ziedaar de voorname reden, welke mij tot de onmiddellijke uitgave van dit Eerste Gedeelte der Inleiding noopt. — Is in de hoofdstukken die thans het licht zien, het omslagtig Bestuur der internationale aangelegenheden van de Unie ontvouwd, en meer bijzonder in het voorbeeld van WILLEM III *aangetoond, wat die groote Stadhouder, door de uitnemende talenten van onze toenmalige Gezanten bijgestaan, en niet het minst door overeenstemming en zamenwerking met den Eersten Minis-*

ter van Holland, in Europa vermogt, in het zevende *Hoofdstuk, aan den* Advocaat-Raadpensionaris van Holland en West-friesland *gewijd, wensch ik het diplomatisch stelsel en bedrijf der Mannen, die tot* 1795 *het moeijelijkste staatsambt in het magtig Gewest bekleedden, naar tijdorde te schetsen. — Een* Achtste *Hoofdstuk moet de opgave en beschouwing behelzen van* Neêrlands vroegere Alliantiën; *en in een* Negende *zullen de regelen der voorvaderlijke Politiek worden blootgelegd, welke in den kleinen, bij uitstek handeldrijvenden Staat nog met vrucht kunnen behartigd worden.*

Welligt oordeelt Gij dat het programma meer belooft, dan het mij gegund zal zijn te volbrengen. Ik heb het echter niet willen terughouden, vooreerst opdat de lezer zoude weten, wat hij in het Tweede Gedeelte te wachten heeft; ten andere, opdat nevens U en onze gemeenzame Vrienden VAN MARLE *en* TYDEMAN, *ook andere deskundigen, mij met raad en daad gelieven voor te lichten, of door mededeeling van onmisbare boeken en bescheiden te ondersteunen. — Reeds heb ik, in het laatste opzigt, veel verpligting aan de Heeren* VAN DER HEIM, HOLTROP, NIJHOFF, BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, DE ZWAAN, VERMEULEN, VAN DAM VAN

NOORDELOOS, DE WIND, SCHOTEL *en Baron* VAN AERSSEN-BEIJEREN V. VOSHOL. — *Heeft tot hiertoe in de nu verschijnende Proeve slechts enkele malen de rede kunnen zijn van Nota's of feiten in de* Gazette de Leide *voor de vergetelheid bewaard, het fraai exemplaar dier onschatbare Verzameling, dat ik aan Uwe vriendschap te danken heb, zal mij gewis nog dikwerf nuttig zijn. — Zoo vertrouw ik dan de zware taak, die ik aanvaardde, eerlang te zullen kunnen vervullen. Blijf Gij inmiddels, van den druk der Staatszorgen ontheven, in de benijdenswaardige rust die U geschonken is, met die onverdoofde wakkerheid van geest en die ongedwongen vrolijkheid welke den gelukkigen man kenmerkt, het rein genot der beoefening van letteren en wetenschappen smaken, voor allen die U liefhebben en hoogachten, voor het Vaderland dat in U het toonbeeld van den braven, onbaatzuchtigen Volksvertegenwoordiger eert, nog eene lange reeks van jaren gespaard.*

UTRECHT,
13 Augustus 1856.

INLEIDING TOT EENE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE DIPLOMATIE.

„Voor een' waarborg, dat wij zoo ligt geen wingewest van een ander Rijk zullen worden, hebben wij God, het water, den Bataafschen heldenmoed, de balans van Europa, de jaloezij der Mogendheden en de Geschiedenis van zoo veel eeuwen als de Republiek bestaat."

JOH. MEERMAN.

Er is, naar de eenstemmige erkenning van het buitenland, van vermaarde Vorsten en Staatslieden, van regtsgeleerden en geschiedschrijvers, eene zeer bedrijvige en zelfstandige Nederlandsche Diplomatie, eene kweekschool van bekwame mannen geweest, wier gezag beide in de theorie en in de praktijk van het Europesche Volkenregt onuitwischbare sporen heeft achtergelaten, en wier heugenis niet zonder nadeel voor het Vaderland verloren zoude gaan. — Had reeds de onsterfelijke Koning van Zweden, GUSTAAF ADOLF, opgemerkt, en tot een' van onze Gezanten het woord voerende, verklaard, »dat in den Hage was het *Theatrum* van alle de handelingen ende actien van Europa [1]," en kon de gewone verblijfplaats van de Hoog Mogende Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden werkelijk gedu-

[1]) *Rapport der Legatie van* GASPAR V. VOSBERGEN (A. 1625).

rende de geheele XVIIe en in de eerste helft der XVIIIe Eeuw, als een algemeen en onafgebroken Congres der voornaamste Diplomaten gelden, waar veel meer dan te Weenen, Londen en zelfs Versailles, als in een middenpunt, de gewigtigste vragen van den dag ter tafel gebragt, en na omslagtige en rijpe raadpleging beslecht werden [1]), de laatste Raadpensionaris van Holland, VAN DE SPIEGEL, mogt nog zonder grootspraak betuigen, dat hij onder de ongunstigste omstandigheden en terwijl de Republiek zigtbaar ten ondergang neigde, niet lijdelijk gebleven, een' niet te miskennen invloed op de bewaring van den vrede op het Vasteland had geoefend [2]).

Wij achten het een' duren pligt, althans te beproeven, de internationale betrekkingen van het voorgeslacht in een geordend zamenstel, zoo beknopt doenlijk, te ontvouwen, en de beginselen door de Nederlandsche Staatslieden verkondigd, uit een te zetten, toegelicht door het verhaal der gebeurtenissen, te midden van welke zij optraden en werkzaam waren. — Waar vreemdelingen in de huldiging der verdiensten van onze Voorouders sints lang zijn voorgegaan, ware het onverantwoordelijk, stil te zitten. — Geene ijdele roemzucht zal onze pen bestieren, maar een innig en levendig besef, dat een klein, door magtige en overmoedige Staten omringd en niet zelden belaagd Volk, meer dan eenig ander, moet weten zijn aanzien staande te houden; dat niets gevaarlijker is dan het lokaas van toenemenden voorspoed en van steeds aangroeijende schatten, gepaard met een mistrouwen aan eigen kracht, of, nog erger, met eene onware en onedele erkenning van zwakheid en onvermogen, die ons eene gemakkelijke prooi van dezen of genen Veroveraar zouden maken. — Is Nederland eens uit de rij der vrije Staten geschrapt geweest, men bedenke wèl, dat nog in 1814, in weerwil van het herstel van het Huis

---

1) KLUIT, *Primae lineae Hist. Feder. Belg. Federati*, p. 495 sq. (1790).

2) *Nadenking van een' Staatsman wegens zijn Ministerie in Holland*, (1795) 1800, bl. 32 volg.

van Oranje, ontwerpen werden gesmeed om onze herboren landgenooten, die even te voren het Fransche juk hadden afgeschud, onder dat van eene hersenschimmige Duitsche eenheid te brengen, en wel onder het eerroovend en lasterlijk voorwendsel, dat van den heldenzin der TROMPEN, van een' DE RUYTER en DE WITT geen schijn of zweem meer te vinden was [1]). —

Gewis, geen Volk, minder dan het Nederlandsche, mag bij opkomende moeijelijkheden, vadsig en lafhartig insluimeren, gedwee op de wieken van anderen drijven en onwaardiglijk vergeten, hoe het voorgeslacht, onversaagd op God en het regt der menschheid betrouwende, zich meer dan eens uit veel neteliger toestand, met opoffering van goed en bloed voor 's Lands onafhankelijkheid en de vrijheid van geweten, tot verbazing der Wereld verhief, en in plegtig bezworen Tractaten het loon van eene voorbeeldelooze volharding afperste. — Datzelfde Volk, dat door de Vorsten, aan welke het in een oogenblik van vertwijfeling, het opperbewind had opgedragen, verraden of wel onmeêdoogend versmaad en afgewezen was, zag zich, na veertigjarige worsteling krachtvol en verjongd, als Bondgenoot door Koningen aangezocht en boven vele gekroonde hoofden geëerd [2]).

Nooit heeft men treffender en gevoeliger dan in den laatsten tijd, ondervonden, hoe naauw het wèl- of kwalijk varen van een' Staat verknocht is met de leiding der buitenlandsche aangelegenheden. — Of heeft men niet de luidste en bitterste klagten over grievende vernedering, door eene even beginsellooze als kortzigtige Diplomatie berokkend, in de zalen

---

1) *Memorie van den Generaal* V. KNESEBECK, (Weenen 28 September 1814), bij PERTZ, *Leben d. Minist. Freih.* V. STEIN, IV, 648 (Berlin 1851), »von dem Sinn der TROMP, RUITER und DE WITT ist keine Spur übrig."

2) GROTIUS, *Hist.*, L. XVIII. »Eo ex tempore (1609) multi reges, principes, nationes Batavam ad societatem respicere coeperunt." — Vroeger schreef hij, *Annal.* L. IV: »Eo angustiarum deventum erat, ut vellent regnis *accrescere, nec admitterentur.*" (1584, 1585).

van *Westminster* hooren uiten? Heffen de Vertegenwoordigers van de eerste Mogendheid van Europa zulke verwijten aan, men zegge niet, dat het bestel der Diplomatie van een' zoo kleinen Staat, als het Koningrijk der Nederlanden, eene onbeduidende, en uit een zuiver politisch oogpunt, bijna onverschillige zaak is; integendeel schijnt het behoud van onze zelfstandigheid, door geduchte en naijverige naburen beurtelings bedreigd, dubbele waakzaamheid, inspanning en ontwikkeling van talenten te vereischen. — Eene beschouwing der Nederlandsche Diplomatie, die met de wording en den aanwas van het Gemeenebest begint, en met de inlijving van het Koningrijk Holland in het Fransche Keizerrijk ten jare 1810 eindigt, zal dan wel eene onloochenbare behoefte zijn. — Er is meer. Toen in 1813 ons volksbestaan herleefde, werd niet slechts de onafhankelijkheid van den alouden Staat, onder een' gewijzigden regeringsvorm, hersteld; niet slechts de grenzen van het voormalig grondgebied der Republiek, ook de vroegere regten en verbindtenissen tegenover vreemde Mogendheden hernamen hunne kracht, zooverre zij met de aanmerkelijke veranderingen, middelerwijl in de gesteldheid van Europa te weeg gebragt, nog konden strooken. — Menig Tractaat, voorheen gesloten, geldt nog heden als rigtsnoer voor het Koningrijk, en verzekert voordeelen, gelijk het lasten oplegt. — Zoo is onze verhouding tot het buitenland ten deele ook door het verledene bepaald, en kunnen onze Staatslieden zich met de schrale kennis van de tegenwoordige regelen en vormen van het internationaal verkeer niet vergenoegen. — Door onze ligging, door de heerschappij over uitgestrekte en onwaardeerbare koloniën, door een' handel, nijverheid en scheepvaart, die ons met de uiterste punten der Aarde in aanraking brengen, door onze kapitalen, maar niet het minst of liever allermeest, door de zedelijke magt van het erfdeel der schrandere en heldhaftige Voorouders, nemen wij in het Statenstelsel nog immer eene eigene plaats, een eigen standpunt in. — Ons aanzien, onze waardig-

heid en rang niet alleen, maar ook de geest, die onze Diplomatie bezielen en kenmerken moet, worden steeds, in zekere mate, door onze glorierijke herinneringen aangewezen. — Moge de toon van onze Gezanten met het gewigt, hetwelk hunne woorden in de schaal der Politiek konden leggen, evenredig gedaald zijn, nimmer behooren zij te vergeten, dat »*de Hollanders* eens *als de Balancemaekers van de conquesten en glorie van alle Princen en Koningen*" gevreesd en ontzien waren [1]); dat JOHAN DE WITT, VAN BEUNINGEN en BEVERNINGH, daarna WILLEM III, FAGEL en HEINSIUS door onbezweken standvastigheid in den edelsten strijd tegen het geweld, de kunstenarijen en het goud van LODEWIJK XIV een' onvergankelijken naam hebben verworven; dat zij het evenwigt en tevens de burgerlijke en godsdienstige vrijheid van Europa handhaafden, terwijl EVERARD VAN WEEDE en ARNOUT VAN CITTERS de Constitutionele Monarchie in Groot-Britannië op hechtere grondslagen hielpen vestigen. — Nimmer mogen zij vergeten, dat Holland de wieg is geweest der beschaving en alzoo der grootheid van het onmetelijk Rusland; dat er een tijd is geweest, toen een Fransch Minister van Buitenlandsche Zaken [2]), in het eenvoudig vertrek van den Raadpensionaris HEINSIUS te 's Gravenhage *incognito* verschenen, dringend om den vrede bad, die aan den verderfelijken oorlog, door de onverzadelijke heerschzucht van zijn' verdwaasden Meester verwekt, een weldadig einde moest maken. — Maar tevens behooren zij niet te vergeten dat, zoo elders, op het tooneel der negotiatiën de gelukskans keert, en dat bij den Vrede van Utrecht vruchteloos de voorwaarden werden teruggewenscht, welke de Fransche Gezanten te *Geertruidenberg* te vergeefs hadden aangeboden.

Bekend is de uitspraak van den Geschiedvorscher SIMON STIJL, dat een bekwaam Afgezant zijn Vaderland grooter dien-

---

1) Brief van JOHAN BOREEL uit Engeland, 1 September 1668, *Brieven van* DE WITT, IV. 848.

2) DE TORCY, *Mémoires* (1709) T. II (uitg. van Londen 1757).

sten kan doen dan de zeeghaftigste Veldheer, en dat de VAN BEUNINGENS misschien nog dunner gezaaid zijn dan de EUGENIUSSEN en de TURENNES.

Wij willen ons dan tot de taak aangorden, welker omvang en bezwaren wij ons geenszins ontveinzen. Maar vooraf zal het noodig zijn de grenzen van het gebied te bepalen, hetwelk wij wenschen te doorloopen. — Is, naar de Grondwetten van het hedendaagsch Europa, het bestier der internationale betrekkingen in eenige Rijken onverdeeld of voorwaardelijk aan eene der Staatsmagten opgedragen, niet ligt is weleer in eenig Land, in gelijke mate als in de Republiek der Vereenigde Nederlanden, de leiding der Diplomatie afhankelijk geweest van de beginselen en voorschriften van het toenmalig, zeer ingewikkeld Staatsregt. — Zijn derhalve gemeenlijk de in- en uitwendige belangen van elke Mogendheid in hare verhouding tot de overige Staten, uit den aard der zaak, min of meer onafscheidelijk, met regt zullen wij den aanvang der geschiedenis van het diplomatisch verkeer van ons Vaderland dagteekenen van het tijdstip, toen in de Unie van Utrecht de gronden werden gelegd tot eene duurzame vereeniging der Nederlandsche Gewesten [1]), eene Unie, in welke men zelfs hoe lang zoo meer een volkenregtelijk, veeleer dan staatsregtelijk karakter heeft erkend. — Wij volgen hier overigens een doorluchtig voorbeeld, dat van den grooten JOHAN DE WITT, die in de scherpzinnige en in de vermelding van *precedenten* zoo rijke verdediging der hatelijke Acte van Seclusie, niet hooger dan tot het jaar 1579 en de verklaring der Artikelen van de Unie, tot staving van zijn betoog opklom [2]). — Te

---

1) *Commissie voor de Gedeputeerden van Holland ter Generaliteit*, 11 December 1663, — »omme ter Vergaderinge van de Heeren Staten-Generael te helpen delibereren, resolveren ende concluderen in alle saecken — *vermogens de Unie — opgerecht binnen Utrecht in den jare* 1579," enz.

2) *Resol. van Consideratie ten tyde van* JOH. DE WITT, (Utrecht 1706), *Deductie*, Eerste Deel, Cap. V (Art. 10 en 11 der Unie).

regt of te onregt werd, gedurende het meer dan tweehonderdjarig bestaan der Republiek, die Unie als de Grondwet van het bondgenootschappelijk Staatsgebouw aangemerkt. Hier derhalve bevinden wij ons eenigermate, reeds vóór de afzwering van den Koning van Spanje, op een vast terrein, en ligt de kiem van den bloei en den luister, maar niet minder der lang bedekte gebreken en van het verval van het oude Nederland. — Wij zullen echter het sedert de onderteekening der Unie tot den moord van WILLEM I en daarna tot de aanvaarding der Landvoogdij door LEICESTER verloopen tijdperk slechts vlugtig gadeslaan. Van eene nationale, door eigen inzigt en naar een wèlberaamd stelsel bestuurde Diplomatie kon, in dien schier hopeloozen toestand, bij de heerschende verwarring en partijzucht, geene rede zijn. — De ordelijke en regelmatige gang van zaken, de *formele* leiding der diplomatische handelingen heeft zich eerst allengs, onder het ruim dertigjarig Ministerie van den Advocaat van Holland en West-Friesland, JOHAN VAN OLDENBARNEVELT, en wel na het ontslag van LEICESTER als Gouverneur-Generaal, alsmede na de vestiging van het gezag der Staten-Generaal, als aanblijvend Collegie, dat is na 1593, zelfstandig kunnen ontwikkelen [1]. — Ieder der opvolgers van 's Lands Advocaat in het netelig ambt, en nu en dan de magtige Stadhouders, wanneer deze hen in de verhouding tot het buitenland overschaduwden, zullen in ons onderzoek hunne plaats vinden; terwijl de rangschikking der feiten, welke tot het bewind van elk dier Staatslieden of Vorsten behooren, een overzigt van het diplomatisch bedrijf zal bevorderen. — Met de beschouwing van het treurig tijdperk van overgang tot de volslagen vernietiging van onze onafhankelijkheid (1795—1810), een tijdperk, in hetwelk de theorie der eenheid van de uitvoerende

---

[1]) GROTIUS, *Hist.*, L. XVI, 727, »ab OLDENBARNEVELDIO tamen, cujus praecipue providentia, et triginta annorum fide suffulta auctoritas pacis consilia sustinebat," enz. (8 Maart 1586—29 Aug. 1618).

magt, ook in de instelling van een afzonderlijk Departement van Buitenlandsche Zaken voor het eerst hier te lande (12 Maart 1798) is beproefd en in het werkelijk leven getreden [1]), zullen wij onzen arbeid besluiten.

Zij, die in 1795 getuigen waren geweest van den ondergang van het Gemeenebest en in 1813 de wedergeboorte van Nederland mogten beleven, droegen bij de ontwerping der Constitutie zorg, dat in het belang der snelheid en der geheimhouding, over welker gemis in de Diplomatie der Republiek ontelbare malen en hevig was geklaagd, het beginsel der persoonseenheid naar buiten door de opdragt van het bestuur der internationale betrekkingen aan den Souvereinen Vorst, weldra Koning, wierd toegepast, of liever gehandhaafd [2]). De gansche inrigting toch van dat voorname deel der Staatshuishouding was in de Republiek bij uitnemendheid *collegiaal*, en menigvuldig waren de kanalen, door welke de behandeling van elk diplomatisch onderwerp, na tijdroovend overleg, haar beslag kreeg. Te schitterender mogen daarom de verdiensten dier wakkere mannen uitblinken, welke met het onhandelbaarste Staatswezen, waarin zich immer een Volk of eene Mogendheid bewoog, eene rol in de bestelling van Europa vervulden [3]). — En indien thans noch ijver en voortvarendheid in het besluiten, noch middelen in het voltrekken en ten uitvoerleggen der genomen maatregelen ontbreken, wèl mag men toezien dat men niet op eene andere klip stoote, en dat men niet met een gematigden hervormer, Lid der Eerste Nationale Vergadering [4]), gedrongen worde, zich eerlijk af te vragen:

---

[1]) *Staatsregeling voor het Bataafsche Volk*, Art. XCII.

[2]) HOGENDORP, *Schets van eene Grondwet*, Art. 4 en 7; METELERKAMP, *de Regeringsvorm der Vereen. Nederl.*, I, 42; THORBECKE, *Aanteeken. op de Grondwet van* 1815, art. 58.

[3]) THORBECKE, in het *Driemaandelijksch Tijdschrift*, N°. 2, (1836), bl. 162.

[4]) H. H. VITRINGA, *Dagverhaal der Handel. van de Nat. Verg.*, IV, 1049. (28 Febr. 1797).

»Zouden wij ons Vaderland geen geluk wenschen, wanneer wij eene politieke houding konden aannemen, die gelijk stond met de onze in de bloeijendste tijden der Republiek; en echter hadden wij toen die eenheid niet — bij een zoo gebrekkig Foederalisme. — Was ons dralen niet vaak ons behoud? en had dit volgens 't gevoelen van doorslepene Fransche Negotiateurs in hunne Memoires aangehaald, niet dikwijls de nuttigste gevolgen?" — Doch laat ons, vóór den aanvang van het geschiedverhaal, het logge gevaarte en raderwerk, door de onwrikbare veerkracht van hen die het in verschillende rigting bestierden, niet zelden gelukkig in beweging gebragt en gehouden, meer van nabij betrachten.

EERSTE HOOFDSTUK.

BESTUUR DER DIPLOMATIE. RAADPLEGING BIJ DE STATEN-GENERAAL EN PROVINCIAAL, EN IN DE VROEDSCHAPS-COLLEGIEN.

In 1790 gaf een ervaren en bezadigd Regent dit kort begrip der toenmalige Staatsinrigting, hetwelk ook op de leiding der buitenlandsche aangelegenheden meerendeels toepasselijk was. »Zeven Landschappen," zeide de schrandere Burgemeester van Amsterdam, Mr. J. RENDORP, »geheel onafhankelijk van elkander, hebben ieder hun bijzonderen regeringsvorm: het bestuur daarin is aan meer dan 1200 personen toevertrouwd. Als men zich nu voorstelt, dat gewoonlijk eerst in de bijzondere Vergaderingen der stem in Staat hebbende Leden [1]), en vervolgens in de Staatsvergaderingen een besluit moet genomen worden, vóór en aleer de Gedeputeerden ter Algemeene Staatsvergadering gelast kunnen worden, om aldaar te mogen helpen besluiten, is het schier onbegrijpelijk hoe nog een afkomst van zaken kan gemaakt worden [2])."

---

1) Er waren 55 stemhebbende steden, behalve de Ridderschappen en andere Leden van Staat, gelijk in Utrecht de Geestelijkheid of het eerste Lid der Heeren Geëligeerden. (VAN GOENS), *Politiek Vertoog*, bl. 306.

2) *Memorien, dienende tot opheldering van het gebeurde gedurende den laatsten Engelschen oorlog*, Eerste Deel, bl. 47.

Het was de beperkte magt der Afgevaardigden ter Generaliteit en ter Provinciale Staatsvergadering, die aan hunne Instructiën gebonden, bijna ieder oogenblik nadere ruggespraak met hunne lastgevers moesten houden; het was die al te naijverig besnoeide bevoegdheid, welke het *nationale* beleid der Diplomatie, der *algemeene* buitenlandsche betrekkingen aan de gewone Vertegenwoordigers der Unie, aan de Staten-Generaal of Hun Hoog Mogenden, in vele gevallen ontnam, en door welke gedurig vereischte tusschenkomst, die honderde Regenten, van welke zoo even werd gewaagd, onvermijdelijk, ofschoon dan slechts zijdelings en verwijderd, in de Negotiatiën over Tractaten en Alliantiën, over Vrede en Oorlog werden gewikkeld. — Al waren de Staten-Generaal, die ten aanzien van vreemde Mogendheden de Regering der Republiek van de Vereenigde Nederlanden vertoonden, en wier Vergadering doorgaans uit omstreeks vijftig Afgevaardigden der bijzondere gewesten bestond, sommige voor hun leven, andere voor zes of drie jaren, ook wel voor één enkel jaar of zelfs tot *wederzeggen* aangesteld [1]), *volkomen* bevoegd geweest tot het aangaan van verdragen, tot het verklaren van Oorlog en het maken van Vrede, zoo zoude het telkens reeds moeite genoeg gekost hebben, in eene zoo ongelijkslachtige en door den strijd van belangen verdeelde Kamer, de bij de Unie van Utrecht gevorderde eenparigheid van stemmen te verkrijgen. Maar de uitdrukkelijke bewilliging der oorspronkelijke lastgevers, dat is niet alleen der Provinciale, maar ook der stedelijke Collegien, werd al te dikwerf vereischt; slechts de dagelijksche, geen uitstel lijdende diplomatische werkzaamheden, en de *voorbereiding* der zaken tot welke de toestemming der Gewesten en Vroedschappen noodig zoude worden, behoorden bij de Generaliteit. — Zoo althans beschreef een grondig kenner

---

1) Mr. GERH. DUMBAR, *De oude en nieuwe Constitutie der Vereenigde Staten van Amerika*, I, 116 (Amsterdam 1793).

van het voormalig Staatsregt, de onderlinge verhouding der constitutionele Magten. » De verhandeling van alle zaken den *gemeenen* staat des Lands betreffende, en bijzonder al wat eenige relatie heeft tot het sluiten van Tractaten en verbindtenissen tusschen de Republiek en andere Mogendheden of Natiën, dat is *niet* het goedkeuren, resolveren, arresteren, maar het beleggen en beramen, en dus het *praepareren*, en vervolgens *na bekomene autorisatie* der Provinciën, het ten effecte brengen en ratificeren van alle zulke Tractaten en verbindtenissen, is, zeide VAN GOENS in het naamloos *Politiek Vertoog over het waar systema van de stad van Amsterdam,* eigenlijk alleen en duidelijk het werk van de Vergadering van Hun Hoog Mogenden, aan welke gevolgelijk ook alle de Commissiën van vreemde Gezanten houden, en die wederom op naam van de Republiek, Gezanten naar vreemde Hoven en Landen afzenden, en dus ook alleen en bij uitstek geregtigd zijn, de Stadhouder enkel uitgezonderd, om aan de eerstgenoemden publieke audiëntie te verleenen, en met beiden direct en onmiddellijk, niet alleen *collegialiter*, maar ook door hunnen President, Gecommitteerden tot de Buitenlandsche Zaken of Minister te handelen [1])." — In denzelfden geest werd, nog ongeveer een half jaar vóór de omwenteling van 1795, bij gelegenheid der door Friesland geweigerde ratificatie van de Tractaten [2]), met Pruissen en Groot-Britannië tot voortzetting van den oorlog tegen het revolutionaire Frankrijk aangegaan, door de Staten-Generaal zelve, in eene Missive, welke in de *Brieven en Negotiatiën* van den Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL wordt aangetroffen [3]), en zoo al niet door dien Staatsman ontworpen, gewis zijne meening openbaart, als ontwijfelbare stelling verklaard, dat de Vergadering van H. H. Mog. het regt had met Ministers van andere

---

1) *Politiek Vertoog*, (1781), bl. 269 volg.
2) 19 April 1794. *Brieven en Negot.*, II, 202 volgg. (1803).
3) 3 Junij 1794.

Mogendheden in negotiatie te treden, en zulke conventiën te sluiten, als volgens haar inzien, nuttig en noodig waren voor den gemeenen Staat, *behoudens* dat die den Staat niet konden verbinden, indien zij niet met de ratificatie der souvereine Provinciën waren bekrachtigd. Het zoude, beweerden zij, een gedrochtelijk [1]) zamenstel van regering zijn, indien de onderhandelingen met Ministers van buitenlandsche Mogendheden *alvorens* in de Provinciën, onder het oog en de beoordeeling moesten komen van zooveel Leden van de stemmende Ligchamen. Daardoor zoude het verwijt der vreemdelingen worden gewettigd, dat namelijk het zamenstel van onze Constitutie niet toeliet, om in groote zaken met spoed, geheimhouding en kracht door te werken. — Wat zoude het zijn, wanneer het middenpunt der algemeene Regering werd weggenomen, of in eene Vergadering van werktuigen ontaardde, die alle uit de Provinciën, en deze wederom uit de stemmende Ligchamen moesten bewogen worden, welker Leden met al het licht en de kunde, die zij bezaten, den zamenhang der zaken niet genoeg kunnende doorgronden, ligtelijk met de beste trouw zouden blijven hangen aan bedenkingen, die zij niet zouden gemaakt hebben, als zij den loop der dingen en alle omstandigheden van nabij hadden kunnen volgen. — Zij erkenden, dat in de bedoelde Negotiatie in zooverre van den gebruikelijken vorm was afgeweken, dat slechts *twee* personen, in plaats van zeven, acht of een ander onbepaald getal, eene volmagt (*plein-pouvoir*) hadden ontvangen; maar, men lette wel — dit tweetal bestond uit den Raadpensionaris en den Griffier van H. H. Mog. zelve, HENDRIK FAGEL; en de Republiek had daardoor te minder nadeel kunnen lijden wanneer men bedacht, dat zij buiten's lands dikwijls hare belangen aan een' Minister, die niet bij ieder voorvallend incident zijne Meesters kon raadplegen, moest toevertrouwen, terwijl

---

1) *Monstreus.* — *Brieven en Negot.*, II, 308 volg.

nu toch de Negotiatie was gevoerd onder het oog van het *secreet Besogne van H. H. Mog.*, aldaar gerapporteerd, en door hetzelve in de volle Vergadering overgebragt [1]).

Maar, welke dan ook de uitwendige luister der Staten-Generaal mogt zijn, sints lang hadden de vreemde Diplomaten, en zelfs de naauwgezette Gezant van KAREL II, Sir WILLIAM TEMPLE, het geheim doorzien. Wanneer de zaken in de Vergadering van H. H. Mog. waren overgenomen, om daarover in de bijzondere Provinciën te raadplegen, wisten de Vertegenwoordigers der uitheemsche Magten die naar hunne inzigten te plooijen, door afzonderlijk met die Provinciën, ook wel met enkele Steden, onderhandelingen aan te leggen [2]). Zoo hadden de listen der Kabinetten vrij spel op de persoonlijke ijdelheid, op de eer- en geldzucht, op den provincialen en plaatselijken naijver, en inzonderheid op den haat der staatspartijen, welken zij in de Republiek zorgvuldig aankweekten. — »Het getal van alle de Regenten over de geheele Republiek, merkte de scherpzinnige Publicist TOLLIUS in 1797 aan [3]), liep veel te hoog, om niet een ruim en effen veld te openen aan woelzieke burgers en vreemde zendelingen, die gemoederen voor hunne inzigten winnen, het zaad van tweedragt strooijen, en den Staat tegen zich zelf verdeelen wilden. Frankrijk en Engeland namen er, sedert de vroegste tijden der Republiek, de voldingendste en de treurigste proeven van. Beide even groot belang stellende in eenen bijna beslissenden invloed op het Bestuur en de vermogens van den Staat, hielden ze beide altijd, elk zijne vrienden en partij in denzelven, en ze waren zoodra niet in het geval van moeijelijkheden en oorlog tusschen zich onderling te voorzien, of elk werkte op het ijverigste om zijne partij door allerlei wegen en middelen te vermeerderen, te versterken en te bevestigen. — Het ontbrak aan

1) *Brieven en Negotiat.*, II, 200.

2) DUMBAR, t. a. p, bl. 121.

3) *Nederland's Staatsgebreken en derzelver geneesmiddelen*, bl. 46 volg., 85.

geene zendelingen, aan geene gelden, aan geene beloften noch bedreigingen, aan geene vleijerijen noch lasteringen, om den ligtzinnige en den bedachtzame, den onbedrevene en den kundige, den zwakke en den sterke, den slechten en den deugdzame, — onvermoeid en op het behendigste te belagen, te vervolgen en aan zijne oogmerken, somtijds tegen wil en weten, dienstbaar te maken." — In die treffende zinsneden, vol van historische waarheid, straalt blijkbaar het aandenken door aan eene nog versche en rampzalige ondervinding. — Dat het euvel zeer oud en diep geworteld was, toont reeds het onopgesmukt verhaal van BOR, waar hij van de kuiperijen van den Ambassadeur van HENDRIK III in 1584 gewagende, meldt, dat deze [1]) »zyn beste dede aen alle syden met schone inductien, persuasien en courtesie om een yegelyk te bewegen tot aenneminge van den Konink van Vrankryk zynen Meester, veel schone beloften voorgevende, *trekkende genoech van provintie tot provintie, en van stad tot stad.*" — Maar ook, toen de Staat eene meer gevestigde gedaante en juister bepaalde inrigting verkregen had, scheen het geene inbreuk op de Constitutie te zijn, dat, ruim tien jaren daarna, een ander Fransch Gezant, de achtingwaardige BUZANVAL, de aanzoeken, welke hij ter Generaliteit tot onderstand van den hulpbehoevenden HENDRIK IV had gedaan, vervolgens bij elke Provincie nader in geschrift aandrong [2]). — Meer bekend zijn de wèlgeslaagde kunstenarijën, door welke, in later tijd, een D'ESTRADES en D'AVAUX, een DE LA VAUGUYON, maar ook een DUDLEY CARLETON, een YORKE en vooral de sluwe HARRIS, sedert Lord MALMESBURY, zich boven

---

1) DES PRUNEAULX. *Nederl. Oorlogen*, XIX B, fol. 466.

2) Verg. de door mij uitgegeven brieven van dien Ambassadeur aan de Staten van Utrecht, uit de jaren 1594 en 1596, in de *Lettres et Négociations de* PAUL CHOART, seigneur de BUZANVAL, et de FRANÇOIS D'AERSSEN (Leid. 1846), p. 368—377. »Il y a peu de jours que j'ay escrit à V. S. comme j'ay fait *à toutes les autres Provinces-Unies* sur le sujet de ma dernière proposition faite en l'assemblée de Messieurs les Estaz-Généraux."

andere Diplomaten onderscheidden. — Geen wonder: het werd in 1684, bij gelegenheid van den hooggaanden twist over de onderschepte brieven van den Graaf D'AVAUX, uit welke de bedekte handel der Regering van Amsterdam met den Gezant van LODEWIJK XIV was aan het licht gekomen, als een onomstootbare grondregel verkondigd, » dat de Leden van de Vergadering van Staat, (in het algemeen, en derhalve niet uitsluitend die ter Generaliteit, maar ook zij die ter Provinciale dagvaart verschenen), zoowel als de Heeren die deel aan de Regering hebben, in *possessie* zijn van met uitheemsche Ministers te *converseren* en van hen te vernemen 't geen zij goedvinden te communiceren, en daarover in bescheidenheid met hen te spreken *sonder voorgaande autorisatie en kennisse van Hun Ed. Gr. Mog.* [1]),". (de Staten van Holland, of van elk ander Gewest); een beginsel, vlak strijdig met de oud-Engelsche verordening, in Februarij 1644 vernieuwd, dat geen Lid van het Parlement bij uitheemsche Ambassadeurs of andere publieke Ministers, of Agenten bezoeken mogt afleggen of van hen ontvangen [2]), en niet minder aandruischende tegen den geest, zoo al niet tegen den letterlijken inhoud van de Staatsbesluiten van Holland, onder het Ministerie van DE WITT uitgevaardigd, bij welke zoowel aan de Orde van de Ridderschap, als aan de bijzondere Vroedschaps-Collegiën stellig verboden was, voortaan hetzij aan deze of gene Gedeputeerden der Staten-Generaal of aan Gecommitteerden van het een of ander Gewest, hetzij aan » eenige Ministers van Koningen, Republieken, Prinsen, Staten of Steden" gehoor te verleenen over zaken den gemeenen staat van den Lande betreffende [3]); een verbod, hetwelk nogtans de President VAN BIJNKERSHOEK achtte alleen tegen *publieke* audientiën, niet tegen de bijzondere verkeering van enkele Regenten met de

---

[1]) VAN GOENS, *Politiek Vertoog*, bl. 45.

[2]) *Depêche van den Nederlandschen Secretaris van Legatie* FREDERIK RIVET, 19 Febr. 1644. (H. S.)

[3]) Verg. de *Resol. van Consideratie*, 28 Nov. 1662 (2 Aug. 1653), bl. 643.

Diplomaten gerigt te zijn, en uitgelokt door het gehoor, in 1662 aan den Spaanschen Ambassadeur Don ESTEVAN DE GAMARRA in den Oud-Raad der stad Dordrecht vergund [1]).

Ook zijn de *Memoriën* van RENDORP, als bijdrage tot de diplomatische Geschiedenis, inzonderheid gewigtig uithoofde der daarin voorkomende gesprekken en brieven, met vreemde Staatslieden, zelfs gedurende den oorlog en tot bevordering van den vrede gewisseld, en vertrouwelijke openingen behelzende, welke de Amsterdamsche Burgemeester eerst later aan Prins WILLEM V en den Raadpensionaris VAN BLEISWIJK mededeelde [2]). — Veel opspraak echter en afkeuring had vroeger gewekt het door den Pensionaris VAN BERCKEL, niet zonder voorweten van eenige Regenten van Amsterdam, reeds vóór de vredebreuk met GEORGE III, met de Noord-Amerikaansche opstandelingen gemaakt en geteekend *Plan van Commercietractaat*, welks verrassende en noodlottige ontdekking, niettegenstaande het *désaveu* der ontijdige negotiatie door de Staten van Holland en Hun Hoog Mogenden beide, de uitbarsting van den krijg onvermijdelijk verhaastte. — Het was in hetzelfde jammervol tijdperk, hetwelk sedert het begin van den oorlog met Groot-Britannië in 1780 tot de gewapende tusschenkomst der Pruissen in 1787 verliep, dat de Fransche Ambassadeurs, met name de Hertog DE LA VAUGUYON [3]), in het huishoudelijk bestuur der Provincie Holland, overal waar het stappen en maatregelen betrof, die men zich tegen de toen onderliggende partij van den Stadhouder veroorloofde, »zooveel en nog meerder invloed hadden dan een eenig Regent [4]).” — Kon het anders? Sints eene eeuw en nog langer, ten gevolge

[1]) *Quaest. Jur. Publ.*, L. II, C. 4.

[2]) *Memoriën*, II; 26 volg., 46 volg., 52, 63 volgg., 70 volgg., 78. »Niemand kende den Ridder (YORKE) zoo als ik.” — Zie voorts bl. 116, 124. (Brieven der Engelsche Ministers Lord STORMONT en Lord NORTH).

[3]) Zinrijk zegt VAN GOENS, *Vertoog*, bl. 85, »dat die Gezant in December 1776 hier gekomen was, met de *Negotiatiën van den Graaf* D'AVAUX in de hand.”

[4]) JOH. MEERMAN, *De Burgerlijke Vrijheid in hare heilzame, de Volksvrijheid in hare schadelijke gevolgen voorgesteld*, (Leid. 1793), 2e Druk, bl. 63.

der naauwe vermaagschapping van de Prinsen van Oranje met de Engelsche Stamhuizen, eerst van STUART, daarna van HANNOVER, was niets nagelaten, aan de eene zijde, om aanhangers te vinden ter Generaliteit en in de Provinciën; aan de andere, om de Stadhouders van eene te sterke overhelling naar de belangen van Groot-Britannië te doen verdenken; »de Staat werd geschokt door de verdeeldheid tusschen Engelsch- en *niet* Engelschgezinden [1]).” — Wat den Hertog DE LA VAUGUYON aangaat, de Gedenkschriften zijner ambtsvoorzaten hadden dien Staatsdienaar den weg, welken hij in de Republiek moest bewandelen om zijn doelwit te bereiken, naauwkeurig aangeduid; en zoo hem in de vervulling van zijn' last, een geheel eigen lof toekomt, het zoude, naar de verzekering van een' Franschen Geschiedschrijver [2]), deze zijn, dat hij niet, gelijk zijne voorgangers, door onwaardige omkooping en geldverspilling, maar door wèlbespraaktheid en klem van redenen, door heusche en innemende, of wel door indrukwekkende taal en vormen, door het streelen van den hoogmoed en door het bevredigen van het winstbejag der Amsterdamsche en andere kooplieden, gelijk door allerlei inblazingen en begoochelingen, allengs menschkundig en niet met overijling te werk gaande, een zoo overwegend gezag had weten te verwerven.

Wij zullen deze algemeene beschouwing van het talrijk personeel, hetwelk naar de wèl- of kwalijk begrepen beginselen van het destijds geldig Staatsregt, in meerdere of mindere mate, in de behartiging der internationale betrekkingen van de Republiek gemengd werd, met dit, nog in 1810, onder den druk der vernedering van het Vaderland en met terugblik op het verledene, door den wijzen en veelbeproefden DE PERPONCHER uitgebragt oordeel over de geheime onderhandeling

---

1) *Vertoog over de rampen van Holland, en hulpmiddelen daartegen.* Gedrukt te Antwerpen 1796 (uit het Fransch), bl. 59.

2) DE FLASSAN, *Hist. génér. de la Diplomatie franç.*, T. VII, 281, 289, (Paris 1811, 2e édit.)

der Amsterdamsche Staatsleden met de Noord-Amerikanen [1]) afbreken. Het is niet alleen billijk, maar ook merkwaardig wegens de voortdurende gehechtheid van een getrouw aanklever, hoewel niet-lofredenaar der Staats-Stadhouderlijke Constitutie, aan de overtuiging, voorheen door zoovele Regenten gedeeld, dat zoodanige diplomatische bemoeijing tot zekere hoogte hun niet kon worden betwist. — »Het is wel zeker," zeide de Utrechtsche Staatsman, »dat geen Gewest, hoeveel min eene stad, met eenige buitenlandsche Mogendheid, eenig Tractaat sluiten mogt. Maar zoo geene bijzondere Regenten eenig ontwerp van *eventuele* verbindtenissen beramen, en, naar de gezindheid der daartoe te brengen Mogendheid, onderzoek doen mogt, en *eventuele* (want het noodwendig vereischte in dezen is, dat men niet verder ga) overleggingen maken, dan weet ik niet, hoe een goed bestier van zaken mogelijk te houden was; vooral niet, hoe een ieder naar zijne beste kennis en licht, 's Lands belang zou hebben kunnen behartigen, hetwelk toch zijn grondpligt was."

---

[1]) *Spreuken*, *Opgaven*, *Overwegingen*, *Bepalingen*, *Gronden*, 3 Deel (*Kort tafereel uit de Nederlandsche Staatsgeschiedenis*), bl. 83.

TWEEDE HOOFDSTUK.

BUITENLANDSCHE BETREKKINGEN DER SOUVEREINE PROVINCIEN EN DER GEMEENTEN.

Nog een ander treffend verschil bespeuren wij in den aard en den omvang der vroegere en der tegenwoordige bedrijvigheid van de Diplomatie hier te lande. Een niet onbeduidende kring van zaken, die thans zonder onderscheid van algemeen, gewestelijk of plaatselijk belang, door de zorg der Staatsregering in het internationaal verkeer worden geregeld, behoorde weleer tot de provinciale Oppermagt en het municipaal zelfbestuur, en bleef alzoo vreemd aan de bemoeijing der Staten-Generaal. — Bij uitstek talrijk zijn, in onze dagen, de overeenkomsten met het buitenland over de brievenposterij en andere, door de steeds vooruitstrevende beschaving en de ontwikkeling der wetenschap zoo verwonderlijk verbeterde middelen van gemeenschap en vervoer, door welke niet slechts gelijk voorheen, enkele steden en provinciën, maar gansche Staten en Werelddeelen onafgebroken betrekkingen met elkander onderhouden, en de grootste afstand tusschen het Noorden en het Zuiden, het Oosten en het Westen in ongeloofelijk korten tijd wordt afgelegd, of liever overgevlogen. Niet zelden komen met naburige Rijken, soms na langwijlige onderhan-

deling en netelige geschillen, Tractaten van grensscheiding tot stand, over welk onderwerp eertijds door onze souvereine Provinciën met de Overheid der aangrenzende Landen bijzondere Conventiën werden gesloten; Conventiën, welker inhoud ook nu niet van belang ontbloot is, blijkens het in 1824 met het Koningrijk Hannover geteekend Tractaat, en wel zooverre de bepaling betreft van het grondgebied van Groningen, Drenthe en Overijssel [1]). — Nog zien wij dagelijks, van Staat tot Staat, overeenkomsten tot uitlevering van boosdoeners, van deserteurs, tot opsporing en beteugeling van boschdelicten, van den sluikhandel, of over andere punten van territoriale hoogheid, regtsdwang en procesorde bekrachtigen. — Ontelbaar bijna zijn de verdragen sedert de stichting van het Koningrijk der Nederlanden met vreemde Mogendheden aangegaan tot opheffing van het zoogenaamd regt van aftogt of *jus detractus*, de *gabella hereditaria*, *census emigrationis* en dergelijke overblijfselen van het meer en meer verouderd droit d'Aubaine. — Al zulke aangelegenheden van den hedendaagschen diplomatischen werkkring werden naar de beginselen van het Staatsregt der Unie, zonder tegenspraak van hen, die de bevoegdheid van Hun Hoog Mogenden het breedst poogden uit te meten, geoordeeld binnen het bereik te liggen der gewone Provinciale of zelfs der stedelijke Regering [2]). VAN GOENS leert zeer stellig, dat niet alleen de Provinciën, maar ook de steden en enkele Leden van Staat in alle zaken, die *het gemeen belang* der Bondgenooten, der Republiek *niet* betroffen, het regt hadden behouden en met de daad oefenden, om, zoo onder elkander, »als

---

[1]) Verg. in het Staatsblad van 1846 (N°. 54) het Grenstractaat van 2 Julij 1824, in hetwelk vroegere overeenkomsten, te rekenen van 1548 tot en met 1801, (Art. 1) worden aangehaald.

[2]) Verg. hierbij het werk van Mr. J. C. W. LE JEUNE, *Het Brieven-postwezen in de Republiek der Vereenigde Nederlanden* (Utrecht 1851,) en Mr. S. J. VAN GEUNS, *Proeve eener Geschiedenis van de toelating en vestiging van Vreemdelingen in Nederland, tot het jaar* 1795 (Utrecht 1853.)

met naburige, ja zelfs afgelegene vreemde Natiën" verbindtenissen tot eigen nut aan te gaan. Hij geeft daarvan eene naauwkeurige optelling. »Van dien aard," ging hij voort, »zijn alle overeenkomsten, zoo tusschen de Provinciën, als tusschen de Steden, of van ééne en dezelfde, of van verscheiden Provinciën, over de onderlinge communicatie te water en te land, en het onderhoud van wegen, bruggen, vaarten, enz., verder de municipale en provinciale geregtigheden, vrijdommen, tollen en belastingen, in- en uitgaande regten, contrebande-waren, enz.; alle Conventiën over bannissementen, confinementen, civile en criminele executiën, en wat dies meer is; en met naburige of verder afgelegene Landen en Mogendheden, alle schikkingen, verdragen of verbindtenissen over gemeene wegen, dijken, rivieren, tollen en vrijdommen, alsmede over de posterijen [1]), over het burger- of poorterregt, over het stapelregt, over het regt van *exue*, in één woord, over alles wat tot de provinciale of municipale politie en jurisdictie betrekkelijk is. Al hetwelk, zoolang geene voordeelen worden bedongen, die tot nadeel van eene derde Stad of Provincie kunnen strekken, nooit is kwalijk geduid of anders dan volkomen geoorloofd en bestaanbaar met de Unie is gerekend [2])." Zoo verleenden de stedelijke Regeringen, tot veiligheid en bescherming van de haar onderhoorige burgers, buitenlandsche paspoorten, brieven van voorschrijving, zeebrieven [3]) en andere »*opene Letteren*" in alle talen, *Gezondbrieven*, ter vermijding der *quarantaine* in de havens der Middellandsche zee, gemeen-

---

1) *Brieven van* DE WITT, IV, 859: »dat de stadt Amstelredam wederom *de novo* een contract met Engelandt hadt aengegaen," enz. (JOH. BOREEL aan den Raadpensionaris, 20 Oct. 1668) nog bl. 861 volg.

2) *Politiek Vertoog*, bl. 202, 203.

3) Het formulier der zeebrieven, voortaan *in naam des Konings* te verleenen, onderging eerst eene wezenlijke verandering onder de Regering van LODEWIJK NAPOLEON, krachtens de Wet en het Reglement van 27 Januarij 1809. *Verzamel. van Wetten van Z. M. den Koning van Holland*, VII, 139—158.

lijk in het Latijn, de overige ook in het Fransch, Spaansch, Engelsch, bij welke niet slechts alle Prinsen, Hertogen, Graven, Markiezen, Baronnen, Ridderen, Drosten, Landvoogden, Baljuwen, Ambtmannen, Schouten, alle hooge en lage Standspersonen, Gouverneurs, Commandeurs, Kapiteinen, Officieren en Bevelhebberen, maar evenzeer Keizers, Koningen en Republieken door Burgemeesteren van Amsterdam, gelijk van andere Nederlandsche steden, onder belofte van wederkeerigheid, werden verzocht [1]), den persoon en de goederen van den houder van zulken brief, waar het noodig zijn mogt, regt of gunst te doen wedervaren. — De Regenten ambtshalve verpligt, hunne ingezetenen alom zooveel doenlijk voor te staan en te handhaven, voornamelijk in hunne handelingen en koopmanschappen, schreven insgelijks te hunnen behoeve aan onze Gezanten buiten 's lands, opdat deze hun met de bekwaamste wegen en middelen, bijstand en de goede hand zouden bieden. — De ter Amsterdamsche Secretarie meest gebruikelijke formulieren zijn gedrukt en nog aanwezig [2]). — Kan het bevreemding baren, dat in eene zooveel omvattende oefenschool eenige van onze treffelijkste Diplomaten gevormd werden, en het eerst hunne talenten hebben geopenbaard? Zoo leerde men COENRAAD VAN BEUNINGEN en COENRAAD VAN HEEMSKERK kennen [3]). — En het is voorzeker eene juiste opmerking van een aanzienlijk vreemdeling, die in de eerste helft der vorige Eeuw ons Vaderland bezocht, en het bedrijf van ettelijke onzer Staatslieden van nabij gadesloeg [4]), dat de kunst van onderhandelen in

---

[1]) Nog bij de Publicatie van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek van 20 December 1802, werd in de zeebrieven het verzoek van de *Bestuurders der Gemeente* regelregt tot de vreemde Vorsten en andere Magten gerigt. *Volledige Verzameling van Publicatien* (Leyden 1804, N°. 335.)

[2]) Verg. *Amsterdamsche Secretary, bestaande in Formulieren van Schepenen-Kennissen*, enz. (Amsterd. 1714), bl. 106, 225, 284 volgg., 291—295, 298.

[3]) VAN BEUNINGEN sedert 1643, VAN HEEMSKERK sedert 1672.

[4]) *Oeuvres de* LA ROCHEFOUCAULD, Marquis DE SURGÈRES (Paris 1802), *Voyage*

de ijverige en stelselmatige bevordering van plaatselijke belangen reeds vroeg aangeleerd en ontwikkeld, hun vervolgens dikwerf in het verkeer met de Vertegenwoordigers van uitheemsche Magten uitnemend was te stade gekomen. — Vooral echter kon die kunst onder een Stadhouderloos Bewind worden aangekweekt, en het was dan ook onder het Ministerie van den Raadpensionaris VAN DER HEIM, dat onze reiziger die aanhoudende worsteling van het Staatsbelang met dat der Gewesten en Gemeenten gemakkelijk ontwaarde. — Het was een oorlog, en gelijk in dezen, kleine listen en slimheid veel vermogen, zoo inzonderheid in de Politiek.

Niettemin had, sedert de Republiek aan alle Hoven en in alle Landen diplomatische Agenten van hoogeren en lageren rang bezoldigde, tot welke het den Steden en Provinciën vrij stond, zich bij zaken van gewigt te wenden [1], terwijl de Gezanten zonder deugdelijke gronden niet konden weigeren het hun aanbevolen belang waar te nemen en de Generaliteit hun daartoe nu en dan, als gold het eene publieke zaak, den bepaalden last gaf [2], allengs het gebruik opgehouden, dat, nevens de nationale Diplomatie, ook de provinciale en gemeentelijke eigene lasthebbers en voorspraken in het buitenland bezigden. — Zoo waren, in het tijdperk der geboorte en opkomst van het Gemeenebest in 1579, 1581, 1586, 1587 en 1588, op kosten en Instructie der Staten van Holland, van Utrecht, Friesland

---

en Hollande, p. 350: »Chaque ville consulte ainsi ses intérêts particuliers plutôt que ceux de la totalité, élève dans ce sentiment les citoyens, et leur donne, dès leur enfance, un caractère de *politique étudiée* et des désirs d'en venir à leurs fins et qu'ils emploient ensuite dans les négociations avec les Ministres étrangers, quoiqu'ils affectent cet air de simplicité et de candeur qui n'est qu'artificiel."

1) Verg. zoodanig aanzoek van Burgemeesteren van Amsterdam, in het *Verbael van* BEVERNINGH, (A. 1654) bl. 480.

2) *Brieven van* DE WITT, I, 117 (9 April 1654) aan W. BOREEL: »hebbende altyds geoordeeld, dat d'officien tot redres, ofte goede directie in soodanige saecken aen te wenden, met meerder kraght by de Ministers van desen Staet *in loco*, konde werden gedaen."

enz. bijzondere zendingen van een' Pensionaris van Gorinchem, naar Denemarken [1]), en van andere Gedeputeerden naar Bremen, Engeland, Frankrijk en andermaal naar Engeland, tot bevordering van het ontslag van aangehouden schepen of wegens commerciële belangen enz. verordend en uitgerust; van welke afzonderlijke Deputatiën DE WITT zelf in de hiervoren gemelde Verdediging der Acte van Seclusie eene gansche reeks optelt [2]). — Naderhand kon slechts dáár, waar geen Nederlandsch Envoyé, Consul of Commissaris te vinden was, eene eigene, door deze of gene stad of Provincie bekostigde zending verklaarbaar zijn. In den regel was de officiële, en natuurlijk meer vermogende tusschenkomst der Republiek genoegzaam en verkieslijk. — Eene bijzondere Deputatie gaf reden te vermoeden, dat er een bedekt oogmerk ware, om hetwelk men de behartiging der bedoelde zaak liefst niet toevertrouwde aan iemand, die in eed en dienst stond van de Generaliteit. — De winzucht is veelal niet zeer kiesch, en in een' handeldrijvenden Staat, in zoo menige Souvereiniteit gesplitst, moesten de slinksche pogingen tot onderkruiping en andere kwade praktijken te ligter insluipen. De voorbeelden in de Gedenkschriften van dien tijd en in de briefwisseling der vreemde Diplomaten ontbreken niet. — Wij willen de bij sommigen geboekte feiten van toevoer van buskruid en andere krijgsbehoeften, gedurende den oorlog, naar Spanje of elders [3]), met oogluiking der Regering, of zelfs op verlof van het Collegie ter Admiraliteit te Amsterdam, en meer zulke handelingen, uit welke enkele Re-

---

1) Zendingen van BARTHOLOMAEUS BUYS, ook genaamd GRYPHIUS; van CASEMBROOT, VERBOOM en BARENT PIETERSZ.; van JOACHIM ORTEL; van H. VAN DER VEECKEN, N. VAN MEETKERKE, W. V. ALUWA en RICH. DE POSTELLA enz.

2) Verg. de *Resol. van Consideratie*, *Deductie* D. I, Cap. V en *Politiek Vertoog* bl. 205 volgg.

3) D'ESTRADES, *Lettres*, *Mémoires et Négociat.* 29 April 1638, T. I, 27 (uitg. van 1743). Verklaring van een Amsterdamsch koopman: »que si pour gagner dans le commerce il falloit passer par l'Enfer, il hazarderoit de bruler ses voiles."

genten groot voordeel trokken [1]), niet ten bewijze aanvoeren; want, indien zij werkelijk gepleegd zijn, geschiedde het nogtans ter sluik en werd op de eene of andere wijze bemanteld. — Maar, gedurende het Twaalfjarig Bestand, treffen wij bij de Engelsche Secretarissen van Staat te Londen en bij den Ambassadeur van JAKOB I te 's Hage, DUDLEY-CARLETON, den Pensionaris van *Dordrecht* JOHAN BERCK [2]) aan, en daarentegen ook zijne partij, de Afgevaardigden der stad *Middelburg*, die om het zeerst arbeidden, de een, om de in Zeeland gevestigde Engelsche kooplieden en fabriekanten naar Holland, en wel naar *Dordrecht* te lokken, de andere, om het verleggen van dien tak van handel en volksvlijt te voorkomen, en *Middelburg* in het bezit te handhaven. — De Koning, schreef de Minister WINWOOD, was over die zending van BERCK en den fijn gesponnen toeleg van de eene Provincie tot afbreuk van de andere, zeer verwonderd [3]); niettegenstaande de Pensionaris van Dordrecht, een ervaren Man, die eenige jaren te voren bij hem een Gezantschap had bekleed, op eene welwillende ontvangst had gerekend, weigerde JAKOB hem ditmaal ten gehoore toe te laten. Zijn Minister kon evenmin als hij begrijpen, dat Holland alle merg en bloed aan zich poogde te trekken [4]) en terwijl het met de Zeeuwen over de regeling der quota's in geschil lag, zijn' bondgenoot zocht te verarmen en het vermogen te benemen, om de lasten der Unie gemeenschappelijk te dragen.

---

1) Zie wegens ANDRIES BICKER, »doemael gedeputeert uyt Amsterdam in de Vergaderinge van haer Hog. Mogh. — gesuspecteert part daerin te hebben," CAPELLEN, *Gedenkschriften*, II, 271.

2) Verg. over JOH. BERCK, laatstelijk A. 1622—1627 Ambassadeur te Venetië, Mr. J. C. DE JONGE, *Nederland en Venetië* (1852) bl. 140 volgg.

3) *Lettres et Négociat. du Chevalier* DUDLEY-CARLETON, I, 113—115 (14 Sept. 1616); II, (7 Jan. 1618), p. 175, 182 suiv.

4) »Si la Hollande *instar lienis*, tire à elle *succum et sanguinem* de tout le commerce, comment la Zélande payera-t-elle son contingent, pour le réglement duquel entre les Provinces, la dispute est si échaufée encore aujourd'hui tanquam *pro aris et focis?*" CARLETON, I, 114.

Men zal evenwel die laakbare gedragingen niet scherp gispen, wanneer men gedachtig is, hoe nog in het laatste gedeelte van het bestaan der Republiek, de bekrompene baatzucht der steden *Haarlem* en *Amsterdam* zich door den arglistigen Hertog DE LA VAUGUYON liet belezen [1]), en hoe uitsluitend de schepen van die plaatsen werden vrijgesteld van de door de Fransche Zeemagt te bewerkstelligen aanhouding en opbrenging der vaartuigen, die uit de havens van Groot-Britannië kwamen; hoe wijders het uitzigt op het genot van gelijke gunst door het Kabinet van Versailles met goed gevolg, trots de waarschuwing van het verledene, werd voorgehouden aan de Afgevaardigden der overige Hollandsche steden, die door zich aan de Fransche Politiek aan te sluiten, dezelfde vrijdommen zouden blijken te verdienen [2]).

Doch, laat ons het oog van deze ergerlijke en naar verraad zwemende handelingen afwenden; verlustigen wij ons liever in den aanblik van het verheven schouwspel van edele en onbezweken vaderlandsliefde, doof voor alle verleidelijke inblazingen. De moed en fierheid van Amsterdam beschaamden de stoute verwachtingen, die D'ESTRADES op het welig opschieten der mildelijk gestrooide zaden van tweedragt en wangunst had durven bouwen. — LODEWIJK XIV mogt zelfs verder dan *Utrecht*, in het hart van Holland, in 1672 doordringen; de afval der andere steden, dien de gewezen Gezant met zooveel zelfvertrouwen voorspeld had, als de Koning zich van het middenpunt van den Staat meester zoude gemaakt hebben [3]), bleef achter.

---

1) BENDORP, *Memorien*, II, 290: »de Hertog DE LA VAUGUION, die zijnen Meester maar al te wel — diende, had zoo wel weten zich meester te maken van de geesten der genen, die zich het voornaam bestuur hadden aangematigd, dat zij als van zijne hand vlogen." — Zie mede KLUIT, *Iets over den laatsten Engelschen Oorlog*, bl. 87—90.

2) DE FLASSAN, *Hist. de la Diplomatie française*, T. VII, 291 suiv. (Nota van 2 Julij 1779: »qu'en conséquence, les habitans de cette province (Holland) pourraient jouir des mêmes exemptions et avantages accordés exclusivement jusqu'ici à ceux *d'Amsterdam* et de *Harlem*."

3) *Lettres, Mém. et Négociat.* I, 434: (Brief van D'ESTRADES aan den Koning

Kon men, streng genomen, staatsregtelijk volhouden, dat de stem van het magtig Amsterdam in het beraadslagen en besluiten ter Vergadering van Holland, niet meer gold dan die van elke andere stemhebbende stad, de kleinste en onaanzienlijkste, *Medemblik* of *Brielle*, niet uitgezonderd; dat zij slechts een *negentiende* gewigts in de schaal, nevens hare overige medeleden en de Ridderschap, hoe groot ook het getal der Gecommitteerden ter Dagvaart zijn mogt, in de beslissing der aanhangige vragen van binnen- of buitenlandsche Politiek nederleide [1]), de kunstmatige verhouding was door den onweerstaanbaren loop der tijden en der dingen verbroken. — Het ging te ver, wanneer men beweerde, dat aan Amsterdam, als de rijkste en meest vermogende stad van geheel Nederland, het meeste gezag van regtswege toekwam; dat de andere steden en Provincien haar zooveel verpligting hadden, dat zij haar dit gezag zonder ondankbaarheid niet konden betwisten; dat het voordeel van Amsterdam altoos eeniglijk en alleen in aanmerking behoorde te komen, en daaraan alles moest opgeofferd worden, omdat met Amsterdam alles stond en viel, en hetgeen de Commercie en Navigatie dier Wereldstad kon schaden, verderfelijk was voor de gansche Republiek [2]). Maar, zoo men in de eenzijdige toepassing van dit stelsel gevaar liep het spoor bijster te worden, wie kon in waarheid ontkennen, dat Amsterdam sints lang de krachtigste steun van den Staat was, en dat, indien men al niet door de oogen van Burgemeesteren en Pensionarissen dier bloeijendste van alle Noord- en Zuidhollandsche Gemeenten behoefde te zien, het Advies der Afgevaardigden van Amsterdam [3]) onwillekeurig een geheel anderen in-

---

uit *Wesel*, 17 Junij 1672): »présupposé qu'elle s'empare *d'Utrecht* et des lieux ci-dessus marquez, elle pourra abolir la Republique," enz.

[1]) *Politiek Vertoog*, bl. 295.

[2]) *Politiek Vertoog*, bl. 2.

[3]) Ook het oordeel van Rotterdam werd niet onverschillig geacht. Verg DE TORCY, *Mémoires*, II, 53.

druk op de hier te lande verblijvende Diplomaten te weeg bragt, dan het gevoelen door een der overige Leden ter Provinciale Vergadering of ter Generaliteit geuit? — Het was althans van eenige beteekenis, wanneer D'ESTRADES den Minister DE LIONNE meldde [1]: »de steden *Amsterdam* en *Rotterdam* alwaar de zetels der Admiraliteiten zijn, willen op geenerlei wijze naar het breken met Spanje luisteren, uithoofde van het groot belang, hetwelk zij in den koophandel hebben. — De stad Amsterdam alleen heeft vijfhonderd schepen in Spanje, te *Smirna*, en in de Middellandsche zee met eene lading van dertig millioenen, die hun zestig millioenen zullen inbrengen, zoo zij in behouden haven komen [2]."

Maar het bleek bovenal uit de nadrukkelijke beslechting van den strijd in het Noorden tusschen de Kroonen van Denemarken en Zweden door de gewapende bemiddeling der Nederlandsche Republiek in het midden der zeventiende eeuw, wat Amsterdam niet alleen vermogt, maar ook voor de goede zaak veil had, wanneer het algemeen belang van den Staat en dat van den uitgebreiden handel op de Oostzee eene eendragtige en ontzagwekkende zamenwerking vereischten. — Scheen het den Zweedsche Gezanten in 1659, in de dagen van den Raadpensionaris DE WITT, voor hunnen Koning onverdragelijk toe, »*de wet uyt den Haeg te moeten ontfangen* [3]," in 1644 en 1645 had de stad Amsterdam in het vaststellen van het Berigtschrift voor de Ambassadeurs een voornaam deel gehad, en niet minder in het verstrekken der middelen, om den hun opgedragen last met kracht en ernst te volbrengen. — Zij was het, die, op verzoek van hare medeleden van Holland, met welbegrepen edelmoedigheid de kosten der uitrusting van een-

---

1) D'ESTRADES, *Lettres*, *Mémoires*, etc., T. VI, 137 (24 Nov. 1667), 153 volg. (1 Dec. 1667), 158.

2) KLUIT, *Iets over den laatsten Engelschen Oorlog*, bl. 251.

3) *Brieven van* DE WITT, VI, 10, (26 Mei 1659. Brief aan G. VAN SLINGELANDT en P. VOGELSANGH).

en-twintig schepen voorschoot en van de vijfduizend soldaten [1]), die om aan de diplomatische vertoogen klem bij te zetten, naar Denemarken waren gezonden, en wier doeltreffend gebruik de tolheffing in de Sont door een Tarief beperkte, hetwelk tot heden in wezen bleef [2]). — Op deze en latere gebeurtenissen zinspelende, kon eenige jaren daarna, de Ambassadeur MEERMAN met grond aanmerken: »Het is nu tegenwoordigh soo ongemeen niet meer, als het misschien in voortyden plaght te syn, dat men de officien van *Mediatie* accompagneert en vergeselschapt *met middelen van naedruck* [3])." Mannelijk, maar ook bezadigd, klonk de taal der Instructie, door den Raad der Stad voor de als middelaars, (»*moienneurs*") niet als vijanden optredende Gezanten ontworpen, die de onbuigzame halsstarigheid van CHRISTIAAN IV hadden te overwinnen; die het geschil door hunne tusschenkomst moesten zien neder te leggen, en te gelijk dien Vorst aanmanen tot herstel der grieven, knevelarijen en afpersingen, over welke de Nederlandsche schippers en kooplieden, vóór alle de Amsterdamsche, hadden te klagen, als even zoovele inbreuken op den inhoud der vroegere en nieuwere Tractaten. — Zij moesten, ter vermijding van den schijn van vredebreuk, de betaling der gevorderde tollen door de schippers niet vlakuit doen weigeren, maar die voor 's hands, onder protest, laten voldoen. — Zoo omzigtig luidde het Advies, door den Amsterdamschen Raad aan den Burgemeester BICKER gegeven [4]), bij gelegenheid dier bemiddeling, welke door eene vloot onder het bevel van den dapperen WITTE CORNELISZ. DE

---

1) 13 October, 4 Nov. 1645 (Raadsbesluit H. S. Verg. de Bijlagen).

2) Tarief van Christianopel, 13 Aug. 1645, gehandhaafd bij het Tractaat van 15 Junij 1701, hetwelk den 10 Julij 1817 is bevestigd. VAN DIJK, *Répert. histor. et chronolog. des Traités conclus par la Hollande*, p. 130—132 (Utrecht 1846).

3) *Brieven van* DE WITT, IV, 537 (19 Nov. 1667).

4) Raadsbesluit (H. S.) 8 April 1644: »Alsoo de Heere Burgem^r. Dr. ANDRIES BICKER, neffens andere Heeren gecommitteert zynde tot het *concipieren* ende instellen eener *Instructie voor de Heeren Ambass^rs* naer Denemarcken en Sweden gaende, verzocht had *des Raedts advis* en informatie op dat stuck," enz.

WITH werd ondersteund. — Dreigender was, 15 jaren daarna, de toon, na langwijlige en afmattende onderhandelingen, die het geduld hadden uitgeput, beurtelings jegens den Koning van Zweden, KAREL GUSTAAF, en dien van Denemarken, FREDERIK III, ter uitvoering der straks gemelde *Haagsche* Conventiën of *Wetten,* gebezigd. — Na rijpe overweging van den gevaarlijken stand der zaken van laatstgenoemden Vorst, en ter voorkoming van erger, oordeelde de Vroedschap [1]), dat de Nederlandsche Gezanten zich allereerst tot den Koning van Zweden hadden te wenden, en van dezen eene dadelijke en ronde verklaring te vergen, of hij al dan niet genegen was, op den voet der Haagsche overeenkomsten, den vrede te sluiten; zoo neen, dat hij na het verstrijken van den gestelden termijn van 14 dagen, aanstonds zoude verklaard en gehouden worden voor *refusant*, en men hem mitsdien met de magt van den Staat alle afbreuk zoude veroorzaken [2]). — Dat integendeel, bij aanneming dier voorwaarden door KAREL GUSTAAF, gelijke verklaring en antwoord van den Koning van Denemarken zouden worden afgevorderd en men dien Vorst met bondige redenen behoorde te beduiden en zooveel doenlijk, te overreden, dat hij de zaak niet »op een ontydig *refuys* en *extremiteit* geliefde te laten aenkomen; dat hy zich, op zyne beurt *refusant* verklaard zynde, in eene notoire en nootwendige ruïne zoude komen in te storten, tot groot nadeel van zyne Geallieerden, die alsdan niet magtig zouden wezen om zyne Majesteit te herstellen." — Ziedaar den eigen tekst van den brief, welken de stedelijke Raad, in de poging tot bevrediging van de strijdende Noordsche Kroonen één van zin met Hun Hoog Mogenden, op den 16den Augustus 1659 aan den Ambassadeur VOGELSANGH afvaar-

1) *Brieven van* DE WITT, Aanhangsel (achter het Register), bl. 29—31; verg. echter *Brieven*, VI, 292 volgg.

2) Die Haagsche Conventiën ter bevrediging van Denemarken en Zweden, dienden in vervolg van tijd tot model bij de ontwerping der Triple Alliantie van 23 Januarij 1668, welke LODEWIJK XIV en Spanje tot den vrede dwong.

digde [1]); een *ultimatum,* na de bloedige nederlaag der Zweden op het eiland Funen door de Nederlandsche zee- en landmagt, eerlang met den vrede bekroond. — Zoo waakte de Staatsregering, en in overleg met haar, de Vroedschap der groote koopstad, dat niet de handel en scheepvaart gestremd of gedrukt wierden door het beslissend overwigt van eene der Noordsche Mogendheden.

Hield de invloed van Amsterdam zich merkbaar, onder het Bewind van den Raadpensionaris HEINSIUS, op de leiding der diplomatische aangelegenheden, en tot weinige jaren vóór de slooping van het Gemeenebest, ook daarin staande, dat de Instructiën voor onze Envoyés, nu en dan, oorspronkelijk uit de pen van een of ander uitstekend Regent dier stad waren gevloeid [2]), het aanzien van Holland en Zeeland overtrof van het begin tot het einde, zeer verre dat der overige Gewesten, en trad in het internationaal verkeer telkens duidelijk te voorschijn. — Die twee Provinciën waren de kern, de ziel van het geheel, de spil, waarop de Unie draaide. — Zoolang Holland en Zeeland het hoofd boden, was niets verloren, mogt men niet wanhopen. — Zij waren de hoeksteen, het bolwerk van het Staatsgebouw, voor welks vestiging niemand, meer dan zij, had verduurd en ten offer gebragt, van geen verdrag met het afgezworen Spanje iets willende hooren [3]). — De andere Bond-

---

[1]) Te vergeefs deed de Zweedsche Gezant COJET in het begin van 1660 den vernederenden stap zich naar Amsterdam te begeven, voorzien van een' brief van den Koning, zijn Meester. AITZEMA, *Saken v. Staet en Oorlogh*, IX[de] Deel, 40ste Boeck, bl. 726, 736 volg. WICQUEFORT, *l'Ambassadeur et ses fonct.*, L. II, Sect. 6. »Les festins et les divertissements payerent la peine du voyage des Ambassadeurs, et l'honneur que leur Roy avoit fait *à la ville* de luy escrire."

[2]) Instructie voor den Heer BOERS, in 1781 gaande naar Frankrijk, opgesteld door RENDORP, *Memorien*, II, 133, goedgekeurd door WILLEM V en den Raadpensionaris VAN BLEISWIJK.

[3]) Brief van BUZANVAL (*Lettres et Négociat. de* PAUL CHOART), 28 October 1598: »Mais la Hollande et Zelande *qui sont l'âme de cet Etat*, se perdront à de toute autre perdition que de celle des Espagnols," p. 7. *Éclaircissements historiques*, p. 445.

genooten mogten tot een vergelijk met den vijand neigen, ontmoedigd en uitgemergeld door de jammeren van een' vernielenden en zoo langdurigen krijg; Holland en Zeeland zouden voor de onafhankelijkheid het uiterste wagen, en droegen, zonder morren, de zwaarste lasten, door het vindingrijk brein van onze Financiers uitgedacht [1]). Maar daarheen ook stroomden de schatten uit de koloniën en den wereldhandel, uit de haringvaart en andere visscherij, of uit den stouten ondernemingsgeest der kaperreederijen voortvloeijende. — Het weêrgaloos tooneel van voorspoed en ontwikkeling, hetwelk de twee Gewesten sedert, gedurende den vrede, in het mild genot der aangewonnen en door een schrander gebruik steeds vermeerderde kapitalen aanboden, voedde, bij de bewustheid van hunne kracht en van het heldhaftig verledene, een hooghartig gevoel van eigenwaarde, hetwelk zich in de betrekkingen met uitheemsche Magten op verschillende wijze openbaarde. — Is men verbaasd over de lange rij van Diplomaten, welke men onder de Hollandsche en Zeeuwsche Staatslieden opmerkt, onze verwondering neemt af, wanneer wij bij WICQUEFORT lezen, dat Holland ter Generaliteit den naar het Hof van Frankrijk bestemden gewonen Ambassadeur plag voor te dragen; Zeeland dien, welke naar Londen zoude gaan; een voorregt, hun vooral in het belang van den koophandel toegekend, door hen, meer dan de overige Leden der Unie gedreven [2]). — Tot alle buitengewone Gezantschappen mogt een Hollander worden voorgesteld, en daarom klaagde Zeeland in 1655, dat Holland alleen in het buitenland meer publieke Ministers bekomen had, dan al de andere Provinciën te zamen [3]); en gebeurde het in

---

1) BUZANVAL, *Lettres*, p. 129 (24 Maart 1599): »Je vous ay donné avis de ce que contribuoit *la Hollande* seule cette année, qui monte à pres de deux millions d'or. Aussy est-ce *la meilleure pièce du harnois*, et le reste ne sont qu'accessoires et comme frontières." Zie nog p. 122, 193.

2) *l'Ambassadeur et ses fonctions*, L. I, Sect. 2, 1ère Partie, p. 30 (uitg. van 1681).

3) AITZEMA, *Saken van Staet en Oorlogh*, XXXVste B., f. 437.

1660, dat niet minder dan *vijf* Hollandsche candidaten werden aangetroffen onder de negen buitengewone Ambassadeurs, die naar Parijs, Madrid en Londen togen; het deel van den Leeuw derhalve, met welken het wapen van Holland bij uitnemendheid prijkte. — Daarentegen was de Provincie Zeeland voor het tractement der *ordinaris Ambassade* naar Engeland, op den Staat van Oorlog aangeslagen en schreef men nog in 1751 [1]), dat, schoon over die uitsluitende vertegenwoordiging der Republiek bij het Hof van St. James, wel vele bewegingen geweest waren, Zeeland echter daarvan tot dien tijd meest in het ongestoord bezit was gebleven [2]). Inderdaad zien wij, met schier onveranderlijke regelmatigheid, geboren Zeeuwen elkander in dat gewigtig Gezantschap afwisselen, onverminderd menige *extraordinaire* Ambassade of andere Deputatie in Engeland, insgelijks door Zeeuwen bekleed. Was de Vlaming NOËL DE CARON, Heer van Schoonewalle, door ALBERT JOACHIMI vervangen, die, hoewel niet onafgebroken, bijna even langen tijd als zijn voorzaat, de overzeesche zending vervulde, met korter tusschenpoozen volgden MICHIEL VAN GOGH, JOHAN BOREEL, ARNOUT VAN CITTERS en MARINUS VAN VRIJBERGEN. — Die persoonlijke verhouding van den Gezant tot de provinciale Overheid, welke hem aan de keuze der Staten-Generaal had aanbevolen, of, zoo als men het toen uitdrukte, tot »*zijne Meesters* [3]) *en Committenten*," ging met eigenaardige gevolgen gepaard, niet vrij van zekere bezwaren voor 's Lands dienst, in 't bijzonder uit het oogpunt der diplomatische geheimhouding. — Een Nederlandsch Gezant was verpligt, briefwisseling te voeren met Hun Hoog Mogenden; met den Raadpensionaris; sedert den val van

---

[1]) *Tegenw. Staat van Zeeland*, I, 71, en *Tegenw. Staat der Vereen. Nederl.*, bl. 268.

[2]) De Hollander J. MEERMAN gaf in 1668 aan DE WITT te kennen (*Brieven*, IV, 803): »aengesien ik niet en kan dencken, dat een andere Provincie aen Zeelandt dese post tegens de oude gewoonte aen soude willen onderkruypen."

[3]) DE WITT, *Brieven*, IV, 852, 582.

OLDENBARNEVELT, ook met den Prins van Oranje, als er een Stadhouder was; voorts met de Staten van Holland en van het Gewest, uit hetwelk hij tot de Legatie was gekozen; niet zelden, bovendien, met de stedelijke Regering, welker medelid of Pensionaris hij mogt zijn. — In geen geval kon Holland, de eerste en magtigste Provincie, worden voorbijgegaan [1]; maar ten opzigte van Zeeland, werd later, onder het Ministerie van DE WITT, ter vermijding van moeijelijkheden met het Hollandsche cijfer, welks blootlegging aan een vreemd en talrijk Collegie bedenkelijk scheen, en met afsnijding van eene noodelooze en schadelijke omslagtigheid, het gebruik ingevoerd, dat de Ambassadeur aan den Zeeuwschen Raadpensionaris [2] een zakelijk en vertrouwelijk berigt van de hangende negotiatiën deed geworden, in plaats van de weleer toegezondene volledige afschriften der geheele briefwisseling, ook van die, welke alleen ter kennis moest komen van de Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden tot de buitenlandsche zaken, en aan de Vergadering der Staten-Generaal werd onthouden. — Vroeger had DE WITT zelf geoordeeld, dat de toezending van gelijkluidende brieven van den Gezant aan de Staten-Generaal en Provinciaal, immers aan Holland [3], afgescheiden van de bijzondere mededeelingen en openingen, welke hij Raadpensionaris ontving en gaf, de beraadslagingen merkelijk kon bevorderen. —

---

[1]) *Brieven van* DE WITT, IV, 840, 843. JOHAN BOREEL aan den Raadpensionaris (25 Aug. 1668): »Aen de Heeren Staeten van Hollandt houde ick my schuldigh alle spoedige advertentie ende getrouwe informatien te geven, als *meest geinteresseerde en naest by der handt.*"

[2]) DE WITT aan JOH. MEERMAN, 4 Mei 1668, IV, 783: »dat — te eenemael voldoende is, dat de Heer BOREEL *de substantie* overschrijve aen den Heer Raedt-Pensionaris van Zeelandt," enz. Zie nog IV, 310 volg., 312, 318, 404, 457.

[3]) DE WITT aan M. VAN GOGH, IV, 307 (27 Junij 1664): »De Heer NIEUPOORT (Hollander) aldaer (in Engeland) de *ordinaris* Ambassade bekledende, heeft sulcks ook ten regarde van de Heeren Staeten van *Zeelandt*, altydt gepractiseert, het kan ook veeltydts de deliberatien merkelycken avanceren." Verg. nog IV, 482 (20 Nov. 1665).

Die Staatsman overigens maakt gewag van de toen reeds doorgaans door alle Gedeputeerden tot de geheime zaken begeerde en verkregen afschriften van de aan hun adres gerigte diplomatische brieven, met oogmerk om die aan hunne lastgevers, de Staten der Provinciën, toe te zenden [1]); eene gewoonte, allengs tot dit uiterste gedreven, dat, naar luid van het verhaal van den grijzen Griffier FAGEL, omstreeks het einde der Republiek, iedere Provincie, welke zelfs hare eigen beambten ter Griffie der Generaliteit onderhield, moest »gediend worden van copiën van alle Instructien, Memorien en Brieven, zelfs de *allersecreetste*, in cijfer geschreven, waardoor, voegde hij er bij, de cijfers bijna onnut zijn geworden [2])." — Onze Ministers buiten 's lands bemerkten maar al te dikwerf bij het Hof, alwaar zij geaccrediteerd waren, hoe men van hunne meest vertrouwelijke berigten afschriften had weten te bekomen, en hoe de uitheemsche Staatslieden hoe lang zoo meer schroomvallig en huiverig werden om hun zaken te openbaren, van welke het te vreezen stond, dat het geheim niet zoude bewaard worden. Pogingen tot omkooping van klerken [3]), van hoogere ambtenaren en van Staatsleden door buitenlandsche Ministers, waren, ook na het berucht geval van WICQUEFORT, in het veelhoofdig Bestuur van het Gemeenebest niet zeldzaam. — De telkens ter Generaliteit hernieuwde eeden van zuivering en tegen het kwaad, met den naam van *corruptie* bestempeld, billijken het vermoeden, dat de maatregel ongenoegzaam, maar niet overtollig was. D'ESTRADES [4]) ontzag zich

---

1) *Brief van* DE WITT *aan* JOHAN BOREEL, 7 Sept. 1668, IV, 850, IV, 581.

2) *Consideratie van den Heere Griffier* FAGEL, in *Staat der Financie van de Republiek* (1791), III, 196.

3) Verg. de sententien van den Hove van Holland (25 Maart 1729) tegen zes personen gewezen, vermeld in mijn geschrift *De Regering en de Natie sedert* 1672 *tot* 1795 (1845), bl. 38.

4) *Lettres, Mém. et Négoc.* (15 Dec. 1667) VI, 183. »J'estime qu'on ne peut leur donner moins de 100 écus à chacun." Zie voorts de *Resol. v. Consid.* bl. 765.

niet, den prijs, voor welken hij de Secretarissen der stemhebbende steden van Holland dacht te winnen, per hoofd te bepalen; en mag men de vernederende snorkerij van D'AVAUX gelooven, voor hem bleef niets verborgen [1]), in weerwil van de bitterste verwijten en de ernstigste bedreigingen van den Stadhouder en den Raadpensionaris, en met schennis der plegtigste eeden. Meent men die verhalen als verdacht te kunnen wraken, VAN BEUNINGEN moest reeds in 1662 in Frankrijk hooren [2]), dat in onzen Staat »*geen secretesse*" was, zoodat het beding van een geheim Artikel, te voegen bij het Tractaat, waarover men onderhandelde, eigenlijk niets beteekende.

Een ander bezwaar moest dikwerf uit de persoonlijke verhouding van den Gezant tot de Provincie, uit welke hij geboortig was, voortspruiten, en in de vervulling van buitengewone Deputatiën door meerdere Ambassadeurs alligt aanleiding geven tot argwaan, strijd van inzigten en verdeeldheid. Spottend vermeldt WICQUEFORT den schimpnaam [3]), welken drie Nederlandsche Staatslieden, die in Engeland onder één dak in gestadige afzondering en onmin leefden, zich, met krenking van het aanzien der Republiek, die hen had afgevaardigd, op den hals hadden gehaald. Inderdaad, zoo men zich gemeenlijk verpligt zag, in het getal der Ambassadeurs en Gevolmagtigden, vooral bij de vredehandeling op een Congres, het provinciaal karakter te doen uitblinken, vermits elk souverein Gewest op de eer van zoodanige vertegenwoordiging

---

1) *Négociations de M. le Comte* D'AVAUX *en Hollande* (Paris 1754) T. I, 109 (19 Mars 1682). »Et quoique depuis dix ans on n'eut traité d'aucune affaire — avec tant de secret, et avec une si grande précaution *de tant de serments*, je fus néantmoins informé fidelement tous les jours de ce qui se passoit," enz.

2) DE WITT, *Brieven*, I, 488 (26 Januarij 1662).

3) *Les Ambassadeurs dés-unis des Provinces-Unies.* — T. I, p. 780. L. I, Sect. 26. Volgens VAN WIJN, Nalez. op WAGENAAR II, 138, waren die Gezanten CATS, SCHAEP en VAN DE PERRE.

aanspraak maakte [1]), hoe zoude, bij de verscheidenheid van personen, de nadeelige werking hebben kunnen achterblijven van de aanraking en botsing der algemeene Staatsbelangen met die van een of ander, grooter of kleiner deel? — Het mistrouwen der Leden van de Unie [2]) bleek uit de diplomatische voorzorg bij de vaststelling der Instructie voor de Plenipotentiarissen te Munster.

Maar ook, onafhankelijk van alle bijoogmerken, moest niet de zeer uiteenloopende beschouwing der gebeurtenissen van den dag en der zwevende geschilpunten, nu en dan eene natuurlijke verkoeling en verwijdering te weeg brengen? Wat in de Vroedschapscollegiën, in de Provinciale en Generaliteitsvergaderingen zoo moeijelijk te verkrijgen was, die weldadige toenadering en overeenstemming, door het licht der waarheid uit eene vrije gedachtenwisseling ontstaan, hoe zoude zij in den kleineren kring van lieden, die zich welligt voor het eerst ambtshalve te zamen bevonden, eensklaps uit stijve en afgemeten gesprekken, uit eene redekaveling zonder vertrouwelijkheid hebben kunnen geboren worden? Waren vaak menigvuldige bijeenkomsten van Hollandsche en Zeeuwsche Gedeputeerden noodig, om elkander wegens de te houden gedragslijn te verstaan, waar het Europesche belangen gold [3]),

---

1) In 1652 weigerde Zeeland echter volstrekt een' Ambassadeur naar Zweden of Denemarken aan te wijzen. *Brieven* van DE WITT, V, 28, 38.

2) Art. 96. »Geene *secrete Instructie,* sonder voorgaende kennisse van de Heeren Staten van de respective Provincien sullen aen de opgemelte Heeren Extraordinaris Ambassadeurs ende Plenipotentiarissen mogen worden gegeven *noch naegesonden,* ende in cas sulcks yetwes *by de eene of d'andere Provincie,* ofte yemandt anders, boven vermoeden soude mogen worden onderleyd ende gepoocht te doen, sullen sy — 'tselve niet mogen aennemen, maer klacx verwerpen, ende daervan datelyck advertentie geven aen haer Hoogh Mog." — AITZEMA, *Saken v. Staet en Oorlogh*, VIe D., 25ste Boek, bl. 120 (28 Oct. 1645).

3) DE WITT, *Brieven* III, 250 (21 Julij 1656): »Wy syn nog daeglycks besig met particuliere conferentien tusschen Gecommitteerden van haer Ed. Groot Mog. en de *Extraordinaris* Gedeputeerden van Zeelandt over de saeken van

hoe zoude steeds eenheid van wil en handeling denkbaar geweest zijn tusschen de door de Staten van de onderscheidene Gewesten voorgedragen Gezanten?

Bovendien was het werkelijk niet vreemd, dat, nevens de zaken der Unie, door allen gemeenschappelijk te behartigen, enkele onderwerpen aan dezen of genen uit hun midden door de provinciale Overheid werden aanbevolen, of wel door een der Ambassadeurs ten behoeve van het Gewest of van de Gemeente, welker Regent hij was, vrijwillig werden aanvaard, en bij bijzondere overeenkomst, met uitsluiting van zijne Ambtgenooten, vereffend. — Maar, indien de Gezant, hetzij dan bij behoorlijk Staatsbesluit, hetzij bij gelegenheid der hiervoren gemelde briefwisseling met de provinciale Meesters, een' last had ontvangen, dien hij, als van huishoudelijken aard, zich niet gedrongen achtte aan de overige Leden der Ambassade mede te deelen [1]), mogt men vragen, hoe vèr die geoorloofde achterhoudenheid zich uitstrekte? Wat kon al dan niet als onverschillig voor de Generaliteit, »*als eene puere Provinciale saeke*" [2]) worden aangemerkt? Kon eene bijzondere lastgeving der Provincie de algemeene, van de Staten-Generaal ontvangen, wijzigen en van de verpligtingen ontslaan, welke men jegens de Unie te vervullen had? Moesten niet de Gezanten zich meer dan eens door die dubbele en strijdige betrekking beklemd gevoelen? Zoo ging het BEVERNINGH en NIEUPOORT met de Acte van Seclusie, door de Staten van Holland en Westfriesland, niet door H. H. Mog. aan CROM-

---

't Oosten;" IV, 139 (17 Junij 1661 over Portugal) V, 143 (2 Junij 1658, over Frankrijk en Engeland).

1) J. MEERMAN aan DE WITT, 24 Dec. 1667 (*Brieven* IV, 587) »De Resolutie van de Heeren Staeten van Zeelandt was den Heer BOREEL wel toegesonden, maer hadde syn Ed. deselve onder hem gehouden, *ende my niet gecommuniceert.*"

2) Brief der Staten van Holland, 6 Junij 1654, aan BEVERNINGH en NIEUPOORT; *Verbael*, Voorrede bl. XVII.

WELL verleend, en welker inhoud zorgvuldig was verborgen gehouden. — Wat van de staatsregtelijke vraag omtrent het zoogenaamd huishoudelijke der uitsluiting van den Prins van Oranje mogt zijn, zeker werd door het gebrek aan openhartigheid bij dergelijke punten, het gemeen overleg der Ambassadeurs niet bevorderd. — Er kon geene ongedwongene, vriendschappelijke zamenwerking tot het welzijn des Vaderlands zijn, waar men niet alleen de kunstgrepen der wederpartij, maar zelfs die van zijne medeleden duchtte. Zoo het niet gemakkelijk viel, de verschillende inzigten der provinciale Overheden, jegens welke de Gezanten elk in 't bijzonder verbonden waren, tot een vergelijk te brengen omtrent ééne en dezelfde aangelegenheid der Unie [1]), hoeveel neteliger was niet die taak bij onderwerpen, die zoowel uit een algemeen, als uit een eenzijdig oogpunt konden beschouwd worden! — De geschillen met Engeland over de kolonie Suriname schenen bijna uitsluitend de Provincie Zeeland aan te gaan [2]); maar mogt de versperring der vaart op de Schelde voor de Spanjaarden en anderen, niet veeleer voor eene Generaliteits-zaak worden gehouden [3])? — Groote moeite baarde, na den Bredaschen vrede, de gedurig vertraagde terugzending der Engelsche krijgsgevangenen door de Admiraliteit van Zeeland, niettegenstaande het reeds lang verkregen ontslag van het Nederlandsche bootsvolk en de opmerking van den Gezant MEERMAN, wien de hardvochtige en onchristelijke bejegening der ongelukkigen ergerde, dat deze »niet en waren gevangenen van dit of dat

---

[1]) MEERMAN en BOREEL schrijven den 31 Dec. 1667 (DE WITT, *Brieven* IV, 591 volgg.): »ende alhoewel onse particuliere sentimenten al wat *devieeren* van de Hollandtsche, ende nogh veel meer van de Zeeuwsche concepten" (omtrent de Barrière in de Spaansche Nederlanden), enz.

[2]) *Brieven*, IV, 822.

[3]) AITZEMA, *Saken v. Staet*, VIIIe Deel, bl. 129 volgg. (24 Julij 1654) *Resol. v. Consideratie*, bl. 199 volgg. (Advies van Zeeland, 11 Nov. 1632) *Verbael van* BEVERNINGH, bl. 518 volgg.

Collegie in 't particulier, maar van haer Hoog Mogende en van den Staet in 't generael [1])."

Wij willen echter de Zeeuwsche stijfzinnigheid niet enkel van den ongunstigen kant beschouwen. Met welgevallen vernemen wij het kloek en hooghartig antwoord der Staten van Zeeland op zekeren brief van CROMWELL, kort na de onderteekening van het Tractaat van Westminster geschreven [2]), in welken de Protector de handelingen der Hollandsche Regering in meer of min bedekte bewoordingen had geprezen. Zinspelende op de Acte van Seclusie en zonder die uitdrukkelijk te noemen, zeiden zij, dat zij met Holland wel overeenkwamen aangaande den Vrede, voor zooveel die *ten volle* behoorde te staan aan het goedvinden van de Generaliteit. Voorts toonden zij zich verstoord tegen dezulken, die Zijne Hoogheid met achterdocht jegens Zeeland hadden vervuld, en hem bezwaard met de zorg, *dat hij zich ook bekommeren moest met hetgeen alhier omging;* dat dit bedrijf bij alle Regenten die kennis van het Regt der Volken en van de publieke orde hadden, verdacht moest wezen [3]). — Later duidden zij het NIEUPOORT euvel, dat die Gezant, in zijne aanspraak tot het Parlement, zich van de Engelsche taal had bediend [4]). Zoo ver ging de kitteloorigheid van een klein Gewest, maar welks vermogen groot genoeg was, om het buitenland achting in te boezemen, zoodat de nadrukkelijke vertoogen over eene schennis van het geheim der brieven, die aan de Staten van Zeeland gerigt, in Engeland eenige jaren daarna, onder de regering van KAREL II, waren aangehouden en geopend, eene dadelijke voldoening uitwerkten wegens deze inbreuk op het Volkenregt jegens eene *souvereine Provincie,* en nevens hare

---

1) *Brieven van* DE WITT, IV, 550 (4 Dec. 1667).

2) Junij 1654. CROMWELL gaf aan de Zeeuwsche Staten den titel: *Celsi Potentes.*

3) 7 Aug. 1654. AITZEMA, VIIIe Deel, 34^e B., bl. 128.

4) *Brieven* van DE WITT, 20 Junij 1659, III, 671.

andere Bondgenooten *eene zoo naauwe Geallieerde van Z. M.*, [1]) gepleegd. — Welke zoo luid verkondigde internationale betrekking tusschen den Koning en een der Leden van de Nederlandsche Republiek thans misschien een' glimlach afperst, maar in die dagen te minder vreemd klonk, naarmate de fiere Protector zelf, bij het afscheidsgehoor weleer aan den Frieschen Raadsheer JONGESTALL, BEVERNINGH's mede-gevolmagtigde, verleend, niet alleen aan H. Hoog Mog., maar ook met name aan de Staten van de Provincie *Friesland* zijne gebiedenis had opgedragen, met het verzoek, dat hij (JONGESTALL) »deselve *respectivelyck* soude willen verseeckeren van synen opregten en toegeneygden wille, om den Vrede tusschen de twee Republieken religieuselyck te observeren [2])." — Van de neutraliteit, door den half-souvereinen Heer van Ameland, bij monde van twee schippers bij CROMWELL, eenige maanden vroeger eigenmagtig aangevraagd, is het niet wel doenlijk in goeden ernst te gewagen [3]). Liever verwijlen wij nog een oogenblik bij het van ouds erkend en onbetwistbaar internationaal overwigt van de Provincie Holland boven de andere Leden der Unie. — De befaamde Protector zal ons weder een voorbeeld aanbieden. — Zonder op de tegenspraak van den Franschen Ambassadeur [4]) acht te slaan, die ter beslechting van zekere geschillen met de Engelschen, de Vergadering der Staten-Generaal en vervolgens de Vrijstaten Venetië, Genua of Hamburg had aanbevolen, wilde CROMWELL volstrekt de Provincie *Holland* tot *Super-Arbiter* kiezen, »als meest geïnteresseert, en de meeste kennisse hebbende omtrent saecken van Commercie," zich weinig bekreunende aan de bedenking, dat die schit-

[1]) *Brieven* van DE WITT, IV, 771 (Brief van JOH. MEERMAN, 21 April 1668) »Welcke hartige tael uytgewrocht heeft dat omtrent *binnen een half uur daernae*, de voorsz. brieven — aen onse huysinge toegesonden syn geweest," enz.

[2]) *Verbael van* BEVERNINGH, bl. 624 (22 October 1654).

[3]) »Met brieven van adresse van VALERIUS FRANCISCUS CAMMINGA." *Verbael* bl. 296 (20 Febr. 1654).

[4]) DE BOURDEAUX of BORDEAUX-NEUFVILLE. — DE FLASSAN, III, 197 suiv.

terende onderscheiding den overige Nederlandsche Gewesten een doorn in het oog zoude zijn [1]). — Wilde de Overweldiger door dit streelend eerbewijs al meer en meer de genegenheid winnen van de EdelGroot Mogende Heeren Staten en van hunnen bekwamen, maar nog jongen Raadpensionaris, *Mylord* [2]) DE WITT? Wat hiervan zij, dat Holland voorlang wist, wat het binnen- en buiten 's lands gold, was eerst in de worsteling met LEICESTER, sedert in die met Prins MAURITS [3]), en laatst in de felle twisten met WILLEM II openbaar geworden. — Indien Holland de koorden der beurs gesloten hield, wat werd er van de gansche Staatshuishouding der Unie, van de Vloot, van het Leger, welks voornaamste Betaalsheeren de Haagsche Staten waren? Nu ook een Stadhouder met zijne krijgsbenden voor Amsterdam het hoofd had gestooten, en de heerschappij der Loevesteinsche factie twintig jaren lang, gedurende de minderjarigheid van WILLEM III, verzekerd was, teekende zich het besef van Holland's bovendrijvend aanzien vooral scherp af in het internationaal verkeer, in de stipte bepaling der vormen en uitdrukkingen van het diplomatisch ceremonieel. In alle meest gebruikelijke talen, immers in het Nederduitsch en Hoogduitsch, in het Fransch, Spaansch of Portugeesch en in het Latijn, werden met de uiterste zorg de opschriften, inleidingen en onderteekeningen der brieven vastgesteld, welke de uitheemsche Regeringen aan de Staten van Holland en Westfriesland schrijvende, en daarin reeds door verscheiden gekroonde hoofden voorgegaan, verzocht werden voortaan in acht te nemen [4]). — Aan alle vreemde Diploma-

---

1) *Verbael van* BEVERNINGH, bl. 551 volgg. (29 Aug. 1654).

2) Zoo noemde CROMWELL den Nederlandschen Staatsman. Brief van NIEUPOORT, 17 December 1655 (III, 157).

3) JEANNIN meldde reeds (*Négotiations* I, 106) »M. DE BARNEVELT, qui a grande authorité et creance dans les Estats, particulièrement dans la Province de Hollande, *qui seule fait presque la moitié des Provinces-Unies*" (uitg. van Parijs 1659).

4) *Resol. v. Consid.* bl. 281 (30 Nov. 1656). Verg. de Bijlagen.

ten, te 's Hage aanwezig, werd niet slechts te kennen gegeven, welke titels meest welluidend en welkom zouden zijn, maar ook welke andere men vertrouwde dat in het vervolg niet meer zouden worden gebezigd, van welke men niet verder gediend wilde zijn [1]), als die met de waardigheid van den vrijgevochten Staat kwalijk schenen te strooken. — Hoe naauwlettend men de officiele titulatuur wist te doen eerbiedigen, bleek uit de teruggave van eene missive van den Koning van Zweden, aan diens Resident [2]) en wel ongeopend, omdat het opschrift niet bestaanbaar voorkwam met 's Lands hoogheid; met verzoek, om den misslag te verbeteren en voortaan den inhoud der Resolutie, van welke men een afschrift deed toekomen, te willen naleven. — Wederkeerig beraamde men, in overleg met eene Commissie, tot welke VAN BEUNINGEN behoorde, »*het Ceremoniaal ten aanzien van inscriptiën, subscriptiën en superscriptiën*" der Brieven van H. Ed. Groot Mog. aan Koningen, Prinsen en Staten buiten 's lands [3]). — Zonderling genoeg werd, evenwel slechts aan het slot der van Staatswege uitgevaardigde formulieren, den Predikanten voorgeschreven ook te bidden »voor alle Koningen, Prinsen en Potentaten [4])." — Maar met republikeinsche minachting of uit vaderlandlievende bezorgdheid over het lokaas der ijdelheid, werd besloten, dat geene onderscheidingen en titelen van Prins, Graaf, Ridder, Edelman of andere, hoedanig ook, door uitheemsche Keizers, Koningen, Prinsen of Staten verleend, in Holland en Westfriesland eenigen voorrang of voorregt zouden met zich brengen [5]). — In het begeven der

1) De titels *Erntfeste, Hooggheleerde, Wyse, Voorsienighe, Discrete, Spectabiles, Generosi, Famati, Dilecti* en dergelijke.

2) 22 Julij 1664. *Resol. van Consider.*, bl. 778, »dat de superscriptie *Illustribus Magnificis generosis ac spectabilibus nobis sincere grateque dilectis Dominis Ordinibus Hollandiae niet en is admissibelyck.*"

3) *Resol. van Consid.*, bl. 664 (1 Mei 1663).

4) 13 Maart 1663. *Resol. v. Consid.*, bl. 659.

5) 11 Dec. 1666. *Res. van Consid.*, bl. 793.

krijgsambten (militaire charges) mogt »*geen reguard ter wereld*" worden geslagen op aanbevelingen van vreemde Vorsten of Staten; de zoodanigen, die zich met zulke aanbeveling zouden behelpen, in geschrift of bij monde, bij de Staatsvergadering of bij enkele Leden, werden bedreigd met de onmiddellijke verbeurte (*eo ipso*) van alle benoembaarheid [1]); een verbod, niet immer gestreng gehandhaafd en een en andermaal, onder zekere wijziging, nader ingescherpt, bepaaldelijk gedurende het Bewind van den Raadpensionaris SIMON VAN SLINGELANDT, wiens vaste wil [2]), gepaard met eene menschkundige toegeeflijkheid, het gezag van het Hollandsche Reglement door den Koning van Pruissen, en wel door den heerschzuchtigen en onverzettelijken Vader van FREDERIK den Groote, wist te doen erkennen. — De Koning zag van zijne eerste voordragt af [3]), liet door zijn' Envoyé eene tweede, meer regelmatige aanbeveling bij de Staten van Holland indienen, welke bij deze een gunstig gehoor vond, niettemin met de uitdrukking van hunne verwachting, dat Zijne Majesteit, goedvindende hun zoodanige aanbevelingen te doen geworden, wel zoude »willen daaromtrent opvolgen het Reglement, waaraan H. Ed. Groot. Mog. zelve zich binden in de bestelling der militaire charges onder de militie van hunne repartitie [4])."

De tijden waren reeds aanmerkelijk veranderd, sedert men in 1620 den zoon van een' Burgemeester van Deventer, die Resident van den Keurvorst van Brandenburg te 's Gravenhage

---

1) 5 Aug. 1661, *Resol. van Consid.*, bl. 541. Brieven van DE WITT, II, 214.

2) *Resol. van Holland* 23 Januarij 1728, bl. 104. »Is goedgevonden — dat de voorschreven recommandatie op een beleefde wyse sal worden *gedeclineert*", enz.

3) Memorien van den Heer v. MEINERTZHAGEN 10 Maart en 2 April 1728 (*Resol. v. Holland* 1728, bl. 254 en 327). »Le soussigné Ministre de S. M. le Roi de Prusse — a reçu ordre *de ne plus insister* sur la susdite nomination afin de ne causer à cet égard aucun embarras à Vos Nobles et Grandes Puissances," enz.

4) *Resol. van* 7 April 1728, bl. 327.

was geworden [1]), als schuldig aan de misdaad van valsche munt, in het openbaar te Amsterdam had doen onthalzen, niettegenstaande het beroep op zijn diplomatisch karakter en de daaruit, naar men beweerde, voortvloeijende volkenregtelijke onschendbaarheid. En nog grooter omwenteling had sints de dagen van den schranderen en gematigden SLINGELANDT [2]), allengs in de verhouding der Republiek tot de krijgshaftige Pruissische Monarchie plaats gegrepen, toen de min bezadigde Regenten van 1787 den trots van FREDERIK WILHELM II tergende, den ouden voet van gelijkheid tusschen de souvereine Provincie van Holland en dien Koning poogden te herstellen en den in zijne Zuster, de Prinses van Oranje, gevoelig beleedigden Vorst de geëischte voldoening weigerden. — Op de met hunne voor het doorzigt der vreemde Diplomaten niet meer te bedekken zwakheid zoo weinig voegzame en opgeblazene taal, »dat Hun Ed. Gr. Mog. niet konden twijfelen, of Zijne Pruissische Majesteit zoude voor hen ook wel dezelfde *égards* willen plaats geven, die souvereine Mogendheden aan elkander verschuldigd zijn, [3]) en van Z. Mts. billijke denkwijze niet konden verwachten, dat Hoogstdezelve de verrigtingen van Hun Ed. Gr. Mog. als zijnde de eenige Souverein der Provincie, en welke verrigtingen niet anders dan de conservatie der rust van 's Lands ingezetenen en het welzijn van den Lande tot voorwerp hadden, zoude beschouwen als attentaten tegen welgedachte Hare Koninklijke Hoogheid" [4]), ontvingen zij het schamper antwoord, voorbode van de nog meer beschamende en smartelijke vernedering, die eene maand daarna, bij den

---

1) HENDRIK STICKE. — Verg. mijn geschrift *Nederland en Zweden in staatkundige betrekking*, Utrecht 1844, 2e Aflever. VIII, en de Handel v. het Prov. Utr. Genootschap 1853, bl. 39, 103—109.

2) Beëedigd 19 Julij 1727 (*Resol. van Holland*, bl. 737 volg.), overleden 1 December 1736.

3) Mr. HERM. TOLLIUS, *Staatkundige Geschriften* III (1816), bl. 128 (6 Aug. 1787. Nota van den Envoyé v. THULEMEIER).

4) TOLLIUS, III, 179 (*Resol. v. Holl.* 14 Julij 1787).

zegevierenden intogt van den Hertog van Brunswijk volgde, dat de Koning de verschuldigde *égards* niet aan de Republiek der *Vereenigde* Nederlanden weigerde, en aan de hooge Vergadering der *Staten-Generaal*, welke de Souvereiniteit van den Staat *ten aanzien van de vreemde Mogendheden* vertegenwoordigde. — Van de Souvereiniteit der Provincie Holland, eertijds zoo hoogdravend, dat gedurende het Ministerie van DE WITT aan Brandenburg de *préséance* met nadruk betwist werd [1]), verwaardigde men zich niet, langer te spreken. — Door een onbezonnen gedrag en laatdunkenden hoogmoed verloren eensklaps de Staten van Holland en Westfriesland den roem en het ontzag, door de voorvaderlijke wijsheid van twee eeuwen verworven, en de knak aan de onafhankelijkheid van dat Gewest toegebragt, was eene doodelijke wonde voor het bestaan der geheele Unie.

---

1) *Resol. v. Consid.* 5 Mei 1655, bl. 234. »Is, nae voorgaende rype deliberatie, op 't rapport van Commissarissen gheresumeert hebbende de geconcipieerde Tractaten met den Cheurvorst van *Brandenburgh* aen te gaen, verstaen ende gheresolveert, dat in deselve Tractaten den Staet deser Vereenighde Nederlanden, ende haer Hoog Mog. in *allen* deele, ende in *alle* de Instrumenten, ofte Exemplaren daervan te maecken *indistinctelyck* voorgesteldt worden, ende *allenthalven* den *voorrangh* hebben sullen; sonder dat hierinne eenighe veranderinge, ofte eenigh *temperament* sal worden toeghestaen, ofte gheadmitteert."

DERDE HOOFDSTUK.

HET GEHEIM BESOGNE VAN H. H. M. OF DE GEDEPUTEERDEN TOT DE BUITENLANDSCHE ZAKEN.

De eenheid van wil en uitvoering vereischt in eene Monarchie, Ministers of Secretarissen van Staat aan het hoofd der Departementen van algemeen Bestuur; het mistrouwen in eene Republiek, hetzij dan Aristocratie of Democratie, geeft veelal boven verantwoordelijke Agenten, de voorkeur aan Collegiën of in revolutionaire tijden, aan Committés. — De geschiedenis der Engelsche en der Fransche Staatsberoerten kan die stelling staven, in 't bijzonder na den moord van KAREL I en LODEWIJK XVI. In het driejarig tijdperk der omwenteling, sedert 1795—22 Januarij 1798, vindt men in de Bataafsche Republiek eene voortdurende gehechtheid aan de collegiale leiding en raadpleging, herkomstig uit den onuitroeibaren aristocratischen regeringsvorm, in welken de taak van beheer en toezigt onder zoo vele hoofden verdeeld was. — Dat de diplomatische aangelegenheden op den regel geene uitzondering maakten, is hiervoren reeds overtuigend gebleken. Het verschijnsel zal te minder bevreemden, als men overweegt, dat zelfs in Frankrijk, eerst onder den Kardinaal DE RICHELIEU, de portefeuille van

Buitenlandsche Zaken aan één Secretaris van Staat [1]) werd toevertrouwd; gedurende tachtig jaren hadden drie of vier zulke Ministers, elk eene hun persoonlijk aangewezen afdeeling der internationale betrekkingen van het Rijk verzorgd. — Het was eene geographische splitsing van werkzaamheden, die in gewijzigde gedaante, nog in de tegenwoordige inrigting van het Fransche Departement van Buitenlandsche Zaken stand houdt [2]). De grondige kennis en ervaring worden althans door die verdeeling van arbeid ontegenzeggelijk bevorderd; de een wordt meer gemeenzaam met de behandeling van zuiver politische vragen, de ander met onderwerpen van handel en scheepvaart, landbouw en nijverheid, met de Europesche of wel met de koloniale belangen; — de overige hoofd- of mindere ambtenaren kunnen zich onafgebroken wijden aan de eischen van den kanselarij-stijl en de stipte inachtneming der gebruikelijke vormen.

Toen JOHAN VALCKENAER, in 1796 als Gezant naar Spanje zullende vertrekken, een plegtig afscheid nam van de Eerste Nationale Vergadering, betuigde hij, bemoedigd te zijn door het denkbeeld, dat er meerdere eenheid van inzigten, meerdere vastheid in de besluiten, meerder spoed in de uitvoering dan voorheen bij de Vergadering der Heeren Staten-Generaal, zouden plaats hebben [3]). — Meerdere voortvarendheid kon hij gewis verwachten; want de Leden der nieuwe republikeinsche Vergadering waren van de belemmerende ruggespraak ontheven; uiterlijk scheen in den gang van het diplomatisch bedrijf de afwijking van het verledene niet veelbeteekenend. —

[1]) CLAUDE BOUTHILIER, in 1629. DE FLASSAN, *Hist. de la Diplomatie franç.*, T. II, 424. Sedert HENDRIK II, telde het *département des étrangers*, onder de hoofdleiding van den Connétable DE MONTMORENCY, vier Secretarissen van Staat; (Ibid. II, 21) daarna meest drie (II, 360; verg. echter p. 148 volg. 231, 242).

[2]) Ordonnance du Roi (13 Août — 24 Septembre 1844) portant organisation de l'administration centrale du Ministère des affaires étrangères, Art. 3 (DUVERGIER, *Collect. complète des Lois, Décrets* enz. T. XLIV). Zie de Bijlagen.

[3]) *Dagverhaal der Handelingen*, 27 Mei 1796, I, 609.

Bestond er vroeger bij Hun Hoog Mogenden een *President der week* [1]), tot wien de Ministers der uitheemsche Magten gewoon waren zich te wenden, en die bij hun statig gehoor, de aanspraken beantwoordde, nu was er een tijdelijk Hoofd der Vergadering, voor veertien dagen benoemd, en zelden ten tweeden male gekozen. En waren er van ouds bijzondere Commissiën, Gedeputeerden tot de Buitenlandsche Zaken, tot de Geldmiddelen, tot de Marine en andere, ook nu was terstond eene eigene *Commissie van Buitenlandsche Zaken* op eene bepaalde Instructie ingesteld, bijgestaan door een' Secretaris en ander vrij talrijk personeel. — Uittreksels uit de diplomatische briefwisseling kortheidshalve ten behoeve der Nationale Vergadering, en behoudens haar regt om van deze of gene depêche de geheele voorlezing te gelasten [2]), door de evengemelde Commissie gevormd, werden geregeld medegedeeld en in de Registers der Vergadering gedrukt. — Geen voorstel over de internationale betrekkingen mogt door een der Leden gedaan worden zonder voorafgaande mededeeling aan de Commissie; welke ook het regt had, van de openbare voorlezing zulke brieven uit te zonderen, die geheime Artikelen behelsden [3]). — Omtrent alle ter Nationale Vergadering voorkomende diplomatische punten, voor eenigen twijfel vatbaar en waarin uitstel en onderzoek nuttig konden zijn, werd het regel, het gevoelen der Commissie in te winnen. — Maar ook later, zoo lang het stelsel der onvoorwaardelijke en volstrekte toepassing van de beginselen van één- en ondeelbaarheid niet bovendreef, en de bezadigde Staatshervormers nog niet door de heftiger

---

1) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur*, L. II, Sect. 2, 2e Partie p. 42. »Celuy qui y preside de la part d'une Province, et que l'on appelle *le President de semaine*, est aussy celui à qui l'Ambassadeur se doit adresser, pour les affaires qu'il a à negotier."

2) *Dagverhaal*, I, 193 (2 April 1796).

3) Reglement van Orde voor de Nationale Vergadering, Art. 6 en 15; Art. 31, 32, 36 en 37. — *Jaarb. der Bataafsche Republ.* VIII, 37 volgg.

partij der Unitarissen waren overvleugeld, werd in de elkander snel verdringende Ontwerpen van eene Constitutie voor het Bataafsche Volk de behoefte aan een *Committé van Buitenlandsche Zaken* of aan daartoe *Gecommitteerden* uit den boezem der Vergadering [1]), herhaaldelijk uitgedrukt. — Zoo magtig was, niettegenstaande den afkeer van eene geheimhouding, in welke sommige vrienden der gelijkheid eene beleediging vonden [2]), de verkleefdheid aan den tragen, maar omzigtigen en behoedzamen tred der oudere Diplomatie, welker pad men blijkbaar schroomde te verlaten. — En het in 1806, onder de bitterste gewaarwordingen, door den Raadpensionaris SCHIMMELPENNINCK, nog even vóór de vernietiging van het zieltogend Gemeenebest, belegd en vergaderd *Groot-Besogne*, riep ten minste met den vreemdklindenden naam, de stille en bedekte raadpleging van het voorgeslacht in het geheugen [3]).

Evenwel heetten die voorouderlijke bijeenkomsten der Gedeputeerden tot de Buitenlandsche Zaken niet het *Groot*, maar het *geheim* of *secreet Besogne*, welks vestiging eigenlijk dagteekent van het buitengewone tijdperk van de Engelsche en Munstersche oorlogen [4]), toen in het belang der zaken, welke geen uitstel konden lijden en niet ruchtbaar mogten worden, eene Commissie, met uitgestrekte magt bekleed, noodig werd geoordeeld. — Zoo werden dan uit de Staten-Generaal acht Leden (»*Heeren*"), een uit elke Provincie, »en uit Holland twee," benoemd, »om over die zaken te *besogneren*, en zonder rugspraak te disponeren," met toekenning tevens aan het Lid, hetwelk uit het ter Generaliteit voorzittend Gewest daarbij

---

1) *Dagverh.* III, 619 volg. IV, 322, 323.

2) *Dagverh.* I, 92: (16 Maart 1796). »Ik begeer *alles* te weten — en geen afzonderlijke Commissie alleen moet regt op de geheimen hebben." (V. DER ZOO).

3) H. BOSSCHA, *Geschiedenis der Staatsomwenteling in Nederland*, (1814) I, 36 volgg.

4) Verg. de Resolutiën der Staten-Generaal uit de jaren 1660—1668, vermeld bij S. V. SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* II, 168.

tegenwoordig was, van het regt om alle depêches uit de Besognes voortvloeijende, uit naam van H. H. M te parapheren, en aan den Griffier der Staten-Generaal, om die te teekenen. Gelijke bevoegdheid werd voor het geval, dat ook Gecommitteerden uit den Raad van State zoodanige Besognes zouden bijwonen, op hen en op den Secretaris van den Raad, door dat Collegie verleend [1]. — Niet alleen bij deze vertrouwelijke Besognes, maar ook bij de *Conferentien* met uitheemsche Ministers waren voorheen, zooverre het zaken van het departement van den Raad van State betrof, Leden uit dat Collegie tegenwoordig, en de Raadpensionaris VAN SLINGELANDT, die 35 jaren lang als Secretaris van den Raad eene zoo veelzijdige ondervinding had verkregen [2], beklaagt zich met zekeren wrevel, dat men sedert had begonnen in te voeren, wanneer de buitenlandsche zaken van dien aard waren, dat het Collegie niet kon worden voorbijgegaan, om vóór, of na, met Gecommitteerden van den Raad te spreken, en *afzonderlijk* met de uitheemsche Ministers. »Waardoor," zeide hij, »de zaken langzamer, *en somwijl niet te beter*, behandeld worden door gebrek aan genoegzame kennis [3]."

In den regel derhalve en de gevallen uitgezonderd, in welke de uit den Raad van State insgelijks afgevaardigde Leden daaraan deel namen, bestond het *Besogne* uit negen personen, te weten uit den Gedeputeerde voor ieder Gewest, uit den Raadpensionaris van Holland en Westfriesland, die de hiervoren gemelde tweede Gecommitteerde was van die bevoorregte Provincie, en uit den Griffier der Staten-Generaal. — De Geldersche Gedeputeerde zat daarin voor. — Doorgaans verga-

[1]) Verg. de Circulaire der Staten-Generaal aan de Provinciën, 5 Nov. 1728. *Staat der Financie van de Republiek der Vereenigde Nederlanden*, III, (1791) 248.

[2]) Van 4 Augustus 1690 tot 27 October 1725, toen hij Thesaurier-Generaal der Unie werd.

[3]) *Staatkundige Geschriften*, II, 168.

derde men in de schoone *Treveskamer*, met dien naam bestempeld naar de beroemde negotiatiën over het Twaalfjarig Bestand. Dáár ook hield men de *Conferentiën* met de vreemde Gezanten, die zich des Maandags tegen den middag derwaarts begaven, om of met elkander of met Leden der Nederlandsche Regering te spreken. — Niettemin kon eene zoodanige Conferentie ook aan het hôtel van een' *Ambassadeur* worden belegd, hetgeen echter wegens de moeijelijkheden over het ceremonieel veelal werd vermeden [1]. — Ministers-Plenipotentiarissen en Envoyés waren niet bevoegd op het houden der bijeenkomst te hunnen huize aan te dringen, maar kwamen op het bepaalde uur in de Treveskamer [2]. Ook de Residenten verschenen dáár.

Het Besogne was, zoo als wij zagen, gekenmerkt door de geheimhouding, tot welke de Leden door een' eed (*van secretesse*) verbonden waren; eene verpligting, naar men zich herinnert, nog in onzen leeftijd wegens ontvangen openingen van den Minister van Buitenlandsche Zaken, een en andermaal aan de Staten-Generaal opgelegd [3]. — Op het verslag der Gedeputeerden, die het Besogne hadden uitgemaakt, werd vervolgens ter Generaliteit, als de zaak daarvoor rijp was [4], besloten, de Provincien te verzoeken, dat deze Gecommitteerden wilden benoemen, wien, onder het zegel van *secretesse*,

---

1) Zie nogtans over een twist met de Brandenburgsche Ministers bij eene Conferentie »op 't Hof, ende sulcks *in haer Ho. Mog. eygen huys*," *Brieven* van DE WITT, II, 325, 337.

2) Z. over die geheele zaak F. M. JANIÇON, (Agent van den Landgraaf van Hessen-Kassel) *De Republ. der Vereen. Nederl.* ('s Gravenh. 1731) I, 144, 154, 164 volg., en *Tegenw. Staat der Vereen. Nederl.*, bl. 248 volg. 262, (1739).

3) 11 April 1835 en 28 October 1836. DE GEER, *Antecedenten*, (Tweede Kamer) bl. 162. Z. nog bl. 227.

4) Formule van zekere Resolutie der Staten van Holland en Westfriesland, 16 Junij 1684. »De Raedtpensionaris (FAGEL) heeft ter Vergadering gerapporteert, dat de Heeren Haer Ho. Mo. Gedep^den tot de Buytenlandsche saken in *nader* Conferentie geweest synde met de Heeren Ministers van de Hooge Geallieerden van desen Staet, om aan deselve te representeren," enz.

eene zaak van gewigt voor den Staat konde worden medegedeeld. — Op die wijze bleef de in 1688 beraamde en volvoerde onderneming, welke WILLEM III op den Engelschen troon verhief, voor velen verborgen, en zoo werden ook, gedurende den Spaanschen Successie-Oorlog, de onderhandelingen met den Franschen Minister DE TORCY lang met een' sluijer bedekt. — Tot bewaring van het stilzwijgen aangaande den inhoud der brieven van de Gedeputeerden ter Generaliteit, werden de Vroedschapscollegiën eveneens, naar den toen gebruikelijken stijl, *op den eed vergaderd* [1]; — gelijk, onder anderen, had plaats gevonden tijdens de omslagtige en niet zonder levendige tegenspraak ten einde gebragte raadpleging over het Twintigjarig Bestand, in 1684 met LODEWIJK XIV gesloten. — Ter Provinciale Staatsvergadering werden op het voorbeeld van H. H. M., sommige Leden bepaaldelijk als Commissie *tot de secrete saecken* gekozen, die, met uitsluiting der overige, gemagtigd waren, de van tijd tot tijd inkomende brieven en depêches te openen en na die tot het bestemde oogmerk gelezen te hebben, de stukken aan den Secretaris van Staat of Griffier overhandigden, door wien die vervolgens in de »*secrete casse* [2]" werden nedergelegd, ten einde, zoo noodig, later ook ten gebruike van H. Ed. Mog. te kunnen strekken [3]. — Immers, zoo was de zaak te Utrecht geregeld. — *Commissoriale* Besognes over buitenlandsche aangelegenheden komen in Zeeland voor, nog uit het jongste tijdperk der Republiek [4], en in Holland was het een *Groot Besogne*, het-

[1]) Extract-Resolutiën van de Ed. Vroedschap der Stad Utrecht. (Prov. Utrechtsch Archief) 2 en 7 Mei, 7, 9, 11, 23 Junij enz., 7, 10, 11, 17 Julij, 26 Aug. 1684, enz.

[2]) In Overijssel had men eene *Secrete Capse*. — *De Regering en de Natie*, bl. 83.

[3]) »Ten eynde Haer Ed. Mo. ten allen tyden haer daervan in derselver besoigne ende deliberatiën souden connen bedienen." — *Resol. der Staten van Utrecht*, 24 Mei 1684. (Prov. Archief.).

[4]) VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negotiat.* III, 180: (20 Nov. 1794) »te

welk, nevens de Ridderschap, in 1787 ter provinciale Dagvaart verslag uitbragt wegens de dreigende Memoriën van den Pruissischen Minister bij de Staten van dat Gewest ingeleverd, en deze, niet het Bondgenootschap betreffende [1]). Maar, toen het bestaan van het gansche Gemeenebest door den dagelijkschen voortgang van het Fransche revolutionaire Leger in het uiterste gevaar verkeerde, werd in die hagchelijke oogenblikken, een laatste redmiddel gezocht in het opontbod naar 's Gravenhage van *Extraordinaris*-Gedeputeerden uit Zeeland, Friesland en Stad en Lande, die de gewone Afgevaardigden ter Generaliteit met hunnen raad zouden bijstaan en *op de secreetste wijze* met het *Secreet Besogne* van H. H. Mog. konden overwegen, wat ten beste van den Staat behoorde gedaan te worden [2]). — Het haperde toen meer aan veerkracht en publieken geest [3]), dan aan *secretesse*.

Vraagt men, hoe allengs, onder het Bewind van DE WITT, die geheimzinnige behandeling van zaken in zwang was gekomen, wij zullen, om het raadsel op te lossen, iets hooger moeten opklimmen. — Al dadelijk treft ons, bij het lezen der *Brieven* van dien Staatsman, de heerschende en, zoo als vroeger werd opgemerkt, in eene Aristocratie zeer natuurlijke neiging, om het onderzoek van deze of gene aangelegenheid, niet aan één, maar aan meerdere personen, deskundig geacht, op te dragen. — Commissiën en Rapporten waren in dien regeringsvorm inheemsch, meerdere dikwerf ter opheldering van één enkel punt of ter aanwijzing der middelen, welke tot een of ander doel aangewend moesten worden. — Wat wij hiervoren

---

renvoyeren aan de *Commissoriale Besognes*, van tijd tot tijd gedecerneerd op de Propositie der Heeren Staten van Friesland, tot het entameren van Negotiatiën tot vrede."

1) TOLLIUS, *Staatk. geschr.* III, 175, 178, 198, 203 enz.

2) Missive van den Stadhouder, 11 December 1794. VAN DE SPIEGEL, III, 222.

3) VAN DE SPIEGEL, I, 5: »Het zou wenschelijk zijn, indien wij dat *public spirit* ook in onze Republick konden brengen" (24 Dec. 1792).

van de geographische onderafdeelingen zeiden [1]), door welke de hedendaagsche inrigting van het met de leiding der Fransche Diplomatie belast Departement zich van die van andere Staten gunstig onderscheidt, werd in de benoeming der Gecommitteerden uit den kring van H. Ho. Mog., nu en dan ook uit de Provinciale Vergadering, niet uit het oog verloren. — Wij vinden in de onschatbare Verzameling der Negotiatiën van den Raadpensionaris van Holland beurtelings gewag gemaakt van de Commissarissen niet slechts der Staten-Generaal, maar ook der Staten van Holland, *tot de Fransche saeken* [2]), en, eenige jaren daarna, toen de spanning met LODEWIJK XIV vóór en na de Triple Alliantie de grootste omzigtigheid vorderde, van het advies van »*Gedeputeerden tot de secrete Fransche saeken*" [3]); een spoor derhalve van het meermalen gemeld Besogne. — Wij vinden vervolgens in hetzelfde tijdperk genoemd de Gedeputeerden tot de »*secrete Fransche en Spaensche saeken*," die, met den blik van onze Diplomaten op de wenschelijke Barrière in de Zuidelijke Nederlanden, als onafscheidelijk werden aangemerkt [4]). — Wij treffen wijders Commissarissen tot de *Engelsche* zaken en den eerstbenoemde dier Gemagtigden aan [5]); welke omstandigheid ons noopt ter loops aan te stippen, dat de Staatsbesluiten gemeenlijk bij de vermelding der

---

1) Ordonn. van 13 Aug. 24 Sept. 1844: »*La première sous-direction* est chargée de la correspondance et des travaux concernant la Grande-Bretagne, la Russie, la Prusse, l'Autriche, les divers États allemands, la Belgique, les Pays-Bas, la Suède et le Danemark. *La seconde* — est chargée de la correspondance — concernant l'Espagne, le Portugal, les États Italiens, la Suisse, la Grèce, l'Empire Ottoman et ses dépendances, le Maroc et la Perse." — Hoofdonderscheiding: direction *politique* — direction *commerciale*.

2) *Brieven*, I, 87 (5 Febr. 1654) I, 108, 400: »Commissarissen van *haer Ed. Groot Mog.* tot de Fransche saeken," 30 Junij 1661.

3) *Brieven*, IV, 746, (A. 1668) verg. met IV, 608, 611, 580: »in de *secrete besoignes* over de Fransche saeken" (23 December 1667).

4) IV, 849, (JOHAN BOREEL aan den Raadpensionaris, 1 Sept. 1668).

5) IV, 103 (18 Maart 1661), 128, de Heer HUYGENS, eerste Commissaris in de Engelsche saecken," 147, »synde *Premier* in de Deputatiën."

Rapporten, in eene of andere zitting uitgebragt, den naam uitdrukken van hem, die aan het hoofd der Gedeputeerden gesteld was, met verzwijging der overige. — Nog ontmoeten wij Gecommitteerden over de zaken van *het Oosten*, in welke Besogne ook Extraordinaris-Gedeputeerden van Zeeland gemoeid waren [1]); voorts, wat insgelijks wegens den handel en de scheepvaart in de Oostzee, onze Staatslieden een' geruimen tijd bezig hield, Gecommitteerden tot de zaken *van Denemarken en Zweden* [2]), welke bijzondere benaming eene niet zoo wijde strekking had, als de onmiddellijk voorgaande. Eindelijk Commissarissen tot de zaken van *Brandenburg* [3]) en tot die van *Portugal* [4]), welke negotiatie, onder anderen, merkwaardig was door de toevoeging van drie buitengewone Afgevaardigden uit Utrecht, en door de lastige bemiddeling van den doorslepen Engelschen Gezant, GEORGE DOWNING. — Vele andere volkenregtelijke geschilpunten werden vaak, toen en later, aan de Gedeputeerden *tot de zaken van de Zee,* ter vereffening opgedragen bij gelegenheid van eene lastgeving, welke meer nabij den voornaamsten tak van 's Lands welvaart betrof.

Zulk eene schier onafgebroken reeks van Commissiën uit de Staatscollegiën, aan welke al meer en meer om het gewigt van het onderwerp, de eed van geheimhouding werd opgelegd, moest gaandeweg tot de duurzame instelling van het *secreet Besogne* leiden, al had niet reeds, onder het Staats-Stadhouderlijk Bestuur van FREDERIK HENDRIK, een uitgelezen getal vertrouwelingen van dien Vorst, zelf bekwaam Diplo-

---

1) *Brieven*, III, 250 (21 Julij 1656). Z. hiervoren, bl. 39; VI, 103 (29 Julij 1659: »Commissarissen tot de saeken van de *Oostersche Quartieren*").

2) *Brieven*, VI, 106, verg. met *Aenhangsel* bl. 28; *Secrete Resol. van Holland,* 8 Aug. 1659.

3) *Brieven*, II, 148, 162 (A. 1665, 1666), 325, 337.

4) IV, 139 (17 Junij 1661), *Brieven*, I, 394, 398 volg. 400, 405 volg., AITZEMA, *Saken van Staet en Oorlogh*, 41ste B. (Xde Deel) bl. 103 volgg. 44ste B. XIde Deel) bl. 699 (A. 1664).

maat [1]), den draad der belangrijkste onderhandelingen aan zich weten te trekken. — Het voorbeeld dier half-monarchale Regering met hare »*Cabinet-Heeren tot de secrete besoigne,*" eene soort van *Camarilla* of achterraad, vond, naar het schijnt, navolging uithoofde van eene onmiskenbare behoefte, en diende JOHAN DE WITT uitnemend, om de aanslagen van D'ESTRADES te verijdelen [2]).

Dat de oorsprong der zaak werkelijk ouder was, dan zij in de vorige Eeuw door de Staten-Generaal werd beschreven, blijkt zoowel uit het verhaal van AITZEMA, als uit de Resolutie van H. H. M., die hij tot staving daarvan bijbrengt. — Het was inzonderheid sedert de naauwer Alliantie tot het gemeenschappelijk voeren van den krijg tegen Spanje, met Frankrijk aangegaan, en door de persoonlijke betrekking van den Prins van Oranje met Fransche Staatslieden nog inniger geworden, dat FREDERIK HENDRIK, die in de schaal der Politiek het zwaard van den Veldheer kon leggen, zich in de stilte van het kabinet [3]) met eenige weinige Leden der Algemeene Staatsvergadering plag te beraden. Vandaar de naam, welken men aan die uitverkoren gunstelingen gaf [4]), wier gezag dat van den eerzuchtigen Stadhouder merkelijk vermeerderde. — Dikwijls namelijk werden zij gemagtigd, om zonder ruggespraak of voorafgaand verslag aan de Vergadering van H. H. M. op de aanhangige zaken te besluiten; — tot welk einde zelfs een *Secreetboek*, die geheime Resolutiën behelzende, werd aangelegd. — Maar, merkt AITZEMA

---

1) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur*, 2e Partie L. II, Sect. II, p. 43. »le plus grand Capitaine et le plus habile Politique de nostre siècle."

2) Opmerkelijk is het gezegde van den Kanselier BACON, *Sermones Fideles, Ethici, Politici* (Leidsche uitg. 1659) XX, *de Consilio*, p. 98: »doctrina quorumdam ex Italis, et practica apud Gallos — introduxit *Consilia interiora*, quae vulgo vocantur *Cabinetti*: remedium sane morbo deterius."

3) AITZEMA, IVe Deel 17e B. bl. 475: »de Prince selfs seyde tegen de Heeren in 't Cabinet by hem vergadert," enz. (A. 1637).

4) Zij heetten ook *geassumeerde*, »omdat by Resolutie dickwils den Prince wiert toegelaten t' *assumeren* soodanige Heeren als 't hem geliefde." — AITZEMA, 16e B. bl. 298 (A. 1636). Z. ook bl. 284.

aan, het geheim was hier voorwendsel. Inderdaad strekte dat boek om allengs »*alle authoriteyt te brengen aan den Prins* [1])."

Wat van die gissing zijn moge, de keuze der *Cabinet-Heeren* getuigde van fijn overleg, en kwam in het ontzag der provinciale jaloezy tamelijk overeen met de latere zamenstelling van het Besogne. — Ook bij den Stadhouder treffen wij een negental aan, den Graaf VAN KUILENBURG (Gelderland), den Heer VAN NOORDWIJK, den Raadpensionaris, de Heeren OETGENS (Holland), VOSBERGEN (Zeeland), TIENHOVEN of PLOOS (Utrecht), SCHWARTZENBERG (Friesland), HAERSOLTE (Overijssel) en SCHAFFER (Groningen) [2]); of met geringe wijziging, den Heer VAN RANDWIJK (Gelderland), VAN BEAUMONT en anderen, uit elk Gewest ter Generaliteit voorzittende; voorts den onontbeerlijken Griffier van H. H. M., den beruchten CORNELIS MUSCH. — Deze kon wegens het straks gemeld *Secreetboek* niet ontbreken. In den aanvang waren van die vertrouwelijke handelingen en de daaruit voortgevloeide Besluiten geene behoorlijke aanteekeningen gehouden, uit welk gebrek noodwendig onzekerheid en misverstand ontstond. Weshalve bij Resolutie van 14 Junij 1634 werd goedgevonden, den Griffier voor het geval van zoodanige geheime »besoignes" tusschen Z. Exc. en de Heeren H. H. M. Gedeputeerden over het beleid van den oorlog, de correspondentie en Tractaten met uitheemsche Magten en den aankleve van dien, ter beschikking van den Prins te stellen, die hem daartoe zoude kunnen ontbieden, om in het secreet Register pertinente notulen te houden van hetgeen in de bijeenkomsten voorviel; zullende de Resolutiën in die aldus aan de wijsheid en het doorzigt van de Commissie toevertrouwde zaken, gevallen, van dezelfde waarde en kracht zijn, alsof die in de volle Vergadering van H. H. M. waren genomen [3]). — Hier

---

1) AITZEMA, t. a. p.

2) AITZEMA, IVe Deel, 15de B. bl 100 (20 Januarij 1635: »op de kamer van den Prins"). *Handeling over het ontwerp-Tractaat met Frankrijk.*

3) AITZEMA, III[e] Deel, 14[de] B. bl. 234 volg. »Alsoo haer Ho. Mo. by ver-

had men derhalve niet een wisselvalligen en weldra ontbonden, maar integendeel een besloten en gedurende het veeljarig Stadhouderschap van FREDERIK HENDRIK bestendigen kring van gevolmagtigde Leden der Regering, wier eendragtige zamenwerking door den overwegenden invloed van een geëerbiedigd Hoofd, in het bestier der Diplomatie klem gaf, en de klagten over het talmen en den onwil der groote Staatsvergaderingen afsneed.

Dat dit *precedent* voor de nazaten van den Prins van Oranje, voor een' WILLEM III, niet verloren kon gaan, zal niemand verwonderen. D'AVAUX verzekert ons, dat hij er in slaagde, zich van de geheimen van het kabinet van dien Vorst meester te maken [1]), en een laaghartigen huurling onder de Gedeputeerden tot het Besogne aan te werven. — Maar ook WILLEM IV ontboezemde zich slechts aan enkelen, en de handelingen over het Tractaat van Aken in 1748 werden uitsluitend, immers te 's Hage, door den Prins, den Griffier der Staten-Generaal, door BENTINCK VAN RHOON enz. bestuurd. Welk voorbeeld den Raad-pensionaris VAN DE SPIEGEL kort na de aanvaarding van zijn Ministerie, voorgehouden werd, om hem te beduiden, dat het niet noodig ware, alles te brengen ter kennis van de Staten-Generaal [2]). — Het behoeft naauwelijks herinnerd te worden, dat de in Holland als nieuweling optredende Staatsman, het gebruik van het zoo behagelijk Besogne niet verwaarloosde. —

scheyde ghelegentheden, saecken voorquamen, — die voor den dienst van den Lande moesten secreet ghehouden ende *ghemesnageert* worden, ende dienvolgens by hare Ho. Mo. dickwils *ghedefereert* wierden aen 't *goetvinden* ende beleydt van Syn Excellentie de Heer Prins van Oraigne ende de Heeren h. Hoogh Mog. Gedeputeerden, die daertoe van tydt tot tydt specialyck wierden gecommitteert," enz. (*Resol. der Staten-Generaal*, 14 Junij 1634).

1) *Négociations*, (18 April 1680) T. I, 47. »Je fus alors assez heureux pour trouver moyen d'engager un des Deputés aux affaires secrètes, à me révéler tout ce qui se passoit de plus secret dans le Cabinet du Prince d'Orange."

2) Aanteekeningen van den Griffier FAGEL, bij R. L. BOUWENS, *Aan zijne Committenten*, 2e Druk, Amsterdam 1797, bl. 150. Verg. wegens de handelingen van 1746, Mr. J. K. J. DE JONGE, *Gesch. v. de Diplomatie gedur. den Oostenr. Successie-Oorlog* (1852), bl. 126, 129.

Maar welk uitstekend nut zijn onsterfelijke voorganger, JOHAN DE WITT, eens daarvan had getrokken, toen op één en denzelfden 11 Februarij 1666 zeven afzonderlijke Tractaten met Denemarken werden geteekend en het gewigtigste van alle door de Provincien »*blindelingh*" werd bekrachtigd, heeft AITZEMA met verbazing voor de vergetelheid bewaard 1). Hoe, vraagt hij, kan men ratificeren wat men niet gezien heeft? »Een exempel," voegt hij er bij, »dat men oock onder een Republycque de saecken *dorf* en *kan* secreet houden voor de Principalen, meer als doen der was eene *quasi Monarchale* Regeeringh." Want zelfs gedurende het Bewind der Prinsen van Oranje, zelfs in het jaar 1635, toen de geheime Artikelen der Alliantie met Frankrijk voor de Provincien niet verduisterd werden, was zoo iets niet geschied. — Eene behendigheid dan ook, die in de ruwe en ongekuischte taal van den Frieschen Resident te boek gesteld, nog meer dan eene eeuw na zijne bewondering, die van den oordeelkundigen ADRIAAN KLUIT afperste, en dezen in den toon der geestdrift en in edeler vorm, de stoutheid van den Raadpensionaris van Holland deed huldigen 2).

---

1) XII^de Deel, 46ste B. bl. 461. »Volgens de hierboven gemelde Resolutie, syn — gheteeckent *seven* distincte Tractaten, daervan het laetste ghenaemt *secrete* of *separate* Articulen, wierdt soodanigh *gesupprimeert*, dattet oock *niet* ghesonden wierdt aen de Provincien, die het dienvolgens blindelingh ratificeerden: Synde aenmerckelyck ende te verwonderen."

2) *Primae lineae Hist. Feder. Belg. Feder.*, p. 303. »Quod vero omnem fere fidem superat, testata tamen res est! separatum hocce et Arcanum Fedus, seu *Federis Additamentum* tam occulte tractatum, ut ejus ne argumentum quidem ad singulas Provincias missum sit, sed ratum habitum, ipsis earum Ordinibus, quid ratum haberent, ignorantibus. Tanta tunc valuit auctoritate WITTIUS!"

VIERDE HOOFDSTUK.

DE GRIFFIER EN DE AGENT VAN H. H. M.

Tot de kenmerken der Diplomatie in eene Republiek in het algemeen, tot die der Nederlandsche in het bijzonder, behoort de schriftelijke vorm der onderhandelingen en van elke officiele betrekking tusschen de uitheemsche Ministers en de Vergadering, welke de Unie vertegenwoordigde. — De Publicisten strijden over de vraag, welke vorm de voorkeur verdient [1]). Hier te lande vond men in het vereischte van schriftelijke mededeelingen niet slechts het voordeel van rijp beraad en onderzoek, van uitstel op uitstel, maar een' waarborg tegen kwade trouw, tegen valsche of ijdele betuigingen. Wat in andere veelhoofdige Staten meest gebruikelijk was, werd den vreemde Gezanten in de Nederlandsche Republiek uitdrukkelijk voorgeschreven, nadat een hunner zich niet had ontzien, het eens gegeven woord in te trekken [2]). Men wilde voortaan op vaster grond bou-

---

1) DE CALLIÈRES, *de la manière de negocier avec les Souverains*, nouvelle édition (à Ryswick, 1757) Chap. XVI; MABLY, *des Principes des Négociations* (Amsterd. 1757) p. 222 volg.

2) WICQUEFORT, 2e Partie, Sect. III. »Les Ministres publics negotient aussy *par Mémoires* en Hollande, où depuis quelques années on en a fait *une necessité* par une resolution, que l'on y a esté obligé de prendre," enz. — Verg. ook MIRUSS, *das Europ. Gesandtschaftsrecht*, I, 307 (§ 265). Leipz. 1847.

wen. — Deze omstandigheid ware op zich zelve reeds voldoende om den niet onbeduidenden invloed te verklaren, dien wij den Griffier der Staten-Generaal, in weerwil van zijne ondergeschikte, volgzame en veelal werktuigelijke bediening, op de buitenlandsche aangelegenheden der Republiek hebben zien oefenen. — Er zijn tijden geweest, waarin die invloed zeer groot, bijna beslissend mogt heeten, getuigen zelfs de luimige dichtregelen van VOLTAIRE [1]) over den nog wakkeren ijver van den hoogbejaarden FRANÇOIS FAGEL, maar vooral de eerbied, met welken ONNO ZWIER VAN HAREN van dien Staatsman spreekt [2]). En was niet vroeger een ander Griffier en naamgenoot, met wien de luister van dat geslacht begint, GASPAR FAGEL, in 1672 de opvolger geweest van den doorluchtigsten Raadpensionaris? — Gelijk die onwankelbare voorzaat, de regterarm van WILLEM III, ook na den afschuwelijken moord der DE WITTEN, toen de vijandelijke krijgsbenden eenige Gewesten overheerden, aan de redding van het Vaderland niet had gewanhoopt, zoo was het de laatste Griffier FAGEL, die met het onbepaald vertrouwen van VAN DE SPIEGEL en van den Prins van Oranje vereerd, op het einde van 1794 bij het Hof van St. James eene zending vervulde, met welker mislukking het verlies van onze onafhankelijkheid voldongen was. — Hij alleen, met 's Lands in- en uitwendigen staat grondig bekend, scheen aan het Engelsch Ministerie volledige opening van zaken te kunnen geven, en den Bondgenoot voor het met ieder oogenblik meer nakend gevaar tijdig te zullen waarschuwen [3]).

Onder de 125jarige en schier erfelijke afwisseling der FA-

---

1) Au Roi de Prusse (1 Aug. 1744). »C'est lui, (LODEWIJK XV) qui secouru du ciel, Et surtout d'une armée entière, A brisé la forte barrière Qu'à notre nation guerrière Mettait le bon Greffier FAGEL."

2) *De Geuzen*, X[de] zang: »Dit 's FAGEL. — Die Man, die zestig jaar, 't vertrouwen Van Neêrland en Euroop bezat!" (en de Ophelderingen).

3) Resol. van H. H. M. en Instructie voor den Griffier FAGEL, 24 October 1794. VAN DE SPIEGEL, *Brieven en Negotiatien*, III. 134 volg.

GELS in het beheer der Griffie [1]), was in dit Departement, hetwelk eene *Generale Secretarie van Staat* der Republiek mogt genoemd worden, eene zoo keurige orde gehandhaafd, dat, naar de onpartijdige verklaring van SCHIMMELPENNINCK in de Nationale Vergadering [2]), misschien in Europa geene kanselarij te vinden was, waarin zulk eene regelmaat heerschte. — Het ambt zelf van Griffier werd, na eene ervaring van meer dan eene halve eeuw, door den eerwaardigen HENDRIK FAGEL [3]) als »een van de lucratiefste, maar ook te gelijk als een van de *allermoeijelijkste, slaafachtigste en vertrouwelijkste*" beschreven. — Door de uitheemsche Magten en hare Vertegenwoordigers te 's Gravenhage aangezien als de eerste Minister der Staten-Generaal, genoot hij voordeelen, welke met die van een' Gezant van den tweeden rang konden worden vergeleken. Maar buiten kijf moest zijne werkzaamheid aanhoudend en onafgebroken zijn in eene zoo omslagtige Regering, waar de »Notulen van éénen dag" dikwijls 3 à 400 folio bladzijden innamen [4]).

De bijzondere pligten van dien Secretaris, niet van eene Provincie, maar van het geheele Bondgenootschap, werden door tijdgenooten aldus geschetst. De Griffier van Hunne Hoog Mogenden woont de Vergadering dagelijks bij. Hij leest het gebed, waarmede alle de bijeenkomsten geopend worden. — Terwijl men raadpleegt, zit hij aan het einde van de tafel, met gedekten hoofde; doch hij ontbloot zich en staat overeind [5]),

---

[1]) Sedert 1670 tot 1795.

[2]) *Dagverhaal*, I. bl. 85, (15 Maart 1796) KANTELAAR, Redevoeringen enz. (1826) bl. 215.

[3]) *Gazette de Leide*, 22 October 1790. De Griffier was den 19[en] bevorens na 62 jarige dienst, overleden, 85 jaren oud; »un Ministre précieux par ses connoissances et son expérience." Z. wijders SCHELTEMA, *Staatkundig Nederland* in v. en Mr. L. ED. LENTING, *Overzigt over de beweging van het jaar* 1787, bl. 51 volg. (1855).

[4]) *Consideratie van den Heere Griffier* FAGEL, in *Staat der Financie van de Republ.* III. 173, 201, 209.

[5]) LA ROCHEFOUCAULD, *Marquis de Surgères*, schrijft van FRANÇOIS FAGEL:

achter den armstoel van den President, wanneer hij brieven, verzoekschriften of andere papieren voorleest; hetgeen zijn werk is. Hij stelt alle brieven en Instructiën, alle algemeene aanschrijvingen voor Ministers, Consuls en Commissarissen buiten 's lands, mitsgaders de brieven, die aan vreemde Mogendheden geschreven worden [1]). Hij woont de Conferentiën bij, welke men met vreemde Gezanten houdt, en geeft daarin zijn advies. — Hij is het, die alle Commissiën voor de Generaals, Gouverneurs en andere bevelhebbers der vestingen, alsmede de Placaten, Ordonnantiën enz. der Staten-Generaal uitvaardigt en zegelt. In zijn Archief, tot hetwelk de verschillende Collegiën en Leden van Staat onophoudelijk hunne toevlugt namen, werden de gesloten Tractaten bewaard in zilveren of gouden doozen, en de Verbalen van onze Ambassadeurs overgebragt. Naar luid van het Berigtschrift van 1 September 1646, dat sedert bestendig van kracht is gebleven [2]), moesten de Tractaten bovendien in een afzonderlijk daartoe bestemd boek overgeschreven worden [3]). Voor het overige strookt de geest en inhoud van dat stuk niet volkomen met de zoo even medegedeelde schets der werkzaamheden en der bevoegdheid van den Griffier, aan getuigen uit het midden der XVIIIe Eeuw ontleend. Moest het gezag van dien Staatsdienaar naaktelijk naar de letter van zijne Instructie worden afgemeten, men

»Quoique très âgé, M. FAGEL ne se ménage pas, et continue — à se trouver à l'assemblée des États-Généraux dont il écrit encore les déliberations *sans s'asseoir*" (p. 341).

1) JANIÇON, *De tegenw. Staat der Vereen. Nederl.*, I, 140; en *Tegenwoordige Staat der Vereen. Nederl.* (1739) bl. 280 volg.

2) *Consideratie van den Griffier* FAGEL, bl. 208 volg. 215.

3) *Instructie voor den Griffier van H. H. M.* Art. 12 »separerende daervan de *Tractaten ende Verbonden* met uytheemsche Potentaten — gemaeckt, welcke hy vervolgens in een Boeck apart sal doen registreren, ende 't selve alsmede *de Originelen* in de Griffie wel opgesloten bewaren." AITZEMA, VIe Deel, 26ste B., bl. 245 volgg. Z. voorts *Codex novus Batavus* of *Alphabeth van Nederl. wetten en rechten sedert* 1756, Amsterd. 1803, 2^e Deel, bl. 180 en *Overzigt van het Nederl. Rijks Archief* (1854), I. bl. 31.

zoude moeite hebben te begrijpen, hoe die aldus met opzet besnoeide betrekking naderhand weder door persoonlijke eigenschappen en andere gunstige omstandigheden tot nog hooger aanzien geraakte. — Maar, in weerwil der ondergeschiktheid aan de bevelen der Staatsvergadering, stond de Griffier, uit anderen hoofde, minstens op den voet van gelijkheid met de Leden van het Collegie. In de vervulling van een ambt, hetwelk hij als onherroepelijk en voor het leven had verkregen, moesten zijne kunde en langdurige behandeling van menschen en zaken hem spoedig een meesterschap verzekeren over een aantal Afgevaardigden, bij tourbeurt ter Generaliteit verschijnende, en zijne hulp en voorlichting dikwerf ontberende. — Zoodanig meesterschap, door onbetamelijke inmenging in de beraadslagingen [1]) en andere aanmatiging ondragelijk geworden, zocht men in het bedoeld Berigtschrift te keer te gaan, gelijk men in het algemeen, paal en perk wilde stellen aan de kwade praktijken der onreine bemoeizucht van CORNELIS MUSCH en zijne klerken, wier onordelijke huishouding door eene strenge tucht en toezigt moest worden beteugeld [2]). Van het ontwerpen der Instructiën voor de Gezanten der Republiek vindt men daarin geen woord; men weet integendeel, dat die, nu en dan, werden vervaardigd door den Diplomaat, wien zij tot leiddraad zouden strekken [3]); of wel door eene of andere *specialiteit*

---

[1]) *Instructie*, Art. 4.: »Sal hem niet vervorderen haer Ho. Mog. in 't advyseren of resolveren over eenige saecken — te interrumperen, of in eeniger manieren met tusschenspreecken te verhinderen, deselve of oock eenich Litmaet van dien ordinaris of extraordinaris — tot het formeren ofte veranderen van advys of resolutie, 't sy *buyten* ofte *binnen de Vergaderinge* pogen te bewegen," enz.

[2]) AITZEMA, t. a. p. »Yeder clerck meende selfs *Griffier* te wesen." — Men verweet MUSCH, dat hij »*aen sich toogh de Directie van des Landts saecken*, ende de dispositie over de Ampten die vacant vielen," en, bij die gelegenheid en elders, allerlei *exactien*. — Z. nog 28ste B., bl. 583 (A. 1648).

[3]) WICQUEFORT getuigt van FRANÇOIS VAN AERSSEN: »toutes les instructions que l'Estat luy a données, et toutes les lettres de créance qu'il a emportées en

uit deze of gene invloedrijke stad, en dat desniettemin de raadpleging in de Vroedschapscollegiën en ter provinciale Dagvaart over de vaststelling dier gewigtige stukken soms zeer lang duurde. — Niet zelden, in Stadhouderlijke tijden, ging de Instructie uit van het Kabinet van den Prins, zoo als onder het Bewind van FREDERIK HENDRIK, en na diens *besogne* met de vertrouwelingen, door anderen wel eens als hovelingen en oorblazers aangeduid [1]). Wanneer de Raadpensionarissen elkander snel afwisselden, en in den nieuwen werkkring allengs moesten ingewijd worden, gelijk na den dood van HEINSIUS, is het denkbaar, dat een Griffier in 's Lands in- en uitwendige aangelegenheden zoo doorkneed als de alom geëerde FRANÇOIS FAGEL, in het opstellen van het diplomatisch Berigtschrift, hetwelk eene reeks van onveranderlijke artikelen plag te bevatten, meer dan iemand de hand gehad hebbe. — Ook meldt de Instructie voor MUSCH niets van het bijwonen der onderhandelingen met de uitheemsche Ministers, veelmin van het regt om in die bijeenkomsten zelfstandig bedrijvig te zijn, en een advies uit te brengen; een regt, door WICQUEFORT bepaaldelijk ontkend [2]). — De hiervoren aangehaalde Resolutie der Staten-Generaal van 14 Junij 1634 over het *secreet Besogne*, sprak alleen van het houden der notulen door den Griffier, niet van diens eigen en vrije stem. — Zelfs leidt de tekst van het verbod van eenige, hetzij mondelinge of schriftelijke, diplomatische verkeering, regelregt of zijdelings, tot

ses dernieres Ambassades, sont toutes de sa façon." L. II, Sect. XVII, p. 435 suiv. *De quelques Ambassadeurs illustres de nostre temps.*

1) AITZEMA, IV^de Deel, 16^e B., bl. 282 volgg. Instructie voor FOPPIUS V. AITZEMA, gaande naar Weenen, 12 Febr. 1636, »ghearresteert *op de Camer van Syn Excell.*"

2) *L'Ambassadeur*, L. II, Sect. 2, p. 43. Van den Thesaurier-Generaal der Unie, van den Griffier van H. H. M. en van den Secretaris van den Raad van State sprekende, zegt hij dat zij alle zijn »Officiers de confidence; mais *pas un ne se mesle des affaires estrangères*, et l'Ambassadeur *ne negotie point* avec eux."

het vermoeden, dat men voorbedachtelijk den Griffier van eene bemoeijing uitsloot, aan welke MUSCH een zoo voornaam en veelbesproken deel had genomen; hij, wiens gaan en wederkeeren in 1635 en 1636 naar en van *Kranenburg* en *Turnhout* [1]), waar hij met den Spaanschen zendeling Don MARTIN AXPE zoo bedektelijk, evenwel op last van H. H. M. en den Prins handelde, den argwaan en het misnoegen van RICHELIEU en de Fransche Ambassadeurs luide had gewekt. — Nu werd hem, die in de belangrijkste negotiatiën was betrokken geweest, eensklaps elke verstandhouding van dien aard ontzegd, en het ontvangen van brieven of het aanhooren van gesprekken over internationale onderwerpen alleen vergund op voorwaarde van dadelijke kennisgeving aan H. H. M. [2]). — Dit beding nogtans is een blijk, dat de natuurlijke loop der zaken zich niet door zulke verordeningen liet stremmen of verzetten. De Griffier der hoogste Staatsvergadering, tot welker tafel de Buitenlandsche Zaken regtens behoorden, kon aan de Diplomatie niet vreemd blijven; allerminst, toen het geheim Besogne de menigvuldige, tijdelijke Commissiën voor bijzondere aangelegenheden verving. — Het leed zelfs niet lang, na het overlijden van MUSCH [3]) en in de volle hitte der partijzucht, welke de zegevierende Loevesteinsche meerderheid ongestoord kon bevredigen, of de Griffier der Staten Generaal zag zich bij eene nieuwe Resolutie meer

---

[1]) AITZEMA, IVde D., 15de en 16de B., bl. 222 volgg. 303. Vertoog van den Maarschalk DE BREZÉ en den Baron DE CHARNACÉ, 14 December 1635 en tweede Vertoog 6 Januarij 1636. »Il semble que Vos Seigneuries cherchent un pretexte pour continuer les allées et venues du Sieur MUSCH vostre Greffier, vers les Espagnols."

[2]) *Instructie*, Art. 22. »Ende de Brieven ofte Gheschriften, die hem over sulcke of diergelycke saecken souden mogen ter handen komen, alsmede de propoosten die yemandt diesaengaende jegens hem soude mogen voeren, zal hy gehouden zyn in de Vergaderinge van hare Ho. Mog. aenstondts respectivelyck over te leveren ende bekend te maecken," enz.

[3]) In December 1650. SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.* in v.

dan voorheen, tot de onmiddellijke en voortdurende kennis der vertrouwelijke mededeelingen van de Nederlandsche Gezanten, ambtshalve geroepen; — een voorregt in het belang der *secretesse* ingevoerd en sedert onafgebroken gehandhaafd. — Er is hiervoren reeds vlugtig van de zeer onderscheiden inrigting der diplomatische briefwisseling gewag gemaakt [1]). — Wij voegen er thans bij, dat in de Groote Vergadering van het jaar 1651 aan de Ministers van den Staat bij vreemde Hoven, ter verzekering der geheimhouding, wel doorgaans gelast werd, hunne brieven aan de gewone Vergadering van H. H. M. te rigten, maar wanneer die een of ander berigt behelsden, hetwelk voor'shands niet mogt uitlekken, zich te bedienen van het kanaal en adres van den Griffier en wel door middel van eene besloten missive, welker bestaan echter in de openbare depêche behoorde vermeld te worden [2]). De besloten brief werd daarna door Gecommitteerden uit elk Gewest, nevens den Griffier, geopend en het geheim ten aanzien der overige Leden van de Generaliteit zoolang bewaard, als dit noodig werd geacht; van welk gedrag later, bij de kennisgeving van den inhoud, verantwoording moest geschieden [3]). — Vandaar het verschil tusschen de gemeenlijk weinig of niets beduidende *publieke* of officiele Brieven der Ministers van de Republiek aan de Staten-Generaal, en de meer gewigtige *particuliere* aan den Griffier [4]); en vermits deze, trots alle voor-

---

1) Bl. 34 volg.

2) »Welverstaende nochtans dat t'elckens in de ordinarise Brieven van de ingeleyde *secrete Missive* vermaen gemaeckt soude worden."

3) AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, 's Gravenh. 1652, (uitg. in 4°), bl. 418; *Saken v. Staet en Oorl.* 31ste B., bl. 881, (7e Deel).

4) WICQUEFORT, L. II, Sect. X, *des Lettres ou Depesches*; 2e Part. p. 215. »Les Ambassadeurs et les Ministres, que les Provinces Unies employent ailleurs, escrivent aux Estats-Generaux; mais bien souvent ces lettres *ne valent pas le papier qu'ils barbouillent*, et bien moins le port que l'on en paye. S'ils ont quelque affaire importante à communiquer, ils adressent leur lettre au Greffier des Estats, qui la lit dans l'assemblée, ou bien à ceux d'entre eux qui sont Deputés aux affaires secrètes." Z. nog d'AVAUX, *Négoc.* IV, 42.

zorgen, slechts korten tijd bedekt konden blijven, een nader onderscheid van de brieven, afgezonden aan het adres van dien eersten Minister van H. H. M. en van de meer gemeenzame ontboezemingen der Gezanten, nu eens aan den Raadpensionaris, dan weder aan den Stadhouder. — Met scherp uitgedrukte minachting vermeldt reeds WICQUEFORT de eerstgenoemde klasse van het papier en briefport naauwelijks waardige depêches; terwijl in de negotiatiën van VAN DE SPIEGEL, gelijk in die van DE WITT, treffende bewijzen gevonden worden van de behoefte, welke die Staatslieden [1]) gevoelden, om de ontijdige en schadelijke openbaring der diplomatische geheimen, door het meerder gebruik van de particuliere brieven aan hun eigen adres, te verhoeden; evenzeer van de verlegenheid, waarin zij soms ten gevolge van een' gepleegden misslag op dit punt, verkeerden. »Ick bidde," vermaande JOHAN DE WITT den Ambassadeur VOGELSANGH, »dat UEd. voortaen gelieve te gedencken aen de ordinaris distinctie tusschen de brieven die *dubbelden* syn van diegene die onder adres aen den Heer Griffier RUYSCH [2]) de Regeringe toekomen, ende diegene die *vòor my in 't particulier* syn, welcke distinctie ick dickmaels niet geobserveert vinde; ende soude daerdoor konnen gebeuren, dat ick de brieven, staende de Vergaederinge binnen ontfangende, een *verkeerden* brief publycquelyck soude oplesen [3])." -- Vooral blijkt de meerdere waarde der vertrouwelijke berigten, welke de Raadpensionaris van onze Ministers ontving, boven die in de depêches aan den Griffier vervat, uit de onbewimpelde belofte

---

1) *Verzameling v. Stukken in de zaak van* Mr. L. P. V. DE SPIEGEL (Amsteld. 1796), bl. 18, »dat het dikwyls gebeurde, dat de Raadpensionaris brieven ontving van buitenlandsche Ministers, *welke niet in 't geheim Besoigne gebragt wierden.*"

2) NIC. RUYSCH, vroeger Pensionaris van Dordrecht, opvolger van CORN. MUSCH. — SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, in v.

3) *Brieven*, VI, 265 (17 Nov. 1659). — Verg. ook IV, 301 (8 Sept. 1662). Aan VAN HOORN: »alsoo veele *in de Provincien* sulcks onbekent wesende, het myns oordeels onnodigh is, haer dat esclaircissement te geven."

VAN DE WITT aan WILLEM BOREEL, weleer Gezant in Zweden en Engeland, en sedert vele jaren Ambassadeur in Frankrijk, toen de jeugdige Staatsman, bij de aanvaarding van het Raadpensionarisschap, den grijzen Diplomaat niet zoo gaaf bereid vindende tot eene briefwisseling, uit welke zonder naauwlettende behoedzaamheid alligt nadeel voor de goede zaak konde voortspruiten, hem in dezer voege trachtte gerust te stellen: »Nietteminn, »verklaarde hij, "soo wanneer UEd. my t' eeniger tyde soude mogen komen te communiceren saecken van die nature, dat UEd. soude oordeelen *absolute secretesse* te vereyschen, ende niet sonder merckelyken ondienst van den Staet, publycquelyck bekent gemaeckt te konnen worden, ende dat UEd. derhalven ook bekommert mochte wesen, soodaenige saecken, 't sy door 't ordinaris adres, 't sy by missive onder couverte van den Heere Griffier RUYSCH, die *alle* mede ter Vergaderinge van haer Ho. Mog. worden gelesen [1]), aen de Regeringe over te schryven; soo wil ick seer gaerne aennemen al sulcke saecken *privatelyck onder my te houden*, ofte oock wel daervan met circumspectie openinge te doen, 't sy aen de volle Vergaderinge, 't sy aen eenige Regenten in 't particulier, daerop ick my volkomentlyck sal mogen betrouwen, — sonder nochtans te openbaren *door wien* ofte *by wat middel* deselve saecken tot myne kennisse syn gekomen [2])." — Dat evenwel de bijzondere briefwisseling der Gezanten met den Raadpensionaris de onmiddellijke kennis van hetgeen zij aan den Griffier schreven, geenszins overtollig maakte, wordt door de klagt bevestigd, die in dat laatste en aandoenlijk gedenkteeken van den vaderlandlievenden ijver van het edel broederpaar, de nagelaten Briefwisseling van JOHAN en CORNELIS DE WITT, herhaaldelijk voor-

---

1) WICQUEFORT, t. a. p., merkt nog aan: »De ces dépesches les unes sont communiquées, par le moyen des copies que l'on envoye aux Provinces, *et les autres sont serrées sous la clef,* avec les autres pieces secretes, *dont il est défendu de faire copie.*"

2) *Brieven*, I, 16, 17 (9 October 1653).

komt; te weten, dat de Ruwaard verzuimde, het *duplicaat* van zijne depêches aan den Griffier, te gelijk en onverwijld aan den Raadpensionaris te doen geworden, bij gelegenheid der buitengewone zending, in de eerste maanden van het bloedjaar 1672, bij den ridderlijken Spaanschen Landvoogd, den Graaf DE MONTEREY, te Brussel, door CORNELIS DE WITT met beleid en vrucht volbragt [1]). — »Ick bidde," dus luidt het verzoek van den Raadpensionaris, »dat Uw Ed. my altydts *dubbeldt* gelieve te laeten toecomen van de missive aen den Heer Griffier afgaende, met copye van de bylaegen daernevens gevoegd." — En wederom, vier dagen daarna, het ongerief van dit gemis ondervonden hebbende, »weshalven," zeide hij, »ick van myn plicht achte, Uw Ed. nochmaels te versoecken, dat doch t'elkens gelyckluydende brieven als aen Haer Hoog Mogende directelyck off onder adresse aen den Heer Griffier affgaen, oock aen Haer Edel Groot Mogende directelyck ende onder adresse *aen my* overgesonden mogen werden, om H. Ed. Gr. Mog. ende mynselven tydelyck te mogen prepareren tot de deliberatien, die daerover ter Generaliteyt off by Gedeputeerden van H. H. M. staen te werden gehouden [2])." — Op de ontvangst dier duplicaten stelde DE WITT zoo hoogen prijs, dat hij den Ruwaard een' buitengewonen klerk, die eene goede en vaardige pen had, op kosten der Staten van Holland wilde toevoegen [3]).

Middelerwijl was, na het wanbestuur van MUSCH en onder het negentienjarig lofwaardig beheer van NIC. RUYSCH [4]), het ambt

---

[1]) *Briefwisseling tusschen den Raadpens.* JOHAN DE WITT *en zijnen Broeder* CORNELIS DE WITT, *Ruwaard van Putten, in het jaar* 1672, in *Verhandel. en Onuitg. Stukken*, door Mr. J. C. DE JONGE, I, 239—451. De briefwisseling loopt tot daags na de verwonding van den Raadpensionaris (22 Junij 1672); het eerste gedeelte betreft de onderhandelingen te Brussel, het tweede de Deputatie van den kloekmoedigen Ruwaard op 's Lands Vloot.

[2]) DE JONGE, I, 304 volg. (13, 17 Maart 1672).

[3]) 18 Maart 1672, t. a. pl. bl. 315.

[4]) RUYSCH had den 5 Nov. 1670 GASPAR FAGEL tot opvolger. Z. LENTING, *Specim. Hist. de Casparo Fagelio Consiliario*, Utrecht 1849, p. 22 sq.

van Griffier weder zoo achtbaar geworden, dat het, gedurende eene ernstige ziekte van dien Staatsdienaar, eene zeer begeerlijke bediening werd geoordeeld voor een' toenmaligen Ambassadeur der Republiek in het Noorden, GOVERT VAN SLINGELANDT [1]), den verdienstelijken Vader van een nog uitstekender Raadpensionaris. — Maar de post viel eerst geruimen tijd daarna open, en was voor den welsprekenden FAGEL weggelegd, die daaraan een' nieuwen glans zoude bijzetten, door de telgen van dien stam tot den val van het Gemeenebest, met onverdoofde helderheid bewaard. En vond men toen en later Griffiers die Raadpensionarissen werden [2]), het scheelde weinig of ANTONIE VAN DER HEIM had zich, even vóór de verheffing van WILLEM IV, laten overreden, zijn luisterrijker Ministerie voor den nederiger *staat* van Griffier te verlaten [3]).

Die uitdrukking *staat van Griffier*, niet zonder nadenken gebezigd, herinnert ons den merkwaardigen man, uit Braband naar Holland geweken, van wien de FAGELS zelve met grond het oorspronkelijk aanzien van het wèlbezoldigd, maar veelomvattend en moeitevol ambt dagteekenden. — Het was niet ligtvaardig en op lossen voet, dat de gewezen Secretaris en Pensionaris van Brussel, sedert van wege die stad ter Vergadering der Staten-Generaal te Delft afgevaardigd en vervolgens een der Gezanten in Frankrijk bij HENDRIK III, CORNELIS VAN AERSSEN, doorgaans AERSSENS genoemd, zijne dienst aan den opkomenden, nog niet vrijgevochten Staat wijdde [4]). Zijne antecedenten billijkten de bezwarende voorwaarden, welke

---

1) *Brieven* van DE WITT, VI, 425, 441, 444 (30 April 15 en 28 Mei 1660) SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.* in v.

2) GASPAR FAGEL in 1672, de Tweede Griffier JACOB GILLES in 1746.

3) WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* XIX[de] Deel, bl. 475 volg. (A. 1744).

4) Verg. het *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire* te Brussel, 8 Mai 1851, 3 Nov. 1851, 6 Nov. 1854 en aldaar mijne mededeelingen betrekkelijk den levensloop van den Griffier, in 't bijzonder wegens zijne ongedrukte briefwisseling met LIPSIUS; voorts de berigten van den Heer ALPH. WAUTERS uit het Archief der stad Brussel.

hij in 1584 stelde, alvorens de netelige betrekking aan te nemen, van welke zijn naaste voorganger met schande was ontzet; en 's Lands onzekere toestand moest den vreemdeling bedachtzaam maken op het belang van vrouw en kinderen. In zijne *Consideratie* van 21 Junij 1790 liet de wijze HENDRIK FAGEL ter wederlegging van de voor hem zeer grievende voorstellen van eene Commissie van bezuiniging en vereenvoudiging, niet na op te halen [1]), hoe voorheen zijn ambtsvoorzaat, VAN AERSSEN, wanneer deze tot dien post, die toen *de staat van Griffier* heette, *verzocht* was geworden, de aangeboden betrekking, nevens andere voorwaarden niet had willen aanvaarden dan onder beding, dat hij van drie tot drie maanden stiptelijk betaald zoude worden »voor hem en zijne klerken en dat men hem *een fonds* zoude adsigneren, waarop hij immediaat betaling zoude ontvangen; waartoe hij voorsloeg *den Impost op het zout en zeep*, hetgeen de Staten-Generaal hem accordeerden." — Een duidelijk blijk inderdaad, dat men den ijverigen en zoo bruikbaren Zuid-Nederlander met zijne veelzijdige politische ondervinding [2]), reeds destijds hoog waardeerde. — De Griffier, die een DUPLESSIS-MORNAY en JUSTUS LIPSIUS in de rij van zijne vrienden mogt tellen; die dertig jaren lang OLDENBARNEVELT's bekwame medearbeider was en de verlichte, vèruitziende Vader van den veelbelovenden FRANÇOIS VAN AERSSEN, wiens naam in de geschiedenis der Europesche Diplomatie onvergankelijk leeft, was voorzeker geen gewoon man [3]). — Hoeveel de verdiensten des Vaders bij 's Lands Advocaat en H. H. M. golden, toonde de vroege bevordering van den schranderen, door Academische studiën grondig voorbereiden jonge-

[1]) *Staat der Financie v. de Republiek*, III, 183.

[2]) Z. wegens eene zending van AERSSEN in 1579 naar Henegouwen en Artois, BOR, *Nederl. Oorlogen*, 13e B., 2e Deel, fol. 44 volg.

[3]) WICQUEFORT van FRANÇOIS V. AERSSEN gewagende, merkt aan: »Son Père qui estoit un autre habile homme, estoit dans un poste où il luy estoit facile de faire donner de l'employ à son fils." Verg. de *Éclaircissements histor.* op *de Lettres et Négociations* van BUZANVAL, p. 435.

ling, eerst tot Secretaris van Legatie, weldra tot Agent der Republiek en, na het Twaalfjarig Bestand, tot Ambassadeur bij HENDRIK IV. Het strekte den zoon, naar luid der verklaring van de Staten-Generaal [1]), tot geene geringe aanbeveling, dat zijn Vader »veel jaren in de principaelste besoignen van de gemeene saecken en verscheyden staten en Legatiën wel en getrouwelyck gediend had, gelijk hij nog immer »in de meeste besoignes" van het Land bedrijvig was; dat de »Jongman, wèl opgevoet, ende alle syne dagen in de studeringe gepasseert, ende totten hoochsten grade, te weten het Doctoraetschap der Rechten gepromoveert synde, daarna eerst *by synen Vader in de fundamentele bèsoignen deser Landen*" was geoefend geworden, en toen, om aan die gelukkige opleiding de laatste hand te leggen, na rijp overleg met het vermaard tweetal LIPSIUS en MORNAY, ruim drie jaren in Frankrijk en Italië met Vorsten en Staatslieden in gemeenzamen en leerrijken omgang had verkeerd. — Voor den aanstaanden Diplomaat was de Staats-Secretarie der Unie, de Griffie, eene kweekschool, niet ongelijk aan hetgeen van eene tijdelijke plaatsing bij het Departement van Buitenlandsche Zaken, in onze dagen ter vorming van degenen, die bij een Gezantschap wenschen aangesteld te worden, met meerdere of mindere waarschijnlijkheid wordt te gemoet gezien. Buiten kijf werd zij eene zoodanige school, toen de verbazende opeenstapeling van werkzaamheden, nadat de Republiek tot den rang van eene der voornaamste Magten van Europa was geklommen, de splitsing van den bijna bovenmenschelijken arbeid der Kanselarij scheen te vereischen, en het ambt zelf in twee klassen werd verdeeld; toen namelijk bij de optreding van GASPAR FAGEL [2]) als Raadpensionaris, een Eerste en een Tweede Griffier tot vervulling der taak werden geroepen, welke tot daartoe op de schouders van één man had gerust.

[1]) Z. den Brief aan de Staten van Zeeland, 16 Januarij 1598, in de evengemelde *Éclaircissements*, p. 451 suiv.

[2]) Z. LENTING, *Specimen*, p. 23, 34 sq. Resol. v. Holland, 25 Aug. 1672.

Tot het *employ* van den Eersten Griffier [1]) zouden voortaan behooren »alle saaken van handelingen en negotiatien met het gunt daarvan dependeert, en tot bevorderinge en voortsettinge van alle goede vruntschap, intelligentie en confoederatien met uitheemsche Koningen, Princen, Potentaten en Staten eenigzins dienen kan;" terwijl de binnenlandsche aangelegenheden door zijn' ondergeschikten ambtgenoot [2]) zouden worden behartigd. — Maar, hoe naauw reeds voorlang gedurende den hardnekkigen strijd met Spanje en tijdens de Alliantie met ELIZABETH en HENDRIK IV, inzonderheid hangende de aangeknoopte vredehandeling met de Aartshertogen [3]), CORNELIS VAN AERSSEN in de diplomatische overwegingen gewikkeld was, hebben de Geschiedschrijvers vermeld en de thans in het licht gegeven brieven van den Koning van Frankrijk aan den Griffier [4]), zoowel als de Negotiatiën van BUZANVAL en andere geloofwaardige getuigen kunnen het verhaal staven. — Wij moeten hier met eenigen nadruk de Belgische afkomst van VAN AERSSEN herdenken, die tot in het midden der XVIIe Eeuw, in de door partijhaat bezielde schotschriften niet werd vergeten [5]). — Maar hij zelf, ofschoon zijn lot aan dat van het

---

[1]) HENDRIK FAGEL, broeder van GASPAR. Verg. wegens dien Griffier en zeker misnoegen van den Raadpensionaris, d'AVAUX, *Négociations*, T. III, 144 (Aug. 1684).

[2]) JOH. SPRONSSEN.

[3]) GACHARD, *Actes des États-Généraux de* 1600 (Bruxell. 1849), p. 763 suiv. *Négociations avec les Provinces-Unies.*

[4]) Verg. de brieven van HENDRIK IV van 1591, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598 en 1607, negen in getal, naar de originelen door mij in 1853 als aanhangsel tot de *Lettres et Négociations* van BUZANVAL, (année 1600), uitgegeven in den *Codex Diplomat.* 2e Serie, 1ste Deel, 2de Afdeel. van het Histor. Genootschap, p. 320—325.

[5]) Men schold hem een »*Brabantschen* woeckeraar, die door syn woeckeren soo veel gelt had gewonnen, dat syn zoon (FRANÇOIS) daarvoor kocht de Heerlyckheyt van Sommelsdyck." — Maar men bedenke, dat de zoon die Heerlijkheid bezat reeds vele jaren vóór den dood zijns Vaders. — Z. overigens het pamflet bij WISELIUS, *Geschied- en regtskundig onderzoek rakende het afdanken van krijgsvolk in* 1650, (1828), bl. 135.

herbergzame Noorden onafscheidelijk verbonden hebbende, rigtte nog menigwerf den blik met weemoed naar zijn diep vernederd, en toch zoo bekoorlijk en geliefd Vaderland; trots het wederzijds strengelijk gehandhaafd verbod van briefwisseling of andere verstandhouding, kon hij zich van de vrienden zijner jeugd en van de banden van bloedverwantschap niet geheel loswringen. — Vandaar de met LIPSIUS, den Hoogleeraar te Leuven, eertijds zoolang het sieraad der Leidsche Universiteit, niettegenstaande hij met de zaak der vrijheid, het Protestantisme had afgezworen en de schitterende gaven van zijn' geest aan de huldiging van het treurigst bijgeloof verspilde, getrouwelijk, waar het pas gaf, aangekweekte betrekking [1]. — Vandaar, dat wie uit het gebied des vijands kwam met de hoop, om de gemoederen in Holland tot een verdrag of verzoening met de aan Spanje gehoorzame Gewesten te neigen, zelden in gebreke bleef, zich allereerst tot den Griffier van H. H. M. te wenden, en den welwillenden landgenoot over de mogelijkheid van een vergelijk te polsen [2]. — Vandaar de gesprekken van AERSSEN met den gevangen Admirante van Arragon, door den Veldoverste tot een onderhoud uitgenoodigd [3]; vandaar de mislukte poging van Pater NEYEN, die zich gevleid had de eerlijkheid van den Geheimschrijver der Staten, voor het bezit van aardsche goederen niet onverschillig, na zijne genegenheid gewonnen te hebben, ligtelijk te zullen verschalken [4]. — De balling weerstond den aandrang en het geschenk

---

1) Een Vlaamsch Dichter, Mr. PRUDENS VAN DUYSE, zong onlangs in de Ode JUSTUS LIPSIUS:

»Zoo zinkt de grootheid neer des menschen
Als hij door dweepzucht voortgesleurd,
Draeft buiten recht- en redegrenzen. (1853)."

2) *Lettres et Négociations* DE BUZANVAL, p. 381: (28 Dec. 1602) »Quant à la lettre escrite à Bruxelles, c'est le père d'ARSENS qui en est autheur. C'estoit sur le sujet d'une que luy avoit escrite un de Bruxelles," enz. — (1846).

3) BOR, *Nederl. Oorl.* XXXVIIste B., (IVe Deel), fol. 671 (A. 1601).

4) GROTIUS, *Hist.* L. XVI, p. 742: »Nec tamen plebis odium vitavit ARSE-

van den Spanjaard; maar naauwelijks was het Bestand geteekend, of de ingeschapen gehechtheid aan den geboortegrond joeg hem naar Brussel, naar de stad, in welker dienst hij bij het begin van zijne wisselvallige loopbaan, zijne talenten had geopenbaard en ontwikkeld. Bij het einde van den twaalfjarigen stilstand van wapenen, was het al weder VAN AERSSEN, aan wien de vijandelijke Regering alle uitzigt op den vrede niet verloren hebbende, in de eerste plaats hare brieven en aanzoek rigtte 1). Meende men bij den Grijsaard een willig gehoor, meer dan bij iemand, te vinden, nu hij met elken dag den oever van het graf meer nabij kwam? — Wat hiervan zijn moge, wèl kan het opmerkelijk heeten, dat de nagedachtenis van den onthalsden OLDENBARNEVELT in eene Circulaire der Staten-Generaal, door den Griffier onderteekend 2), is beklad geworden met de onteerende aantijging of liever de omzigtig ingekleede gissing, dat de Advocaat »*zyn ooge wel na den vyandt soude gehadt hebben*, ende syne actien daerna gedirigeert, omme aen d' anderzyde, niet alleen *geen offensie* te willen geven; maer ter contrarie, *deselve te favoriseren*." — De XXIV Regters zelve hebben in de geslagen Sententie op dit punt een volstrekt stilzwijgen bewaard. Wij willen geene aantijging zonder bewijs met eene andere, evenmin bewijsbare beantwoorden, maar wij gelooven den wensch te mogen uiten, dat zij, die in onzen leeftijd niet ophouden van het uit de lucht gegrepen Landverraad van OLDENBARNEVELT te mompelen, wiens veroordeeling ontwijfelbaar in zekere mate aan de confrontatie met den Griffier en aan den onverbiddelijken

---

NIUS, — ita ut necessarium crediderit saevienti famae libello occurrere." — (A. 1607).

1) AITZEMA, *Saken v. Staet*, I^ste^ B., bl. 81. Brief van den Audiencier VERREYCKEN, houdende aankondiging der komst van PECKIUS, Kanselier van Braband (16 Maart 1621).

2) 19 Mei 1619, zes dagen na BARNEVELT's dood. — *Historie van het Leven en Sterven van Heer* JOHAN VAN OLDENBARNEVELT, (1658), bl. 281 volg.

wrok van FRANÇOIS VAN AERSSEN, den in zijne eerzucht grievend gekrenkten oud-Ambassadeur, moet worden toegeschreven [1]), alvorens de betichting te herhalen, die sedert meer dan twee eeuwen door geene enkele aanwijzing, hoe verwijderd, is bevestigd of ondersteund, *antecedenten* tegen *antecedenten*, vermoedens tegen vermoedens wegende, zich onbevangen gelieven af te vragen, of het niet gemakkelijker zoude zijn tegen CORNELIS VAN AERSSEN, den Brusselaar, eene dergelijke, listig bemantelde beschuldiging te *construeren?*

Wij stappen hiermede van den Griffier en zijne bediening af, welke door het veertigjarig bestier van VAN AERSSEN tot zulk een aanzien was gestegen, dat een der kundigste Leden van H. H. M., de Geldersche Afgevaardigde JOHAN VAN GOCH, ons door een' tijdgenoot wordt voorgesteld, als geene slimheid ontziende, om de gunst van zijne medeleden te verwerven, »*trachtende te syn Griffier* [2]);" hij, die toch ter Generaliteit het Voorzitterschap had bekleed, en naar Engeland ter vervulling van een' diplomatischen last was gezonden [3]). — Hij slaagde dan ook in zijn' toeleg, en werd VAN AERSSEN eerst als Adjunct toegevoegd, eerlang zijn opvolger [4]). — Aangaande het internationaal karakter der bediening, zij het ten slotte genoeg te doen opmerken, dat de vreemde Mogendheden steeds gewoon waren bij de Instructien aan hare Gezanten, deze regelregt aan den Griffier, »als de *bekende Minister van de geheele Republicq*," tot in den jongsten tijd te *adresseren;*

---

[2]) *Verhooren van* JOHAN VAN OLDENBARNEVELT, (Utrecht 1850) bl. 231—233 (12 Maart 1619). Z. voorts bl. 106, 163, 176—181, 210—213, 243, 244. »Den voorn. VAN OLDENBARNEVELT seyt, dat de Griffier AERSSENS, als aangenomen hebbende de *querele* van zyn zoon jegens hem die spreect, *geen geloof en can hebben als zyn formele partye*," enz.

[3]) CAPELLEN, *Gedenkschriften*, I: 137 (A. 1622).

[4]) CARLETON, *Lettres*, III, 50, 252—254, 338 (A. 1619, 1620).

[4]) AITZEMA, 3e B., (Iste Deel), bl 564, (17 Aug. 1621, 6 Oct. 1623): »behoudens den Heer AERSSEN, zyn tractement ende sonder eenige verminderingh van zyn qualiteit, respect ende eere."

een gebruik ten gevolge van hetwelk, die Staatsdienaar even als de Raadpensionaris van Holland, bij uitzondering van de Ministers van andere Collegien, verpligt was zekeren *staat* te houden om op eene betamelijke wijze met Ambassadeurs te kunnen omgaan [1]. — Het gewigt der depêches van onze Diplomaten aan het bijzonder adres van den Griffier was allengs zeer gedaald, zoo zelfs dat een hunner [2] in een vertrouwelijk schrijven aan den Raadpensionaris VAN DER HEIM zijne verlegenheid betuigde, hoe die voor de leuze voegzaam in te rigten. — De Gezanten der Republiek konden zich van die periodieke mededeelingen niet wel onthouden, of, gelijk VAN DE SPIEGEL aanmerkte, dat verzuim zoude ligtelijk tot »*verkeerde reflexien*" aanleiding hebben gegeven; maar ook zelfs voor het *Besogne* behoefde men niet alles uitvoerig en in de minste bijzonderheden bloot te leggen; men kon met een woord *in 't generaal* volstaan [3]. — De wezenlijke geheimen van Staat werden voor de briefwisseling met den Raadpensionaris en den Prins bespaard, die nogtans den Griffier persoonlijk daarvan deelgenoot maakten.

Wij moeten een oogenblik bij den *Agent* van H. H. M. en zijne pligten verwijlen. Nooit heeft een eigenlijk *Ceremoniemeester* of Inleider der Gezanten hier te lande bestaan. Een Staatsbesluit van 26 November 1639, bleef op dit punt, ter vermijding van noodelooze kosten, tegen welke Friesland zich

---

1) *Staat der Financie*, III. 216 volg.

2) De Graaf UNICO WILLEM VAN WASSENAER, (Brief uit Parijs, 13 Maart 1746). DE JONGE, *Gesch. van de Diplomatie gedurende den Oostenrijksch. Successie-Oorlog*, bl. 188: »Je suis dans le plus grand embarras *d'arranger* une lettre pour le Greffier" enz. Z. nog bl. 193 (11 April 1746) »om daartoe een *pretext* te hebben, schrijve de nevensgaande aan de Griffier, die UWEG. sal overgeeven *of niet*, na welgevallen."

3) *Brieven en Negot.* III, 1 en 2, (4 Aug. 1794, aan VAN KINCKELL). Zie ook (11 Julij 1783, aan denzelfden) I, 309: »ik verzoek eene *ostensible* missive aan den Heer Griffier, zoodanig ingerigt, dat ze in het Besogne kan gebragt worden."

verzette, zonder gevolg [1]). — Maar, zoo de schepping van dien post met den Franschen titel *Maistre des Ceremonies* of *Introducteur der Ambassadeurs* afkeuring ontmoette, de Republiek kon zich van alle hoffelijkheid jegens de uitheemsche Ministers niet kortzigtig ontslagen achten. — Gewoon haren rang in het buitenland stelselmatig te handhaven, moest zij er ernstig op bedacht zijn, in anderen te eerbiedigen wat zij voor zich zelve eischte. — Eene Aristocratie bovendien met hare talrijke naijverige en wangunstige Collegien, pleegt in het stuk der vormen, niet buigzamer en rekkelijker te zijn dan eene monarchale Regering. — Wij hadden reeds gelegenheid op de zorgvuldige voorschriften der fiere Staten van Holland en Westfriesland te wijzen. De benoeming derhalve van den bedoelden ambtenaar, uitsluitend met de taak belast, om de diplomatische gebruiken der eerste Hoven van Europa in acht te nemen [2]), mogt voor alsnog worden verschoven, de pligtpleging zelve werd niet verwaarloosd, maar, gedeeltelijk althans, aan een Commies ter Griffie, wien men den titel van Agent der Staten-Generaal gaf, opgedragen. Zijn ambt was, volgens de beschrijving van zekeren Diplomaat van minderen rang, aan de buitenlandsche Ministers de Resolutiën van H. H. M. over te brengen, in antwoord op de Memoriën door hen ter Generaliteit ingediend. Hij begroette en verwelkomde in naam van den Staat, de Ambassadeurs en andere uitheemsche Gezanten en bragt hun, bij het vertrek van 's Hage, van wege H. H. M. de gewone vereering [3]). Voorts geleidde hij de Residenten en

---

1) WAGENAAR, XIde Deel, bl. 288. KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Feder.* p. 547 sq.

2) AITZEMA, IVde D. 19e B. bl. 247—251. »Ende opdat de poincten hiervoren geexpresseert, raeckende de gelegentheyt van de publycke uytheemsche Ministers hier residerende — te beter werden geobserveert, ende in practique ghestelt, sullen hare Ho. Mo. op een goet Tractement, Commissie ende Instructie, aennemen een bequaem, habyl ende ghequalificeert persoon, met den titul van *Maistre des Ceremonies* of *Introducteur der Ambassadeurs.*"

3) Wederkeerig ontving de Agent geschenken in geld of geldswaarde, van de vreemde Ministers, van welke de Hofmeester de eene helft genoot.

6

Ministers van den derden rang ten gehoore der Staten-Generaal, en noodigde de Ambassadeurs en Envoyés uit tot de vroeger gemelde conferentiën [1]).

Bepaaldelijk bij de openlijke intrede te 's Hage van een' Ambassadeur, nam de Agent de plaats waar van een' Ceremoniemeester of *Introducteur*, daarin bijgestaan door een' *Hofmeester* [2]), die den Gezant gedurende den tijd van drie dagen vóór de audientie op 's Lands kosten had te onthalen. — Het lust ons niet, de statelijke plegtigheden der ontvangst te *Delft* en der ontmoeting aan de Hoornbrug, den prachtigen stoet van zestig tot tachtig koetsen, de door anderen reeds *con amore* herdachte *Karos van Staat* [3]), het onthaal in het Logement der Ambassadeurs en het ceremonieel van het openbaar gehoor in het breede te verhalen. — De brieven en Gedenkschriften der Diplomaten zijn niet karig in de vermelding van bijzonderheden en te uitbundiger, naarmate hun en hunnen Souverein welligt een tot daartoe ongehoord eerbewijs was betoond of het verschuldigde onthouden [4]).

Men kon den Agent in eenige opzigten, als den plaatsvervanger van den Griffier aanmerken. — Aan het slot der Resolutiën van de Staten-Generaal leest men vaak de zinsnede,

---

1) JANIÇON, I, 146; *Tegenw. Staat der Vereen. Nederl.* bl. 272, 275, 277, 281 volg.

2) In 1796 stelde men voor, den Hofmeester door een' *Ceremoniemeester* te doen vervangen, (*Dagverh. der Nat. Vergader.* I, 56), zoowel wat de benaming, als de werkzaamheden betrof.

3) *Rapport over de Karos van Staat*, door Mr. JACOBUS SCHELTEMA (9 Julij 1796), bij Dr. P. SCHELTEMA, *Oud en Nieuw uit de Vaderl. Gesch. en Letterk.* (I, 123—130. Amsterd. 1844).

4) Zie D'ESTRADES, *Lettres*, *Mém. et Négociat.* II, 30 (4 Jan. 1663); »accompagnez de soixante carrosses', au pont de Hoornburgh, qui est le lieu où l'on reçoit tous les autres Ambassadeurs. Le mauvais état où je suis ne me permettant pas — de boire comme ils ont accoutumé dans les festins qu'ils font durant trois jours à l'entrée des Ambassadeurs," enz. — Verg. wegens allerlei kleingeestige kibbelingen, de *Mémoires touchant* Mr. DE THOU — *durant son Ambassade d'Hollande. Par* Mr. D. L. R. Cologne, 1710.

dat een uittreksel van het Besluit door den Agent in handen zal worden gesteld van dezen of genen Ambassadeur of Envoyé, om tot antwoord te dienen op eene of andere Memorie, door dien Gezant bij H. H. M. ingeleverd; of wel, wanneer het een' maatregel van algemeene strekking voor het Corps Diplomatique te 's Hage betrof, dat zoodanig Extract door den Agent zal worden overhandigd aan »alle de alhier aenwesende uytheemsche Ministers," om dezen te dienen tot narigt. Voorheen was het de Griffier zelf, die zich van zulke of andere mededeelingen kweet. — Zoo kwam VAN AERSSEN in persoon ten huize van DUDLEY CARLETON, en bragt hem mondeling het antwoord van zijne Meesters over [1]). — Zoo werd in lateren tijd een Resident van Polen ter kamer van H. H. M. bescheiden, waar de Griffier MUSCH nader bevestigde wat door den Agent reeds zonder vrucht was aangekondigd; te weten, dat zeker Ambassadeur van genoemd Rijk, toen in Holland vertoevende, geen gehoor bij de Staten-Generaal zoude verwerven, zoolang hij ten aanzien van H. H. M. in de hun toe te kennen officiële titulatuur achterlijk bleef [2]). — Zoo las ook dikwerf de Agent, voor den Griffier, ter Vergadering de Memoriën der uitheemsche Ministers voor [3]), op welke hij, gelijk gezegd is, het antwoord in de Resolutie der Staten vervat, na onderteekening door den President en mede-onderteekening door den Griffier, aan de belanghebbenden overbragt.

Onder de verdienstelijke Agenten heeft de Briefwisseling van den Raaadpensionaris DE WITT [4]) ons den naam van CORNELIS

---

[1]) *Lettres et Négociat.* T. I, 230 (A. 1617): »A tout cela je reçus une réponse de bouche le lendemain par leur Secrétaire AERSSENS."

[2]) AITZEMA, *Saken v. Staet*, IV^de D. 19e B. bl. 296.

[3]) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur*, L. II, Sect. 3, p. 45. »Le Greffier, ou bien un des Commis du Greffe, qu'on appelle *Agent*, se mettant derriere la chaise du President, lit les Memoires que les Ministres estrangers presentent."

[4]) Z. ook AITZEMA, 45ste B. bl. 709 (A. 1665) XI^de Deel." »Haer Ho. Mog. deden den 28sten aan den Heer Grave D'ESTRADES door *Gedeputeerden*, de Re-

DE HEYDE doen kennen. — Hij was het, die in 1661 den loozen Engelschen weerhaan, vroeger Gezant der Republiek, toen *Extraordinaris-Gedeputeerde* van KAREL II, GEORGE DOWNING, door eene overbodige hoffelijkheid gunstig moest pogen te stemmen, met geen ander gevolg, dan dat toen DE HEYDE sedert den inhoud van eene Resolutie van H. H. M. ambtshalve had medegedeeld, DOWNING zijne woorden arglistig verdraaide [1]. — DE HEYDE was te voren Secretaris van Legatie in Denemarken geweest, en in het Journaal van dat Gezantschap door hem gesteld, op het Rijks Archief aanwezig, zijn hier en daar afwijkingen van het Verbaal der Ambasadeurs [2], die het nuttig kan zijn te vergelijken. Men is hem wijders een Algemeen Register of Index op de Resolutien der Staten-Generaal verschuldigd, welken arbeid de Griffier HENDRIK FAGEL heeft voortgezet. — In 1663, van eene acte *ad omnes populos*, als geloofsbrief voorzien, volbragt hij een' last in Frankrijk bij den Ambassadeur BOREEL, tot welk einde hem bij Besluit van H. H. M. eene Instructie was gegeven op den kant der Memorie, in welke hij zelf eenige nadere inlichting had verzocht [3]. — BOREEL moest hem bij de terugreize, de onlangs tot stand gekomen en uitgewisselde originele Tractaten toevertrouwen.

Een personeel van twaalf *gewone* klerken, wèl te onderscheiden van zeven *provinciale*, die elk ten behoeve van het Gewest hetwelk hem bezoldigde, de dagelijksche *Nouvelles* en Notulen, en wijders alle stukken uit de gewone Notulen, welke

---

sidenten APPELBOOM en CHARISIUS door den Agent DE HEYDE behandigen copye van het Formulier van de Commissiën van retorsie," enz.

[1]) DE WITT, *Brieven*, IV, 139: »ende alhoewel voor desen aen geene Ministers van die Caracter, komende van andere Potentaeten, eenige civiliteyt van receptie ofte verwellekominge is geschiedt, soo hebben haer Hoog Mog. nogthans," enz. Z. voorts IV, 293 volg. (1 en 5 Sept. 1662).

[2]) In 1644. *Overzigt van het Nederl. Rijks-Archief*, bl. 145 volg. en bl. 122.

[3]) Hij bragt voor de Fransche Commissarissen, die het Tractaat van 1662 hadden helpen sluiten, het kostbaar geschenk (gouden lampetten) over. AITZEMA X[de] Deel, 43ste B. 933 volgg. (19 Oct. 1663).

door de Provinciën waren overgenomen, moesten afschrijven, stond den Griffier in zijne afmattende beslommering bij. — Nog was er een vrij groot getal *onderklerken*, onverminderd de twee *expedierende*, van welke de een in het jongste tijdperk der Republiek den post van *Ontvanger van de Turksche paspoorten*, de ander dien van *Commissaris van de uitheemsche depêches* vervulde [1], ook wel *Directeur der Buitenlandsche Correspondentie met de Ministers van den Staat* [2] genoemd. — Tot het kantoor der gewone klerken behoorden de klerk der *Cijfers* en de *Translateurs* [3], onder welke Vertalers weleer de beroemde ABRAHAM VAN WICQUEFORT was begrepen, te dier zake in eed en dienst der Vereenigde Nederlanden, en zulks niettegenstaande zijne erkenning door H. H. M. als buitengewoon Gezant van Polen en als Resident van Brunswijk-Lunenburg [4]. — Het voegt ons niet ter loops de vraag te behandelen, op welke wijze de tegen elkander aandruischende beginselen en verpligtingen eensdeels van het Volkenregt, anderdeels van het Staatsregt, gelijktijdig in één en denzelfden persoon vereenigbaar waren, — eene vraag, nog meer verwikkeld door de Nederlandsche afkomst van den Diplomaat-Vertaler. — WICQUEFORT en zijne kinderen beriepen zich tegen de criminele vervolging voor het Hof van Holland in 1675, onder anderen, op de Resolutie van de Staten-Generaal, van 24 Maart 1665, bij welke hij als Extraordinair Envoyé van de Kroon van Polen, na ingeleverd credentiaal, zoude aangenomen en toegelaten zijn zonder »eenige reserve," en derhalve met alle volkenregtelijke vrijdommen der uitheemsche Minis-

1) *Consideratie van den Griffier* FAGEL, bl. 184 volg. 200.

2) *Dagverhaal der Nationale Vergadering*, I, 54 (10 Maart 1796).

3) *Staat der Financie van de Republ.* I, 197 volgg.

4) *Korte Deductie, van den Heer* A. VAN WICQUEFORT, *Extraordinaris Afgesant van de Kroon Polen, mitsgaders Resident van Hare Vorst Doorluchtigheden, de Heeren Hertogen* VAN BRUNSWYCK, *ende* LUNENBURGH *tot Osnabrugge ende Zel, aen desen Staet: Met de Relasen en Sommieren, rakende syn Affairen en gevanckenis. — Gedruckt in 't Jaer* 1675, (16 bladz. 4º.).

ters; zij betoogden, dat hij zelfs bij gemelde Resolutie (»*van dese ure af*") was verschoond »van hierna eenige vertaling meer ten dienst van Hare Hoog Mog. te doen." — Niettemin hadden de Staten hem »naderhand wel gebruyckt." Maar, zeide men, in elk geval heeft hij geen andere dienst of eed gedaan, »als van in te stellen de Brieven aen de vreemde Potentaten, en te *translateren* het Italiaens en Spaens, dat sy van buyten kregen, en van die *secreet* te houden [1])." — Dit werk sloot, beweerde men, geen eed van gehoorzaamheid of onderdanigheid in, en kon de natuur van zijn diplomatisch karakter niet veranderen. — Alleen in deze laatste betrekking had hij zich gemoeid met hetgeen men »schadelicke intrigues en het houden van nadeelige correspondentiën," zoo binnen als buiten 's lands, geliefde te noemen; wegens welke gedragingen hij wèl rekenschap en rondborstige mededeeling verschuldigd was aan de Kabinetten, die hij diende, maar geenszins aan H. H. M., veelmin aan het Hof van Holland, dat niet eens een Collegie van judicature der Generaliteit mogt heeten. — Men weet dat de verdediging den avontuurlijken Amsterdammer reeds terstond, niet zonder persoonlijke bemoeijing van WILLEM III [2]), den 25sten Maart 1675 te 's Hage in hechtenis genomen en op de Voorpoort van den Hove gelegd, in het *extraordinair* proces en derhalve zonder bijstand van Advocaten, tegen de magt van zijne vervolgers niet beschutte; en dat de Envoyé van Polen, die zonder zich aan die waardigheid te kreunen, was voortgegaan, »weeckelycks aen haer Ho. Mog. over te geven een specie van *Gazette*, continerende verscheyden saeken te Parijs

1) Z. wegens de *Translaten* uit het Hoogduitsch, Fransch, Engelsch, Portugeesch en Latijn, den *Staat der Financie*, I, 197 volgg.

2) WAGENAAR, XIV, 341, 379—382. — Z. wegens het volkenregtelijk geschilpunt der zaak van WICQUEFORT, BYNKERSHOEK, *de Foro Legatorum;* V. OMPTEDA, *Gesammte Literatur d. Natürlich-sowohl als posit. Völkerrechts* (1785) I, 541, folgg. WHEATON, *Hist. des progrès du droit des Gens*, I, 288 suiv, 300 suiv.

voorvallende [1]," gelijk hem die eene Fransche vrouw [2]) gehuwd had, de Hoog- en Nederduitsche depêches aldaar door de Fransche Ministers waren vertrouwd geweest, niet zoo gelukkig als zijn Correspondent PIETER DE GROOT, wien de cordate taal van zijn' pleitbezorger SIMON VAN MIDDELGEEST zelfs de vrijspraak van den Stadhouder-President van den Hove verwierf, den 6 November 1675 tot eene eeuwige gevangenis werd verwezen. — Men weet ook dat de tachtigjarige Grijsaard in 1679 uit den kerker ontkwam, en in 1682 zijne omzwerving te *Celle*, in dienst der Hertogen van Brunswijk besloot.

Wat het werk der *Cijfers* [3]) betreft, »met den aankleve van dien," zooals men het oudtijds plag te noemen, de beoefening dier in de Diplomatie onontbeerlijke kunst is, naar het onopgesmukt geschiedverhaal van EVERHART VAN REYD [4]), al van den jare 1573 af bevorderlijk geweest aan de zaak der vrijheid, en bleef den Staatslieden der Republiek sedert een voorwerp van aandacht en zorg. — Als vaste regel werd in de Instructiën der Gezanten een bijzonder Artikel ingevlochten, ongeveer aldus luidende: »Aan hem zal een sleutel van een Cijfer ter hand gesteld worden, om gebruikt te kunnen worden in zaken, secretesse vereischende, die hij zal oordeelen in cijfer geschreven te moeten worden [5]); de zaken in of buiten cijfer, vervattende in een' brief *àpart*, zonder daarmede andere zaken te vermengen, om het secreet te beter alhier *gemenageerd* te kunnen worden, adresserende zijne secrete brieven aan den Griffier van H. H. Mog. volgens de Resolutie van H. H. Mog. van den 31 Julij 1651, op de groote

---

1) DE WITT, *Brieven*, II, 418 (6 Januarij 1667), Aan VAN BEUNINGEN.

2) Welligt drong dit huwelijk met »een fransse Dame van *goede conditie*," dat tot eene weelderige levenswijze aanleiding kan gegeven hebben, den bekwamen man om zijne pen achtervolgens aan bijna geheel Europa te verhuren.

3) *Dagverh. der Nation. Vergader.* IV, 322.

4) *Oorspr. en Voortg. van de Nederl. Oorloghen*, Arnhem, 1623, XIde B. fol. 434; KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Feder.* p. 472.

5) In de Instructie voor den Heer VAN WASSENAER TWICKEL, Extr. Envoyé

Zaal alhier genomen, daarvan een extract aan hem zal worden ter hand gesteld [1])." — Evenwel in de laatste jaren van zijn Ministerie bediende de Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL zich bij voorkeur van onzigtbare inkt, daar hij ontdekt had, dat de brieven, welke hij met de Gezanten der Republiek wisselde, somtijds aan de postkantoren werden geopend en zoo mogelijk ontcijferd. — De cijfers in dit tijdvak gebezigd, hadden derhalve slechts ter misleiding gediend en waren naar willekeur door elkander gebruikt [2]). — Toch was er bij voortduring een *Secretaris der Cijfers*, een ambt, dat ook naderhand de omwentelingen heeft overleefd. — Zelfs maakt het Dagverhaal der Nationale Vergadering melding van de gelijktijdige beëediging van *twee* zoodanige Secretarissen [3]).

Als eersten en scherpzienden ontcijferaar der onderschepte brieven van den vijand, roemt VAN REYD zijn' tijdgenoot CHARLES BEAULIEU van Valenciennes, wiens welkome verklaring der brieven van MONDRAGON de overgave der stad Middelburg had verhaast. — Met behulp van zijne schranderheid had Koningin ELIZABETH alle aanslagen van Spanje op Ierland en de zamenspanning met Engelsche misnoegden kunnen verijdelen. — Maar met ondank bejegend, had hij sedert zijne dienst geweigerd en was van het hoofdbrekend en kwalijk vergolden werk afkeerig geworden. — Beter ging het in dit opzigt, den ge-

---

en Plenipotentiaris bij JOSEPH II, staat nog: »en om te kunnen ontcijferen hetgeen aan hem *van hier* in cijfer geschreven zoude mogen worden." — Z. wegens die zending, V. DOHM, *Denkwürdigkeiten meiner Zeit* (1815) II 181, 485 volgg.

[1]) Z. bij RENDORP, *Memoriën*, II[de] Deel, Bijlage L[a]. Y, de Instructie (*secreet*) voor Mr. GERARD BRANTSEN, (19 Aug. 1782) gaande als Minister Plenipotentiaris naar Frankrijk.

[2]) *Verzamel. van Stukken in de zaak* van Mr. L. P. VAN DE SPIEGEL, bl. 26 »*om te deguiseeren.*" — Aan VAN KINCKELL schreef hij den 5 Aug. 1793. (*Brieven en Negotiat.* I, 322). »Je ne suis nullement surpris que vous n'ayez pas pu — *déchiffrer le chiffre*, puisqu'il n'y étoit joint que *pour la forme*, le reste étant du citron," enz.

[3]) 1 April 1796, I, 187, (CROISET en TOULON).

nialen ALDEGONDE, die naar verdienste deswege geëerd, in dat vak langen tijd volhardde. »Het scheen," merkt de Geldersche Geschiedschrijver aan, »mirakel ende inghevinge van Godt te syn, sulcke noten en characteren te konnen raden, die ymmer so verborghen schenen als menschen gedachten." Want BEAULIEU en ALDEGONDE hadden brieven uitgelegd, waarin niet 23 teekenen, gelijk even zoo veel letteren van het *ABC*, maar wel *driehonderd* voorkwamen, »die eensdeels letteren [1]), eensdeels heele namen van personen, steden, Provinciën, ooc sommighe *niet met allen* beduyden. Die welcke van d' andere yet beduydende, onmogelyck schenen t' onderscheyden." — Ja, BEAULIEU ontcijferde brieven, in eene taal geschreven, welke hij niet verstond. — Geen wonder, dat zijne hersenen door eene zoo geweldige inspanning bijna gekrenkt waren geworden [2]). — WILLEM I had zich van het verraad van een' jongen Vlaming, ter Secretarie van PHILIPS II werkzaam, bediend, die hem eenige cijfers had medegedeeld, maar in 1581 het feit met den dood boette.

Men had dan wel sints de geboorte van den Staat, de waarde van die vernuftige kunst proefondervindelijk leeren schatten, en begreep, gedurende het Ministerie van OLDENBARNEVELT, den Ingenieur en Dechiffreur, JACQUES ALEAUME [3]), door

---

1) WICQUEFORT, L. II, Sect. X, 2e. Part. p. 223, spreekt van een Spaansch cijfer van 500 teekenen, door den wiskundige FRANC. VIETTE verklaard, en beweert: »il n'est pas fort difficile d'inventer *un million* de nouveaux chiffres."

2) »Hy heeft my, verhaalt van REYD, selfs bekent, dat het sulcken arbeydt ende hooft-sweer was, dat hy eens drie daghen daerover ydel van sinnen gheweest is."

3) DODT V. FLENSBURG, *Archief voor Kerkel. en Wereldsche Geschiedenissen*, IV, 123, (A. 1606) 125: »Den Ingenieur ALEAULME 50 gl. ter maent, mits dat hy hem daervoren oock sal gehouden syn t' employeren in 't *dechiffreren* van geintercipieerde brieven, die hem te dien eynde in handen sullen worden gestelt." (May 1) *Resolutien der Generale Staten*; V, (A. 1607), 1 (Jan. 3). »Is JACQ. ALEAUME, *dechiffreur*, extraordinaris voor syn gedaene diensten — toegelegt 200 gl. eens, ende desselfs tractement van nu voortaen van 50 tot 75 gl. ter maent geaugmenteert." Nog (Febr. 3): »Den dechiffreur JACQ.

eene onbekrompene belooning nader aan zich te moeten verbinden. — Op het laatst van 1605, ten gevolge der ernstige aanbeveling van Prins MAURITS, als Ingenieur in 's Lands dienst aangenomen, schijnt men kort daarna, zijn talent van ontcijfering der geheimen van den vijand bespeurd of vernomen te hebben, hetgeen al dadelijk aanleiding gaf tot verhooging van zijne soldij; terwijl men zijne geslepenheid op de proef gesteld hebbende, den Advocaat van Holland volmagt gaf, op ruimeren voet met den Franschman te onderhandelen, en op eene kleinigheid niet te zien.

Het behoort tot de voorschriften van het matig en verstandig gebruik der cijfers, deze nu en dan te verwisselen, en zelfs soms geheel valsche en bedriegelijke den ontcijferaars met opzet in de hand te spelen, om hen alzoo te verwarren en te ontmoedigen [1]). — De taktiek was hier te lande zoo min als elders onbekend. In gewone omstandigheden behielp men zich eene reeks van jaren, met hetzelfde geheimschrift. — Zoo ontving de Ambassadeur BOREEL nog in 1664, den sleutel dien men meende hem reeds in 1650, bij zijn vertrek naar Frankrijk, behandigd of toegezonden te hebben. Toen daarentegen, weinige maanden daarna, VAN BEUNINGEN als buitengewoon Gezant naar Parijs toog, eene zending, welke met de uitbarsting van den tweeden Engelschen oorlog zamentrof, en gepaard met menigvuldige bezwaren, die de onverzettelijke Staatsman zoude hebben te overwinnen, om op de pas gesloten Alliantie met LODEWIJK XIV rekening te kunnen maken, stelde men hem een

---

A L'HAULME — te presenteren 1000 gl. 's jaers, ende soe deselve daermede noch nyet soude syn te contenteren — *dat men op een kleyncke nyet en sal sien.*" — Het tractement den 5 Febr. 1607 tot 1200 gulden verhoogd. Z. voorts (A. 1610) V, 22, (1613) 282.

1) PH. JOS. V. REHFUES, *Entwurf einer Allgem. Instruction f. d. Preuss. Gesandten* (Stuttgart 1845) s. 86 folg. — KLÜBER, *Droit des Gens moderne de l'Europe*, § 199. — Lezenswaardig is onder de oudere staatkundigen, DE CALLIÈRES, *de la manière de negocier avec les Souverains,* I, 136, Chap. XX, *des Lettres en Chiffre;* II, 76 suiv.

nieuw cijfer ter hand, dat hij zelf in gemeen overleg met den Raadpensionaris DE WITT wijzigde, aanvulde, en drie jaren later, door een ander, zijns inziens, rijker en vollediger dan het loopende verving. — »Het sal," schreef hij bij zijne eerste afreize, »het gebruyck van 't cyffer, my door UEd. Gestrenge Commies mede gegeven [1]), myns oordeels facielder maken, dat de namen van *Princen*, *Staeten*, *Persoonen*, ende andere saeken, die dickmaals occurreren, met een vast cyffergetal wierden uytgedrukt, ende soo het UEd. Gestrenge gelieft, sullen wy in dat deel ons kunnen dienen van 't cyffer my uyt de Griffie van haer Ho. Mog. overhandight, ende het van tydt tot tydt kunnen amplieren [2])." — Naderhand verledigde hij zich om een geheel nieuw, »*completer* van woorden, als dat van de Griffie" en met woorden zonder nommers te vervaardigen. — »Uw Ed.," verzocht hij, »gelieve aen het eerste woort, hetselve getal te geven, 't welk het eerste woort van 't cyffer van de Griffie, dat is, *Duytslandt*, heeft. Ende gelieft vorders de getallen, op ieder volgend woord, te doen stellen, *sonder interruptie*." — DE WITT keurde den voorslag goed en deed het cyfer op den aangewezen voet verbeteren [3]). — Vroeger, gedurende de vredehandeling met CROMWELL, had het geheimschrift, hetwelk de Engelschen telkens ontdekten of op het spoor kwamen, aan BEVERNINGH en zijne Ambtgenooten, veel moeite gebaard. — Om de onveiligheid van hunne briefwisseling en de gestadige bespieding der post te ontgaan, stelden zij, na zonder vrucht eene kleine verandering in de voorgaande teekenen, met tijdige kennisgeving aan de Regering

---

[1]) In den tijd van OLDENBARNEVELT schijnt de nieuwbenoemde Ambassadeur zelf een cijfer te hebben opgesteld. Immers leest men in de kantteekening op de Concept-Instructie van GIDEON VAN BOETZELAER (A. 1614) deze regelen van 's Lands Advocaat. — »'t Is noodich zelffs een cyfer te maecken: anders komen daeruyt veele misverstanden." (Verg. de Bijlagen).

[2]) *Brieven*, II, 3, 4, (9 en 18 December 1664).

[3]) 5, 16 Junij 1667, II, 519—521.

te 's Hage, ingevoerd en gebruikt te hebben, als het meest verkieslijk hulpmiddel voor, elkander, over en weder, voorloopig langs twee wegen te schrijven, en wel zaken van niet veel beteekenis regelregt en onbewimpeld mede te deelen, hetgeen de achterdocht zoude kunnen benemen, dat gewigtiger brieven langs een anderen weg, dan dien der post werden gewisseld; — en zulks tot tijd en wijle een versch cijfer met meerdere gerustheid zoude kunnen gebezigd worden [1]). — Ook gedurende het gewoon Gezantschap van W. NIEUPOORT bij den Protector, na het Tractaät van Westminster, moesten de met elkander in betrekking staande Diplomaten, de een te 's Hage, de ander buiten 's lands, bestendig gemeen overleg houden omtrent iedere wijziging van het loopende cijfer. »Ick hebbe wel," meldde DE WITT aan den Ambassadeur [2]), »de sleutel van de gemeene letteren van 't alphabeth die UEd. gebruyckt, ende ook de cyffers van woorden ende saeken tot 't getal van 357 incluys; maer de hoogere getallen die UEd. mede somwylen gebruyckt, syn my onbekent, sulks ick genootsaeckt werde UEd. by desen gantsch gedienstigh te versoeken, dat deselve my believe te laeten toekomen de explicatie van alle de cyffergetallen die UEd. boven 't voorsz. getal van 357 sal gelieven te gebruycken; ofte in cas UEd. onder sigh heeft het cyffer dat UEd. nevens den Heere VAN BEVERNINGH tot desselfs vertrek toe heeft geëmployeert, ende sig daervan voortaen geliefde te dienen, soo soude de voorsz. onderrightinge my onnodig wesen." — De beide Staatslieden hielden dit laatste cijfer aan, hier en daar met eene geringe afwijking, omtrent welke zij echter, ter vermijding van misverstand, steeds ingelicht moesten worden [3]). — Volgens den sleutel, dien NIEU-

1) *Verbael* van BEVERNINGH, bl. 16, 17, 97, 98, 111, 112; (4 Julij, 1, 29 Sept. 2 Oct. 1653) 306 (27 Febr. 1654. Aan den Griffier RUYSCH).

2) *Brieven*, III, 7, (15 Januarij 1655). Z. wijders bl. 130, (15 Oct. 1655) 133.

3) *Brieven*, III, 207, (31 Maart 1656. Aan NIEUPOORT), 214 (14 April 1656. Aan den Raadpensionaris.)

POORT van BEVERNINGH had ontvangen, beduidde het cijfer 569 den Koning van Denemarken.

Eene losse en geestige proeve van geheimschrift, zonder nommers, aan de Geneeskunde ontleend, werd uit de diplomatische briefwisseling van den Kolonel DE LARREY met den Raadpensionaris VAN DER HEIM, onlangs voor het eerst bekend [1]). — Zoo was voorheen, tijdens den oorlog over de Spaansche erfopvolging, in de bedekte openingen tot eene negotiatie, in 1705 uit Parijs aan HEINSIUS gedaan, de taal der regtspraktijk, en niet eene ziekte, maar eene andere kwaal, een proces, tot voorwendsel en bemanteling van hetgeen men beöogde, gebezigd [2]).

Wat het ontcijferen aangaat der depêches van uitheemsche Ministers, uit 's Gravenhage naar het Hof, hetwelk zij hier te lande vertegenwoordigden, afgezonden, D'AVAUX beklaagde zich in 1684, dat de lieden, welke WILLEM III en FAGEL hadden in het werk gesteld, in de verklaring van den zin zijner onderschepte brieven op meer dan ééne plaats grovelijk hadden misgetast, of wel zijne woorden boosaardiglijk verminkt, zeer tot nadeel der Leden van de Amsterdamsche Regering [3]). — Hoe honderd jaren daarna, de vertrouwelijke mededeelingen van dien echten kweekeling van D'AVAUX, den Hertog DE LA VAUGUYON, insgelijks, maar niet even snel, soms na een pijnigend onderzoek van meer dan een jaar, ontcijferd werden en desniettemin tot op onze dagen verborgen bleven voor hen,

---

1) DE JONGE, *Gesch. van de Diplomatie gedurende den Oostenrijkschen Successie-Oorlog*, bl. 182 volg.

2) Verg. de door mij in 1850 uitgegeven *Correspondance diplomatique et militaire du Duc* DE MARLBOROUGH, *du Grand-Pensionnaire* HEINSIUS *et du Trésorier-Général des Provinces-Unies*, JACQUES HOP, p. 224—226.

3) *Négociations*, T. II, 105 suiv. »Comme il y avoit quelques endroits de ma Lettre qui étoient malicieusement déchiffrés, et qui par l'addition de certains mots, par l'omission des négations ou des prépositions, étoient rendus dans un sens tout contraire, — j'éclaircis tous ces endroits qui étoient corrompus, et fis voir la mauvaise foi des Déchiffreurs," enz.

die aan de leiding der Diplomatie vreemd waren, heeft de welkome bijdrage van een' onzer jeugdige Geschiedvorschers, uit de Archiven van den Staat, tot onze leering en beschaming aan het licht gebragt [1]).

---

[1]) LENTING, *Overzigt over de beweging van het jaar* 1787, bl. 27. — Men leest op het schutblad van den eersten bundel der brieven van LA VAUGUYON: »Le premier paquet dechiffré a été fourni en Août ou Sept. 1778, après un travail de plus d'un an et demi."

VIJFDE HOOFDSTUK.

DE THESAURIER-GENERAAL DER UNIE.

WICQUEFORT noemt dien hoogen Generaliteits-ambtenaar, den Eersten Minister der Vereenigde Nederlanden, en plaatst hem, als zoodanig, vóór den Griffier van H. H. M. [1]). — Wij willen over den rang niet twisten: het gezag van den Staatsdienaar behoeft geen bewijs, als wij aan BEVERNINGH en SIMON VAN SLINGELANDT, aan JACOB HOP herinneren, »een man van groot verstand en moed, en even bekwaam in 't Leger als in 't Cabinet [2])." — De Thesaurier-Generaal had, — de titel duidt het aan, — het opperbewind der geldmiddelen van het Bondgenootschap, onder het toezigt van den Raad van State, waarvan hij Lid was. — Hij bekleedde zijne waardigheid voor het leven [3]); maar zij verhinderde niet, dat hij nog meermalen met uitstekenden lof diplo-

---

1) *L'Ambassadeur*, 2e Part. L. II, Sect. 2, p. 43, 443: »la charge de Trésorier-Général; c'est à dire, de Premier Ministre des Provinces-Unies."

2) VAN HAREN, *De Geuzen*, Xde zang, Opheldeeringen. Z. mede ROUSSET, *Recueil histor. d'Actes, Négotiations*, etc. T. VIII. (Opdragt aan den Ambassadeur CORNELIS HOP, zoon van den Thesaurier-Generaal.)

3) In den regel. Art. 34 der Instructie zegt: »*tot wederroepinge* van de Heeren Staaten-Generaal."

matische zendingen kon vervullen [1]), getuige vooral het schitterend voorbeeld van HIER. VAN BEVERNINGH. Belast met het ontwerpen der Algemeene Begrooting van Staatsbehoeften, moest hij naauwlettend den in- en uitwendigen toestand van het Vaderland gadeslaan, en den blik op de gesteldheid van gansch Europa gevestigd houden. — Ambtshalve mogt hij niet noodwendig tot het onderhandelen met uitheemsche Ministers geroepen worden [2]), zijn dagelijksch bedrijf bragt hem ieder oogenblik in aanraking met internationale aangelegenheden. — Men was gewoon zijn gevoelen te vragen over alle zaken van gewigt, in 't bijzonder, die zijn' werkkring betroffen. Echter had hij alleen eene raadgevende, geene beslissende stem [3]). Hij moest zorg dragen, dat de inkomsten van den Staat, zoo uit de Provinciën, als uit de Generaliteits-Landen, behoorlijk ingevorderd en bestierd wierden. De penningen gingen wel niet door zijne handen [4]), maar het was zijn pligt, acht te geven op het gedrag der ontvangers, commiesen en andere beambten. — Hij was het, die de ordonnantiën van betaling goedkeurde en teekende, en toezag, dat de Ontvanger-Generaal en andere rekenpligtigen op den bestemden tijd hunne rekening inleverden. — Vooral in krijgszaken was zijne taak veelomvattend en zijn invloed overwegend. — Hij moest den Staat van Oorlog gereed maken, en in de bijgevoegde Petitie de bondigste redenen bezigen, om de Leden der Unie tot bewilliging der noodig gekeurde lasten te bewegen. — Daarna moest hij voor de invordering der toegestane gelden en voor

---

1) In zooverre is niet geheel juist wat ROUSSET van HOP zeide: »dont les grands talens pour les négociations ont fait l'admiration des différentes Cours où il a été employé, *jusqu'à* ce qu'il fût révêtu de l'important emploi de Trésorier-Général."

2) Z. de plaats van WICQUEFORT hiervoren, bl. 67.

3) *Tegenwoordige Staat der Vereen. Nederlanden*, bl. 314—318, vergeleken met JANIÇON, I, 207—225. SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* III, 259 volgg.

4) JANIÇON, t. a. p. zegt: »hij is als Contrôleur-Generaal der Financiën." — WICQUEFORT: »l'ordonnateur des Finances sous le Conseil d'Estat."

het rigtig gebruik waken. — Hij ging den staat van 's Lands magazijnen in de grenssteden zorgvuldig na; dien der vestingwerken, met inzigt tevens, dat nuttelooze kosten wierden bespaard; voorts de monstering van het krijgsvolk en alle kwade praktijken in de naamlijsten der officieren en manschappen. Hij handhaafde de krijgstucht [1]), en had met name alle buitensporigheden ten platten lande te beteugelen, in het stuk der serviciegelden of inkwartiering en van legerlasten of requisitiën [2]). — In het algemeen moest hij ten slotte, voorkomen dat van de beginselen der Unie van Utrecht wierd afgeweken, en eenige vermenging van het gezag van H. H. M. met de regten der bijzondere Provincien plaats greep. — Deze was de beknopte inhoud der meer uitvoerige Instructie, welke de voortreffelijke Staatsman, wiens vlugheid van geest en onvermoeidheid in arbeid VAN HAREN evenzeer roemde, op den 3 November 1700 ontving in een tijdgewricht, zwanger van dien voor de Nederlandsche wapenen zoo luisterrijken oorlog, in welken MARLBOROUGH, HEINSIUS en HOP een onvergetelijk drietal vormden der vereeniging van het talent van den Veldheer, van den Diplomaat en van den Landvoogd over wingewesten. — Met de daad was JACOB HOP in de eerste maanden na de zegepraal bij Ramilies in 1706, Regent van Belgie [3]), meer dan MARLBOROUGH, wiens heerschzucht hij met mannelijk beleid en onwrikbare vaderlandsliefde te keer ging, gelijk hij door het fier Vertoog der Staten-Generaal aan hunnen ondankbaren Bondgenoot, Keizer JOSEPH I [4]), hetwelk hij, de voormalige

---

1) Hoe de Thesaurier-Generaal HOP de regten van den Staat in het veroverd België tegen den Generaal CHURCHILL, MARLBOROUGH's broeder, deed gelden, zie men in de *Corresp. diplomat. et militaire du Duc* DE MARLBOROUGH, *du G. P.* HEINSIUS, enz. Amsterd. 1850 p. 65, (29 Julij 1706).

2) *Corresp. diplom. et milit.* p. 120, (HOP aan MARLBOROUGH, 13 Sept. 1706).

3) De Markies van WESTERLOO aan den Engelschen Veldheer schrijvende, (8 Aug. 1706) klaagde bitter over de »manieres hautaines et grands aires de Monsieur DE HOP, qui fait icy le Maître despoticque."

4) *Corresp. diplomat. du Duc* DE MARLBOROUGH, *du G. P.* HEINSIUS, enz.

Ambassadeur te Weenen, door den maalstroom van allerlei bezigheden niet overstelpt, op verzoek van den Raadpensionaris HEINSIUS met verwonderlijken spoed had opgesteld, de even belagchelijke als onedele aanmatiging van het Huis van Oostenrijk wist te betoomen.

Nooit welligt meer dan op dit wijde veld van den Coalitieoorlog tegen LODEWIJK XIV, blonken het doorzigt, de veerkracht en de vastberadenheid van den wakkeren Thesaurier-Generaal der Unie uit. — Op dat gedenkwaardig tijdperk van den strijd van het verbonden Europa tegen de veroveringszucht van éénen Geweldenaar, nadat in breede, maar scherp en duidelijk afgeteekende trekken het bepaald oogmerk van de Alliantie der onderscheidene Magten bij het Tractaat van 's Hage van 7 Sept. 1701 zorgvuldig was uitgedrukt, wees men vruchteloos in latere dagen, als op een navolgenswaardig voorbeeld. Onze Voorouders wisten, uit bespiegeling zoowel als door ervaring, hoe weing staat kan worden gemaakt op eene tijdelijke vereeniging van los aan elkander hangende Mogendheden, in een' gemeenschappelijken krijg gewikkeld meer door toeval en door kunstenarijen, uit vrees of eigenbaat, dan uit eene diep gevestigde en onweerstaanbare overtuiging, op het beginsel van regt gegrond. — Zoolang een oorlog *defensief* is, herinnerde VAN DE SPIEGEL [1]), »zijn er geen of weinig stipulatiën noodig, en ieder beijvert zich om de attaque af te keeren; maar een' *offensiven* oorlog te voeren, — en zich te engageren in eene entreprise, zonder te weten, tot hoeverre en tot welk nut, is niet anders als met een schip in zee te stevenen zonder compas." — Meer dan eene eeuw vroeger, had de Gezant MEERMAN in een' brief aan DE WITT, eene maand vóór de Triple Alliantie, zijne beschouwingen over de onbesten-

---

p. 73—79. Z. voorts de brieven van MARLBOROUGH aan den Raadpensionaris, 10 Julij 1706. p, 52, en aan HOP, 31 Julij daaraanvolgende, p. 67; wijders p. 91.

[1]) *Brieven en Negotiat.* I, 318 (23 Julij 1793. Aan VAN NAGELL te Londen).

digheid van zoodanige Coalitiën mededeelende, begrepen, dat »als al alle de geinteresseerde Princen tegen het voorjaer haere Maghten souden te saemen brengen, — het niet wel soude konnen wesen, of onder soo veelderley Volckeren moesten *debatten* ende verwerringen rysen, behalven dat vele *Politici* remarqueren, dat ordinaris de groote Confederatien eerst gebroken werden, of door jalousien, soo de saeken *voorspoedigh* gaen, of wel door vrees ende apprehensie, soo die qualyck gaen [1]."

Voor JACOB HOP was de schoone taak weggelegd, om toen het geluk der wapenen in 1706 de Bondgenooten boven verwachting in België had begunstigd, tot den Keizer, gelijk tot den Engelschen Veldheer, die den geest en de letter der Groote Alliantie uit het oog schenen te verliezen, met nadruk en ontzag te spreken. Niemand beter dan hij, met de pen en de tong even vaardig, en die in Ierland aan de Boyne met WILLEM III, later meer dan eens aan de zijde van MARLBOROUGH in het vuur was geweest, kon zich van den moeijelijken pligt kwijten. — Hij, die als Edelman der Nederlandsche Ambassade in Frankrijk [2], door BEVERNINGH in de geheimen der Diplomatie was ingewijd en sedert als Pensionaris van Amsterdam, voor en namens zijne lastgevers, met D'AVAUX handelende, aan den gramstorigen en dreigenden Stadhouder het hoofd had durven bieden, niet ontzet door de nog versche herinnering aan den moord der DE WITTEN [3]; hij, die eerlang door den helderzienden Vorst naar eisch gewaardeerd, menige buitenlandsche zending naar Berlijn en Weenen, naar Enge-

---

1) *Brieven,* IV, 585, uit Londen, 24 December 1667.

2) In 1678. Verg. de *Levensbeschrijving van eenige voornaame meest Nederlandsche Mannen en Vrouwen,* Amsterdam en Harlingen 1778, V. 38.

3) D'AVAUX, *Négociat.* II. 98, 105 (29 Febr. 1684. »Des gens apostés dans les marchés crioient, que Messieurs d'Amsterdam étoient des traitres, qu'il falloit leur faire procès ou les traiter comme les DE WITT, et qu'il falloit jetter l'Ambassadeur de France dans un canal." Z. nog T. IV. 12—16, 21.

land en Denemarken met glans had bekleed [1]), en, onder anderen, na als Ambassadeur bij Keizer LEOPOLD, de Groote Alliantie van 1689 tegen Frankrijk gesloten te hebben, tien jaren daarna andermaal naar Weenen afgevaardigd, de gronden had helpen leggen tot het nog meer omvattend Verbond van 1701 onder de leiding van WILLEM III, aan de spits der beide Zeemogendheden, te 's Gravenhage geteekend; hij die ook in krijgszaken, bij meer dan ééne gelegenheid had uitgemunt, vóór en bij de belegering van *Bonn*, bij de bezetting van het Hertogdom Limburg en vooral bij de nederlaag van OBDAM te *Ekeren* [2]), toen de onverschrokken Thesaurier-Generaal en Gedeputeerde te Velde weldra de orde had hersteld en in de gelederen der ontmoedigde troepen het vertrouwen had doen herleven, hij was met zijne fraaije en indrukwekkende gestalte, met zijne vrolijkheid, gemeenzaamheid en buigzaamheid, »ten eenemaal bevryd van hovaardy en pedanterie [3]),” met zijne vloeijende en innemende welsprekendheid, in den omgang met MARLBOROUGH geheel op zijne plaats. Aan zijn opregten en vurigen ijver voor het welzijn der Republiek, nevens de achting welke hij den Hertog had ingeboezemd, moet voornamelijk worden toegeschreven, dat de Engelsche Veldheer, hoe ongaarne, van de aanvaarding der Landvoogdij van de Spaansche Nederlanden, hem door den Keizer van wege KAREL III opgedragen, bepaaldelijk afzag. De heldere blik van HOP doorzag terstond en in het eigen oogenblik, dat alle verwijl en alle verbloeming der waarheid hier evenzeer noodlottig zouden zijn. Andere Staatslieden, HEINSIUS, SLINGELANDT te 's Hage, te Amsterdam in 't bijzonder de Pensionaris WILLEM BUYS [4]),

---

1) Z. vooral het *Overzigt v. het Nederl. Rijks Archief*, I, 147—149.

2) Het Rijks Archief bezit in twee lijvige deelen het Rapport van HOP, getiteld: *Verbaal van mijne deputatie te velde*, 1703.

3) VAN HAREN, t. a. p.

4) Verg. onder de Bijlagen den brief van BUYS, namens Burgemeesteren aan Amsterdam, aan den Raadpensionaris geschreven, 28 Junij 1706.

konden de onmiddellijke en verwijderde gevolgen dier onrustbare inbreuk op de beginselen der Groote Alliantie met kalmte en juistheid bepeinzen en opsommen, HOP bragt de genegenheid van den Opperbevelhebber dadelijk, reeds vóór eenig gemeen overleg met den Raadpensionaris, aan de betrachting van zijnen pligt ten offer. — De toedragt van het gebeurde zal uit het klaar en duidelijk verhaal van den Staatsman, in een' brief aan HEINSIUS vervat, het best blijken [1]). — »Bij myne jonxte van den 29en Juny, uyt Brussel, meldde hij, heb ick de eere gehadt UEG. te laten toecomen copie van een brief, door Mylord MARLBOROUG aen my geschreven, daerby versocht, dat ten spoedichsten naer 't Leger souw willen comen. Ick ben voorgisteren derwaerts gereist, en des avonts laet in 't Leger, 't welck omtrent twintig uren van Brussel lecht [2]), wesende aangecomen, heb ick gisteren den Hertoch gesien, die my, in de uyterste secretesse drie brieven communiceerde [3]); d' eene van den Keiser, d' andere van den Coning van Spagnen, CAREL DE DERDE, en de derde van den Graef VAN GÖSSEN [4]); my daernevens seggende, daerover reets aen de Coningin van Engelant, en aen UEG. te hebben geschreven. Ick sal daerom van den inhout niet melden, maer UEG. berichten, dat gem. Heer Hertog op die saecke myn advis hebbende versocht, ick hem voor die eer

---

1) Gent, 2 Julij 1706 (Archief VAN DER HEIM).

2) Te Rousselaer.

3) Inderdaad meldt de Hertog aan Lord GODOLPHIN 1 Julij 1706 (COXE, *Mem. of* JOHN *Duke of* MARLBOROUGH *with his original Correspondence* (2e uitg. London 1820) II. 391 Ch. 47. »M. HOPE is come this day from Brussels, and I have communicated to him the Emperor's letter, and the powers from the King of Spain. He made me great compliments, but I find by him that he thinks this may give uneasiness in Holland, by thinking that the Court of Vienna has a mind to put the power of this country into the Queen's hands in order that they may have nothing to do with it."

4) JOHAN PETER Graaf van GOESSEN of GOES, Kamerheer, Rijks hofraad en Extr. Envoyé van den Keizer te 's Gravenhage.

bedanckt, en my gerapporteert heb tot hetgeen hem door UEG. uyt den Hage soude werden gerescribeert. Ick heb evenwel niet konnen *deguiseren*, als de voors. brieven, in syne presentie, hebbe gelesen, myne ontsetting over den inhout van deselve, remarquerende 1°. dat de brief van Coning CAREL DE DERDE is geschreven uyt Spagnen den 18 May, en sulx vyf dagen vóór de laeste bataille, en in een tyt als men self hier te lande, men geswyge van Spagnen, noch geen gedachten konde hebben op soo favorable revolutiën in de Spaensche Nederlanden, als sedert syn ontstaen; 2°. dat Coning CAREL daerby disponeert van 't Gouvernement der Nederlanden, sonder de minste mentie off reflexie te maecken op den Staat, die door haer situatie, interest en gemaeckte Tractaten, sig die Nederlanden sooseer moet laten gelegen syn; 3°. dat aen gem. Heer Hertoch daerby wert gegeven het Gouvernement *pro interim*, 't geen meer dan eenmael, opdat men het doch wel soude mogen remarqueren, werdt gerepeteert; 4°. dat de Coning sig tamelyck sterck uyt op 't werck van de Religie, waerover nochtans volgens de Alliantie, moet werden geconvenieert; 5°. dat het werck van de Religie Graef GOES werdt aanbevolen, die men weet wat principes heeft, en 6°. heb ick oock discretelyck den gem. Heer Hertoch te considereren gelaten, off de collatie van het Gouvernement *pro interim* op hem, als hy dat accepteerde, niet strydig souw wesen aen syne gedaene verclaringen [1]), namentlyck dat Engelant niets pre-

---

1) Volgens eene missive van den *Heer van Wellant*, G. DE TUYLL DE SEROOSKERKE, aan de Staten van Utrecht, 11 Junij 1706 (*Lappen der Secrete Resolutien van de Staten van Utrecht*) had MARLBOROUGH in hoedanigheid van Extr. Ambassadeur van Koningin ANNA, in eene conferentie met de Gedeputeerden tot de Buitenlandsche Zaken verzekerd, dat H. M. »niet een duym breet aerde aen dese syde van de zee oyt soude pretenderen, en deselve geen ander ooghmerk hadde, als om met den Staet mesures te nemen, dat aen deselve een suffisante Barrière in de Spaensche Nederlanden tot haer volkomen securiteyt — moge werden geprocureert." Prov. Utr. Archief. Z. mede Secreet Register der Resol. v. de Staten-Generaal, 11 Junij 1706.

tendeert in de Nederlanden, en dat gouvernementen van de steden aen onse Luyden souden werden gelaten; insinuerende dat alreets vry wat umbragie begost te geven, dat syn Broeder, de Generael CHURCHIL, scheen sig te willen gedragen, niet enckelyck als Gouverneur van *Brussel*, maer als Gouverneur-Generael van Brabant, en self oock van *Mechelen;* en besluytende myn discours daermede, dat dese conduite van den Coning van Spagnen my seer vremt en niet min becommerlyck voorquam, en dat ick niet konde seggen, wat reflexien daerop in den Staat souden vallen, noch oock wat men daerop soude goetvinden, en dat my daertoe rapporteerde." — Deze waren de eerste gronden, welke HOP, door de onaangename tijding niet van zijn stuk gebragt, met edele openhartigheid den eeren geldgierigen MARLBOROUGH op staanden voet voorhield, en welker krachtige uiteenzetting niet naliet, den Hertog die de zaak te ligt had geteld, zigtbaar te treffen. — »My dacht te connen remarqueren," vervolgt HOP, »dat den Hertoch, nae dese conversatie, wat meer swaricheit vondt in 't werck, als hy veellicht te voren hadde gevonden; en hy seide my gisteren avont, dat gisteren naemiddag aen Mylord GODOLFIN hadde geschreven, dat de Coningin aen hem de vryheyt wilde laten [1]), om sig in dese saecke *te mogen voegen naer de intentie van den Staet*, daeruyt ick meinde te mogen gissen, dat by syn vorig schryven aen haer Majt. de saecke hadde voorgestelt *sonder relatie tot den Staet*, en veellicht in termen, die aen haer Majt. hebben connen doen blycken, dat tot het voorsz. Gouvernement niet ongenegen was." — Zoo veel althans had dit

---

1) COXE t. a. p. »If I should find the same thing by the Pensioner (HEINSIUS), schreef MARLBOROUGH aan zijn' vriend, den Lord van de Schatkist, and that nothing can cure this jealousy but my desiring to be excused from accepting this commission, I hope the Queen will allow of it; for the advantage and honour I might have by this commission is very insignificant in comparison of the fatal consequences that might be, if it should cause a jealousy between the two nations."

voorloopig onderhoud der beide Mannen uitgewerkt, dat MARLBOROUGH herhaaldelijk de verzekering gaf zich naar den wensch der Nederlandsche Regering gereedelijk te zullen schikken, en geen stap te willen doen, die eenigen schijn of aanleiding kon geven tot misverstand of verkoeling. Engeland en de Republiek hadden, naar hij zeide, van het begin van den oorlog af tot dien dag »*als compatriotten*" geleefd; zij moesten in die heilzame overeenstemming tot den einde toe volharden. — Zulk eene verklaring verschilde aanmerkelijk van de tegenwerping, welke de Hertog een en andermaal had gemaakt, te weten, dat hij niet inzag, hoe men een Gouverneur-Generaal, eens door Koning KAREL benoemd, zoude kunnen weren; eene uitvlugt, door HOP wederlegd met de verwijzing tot de ondubbelzinnige bedoeling van het Tractaat van 1701. Van de Republiek kon niet gevergd worden dat zij de plaatsen, welke met haar goed en bloed waren verkregen, aan eene vreemde Mogendheid afstond, alvorens de vereischte bedingen wegens de *Barrière* waren getroffen; men kon niet verlangen, dat zij eerst haar duur verworven regt uit de hand gaf, in het vooruitzigt van omtrent die punten »sooseer essentieel aen hare securiteit — naderhant te moeten gaen *negotieren* en *solliciteren*." — Wie met dit wijs en welberaden gedrag van onzen Staatsman de latere voorwaarden van den Vrede van Utrecht en van het Barrière-Tractaat van 15 Nov. 1715 vergelijkt, zal gemakkelijk bevroeden welke uitnemende dienst de tegenwoordigheid van geest en de echt politische rondborstigheid van den eerlijken HOP aan het Vaderland bewees bij een voorval, hetwelk door eenige weifeling of zwakheid onzerzijds, de Republiek gevoelig zoude hebben kunnen kwetsen, en desniettemin in de Coalitie tegen Frankrijk eene scheuring zoude hebben te weeg gebragt, welke den vijand weder adem zoude hebben doen halen. — Het bemoedigend berigt van den Thesaurier-Generaal en Gedeputeerde van den Staat was derhalve eene blijde verrassing voor

den Raadpensionaris, die, nevens H. H. M. [1]) ten gevolge der dubbele mededeeling van MARLBOROUGH en van den Keizerlijken Gezant, in groote verlegenheid verkeerde en over de handelwijze van het Kabinet van Weenen zeer gebelgd was. — Wat zij van de voortvarendheid van HOP begeerden, namelijk dat deze zich ten spoedigste naar het hoofdkwartier zoude begeven en den Hertog pogen te overreden, het ontwerp der Oostenrijksche Ministers te verijdelen, daartoe was hij bereids met gunstig gevolg werkzaam geweest. Maar er bleef meer te doen overig. — Al zag MARLBOROUGH, het oor niet kunnende sluiten voor de vertoogen der Nederlandsche Regenten, van de hem opgedragen waardigheid af, het onderling vertrouwen der Bondgenooten was gekrenkt en de ruchtbaarheid, welke Graaf GOES aan de zaak had gegeven, met inzigt om den tegenstand van H. H. M. nog moeijelijker en in 't oog van den zegevierenden Veldheer hatelijk te maken, zoude, zonder tijdige voorzorg, de gemoederen hoe lang zoo meer verbitterd hebben. Met zijne gewone bezadigdheid gaf HEINSIUS den wenk, dat het gebeurde hoe eer zoo liever moest vergeten worden; dat men zelfs moest trachten van de zaak wat goeds te maken. »Den Hartogh," schreef hij aan HOP [2]), »gaet af van 't geen hem geoffereert is: daervoor moeten wy hem erkentenis dragen, en — trachten de *rancune*, die daerover is veroorsaeckt, wech te nemen. De Keyser en de Coninck van Spagne syn diegeene die dat werck hebben voortgebracht. Wy hebben reden ons jegens haer te beklagen, dat in soo essentiele sake, alvorens daerin te resolveren, sy ons niet hebben erkent, nochte ons advys afgevraecht. De Keyser dient

---

[1]) Originele brief der Staten-Generaal aan HOP, 2 Julij 1706, (*Secreet*) met Extract uit het Register van Resolutien van H. H. M., onder mij berustende, — »over het doen van nogh een keer nae het leger, ende aldaer te spreecken met den Heere Hertogh van MARLBOROUG, rakende het subject van het geoffereerde Gouvernement van de Spaensche Nederlanden."

[2]) Naar het origineel onder mij berustende. (14 Julij 1706).

wel wat *gedesabuseert*, om in soodanige mesures niet te continueren; my dunct dat niet vremt was, dat UWEG. syne gedagten eens liet gaen op wat wyse de Coninginne van Engelant ende wy aen den Keyser behoorden te antwoorden." — Vandaar de opmerkelijke brief der Staten-Generaal aan JOSEPH I [1]), van welken wij hiervoren spraken, en die door HOP in het Fransch gesteld, door den geleerden GIJSBERT CUPER, destijds een van 's Lands Gedeputeerden te Brussel, ter voldoening aan het diplomatisch gebruik van het Hof van Weenen, in het Latijn werd vertaald, ongetwijfeld sierlijker dan de Keizerlijke Kanselarijstijl [2]). — In die Memorie werd vooreerst het gedrag der Nederlandsche Regering ten aanzien der Zuidelijke wingewesten blootgelegd en geregtvaardigd, en vervolgens de bevoegdheid betoogd om elke bemoeijing en bewind van eene uitheemsche Magt uit te sluiten, tot dat met 's Keizers Broeder, KAREL III van Spanje, omtrent de Barrière zoude zijn overeengekomen. — Men achtte zich geregtigd, na al hetgeen men voor het Huis van Oostenrijk gedan had, geld noch manschap in Duitschland en Italië, in Spanje en Portugal sparende en ten behoeve der gemeene zaak gebukt gaande onder den last der drukkendste Subsidie-Tractaten, een' hooger toon jegens een Kabinet aan te slaan, hetwelk zelf werkeloos blijvende en alleen door eigen belang gedreven, partij zocht te trekken van de opofferingen der beide Zeemogendheden. Sedert lang was door MARLBOROUGH

[1]) 12 Aug. 1706. Verg. de Bijlagen. — (*Secrete Nouvelles* over den jaere 1705 en 1706. Prov. Utrechtsch Archief).

[2]) CUPER, Burgemeester der stad Deventer, was op voordragt der Staten van Overijssel, den 1 Mei 1706 Extra-ordinaris Gedeputeerde geworden. *Resol. der Staten-Generaal, eodem*, bl. 509. — Den 20 Junij daaraanvolgende meldt HOP aan HEINSIUS uit Brussel (Archief VAN DER HEIM). »Op voorleden Donderdag syn de Heeren VAN COLLEN en GOSLINGA vertrocken naer 't Leger onder den Heer VAN OUWERKERCK, om de belegering van *Nieupoort* en *Ostende* te assisteren, en de Heeren VAN RENSWOUDE en CUPER syn met ons herwaerts gecomen (met JOH. VAN DEN BERGH van Leiden en hem HOP) om 't werk alhier te helpen schicken."

te vergeefs over de lijdelijkheid van den Markgraaf van Baden, den Opperbevelhebber der Oostenrijksche krijgsbenden, geklaagd, 1) en nog werden gedurig Keizerlijke troepen in grootere of kleinere afdeelingen van den Rhijn huiswaarts ontboden om de Hongaarsche opstandelingen, zoo mogelijk te onder te brengen, niettegenstaande ten verzoeke van den Keizer zelven, de Engelsche en Nederlandsche Gezanten op de loffelijkste wijze waren voortgegaan zich van hunnen pligt als bemiddelaars tusschen de misnoegden en het Hof te kwijten. — Eene verlenging van den wapenstilstand met de Hongaren was door de Oostenrijksche Staatslieden plat afgeslagen. — Een en ander gevoegd bij de grief van wederregtelijk gezagbetoon in de Landen, die door de Zeemogendheden in bezit waren genomen, verdiende inderdaad de nadrukkelijke bestraffing, in de door HOP ontworpen Memorie en andere Nota's 2) aan het baatzuchtig Kabinet toegevoegd.

Met Engeland integendeel begreep men op den voet van welwillende zamenwerking te moeten blijven. Alleen met behulp van dien Staat kon men den voormuur tegen Frankrijk

1) Brief van HOP aan den Raadpensionaris, 22 Julij 1706 (Archief VAN DER HEIM): »reflecteerde ontwyfelyck (bij zeker verwijt van nalatigheid en zorgeloosheid) op den Marckgraef van BADEN van wien hy gantsch niet voldaen is." — Verg. ook de Resol. der Staten-Generaal 29 Junij 1706, bl. 742. »Is goetgevonden ende verstaen, dat den Heere Prince van Baden by missive nochmael sal werden versocht, — aen den boven-Rhyn *met vigeur te ageren*," enz. 13 Sept. 1706 (bl. 1018).

2) Secrete Resol. der Staten-Generaal 18 Aug. 1706, na gehoord verslag der Gedeputeerden tot de Buitenlandsche Zaken wegens eene depêche uit Weenen in dato 4 Aug. van de HH. Grave VAN RECHTEREN en HAMEL BRUYNINCX, H. H. Mog. Extr. Envoyés aan het Hof van Z. Keiz. Maj. — »Dat sy siende dat S. K. M. alleen reflèxie maakt op den oorlog in *Hungaryen* en op syne particuliere belangen daaromtrent — hetgeen nog het motif, nogte het oogmerk van de Grote Alliantie is geweest, — *sonder spoedig redres* — ook op hare particuliere belangen sullen moeten bedagt wesen, en de troupes die sy nog in 't Ryk hebben, zoowel als uyt Italiën en Spagne sullen moeten thuys roepen" enz.

verkrijgen. Men behoorde derhalve zorgvuldig alle ergernis en aanstoot te vermijden en meer op het wezen der zaak te letten, dan aan het uiterlijke te hechten en stijf en strak, naijverig en kitteloorig, op onbeduidende vormen te staan. — De briefwisseling van den Raadpensionaris en den Thesaurier-Generaal ligt dáár ten bewijze, dat in de gebeurtenissen van 1706 en met name in het verzet van HOP tegen de aanvaarding van het Algemeen Bestuur van België door MARLBOROUGH, de sleutel, immers de eerste aanleiding tot de bepaalde schikkingen over de Barrière gezocht moet worden. — De onvoorzigtige aanmatiging van het Hof van Weenen wekte den wrevel der Republiek en spoorde haar aan, om zich met den Engelschen Bondgenoot in tijds over de vestingen en sterkten te beraden, welke tot den kring der Barrière al dan niet zouden behooren [1]). — Hoe ruimer en inschikkelijker het Kabinet van St. James zich in dit punt, het doelwit der Nederlandsche Politiek, betoonde, hoe onbekrompener het aandeel kon zijn, dat men, nevens de Gedeputeerden van den Staat te Brussel, in het voorloopig bestel der Regering over de Zuidelijke wingewesten aan de Engelsche Ambtgenooten wilde gunnen. — De voordeelen van den vurig gewenschten voormuur waren te gewigtig, om niet in eene of andere kleinigheid, den nationalen hoogmoed te beteugelen. — Waren de twee Zeemagten het eens, KAREL III of Oostenrijk zoude de heerschappij over België niet bekomen dan na de voorwaarden te hebben onderschreven, welke wederzijds zouden bedongen en vastgesteld zijn.

---

1) HOP aan HEINSIUS, 4 Julij 1706. »Ick heb wyders geomitteert te melden — dat in de gevallen discourssen over het Gouvernement der Nederlanden, den Hertoch meynde, dat de Staet, *de facto*, soude behoren te beslaen en met haere troupes te besetten, en sulx in effect, het *Jus praesidii* te hebben van de steden en plaetsen van de zee af tot *Antwerpen*, en vandaer naer de Mase, en gevolchlyck van *Ostende*, — *Brugge*, *Gent*, (en desselfs voormuer *Audenaerde*) *Dendermonde*, *Antwerpen*, *Lier*, St. *Leeuw*, *Namen* en *Luxemburg*." (Archief VAN DER HEIM)

Eene der meest bezwarende bepalingen van het Tractaat van Barrière, in 1715 geteekend [1]), betrof het onderhoud der bedoelde vestingen en sterkten in weerbaren staat en de regeling van de bijdrage in de kosten, door middel van een jaarlijkschen onderstand, welken de Staten-Generaal van den nieuwen Heer der Belgische Gewesten zouden ontvangen. Het was al weder de welberekenende Thesaurier-Generaal, die bij de eerste woordenwisseling met den Hertog over dit onderwerp, de zaak zonder omwegen besprak. MARLBOROUGH wilde wel aan de Republiek het regt van garnizoen toekennen in de onderscheidene plaatsen, door hem opgenoemd, maar tot de eindregeling met KAREL III wegens de Barrière, het burgerlijk beheer, en derhalve stilzwijgend ook de inkomsten des Lands aan den Vorst of diens Gouverneur hebben gelaten. HOP »repliceerde dat als de Staat al mocht goetvinden bij provisie en tot dat met Coning CAREL nader soude werden geconvenieert, het *jus praesidii* te exerceren, — het evenwel niet genoech was de plaetsen met trouppes te beslaen off garnisoenen daerin te leggen, maer dat er meer als dit wierd gerequireert om deselve in securiteit te stellen, te weten fortificatien, magasynen van artillerie en munitien van oorlog, en wat daertoe verders behoort [2]). Dat tot verval en onderhout van dien vry wat

---

1) Art. XIX. »En consideration des grands fraix et dépenses extra-ordinaires auxquelles les Etats-Generaux sont indispensablement obligez, tant pour entretenir le grand nombre de troupes, qu'ils se sont engagez par le present Traité de tenir dans les villes ci-dessus nommées, que pour subvenir aux grosses charges, absolument nécessaires pour l'entretien et réparation des fortifications des dites places, et pour les pourvoir de munitions de guerre et de bouche S. M. Imp. et Cath. s'engage et promet de faire payer annuellement aux Etats-Generaux la somme de 500,000 écus ou 1250,000 florins monnoye d'Hollande" enz. ROUSSET, *Recueil hist. d'Actes, Négoc.* I. 56.

2) In het antwoord van den Raadpensionaris (7 Julij 1706) waarvan het origineel onder mij berust, leest men: »'T geen UWEG. op de besettinge van de geallegeerde steden aen Mylord MARLBOROUGH hebt te gemoet gevoert, gevalt my seer wel", enz.

gelts souw werden vereyscht. Dat de Staat, wel expresselyck, by Tractaet hebbende bedongen haere securiteit en Barrière, deselve haer niet souw moeten syn tot een *last*, noch oock gepraetendeert souw connen werden, dat de Staat, tot haere costen, de bovengemelte plaetsen in staat van defensie soude moeten brengen en houden, inmiddels Coning KAREL off desselfs Gouverneur-Generael, de middelen en incomsten van die steden ende Provintien, daer in se syn gelegen, soude trecken; maer dat de Staat, tot verval van die costen, de voorsz. middelen en incomsten *soo verr' se daertoe souden wesen gerequireert*, soude behoren te percipieren, en gevolchlyck sig te stellen en te houden in de possessie niet alleen van de bovengemelte plaetsen, maer oock van de middelen die nodig syn om deselve in staat van defensie te brengen en te houden, en dat een en ander by provisie, en totdat met Coning CAREL nader sal syn geconvenieert. — Dit poinct van de middelen, zoo besluit HOP zijn verhaal, scheen den Hertog te *embarrasseren*, en antwoordde my daerop in effecte, weinig off niets" [1]). — De twaalfhonderd vijftig duizend gulden, sedert 1715 jaarlijks door Keizer KAREL VI aan H. H. M. als subsidie uitbetaald, waren blijkbaar de vrucht van het stelsel, door den ijverigen Thesaurier der Unie voorlang ontwikkeld, en door 's Lands Staten gretig omhelsd. — Voor onzen leeftijd was het schouwspel bewaard, dat millioenen schats den Franschen afgeperst, zouden worden verbruikt aan den opbouw der vestingen, die als voormuur tegen Frankrijk moesten dienen.

Met juistheid heeft men elders op den gemengden aard der bedrijvigheid van HOP gewezen, die als Diplomaat een zoo belangrijken rol in de staatkundige geschiedenis van Europa heeft gespeeld, terwijl zijne betrekking van Gedeputeerde te Velde eenigermate van die van zijne tijdelijke Ambtgenooten verschilde, daar hij tegelijk als Thesaurier in de Gene-

---

1) Aan HEINSIUS, 4 Julij 1706.

raliteitslanden de hoogste magt vertegenwoordigde [1]). Nog uitgestrekter was de volmagt, krachtens welke hij met een klein getal andere Afgevaardigden, de voorloopige Regering in de pas onderworpen Spaansche Nederlanden, moest bestellen, »*met afschaffing van alle arbitraire macht, door Vrankryk ingevoert* [2]).” — Wij zouden van het gebied van ons onderzoek afdwalen, zoo wij den onvermoeiden Staatsman [3]) in de verschillende takken van dat dictatoriaal Bewind wilden volgen. Wij zien hem in het krijgswezen, in zaken van Politie, Justitie en Financien even zelfstandig werkzaam, niet onverschillig voor de Godsdienst, maar afkeerig van kerkelijke twisten. — Die rustelooze arbeidzaamheid, welke HOP met de vlugge en toch ordelijke afdoening der aanhangige onderwerpen vereenigde, had evenwel voor hem de nadeelige zijde, dat schier de gansche taak, welke gezamenlijk vervuld moest worden, door hem alleen werd getorscht [4]); en dat zij hem die bij uitsluiting het onbehagelijk werk verrigtte, meer dan de overige Nederlandsche Gedeputeerden, aan de miskenning en den haat van ontevredene Belgische Edelen blootstelde; — nu en dan, aan het klimmend ongenoegen van MARLBOROUGH. — Wien kan het bevreemden, dat hem de scherpste pijlen troffen, die zonder aanzien des persoons, de

---

1) BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, *Overzigt v. het Nederl. Rijks Archief*, I. 148.

2) Resol. van H. H. Mog. 19 Junij 1706.

3) Op de klagten van HOP antwoordde HEINSIUS den 13 Aug. 1706: (origineel onder mij) »Ick ben verwondert te verstaen UWEG. ongenoegen over den arbeyt aldaer want ick wel wil geloven, dat daer werck genoech is: eer die wat willig in trein is, valt het licht te vremt. Maer ick ben niet gewoon UWEG. daerover te hooren klagen.”

4) HOP aan HEINSIUS, 9 Aug. 1706 (uit Brussel) »dat gedurende alle den tyt, dat hier geweest ben, genoechsaem, om soo te spreken, den Esel van de Commissie ben geweest, en alles heb moeten stellen en schryven, terwyl andere by onkunde van de Fransche tael, en andere redenen het niet deden. — De Heer VAN DEN BERGH (*inter nos* gesecht) verstaet geen Fransch, immers kan die tael noch spreken, noch schryven.” (Archief VAN DER HEIM).

diep gewortelde misbruiken, onder welke het ongelukkig België zuchtte, onverbiddelijk wilde uitroeijen, terwijl de Engelsche Veldheer oogluiking en toegeeflijkheid aanbeval? — Zoude ter voorkoming van meerdere geldverspilling, eene menigte onwaardige handlangers der vorige Regering van hunne bediening vervallen worden verklaard, of zouden alle ambtenaren zonder onderscheid, in hunne posten worden bevestigd? Ziedaar een twistpunt, over hetwelk een uiterst lezenswaardige brief van HOP, die den maatschappelijken toestand der verarmde Gewesten naar het leven schildert, en de zeer laag gezonken politische zedelijkheid in het licht stelt, opmerkelijke bijzonderheden inhoudt. — »Den Hertog VAN MARLBOROUG meynt, schrijft hij aan den Raadpensionaris [1]), dat de confirmatie *generael* souw connen wesen, uytgesondert alleen van notoire fauteurs der vyanden, daermede gedesigneert werdt de broeder van den Graef VAN BERGEICK [2]), die Praesident is van den Groten Raedt van Mechelen. Maer ick twyfel, off den Hertoch, in 't midden van seer veel andere militaire besicheden, sig wel de tyt heeft gegeven van dit artikel wèl te overdencken. Want 1°., om niet te spreken van diegene, die niet by trappen, maer plotselyck, en *tout d'un coup* by off van wegen den Hertoch VAN ANJOU in charges syn geset [3]), en dat de Raedt van Staten alhier meint dat diegene, die alsoo geavanceert syn, niet erkent behoren te werden wegens Coning CAREL den 3^{en}, soo werden er bovendien twee soorten van luyden in charges gevonden, te weten soodanige die, ten tyde van Coning CAREL de 2e in bediening synde geweest, daerin hebben gecontinueert

---

1) 19 Aug. 1706 (Archief VAN DER HEIM).

2) DE NENY, *Mém. hist. et polit. d. Pays-Bas Autrichiens*, II. 102: »JEAN DE BROUCHOVEN, Comte de *Bergheyck;* HIACINTHE MARIE DE BROUCHOVEN, Président du Grand Conseil de Malines." I. 123.

3) GACHARD, *Collect. de docum. inéd. concern. l'Hist. de la Belgique*, III. 201. *Précis des principaux événemens depuis la mort de* CHARLES *II, jusqu' à la bataille de Ramilies.*

by den Hertoch van ANJOU, die nu wederom souden continueren, erkennende voor haer wettige Overheit dengenen, die meester is van 't Landt (een maxime, daervan oock de Geestlyckheit van dit Lant professie maeckt); soodat dit soort van luyden geen distinctie maeckt tussen Coning PHILIPS off Coning CAREL, dan voor sooveel den een boven den ander meester is. Off wel oock soodanige, die, door violente wegen, gedurende de laeste Regering hier te lande, geset syn in charges, welcke benomen wierden aen luyden, die ten tyde van Coning CAREL de 2ᵉ, deselve hadden vercregen, self sommige *titulo onéroso*, en die uyt haere charges syn geset geworden, omdat niet van de mode, off vrunden van den Graef BERGEICK [1]) waeren. — 2°. werden er verscheide Bediendens gevonden, die door de Spaensche Regering tot Madrid alhier syn gestelt geweest; 't sy om sorge te dragen voor de Spaensche nationale trouppes, die, in oude tyden, in een sortabel getal, uyt Spagnen herwaerts werden geschickt; 't sy, om de directie te hebben van de *remises*, die, van tyt tot tyt, uyt Spagnen naer dese Landen wierden overgemaekt. Twee saecken, die men in een menichte van jaeren niet meer heeft sien gebeuren, en die oock apparent noch vooreerst niet sullen gebeuren. — Indien dat dus indistinctelyk de continuatie van Bediendens werdt vastgestelt, sal men 1°. veel luyden continueren, die op een onwettige wyse in charges syn gecomen, en 2°. veel onnutte Bediendens [2]), die

---

1) DE NENY, II, 103. »Le poste de surintendant-général des finances et ministre de la guerre fut donné (door den Hertog van ANJOU, PHILIPS V) au Comte de BERGHEYCK — *avec cinquante mille florins d'appointemens.*" Het was derhalve niet zonder grond, dat HOP over de »*extravagantie*" der bezoldigingen klaagde.

2) COREMANS, *Miscellanées de l'époque de* MAXIMILIEN EMMANUEL. *Compte rendu d. séances de la Commiss. Royale d'Hist.* 1ᵉ Serie T. XI. 636. »LOUIS XIV poussa le système de *financer* à tout prix jusqu'à déclarer plusieurs métiers héréditaires pour ceux qui consentaient à en faire l'achat à bon prix. *A Tournay* il créa même *des perruquiers héréditaires.*" — Den 19 Augustus 1706 schafte men de door de Franschen ingestelde *erfelijke* Notarissen af. (p. 643 suiv.)

nochtans veel gelt costen. — En by dese occasie moet ick UEG. niet verbergen, dat dagelyx, meer en meer ondervind, dat dit arme Landt door de overtollicheit van officianten en bedienden, en door de extravagantie van haere tractementen is opgegeten, en daerom geen figuur heeft connen maeken tegens haer vyanden; en dat het al wederom soo sal gaen, soo men niet toesiet." — Wij hebben gemeend, den regtschapen Thesaurier-Generaal, wien de jammeren van een door de vreemde overheersching uitgemergeld volk aan het hart gingen, aldus sprekende te moeten invoeren, ten einde te doen zien, dat hij, hoe stipt zijn' pligt als Minister der Nederlandsche Republiek betrachtende, niet minder naauwgezet, dien jegens de onderdanen van KAREL II en jegens dien Vorst zelven vervulde. — HOP verschilde hemelsbreed van die Intendanten, welke het naburig Frankrijk met al de kunstgrepen van eene gewetenlooze schraapzucht hadden verrijkt. — Hij genoot zelfs niet de voordeelen, welke de andere Gedeputeerden hadden getrokken [1]), en haastte zich, na de installatie der Staatscollegiën, welker herstel H. M. M. hadden bevolen [2]), zijn ontslag uit de verdrietige Commissie met zulk een aandrang te verzoeken, dat de Raadpensionaris aan dien billijken wensch ten laatste gehoor gaf. — Na eene glorierijke afwezigheid van ongeveer een half jaar, gewis het gedenkwaardigste van zijne door velerlei verrassende afwisseling gekenmerkte loopbaan, keerde de groote Staatsman naar 's Gravenhage terug, om gelijk het onder den schijn van opontbod verleend verlof inhield, »by monde aan H. Ho. Mog. meerder opening te geven

[1]) Aan HEINSIUS, 16 Aug. 1706. (Verz. VAN DER HEIM). »'t meeste werck te doen, en 't minste gelt te hebben, syn geen aengename saecken."

[2]) HOP aan HEINSIUS, 9 Aug. 1706. »Uyt het schryven van de Heeren alhier aenwesende h. H. M. Gedep. sal UEG. believen te sien, dat de Collegien van den Raedt van Staten, van den Raedt van Finantien en beide de Rekenkameren (van Vlaanderen en Braband) syn herstelt en — alle de Collegien die H. H. M. hebben goetgevonden te doen restablisseren." — Z. ook GACHARD, III. 251—254.

over den tegenwoordigen toestant van saken in de Spaansche Nederlanden [1])."

Wij hopen er in geslaagd te zijn, eenigermate den verbazenden en veelzijdigen werkkring af te teekenen, in welken de talentvolle Thesaurier-Generaal zich gedurende de zomermaanden van 1706 geplaatst vond, en uit welken hij vrijwillig scheidde, toen hij gekweld werd door het ontmoedigend vooruitzigt van, uithoofde der periodieke vervanging van 's Lands Gedeputeerden, telkens weder met nieuwelingen, die nogtans in rang boven hem stonden, den ondankbaren arbeid te zullen moeten hervatten [2]). — Ook was er strijd tusschen de Gedeputeerden te Velde en die te Brussel, met het bestel der Hooge Regering belast, over de grenzen der bevoegdheid van de beide Commissiën, door sommige Leden eigenmagtig overschreden [3]). In een onderhoud met HEINSIUS bij monde kon HOP gemakkelijker en omstandiger berigten, wat niet even veilig aan het papier kon worden vertrouwd. Genoeg, hij verliet het tooneel op hetwelk hij zich met zooveel luister had bewogen, en door geen Thesaurier-Generaal, vóór of na hem, zelfs niet door BEVERNINGH betreden. — De verovering van een zoo aanmerkelijk grondgebied, als dat waarover de Republiek, in overeenstemming met Engeland, bij voorraad een schier volstrekt gezag uitoefende; de dagelijksche betrekking tot de hoogere en lagere officieren van een aanzienlijk Leger [4]), uit zeer onge-

[1]) Extract uit het Register der Resol. v. de Staten-Generaal, 25 Aug. 1706. Origineel onder mij berustende, met het opschrift: »Den Edel en Erentfesten Hooggeleerden, Wijs en Voorsigtigh Heer JACOB HOP, Gedeputeerde van Onsentwege te Brussel."

[2]) »Daerby comt noch dat de Heeren Gedep^{en} te Velde malckanderen schynen te willen afwisselen, en dat men op die wyse 't elckens weder moet beginnen met Heeren, die geen kennis van saeken hebben." (9 Aug. 1706.)

[3]) HOP aan HEINSIUS, 19 Aug. 1796: »Ick vrese (*inter nos*) dat wy met de Heeren Gedep^{en} te Velde wat overhoop sullen raken. Die Heeren schynen schoon in 't Leger en ver af syn, sig alles te willen aenmatigen," enz.

[4]) HOP aan HEINSIUS, 22 Julij 1706. »In 't Leger is een groot beclach, dat de Staat tot noch toe den Collonel DU PORTAIL en andere, die den Heer

lijkslachtige bestanddeelen gevormd en bij hetwelk onderscheidene Duitsche Vorsten in Nederlandsche dienst, krachtens de gesloten Capitulatiën, de krijgslieden in grootere of kleinere Staten aangeworven, onder het opperbevel van MARLBOROUGH aanvoerden; de niet minder gestadige aanraking met een heir van lieden, die bij de nieuwe inrigting der Regeringsraden, der Hoven van Justitie, of wel als ambtenaren bij het beheer der Belastingen, bij de verschillende afdeelingen der Belgische krijgsmagt, of zelfs ter vervulling der openstaande Bisdommen in aanmerking verlangden te komen [1]; de indaging van uitgewekenen uit de Fransche of Spaansche dienst, de verbeurdverklaring van goederen of andere maatregelen van gestrengheid, ten opzigte der wederspannigen te nemen; de verordeningen eindelijk in het belang van het internationaal verkeer tusschen de Vereenigde en de Spaansche Nederlanden, waarbij zorg moest worden gedragen, dat de Engelsche handel en nijverheid niet boven de onze wierden begunstigd, deze en dergelijke buitengewone omstandigheden deden zich bij geen der voorgangers of der nazaten van den bekwamen HOP, ook niet bij zijn' kleinzoon, den tweeden Thesaurier-Generaal van dien naam [2], in zoo ruime mate voor. — Wat BEVERNINGH betreft, de diplomatische verdiensten van dien beroemden Staatsman blinken uit boven die, welke hij aan het hoofd van het finantiëel bestier verwierf. Ook weet men, dat hij zich na eenige jaren, eensklaps van de waardigheid van Thesaurier-Generaal

VAN OUWERKERCK, even nae de bataille, om haere goede diensten, tot Brigadiers had gedeclareert, daervoor niet belieft te erkennen. Die brave luyden werden daerdoor seer mismoedig," enz.

1) Brieven van HEINSIUS aan HOP, 13 Aug. 1706 (onder mij) over den Graaf D'OULTREMONT en het Bisdom van Brugge; en van HOP aan HEINSIUS 16 Aug. (Verz. VAN DER HEIM.) Z. mede A. A. A. BESIER, *de Juris Placeti historia in Belgio*, (Utrecht 1848) p. 72.

2) JOHAN HOP. De *Gazette de Leide* (5 April 1769) vermeldt, hoe men dien Thesaurier noode het verzocht ontslag verleende; »à cause de grande capacité, de l'étendue de ses talens, et de son assiduité infatigable au travail."

ontsloeg [1]), om slechts bij tusschenpoozen, als de nood van het Vaderland dit vorderde, als Ambassadeur of Gedeputeerde te Velde, het genot van eene wijsgeerige afzondering aan het algemeen welzijn ten offer te brengen en in 1672 den Staat van den rand des afgronds te helpen redden. — Zonder de vroeger verkregen diplomatische ervaring, zoude HOP voorzeker noch als Thesaurier-Generaal, noch als Gedeputeerde van H. H. M. eene zoo veelomvattende kunde aan den dag gelegd hebben; maar toch in hem, die tot zijn' dood de geldmiddelen bleef beheeren en nog in zijnen ouderdom geen gering deel had in de ontwerping van het mild Tarief van 31 Julij 1725 [2]), trad de voormalige Gezant op den achtergrond.

Wij zijn verpligt, den aard der verhouding van den Thesaurier tot den Raad van State, nader te beschouwen om wèl te begrijpen, dat de kennis der buitenlandsche aangelegenheden, in dien Minister [3]) geene onverschillige zaak mogt heeten. — Hiervoren is herinnerd, dat hij ambtshalve de steller was der Staatsbegrooting, onder den titel van *Generale Petitie* of *Staat van Oorlog*, door den Raad, dikwerf met den Stadhouder aan het hoofd, jaarlijks bij H. H. M. plegtig overgebragt en toegelicht door eene Redevoering [4]), waarin niet zel-

---

1) AITZEMA, *Saken van Staet*, 13e Deel (47ste B.) bl. 808 (21 Dec. 1665) Resol. van Holland, 26 Aug. 1667: »dat aen den Heere VAN BEVERNINGH, *voor desselfs continuele ende menighvuldige extraordinaire diensten aen den Staet deser Landen in 't generael, ende aen dese Provintie in 't bysonder gedaen, so in verscheyde wichtige Negotiatien buytens Landts, alsmede in qualiteyt van Thesaurier-Generael* deser Vereenighde Nederlanden, tot eene erkentenisse toegevoecht ende vereert sal werden — een silver servis ter waerdye van *thien duysent* Carol. guldens," enz.

2) *Verhandeling over den geest van het Plakkaat van* 31 *Julij* 1725, *op den ophef der Convooijen en Licenten*, enz. Amsterdam 1816, bl. 16, 18.

3) SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* III, 262 volg. »Wiens Ampt", zegt hij, »geheel, off meest, ministeriaal is, schoon dat hij de *titul van Raad* hoeft."

4) SLINGELANDT, III. 95, gispt overigens: »het hedendaagsch gebruyk, volgens hetwelk de Generale Petitiën alleen gehouden worden voor *discourssen*, dienende tot geleide van den Staat van Oorlog," enz.

den een diepe blik in de ware gesteldheid der Republiek werd geslagen. — Nog in Januarij 1794 was men, bij zoodanige gelegenheid, dat gebruik, welks eerwaardige oudheid tot de tijden van den Spaanschen krijg opklom, op treffende wijze indachtig [1]). Het waren, zeide men, niet alleen de oplossingen van gemaakte bedenkingen op den vorigen Staat van Oorlog, of aanmerkingen op de ingebragte en dikwijls voorwaardelijke, of bepaalde Consenten, waarmede men zich van oudsher bij de Generale Petitie bezig hield. — De Raad zag zich niet slechts verpligt tot herstel van ingeslopen, verouderde en hardnekkige gebreken aan te sporen, maar daarenboven meermalen genoodzaakt, zijne beschouwingen verder uit te strekken; »den staat van geheel Europa en dien van de Republiek, aangemerkt als een voorname schakel in de keten der Europesche Mogendheden, in overweging te nemen," en de slotsom dier opmerkingen aan de Bondgenooten, de Vereenigde Provincien, voor te leggen. — »Naarmate de moeijelijkheid der tijden toenam, naarmate de verschillende belangen in Europa meer ingewikkeld waren, en grooter onlust, verwarring en heviger uitbarsting dreigden, naar die mate, — vervolgde men, — wies ook de noodzakelijkheid, om grondig in den staat der zaken in te dringen, en gepaste middelen uit te denken, ten einde de waardigheid en het belang der Republiek, welke met die van andere Mogendheden veelal in verband, maar echter met opzigt tot de uitvoering, niet altoos in de bijzonderheden zoo gemakkelijk te vereffenen was, zoodanig onder het oog te houden, dat noch de goede trouw der Tractaten geschonden, noch de veiligheid van den Staat in de waagschaal gesteld, noch de betrekkelijke grootheid van 's Lands krachten (eene zaak van het grootste belang)

---

1) DE CHALMOT, *Nieuwe Verzameling van Placaaten, Resolutiën en andere authentyke Stukken — sedert het begin van het jaar* 1793, Campen 1794, II, 290—307. — Den 4 Junij 1793 was Mr. HIER. VAN ALPHEN Raad en Thesaurier-Generaal geworden. *Gazette de Leide*, 13 Junij 1793.

te zeer miskend, noch de bekommernis voor het toekomende te zeer afgelegd wierd."

Maar ook afgescheiden van de zorg voor de schatkist, welke dit politisch tafereel in grootscher of meer beperkten omvang, hetzij op waarneming der feiten steunende of wel aan de bespiegeling der verbeelding in stoute vlugt bot vierende [1]), met onveranderlijke gewoonte uitlokte, zoude de Raad van State en dien ten gevolge de Thesaurier-Generaal, getrouw aan de Instructie, welke beiden tot rigtsnoer strekte, de internationale betrekkingen niet hebben mogen verwaarloozen. — Niet altijd had het Collegie zich even goedschiks en lijdelijk door H. H. M. van de onmiddellijke en regtstreeksche bestiering der buitenlandsche belangen laten *ontheffen* [2]) of liever uitsluiten; welke, vooral in tijden van vrede en voorspoed, als het niet tevens voorwerpen van Finantie betrof, aan de kennis en bemoeijing van den Raad werden onttrokken. — Verre van voorheen in zoodanige aangelegenheden te worden voorbijgegaan, liet nog in 1654, toen men had nagelaten aan het Collegie kennis te geven van het Tractaat te *Westminster* gesloten, de Raad deze regtmatige klagt hooren [3]): »Dat sulx eertyds soo niet plagt te geschieden, als wanneer dit Collegie, gequalificeert *de Raad van den Staat van den Lande*, mede overal plagt aan en by te zyn, ten minste op importante saken advis te geven: dat wanneer de Raad haar Commissie en Instructie nasiet, zy bevind, gestelt te wesen om te beleiden en *dirigeren* de saken, den gemeenen Staat, de defensie, conservatie en Unie van de Vereenigde Nederlanden aangaande: en dat ook specialyk een Artikel van de Instructie haar obligeert te onderhouden alle Tractaten en Allian-

---

1) »Het laatste gedeelte dezer eeuw is rijk in groote, ongewone, onverwachte en ontzettende gebeurtenissen. Het onderscheidt zich van alle bekende tijdperken in de geschiedenis der Volken," enz. (Petitie van Januarij 1794).

2) Deze uitdrukking bezigde men in de Petitie van 1794.

3) SLINGELANDT, III, 28. (20 Mei 1654).

tien tusschen de Vereenigde Landen, Provincien, Steden en Leden van dien, met naburige Rijken, Landschappen en Republiquen [1]): en ten selven einde, en tot avancement van de neringen en trafique deser Landen, te onderhouden goede vriend- en nabuurschap met de uitheemsche Princen en Heeren, omleggende Koningryken, Republiquen, Landen en Steden, by de beste middelen daartoe te adviseren." Zoo was, naar de verzekering van den naauwkeurig onderrigten SLINGELANDT, in de handelingen over het Twaalfjarig Bestand, geen stap gedaan dan met gemeen overleg van den Raad, die ook met de Vergadering der Staten-Generaal naar Bergen-op-Zoom was getogen, en welks Register veel omstandiger bescheid van die zaak geeft, dan dat van H. H. M. [2]). — En eene lange reeks van voorbeelden der diplomatische bemoeijing van den Raad, sedert dat tijdstip tot den jare 1664, levert het bewijs, dat zoo het Collegie, niet in alle, zelfs niet in de voornaamste negotiatiën was gekend geworden, men het toch nog vele jaren na het Bestand, over de buitenlandsche zaken raadpleegde [3]). — Zeer zelden na 1672 en derhalve onder het Stadhouderlijk Bewind van WILLEM III, liet men de Gecommitteerden van den Raad in de Conferentiën met uitheemsche Ministers toe, gelijk het vorig gebruik medebragt, gewis meer doeltreffend en bevorderlijk aan tijdige wisseling van gedachten [4]).

Maar reeds onder FREDERIK HENDRIK had de Raad van State over de inbreuken op zijne weleer onbetwiste bevoegdheid

---

[1]) Instructie voor den Raad van State der Vereenigde Nederlanden, Art. XXVIII. »Sullen *onderhouden* alle *Tractaten* ende *Alliantiën — by de beste middelen die sy daertoe sullen ordineeren.*" — AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 427. (18 Julij 1651).

[2]) *Staatk. Geschr.* III, 28, volg. (Tweede Capittel. *Van verscheide pointen, van ouds behoord hebbende tot het Ampt van den Raad van State, maar meerendeels door den tijd geraakt in ongebruik.*)

[3]) SLINGELANDT, t. a. p. bl. 29—35.

[4]) Verg. hiervoren, bl. 52.

luide geklaagd, tot grootēn spijt van den Prins, die zoo gaarne de ruchtbaarheid van die klagten zoude hebben gesmoord. — Het was in April 1628, dat een scherp Vertoog aan de bijzondere Provinciën werd afgezonden, waarin de onderscheidene aanmatigingen van H. H. M. in het stuk van finantiën zoowel als van oorlog, nevens een aantal meer verouderde en ongeneeslijke Staatsgebreken onbewimpeld werden uiteengezet; een Vertoog, hetwelk de geheele Vergadering der Staten-Generaal in rep en roer bragt en den Prins hevig ontstelde. — De Raad werd binnen ontboden en verdedigde zich ook later in eene uitvoerige Memorie, tegen het verwijt van onbedachtzaamheid, onder andere grieven bepaaldelijk ook deze ophalende, dat men zonder overleg met het Collegie verbonden en verdragen gesloten, en Instructiën gegeven had [1]). — »Dat de gewichtigste saken van 't Landt beleyt worden, en meest alle groote resolutiën genomen worden *buyten kennisse van den Raet*, blyckt, zeide men, daeruyt dat meest alle *Alliantiën* ende *Tractaten* met uytheemsche Princen gesloten worden buyten kennisse van den Raedt en eenige saken alleenlyck gecommuniceert *naedat* deselve gedaen syn of als daeruyt swarigheyt kompt, als by exempel, het *revoceren van de Vloote voor Rochelle*, de *Instructie van het leste Tractaet* van LANGERAK [2]), daervan den Raedt geen kennisse en heeft gehadt, noch oock van de Instructie van den lesten Ambassadeur *nae Venetiën*, noch oock waerom de penningen vol-

---

1) CAPELLEN, *Gedenkschr.* I, 461 volg. — Omstandiger AITZEMA, *Saken v. Staet en Oorlogh*, IIe Deel, VIIIste B. fol. 627.

2) Nogtans was, volgens SLINGELANDT, III, 31 volg. het Collegie gehoord in het jaar 1626: »over de Schepen, door den Staat gesonden voor *Rochelle*," in 1627 »over het Tractaat van Alliancie, door den Heer VAN LANGERAK gemaakt met Vrankryk: over *de Instructiën* voor de Ambassadeurs na Vrankryk en Engeland; over het t' huis roepen van den Heer VAN LANGERAK," enz. in 1628 »over twee propositien van den Ambassadeur van Vrankryk op het subject van het Tractaat, 's jaars te voren gesloten door den Heer VAN LANGERAK," enz. (Resol. v. den Raad v. State, 4 en 14 Januarij 1628.)

gens d' Alliancie van *Venetiën* niët in en komen, daerop nochtans de betalinge van verscheyden compagnien geassigneert is, dewelcke daerover nu onbetaelt blyven. Den Raedt en heeft oock geen kennisse van de saecke concernerende de versekeringh van de *Elve* en de quartieren daer ontrent geleghen; de saecken van de Oorloge dewelcke den Raed specialyck bevolen syn, en worden meerendeels niet gecommuniceert dan *nae genomene Resolutie.*"

Wilde men blootelijk letten op den pligt van het *onderhouden* der verbonden en verdragen, met vreemde Mogendheden aangegaan, bij de Instructie van 1651 nogmaals aan het Collegie opgelegd, zoo zoude tegenover menig feit, bij SLINGELANDT geboekt, de beleedigende minachting in het Vertoog van 1628 te breed uitgemeten schijnen. — De Raad was inderdaad dikwijls gekend en gehoord, of had mededeelingen ontvangen, maar *te laat;* telkens of meest wanneer aan de zaak niets te veranderen viel, en zij reeds voor beslist en afgedaan kon gehouden worden. — Sedert liep het nog erger en verloor men, gelijk in het gebeurde met het Tractaat van *Westminster*, nog meer de betamelijkheid uit het oog. — Te krenkender voor een Ligchaam, hetwelk vóór en na de Landvoogdij van LEICESTER veel meer dan de Vergadering der Staten-Generaal, het Algemeen Bestuur der in- en uitwendige aangelegenheden in handen had gehad, op voorwaarde van in zekere, om het gewigt der zaak uitgedrukte gevallen, met name ook in het stuk der Diplomatie [1]), met de Afgevaardigden der verschillende Gewesten te rade te gaan, maar overigens ten volle geregtigd om het gewoon internationaal verkeer aan te kweeken. — »Syne G. ende den voorz. Raad en sullen, dus luidde de oorspronkelijke Instructie, (Art. XVII)

1) Z. bij SLINGELANDT, I, 268 volgg. Instructie van 18 Aug. 1584 voor MAURITS en den Raad van State, »by provisie gecommitteert ten gouvernemente ende regeeringe van *Brabant*, *Vlaanderen*, *Hollant*, *Zeelant*, *Utregt*, *Mechelen en Vrieslant.*" —

niet vermogen te treden in communicatie van den Conink van Spagnien of zyne Stadhouders, of iemand van haren 't wege, ende sullen ook geenen vrede, bestant, of nieuwe oorloge aangaan, nog eenige Heeren aannemen, nog eenige *alliantien of verbintenissen* metten selven, of met eenige omliggende Landen of Steden *besluiten*, sonder volkomen magt of generaal consent van de voorsz. Provintiën, daarop alvorens Staatsgewys beschreven zynde, maar sullen gehouden zyn, tot voordeele, handhoudinge en bescherminge van den Landen, mitsgaders van de trafique ende negotiatie metten uitheemschen Heeren, omliggende Ryken, Landen ende Steden, te onderhouden alle goede correspondentie, vriendschap ende nabuurschap, by de beste wegen ende middelen, die zy daartoe sullen weten te gebruiken [1])." — In klanken en vormen was, gelijk in andere punten, dit oudere berigtschrift kennelijk de grondslag en het model van dat van 1651. — Maar van het werkdadig gezag van den Raad in de buitenlandsche zaken der Republiek was gaandeweg slechts eene schaduw overig gebleven. De eigenlijk diplomatische bedrijvigheid in het aanknoopen van betrekkingen, in het voorlichten der Gezanten, in het beramen en voorbereiden van Tractaten, was allengs en met stelselmatigen toeleg besnoeid. Waar de uitvoering en nakoming der verdragen en verbonden geldelijke offers eischte, waar het beloofde moest worden vervuld, kon de Raad niet geheel voorbij gegaan worden.

Hoe was het mogelijk, dat een bestendig Collegie, aanvankelijk zoo hoog geplaatst, zich, met verbeurte van een deel van zijn uiterlijken glans, die magt had laten ontweldigen? — De oorzaak ligt in de vestiging der Vergadering van H. H. M. als aanblijvend Ligchaam sedert 1593, welke met eene drie-

[1]) SLINGELANDT, I, 281. Eene latere Instructie was die van 12 April 1588. II, 10. De Raad bekwam toen de meer bepaalde aanwijzing der taak van »*de onderhouding van het Tractaat met Engelandt;*" maar wijders ook die der handhaving van alle andere verbonden en verdragen. — II, 233.

ledige aansporing tot deze verplaatsing van gezag zamentrof. — In den Raad van State hadden, krachtens de Alliantie van 1585 met ELIZABETH, een Engelsch Veldheer en twee Engelsche Raden zitting [1]). Het scheen verkieslijk, zooveel doenlijk, den vreemdeling de gelegenheid tot inmenging in onze zaken te benemen. — Ook vond Prins MAURITS, wien de Staten-Generaal in het bestier der krijgszaken niet konden missen, er zijne rekening bij, om onder hen het geheel beleid daarvan te verkrijgen, liever dan het met den Raad te deelen. — Ten derde bragt het belang van OLDENBARNEVELT, den Advocaat van Holland, »een Minister," merkt SLINGELANDT aan, »die ter Generaliteit compareerde," en die daar veel vermogt, insgelijks mede, de zaken af te trekken van een Collegie, in hetwelk hij niet alleen geene zitting had, maar waaruit men hem zelfs sints 1590 weerde [2]).

Toen dë eerste grond, ten gevolge der wering van den Engelschen Gezant uit den Raad van State, in 1626 ophield te bestaan [3]), had eene meer dan dertigjarige praktijk de zaak te zeer uit haar geheel gebragt, om een terugtred tot het verledene, van hetwelk de heugenis was verzwakt, na zulk een' tijdverloop te gedoogen. — De beide andere redenen, het belang van den Stadhouder en dat van den Raadpensio-

---

1) Z. de geschiedenis dier toelating van uitheemsche Leden en van hunne uitsluiting (sedert 1585 tot 28 Maart 1626) bij AITZEMA, *Saken v. Staet*, XIV^de^ Deel (A. 1668) 48ste B. bl. 92—101. Men noemde die tegenwoordigheid der Engelschen te regt een merkteeken van onderhoorigheid, »de eenige acte van *superioriteyt* van vreemde Princen over desen vryen Staet," en hield zich »*voor de posteriteyt niet verantwoort*," indien men zich niet haastte volkomen onafhankelijk te worden.

2) Verg. SLINGELANDT. III, 9, 11.

3) Bij het vertrek van den Ambassadeur CARLETON en na de lossing van de aan ELIZABETH verpande vestingen en sterkten, begreep men, »dattet niet alleen *disreputabel*, maer oock geheel naedeelig was — gheduyrighlyck tot *inspecteur* te hebben een Ambassadeur van een ander Prins. Dat daerdoor geheel het *geheym*, tot de minste swackheyt toe, werdt gefuretteert," enz. (Secrete Resol. v. H. H. M. 28 Maart 1626).

naris, golden in meerdere of mindere mate, ook na MAURITS en OLDENBARNEVELT, en zoo moest de werkkring van den Thesaurier-Generaal der Unie, in den regel en zonder dien zamenloop van gunstige omstandigheden, welken wij in JACOB HOP aantroffen, tot de zorg voor de naleving der Tractaten beperkt blijven; — eene zorg, van welke echter verreweg het grootste deel eveneens langzamerhand en onmerkbaar door de Vergadering van H. H. M. was aanvaard [1]).

Hoe naauw begrensd die internationale bedrijvigheid mogt zijn, zoo sterk nogtans was de gewoonte, in de keuze van Diplomaten [2]) geopenbaard, of wel het besef der behoefte van de Republiek aan een' Thesausier, die aan de kennis van hare betrekkingen tot andere Magten niet vreemd ware, dat in de rij der Staatslieden, welke sedert de opkomst der Vereenigde Nederlanden tot dat ambt geroepen werden, slechts enkele zuivere Financiers te vinden zijn. Deze, vaak tot binnenlandsche zendingen uit den Raad van State, van wege de Generaliteit gebruikt, en nu en dan, gelijk JORIS DE BYE in 1610 ter demping der Utrechtsche beroerten, nevens de Fransche en Engelsche Ambassadeurs werkzaam [3]), lieten daarom niet na de uitwendige belangen van den Staat, bij de uitvoering der Tractaten, met ijver te behartigen. Van een' DIRK RUDOLF WYCKERHELD BISDOM bewaart 's Lands Archief de gedenkteekenen van ongemeene waakzaamheid en vlijt, door dien Thesaurier-Generaal bij gelegenheid der Verdragen van Fontainebleau van 8 en 10 November 1785 met Keizer JOSEPH II en met LODEWIJK XVI wegens de geschillen over de Schelde en

---

[1]) SLINGELANDT, II, 233 volg.

[2]) Z. wegens de Thesauriers-Generaal JOHAN VAN GOCH (A. 1628—1637), GOVERT BRASSER, (A. 1637—1653) en COENRAAD BURGH, (A. 1666—1669) BEVERNINGH'S opvolger, SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, in V. BRASSER had eene zending in Engeland, BURGH in Rusland vervuld.

[3]) Verg. aangaande DE BYE en de onlusten te Utrecht, DODT, *Archief*, IV, 2, 131, 181, 218; III, 381, 387; DUDLEY CARLETON, *Lettres, Mém.* I, 103, 194, II, 72; WAGENAAR, VIII, 183 (A. 1586); IX, 273.

Maastricht [1]), aan den dag gelegd. — Groot voorzeker moet de lof der bekwaamheid van dien Minister geweest zijn, wien men na den gewapenden intogt der Pruissen, ongaarne het begeerd ontslag gunde [2]), en in den avond van zijn leven, na de slooping van het Gemeenebest en bij den tijdelijken en gedeeltelijken terugkeer tot vroegere instellingen, in 1801 vruchteloos de voorlang met eere bekleede waardigheid andermaal opdroeg [3]). — Want ook de Bataafsche Republiek zoude, in gewijzigden vorm, een Thesaurier-Generaal, en naast hem, Raden van Financiën bekomen, en de onder den naam van *Algemeene Begrooting der Staatsbehoeften* herlevende *Generale Petitie* zoude door hen worden vervaardigd, om, gelijk voorheen, in de eerste plaats te strekken tot de dadelijke verdediging der Republiek te water en te lande; voorts der Koloniën, Bezittingen en Etablissementen in de beide Indiën; en om die allen »in staat van tegenweer te stellen en te houden [4]).” — Getrouw aan het voorvaderlijk voorbeeld, stelde men een ander ervaren Financier aan, op wiens bevordering tot Thesaurier-Generaal het aandenken aan zijne diplomatische *antecedenten* almede eenigen invloed zal gehad hebben. Het was J. A. DE VOS VAN STEENWIJK [5]), die, naar zijne eigen verklaring in de Nationale Vergadering, in vorige tijden meermalen gevaceerd had tot het formeren van *Petitie*, zoo voor de Zee- als voor de Landmagt, en in 1797 Minister bij de Fransche Republiek was geworden.

Zonderling mag het voorkomen, dat den begaafden BEVER-

1) BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, *Overzigt v. het Nederl. Rijks-Archief*, I, 139.

2) DE CHALMOT, *Verzamel. van Placaten, Resolut. enz. betrekkk. hebb. tot de gebeurtenissen van* 1787, II, 79, XIX, 42, (17, 19 Oct. 1787).

3) *Notulen van het Staatsbewind*, 14 December 1801, fol. 219.

4) *Instructie voor Thesaurier-Generaal en Raaden van Financiën der Bataafsche Republiek*, 17 November 1801. (Art. 22).

5) *Notulen van het Staatsbewind*, t. a. p. en 18 Dec. 1801, bl. 280; z. ook mijne *Bijdragen tot de Geschiedenis der Omwenteling van* 1795 *tot* 1798, 2e Stuk bl. 6, 7.

NINGH zijn diplomatisch bedrijf in de vredehandeling met CROMWELL door Zeeland en Friesland als misdrijf aangerekend, bijna tot Thesaurier-Generaal onbekwaam had gemaakt [1]). — Wij vermelden deze opmerkelijke bijzonderheid ook daarom, dewijl bij ontstentenis van den Thesaurier, diens werkzaamheden door anderen, en wel voor een voornaam deel, door den tweeden Minister van den Raad van State, den Secretaris, moesten vervuld worden, hetgeen dan ook sedert 1654 tot het einde van 1656 plaats vond gedurende den tijd, dat de werkelijke optreding van den met ongunst bejegenden Diplomaat werd belemmerd. Ten laatste achtte zich de Raad verpligt, H. H. M. bij een schriftelijk Vertoog te gemoet te voeren [2]), dat het ambt van »Tresorier-Generael niet langer en diende open te blyven;" in het ontwerpen der »generale en particuliere Propositiën van Petitiën, Staten van Oorloge en andere dagelycxe voorvallende depesches, rakende de Finantiën, dat anders eygentlyck des Tresoriers werck was," hadden zij zich naar hun best inzigt, beholpen; maar er bleven ettelijke verrigtingen, in het stuk van ordonnantien, decharges, obligatien, van geheel persoonlijken aard, door niemand in de plaats van den onontbeerlijken Tresorier waar te nemen. Weshalve zij op de onverwijlde bezetting van dien post door den reeds in 1654 gekozen HIERONYMUS VAN BEVERNINGH, »van sulcken capaciteyt ende bequaemheyt gereputeert," met ernst aandrongen.

Dat de uitstekende Staatsman zijn' roem als Thesaurier-Generaal in stand hield, werd hiervoren herinnerd. Maar had zijne verheffing tot die waardigheid zoo grooten aanstoot gegeven, niet minder werd door sommigen in 1665 BEVERNINGH'S afstand van dien gewigtigen post, met name door D'ESTRADES

---

1) AITZEMA, *Saken van Staet*, VIIIste Deel, 34ste B. bl. 122, 124, 186; 643—645 (36ste B.); DE WITT, *Brieven*, I, 189. (Aan BOREEL, 14 Jan. 1655), III, 97, 310. (Aan NIEUPOORT, 29 December 1655): »dat de saeke van het Thesaurierschap-Generael — eyndelyck op een favorable brief ende aenmaeninge van den Raede van Staete, is *geredresseert,*" enz.

2) Brief bij AITZEMA, t. a. p, van 2 December 1656.

gelaakt [1]). — Zulk een ontslag in zoo gevaarlijke tijden van den oorlog met Engeland en van de woelingen der Oranje-partij, moest JOHAN DE WITT, die in den Thesaurier zijn boezemvriend zag en nu den krachtigsten steun verloor, den doodsteek geven. — Zocht BEVERNINGH in waarheid rust en ontspanning in de kalmte van het ambteloos leven, of heulde hij in het geheim met de voorstanders van den jeugdigen WILLEM III? — De Ambassadeur giste het ergste. Doch al bedroog hij zich, zijne bittere verwijten toonen al het aanzien en het gezag van den Staatsdienaar, wiens beschouwing ons zoo lang heeft bezig gehouden. Dat de luister van een Thesaurier-Generaal met dien van den Raad van State, wanneer de Prinsen van Oranje het Stadhouder- en Kapitein-Generaalschap bekleedden, eenigermate verdonkerd werd [2]), springt in het oog. Maar genoeg van de Generaliteits-Collegiën en hunne Ministers; laat ons de tusschenkomst van den Vorst of het Eminent Hoofd der Republiek in het beleid der Diplomatie, in een vlugtig overzigt gadeslaan.

---

1) *Lettres*, *Mém. et Négoc.* III, 477, (26 Oct. 1665). 492 (29 Oct.). »Monsieur DE BEVERNING, en remettant sa charge de Grand Trésorier des Finances, a fait grand tort au parti de Monsieur DE WIT, et a étonné plusieurs de ses amis." — LODEWIJK XIV p. 498 (30 Oct.) antwoordt: »Comme le Sieur DE BEVERNING, qui n'a pas fait l'action d'un bon Patriote, ni d'un homme ferme," enz. — De Minister DE LIONNE durft zelfs p. 519 (6 November) spreken van »la *honteuse* retraite DE BEVERNING, qui avoit fort abatu et découragé ses autres amis."

2) *Staat der Financie van de Republiek*, I, 206. (Generaal Rapport van het Financiewezen).

ZESDE HOOFDSTUK.

DE STADHOUDER, PRINS VAN ORANJE.

Anderen hebben in den Vorst, die elders Souverein, in Nederland onderdaan en dienaar was van de Staten der vereenigde Provinciën, eene afspiegeling van het monarchaal beginsel erkend, welks weldadige magt de burgerij tegen eene overmoedige Aristocratie beschermde; den Vorst, die verklaarde niets te kennen dat voor de eerzucht streelender was, dan zich te mogen houden voor een voorwerp van de liefde en hoogachting van een vrij Volk. Nog anderen hebben in hem den Veldheer gehuldigd, die den vaderlandschen grond heeft verlost van de vreemde overheersching; die het gebied van den Staat heeft uitgebreid en met een' muur van schier onwinbare vestingen omringd; of die met eene vloot en leger de zee overgestoken en den glans van Neêrlands heldendaden wijd en zijd verhoogende, Koning werd van drie Rijken en de hersteller der vrijheid van het vaste land van Europa. — Ons voegt het, in de edele telgen uit het geslacht van NASSAU, zelden geëvenaarde verdiensten op een ander gebied te herdenken en aan te wijzen, hoe het schrander brein van den Staatsman nog meer dan het zwaard van den Generaal het Huis van Oranje heeft verheven, terwijl het de Re-

9

publiek behoedde en met den roem van wijsheid bestraalde; hoe het 's Gravenhage tot middenpunt maakte der algemeene Politiek en tot bolwerk der onafhankelijkheid van de kleinere Staten [1]); hoe de laatdunkende inblazing van den Resident van LODEWIJK IV bij het overlijden van WILLEM III in 1702, dat de Republiek nu weder aan zich zelve gelaten, met haar eigen belang vrij te rade kon gaan, hooghartig werd beantwoord met de opmerking, dat hij Resident, zich daaromtrent grovelijk vergiste, de constitutie van 's Lands Regering niet kennende; dat H. H. M. te voren hadden gehad dezelfde vrijheid om te *delibereren* en te *resolveren* wat zij tot welstand en behoudenis van den Staat noodig oordeelden; doch dat zij nu het ongeluk hadden van zich verstoken te vinden van het beleid en het bestier van een' Prins, wiens wijsheid, zelfbeheersching en dapperheid geroemd zullen worden zoolang de wereld staat; wiens daden en verdiensten jegens de Republiek nimmermeer vergeten of uitgewischt zullen worden; en wiens dood alhier beweend werd van den minste tot den meeste. Dat de raad en daad van den Koning altoos gestrekt hadden om den Staat te behouden bij zijne vrijheid en godsdienst. Dat H. H. M. daarvan volkomen overtuigd waren en zich daarbij wèl hadden bevonden; weshalve zij hadden besloten, »zich te houden aan dezelve fondamenten," zonder af te wijken hetzij van de Alliantiën, bij 's Konings leven aangegaan, of van de maatregelen dien ten gevolge beraamd [2]).

Edele verklaring, den Held en Staatsman meer dan het prachtigst gedenkteeken vereerende, maar eene verklaring tevens, welke ondubbelzinnig toont, hoe groot het gezag was geweest, door den onsterfelijken Vorst, wiens geest de Regenten bleef

---

1) Opmerkelijk getuigenis van KANT, *Metaphys. Anfangsgründe der Rechtslehre*, (Königsberg 1797) S. 227 folg.

2) Antwoord aan den Resident van Frankrijk, BARRÉ, 8 April 1702. CAU en SCHELTUS, *Groot Placaatb.* V, 52. KLUIT, *De Rechten van den Mensch in Vrankryk, geen gewaande Rechten in Nederland*, bl. 422.

bezielen, dertig jaren lang uitgeoefend. — Maar ook welk een verschil tusschen het alvermogen van een' WILLEM III, van wien het heette dat hij als Koning in Holland regeerde [1]), terwijl hij in Engeland slechts Stadhouder was, — en den besnoeiden invloed van een' MAURITS, immers in de onheilspellende dagen, voorboden van OLDENBARNEVELT's val, toen 's Prinsen eerzuchtige en wraakgierige vertrouwelingen het hatelijk en breed uitgemeten gerucht verbreidden, dat de overwinnaar van Turnhout en Nieuwpoort »met eenen langhen Tabbaert in den Raedt van Staten zat, om daer een 0 in 't cyfer te wesen [2])!" — Zulk een toestand was echter alleen in de verhitte verbeelding der misnoegde factie te zoeken. Ook gedurende de schorsing van den krijg met Spanje, door welke 's Prinsen bemoeijing met de algemeene regeringszaken ongetwijfeld en merkbaar was afgenomen, zonk de Veldheer nooit tot die nietigheid of hij versloeg en verpletterde eensklaps, als Hoofd der kerkelijk-politische partij, die hij begunstigde, de zwakke tegenstanders, welke men in strijd met de waarheid, als zoo magtig en zelfs voor het bloedbad van een burgeroorlog niet zullende terugdeinzen, arglistig had afgeschilderd. — Voor een doortastend, glorierijk en geliefd Legerhoofd kon een afgeleefd Grijsaard als OLDENBARNEVELT, niet gevaarlijk zijn, hoe aanzienlijk ook door de waardigheid van Lands Advocaat en Grootzegelbewaarder, door verwantschap en aanhuwelijking met voorname geslachten en nog hooger buiten de Republiek dan hier te lande, als de wel-

---

1) Reeds in eene depêche van VAN BEUNINGEN uit Londen van $\frac{14}{24}$ Febr. 1682, te vinden in de *Hist. des luttes et rivalités politiques entre les puissances maritimes et la France* van den Heer v. GROVESTINS (Paris 1853) IV, 319 meldt de Nederlandsche Gezant aan WILLEM III, dat men zekere Resolutie van H. H. M. aan den Prins toeschreef.

2) *Practycke van den Spaenschen Raet* enz., bl. 38, en *Gulden Legende van den Nieuwen St. Jan*, bl. 12, beide in 1618 verschenen. Z. ook mijne Verhandeling over den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en Westfriesland (§ 2 *Zamenstelling*, bl. 12, in het *Jaarb. v. de Regterl. Magt* v. 1840).

sprekende tolk en leider der Staatsvergaderingen geëerd [1]. Zulk een Man, gesteund door eenige Pensionarissen, onder welke Juristen zoo braaf en gemoedelijk als HOGERBEETS en DE GROOT, wèlverre van een' geweldigen stap en een' stouten aanval te ondernemen, met verkrachting van eed en wet gepaard, kon er niet aan denken eene uitbarsting te verhaasten, bij welke hij en zijne aanhangers alles te verliezen hadden. — Zij waren blijkbaar niet eens op verzet en weerstand voorbereid. — Niet juister dan het onedel voorgeven der in het duister woelende pamfletschrijvers, komt ons de sterk gekleurde schilderij voor der gewaarwordingen, welke MAURITS, gekrenkt in een regtmatig gevoel van fierheid, eindelijk tot den *coup d'Etat* van 29 Augustus 1618 zouden hebben gedreven [2]. — »Hij, beweert men, geboren Vorst; hij, die wettelijk (immers naar de denkbeelden der Regenten), souverein Heer des Lands toen reeds zoude geweest of eenmaal geworden zijn, zoo niet het moorddadig lood zijnen Vader ontijdig uit het leven had gerukt; hij, bevelhebber der legermagten; hij, medelid der algemeene en bijzondere souvereine Vergaderingen en het uitstekend Hoofd van den Staat; hij, vonnissen kunnende opschorten en buiten werking stellen, en alzoo misdadigers onttrekken aan de hun opgelegde straf, terwijl hij zelf geenen regter kende, die over hem regt kon spreken, of iemand het zoude

1) *Négociations diplomatiques et politiques du Président* JEANNIN (uitg. van 1819), T. III, 151 (20 Jan. 1609). »Mais le Charme (OLDENBARNEVELT) seul ayant dit qu'il le fallait faire, attendu même que les ambassadeurs de S. M. le desiraient ainsi, il fut à l'instant suivi d'un chacun sans aucune contradiction." — VILLEROY aan JEANNIN (30 Jan. 1609), T. III, 181. »Je me réjouis de la parole que le Charme vous a donnée, car je le tiens homme de bien et si puissant, que l'ayant de notre côté, tout sera possible au Cicomore" (JEANNIN).

2) Reeds den 13 December 1608 schreef de President JEANNIN aan den Minister DE VILLEROY: »si l'Orme (MAURITS) voulait troubler l'État avec les gens de guerre et quelques-uns du menu peuple, il pourrait faire du mal; mais il est sage et homme de bien, et à cette occasion sait juger qu'il ne tirerait aucun profit de tels mouvements et qu'en aidant à ruiner le pays il y trouverait aussi sa ruine et celle de sa maison." *Négociations*, T. III, 39.

hebben durven wagen, om hem van wanbedrijf te beschuldigen; zulk een persoon moest wel, dit alles bezittende en levendig gevoelende, begeerig worden ook naar dat weinige, hetgeen aan de volkomene volheid zijner magt nog mogt ontbreken. — Is het dan, vraagt men, zijn persoonlijk karakter en zijn gestadig krijgsmansleven daarbij in aanmerking genomen zijnde, wel zoo vreemd of zoo afschuwelijk, dat hij, in een onderhoud over zijne voornaamste tegenstanders zich liet ontvallen: *dat zulke geschillen best door de wapenen geslist wierden en er eerst platte formen over eenigen moesten geschoren worden* [1])."

Gelukkig voor het karakter van den scherpzinnigen Geschiedvorscher, wien uit eigen ervaring revolutionaire maatregelen van nabij bekend waren, dat hij zelf zijne bespiegeling met de volgende aanmerking besluit. »Als de zedelijkheid eenmaal zoo verre beneden peil is gezonken, dat alle middelen voor geoorloofd worden gehouden, zoo zij slechts strekken ter bevordering van hetgeen men het belang van den Staat meent te zijn, of voor 't minst dien naam geeft, dan worden weldra de afschuwelijkste gruweldaden voor schitterende bedrijven, bij de staatkundigen van dien stempel te boek gesteld: zoodanige middelen — schaamden zich MAURITS voorstanders en afhangelingen in geenen deele [2])." — Even weinig derhalve als de levenslange kerkerstraf van HOGERBEETS en DE GROOT, zal de geregtelijke moord van OLDENBARNEVELT door het beroep op eene al dan niet psychologisch verklaarbare heerschzucht vergoelijkt of ontschuldigd kunnen worden; maar eene eeuwig te bejammeren en onuitdelgbare smet in de schoone bladen van 's Lands Geschiedenis blijven.

Overigens was het de natuurlijke loop der dingen, die na

---

1) Een gezegde van MAURITS tot den Graaf van Kuilenburg, naar het verhaal van BRANDT, *Hist. der Reformatie*, II, 744.

2) Mr. S. J. WISELIUS, *De staatkundige verlichting der Nederlanderen*, 2e Druk, Brussel, 1828, bl. 329, 330, 333.

het ontslag van LEICESTER als Gouverneur-Generaal, en bij het voortduren van de worsteling tegen Spanje, allengs tot eene splitsing van werkzaamheden leidde, ten gevolge van welke het hoofdbewind der zaken van oorlog aan den Prins in het hoofdkwartier verbleef, het bestel, daarentegen, der diplomatische, der finantiele en andere aangelegenheden van de Unie aan den Staatsman, die bestendig op zijn' post te 's Gravenhage, het meest in Holland gold, en door het vermogen van dit Gewest geschraagd, ter Generaliteit doordreef. — Men spreekt van het moorddadig lood, hetwelk den grondlegger en martelaar van onze onafhankelijkheid, WILLEM I, had doen sneven; van de uitzigten op de Grafelijke kroon, welke door dit schelmstuk werden afgesneden, doch waarvan het aandenken in den jeugdigen Vorst niet was uitgedoofd. — Had men misschien gewild, dat de oudere Advocaat en algemeene vraagbaak, in de moeijelijkste tijden de zorg der gewigtigste belangen van den Staat aan den onkundigen voedsterling [1]) had opgedragen, die zich aanvankelijk zijner zwakheid en gebrek aan doorzigt bewust, nederig en gedwee aan de leiding en voorlichting van bekwamere mannen onderwierp [2])? Zoude het internationaal aanzien der opkomende Republiek verhoogd zijn geworden, wanneer in stede van den doorslepen en rusteloos bedrijvigen eersten Minister van Holland, de driftige en oploopende krijgsman, wiens moed men gaarne huldigt, maar wien men een' onbevangen en helderen blik over het in- en uitwendig Staatsbestuur ontzegt [3]), het roer der Regering in han-

---

1) »Hoewel wij overmits onze jonkheid en onervarenheid alsnog ons niet gequalificeerd of bekwaam genoeg vinden noch kennen." (24 September 1584) Verklaring van MAURITS aan de Staten v. Holland.

2) Men vergete niet, dat tijdens den moord van WILLEM I, in 1584, OLDENBARNEVELT slechts Pensionaris van Rotterdam was. Aan de pogingen van dien Staatsman ten behoeve van den jongen Vorst wordt regt gedaan door Mr. C. M. VAN DER KEMP, MAURITS *van Nassau*, I, 155, 159.

3) In de *Mém. et corresp. de* DUPLESSIS-MORNAY, T. VIII, 503 vindt men een' brief van BUZANVAL (10 Mei 1598) die op MAURITS, den zoon van den groo-

den had gehad? — MAURITS muntte meer uit in daad dan in raad, in handelen en uitvoeren, dan in het overwegen en beramen van hetgeen niet tot de pligten van den Veldheer behoorde; zijn ruwe en doorgaans rondborstige aard plooide zich niet tot omzigtig verkeer met personen, tot toegeeflijkheid, veelmin tot den wensch om hen te winnen en te overreden. Afkeerig van kronkelpaden en sluipwegen, ging hij, en het strekt hem tot eer, gemeenlijk regt door zee [1]), zijn' spijt en wrok niet verbergende. Een Staatsman, een Diplomaat kon hij niet zijn.

En toch, wie de Gedenkschriften der vreemde Gezanten opslaat, zal MAURITS niet zelden in de buitenlandsche betrekkingen der Republiek gewikkeld vinden, en niet lijdelijk of onverschillig aantreffen. — Reeds BUZANVAL, die vijftien jaren lang Frankrijk hier te lande vertegenwoordigde, deelt ons meer dan één opmerkelijk gesprek met den Prins gehouden, mede in de onopgesmukte taal, waarin deze, ongewoon te veinzen, zijn gemoed lucht gaf en het gedrag der Mogendheden laakte, welker vreesachtige of koel berekenende staatkunde Nederland in den steek liet. Het ergerde hem, dat zij het nut voorbijzagen [2]), hetwelk zij van eene milde en tijdige ondersteuning van het kloekmoedig Volk konden trekken, dat

---

ten Zwijger, schijnt te doelen als hij zegt: »Vous sçavés ce que je vous ai dit *de eo nostro heroe quo nihil ἀπολιτικευἐσμεν* (*sic: ἀπολιτικοτερόν ἐστι?*). Il est bien tard d'apprendre cette science, en laquelle son père a tant excellé." — Z. overigens Mr. C. M. VAN DER KEMP, MAURITS *van Nassau*, IV, 174 volg.

1) BUZANVAL, *Lettres et Négociations* (23 Febr. 1599), p. 102. »Je voy, Sire, (aan HENDRIK IV) qu'il va rondement en besogne. — Il m'a dit franchement," enz.

2) *Lettres et Négociations* (11 Jan. 1599), p. 58: »J'ay aussy touché de ce fait à Monsieur le Prince MAURICE, qui m'on a repondu *à la soldade*:" Si tous nos amis sont d'avis que nous perdions, il n'y a remede: il faut *vendre notre peau* le plus cher que nous pourrons. Mais il me semble, qu'ils pourroient faire quelque chose de meilleur de nous s'ils vouloient. Voilà les Allemans, qui se laissent de jour à autre mettre le pied sur la gorge; l'Angleterre laisse de bien faire, et la France oublie ce que luy a voulu faire l'Espagnol." — Z. wijders p. 440.

in den strijd tegen de Spaansche Alleenheersching met onbezweken standvastigheid volhield.

Doch alvorens wij andere proeven geven van het aandeel, door MAURITS aan het bedrijf der Diplomatie genomen, en welks belangrijkheid in de laatste jaren zijns levens op eene in 't oog loopende wijze klom, meenen wij, gelijk hiervoren bij de beschouwing der Generaliteits-Collegiën en Ministers, den grond te moeten aanwijzen, waarop het gezag door den Stadhouder in het beleid der buitenlandsche zaken geoefend, naar de beginselen der toenmalige Constitutie geoordeeld werd te rusten. — Indien de schets van die bevoegdheid niet geheel strookt met den onder OLDENBARNEVELT enger bepaalden kring der waardigheid van het uitstekend Hoofd van den Staat, wij zullen daaruit de uitbreiding en ontwikkeling van het uit de tijden der Monarchie behouden ambt, dat eenmaal tot het Koningschap zoude terugvoeren, gemakkelijk kunnen ontwaren. — Aan den Stadhouder, als het *Eminent Hoofd van de Republiek*, was, volgens de stelling van VAN GOENS [1]), *in de eerste plaats* en voornamelijk toebetrouwd de zorg over de algemeene belangen van den Staat, als ééne Mogendheid beschouwd. — Hij erkent nogtans, dat de Stadhouder zelf geene Tractaten of verbindtenissen voor rekening en op naam des Lands met eenige vreemde Magt of Natie kon *sluiten* en den Staat daardoor hetzij baten of verkorten. — Maar, zoo iemand, kwam hem het regt toe, zulke Tractaten of verbindtenissen althans te bedenken, te overleggen en te beramen, ten einde vervolgens die ontwerpen »ter deliberatie van H. H. M. en de Provincien te brengen; zijnde, voegt hij er bij, de Stadhouder hierom bijzonder bevoegd tot het handelen met alle Afgezanten van Mogendheden, Republieken, Staten of Natien." Waar van dit regt en van die algemeene magtiging de bewijzen te vinden waren, meldt de geleerde beoefenaar van ons Staats-

1) *Politiek Vertoog*, bl. 268.

regt niet. — Hij vergenoegt zich, de uitspraak van een' zijner voorgangers op dit gebied [1]) te beämen, dat het den Stadhouder niet kon betwist worden, over zaken, zijne eigen belangen rakende, Gezanten af te vaardigen, en ook afzonderlijk en in 't geheim, gehoor te verleenen aan de uitheemsche Ministers bij de Staten-Generaal.

WICQUEFORT, die als jongeling MAURITS heeft kunnen aanschouwen, en na van den steeds wassenden invloed van FREDERIK HENDRIK getuige te zijn geweest, onder het ten toppunt gerezen Bewind van WILLEM III, zijne langdurige loopbaan zoo treurig besloot, verzekert, dat van de geboorte der Republiek af niet alleen de Staten-Generaal, maar ook die der Provincien, met uitzondering van *Friesland* en *Groningen*, geene zaak van gewigt hadden ondernomen of daarover beraadslaagd zonder overleg met den Prins van Oranje, hunnen Stadhouder en Kapitein-Generaal; met welk advies zij hun voordeel hadden gedaan, vooral met dat van een zoo fijn staatkundige, als de zoon van WILLEM I en LOUISE DE COLIGNY [2]). Geen vreemd Gezant dan ook, merkt hij aan, of hij haast zich, na volbragte pligtpleging bij de Staten, gehoor bij den Prins te verzoeken en zijne geloofsbrieven, regelregt aan Z. H. luidende, te overhandigen; terwijl hij niet nalaat, de belangen van zijnen Meester voor te dragen, en indien doenlijk, den Vorst daarvoor gunstig te stemmen [3]). — Sedert de erfelijkverklaring der hooge waardigheden in het Huis van Oranje, scheen

---

[1]) MART. SCHOOK, *Belg. Foeder.* L. II, c. 8. »Imo legatos ab exteris aut Principibus aut Rebuspublicis missos ad Ordines Generales singulatim atque privatim audire."

[2]) Die Vorstin komt bij JEANNIN voor onder den bedekten naam van LE TILLOT, *la mère de la* TIGE, LAULNETTE. — Zij bleef aan de Politiek geenszins vreemd.

[3]) *L'Ambassadeur*, L. II, Sect. 2, T. II, 48. »Tellement qu'il n'y a point de Ministre estranger qui *aprés avoir rendu ses civilités aux Estats*, ne rende aussy ses devoirs au Prince, qui n'ait des lettres de creance pour luy, et qui ne luy communique les interests de son Maistre; tant pour luy en donner connaissance, que pour se le rendre favorable."

het den ijverigen Publicist, die welligt, toen hij dit opperde, weinig vermoedde welke storm hem over het hoofd hing, betamelijk toe, dat aan WILLEM III van Staatswege een Officier of bezoldigd ambtenaar wierd toegevoegd, door wiens tusschenkomst de Gezanten konden vernemen, op welk uur zij zonder ongelegenheid bij den Prins zouden worden toegelaten [1]. — Zoo had te gelijk de behoefte aan een' Ceremonie-meester of Inleider der Ambassadeurs, vervuld kunnen worden.

Het berigt van den Graaf D'AVAUX, die na het sluiten van den vrede van Nijmegen, als Ambassadeur van LODEWIJK XIV herwaarts kwam, bevestigt, met enkele wijzigingen, dat van WICQUEFORT. Reeds vóór zijne openbare intrede te 's Gravenhage en vóór het gehoor ter Generaliteit, bij welke men gehouden was, een bezoek bij den tijdelijken President van H. H. M. en bij den Raadpensionaris van Holland af te leggen, dacht de Fransche Staatsman den pligt der wellevendheid jegens den Prins, het Hoofd van alle Staatscollegiën [2], niet te mogen veronachtzamen. Hij had derhalve eene ontmoeting met den Stadhouder, zonder eenige plegtigheid of praal, en wel, zoo als hij zelf meldt, omdat hij zich aan het erkend gebruik gehouden rekende. — Maar de Koning keurde dit bijzonder onderhoud af en verbood den Gezant, na het eerste statelijk bezoek, weder bij den Prins te verschijnen. — Dan, gelijk de stremming van dit persoonlijk verkeer den Diplomaat niet belette, de geheimen der Republiek te bespieden, zoo kon de hooghartige Vorst zonder moeite de onopregte betuigingen van welwillendheid ontberen, welke, hoe vloeijend ook aan den wèlbespraakten D'AVAUX ontglipt, den haat en de verbolgenheid van LODEWIJK kwalijk verbloemden. —

---

[1]) *L'Ambassadeur*, t. a. p., p. 29: »afin de pouvoir sçavoir par son entremise l'heure de son Altesse, qui en seroit moins incommodé, et qui donneroit plus de satisfaction à ceux qui ont à negotier avec luy."

[2]) *Negociations*, T. I, 4: »On ne peut se dispenser de voir le Prince d'Orange, qui est le Chef de tous les Conseils de la République."

De Prins, wien het gelukt was zich door het huwelijk met de oudste dochter van den Hertog VAN YORK, het uitzigt op den troon van drie Rijken te openen, en die het gewaagd had, een uit Parijs aangeboden echt, met bastaardij bezoedeld, als zijner onwaardig af te slaan [1]), was boven het peil der gewone stervelingen verheven en kon met de eenvoudige inrigting van het Stadhouderlijk Hof tevreden zijn. — Nooit heeft men de diplomatische vormen stipter in acht genomen en nergens leest men meer van het huldebetoon door de Ministers van vreemde Mogendheden aan het Huis van Oranje gebragt, dan in de dagen, toen de nazaten van WILLEM I meer en meer van het buitenland afhankelijk waren geworden. — De *étiquette* duidt geene zelfstandige Politiek aan, en de wenschen op geboortefeesten en bij den aanvang des jaars [2]) door het Corps diplomatique geuit, zijn brooze waarborgen van genegenheid en vrede, allerminst van de stevigheid der Regering.

Niettemin had reeds voorlang in de betrekking der Stadhouders tot de Gezanten, in 't bijzonder bij het begroeten en verwelkomen van deze, een verschil plaats gegrepen, ten gevolge der verwisseling van den titel van *Doorluchtigheid* (*Excellentie*) met dien van *Hoogheid* (*Altesse*), door LODEWIJK XIII aan FREDERIK HENDRIK verleend. — Met den pas verworven rang schenen sommige eerbewijzen niet langer bestaan-

---

1) Namelijk dien met Mlle DE BLOIS, dochter van den Koning, bij de schoone LA VALLIÈRE verwekt. WILLEM III zoude ten antwoord hebben gegeven, »que les Princes d'Orange étaient accoutumés à épouser des filles légitimes de grands Rois, *et non pas des filles naturelles*." GROVESTINS, *Hist. des luttes et rivalités politiques*, III, 33.

2) *Gazette de Leyde*, 1 Janvier 1765. »Mgr. le Prince Stadhouder a été complimenté aujourd'hui *sur le nouvel an* par les Membres du Gouvernement, les Ministres etrangers, et autres personnes de distinction, qui ont été aussi complimenter sur ce sujet le Prince et la Princesse de Nassau-Weilbourg, ainsi que le Veld-Marechal Duc LOUIS de Brunswic." Z. voorts, 3 et 8 Mars 1765 (28 Febr. geboortedag der Prinses van Weilburg enz.).

baar, welke Prins MAURITS en na hem zijn broeder zelf zich onbezwaard hadden gevonden, aan de Vertegenwoordigers van gekroonde hoofden toe te kennen. Zij gingen den nieuwen Ambassadeur niet meer op den weg naar Delft te gemoet [1]), en men merkt de Prinsen niet meer op bij de uitvaart der dooden, gelijk in den lijkstoet ter eere van BUZANVAL, op verzoek van H. H. M. door MAURITS bijgewoond.

Ook was het MAURITS, die tijdens den vredehandel met de Aartshertogen, reeds buiten 's Gravenhage zijn' edelen mededinger SPINOLA met ridderlijke heuschheid begroette, en den Veldheer, nevens de overige Gevolmagtigden, welkom heette op den vrijgevochten, met het bloed van burger en van vijand gedrenkten grond [2]).

Drie tijdperken zijn in de beschouwing der diplomatische bemoeijingen van den krijgslustigen Vorst onmiskenbaar. — Het eerste loopt tot het treffen van het Twaalfjarig Bestand; het tweede tot de inhechtenisneming VAN OLDENBARNEVELT; het derde tot 's Prinsen overlijden. Door den ondergang van 's Lands Advocaat steeg het gezag van het Hoofd der bovendrijvende partij terstond en bij gemis van elken tegenstand, schier tot eene volheid van magt. Het was een albestier naar luim en voorkeur, zonder waarborgen [3]); een gebied van schrik, door

---

1) WICQUEFORT, *L'Ambassadeur*, T. I, 465 (L. I, Sect. 18), p. 657 (Sect. 22). »Depuis que le Roy avoit donné le tiltre d'Altesse au Prince d'Orange, celui-cy se pouvoit bien dispenser d'un employ qui estoit si loin au dessous de sa qualité." — Z. wegens de begrafenis van BUZANVAL, de Resol. der Staten-Generaal 1 et 3 Sept. 1607, aangehaald bij VAN DER KEMP, III, 125 en JEANNIN, *Négociat.* I, 406.

2) Verg. de beschrijving dier gedenkwaardige zamenkomst, bij DOMIN. BAUDIUS, *Libri tres de Induciis belli Belgici*, Lugd. Bat. 1613, p. 58 (L. II). »Quum in conspectum venissent, alter alterius obtutu defixi, et mutua admiratione attoniti paulisper haesere."

3) CAPELLEN, *Gedenkschr.* I, 84 (1622). »Eripi auctoritatem Provinciis conferrique paucis quibus Principi visum sit; cum iis clam coeteris communicari consilia, insciis plerumque Ordinibus; deputari ad conventum homines *qui vix loqui audeant*, — ac plerumque homines novos, et rerum omnium imperitos," enz.

vernieuwde dwangmiddelen aangekweekt en bevestigd, naar tiranny zwemende. — De niet voor de drukpers bestemde Gedenkschriften van tijdgenooten wijden ons in dien ongewonen en onnatuurlijken toestand, of liever in de voorbijgaande heerschappij van het geweld, genoegzaam in; een toestand, die had hij langer moeten aanhouden, de burgerlijke en de gewetensvrijheid beide, die roemrijke vruchten van eene halve eeuw strijdens en van tallooze opofferingen, welhaast zoude hebben vernietigd [1]. — Het was de tijd van 's Prinsen duurgekochte zegepraal, waarin hij, op zijne wenken gehoorzaamd, Ambassadeurs, hem welgevallig, wist te doen benoemen, en zelfs, krachtens de door H. H. M. verstrekte volmagt, van Instructiën voorzag, welke voor de meeste Leden der Staatsvergadering zorgvuldig werden verborgen [2]; waarin het vreeselijk lot van den onthalsden voorzaat, den eersten Raadpensionaris van Holland, ANTONIE DUYK, huiverig maakte, den Vorst in den weg te staan en door zijn' ijver in de behartiging der diplomatische belangen te mishagen; de tijd, daarentegen, waarin de lang verkropte eerzucht van FRANÇOIS VAN AERSSEN en van andere vertrouwelingen, die naar men beweerde, MAURITS hadden »geadoreert om selfs te meer credyts te hebben [3],” door Gezantschap op Gezantschap moest worden bevredigd. »'T quaedste was, teekent de oordeelkundige CAPELLEN aan, 't welck gemeenlyck ut civile factiën ontstaet, dat hy gesub-

---

1) CAPELLEN, I, 349. »De Liberteit van dese Vereenichde Nederlanden vereischt wel, dat Pr. HENRICK niet en succedeerde in de autoriteyt ende macht, die Pr. MAURITS gehadt heeft, ende dat deselve nu met goede instructie *besneden* ende gereguleert werde.”

2) *Instructie van den Doorluchtigen ende Hoochgeboren Furst ende Heere den Prince van Oraengien — gemaeckt vermogens de Resolutie van de Ho. ende Mogende Heeren de Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden*, voor *den Heer* GASPAR VAN VOSBERGEN, *Ridder*, *Raedt in den Hoogen Raede*, enz. 5 December 1620, get. MAURICE *de Nassau* (geheime zending naar Denemarken). Z. CARLETON *Lettres* III, 415.

3) CAPELLEN, I, 350.

jugeert hebbende d'Arminiaense factie, alle autoriteyt van de Provintiën, Generale Staten, ende den Raedt van State aen sich hadde getrocken, ende niet met tytel, maer in effect *als Souverein* van alles disponeerde, met advis ende raedt van die geene die het hem beliefde daer toe te roepen ende gebruicken [1])." — Wij bespeuren hier het begin van dien Kabinetsraad, uit welken onder FREDERIK HENDRIK, het meermalen genoemd *Secreet Besoigne* allengs op formele wijze te voorschijn trad; een Raad, in welken aanvankelijk de vreemdelingen MARQUETTE en AERSSEN den boventoon voerden; AERSSEN inzonderheid, wat de internationale verhouding der Republiek betrof, of liever van den Staat, die bijna een Vorstendom was geworden [2]). — Sommigen evenwel meenden op te merken [3]), dat de invloed van den buigzamen en doorkneeden Diplomaat, die met zijne altoos gereede bedrijvigheid, aan het gebrek van eene onmatige en niet immer welkome bemoeizucht schijnt geleden te hebben, in den jongsten tijd van 's Prinsen leven was gedaald, en dat zijne voortvarendheid in het afdoen van een aantal min beteekenende zaken, welke de arbeidzame MAURITS

---

[1]) CAPELLEN, I, 348, 85. »Is exitus est civilium dissensionum, ut oppressâ parte unâ, potestas omnis et autoritas penes unum maneat." — Z. voorts p. 159, (Febr. 1623) »den Prints van Orangien (*penes quem nunc rerum omnium est arbitrium*).

[2]) Instructie voor GASPAR VAN VOSBERGEN, Art. 3. »Vervolgens sal hy syne hoochstged. Con. Mat. (van Denemarken) voorhouden, dat H. H. Mog. *ende Furst. Gen. de Prince van Oraengien*, sich eriunerende" enz.

[3]) *Depêches d'Hollande faites par* M. D'ESPESSES, *Ambassadeur pour le Roy* LOUIS XIII[e] *vers Messieurs les Etats-Generaux des Pays-Bas* (2 deelen in fol. H. S. der Kon. Bibl. te 's Hage) 19 Junij 1625, Vol. I, 339[b]. »Je ne vous diray rien de nouveau de l'homme (AERSSEN), sinon qu'il a beaucoup plus de part auprès du Prince moderne (FREDERIK HENDRIK) qu'il n'en eut jamais vers le deffunt, lequel ne se dechargeoit pas tant de petites affaires, dont ledit Sr ARSENS soulage fort non seulement le Prince, mais Mess. les Etats même; la promptitude et *souplesse* qu'il a contractée par le long usage et habitude qu'il a eus en France, et qui est chose rare en ce pays, luy estant passés comme en autre nature."

had verkozen persoonlijk te behandelen, aan FREDERIK HENDRIK kort na de aanvaarding der teugels van het Bewind, aangenamer was, dan zij het den overleden, ook in kleinigheden op zijn gezag naijverigen Broeder geweest was. — In de laatste dagen maakte vooral de Zeeuwsche Raadsheer VOSBERGEN, wiens bekwaamheid CARLETON verheft [1]), de kern uit van dien kring van gunstelingen; gelijk vóór en nevens hem, andere Staatslieden, die in het Gewest, tot hetwelk MAURITS door het Markgraafschap van Veere en Vlissingen in de naauwste betrekking stond, het meest golden, een VAN MALDERÉE en MANMAKER en de achtbaarste van allen, ALBERT JOACHIMI, 's Prinsen genegenheid bezeten of gewonnen haddden.

Van dit kortstondig tijdvak der onbepaalde regering van MAURITS waren de twee vorige gewis zeer onderscheiden; het eerste gekenmerkt door zeker min of meer welwillend gemeen overleg met OLDENBARNEVELT, en door eene zamenwerking, sints den slag bij Nieuwpoort nogtans zigtbaar verminderd; het tweede, in 't bijzonder na de openbare breuk der Remonstranten en Contraremonstranten en de vorming der Staatspartijen welke de beide elkander mistrouwende Mannen tot Aanvoerders hadden, een' geest van uitsluiting verradende; toen gedurende den stilstand van den oorlog, het beleid en de geheimen van alle zaken niet alleen niet door 's Prinsen hoofd gingen, maar men zelfs het vermoeden opvatte, dat hem door den slinkschen toeleg en de kunstgrepen van den Advocaat veel, tot 's Lands nadeel, en voorbedachtelijk werd verzwegen; toen men, met meerderen of minderen grond, giste dat aan de Gezanten der Republiek het verbod was opgelegd met den Prins over de voornaamste aangelegenheden briefwisseling te houden; een der punten, op welke men sedert in het regtsgeding van den Ad-

---

[1]) CARLETON, III, 415: »un des hommes les plus capables que je connoisse dans cet Etat, pour le maniement d'une affaire difficile." D'ESPESSES, I, 164 noemt hem »homme de merite et comme *domestique* et favorisé du Prince d'Orange" (23 Jan. 1625).

vocaat scherp en vinnig drong [1]). — Welk een verschil met de gesteldheid van Nederland, toen de slepende ziekte van MAURITS alle raadpleging en besluiten der Staatscollegien verlamde en de door zijne kwaal afgepijnigde Vorst, ook nog afgemat en verteerd werd [2]) door de beslommeringen en het verdriet over den gang der zaken, welker wanbestuur men hem en zijnen vleijers toeschreef! — Zoo zwaar viel het den last alleen te torschen, weleer door het doorluchtig tweetal met eendragtigen zin en vaderlandsliefde gedragen, — toen het zwaard van den een en de wijsheid van den ander Europa's bewondering en eerbied afpersten.

Met die gevoelens jegens beide Mannen bezield, jegens den krijgsman, onder wiens vanen de bloem der uitheemsche jongelingschap, als in eene kweekschool der dapperheid en der oorlogstaktiek, lauweren plukte; jegens den in 's Lands Vergaderingen boven allen uitblinkenden Minister, wiens gaaf van overreding honderden beheerschte [3]), waren omstreeks het einde van het eerste tijdperk de uitnemendste Diplomaten der

---

[1]) *Verhooren van* JOHAN V. OLDENBARNEVELT (Utrecht 1850), bl. 102 volg. nº. 166 en 168. »Of hy aan de Heer Ambassadeur LANGERAK van hier gaande naar Vrankryk en vragende *hoeverre hy communicatie zoude mogen houden met zyn Exc.* van de zaken van zynen last, hy niet gezeyt en heeft dat hy mette zelve zyn Exc. wel mogte communicatie houden, edog *soberlyk en met discretie?*" Verg. nog bl. 111, nº. 171 (en de Bijlagen).

[2]) Verg. hierbij in NIJHOFF's *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.* (1841) III, 77—113 mijn opstel: *Laatste ziekte van Prins* MAURITS. »Les États," meldt D'ESPESSES den 20 Maart 1625, »n'ont sceu prendre une derniere resolution — sans en communiquer au Prince d'Oranges, la santé du quel est en tel point, que l'on ne luy ose trop parler de ce qui se presente, ny de resoudre encore sans luy."

[3]) »*La Puce* (OLDENBARNEVELT), c'est à dire *la Chenille* (Holland), — schreef BUZANVAL in 1605, om het gezag van den Advocaat te kenschetsen. — Z. mijne *Aanteekeningen, naar aanleiding van onuitgegeven stukken, op het werk van* Mr. C. M. VAN DER KEMP, MAURITS *van Nassau,* enz. (Utrecht, 1844), bl. 17. In het diplomatisch geheimschrift van het laatste gedeelte van BUZANVAL's verblijf hier te lande worden ter aanduiding der personen, namen van dieren gebezigd.

Mogendheden, die bondgenooten der Republiek of met haar bevriend waren, te 's Gravenhage, als in een middenpunt, verschenen, waar hunne bemiddeling of tusschenspraak de minnelijke beslechting, en indien dit ondoenlijk ware, de schorsing der veertigjarige worsteling moest bevorderen. — Het is ontwijfelbaar en in de depêches der vreemde Staatslieden, gelijk in de dagelijksche Handelingen der Nederlandsche Regenten geboekt, dat in de langdurige negotiatiën zoowel over den vrede, als over het Bestand, »*genoeg de geheele directie en conceptie*" aan OLDENBARNEVELT was verbleven, die »alles schriftelijk had ingesteld, veranderd, af- en toegedaan, naar dat de communicatiën met de Ambassadeurs van de Koningen en de Resolutiën waren gevallen," zoodat de klerken van den Advocaat wegens hunnen buitengewonen arbeid en moeite te dier zake »met schrijven, boodschappen en anders bij nachten en ontijden, zoowel als bij dage," eene toelage tot vergelding ontvingen [1]). — Men zoude zich echter grovelijk vergissen, zoo men het aandeel voorbij zag, door MAURITS in niet geringe mate aan den gewigtigen handel, dien hij meest als verderfelijk dwarsboomde, genomen. — De allereerste aanzoeken en openingen welke tot eene toenadering van Zuid- en Noord-Nederland moesten leiden, waren eene wijl voor den Prins bedekt gehouden, hetgeen bevreemding en achterdocht bij sommigen had gebaard [2]). Wij bedoelen de zending van WALRAVEN VAN WITTENHORST, Heer VAN DER HORST, die in Mei 1606 in Holland kwam, om de gemoederen te

1) *Resol. der Staten-Generaal*, 29 Januarij 1610, bij VAN DER KEMP, III, 256 volg.

2) BUZANVAL meldt: »Il fut demandé à la Puce, *s'il avoit communiqué l'affaire avec la Sauterelle?* (Prins MAURITS) Ce qu'ayant nié et dit, qu'il ne l'avoit jugé à propos devant qu'elle fust plus meure et preparée, le fait fut trouvé encore plus étrange par ceux qui ne le goûtoient pas par cette circonstance, qui est certes notable, et qui nous doit un peu rendre suspecte cette procedure." — Z. de aangehaalde *Aanteekeningen* op den MAURITS *van Nassau*, bl. 28.

ondertasten, meer en meer wegens de uitputting der geldmiddelen en den onwil van Frankrijk en Engeland tot afdoende hulp, voor den vrede gestemd; — niet het minst ook wegens den ongunstigen uitslag der jongste veldtogten, door welken het vertrouwen der Natie in de zoolang zegevierende, nu ongelukkige wapenen van MAURITS aanmerkelijk was gekrenkt. Maar de eigenlijke, onafgebroken negotiatie door Pater NEIJEN aangeknoopt, is, blijkens de *Verhooren* van OLDENBARNEVELT, van den aanvang af, met voorkennis en medewerking van den Prins tot zekere hoogte gevoerd [1]. — Niet de Advocaat, maar MAURITS, na overleg met den Griffier van H. H. M. VAN AERSSEN, die deswege zijdelings door een' zijner nabestaanden uit Braband was gepolst, had den doorslepen Monnik een' pas verstrekt, met welken deze in het land was gekomen, en spoedig daarna, bij den Prins een gehoor had verworven. — Hetzij men den Advocaat, sedert beschuldigde, of wel den Griffier van H. H. M. wien hij als formele partij wraakte, geloof schenke, in dien ganschen handel met den Pater schijnt niets van belang zonder overleg met MAURITS gedaan te zijn. — Het was ten overstaan van den Prins, van OLDENBARNEVELT en van VAN AERSSEN, dat de acte werd ontworpen, door MAURITS aan NEIJEN ter hand gesteld, naar luid van welke de Aartshertogen moesten verklaren, deze Landen te houden voor vrije Landen, eer men zich openlijk

---

[1]) *Verhooren*, bl. 143, n°. 240. »Seyt, dat hy gelooft metten Griffier AERSSENS hiervan met Zyn Exc. gesproken te hebben, en dat naar zyn beste onthout, Zyn Exc. opte zelve communicatie de paspoort voor Pater NEIJEN heeft gedepescheert." n°. 242: »dat te voren hier was eenen CRAUWEL, die kennisse hadde metten Griffier AERSSENS, aan denwelken de eerste openinge hiervan is gedaan en deur denselven Griffier AERSSENS aan hem die spreect, en is den voorn. CRAUWEL voor Zyn Exc. ontboden en gehoort geweest naar zyn beste onthout." Z. wegens dien CRAUWEL nog de *Verhooren*, bl. 232 volg. en GROTIUS, *Histor.* L. XVI, p. 741. — »Naia sequestre *Crausio* qui *Arsenium* sanguine attingebat, primos apud illum (MAURITS) invenerat aditus."

met hem inliet [1]). — Wat de kwade praktijken van den Pater betreft, het mogt zijn, dat de Griffier te voren alleen bij den Prins was geweest en dit aan OLDENBARNEVELT had geopenbaard; de Advocaat verklaarde niet anders te weten, dan dat hij op vertoon der geschenken, welke AERSSEN had ontvangen, »terstond met den Griffier te zamen bij Zijn Exc. was gegaan, en dat de woorden, door AERSSEN gebezigd, »naar zijn onthout waren: Genadige Furst en Heere, ik brenge aan U Exc. middelen en bewys, waarmede dat men t'allen tyden eerlyk en dienstelyk uytte handelinge zal connen comen [2];" dat die voorwerpen daarop door MAURITS in hun bijzijn in bewaring waren genomen, met inzigt om de negotiatie later af te breken, wanneer daarin inderdaad bedrog zoude schuilen. — Van omkooping van Staatsleden of van poging daartoe, betuigde OLDENBARNEVELT niets meer vernomen te hebben, dan hetgeen »by kennisse van Zyn Exc. en hem goetgevonden was, dat tusschen den Heer Griffier AERSSENS en den Monick zoude worden getracteert, om 't zelve by gelegentheyt — tot der Landen dienste gebruict te worden." — Uit alles blijkt de aanvankelijke medewerking van MAURITS tot de wapenschorsing met Spanje; zijn ongenoegen en tegenstand openbaarden zich eerst toen er sprake werd van een, zijns inziens, verderfelijk Bestand, in plaats van een duurzamen vrede. — En hoe toch zoude hij zich de behoefte van Nederland aan eene verademing van zulk een' hardnekkigen strijd hebben kunnen ontveinzen? Hoe kon men, nu de Bondgenooten afvielen, en niet slechts Engeland, maar ook HENDRIK IV onwillig werd op denzelfden onbekrompen voet den onontbeerlijken onderstand te verleenen, met goed gevolg der Spaansche Monarchie het hoofd bie-

1) *Verhooren* van OLDENBARNEVELT, bl. 144 volg. (n°. 244—246); bl. 106 (n°. 175).

2) *Verhooren*, bl. 232 (Confrontatie van OLDENBARNEVELT en AERSSEN, 12 Maart 1619); nog bl. 243 volg.

den? Was sedert de optreding van SPINOLA, de oorlogskans voor MAURITS nog even schoon en bemoedigend als tijdens het opperbevel van den Admirante van Arragon? De depêches der Fransche Ambassadeurs kunnen het antwoord geven. Reeds de toon van den zoo welwillenden BUZANVAL [1]) was, sints eenige jaren, hoe lang zoo meer gedaald; de schrale uitkomst der krijgsbedrijven had velen ontstemd, en, terwijl het vertrouwen in het geluk der wapenen van MAURITS zigtbaar was geschokt, had hier en daar de ontevredenheid der bevolking over de drukkende lasten en onvruchtbare inspanning, een luid gemor doen hooren. — Tegen den stroom der openbare meening was de tegenstribbeling op den duur niet bestand van een in den jongsten tijd zoo dikwerf in zijne ontwerpen en aanslagen teleurgestelden Veldheer [2]). — In bijna zes Gewesten werd de behoefte aan den vrede of veeljarige rust in anderen vorm, erkend; wat vermogt daartegen het verzet van enkele steden van Holland en van het meer eenstemmig Zeeland [3])? De klemmende vertoogen tegen den handel met Spanje op naam van den Prins door een' zijner vertrouwelingen, waarschijnlijk den Raadsheer Mr. FRANÇOIS FRANCKEN, weleer Pensionaris van Gouda en OLDENBARNEVELT's mededinger geschreven, en als een beroep op het oordeel der Natie, behendig onder de gemeente in omloop gebragt, maar welhaast door den President JEANNIN we-

---

1) *Aanteekeningen*, bl. 31 volg. (*Propositions*, T. II, 1199, 30 Aug. 1606: »Il faut que Monsieur le Prince MAURICE fasse plus qu'il n'a fait jusques à maintenant, s'il veut conserver le sien (son crédit) et celuy de cet Etat."

2) *Instructie v.* JEANNIN en BUZANVAL (22 April 1607), *Négociat.* I, 63—89. »Il est certain que sadite Majesté (HENDRIK IV) a souvent fait paraître être très déplaisante du mauvais succès de leurs affaires en ces deux dernières années, nonobstant l'accroissement de son assistance," enz.

3) JEANNIN, *Négoc.* II: 390. »Quant aux États de la Province de Zélande, ils rejettent du tout la trève. — Les Provinces de Frise, Gueldres, Ouverisel, Groningues et Utrecht la desirent. Pour le regard de la Hollande il y a diversité d'opinions, à cause *des grandes brigues* que M. le Prince MAURICE y a faites."

derlegd [1]), mogten met allerlei vuilaardige schotschriften tegen 's Lands Advocaat eenigen indruk maken, wat kon eene zoo felle wederstreving baten, wier belangeloosheid betwijfeld werd door dezulken, die in hunnen argwaan anderen van bijoogmerken plegen te verdenken? Of gingen niet voor MAURITS met den oorlog, aanzienlijke voordeelen verloren? Had het niet den schijn, alsof hij weigerde eigen welvaart aan het algemeen nut ten offer te brengen? En, zoo hij al vrij ware van eene onedele geldzucht [2]), moest hij niet met weerzin het uur zien naken, waarop de degen voor de pen zoude wijken en de staf van het Bewind op eene voor den Vorst ondragelijke wijze door den reeds overmoedigen Advocaat zoude worden gezwaaid?

Zoo werd de strijd over de groote vraag van den dag, over de toekomst des Vaderlands, met beschouwingen en inzigten vermengd, welke daaraan vreemd hadden behooren te blijven en die nogtans tien jaren daarna, in de rampzalige en bloedige weerwraak van 13 Mei 1619 werden botgevierd. Maar bereids vóór de opening van het Haagsch Congres der Fransche, Engelsche, Deensche en Duitsche Gezanten, in wier rij JEANNIN als eene ster schitterde, was de spanning tusschen MAURITS en OLDENBARNEVELT door gedienstigen achterklap [3]) en

---

[1]) 21 Sept. 1608. Verg. VAN DER KEMP, MAURITS VAN NASSAU, III, 166—174. JEANNIN, *Négoc.* II, 464 suiv. en II, 484—493. Lettre de M. le Prince MAURICE, écrite aux villes pour les dissuader de faire la trève, 21 Oct. 1608. Wegens F. FRANCKEN, Z. UYTENBOGAERTS *Leven*, *Kerckelycke Bedieninghe* enz. (2e druk, 1646) Cap. X, bl. 156, »waerop hy sich voort gingh excuseren — dat hy syn Excel. hadde geraden tot het schryven van de brieven aen de steden op die materie," enz.

[2]) JEANNIN, *Négoc.* III, 20 (30 Nov. 1608) »M. le Prince MAURICE, qui jouit de plus de trente mille livres du bien des ennemis, et qui s'y était auparavant montré difficile, consent à présent de rendre ce qu'il tient; les États offrant à notre prière de l'en récompenser," enz.

[3]) *Brief van den Admiraal* HAULTAIN *aan* CORN. VAN DER MYLE, uit Middelburg 10 April 1607. De Vlootvoogd briefde aan OLDENBARNEVELT'S schoon-

het verzinnen van hatelijke geruchten en uitstrooiselen tot een' hoogen graad van verbittering geklommen; een van beiden, wilde men, moest het Land ruimen, want de een zocht het heil, de ander blijkbaar het verderf der Republiek. — Zoo sprak en schreef en woelde men in de voornaamste kringen der Regenten, uit welke de vinnige uitdrukkingen onder de menigte werden verbreid en gretig opgevangen. — Voor eene wijl evenwel slaagde JEANNIN, door LOUISE DE COLIGNY [1]) bijgestaan, er ten slotte in eene verzoening tusschen de twee uitstekende mannen te bewerken, en op last van HENDRIK IV, den Advocaat te bewegen, de schadeloosstelling der Leden van het Huis van NASSAU, in 't bijzonder van den Held, aan wiens moed en beleidvol krijgsbestier men de weldaad der langgewenschte verademing zoude verschuldigd zijn, met welwillende onbekrompenheid te helpen regelen. Hij was het, de omzigtige en in het verheffen, gelijk in het buigen van den toon volleerde Diplomaat, die te regt had doen gevoelen, hoe zelfs de schijn van ondankbaarheid [2]) jegens het geslacht van den Grondlegger van den vrijgevochten Staat moest vermeden worden. — JEANNIN deed meer. Hij wist bij den Prins den spijt te overwinnen, op het prikkelbaar en ligt ontvlam-

---

zoon over, dat F. VAN AERSSEN zich te Vlissingen in dezer voege zoude hebben uitgelaten: »Que Son Excellence et Monsieur Vostre Beau Père, l'un ou l'autre, veut conserver le Pays, ou le perdre et ruyner: et que la chose est venue si avant, et qu'ilz sont si embrouillèz, qu'il faudra *que l'un* ou l'autre sorte du Pays." — *Vertoogh aen de Hooge Mogende Heeren, myne Heeren die Staten Generael der Vereenighde Nederlanden. By den Heere* VAN DER MYLE *overghegheven.* 's Gravenh. 1618 (4°.) bl. 35.

[1]) *Brieven van* JEANNIN *aan den Koning, aan* VILLEROY *en* SULLY, 20 Nov. 1608, II, 584 »tant en son logis qu'en celui de Mme la Princesse d'ORANGE, laquelle s'emploie d'affection avec nous pour le vaincre;" p. 588.

[2]) JEANNIN, *Négoc.* III, 312 (21 Maart 1609). »Les États, à la prière et recommandation de S. M. — ont *très bien* traité M. le Prince MAURICE," en weidt vervolgens uit over de jaargelden en inkomsten aan den Vorst verzekerd op aandrang van OLDENBARNEVELT (le Charme) »lequel, schrijft de Gezant aan VILLEROY, a beaucoup aidé à lui procurer tout ce que dessus."

baar gemoed van den Stadhouder door een' hoogst onaangenamen brief van den Koning van Frankrijk te weeg gebragt, in welken HENDRIK zijn' ernstigen en onwankelbaren wil, die tot het verdrag met de Aartshertogen aanspoorde [1]), rondborstig had blootgelegd. — Menschkundig trok hij van de minachting van MAURITS jegens den wispelturigen JAKOB I, ELIZABETH's belagchelijken opvolger, partij, en streelde hij in het eigen oogenblik toen het Twaalfjarig Bestand, na vruchtelooze tegenkanting, eindelijk werd geteekend, de eergierigheid van den Stadhouder, destijds over het weifelend gedrag van den Koning van Engeland met elken dag meer ontevreden [2]), door den verleidelijken voorslag, om de aanmerkelijkste deelen der uitvoerende magt in de Republiek der Vereenigde Nederlanden, aan MAURITS op te dragen. Inderdaad, men vleide zich den Prins gedweeër te zullen vinden dan den Advocaat, wien men te Parijs geen onbepaald vertrouwen schonk [3]), maar wegens de zelfstandige leiding der buitenlandsche aangelegenheden verdacht hield, nu eens tot Engeland, dan weder tot Spanje te neigen, om geene andere reden, dan dat hij zich niet als werktuig van deze of gene uitheemsche Politiek wilde laten gebruiken. HUGO DE GROOT giste vele jaren daarna, dat de staatkunde van OLDENBARNEVELT

---

1) 23 Oct. 1608. JEANNIN, *Négociat.* II, 523—530. Copie de la lettre du Roi à M. le Prince MAURICE.

2) *Négociat.* III, 104, »L'Orme (MAURITS), méprise le pouvoir de l'Anglais, qu'il dit n'avoir aucune creance ici" enz. 195. (Twist tusschen den Prins en den Engelschen Gezant WINWOOD, over de oneerbiedige taal, in welke MAURITS over de lafhartigheid (lâcheté) van Koning JAKOB zoude geklaagd hebben).

3) JEANNIN, T. III, 94. *Brief van den Minister* VILLEROY: »L'on dit que le Cicomore (JEANNIN) doit prendre garde aux pieds et aux mains de WINWOOD, comme celui qui entretient une entière et fidèle correspondance avec le Charme." Ten huize van AERSSEN te Parijs werd het verhaal of verzinsel verbreid, dat HENDRIK IV zoude beweerd hebben (*Négoc.* I, 140, 21 Mei 1607), »que BARNEVELT était devenu Espagnol, et que M. le Prince MAURICE ferait bien de le jeter en un sac dans l'eau."

daarheen was gerigt geweest, om zich van den naijver van Spanje en Frankrijk ter behoudenis van het Land te dienen, en zoo Frankrijk zich openlijk voor de Republiek had durven verklaren, alsdan met dat Rijk eene vaste verbindtenis aan te gaan, en dus den weg te banen tot een' eerlijken vrede of een langdurig Bestand 1). — Het tijdstip om den Engelschen invloed zooveel doenlijk te verdringen, en voor Frankrijk het regt te verkrijgen, dat ELIZABETH uit kracht van het Tractaat van 1585 had geoefend, ingevolge hetwelk de vreemdeling zitting had in den Nederlandschen Raad van State 2), was, naar het zich liet aanzien, wèl gekozen. — Kon door vereenvoudiging van het ingewikkeld raderwerk der collegiale Regering in het veelhoofdig bestier van het Bondgenootschap 3), meerdere voortvarendheid aan de raadpleging en uitvoering der Besluiten worden verzekerd, hoe verkieslijk ware het niet voor Koning HENDRIK, als hij MAURITS aan zich verknocht hebbende, dezen een beslissend overwigt in de gewijzigde Staatsinstellingen verschafte! Zoo zoude het doel bereikt worden, naar hetwelk men de Fransche Diplomatie heeft zien streven zoo lang Nederland bestaat, te weten, dat de Republiek, hetzij bij goeden, hetzij bij kwaden wind, *het Fransche schip als eene boot volgde* 4). — Het ontwerp van JEANNIN mislukte, maar hoe sterk het de eigenliefde van den Stadhouder had

1) BRANDT, *Leven van* H. DE GROOT, 2e druk (1732) VIIe Boek, fol. 356. *Gesprek met den Hoogleeraar-Diplomaat* CORN. PYNACKER (A. 1626).

2) JEANNIN, *Négoc.* I, 128. *Instructie van* HENDRIK IV, 25 April 1609. »Il faut considérer aussi s'il ne sera point à propos, composant le Conseil que l'on prétend établir pour régler les affaires publiques, de faire instance, et obtenir que l'ambassadeur de S. M. qui résidera par delà, y ait entrée comme toujours a eu celui d'Angleterre; estimant n'être honnête et bien séant que l'Anglais y soit admis, et que le Français en soit exclu."

3) HENDRIK IV noemde de Nederlandsche Staatsvergadering »une bête divisée en soi, avec laquelle on ne peut rien traiter de secret ni rien fonder de durable."

4) *Uitdrukking van* H. DE GROOT (1 Oct. 1639), bij A. VAN CATTENBURGH, *Vervolg van het Leven van* DE GROOT, bl. 230.

gekitteld en den wensch naar de bevrediging der hooggespannen eerzucht levendig gehouden, bleek sedert, te gelijk met de oprakeling der lang vervlogen uitzigten op de Grafelijke Souvereiniteit, uit de verhooren van den grijzen Staatsman [1]), die als hinderpaal uit den weg moest geruimd worden.

Niettegenstaande de kunstenarijen van den President, die in verwonderlijk korten tijd eene zigtbare toenadering tusschen HENDRIK en den op de *Trevisten* [2]) verbitterden Prins had bewerkt, werd in het tweede tijdperk der diplomatische bedrijvigheid van MAURITS, diens betrekking tot den Vorst, wien men hier te lande den schimpnaam van »*Malle* JAKOB" gaf, hoe lang zoo naauwer en gemeenzamer. — Het heilloos geschil tusschen de aanklevers van GOMARUS en ARMINIUS, in hetwelk de geleerde en waanwijze Koning beurtelings aan beide partijen het oor leende [3]), was daartoe de voornaamste aanleiding; — vooral nadat de Prins zich aan de spits der Contra-remonstranten had gesteld, thans met de hulp der Predikanten wereldsche bijoogmerken najagende. Reeds vóór de afreize van JEANNIN kwam de zonderlinge verkeering van den Veldheer met de Godgeleerden eenigermate aan het licht [4]),

---

[1]) *Verhooren van* JOHAN VAN OLDENBARNEVELT, bl. 145 volg. no. 248: »Waerom hy in de Treves-handelinge metten Heere JEANNIN gehandelt heeft, om Zyn Exc. te maken Hooft van den Raadt van Staaten ende aan den Prince HENRICK te willen overgeeven 't beleit van den oorloge?" — JEANNIN, *Négoc.* I, 113, suiv. III, 388.

[2]) Aldus werden de voorstanders van den vredehandel met de Aartshertogen in de pamfletten bestempeld. BRANDT, *Leven van* DE GROOT, IIe Boek, bl. 39.

[3]) *Verhooren van* OLDENBARNEVELT, bl. 257, no. 106. »Of de Heere CARON nyet geprocureert en heeft dat by den Coninck dien conform geschreven zyn geweest twee brieven, d'eene aan de Heeren Staaten-Generael, en d'andere aan de Heeren Staten van Hollandt?" (6 Martii 1613).

[4]) »Il se lie tant qu'il peut avec les ministres, meldt JEANNIN. La recherche de leur amitié deviendra incontinent suspecte à ceux qui le jugent plus ambitieux que peut-être il n'est." — *Négociat.* III, 428. Zie H. OUVRÉ, *Documents inédits sur l'histoire du Protestantisme en France et en Hollande*, 1566—1636. AUBERY DU MAURIER, *Ministre de France à La Haye*, Paris 1853, p. 189.

die van jaar tot jaar toenam, naarmate de vriendschap met Frankrijk na den moord van den ridderlijken HENDRIK IV verflaauwde en de vertrouwelijkheid daarentegen, met het Protestantsche Engeland aanwies. — JAKOB mogt, nu en dan, zijne dwaze en onverbeterlijke Spaanschgezindheid laten blijken, nog duidelijker openbaarde zich die van de Regentes MARIA DE MEDICI na de verwijdering der beste Staatslieden van haren doorluchtigen Gemaal, in de dubbele huwelijksverbindtenis met het Hof van Madrid gesloten. De beginselloos dobberende onzijdigheid van het Kabinet van LODEWIJK XIII, gepaard met allerlei kwelling en vernedering der Hugenoten, boezemde in Nederland dagelijks meer achterdocht in [1]); en terwijl de schoonbroeders van den Stadhouder, de Hertogen VAN BOUILLON en LA TRÉMOUILLE, de Hoofden der misnoegde geloofsgenooten in Frankrijk, doorgaans met koelheid werden bejegend, zag hij zelf zich in Engeland met de zeldzame onderscheiding van de ridderorde van den Kouseband vereerd [2]). De Alliantiën met HENDRIK aangegaan, mogten voortduren, op de nakoming kon, uithoofde de tweespalt of liever der burgeroorlogen, welke het Rijk verteerden, noch tegen Spanje, noch bij de uitbarsting van den vernielenden krijg, die in Duitschland voor de deur stond, rekening worden gemaakt [3]).

---

1) Depêche van den Franschen Gezant DE REFFUGE bij OUVRÉ, p. 229. »La deffiance particuliere à ces peuples, écrivait-il à PUYSIEUX, 27 Sept. (1614) fait qu'aucuns nous croient de la partie — AERSENS — disant que l'on voit maintenant où l'on est pour l'avoir retiré de France."

2) Z. VAN DER KEMP, III, 308—317 (4 Febr. 1613). »Ores s'il y aura quelcun, merkte WINWOOD aan qui, portant envie que l'amitié entre le Roi de la Grande Bretagne et Messieurs les États-Généraux — s'augmente de jour à autre de plus en plus voudroit par calomnie dénigrer la candeur des intentions de S. M., le mot de l'Ordre engravé ès lettres d'or alentour de la Jarretière, prononcera arrêt contre cette malice, *Hony soit qui mal y pense*" (5 Mei 1612).

3) »Le seul remède aux troubles de la Germanie schreef VAN AERSSEN aan DUPLÉSSIS-MORNAY (31 Mei 1613) seroit si ceste couronne (Frankrijk) se vouloit joindre à l'Union protestante, laquelle en la diversité de sa relligion con-

Maar niets voedde meer aanhoudend en stelselmatig in MAURITS den afkeer van het Fransche Hof, dan de omgang met den gewezen Ambassadeur van den Staat FRANÇOIS VAN AERSSEN, die in den bloei zijner jaren tot een ambteloos leven gedoemd, naar wraak dorstte, en hoewel het verlies van zijne waardigheid bovenal aan de Regentes en haren Minister VILLEROY te wijten hebbende, zijne ongenade aan zijn voormaligen weldoener OLDENBARNEVELT toeschreef. — Zoo werd hij zeer natuurlijk 's Prinsen hekwame bondgenoot en verlichte medearbeider in de beraming der middelen, door welke de Grijsaard, die beider vijandschap op zich geladen had, ten val zoude gebragt worden. — Noodlottige verblinding van 's Lands Advocaat, die, zoo hij al niet den weerzin van de Fransche Regering tegen den persoon van den gevaarlijken bespieder harer geheimen en gebreken kon trotseren en VAN AERSSEN op den post met ongemeene schranderheid, maar tevens met dubbelhartigheid bekleed, onwrikbaar handhaven [1]), nogtans den misslag had moeten vermijden, om een zoo vernuftig en vindingrijk, zoo stout en vermetel en tevens zoo listig en welsprekend man, met eene schaars geëvenaarde overredingskracht begaafd, die hetzij bij monde of in geschrift van bijtende scherts en spotternij overvloeide, in onmiddellijke aanraking met de kerkelijke roervinken en de overige benijders en belagers van het Bewind te plaatsen. — OLDENBARNEVELT kon niet onkundig zijn van de gevoelens, welke de uitnemende Diplomaat reeds vóór en in den loop der onderhandelingen over het Bestand te zijnen aanzien had gekoesterd en

tiendroit les humeurs et les affaires dans les bornes des interests purement d'Estat." Verg. OUVRÉ, p. 195. Zoo zoude een eigenlijke *Religie*-oorlog hebben voorgekomen kunnen worden.

1) DU MAURIER ging in zijn verzet tegen den terugkeer van AERSSEN naar Parijs zoovere van te verklaren, »Si on veut malgré nous le jeter à nos pieds, nous vous le rejeterons à la tête" (Depêche van 29 Nov. 1613). — Aanspraak ter Staten-Generaal, 13 November bevorens. OUVRÉ, t. a. p. p. 210 volg.

geuit [1]); de demoedige intrekking of logenstraffing der woorden, die VAN AERSSEN te zijnen nadeele zoude hebben gesproken, was geen waarborg der opregte en welwillende gezindheid, welke door de onlijdelijke grief der ontzetting van de Ambassade voor altijd moest worden uitgedelgd. Zoo het Hof van Frankrijk den sluwen Gezant duchtte [2]) en zijn' terugkeer officieel ter Vergadering van H. H. M. in de scherpste taal verklaarde niet te zullen gedoogen, had niet het Vaderland elders de vruchten kunnen plukken van de veelzijdige ervaring en van het beproefd beleid van den overbedrijvigen Staatsman? Zoude hij niet toen, gelijk later, te Venetië, te Londen of in Duitschland zijne talenten onbelemmerd hebben ten toon gespreid? Hadden niet NOËL DE CARON of BREDERODE met hem van standplaats kunnen wisselen, en waarom moest de post, welken AERSSEN openliet, door een' nieuweling in het moeijelijk vak, door hetgeen hij een *leerkind* plag te noemen [3]), bezet worden? — Wat hiervan zij, op zulk een' afstand der tijden voegt het ons niet, met eene magtspreuk te beslissen; maar oppervlakkig zoude men oordeelen, dat, bij gemis van eene Legatie, het Lidmaatschap van een of ander Generaliteits-Collegie of een aan zijn' vroegeren rang meer of min geëvenredigd ambt binnen 's lands

---

[1]) De Advocaat kende hem, »*jusque dans les ongles*," volgens de uitdrukking van DU MAURIER, bij OUVRÉ, bl. 207.

[2]) OUVRÉ, bl. 206. »JEANNIN, VILLEROY surtout, étaient fatigués par sa duplicité et HENRI IV souhaitait vivement qu'il fût éloigné. »En quelque endroit qu'il réside, écrivait-il à JEANNIN, 25 Avril 1609, il ne pourra jamais faire tant de mal qu'il en fait où il est à présent, à cause des connaissances et intelligences qu'il y a acquises, même avec ceux de la Religion." Z. de *Négoc.* T. I, 128. (*Dernière Instruction apportée de la Cour par* M. DE PRÉAUX).

[3]) *Remonstrantie*, 1618. »In sulcke tyden, myne Heeren (de Staten-Generaal), hielt ick gestadich 't ooch int seyl; *k'en was geen leerkint:* my lach versch in de memorie, dat den Spaignaert door Don PEDRO DE TOLEDO en 't beleyt van de Jesuyten, aen den grooten Coninck vermetelyck hadt doen presenteren een dobbel reciproeck huwelyck, onder expresse conditie, dat U. H. M. Staet soude worden geabandonneert, om tot exempel van alle rebellige gestraft te worden."

door VAN AERSSEN ten nutte van den Staat had kunnen vervuld worden; terwijl het schijnt te blijken, dat hij zelf zoodanigen werkkring begeerde en te vergeefs zijn' wensch te kennen gaf [1]). — Nu had de eerzucht, door bitteren wrok aangevuurd, vrij spel, en de bedekte verstandhouding met Prins MAURITS, van welke de sporen bereids in de Negotiatiën van JEANNIN te vinden zijn, werd door vader en zoon, door den Griffier zoowel als door den oud-Ambassadeur, in zamenspanning tegen den Advocaat met verjongden ijver hervat en aangekweekt [2]). — Geestige en bondige Remonstrantiën, voluit den geschreven en gedrukten naam FRANÇOIS VAN AERSSEN dragende, maar ook vergiftige pijlen in het duister gesmeed en afgeschoten, waarheid en leugen, werden tot voorbereiding van eene nieuwe orde van zaken beurtelings gebezigd. — Ook de Prins, voorheen zoo opbruisend, dat hij zich in de hitte der gramschap door de heftigheid zijner gemoedsaandoeningen liet overweldigen, had in de taktiek der factiën hoe lang zoo meer vorderingen gemaakt. Hij was achterhoudend, stil en gesloten; hij luisterde aandachtig, maar antwoordde niet of ontwijkend; hij wist een dubbelzinnig stilzwijgen in acht te nemen, of de verantwoordelijkheid van bedenkelijke maatregelen, van welke hij het voordeel trok, op den hals van anderen te schuiven [3]). Gaandeweg bragt hij in den strijd der

---

1) OUVRÉ, p. 215. (Depêches van DU MAURIER, 15 Dec. 1613, 18 en 24 Jan. 1614). »Il ne put se faire nommer ni Conseiller d'État, ni Président du Conseil de guerre, ni Commissaire-général des troupes."

2) VILLEROY aan JEANNIN, 27 Nov. 1608, *Négoc.* T. II, 599: »Notre Mûrier blanc (F. VAN AERSSEN) dit plus haut que de coutume, que ladite trève sera la ruine de leur État, et que la partie de ceux qui la réjettent prévaudra à la fin sur l'autre. Si c'est qu'il le croye ainsi ou qu'il veuille flatter l'Orme (MAURITS), vous le pourrez mieux juger que nous" enz. Men giste dat hij in het belang van den Griffier (LE TROISNE), MAURITS vleide, »pour avoir deux cordes à son arc, suivant le style du temps" (p. 600). — Z. nog *Négoc.* III, 38, 41 (Antwoord van JEANNIN), en I, 154 (29 Mei 1607) »M. le Prince MAURICE sent mieux de M. d'AERSSENS père, que dudit BARNEVELT."

3) Vóór zijn vertrek naar Utrecht tot afdanking der Waardgelders, had MAU-

partijen het doorzigt en de fijne berekening over, door welke hij zoo vaak in de legerplaats had uitgeblonken. — Gelijk zoo menige vesting, na veel peinzens en na volhardenden arbeid, door hem bij verrassing tot de overgave was genoodzaakt geworden, zoo zoude hij thans insgelijks met overrompeling en geweld, het met onafgebroken arglist ondermijnd Bewind, na bedachtzame peiling van het terrein en na ondertasting der personen, wier medewerking of bijval in het buitenland tot het wèlgelukken van den aanslag vereischt werd [1]), pogen te bemagtigen. — Een niet te versmaden steun bood tot dit einde de nieuwe Engelsche Gezant DUDLEY-CARLETON aan, in de school der Italiaansche Diplomatie gevormd, en die niet karig in hoffelijke betuigingen, zonder moeite de genegenheid van den Stadhouder had verworven. Uitnemend kweet hij zich van den last, om in de meeste zaken van gewigt met Z. Exc. te rade te gaan; als vertegenwoordiger der Engelsche Kroon in den Raad van State, stond hij bovendien dikwerf in regelregte betrekking tot MAURITS [2]). — Naarmate de kerkelijk-politische partijen in Nederland zich duidelijker afteekenden, en de gematigde Regenten, in 't bijzonder de Staten van Holland, in den aanvang door het gezag van Koning JAKOB onderschraagd, trots de meesterlijke

---

RITS een onderhoud met DU MAURIER. »Je ne compte pas réussir, betuigde de Prins. — Alors il est étrange que vous y portiez votre personne. — Comme gouverneur, il est de mon devoir de leur montrer que mon avis est en cela conforme à la décision des États-Généraux," hernam MAURITS. — OUVRÉ, p. 282.

1) *Brief van den lateren President der Synode*, BOGERMAN, *aan* CARLETON, 14 Julij (oude stijl) 1618, *Lettres et Négoc.* II, 272. »Le Prince d'ORANGE et le Comte GUILLAUME (de Stadhouder van Friesland) lui avoient donc ordonné le jour précédent d'écrire au Chevalier CARLETON pour informer le Roi de cela, et pour prier S. M. de ne faire aucune attention à ces Lettres (van de Staten van Holland), aut *a sancto proposito deterreri.*"

2) *Instructions pour norte fidèle et bien aimé* DUDLEY-CARLETON, Chevalier, *notre Ambassadeur ordinaire auprès des Etats des Provinces-Unies*, I, 2, 4, 13, (6 Jan. 1615/6) »après avoir premièrement sondé les dispositions du Comte MAURICE." — »Vous aurez pareillement des Lettres pour notre Cousin le Comte MAURICE."

Vertoogen van HUGO DE GROOT en niettegenstaande de onderscheiding, met welke deze talentvolle voorspraak en penvoerder van OLDENBARNEVELT door den Koning was bejegend, zich bij den bekrompen en onverdraagzamen ijveraar beklad en miskend zagen, steeg CARLETON in de schatting van den Prins [1]) en van diens aanhangers, de leiders der Vergadering van H. H. M. — In en na het doordrijven van het Nationaal Synode hielden zij gesprekken en briefwisseling [2]) met den Britschen Ambassadeur. — Men heeft later 's Lands Advocaat en zijn' vurigen aanklever DE GROOT beticht, dat zij tot stijving der burgerlijke Overheid tegen de kerkelijke wederspannigheid en scheuring, door onbehoorlijke kunstgrepen en op averechtsche wijze eerst de vermogende tusschenspraak van den Koning van Engeland hadden verkregen, en daarna de bemiddeling van LODEWIJK XIII en de zending van diens Ambassadeur DE BOISSISE [3]) hadden uitgelokt. — Maar, hoe kon men bij zulke beschuldigingen, door partijzucht beneveld, het oog sluiten voor dergelijke handelingen van MAURITS en van zijne wereldlijke en geestelijke vertrouwelingen, met den Engelschen Minister? — Deed niet de bovendrijvende factie hetzelfde, wat zij aan de Hollandsche Staatsleden zoo schamper verweet? Had niet de Prins gemeen overleg met

---

1) *Brief van* MAURITS *aan* CARLETON, uit Utrecht, 1 Aug. 1618 (nieuwe stijl). *Négoc.* II, 275 suiv.

2) *Négoc.* II, 272 suiv. Lettre de M. RANDWYKE, au Chevalier DUDLEY-CARLETON (20 Julij 1618). Verg. wegens ARNOLD V. RANDWYCK, SCHELTEMA, *Staatk. Nederl. in v.*

3) *Verhooren van* OLDENBARNEVELT, bl. 105, n°. 174: »Of op zyn vervolg nyet uyt Vranckryck herwaarts gedestineert is de zeyndinge van den Heer VAN BOISSISE, en tot wat einde?" — Maar DU MAURIER schrijft (26 Julij 1618), van dit gerucht, door AERSSEN verbreid, sprekende, (OUVRÉ, p. 282)." Il pretend que cela a esté pratiqué par le sieur DE BARNEVELD et moy pour favoriser le party contraire à la vraye religion, d'autant que l'on s'y sert d'un catholique (BOISSISE). I'ay dit que c'estoit des inventions d'empoisonneurs d'esprits et d'affaires," enz.

CARLETON gehouden wegens de brieven, welke hij of de Staten van den Koning, zijn' Meester, zouden ontvangen en was niet de zakelijke inhoud van het verlangd schrijven van JAKOB, dezen uit 's Hage in de pen gegeven [1]? Kon in anderen schuld heeten wat men zelf zonder gemoedsbezwaar had gedaan? — Hoe naauw CARLETON in de droevige gebeurtenissen betrokken was, welke op den *Coup d'État* van 29 Augustus 1618 volgden, blijkt uit de omstandigheid, dat wij MAURITS en zijne helpers bijna terstond in de woning van den gevierden Gezant aantreffen, wiens welwillendheid de kinderen van OLDENBARNEVELT tot verzachting van het lot van den hoogbejaarden gevangene te vergeefs inriepen [2]. — Dat de gemeenzaamheid van den Vorst met den uitheemschen Diplomaat ongekrenkt aanhield, kan, wat de eerste jaren der kwalijk verholen dwingelandij van MAURITS betreft, uit de gedrukte briefwisseling van den Staatsman [3] aangetoond worden. — Zeer onaangenaam, daarentegen, was de verhouding van den Prins en den Franschen Ambassadeur DU MAURIER, die zich met hartelijke belangstelling en edele vrijmoedigheid voor het leven van den Advocaat van Holland en West-Friesland, weleer door HENDRIK IV als een der pilaren van de Republiek gewaardeerd [4], vruchteloos had in de bres gesteld, en die na de ontkoming van HUGO DE GROOT uit den kerker van Loevestein, eene eer-

---

1) CARLETON, *Lettres*, I, 276 (*Brief van* WINWOOD, 1 April 1617). »Vous pouvez, si vous le jugez à propos, communiquer au Comte MAURICE la copie de cette lettre, avant que de la présenter à l'assemblée générale." Z. vooral I, 247 suiv. (11 Maart 1617 oude stijl).

2) *Lettres* II, 291, 305.

3) De laatste brief in de Negotiatiën van CARLETON is gedagteekend uit 's Hage, 6 December 1620.

4) *Instructie voor* JEANNIN, 25 April 1609 (*Négociat.* I: 118). »Surtout, ils entretiendront en bonne amitié et intelligence le Prince MAURICE, et le S. DE BERNKVELT, comme *les deux principaux piliers de l'État,* lesquels demeurant entiers et fermes en ce devoir, maintiendront aussi le corps d'icelui en prospérité et réputation dedans et dehors."

volle ontvangst te Parijs aan den balling verzekerde [1]). De voltrekking van het doodvonnis van OLDENBARNEVELT had voor altijd tusschen DU MAURIER en den niet te vermurwen Vorst, eene onoverkomelijke klove gelegd, en treffend is het verslag van beider eerste ontmoeting na den bloedigen dag, welks heugenis de een zoowel als de ander, huiverde op te halen [2]).

Veelbeteekenend was overigens 's Prinsen zegepraal, deels uit het oogpunt van het staatsregtelijk verband der Nederlandsche Gewesten, als tijdelijke onderwerping van Holland aan de Generaliteit; deels als beslissende breuk met het Fransche Hof, welks voogdijschap over den jeugdigen Staat uiterlijk, immers in klanken, tot daartoe niet geheel was afgeschud. — Dit tijdstip, hoe jammerlijk, is derhalve merkwaardig in de beschouwing van het internationaal verkeer met het magtige Rijk, welks misnoegen men, door VAN AERSSEN [3]) gesterkt en aangehitst, onbevreesd braveerde, en welks penningen men na het einde van het Twaalfjarig Bestand, gedurende het gansche Bewind van FREDERIK HENDRIK bleef genieten, zonder dat, ondanks een meermalen bevestigd aanvallend en verwerend verbond tegen den gemeenen vijand [4]), de voor immer geweken gevoelens van wederkeerige erkentelijkheid en gehechtheid herleefden. — De Leeuw had zijne krachten leeren kennen en

---

1) BRANDT, *Leven van* DE GROOT, VIe B., bl. 270.

2) OUVRÉ, p. 302. »Quand il revit MAURICE, 1er Juin, — BARNEVELD était mort depuis dix-sept jours. Ils n'en parlèrent ni l'un ni l'autre; mais ce silence fut plus expressif que des paroles: ils étaient désormais séparés pour toujours par ce tragique souvenir." (Depêches van DU MAURIER, 4, 20 Junij, 11, 30 Julij 1619).

3) OUVRÉ, p. 307. »AERSENS affichait impudemment ses rancunes, et quand on le menaçait de la colère du Roi, qui s'était déjà plaint de lui à LANGUEBACH (sic): Vous êtes bien simples de vous arrêter à cela, répondait-il; on a mis quinze jours à lui apprendre quatorze paroles par coeur pour les redire."

4) Zie in 't bijzonder wegens het Tractaat van 8 Februarij 1635, MABLY, *Des principes des Négociations*, Chap. X, *Des alliances fondées sur des intérêts ou des accidens passagers*, p. 134 suiv.

de ketenen die hem knelden, verbroken. — Had men, tijdens het Ministerie van OLDENBARNEVELT, in 1607 eene kortstondige wapenschorsing met de Aartshertogen zonder voorkennnis van HENDRIK IV durven sluiten, eene eigenmagtige handeling, over welker onbetamelijkheid de Koning ernstig klaagde [1]), langdurig was de spanning met Frankrijk wegens de hardvochtig en minachtend afgeslagen voorbede van DU MAURIER; en de afzonderlijke vrede in 1648 te Munster met Spanje aangegaan, dien de nadrukkelijke, ja beleedigende Vertoogen van D'AVAUX en SERVIEN niet konden beletten, had bijna openbare vijandschap van den verlaten Bondgenoot ten gevolge. — De tijden waren veranderd, en het Gemeenebest den vollen wasdom bereikt hebbende, had reeds lang de kinderjaren achter den rug, toen het den steun van vreemde Mogendheden niet kon ontberen. — Den schranderen BUZANVAL [2]), die eene halve eeuw vroeger de overgangs-periode van den jongeling aanschouwde, was het verschil reeds destijds niet ontglipt.

Ook een beroemd Fransch Publicist heeft voorlang den misslag der gemeenlijk zoo scherpziende en wel onderrigte Kardinalen RICHELIEU en MAZARIN aangewezen [3]), die in de waardering der verbindtenissen met de Nederlandsche Republiek tegen Spanje, de gronden en drijfveren der versleten en niet meer passende staatkunde, als nog even geldig hadden beschouwd. Zij zagen den invloed van zeer gewigtige omstan-

---

1) JEANNIN, *Négociat.* I, 73, (Instructie 22 April 1607): »Lesdits sieurs les États n'ont fait conscience ni difficulté — et conclurent une cessation d'armes, — sans avoir attendu son avis sur icelle."

2) *Lettres et Négociations*, (1599) p. 361: »A quoy on peut aisément répondre qu'on endure beaucoup de choses *des enfans* et des désespérez, qui n'ont rien à perdre; lesquelles on ne soufriroit nullement de personnes qui seroient *en aage*, bien sensées," enz.

3) MABLY, t. a. p. »En 1635 les affaires avoient changé de face. 'A peine les Hollandois eurent-ils signé la convention de partage (van de Spaansche Nederlanden) qu 'ouvrant les yeux sur les intentions de la France, ils commencèrent à connoître leurs intérêts."

digheden voorbij, die de onderlinge betrekking onmiskenbaar hadden gewijzigd [1]). Doch wij willen de later te melden gebeurtenissen niet vooruitloopen, en meenden slechts met een woord van het feit, dat het Bewind van MAURITS kenmerkt, gewag te moeten maken.

Evenwel reeds vóór de optreding van FREDERIK HENDRIK als Stadhouder, .was eene nieuwe Alliantie, zoo niet uit opregte verzoening en genegenheid, ten minste uit den drang des oogenbliks, met Frankrijk, maar gelijktijdig met Engeland, tot stand gekomen. — Het naburig Duitsche Rijk werd sints lang door den gruwzamen dertigjarigen krijg geteisterd; de ongelukkige Keurvorst van de Paltz, FREDERIK V, schoonzoon van Koning JACOB en tevens bloedverwant der Prinsen van Oranje, was door de nederlaag van Praag, welke men eene *jagt* noemde [2]), voor altijd van de naauwelijks aanvaarde kroon van Boheme, gelijk van zijn erfelijk gebied aan den Rhijn en Neckar beroofd, en door den alvermogenden Keizer FERDINAND II vogelvrij verklaard. — Al had niet MAURITS de belangen van den onttroonden verdreveling, zoon zijner zuster, ter harte willen nemen, het verbroken evenwigt en de strijd van de Evangelische Unie en de Katholijke Ligue konden te 's Gravenhage niet met onverschilligheid worden aanschouwd [3]). Eene vlam was uitgebarsten die zich over gansch Europa zoude verbreiden [4]), en eerst na het langdurig Stadhouderschap van

1) BUZANVAL, t. a. p. »Mais maintenant il en ira bien autrement," enz. (Mémoire sur la liberté du commerce des neutres).

2) 8 November 1620. CAPELLEN, *Gedenkschr.* I, 4. (De FREDERICO PALATINO, Rege Bohemiae; de pugna *Pragensi*, »aut potius fuga *Pragensi*, (ita enim a quibusdam appellatur *de jacht van Prague*)."

3) CAPELLEN, I, 61, (A. 1622). Il y en a, qui pensent, que ce faict du Roy FREDERIC a esté dirigé par le Prince D'ORANGE, premierement pour tirer quelque service en ce païs vers deça des dites troupes, (van MANSFELD en BRUNSWIJK) puis après pour engager le Roy d'Angleterre à la guerre, et defence des places prises en sa protection."

4) „On le conforte vivement, (FREDERIK V) d'icy, meldde DU MAURIER,

FREDERIK HENDRIK, bij den grooten Westphaalschen Vrede worden gebluscht. — Op één en het zelfde tijdstip in 1648, zoude Spanje, 's Keizers natuurlijke bondgenoot, de onafhankelijkheid der Nederlandsche Republiek erkennen; terwijl het Huis van Habsburg, dat eenige jaren vroeger met het zwaard van TILLY en WALLENSTEIN het bestaan der kleinere magten bedreigde, zich door de tusschenkomst der Zweedsche en Fransche wapenen genoodzaakt zag, den regtstoestand der Duitsche Protestanten te eerbiedigen. — Te midden dier wereldgebeurtenissen, welke het licht der Hervorming schenen te zullen uitdooven en het Statenstelsel omkeeren, werd de gezigteinder van onze Diplomatie aanmerkelijk verruimd; en de naam van *Stokebranden*, dien men den Nederlanders naar het hoofd wierp [1]), getuigt, dat onze Staatslieden in den veelomvattenden werkkring niet koel en vadsig bleven. Laat ons evenwel niet vergeten dat reeds terstond na de onderteekening van het Twaalfjarig Bestand, de grond tot die meerdere bedrijvigheid door de verbindtenissen met de Hanzesteden en met den edelen GUSTAAF ADOLF door OLDENBARNEVELT gelegd was, en dat 's Lands Advocaat tot stelregel had, dat de Republiek in de vriendschap met Frankrijk en Zweden de meeste zekerheid had te zoeken [2]). De Oostzee en het Noorden, het Zuiden en de Levant, hadden, nevens de vaart op Indië en de

---

23 Oct. 1619, comme par concert de mettre tous les Etats de la Chrestienté en confusion, ne faisant point la petite bouche à se monstrer à descouvert ennemis des monarchies." BETHLEN GABOR heette te s' Hage, »un liberateur comme envoyé du Ciel." Brief van Koning FREDERIK aan de Staten-Generaal, 25 Oct. 1619 o. st. bij DUDLEY CARLETON, III. 211—215.

[1]) CAPELLEN, I, 17. (A. 1622). »Puisque nous voyons, que le Roy d'Espagne ne veut jamais quitter ses pretentions sur ces païs — et que davantage toute la ligue papistique estant victorieuse de Boheme, Hongrie et Alemagne, nous menace *comme les boutefeux de ces guerres*, lesquels ayant defait, elle n'aura plus rien a craindre."

[2]) VAN BEUNINGEN in een' brief uit *Stockholm* 23 Nov. 1652. DE WITT, *Brieven*, V, 54.

stichting onzer kolonien, de aandacht der handeldrijvende Mogendheid geboeid; en terwijl nieuwe bronnen van nationalen rijkdom werden opgespoord en geopend, bestookte men den gemeenen vijand uit *Stockholm* en *Konstantinopel.* — Ook had Prins MAURITS door het aanknoopen van velerlei buitenlandsche betrekkingen, hetzij dan uit eigen inzigt handelende of door zijne raadslieden beheerscht [1]), voor een deel den weg gebaand, dien de jongere Broeder schier zonder eenige belemmering, en met zeldzaam geluk bewandelde.

Bezaten wij een naauwkeurig en onopgesmukt, doorloopend verhaal, eigenhandig of onder 's Vorsten oog, gelijk de Fransche Gedenkschriften van zijne krijgsverrigtingen bewerkt [2]), wij zouden de menigvuldige en gewigtige diplomatische bemoeijingen van FREDERIK HENDRIK van het begin tot het einde kunnen schetsen. — Maar van staatsgeheimen, bepaaldelijk van de uitwendige aangelegenheden der Republiek, is in de nagelaten lettervrucht van den Veldheer slechts zeer vlugtig en in het voorbijgaan de rede. — Desniettemin komen hier en daar, nuttige aanwijzingen voor van den invloed, welken de Prins doorgaans, hoewel niet onbetwist, op het bestier van het internationaal verkeer oefende. — De in het vermelden zijner roemrijke daden bij uitstek kiesche en bescheidene schrijver, afkeerig van zelfverheffing en opgeblazenheid, slaat, nu en dan, een hoogeren toon aan [3]), waar

[1]) DU MAURIER schreef den 7 December 1619 uit 's Hage: »Le Prince MAURICE pensant par ce qui s'est exercé de cruautés mieux establir son authorité s'est tellement mesconté qu'aujourd'huy il est esclave de ceux qui luy ont esté instrumens." OUVRÉ, p. 308.

[2]) *Memoires* de FREDERIC HENRI Prince D'ORANGE. *Qui contiennent ses expéditions militaires depuis* 1621 *jusqu' à l'année* 1646, Amsterdam 1733, 4°, op verlangen van den Prins van ANHALT-DESSAU, kleinzoon des Stadhouders, door BEAUSOBRE uitgegeven. Verg. Mr. S. DE WIND, *Biblioth. der Nederl. Geschiedschr.*, bl. 477—484.

[3]) Bij de overgave van 's Hertogenbosch (A. 1629), p. 115. »Ainsi fut mis à fin ce siege et ceste ville reduite en obeissance de l'Estat — à la barbe des armées

de regtmatige fierheid over het gevestigd aanzien en vermogen van den Staat, tot welks luister zijn krijgsbeleid te lande en dat van Vlootvoogden, als PIET HEIN en M. H. TROMP ter zee zoo schitterend had bijgedragen, zijne geestdrift ontvonkte. — Elders aarzelt hij niet zijn leedgevoel uit te drukken, dat onderhandelingen in het hoofdkwartier te *Maastricht* met gunstig voorteeken aangevangen [1]), uit jaloezij of uit andere persoonlijke bedenkingen, aan zijne leiding onttrokken en naar 's Hage verlegd waren.

In den regel had de Stadhouder waarlijk niet over lastige tegenkanting te klagen [2]); zoo weinig, dat, volgens de aanmerking van SLINGELANDT, reeds bij het overlijden van Prins MAURITS, de Regenten, die aan FREDERIK HENDRIK het opengevallen ambt opdroegen, de oude Instructie, naar het schijnt, verduisterden, om den nieuwen plaatsbekleeder daarvan stilzwijgend te ontslaan. Zoodat men, zegt hij, zoude kunnen volhouden, dat de nazaten van MAURITS geen Instructie gehad hebben. Zoover dreven al in die tijden bijzondere inzigten en het ontzag voor groote Heeren boven de handhaving van de »vrij- en geregtigheden van het gemeene land [3])!"

Te uitgestrekter was 's Prinsen magt, naarmate hij in den Raadpensionaris van Holland en den Griffier van H. H. M. niet alleen geene bestrijders, maar in JACOB CATS [4]) en diens schoon-

---

des deux plus puissants Princes de l'Europe, l'Empereur et le Roy d'Espagne, sans l'aide ny assistence de nul Prince allié, mais par la seule puissance des Estats."

1) *Mémoires*, p. 157 (A. 1632). »L'on croit que si le Traicté se fust fait à *Maestricht*, à la faveur de nostre Armée, que l'on l'eust conclu en peu de temps avec grand avantage de l'Estat. Ainsi un peu *d'interest particulier* renversa tout cest affaire, qui estoit en si bons termes."

2) CAPELLEN, *Gedenkschr.* I, 568 volg. (Januarij 1630) klaagt: »Wy vervallen heel in slavernye, ende is niemant in de vergaderinge van de Staten-Generael, — die 't selve beletten, of sich daer tegens eenigermaten openbaren dierf. De Prins disponeert van alles naer syn welgevallen," enz.

3) *Staatk. Geschr.* I, 144.

4) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur*, L. II Sect. XVII, p. 417 (2e Partie).

zoon CORN. MUSCH zelfs ijverige dienaren aantrof. Wie, gelijk ADRIAAN PAUW, Heer van *Heemstede*, den Stadhouder had durven mishagen en zich wegens niet gewone talenten onontbeerlijk kon achten, diens Bewind was van korten duur. — Hij werd niet zoo gereedelijk, als de brave, maar schroomvallige Zeeuwsche Dichter, na vijfjarige ambtsbediening herkozen [1]), Een getrouw, warm en grootmoedig vriend was FREDERIK HENDRIK niet, getuige de laauwheid van zijn gedrag jegens den onsterfelijken Delvenaar, wiens tweede verdrijving uit het ondankbaar Vaderland hij met alle kracht had behooren te voorkomen. De lang misleide balling, wiens terugroeping den Vorst tot onvergankelijke eer zoude gestrekt hebben, verloor ten laatste het vertrouwen op de slappe genegenheid van den *Goeden Heer*, die ter Staatsvergadering eer tegen, dan voor HUGO DE GROOT den mond opende [2]). Trad de Prins voor afwezigen en verongelijkten niet ligt als Beschermer op, niet raadzaam was het, hem te wederstreven en den voet dwars te zetten. — Schier ongeloofelijk moet het ons dunken, dat in de tegenwoordigheid van den gematigden en zachtzinnigen FREDERIK HENDRIK, bij een onbarmhartig Besluit der Staten van Holland, nog dertien jaren na het vonnis der XXIV Regters, op het lijf van den grooten vlugteling een prijs van tweeduizend gulden gesteld werd om geene andere reden dan dat, gelijk AITZEMA zegt [3]), »de Prins niet goedtvond om zy·

»JACOB CATZ, qui en son employ de Pensionaire avoit eu beaucoup de mollesse et de negligence."

1) »Maer hy (CATS) heeft dese fortuyn *soo moderaet* weten te dragen, dat hem de vijf jaren daerna t'elckens syn verlenght." — AITZEMA, *Saken v. Staet*, IVe Deel, 16^e B. bl. 300, (A. 1636),

2) BRANDT, *Leven van* DE GROOT, (A. 1632) IX B. fol. 429. Reeds in 1627 merkte de mishandelde Staatsman, in een brief aan zijn zwager, den Raadsheer REYGERSBERCH (VIII B. fol. 360) aan: »Is het *Cousyn* (den Prins) ernst, hy kan licht de Staten-Generael doen goedvinden, dat hy my ontbied om met my te spreken," enz.

3) IIIe Deel, 11de B. (A. 1631) bl. 534.

nent 't halve Hollandt of het meerendeel van den Staet eenige steurnis te geven, GROTIUS den naem hebbende van niet *meegaende* te zyn, maer styf bij zijn stuk te blyven, en nochtans van een vromen en oprechten wandel; — wordende gemenelyk zeer uitstekende deugden en gaven, waeruit eenig gevaer te vrezen staet, van groote Vorsten niet begeert". — Men oordeele, bij zulk eene stemming van den aan zijn gezag zoo sterk hangenden Stadhouder, hoe gemakkelijk het den benijders van den Raadpensionaris PAUW, destijds Ambassadeur in Frankrijk, vallen moest, dien bekwamen Minister, die zich niet vrijwillig op den achtergrond plaatste, in opspraak te brengen en in zijn ambt te onderkruipen [1]).

Onze letterkundigen plegen het tijdperk van het Bewind van FREDERIK HENDRIK op het schoonst en als eene andere gouden eeuw af te malen [2]). — Ook koelzinniger beschouwers hebben zich in de herdenking van dat gezegend verleden verlustigd, toen alles in werking was en in kracht gespannen stond; toen de goede uitslag tot steeds vernieuwde en versterkte pogingen aanmoedigde; de koophandel zich verder en verder uitbreidde; de volkplantingen ontloken en bloeiden of veroverd werden; de handwerken in top stegen; de oorlog bestendig onder de lauweren der overwinning gevoerd werd, en kunsten en wetenschappen licht en sieraad aan het geheel gaven [3]).

---

1) AITZEMA, IVe Deel, 16e B. bl. 300 (A. 1636). »De Heer VAN HEEMSTEDE — gaf by syn absentie aen syn misgunstige de gelegentheyt om hem — te supplanteren, om geen ander reden als dat hy al te veel gesach kreech. — Zijnde aen den Heer VAN OLDENBARNEVELT gebleecken, dat hetselve Ampt is ghevaerlyck," enz..

2) A. SIMONS, *Verhandelingen* (Amsterd. 1834), bl. 121—141. *Herinnering aan het tijdvak van* FREDERIK HENDRIK, *bijzonder met betrekking tot de Nederduitsche poëzy.*

3) DE PERPONCHER, *Kort tafereel uit de Nederl. Staatsgeschiedenis,* bl. 25, (1810).

Wij willen aan den glans van het bekoorlijk tafereel niets ontnemen. — Wij mogen zelfs den uiterlijken praal van het toenmalig staatsgebouw verhoogen door van den rang te gewagen, dien de Republiek onder de aanzienlijke magten van Europa begon in te nemen; van het Opperbevel over het Fransche leger [1]), verbonden met het Nederlandsche, door FREDERIK HENDRIK op vijandelijken grond gevoerd; van het huwelijk zijns zoons, die reeds als kind tot opvolger in het Stadhouderschap was aangenomen, met eene STUART, de oudste dochter van KAREL I, en van FREDERIK's eigen dochter met den grooten Keurvorst van Brandenburg; van de komst en luisterrijke inhaling der Britsche Koningin, voorafgegaan door die van hare Moeder, de weduwe van HENDRIK IV, MARIA DE MEDICI; van de bemiddeling der Engelsche geschillen, door de Gezanten van HH. M. beproefd; van de meer nadrukkelijke in het Noorden, en van menig ander treffend blijk van veerkracht en van klimmenden diplomatischen invloed.

Maar bij zoo vele heldere kleuren, verbiedt de waarheidsliefde ons, de donkere tinten voorbij te zien. — De schadelijke wederwerking der partijschappen duurde voort; de weergalooze welvaart had met de weelde en hare nooit bevredigde behoeften, allerlei ondeugden, hebzucht en omkooping, sluikerij en meineed, roekeloos winstbejag en zedenbederf geteeld. — Een hoofsche onderdanigheid in pluimstrijkerij ontaardende [2]), lijnregt strijdig met den ronden, eenvoudigen zin, die in een Gemeenebest voegt, had den geest der Regenten bevangen en geknakt. Geen mannelijk verzet tegen de aanmatigingen van den Stadhouder en diens *Cabi-*

---

1) *Mem. de* FREDERIC HENRI (A. 1635) p. 174: »Le Roy ordonna qu'estant conjointes, ledit Prince les commanderoit toutes deux; pour cest effect luy envoia une commission tres ample et tres honorable de Lieutenant-General de son Armée, laquelle les Estats trouverent bon qu'il acceptast."

2) CAPELLEN, *Gedenkschr.* I, 437 (Nov. 1627) spreekt van »eene *lage* demarche van de Ridderschap."

netsraad; veeleer eene laaghartige zucht om den Prins, welhaast *Hoogheid*, te believen. — Maar ook, welk een vreemde verhouding als die van Leden van Regerings-collegiën, welke ten gehoore werden toegelaten, om hunnen Minister de »*handen te kussen* [1])"! — Een voormalige Regter van OLDENBARNEVELT [2]) schaamde zich niet, aan HH. M. het voorstel te doen, om het driejarig zoontje van FREDERIK HENDRIK tot Generaal der ruiterij te benoemen [3]), en in stede van diepe verachting of luide verontwaardiging in te oogsten, vond hij algemeenen bijval, getemperd door het ongenoegen van sommigen, die zoo vurig hadden gewenscht, hem in dit huldebetoon voorbij te streven!

Geen wonder, dat de Prins zich die verbastering der gemoederen tot bevordering der belangen van zijn Huis, ten nutte maakte. Zelf jegens zijne gunstelingen milddadig, had hij, die de waarde en het vermogen van het geld kende [4]), tot onderhoud van een prachtig Hof en van een' Vorstelijken stoet [5]), veel noodig; het blijkt niet, dat hij even fier als MAURITS, de geschenken van het buitenland afwees [6]), veelmin dat hij de gierigheid van zijne Gemalin AMALIA VAN SOLMS, betoomde. — Zeker is het, dat hij in het algemeen op dit punt niet naauwgezet, oogluiking bezigde, zoodat in de Groote Vergadering van 1651 aan de voortplanting van het

---

1) CAPELLEN, (A. 1623), I, 195.

2) PLOOS, Gecommitteerde van Utrecht.

3) CAPELLEN, I, 569 (Jan. 1630), »*met groote jalousie* van andere Leden der Vergaderinghe."

4) »Le Prince HENRY estoit fort pecunieux." AUBERY, *Mémoires*, p. 330.

5) CAPELLEN, I, 593 (A. 1630) »met een Conincklicke *suite*."

6) D'ESPESSES, *Dépêches d'Hollande*, schrijft aangaande Prins MAURITS en FREDERIK HENDRIK: »Ce Prince est plus magnifique que son aîné, lequel *s'excusa* de prendre une pension de trente mil écus, que le feu Roy (HENDRIK IV) luy offroit; *et les hommes s'engagent par divers moyens.*" — Verg. wegens AMALIA V. SOLMS, mijn opstel: *Laatste ziekte van Prins* MAURITS, bij NIJHOFF, *Bijdragen*, III, 108—110.

euvel der veilheid, dat zelfs tot de regterlijke magt was doorgedrongen, paal en perk moest gesteld worden.

Terwijl het binnenlandsch Bestuur te vaak met die vuile smet bezoedeld werd, is het hier de plaats een' loffelijken trek van een onzer Diplomaten, den reeds als vertrouweling der Prinsen van Oranje bekenden VOSBERGEN [1]), bij te brengen. — Wij ontleenen het ongekunsteld verslag van het gebeurde aan het officieel Rapport van den Gezant zoowel wegens de karakteristieke taal, welker gemoedelijke en achtbare kieschheid bij elke vertolking of verminking zoude lijden, als uithoofde der personen, die daarin handelende voorkomen. — Een gewoon eerbewijs bij den afloop van eene zending was, in die tijden, de begiftiging met eene rijke gouden keten, naar het bestendig gebruik van het Kabinet van 's Gravenhage, ten opzigte der Ministers van voorname Hoven, ter waarde van ettelijke duizende gulden. — VOSBERGEN, tot GUSTAAF ADOLF afgevaardigd, had den krijgshaftigen Koning van Zweden niet in het paleis te *Stockholm*, maar in een kamp in Lijfland aangetroffen, en zich van de hem opgedragen taak gekweten. — Bij het afscheid van den Kanselier AXEL OXENSTJERNA viel, naar het verhaal van den Ambassadeur [2]), het navolgende voor. »Daernaer presenteert my een ketteken van drie seer enge touren sonder medailie, ende daerbeneffens eenen *wisselbrieff* op *Amsterdam* van een goede somme, seggende dat S. M. hier in dit leger geen ketenen,

[1]) D'ESPESSES, *Dépêches d'Hollande*, T. I, 289ᵃ, (5 May 1625) meldt nopens den last van VOSBERGEN naar Denemarken en Zweden, reeds vóór den dood van MAURITS beraamd, aan den Franschen Staats-Secretaris D'OCQUERRE, »l'ay vu aujourd'huy le Sʳ de VOSBERG, lequel a ordre de passer en Dannemarck devant que voir le Roy de Suede, sur ce que ledit Roy de Dannemarck (CHRISTIAAN IV), qui se vante de choquer l'armée de Tilly, désire que ledit Roy de Suede luy fournisse trois vieux regimens d'Allemands et un d'Ecossois qu'il entretient." — Hij was voor de ijverzucht (»l'emulation") dier Vorsten (»des deux Roys septentrionaux") beducht.

[2]) *Rapport der Legatie van* GASPAR V. VOSBERGEN, (A. 1625).

medaillen ofte juwelen hadde, ende dat Sy nochtans moste ende wilde bethoonen 't respect daerin Sy U. Ho. Mo. Gesanten, ende de estime ende affectie die Sy aen myn persoon dragende waeren, begerende ick soude selff daerdoor doen *suppleren* den voorsz. keten, ofte koopen al sulck juweel als my goet dochte. — Het ketenken heb ik danckelick aengenomen, maer met affkeerlicheyt gedemonstreert, dat my niet welgevallich was, dat men my eenen wissel verchde, als synde een ongebruyckelick ende soo ick meende, ongehoorde maniere van vereeren, ende die niet anders als *blasme* ende *reproche* my soude toebrengen, ende aen Gesandten van de Republycque, uyt welcke allerley suspecte maniere met ernst most geweert werden, gantsch onbetaemelick waeren. — Dat de gepresenteerde touren uyt d'estime van den gever, ende desselfs bekende genegentheyt tot U. Ho. Mo. ende myn persoon, my volcomen contenteerden. — Ende op eenige instantien daerop by den Canceler gedaen synde, met expresse protestatie dat S. M. niet en begeerde dat ick die keten oyt soude aendoen, als wesende het allerweinichste dat men aen den minsten briefdrager soude konnen geven, hebbe noch heftiger gebeden, dat S. Ed. Gestr. my niet en wilde aensien van soo *bassen couragie* dat ick wissel soude nemen; protesterende ter contrarie, dat ick my alsoo genoech vereert vont, ende dat ick in teycken van dien den voorsz. keten aendoen ende dragen soude, gelyck oock tot *Riga* ende elders daernaer hebbe gedaen. — Syne Ed. Gestr. versoeckende, dat ick my daerover niet en wilde geoffendeert houden, heeft denselven wisselbrief behouden."

Leeren wij uit dit betamelijk gevoel zijner waardigheid den Zeeuwschen Staatsman van eene gunstige zijde kennen, het mag opmerkelijk heeten, dat dezelfde VOSBERGEN zich elf jaren daarna, in 1636, verpligt hebbende geacht, een zakje met *pistoletten*, hetwelk de Fransche Ambassadeur DE CHARNACÉ hem en andere Leden der Staten-Generaal wegens het deel dat zij aan de

sluiting van een Tractaat gehad hadden, aanbood en wilde opdringen, van de hand te wijzen, in zijne hoedanigheid van tijdelijk President van H. H. M. het gebeurde ter kennis der Vergadering bragt, en dat vervolgens na onderscheidene bedenkingen, besloten werd [1]), die geschenken, »*ter eere van 't Landt*" (zonderlinge beschouwing!) aan te nemen. — Het diplomatisch gebruik van zoodanige vereeringen na de bekrachtiging van een verdrag, had toch in voegzamer vorm ingekleed kunnen zijn [2]). Maar om een billijk oordeel te vellen, moet men zich in den geest der tijden verplaatsen. VAN AERSSEN had in zijne *Remonstrantie* openlijk durven roemen, dat hem kort vóór den moord van HENDRIK IV, eene som van twintig duizend gulden namens den Koning t' huis was gezonden met belofte van meerder in het volgende jaar [3]). — Men vergete niet dat deze verklaring van OLDENBARNEVELT's vijand eenige maanden vóór de Sententie van 's Lands Advocaat werd gedrukt, in welke de ontvangst van eene gelijke vergelding van diensten van wege denzelfden Koning, als misdaad werd toegerekend.

Verheugt het ons, te midden van eene zoo rekbare zienswijze, de ingetogenheid van VOSBERGEN te hebben mogen onderscheiden, in het belangwekkend Rapport van den Gezant die in de eerste weken van het Stadhouderschap van FREDERIK HENDRIK, de krachtige aansporing tot onverwijlde en werk-

---

1) AITZEMA, *Saken van Staet*, IVe Deel, 16e B. bl. 322 volg.

2) In 1794 weigerden VAN DE SPIEGEL en FAGEL de zeer aanzienlijke Engelsche geschenken, den Staat niet tot wedergeschenken aan de Engelsche en Pruissische Ministers willende verpligten of persoonlijk voordeel genieten »ter gelegenheid van een Tractaat, waaruit het Land geen voordeel trok." — *Nadenking van een' Staatsman*, bl. 86.

3) *Remonstrantie* (1618). »Noch int leste van Februarius, soo S. M. in Majo daeraen vermoort wierde, belieffde 't S. Mat. my eene vereeringe t'huys te doen senden van twintich duysent guldens, met toesegginge van beter te willen doen voor 't aenstaende jaer; — 't gelt wiert my thuys gesonden sonder mandement."

dadige deelneming aan den strijd tegen de dwingelandij der *Papistische Ligue* tot de Leden der Hanze en tot de Koningen van Denemarken en Zweden overbragt, erkennen wij de diplomatische bekwaamheid en bedrijvigheid van een dier *stokebranden* [1], die tegen het vereenigd geweld van den Keizer en van Spanje het vuur alom hielpen aanblazen. — Reeds vijf jaren vóór het beslissend uur, waarop de edeldenkende GUSTAAF ADOLF voet aan wal in Duitschland zette, en lijf en goed voor de vrijheid van godsdienst en voor het herstel van Europa's evenwigt waagde, zien wij de Mogendheden van het Westen door de tusschenkomst van den Keurvorst van Brandenburg, met den wijzen en ridderlijken Koning in onderhandeling, en te *'s Gravenhage* het Congres belegd, waar de verschillende Gevolmagtigden omstreeks het tijdstip van het overlijden van Prins MAURITS moesten vergaderen [2], en de middelen van uitvoering van het grootsch en veelomvattend ontwerp beramen. — De vloeijend geschreven depêches van VOSBERGEN, in het Nederduitsch, Fransch en Latijn met gelijk talent gesteld, wijden ons in den stand der zaken van het ongelijkslachtig Bondgenootschap. — Frank-

---

1) *Politico-Catholicus ad Stateram Erycii Puteani Belli et Pacis*, *Cosmopoli*, 1633, p. 48. »Videbit eos (Batavos) Germaniam universam ad turbas concitasse, Domui Austriacae perniciem fuisse machinatos, omnes ad Caesaris jugum excutiendum instigasse, *Gaborem* et Turcam ad bellum Caesari movendum missis Legationibus impulisse, Palatino coronam Bohemiae imposuisse, Regem Daniae et Suecum in Germaniam evocasse, et Protestantibus Principibus auxilia mittere: et improbos tantorumque malorum authores ferre poterit?"

2) Namelijk op den 30 April 1625. Brief van LODEWIJK XIII aan den Ambassadeur D'ESPESSES te 's Hage. *Dépêches d'Hollande*, I. 258ª (19 April 1625). »Je vous envoye la copie des propositions qui m'ont esté faites de la part de l'Electeur de Brandebourg par le Sr DE BELIN, lequel m'est venu trouver après avoir passé en Angleterre, pour le (me) disposer d'avoir agreable d'assister et favoriser l'Union que les Princes Protestans d'Allemagne estoient sur le point de faire contre la Maison d'Autriche, et les reponses que j'y ay faites, affin que conformement à icelles vous agissiez en l'Assemblée qui se fera à La Haye le 30 d'Avril," enz.

rijk wilde niet met open kaart spelen [1]); Engeland paaide met steeds ijdele beloften; Denemarken rustte zich ernstig en met de daad tot den geduchten kamp toe, maar was afkeerig van de verstandhouding met den Vorst van Zevenbergen, BETHLEN GABOR, den opgeworpen Koning der Hongaren, en vol mistrouwen, minachting en toch afgunst jegens Zweden; Zweden zelf was nog in den Poolschen oorlog gewikkeld. — De halve maatregelen van LODEWIJK XIII; de besluiteloosheid van JAKOB I en KAREL I, die voor den deerniswaardigen Paltzgraaf slechts hoogdravende toezeggingen of luchtkasteelen veil hadden; het gebrek aan overeenstemming tusschen CHRISTIAAN IV en GUSTAAF ADOLF, door den twist over het opperbevel van het verbonden leger [2]) vermeerderd; dit alles, maar inzonderheid de behoefte aan geld en manschap welke zoolang de tweedragt duurde, niet toereikten, belemmerde de verwezenlijking der stoute onderneming, tot welker bevordering het kundig Lid van den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, pen, noch tong of vermoeijende togten spaarde. — Met levendigheid schildert hij de bezwaren, welke hij met spoed en veerkracht uit den weg poogde te ruimen, zich niet ligt verlegen en ontmoedigd toonende, in de brieven aan de Staten-Generaal en aan FREDERIK HENDRIK [3]) gerigt; voorts aan den door de grootspraak

---

1) »Vous prendrés garde de negotier cette affaire *si secrettement* que faire se peut, ensorte que les Princes Catholiques ne me puissent imputer d'estre autheur des projets qui se feront, et surtout vous vous souviendrez que je ne desire point faire aucune Ligue, ny entrer en Union avec les Protestans, mais bien de contribuer à leur conservation." (Verg. overigens de Bijlagen).

2) Eisch van GUSTAAF ADOLF: (*Propositions de l'Electeur de Brandebourg*, 's Konings schoonbroeder). »Qu'il aura la *direction* de la guerre, de laquelle il se remet aux Alliés pour se conduire et le partage de lad. armée où sera besoin." enz. Brief van VOSBERGEN aan BELLIN ^{27} Mei/$_{7}$ Junij 1625: »afin que sadite Ma^{té} de Dennemarcq puisse au plustost estre desabusée — des sinistres impressions qu'Elle a conceues dudit Roy de Suède," enz.

3) Uit Hamburg $\frac{2}{1}\frac{1}{1}$ Junij 1625 (Z. de Bijlagen).

van het Engelsche Hof telkens jammerlijk bedrogen en verlaten Koning van Boheme [1]; aan DUDLEY CARLETON en diens Ambtgenoot SPENS [2]; aan den Brandenburgschen Geheimraad BELLIN en aan den zendeling van GABOR. — De beschrijving van den Hanzedag [3], welke VOSBERGEN had weten te verkrijgen, en de antwoorden [4] der Deensche en Zweedsche Regeringen op zijne voorslagen leverden het bewijs, dat indien de zending faalde, vermits eene wèl zamenhangende coalitie destijds nog niet gevormd kon worden, de Nederlandsche Diplomaat persoonlijk den wèlverdienden lof van niet gewoon beleid en doorzigt verwierf. De roem van zijne politische ervaring, in vroegere buitenlandsche betrekkingen geopenbaard, had hem reeds vóór zijne ontmoeting met GUSTAAF ADOLF [5], eene eervolle ontvangst bereid en werd door dit Gezantschap geenszins het laatste dat hij bekleedde, schitterend gehandhaafd.

Gold het te dezer plaatse niet bovenal, de verhouding tusschen de beide Veldheeren, FREDERIK HENDRIK en den doorluchtigen Monarch aan te wijzen, wij zouden over den inhoud der leerrijke gesprekken van GUSTAAF en VOSBERGEN wenschen uit te weiden. De schets der internationale betrekkingen van de Nederlandsche Republiek met Zweden sints den val van OLDENBARNEVELT, in den aanvang zigtbaar bekoeld, zoude ons insgelijks te verre afleiden. — Onze geleerde Landgenoot JOHAN RUTGERS (JANÙS RUTGERSIUS) was bij voortduring

---

1) Uit Hamburg $\frac{14}{4}$ Junij 1625.

2) Uit Lubeck $\frac{19}{9}$ Junij 1625.

3) Aan FREDERIK HENDRIK: »et de convoquer un Hansedach; ce qu'en vertu des lettres de creance de Messeigrs les Estats Generaulx et celles de recommandation de Vostre Ex^{ce} j'ay fait et obtenu."

4) Resolutio, data Illustrium ac Potentium Dominorum Ordinum Generalium Provinciarum Unitarum Belgii Legato, Dno CASPARO A VOSBERGHEN, Equite et Consiliario in Magno Consilio Hollandiae, Zelandiae et Westfrisiae, ad mandata *summâ cum dexteritate* exposita.

5) Brief van GUSTAAF aan VOSBERGEN, 3 Aug. 1625 (Bijlage).

als 's Konings Resident te 's Hage gebleven, en in het vooruitzigt der vijandelijkheden, welke na het einde van het Twaalfjarig Bestand zouden hervat worden, niet zelden aan de teruggave der penningen, aan GUSTAAF voorgeschoten, herinnerd [1]); met aandrang tevens tot onderstand, uit kracht van het Tractaat van 5 April 1614. De toon, door H. H. M. gebezigd, was niet alleen niet zoo vriendschappelijk als voorheen, maar zelfs ernstig en scherp. — Geen wonder, dat de heugenis aan het eerste tijdperk der verbindtenissen van Nederland en Zweden, den Kanselier OXENSTJERNA, bij gelegenheid van een onderhoud met H. DE GROOT, toen Zweedsch Ambassadeur te Parijs, het volgend verhaal wegens OLDENBARNEVELT afperste; »dat de Koning van Denemarken, sprekende met den Koning van Zweden hoogloffelijker gedachtenis van den Heere VAN OLDENBARNEVELT, zeide dat hij niet goedvond 't geen geschied was, maar dat hij evenwel oordeelde, dat de Heer VAN OLDENBARNEVELT kwalijk had gedaan, dat hij in plaats van de oude vrienden nieuwe had gezocht, duidende dat op zich zelven, en op den Koning van Zweden; waarop de Koning GUSTAAF zeide, dat men de oude vrienden niet moest verwerpen, zoolang zij zich als vrienden droegen, maar dat het altijd goed was bij de oude vrienden nieuwe te voegen tot sterking van den Staat [2])." Maar de wederkeerige behoefte aan steun en zamenwerking

---

[1]) *Register van Holland en West-Vriesland* 26 Aug. 1620 (z. mede 11 Julij 1620: »dat men — sal sien te vorderen — van den Hertog van Savoyen en Kon. Maj. van Sweden *restitutie* van de subsidien, haar gedaan, en leeninge van penningen aan den Lande in desen *urgenten nood*"); den 19 Febr. 1621. »Hetwelke — met S. Ex. (MAURITS) gecommuniceert — heeft deselve niet goedgevonden, dat men daarin soo vele malen repeteerde de voornoemde vier termynen; dat sulks *offensie* aan den Koning geven soude in een tyd dat wy hem sommerende waren om de *assistentie* by de Alliantie belooft." — Z. nog CAPELLEN, I, 147, (Jan. 1623). AITZEMA, *Saken v. Staet*, Iste Deel, 5e B. bl. 1188. (18 Febr. 1625).

[2]) H. DE GROOT aan N. VAN REYGERSBERCH, 16 Mei 1635. VAN CATTENBURGH, *Vervolg van het Leven van* DE GROOT, fol. 32.

bragt de twee Landen allengs en onmerkbaar op nieuw tot elkander, eerst wegens den ondragelijken toestand van het Duitsche Rijk en van de mishandelde geloofsgenooten; vervolgens wegens de belemmering der vaart in de Oostzee door de Deensche tollen. — De verwantschap van beginselen en inzigten, die Nederland en Zweden natuurlijk zamenhechtten, werd althans door de tegenpartij niet miskend. — Zij, die eenige jaren daarna, den ondergang van WALLENSTEIN berokkenden, hadden hem bij het Keizerlijk Hof verdacht gemaakt door de aantijging, dat hij niet enkel aan Zweedsche, maar ook aan *Hollandsche* zendelingen gehoor had verleend [1]. — GUSTAAF zelf deelde aan VOSBERGEN mede, dat hij twee jaren te voren, »niet *Gesantsgewyse*, maer als een particulier Edelman," den dapperen GUSTAAF HORN, die in zijne jeugd twee veldtogten onder MAURITS had gedaan, tot den Prins van Oranje »onsterfel. memorie" had afgevaardigd; dat evenwel HORN onverrigter zake was teruggekeerd, hetzij hij zijn last »sulcx niet aengebracht hadde als behoorde, ofte dat den hoochstged. Prince van Orangien geoccupeert zynde tot Utrecht, om den vyant uyt de *Veluwe* te weeren, geen tyt gehadt hadde, om hem vreedige audientie te geven [2]."

Het is bezwaarlijk te gelooven, dat de zending van den vermaarden krijgsman tot Prins MAURITS, geen ander oogmerk zoude hebben gehad, dan om de Nederlanders te overreden, de Russische granen voortaan niet uit *Archangel*, maar uit het Zweedsche *Nerva* te komen afhalen; een weg, welks geschiktheid tot den uitvoer, als veel korter en gemakkelijker wegens

---

1) Graaf KHEVENHÜLLER, *Annal. Ferdinandei*, T. XI, (A. 1631) fol. 1950: »Einmahl sey klar, dass nach Abziehung des Herzogs von *Friedland* er Posten von dem König aus Schweden und denen *Holländern* angehört u. angenommen."

2) *Rapport der Legatie.* — LODEWIJK DE GEER van *Finspong en Leufsta* (door Jhr. Mr. J. L. W. DE GEER v. *Jutfaas*), 3e uitg. Utrecht 1852, 8ste Bijvoegsel bl. 66.

de ligging aan den Finlandschen zeeboezem, de Koning aan VOSBERGEN trachtte aan te prijzen; tegelijk met een nog wijdloopiger en vruchteloos betoog der waarde van het koper, als verkieslijk betaalmiddel; aan het Zweedsche voortbrengsel een nog grooter vertier pogende te verschaffen. Zoodanige aanbeveling, welke aan HORN was opgedragen, had meer doeltreffend aan den gewonen Resident in Holland, vertrouwd kunnen worden, die te *Dordrecht* geboren, van kindsbeen de eischen en kanalen van den handel had leeren kennen [1]). Wat hiervan zij, VOSBERGEN verliet Rusland met de verzekering, dat RUTGERS de algemeene vergadering der gevolmagtigden van de ontworpen Coalitie zoude bijwonen [2]), en van 's Konings bereidwilligheid tot werkkadig hulpbetoon op aannemelijke voorwaarden, om de onderdrukking van het beklagelijk Duitschland te doen ophouden.

Het was evenwel niet mogelijk, de velerlei uiteenloopende zelfzuchtige berekeningen en de door hartstogt en verschil van denkwijze verdeelde gemoederen tot eenheid van raad en daad te stemmen. -- Nog een' geruimen tijd daarna, vergeleek H. DE GROOT in een' brief aan een' zijner Zweedsche ambtgenooten [3]), dit tooneel van tweedragt met den toestand der Nederlanden, die in den hoogen nood tegen Spanje, door WILLEM I waren

1) Z. wegens RUTGERS, LODEWIJK DE GEER, bl. 14, 20; de *Vita* JOANNIS RUTGERSII *ab ipso conscripta*, enz.

2) »S. R. M. se illorum (Ordinum Generalium rogatui et consilio accommodabit, ut potestatem faciat Residenti suo Hagae Comitis JANO RUTHGERSIO consilia cum caeterorum Principum Legatis conferendi, ex praescripto statuendi," enz.

3) Aan den Gezant LODEWIJK CAMERARIUS te 's Hage, $\frac{14}{24}$ Julij 1636 (H. GROTII *Epistolae*, uitg. van *Blaeu* n°. 621). »Princeps Arausionensis WILHELMUS inter alia nascenti tunc maxime Reipublicae et hoc prope necessarium constituit, ut quae erant inter nationes Belgicasque civitates ambigua, *quiescerent*, donec belli finis repertus esset, neque medii temporis possessio fraudi cuiquam esset. — Vellem inter regna ac populos, quorum interest modum adhiberi magnitudini Austriacae idem nunc fieret, dilatis Areopagitico more in centum annos litibus ἀπόροις (perplexis.)"

bewogen geworden, allen bijzonderen wrok af te leggen en de zwevende geschillen tot latere en kalmer tijden te laten rusten; — wilde men het Huis van Oostenrijk vernederen, men behoorde dat voorbeeld te volgen. — Van het misverstand van CHRISTIAAN IV en GUSTAAF ADOLF is zoo even gewaagd; maar niet minder oneenigheid heerschte tusschen de Hanzesteden, zoowel onderling, als met haren gevreesden nabuur, den Koning van Denemarken [1]); en eerlang had ook de Nederlandsche Republiek zelve grond tot misnoegen op den Zweed, toen deze zijnen zegevierenden standaard al verder en verder in den oorlog met Polen geplant hebbende, den grooten handel op de Oostzee, met name te *Danzig* bezwaarde.

Maar nog andere redenen verhinderden na het verloop van den tijd voor welken de Alliantie van 1614 was aangegaan, de sluiting van een nieuw verbond, aanvallend of verwerend, met GUSTAAF ADOLF, toen de voortreffelijke Koning, na rijp beraad, en na het teekenen van een bestand met Polen, niet als een andere CAESAR den *Rubicon*, maar als Christenheld, onversaagd en door liefde tot de zuchtende menschheid gedreven, de zee overstak om de ketenen van het Duitsche Rijk en van den geloofsdwang te verbreken [2]). — Vruchteloos maakte de Zweedsche Memorie, bij welke de Staten-Generaal

---

[1]) C. F. WURM (Prof. te Hamburg), *Studien — über die Lebensschicksale des* FOPPIUS V. AITZEMA, *ersten Niederländischen Residenten bei den Hansestädten und über den nachlass des* LEO VAN AITZEMA, *ersten hansischen Residenten im Haag*, (Hamburg, 1854) s. 24 volgg., waar uittreksels voorkomen uit de berigten van VOSBERGEN, Gezant naar Denemarken in 1620 en 1621.

[2]) Nota van CAMERARIUS, 1630, bij AITZEMA, *Saken v. Staet*, IIIe Deel, 10[e] B. bl. 209. »Jacta nunc est alea; transivit S. R. Majestas non *Rubiconem*, sed vastum Mare. — Illustres ac Praepotentes Domini, Meministis, postquam ex conversione rerum in Germania niminm adcrescens Hispano Austriaca potentia omnium pene aliorum Regum et Statuum libertati insidiari coepit, quantopere de salute ac securitate publica et vos solliciti fueritis (dum etiam *per Legatum proprium* ante paucos annos S. R. Majestatem ad opem oppressis ferendam admonuistis)," enz.

in 1630 tot het bondgenootschap in den kamp op leven of dood tegen den Keizer werden aangezocht, in bedekte uitdrukkingen gewag van de zending, niet lang geleden, door VOSBERGEN tot gelijk doel vervuld. — Zij, of liever Prins FREDERIK HENDRIK, de leider der Diplomatie in de Vereenigde Nederlanden, kleefden jegens den Keizer en het Rijk onwankelbaar het stelsel van neutraliteit aan; zij begeerden eene openbare vredebreuk, die hun de geduchte krijgsmagt van den Hertog van *Friedland*, van TILLY of PAPPENHEIM op den hals kon halen, met de uiterste omzigtigheid te vermijden. — Maar ook FERDINAND II wilde het getal zijner vijanden niet noodeloos vermeerderen. Over en weder derhalve verdroeg men lijdzaam menige inbreuk op de onschendbaarheid van het grondgebied, en het was bepaaldelijk het behoud dier onzijdigheid, dat tot de veelbesproken geheime betrekkingen van WALLENSTEIN met de Republiek aanleiding had gegeven. — Inderdaad een vreemd verschijnsel, dat de Nederlandsche troepen in Gulik, Kleef, Oostfriesland, later ook in Brunswijk en de Paltz lagen, en eveneens de Keizerlijke op de Veluwe, zonder dat het tusschen de beide Mogendheden tot eene oorlogsverklaring kwam. Toch scheen de maat nu en dan, op het punt van over te loopen; en mogt al de trotsche maar doorslepen *Friedland*, thans tot Rijksvorst verheven en met het veroverd *Mecklenburg* beleend, uit baatzuchtige toegeeflijkheid, de inkwartiering en het ruw gedrag der Staatsche krijgsbenden in zachte bewoordingen gispen, norsch en dreigend was de taal der Veldheeren van de Katholijke Ligue, TILLY en PAPPENHEIM [1]). — De nieuwe Hertog van *Mecklenburg*, die den Resident der Nederlanden bij de Hanzesteden,

---

1) CAPELLEN, I. 591 (A. 1630). »De Overste PAPENHEYM scryft aen Syn Exc. — door last van TILLY dat hy versoeckt dat wy onse troupes — willen nemen uyt die boven-quartieren, — dat *sy andersints op andre middelen sullen* moeten dencken." — I. 458 (A. 1628. TILLY over het blokkeren der Elbe).

FOPPE VAN AITZEMA [1]), ter bevordering der ongestremde scheepvaart van zijne onderdanen aan de Oostzee, als tolk van zijne welwillende gezindheid naar 's Hage had gezonden, verklaarde bij diens wederkomst en in antwoord op de voorstellen van wege H. H. M., »alle goede correspondentie met de Vereenigde Provincien, *ten minste met den Prins van Oranje* te willen houden," sprekende met eerbiedige hoogachting van het Huis van *Nassau*. Hij liet zich jegens AITZEMA verluiden [2]), nu hij Vorst des Rijks was geworden, persoonlijk belang te hebben in het voorstaan der regten, vrijheden en privilegien van het Rijk; dat hij evenzeer en niet minder dan anderen op zijne hoede zoude zijn tegen het volstrekt gezag of de heerschappij van den Keizer of van het Huis van Oostenrijk; en niet te zullen gedoogen, dat de keizerlijke kroon in dat Huis erfelijk wierd. Zoozeer als iemand was hij jaloersch op de handhaving der Duitsche vrijheid, en ook daarom stelde hij prijs op de ongestoorde nabuurschap met den Staat. — Aan dezelfde inzigten werd de vrede met Denemarken toegeschreven, door zijne zorg bemiddeld [3]).

Terwijl die handelingen, gelijktijdig met eene zending van VOSBERGEN naar den Keurvorst van Keulen [4]), mede ten behoeve der Neutraliteit, en met pogingen van den Spaanschen kant sedert het verlies van 's Hertogenbosch en Wesel, regelregt en zijdelings aangewend om andermaal tot een Bestand te geraken, den wensch naar vrede vermeerderden, versterkt door het berigt van het tusschen Engeland en Spanje gesloten

---

1) »Der nachmals so berühmte FOPPIUS ab AITZEMA," noemt hem BARTHOLD, *Gesch. der Hansa*, III. 506 (Leipzig, 1854).

2) L. V. AITZEMA, *Saken van Staet*, A. 1629, IIe Deel, 9^e B, bl. 700 volg. IIIe Deel, (A. 1630) 10^e B., bl. 25, 31. — Z. wijders WURM, t. a. p. bl. 35 volg. en de Bijlagen.

3) Te Lubeck, 12 Mei 1629.

4) AITZEMA, IIIe D., 10^e B,, bl. 26. *Instructie van* 23 Maart 1630. CAPELLEN I, 574, 581.

Tractaat [1]), vernam men hier, niet zonder verlegenheid, de tijding van GUSTAAF's inval en snellen voortgang in het Duitsche Rijk. Het uur der verlossing had eindelijk geslagen. — De Koning van Zweden had de schoone taak aanvaard, welke CHRISTIAAN IV tegen den ongelijken strijd niet opgewassen, was gedrongen geweest te laten varen. Hij had niet langer weerstand kunnen bieden aan de jammerklagten der ellendigen, kleinen en grooten, laatstelijk van de verdreven en van hunne erflanden beroofde Hertogen van Mecklenburg. Regt, vrijheid en godsdienst werden verloren geacht, toen GUSTAAF ADOLF eensklaps als redder verscheen. — Hij kon zich niet voorstellen, dat de Republiek, die tegen Spanje te water en te lande zoo gelukkig streed; die hem vroeger tot in het afgelegen Noorden zocht en tot den krijg tegen den Keizer aanhitste, thans nu hij in hare nabijheid geland, met heilige geestdrift, onder den zegen des Allerhoogste, de glorierijke onderneming hoopte te volbrengen, schroomvallig zoude terugtreden en weigeren, met hem gemeene zaak te maken. En toch, wat den edelen Vorst ongeloofelijk voorkwam, zoude geschieden, FREDERIK HENDRIK, de vraagbaak der Staten-Generaal, meende onzijdig te moeten blijven [2]). Welverre van hen te vermanen, dat zij de Alliantie met Zweden zouden vernieuwen en met hunne magt die des Konings onderschragen, ontried hij elk openlijk betoon van goedkeuring, uit welke eene aansluiting af te leiden ware. Zoo huiverig was men in dit opzigt, niet-

---

1) *Kennisgeving van den gesloten vrede, door* KAREL I *aan de Staten-Generaal*, 24 Dec. 1630. Verg. in NIJHOFF's *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.* VIII, 1ste St. (Arnhem 1851) bl. 64, den brief van V. AERSSEN aan FLORIS V. PALLANDT, 4 Nov. 1630, door mij uit het Archief van Kuilenburg uitgegeven.

2) AITZEMA, IIe Deel, 9e B., bl. 701, »want Prins HENDRICK allesins van die maxime was, dat men in geen *rupture* moest komen met het Roomsche Ryck: hoewel eerst ende te voor *Dennemarck* ende nu oock hierna *Sweeden* hart aenghedrongen hebben, dat men het masque of mom-aensigt afdoen, ende *aperto Marte* moeste de Keysersche so wel als de *Ligische*-willen aentasten."

tegenstaande FRANÇOIS VAN AERSSEN de toetreding aanbeval, onbekommerd over de grieven, welke onze kooplieden tegen GUSTAAF wegens de tolheffing te *Danzig* deden gelden [1]), dat men, om den Keizer en diens Veldheeren geen aanstoot te geven, ten laatste den toorn van den hooghartigen Koning wekte. — In den aanvang hielden de Nederlandsche Staatslieden blijkbaar het wèlslagen van het zoolang gekoesterd ontwerp, in de toenmalige omstandigheden hersenschimmig en ondenkbaar [2]). — *Saksen* en *Brandenburg* roerden zich niet en *Beijeren* was 's Keizers ijverigste aanhanger. Zoude men dan te 's Hage moediger zijn en de voordeelen der Neutraliteit prijs geven? Zoo weinig, dat men wel ten slotte een maandelijkschen onderstand van eene halve ton gouds wilde verstrekken, en uit die gelden krijgsvolk voor den Koning aanwerven, mits bedektelijk, »om geen nieuwe offensie te geven aan den Keiser [3]);" hoewel men ten vorigen jare er geen bezwaar in had gevonden, zich bij gelegenheid van den inval der Spaansche en Keizerlijke troepen in Gelderland, daartegen van de Zweedsche manschap, bereids aangeworven, te bedienen [4]). — Afkeerig van die kronkelwegen, door welke zijn argwaan gevoed werd, barstte GUSTAAF ADOLF weinige maanden vóór dat de duurgekochte zege

1) VAN AERSSEN (1 Nov. 1830) aan den Graaf van *Kuilenburg*, uit 's Hage. »Icy on craint fort les péages dont le Roy de Suède charge le commerce, et ce procedé retarde les déliberations de son assistence et du renouvellement de son alliance; mon advis seroit, de faciliter touttes choses pour l'engager plus avant en la guerre avec l'Empereur, remettant à une autre saison plus opportune l'intérest du traffiq, de peur que la precisité ne vienne à gaster l'un avec l'autre."

2) VAN AERSSEN t. a. p. »Le Roy de Suede procède généreusement — mais s'il n'est mieux assisté, *il n'est pas pour réussir* en la délivrance des oppressez dans l'Empire." (Bij NIJHOFF, t. a. p., bl. 62). CAPELLEN, I, 504 (A. 1629) »een grote sake! die my bedunckt dat Syne Maj. niet sal kunnen staende houden ofte uitvoeren," enz.

3) CAPELLEN, I. 607 (December 1630). *Subsidie aen Sweden;* 612 (Januarij 1631).

4) CAPELLEN, I, 517, *Memoires* DE FREDERIC HENRI, p. 90.

bij *Lützen* zijne roemvolle loopbaan, in den bloei des levens plotselijk afsneed, in deze heftige woorden tegen de staatkunde van FREDERIK HENDRIK uit. »Wat let den Prins van Oranje, dat hij mij zoo kwalijk gezind is? misgunt hij mij mijne eer, of word ik hem te groot? had hij het gewild, de Staten zouden mij beter geholpen, en ik zoude *Keulen* vermeesterd hebben. — Het is mij om die stad niet te doen; ik zoude ze den Staten overgegeven hebben en den buit met hen gedeeld, opdat zij en ik, elk een vrije zijde gehad hadden. Maar neen: men heeft ettelijke duizend mannen afgedankt, en mijnen vijand toegezonden, om hem daardoor tegen mij te versterken. — Hebben de Staten dat volk niet kunnen of willen houden, waarom hebben zij ze mij niet overgelaten [1]?"

CAPELLEN uit het vermoeden dat FREDERIK HENDRIK, van dit hooggeklommen misnoegen onderrigt [2]), zich haastte den Koning van zijne genegenheid door den Graaf VAN SOLMS te verzekeren. Immers, zegt hij, is daarop gevolgd, »dat de Coninck een seer beleefden brief aen Syn Excell. gescreven heeft, noemende hem *Amicum clarissimum*, en wederom van Syne Excell. met gelycke beleefde scryvens is bejegent; scryvende nu dickwils de Coninck ende de Prins d'een aen d'ander." — Nog weidt de Geldersche Edelman te dier plaatse uit over het nut van een naauwer verbond met Zweden [3]). De Koning, merkt hij aan, is onze vriend, heeft van den Staat groote diensten, en in alle zijne oorlogen hulp van ons genoten [4]). Ter zee kan hij ons ingeval van oorlog, niet bereiken, en te land zouden wij hem vele nieuwe vijanden kun-

---

1) CAPELLEN, I, 652 (Maart 1632).

2) Door den Rhijngraaf, die den Commissaris PAUW tot Mentz had begeleid.

3) CAPELLEN, I, 653. *Alliantie met Sweden soude voordeelich voor onsen Staet syn.*

4) AITZEMA (A. 1630) IIIe Deel, 10^e B., bl. 211: »namaels nochtans hebben dese Provintien, haer reeckeningh by den Duytschen oorloch beter vindende, van tyt tot tydt *subsidien* aen Sweeden gegeven".

nen verwekken, die aan de plant, welke nog niet zoo spoedig in het Rijk vaste wortelen schieten zal, het voedsel zouden onttrekken. — De nabuurschap van een zoo eerzuchtig en krijgshaftig Vorst was, hij erkende het, zorgelijk; maar wat beteekende die vrees tegen het uitzigt op den eeuwigen strijd met Spanje? Door eene opregte Alliantie met Zweden, zouden wij van dit aanhoudend en drukkend bezwaar eens verlost kunnen worden. Wilde de Koning de *Moezel* overtrekken en regt door in *Luxemburg* vallen, wij aan de andere zijde in Vlaanderen en de Koning van Frankrijk in Artois of Henegouwen, naar menschelijke berekening zouden in een jaar alle de Zuidelijke Nederlanden te ondergebragt zijn.

Werd de Geldersche Afgevaardigde door de levendigheid zijner verbeelding weggesleept, of had hij eenigen grond voor die veelbelovende politische berekening? Bij gemis der brieven tusschen den Koning en den Stadhouder op meer welwillenden toon gewisseld, die wij iets vroeger of later uit het Huis-Archief van *Oranje-Nassau* te voorschijn zullen zien treden [1]), vergenoegen wij ons met de aanwijzing der bijna gelijktijdig zamentreffende zendingen van den Zweedschen Opperstalmeester [2]) BENEDICT OXENSTJERNA naar 's Gravenhage, van VOSBERGEN naar Parijs, en van CORNELIS REINIERSZ. PAUW, oud-Hoofd-Consul te *Aleppo*, en broeder van den Raadpensionaris, naar het Leger van GUSTAAF ADOLF. De toenadering van Zweden, Frankrijk en Nederland omstreeks het einde van 1631 en het begin van 1632, nadat Brandenburg en Saksen tot het bondgenootschap tegen den Keizer uit vrees voor de Zweedsche wapenen en met afstand der zwak bewaarde neu-

---

[1]) Verg. ook het *Overzigt van het Nederl. Rijks-Archief*, I, 44—46.

[2]) Niet de Kanselier AXEL, gelijk men leest bij TH. IUSTE, in het overigens verdienstelijk geschrift *Conspiration de la Noblesse belge contre l'Espagne en* 1632, Bruxell. 1851, p. 24. — *Komst van den Zweedschen Diplomaat* 1 Febr. 1632; *geloofsbrief*, 13 Oct. 1631. AITZEMA, IIIe Deel, 12^e B., bl. 181 volgg.

traliteit, waren toegetreden [1]), springt in het oog. — De Belgische Gewesten waren het Spaansche juk moede, en bij het welhaast te verwachten kinderloos overlijden der Infante ISABELLA, voor nog knellender banden beducht. Adel en Geestelijkheid spanden zamen en kweekten in Nederland en Frankrijk eene geheime verstandhouding aan, welke FREDERIK HENDRIK in 't bijzonder te stade kwam [2]), om *Venlo*, *Roermond* en *Maastricht*, trots de krijgsmagt van PAPPENHEIM te veroveren. — Men werd te 's Hage blijkbaar op iets anders en meer dan geldelijken onderstand aan Zweden, bedacht. — Voor de historische waarheid is het hoogst wenschelijk, dat men de juiste toedragt der dingen leere kennen. Gewis, wanneer men de ijverige bemoeijing van VOSBERGEN bij de Koningen van het Noorden herdenkt, mag men met regt roemen, dat Duitschland het behoud en de bevestiging van zijne burgerlijke en godsdienstige vrijheid gedeeltelijk aan de Nederlandsche Republiek verschuldigd is. Maar in welken zin kan beweerd worden, dat de veege zaak der Duitsche Hervormden [3]) en de heldenmoed van GUSTAAF uit Holland met nadruk zijn begunstigd? Voorzeker was de voorspoed van FREDERIK HENDRIK in de Zuidelijke Nederlanden voor den Koning eene welkome

---

[1]) HELWING, *Gesch. des Brandenburgisch-Preussischen Staats im zeitalter des grossen Kurfürsten*, 1846, (III Th. der *Gesch. des Preussischen Staats*) s. 113—125 (Mei—Sept. 1631).

[2]) *Mem.* DE FREDERIC HENRI, p. 132 suiv. »Ils (de Graaf VAN WARFUSÉE en anderen) proposerent que l'on ne pouvoit rien entreprendre de plus advantageux que le siege de *Maestricht*," enz. Z. wijders JUSTE, *Conspiration*, p. 26, 30—32, 39. In haren brief van 25 Junij 1632 over het verraad van den Graaf VAN DEN BERG en het beleg van Maastricht sprekende, zegt ISABELLA CLARA EUGENIA: »*Siége qu'ils n'auroient jamais osé entreprendre, s'ils n'avoient été assurés que ce Comte les seconderoit dans leur entreprise, avec lequel ils avoient intelligence il y a longtemps.*"

[3]) Mr. J. C. DE JONGE, *Over den invloed, welken het ontstaan en de vestiging van het Gemeenebest der Vereen. Nederlanden op den toestand der overige Volken van Europa gehad hebben* (*Verhandel. en Onuitg. Stukk.* II (1827) 233, 280.

afwending, en de penningen van hier verstrekt, voorzagen eenigermate in zijne behoeften. Maar het is overdrijving, als een buitenlandsch schrijver van de schatten spreekt, welke de Republiek voor GUSTAAF zoude geopend hebben [1]); voeg daarbij, dat het geld wegens ontrouw van Zweedsche ambtenaren tot nog schraler bedrag in 's Konings handen kwam. — Persoonlijk mogten de Nederlandsche Regenten met het lot der Duitsche geloofsgenooten begaan zijn, de Staat zelf, die zonder zich aan de luide afkeuring der openbare meening te bekreunen [2]), geene zwarigheid had gemaakt, uit kracht der Alliantie met LODEWIJK XIII, de Hugenoten van *Rochelle* met eene vloot te bestrijden, was van een *Religie*-oorlog afkeerig. — VOSBERGEN moest bij het Fransche Hof op een' beslissenden stap, openbare vredebreuk met Spanje, aandringen [3]); waaruit dan gemeen overleg met Nederland en Zweden van den tegen één en denzelfden vijand te openen veldtogt zoude volgen. — Tot bespoediging van het te beramen ontwerp werden hij en PAUW [4]) gemagtigd om, wanneer zij een genegen oor vonden, de een naar Duitschland, de ander naar Frankrijk te trekken, en aldus de raadpleging met RICHELIEU

---

[1]) BOUGEANT, *Hist. des guerres et des négociat. qui précéderent le Traité de Westphalie* (Paris 1767) T. I, 153 (A. 1630). »Les Provinces-Unies — regarderent l'expedition du Roi de Suede comme la diversion la plus favorable qu'elles pussent souhaiter, et elles ouvrirent aussi *leurs trésors* à Gustave." — AITZEMA, 11e Boek, bl. 564. Antwoord der Staten-Generaal aan den gewonen Gezant CAMERARIUS 11 December 1631 (Subsidie voor twee maanden, à *f* 50,000 ter maand bewilligd; vroeger drie maanden).

[2]) CAPELLEN, *Gedenkschr.* I. 382 (December 1625)." »'t Volk murmureert alhier op d'assistentie, aen den Coninck tegens die van de Religie gedaen."

[3]) AITZEMA, IIIe Deel, 12e B., bl. 152 volg. »Ende omdat dese saecke requireerde met correspondentie van *Sweden* gedaen te werden, was hij mede geinstrueert ende hem gepermitteert eene reyse uit Vranckryck te doen aen denselven Coninck."

[4]) Mr. H. J. KOENEN, CORNELIS REINIERSZ. PAUW.. *Eene bijdrage tot de staats- en handelsgesch. v. de Republ. der Vereen. Nederl.* in NIJHOFF's *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.*, Deel VI.

en GUSTAAF te bevorderen; terwijl de nadere bijzonderheden der aanstaande krijgsverrigtingen door wisseling van gedachten tusschen den Koning en FREDERIK HENDRIK vertrouwelijk konden bepaald worden [1]. — Met klem van redenen moest VOSBERGEN betoogen, dat de krijg in Duitschland eigenlijk niet om de Godsdienst, maar uit wèlbegrepen staatsbelang, tegen den alles overweldigenden aanwas van het Huis van Oostenrijk aangevangen was en gevoerd werd [2]. Toch keerde de onvermoeide Zeeuw uit Parijs herwaarts, zonder de Franschen tot eene oorlogsverklaring te hebben kunnen drijven, en GUSTAAF sneuvelde [3], vóór dat CORN. PAUW ten tweeden male uit 's Hage naar het Zweedsche hoofdkwartier toog. — Zal men zich met de gissing van AITZEMA, zoo krenkend voor de nagedachtenis van FREDERIK HENDRIK, tevreden moeten stellen, dat de Prins de vereeniging en medewerking der Nederlandsche en Zweedsche legers niet begeerde? »nu synde de Opperste, schrijft hij, soude dan onder den Coninck staen;" de oudere Veldheer afgunstig jegens den jongeren, wilde niet, »dat syn licht en glans deur de Sweetsche Son soude werden verdonckert" [4].

Waar eene andere, min aanstootelijke verklaring van 's Prinsen gedrag voor de hand ligt, verwerpen wij liefst een onedel vermoeden. Er is reeds aangemerkt, dat men in Nederland op den voet van onzijdigheid met het Duitsche Rijk wenschte te blijven; het was dubbel bedenkelijk, den Keizer tot vijand te hebben, zoolang het Fransche Hof niet openlijk partij koos,

---

1) AITZEMA, 12e B., bl. 192 volgg. (Instructie v. PAUW 19 Jan. 1632).

2) AITZEMA, bl. 193. — Verg. hiervoren den brief van AERSSEN aan MORNAY, bl. 154 volg. *Nederland en Zweden* (Utrecht 1841) I. 100.

3) Slag bij Lützen, 16 Nov. 1632, AITZEMA, bl. 194. »Niettemin de Conink van Sweden — hadde den Afgesante PAUW versocht eene reyse te doen herwaerts, om te representeren de beschapenheyt der saken in Duytslant, ende dat dese Staet behoorde wat naerder sich te vougen met Sweden."

4) AITZEMA, XIIde B., bl. 183.

en zoowel de nieuwe *Treves*-handel te *Maastricht* begonnen [1]), te 's Hage voortgezet, als de zamenzwering der Belgische misnoegden, door den afval en de indaging van den Graaf HENDRIK VAN DEN BERG verkondigd [2]), hadden de hoop doen geboren worden op eene uitkomst, welke, met geringe of zonder eenige bloedstorting, de voordeelen der heerlijkste overwinning te boven ging. — In dit gansche werk was de Stadhouder als Legerhoofd, onderhandelaar of raadsman der Staten-Generaal, regelregt en veelzins betrokken. Wij moeten den oorsprong der zaak iets hooger ophalen. — Bereids in het jongste tijdperk van het Bewind van MAURITS, waren uit Brussel meerdere bedekte voorslagen tot een tweede Bestand overgebragt [3]); jonkvrouwen en monniken, onder een of ander voorwendsel, in Holland geslopen, moesten zoo mogelijk, de taak van Pater NEYEN opvatten [4]). — Nadere pogingen, mede in 't geheim, werden in anderen vorm, tot hetzelfde einde onder FREDERIK HENDRIK herhaald [5]); totdat ten spijt der Spaansche krijgsbevelhebbers en staatsdienaren, wier aanmatiging den Belgen

---

1) Verg. de *Poincten en Articulen op 't papier gebracht in 't gesprek van de Vredehandelinge A.* 1632 *tusschen de H. H. Gedep. van H. H. M. in 't Leger*, enz. *Resol. v. Consideratie ten tijde van* DE WITT, bl. 197 volgg.

2) Brief van FREDERIK HENDRIK aan den Graaf VAN DEN BERG uit het kamp voor Maastricht, 18 Junij 1632, bij JUSTE, p. 37 der suiv. »Vous-estes entièrement mis en disgrâce de la sérénissime Infante et des ministres. — Si-on veutattenter contre vous, je vous promets de vous assister contre toute force et violence, *comme ne désirant plus que le bien commun.*"

3) Z. wegens de Jonkvrouw T' SERCLAES mijne mededeelingen in het *Compte rendu de la Commission Royale d'Histoire te Brussel*, 1839: alsmede over den Prior OPHOVEN, T. III, 150.

4) H. DE GROOT (Zweedsch Gezant) schrijft aan JOHAN OXENSTJERNA (25 Junij, 4 Julij 1643. »Sine Legatis optime talia transigi per *monachos*, qui inobservati aliunde penetrare huc possunt." (*Epist. inedit.*, *p.* 7, *Haarlem* 1829).

5) Van de vruchtelooze onderhandeling van den Schilder-diplomaat RUBENS schrijft H. DE GROOT (uit Amsterdam 6 Febr. 1632 aan DU MAURIER, *Epist. ad Gallos*, n°. 119; uitg. van 1648, p. 340) »ita ut qui nuper *Hagae* fuit RUBENIUS, tantum non delusus abierit."

hoe lang zoo hatelijker was geworden, met uitdrukkelijke magtiging der Infante [1]), tusschen de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden, als van Staat tot Staat, een vredehandel gedurende ettelijke maanden, in datzelfde jaar 1632, beproefd werd. — Het oogenblik scheen nabij, dat twee bondgenootschappelijke zuster-Republieken elkander voortaan tegen alle uitheemsch geweld zouden onderschragen, of dat de Belgische Gewesten zich deels onder de bescherming van Frankrijk, deels onder die van het vrijgevochten Noord-Nederland zouden plaatsen. — Op den 22sten Mei en den 11den September van genoemd jaar, riepen de Staten-Generaal bij een plegtig Manifest de Zuidelijke Provincien op, om zich op het loffelijk voorbeeld der Voorouders aan de dwingelandij der Spanjaarden te onttrekken en met de Nederlanden gemeene zaak te maken, met behulp van het leger, »onder 't wijs, kloeck ende voorsichtich beleydt van Syn Excell. d'Heer FREDERIK HENDRICK, Prince van Orangien, te velde ghebragt [2])." — Met helderen politischen blik begaafd en door milde beginselen gedreven, terwijl op korten afstand het vuur van den godsdiensthaat blaakte, beloofden zij aan de Belgen, met wie zij begeerden »te leven, handelen ende wandelen als goede Vrienden, naebuyren ende Bontghenoten," de heilige en onverbrekelijke handhaving van hunne regten en vrijheden, met name »*de publycke exercitie van de Roomsche Catholycke Religie* [3])." —

---

1) Doch reeds bij open brieven van 26 Julij 1629, had PHILIPS IV aan zijne moei ISABELLA, (»Gouvernante perpétuelle des Pays-Bas") verleend »plein pouvoir absolu de traiter en son nom avec les Provinces-Unies de la paix ou d'une trève, sans se réserver chose aucune, avec faculté de substituer les commissaires qu'elle jugera à propos, s'obligeant à ratifier, confirmer et accomplir ce qui sera conclu par elle." JUSTE, p. 18 (en aldaar GACHARD):

2) *Nederlandsche Placcaetboeck*, Amsterdam 1644, IIe Deel, fol. 311, 317. JUSTE, p. 29, geeft den Franschen tekst van het Manifest van 22 Mei en noemt dat stuk eene »déclaration très-habile."

3) »Et même en l'exercice public de la religion Romaine; desirant vivre avec eux en toute intelligence et amitié, comme bons amys et bons voisins."

Dat werd, — men lette wèl, beloofd door den zoon van WILLEM I en van LOUISE DE COLIGNY, wier Vader en eerste Gemaal als slagtoffers in den afgrijselijken Bartelsnacht gevallen waren!

Het was de Prins, met wien de Hoofden der misnoegde factie, de Graven VAN WARFUSÉE [1]) en VAN DEN BERG, zich allereerst in aanraking stelden; die hen ter sluip herbergde en bij monde of bij geschrift hunne openingen ontving [2]), hunne bedingen hoorde en overwoog, en die hun, door tusschenkomst van de Raadpensionaris van Holland [3]), aanzienlijke sommen gelds deed geworden. — Hij was het ook, tot wien het statelijk Gezantschap der Zuidelijke Provincien zich te Maastricht vervoegde, en die schoon de verdere onderhandeling, onder het onmiddellijk toezigt van H. H. M. te 's Hage werd vervolgd, ook afwezig aan die aangelegenheid geenszins vreemd bleef. Hij was het eindelijk, wiens advies, met redenen bekleed, en door de Staten nederig verzocht, over het lot der Negotiatie, welke de ingezetenen, vooral in België, zoolang tusschen hoop en vrees had geslingerd, bepaaldelijk besliste [4]); en die van dat tijdstip af, de kans op bevrediging

---

[1]) René de RENESSE, comte de WARFUSÉE, »Chef du Conseil des Finances aux Pays-Bas; — arriva à La Haye, où il fut logé avec beaucoup de mystère dans une maison de plaisir du Prince d'Orange." JUSTE, p. 24.

[2]) »Si Messieurs les États lui voulaient donner récompense, — qu'il avait le moyen de faire révolter une grande partie du Pays-Bas, et que le Comte DE BERG était de même volonté que lui. Sa demande était pour chacun cent mille écus avec assurance de grands gouvernements et récompenses, tant en biens qu'en argent."

[3]) *Mem. de* FREDERIC HENRI, p. 132. »L'argent qu'on leur avoit promis leur fut envoié (naar *Venlo*) par le S[r]. PAU Pensionnaire d'Hollande," enz. — JUSTE spreekt p. 31 van 800,000 gulden, door VAN SPEE, Agent van den Graaf VAN DEN BERG, te *Maeseyck* in bewaring gegeven; welk geld, door den Prins uit Holland gezonden, voor het beleg van Maastricht benoodigd was.

[4]) AITZEMA, IIIe Deel, 13[e] B., bl. 72 volg. (1 Junij 1633; uit het Leger voor Rhijnberck). »Dat onses bedunckens dit gantsche Tractaet is bestaende in twee pointen, het een raeckende de saecken van *Europa*, 't ander die van *Indiën;*" enz.

met de Spaansche Nederlanden verloren achtende, nu wegens het overlijden der Infante, die rampzalige Gewesten weder regelregt uit *Madrid* werden bestuurd, al zijne verwachting op eene naauwere aansluiting aan Frankrijk bouwde. — Een onvergetelijk tijdstip voor Nederland, als sedert hetwelk de gevaren der nabuurschap met dien door het scheppend genie en de misdaden van den Kardinaal DE RICHELIEU zoo magtig geworden Staat, welhaast voor den minst doorzigtige duidelijk en zorgwekkend, het *Barrière* stelsel in het leven riepen, door JOHAN DE WITT en WILLEM III, gelijk door HEINSIUS en SLINGELANDT, als bolwerk van onze onafhankelijkheid gewaardeerd [1]); en in deze eeuw eerst in de stichting van het vereenigd Koningrijk der Nederlanden, daarna in de voor immer gewaarborgde onzijdigheid van België, door de groote Mogendheden van Europa bevestigd.

Wie het eerst het onheil dat uit Frankrijk allengs dreigde, mistrouwend doorgrondde, de Hollandsche Regenten [2]) of wel FREDERIK HENDRIK, moge onzeker zijn, wij willen gaarne met CAPELLEN, de wijsheid van den Stadhouder huldigen, die, zegt hij, ongetwijfeld heeft geoordeeld, »dat de Fransche Monarchie en viciniteyt met desen Staet *formidabel* soude wesen [3]);" hij, uit wiens brein de *Confederatie* met die Kroon en de gemeenschappelijk sedert 1635 tot 1646 beraamde veldtogten meerendeels waren voortgesproten; hij, die het ontwerp tot

1) Verg. de woorden van HEEREN in de *Bijdrage tot de Geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie* (*Handelingen met Frankrijk en Spanje, in de jaren* 1668—1672) door Mr. H. A. VAN DIJK, Utrecht 1851, bl. 43 volg. en EDM. WILLEQUET, *Hist. du Traité de la Barrière* (*Annales des Universités de Belgique*, T. VI) Bruxell. 1849.

2) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur*, L. II, Sect. XIII. *Des Traités de Munster et d'Osnabrug* (2e Part., p. 329). »De toutes ces Provinces celle de Hollande se lassoit le plus de la guerre. Elles estoient toutes jalouses des victoires continuelles des François, et apprehendoient plus son voisinage, que la puissance esloignée de l'Espagne."

3) *Gedenkschr.* II, 187 (Maart 1647).

verovering en verdeeling der Spaansche Nederlanden, zoo smakelijk en krachtig door ADRIAAN PAUW [1]) en JOHAN DE KNUYT aan RICHELIEU voorgedragen, uit argwaan jegens den geduchten Bondgenoot liet varen, en, naar men gist, de belegering van Antwerpen, Gent of Brugge, voorbedachtelijk verzuimde. — Te opmerkelijker moet ons 's Prinsen veranderde politische rigting voorkomen, als wij ons den zoo natuurlijken en onuitwischbaren indruk der moederlijke lessen en der jaren aan het Hof van HENDRIK IV gesleten [2]), voor den geest stellen; een indruk, door de looze en talentvolle krijgsoversten — Diplomaten, DE CHARNACÉ en D'ESTRADES onafgebroken verlevendigd, en door meer dan ééne fijn berekende onderscheiding van het Fransch Bewind zorgvuldig onderhouden. — De geboren Duitscher MAURITS, die nooit aan de boorden der Seine verscheen, werd door de banden des bloeds en der Godsdienst meer naar de over-Rhijnsche Gewesten getrokken; de kleinzoon van den Admiraal de COLIGNY, die in zijne jeugd de ongemeene welwillendheid van den meer Franschgezinden OLDENBARNEVELT, had ondervonden, was reeds van kinds af gehecht aan de Mogendheid, in welke men hem als het schild toonde, dat de Republiek tegen Spanje beschutte; als den Staat, die zich hoogdravend beroemde, meer dan Engeland, de Nederlandsche vrijheid mild en onbaatzuchtig te hebben gevoed en verpleegd [3]). Zeker had

---

1) WICQUEFORT, t. a. p. p. 416 suiv. L. II, Sect. XVII. »On peut dire que le traitté qui fit rompre les deux Couronnes de France et d'Espagne en l'an 1635, est *principalement* son ouvrage;" voorts in het artikel, aan DE KNUYT gewijd, p. 445 suiv. »Luy et PAAU furent les *principaux architectes* de l'un et de l'autre ouvrage." (Ook van den afzonderlijken vrede met Spanje, te Munster).

2) Z. den brief van HENDRIK aan Prins MAURITS, 28 April 1589, bij DE JONGE, *Verhandel. en Onuitg. Stukk.* II, 210 volgg. en mijne uitgave der *Lettres et Négociat. de* BUZANVAL (1846) p. 67 suiv. (A. 1599).

3) Verg. in de *Aanteeken.* der Sect. Vergader. van het Prov. Utrechtsch Genootsch. 1851, bl. 51—53 den *Staet van de penningen 't sedert den jaere* 1598,

Koning HENDRIK ruimschoots de weldaden vergolden, in de dagen des tegenspoeds weleer uit 's Hage in penningen, schepen en manschap genoten; maar ook zijn politisch beleid en dat van zijne raadslieden, had zoo min als de schrandere RICHELIEU het nut miskend om het ontluikend Gemeenebest althans bedektelijk te begunstigen, en den onbezweken moed van het bewonderenswaardig volk te stijven, dat op een schier op de kaart van Europa onmerkbaar plekje gronds, aan de zee ontweldigd, Spanje van geslacht tot geslacht niet slechts weerstond, maar uitputte en verlamde. — Van eene onderhandsche en jaarlijksche hulp in geld en in krijgsbenden, onder MAURITS en FREDERIK HENDRIK bestendig en zoo uitnemend geoefend, eene kweekschool, in welke TURENNE gevormd werd, en waarin men aan de bloem van een woelzieken Adel de baan der eer opende, — van die *subsidie*-Tractaten, ook gedurende eene schijnbare, onopregte neutraliteit, zelfs onder MARIA DE MEDICI door het Fransche Hof doorgaans getrouwelijk nageleefd [1]), was, ingeval van oorlog met Spanje, de overgang tot een formeel bondgenootschap van aanval en verwering tegen den gemeenen vijand, even ligt en gereed, als raadzaam. Afgeschei-

---

totten jaere 1609 *incluys uyt Vranckryck gecomen,* naar het handschrift van den Rotterdamschen koopman en correspondent van OLDENBARNEVELT, HANS VAN DER VEECKEN (bij JEANNIN, M. DE WANDREVECQUEN). Z. voorts de *Lettres de* BUZANVAL, p. 319, 429 suiv. 441, 343; SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* III, 188. »De subsidiën van Frankryk, die men plag te noemen *de Fransche penningen.*"

1) Den 3 Sept. 1615 schrijft OLDENBARNEVELT aan VAN DER VEECKEN (*Archief* van het geslacht V. AERSSEN — BEIJEREN V. VOSHOL): »Die saecken in Vranckryck en staen nyet wel; men moet Godt den Heere bidden, dat hy alles ten besten wil dirigeren. — Van de *franse penningen* wilt met de beste verseeckeringhe ende mesnage soo veel trecken *uyt dyen aenstaenden brant* als doenlyck is." Z. mede de brieven van den Advocaat van 2 April en 15 September 1615, 4 en 10 Januarij 1616 (uit hetzelfde *Archief*) in de *Aanteekeningen* der Sectie-Vergader., van gemeld Genootschap, bl. 46—50. — Men herinnert zich de partijschappen in Frankrijk onder het Bewind van CONCINI, den Maarschalk D'ANCRE.

den derhalve van de belangen van het Vorstendom *Oranje*, in het uitgestrekt Rijk geenclaveerd, en op hetwelk sommige Fransche Grooten roofgierig aasden, was het niet vreemd, dat bij de onverschilligheid en weifeling van Engeland, hetwelk pas den vrede met Spanje gesloten had en waar uit de ophooping van misbruiken en van ondoordachte maatregelen van willekeur eene onvermijdelijke omwenteling broeide, de aandrang van den Stadhouder tot eene inniger Alliantie vóór alles bij die Mogendheid werd beproefd, welke hem en den Vrijstaat beide zoolang had gekoesterd. — In de Geschiedenis der Fransche Diplomatie wordt veelal DE CHARNACÉ, de uitverkoren van RICHELIEU, geroemd als de Staatsman, die de daadwerkelijke tusschenkomst van GUSTAAF ADOLF in de Duitsche aangelegenheden had te weeg gebragt en naderhand de engere verbindtenis van Nederland en Frankrijk [1]). Maar onverminderd hetgeen reeds van het aandeel van FREDERIK HENDRIK, van PAUW en DE KNUYT in dit bedrijf gezegd is, maakte de toestand, waarin de Republiek na het afbreken der vredehandeling met de Zuidelijke aan Spanje onderdanige Gewesten verkeerde, de Alliantie met LODEWIJK XIII hoogst wenschelijk en tot eene oogenblikkelijke behoefte. — Geen wonder dan, dat CHARNACÉ in zijne negotiatie slaagde. — En gelijk het oppervlakkigheid verraadt, aan de inblazingen van dien Diplomaat den krijgstogt van den Koning van Zweden naar Duitschland toe te schrijven, eene gedachte welker verwezenlijking den onsterfelijken Vorst eene reeks van jaren had vervuld [2]), zoo is het eene

---

1) WICQUEFORT, t. a. p. 2e Part. p. 442. »C'est luy qui fit passer les armes de Suede dans l'Empire. Ce fut Charnassé, qui signa le 15 jour d'Avril 1634 le traité de la Haye, aprés lequel il fut jugé à propos de faire celuy du 8 Janvier (lees Fevrier) de l'année suivante, où il intervint comme un des Commissaires du Roy." — Z. ook p. 15, 289.

2) DE PLASSAN, *Hist. génér. de la Diplom. franç.* II 450 zegt: »CHARNACÉ trouvant GUSTAVE irrité contre l'Empereur qui semblait le mépriser, *lui proposa* de passer en Allemagne où les Protestans l'attendaient comme leur libérateur. Le Roi de Suède, flatté de ce litre" enz. En toch maakt hij p.

scheve en eenzijdige beschouwing, de Nederlanders, die sints de tweede periode van den oorlog met Spanje, in 1621 hervat, te vergeefs eene rij van buitengewone Gezanten naar Parijs hadden afgevaardigd om, zoo mogelijk, het Fransche Hof tot vredebreuk met het Kabinet van *Madrid* te overreden, als blinde werktuigen van den Kardinaal DE RICHELIEU voor te stellen [1]), die door zijne geslepenheid verschalkt zouden zijn in het treffen van een Tractaat, naar hetwelk zij zoo vurig reikhalsden. — Het was integendeel de alvermogende Minister, die nu ten laatste binnen en buiten's lands de handen ruim hebbende, aan de ernstige vertoogen en het verleidelijk lokaas, van wege FREDERIK HENDRIK overgebragt, een willig gehoor gaf. Het verbond (of- en defensief) van 8 Februarij 1635 behoort naar de omstandigheden, onder welke het werd geteekend, beoordeeld te worden, niet naar de in volgende jaren meer of min duidelijk geopenbaarde bedoelingen van de eene of de andere partij; terwijl al verder de inzigten van den Kardinaal MAZARIN niet geheel met die van zijn grooten voorzaat strookten. Dat het ontwerp der verdeeling van de Spaansche Nederlanden tusschen Frankrijk en de Republiek, uit het Kabinet van 's Gravenhage was voortgekomen, toonde het geheim Berigtschrift, waarmede PAUW en DE KNUYT vóór hun vertrek naar Parijs door H. H. M. voorzien werden [2]). En dat niet

448 gewag van de Instructien den 18 Dec. 1629 aan CHARNACÉ gezonden, in welke gesproken werd van »*les propos que le Roi de Suède lui* avait tenus touchant les affaires d'Allemagne," en van de »*ouverture* qu'il (GUSTAAF) lui avait faites pour y conserver et rétablir la liberté des Princes et États de l'Empire."

[1]) DE FLASSAN, T. III, 22 suiv. »LOUIS XIII, *pour empêcher les Provinces-Unies* de renouveler la trève avec l'Espagne conclut avec elles," enz. — BOUGEANT, *Hist. du Traité de Westphalie*, T. I, 232 (A. 1635) »Ainsi le Cardinal tournant ses principales vues de ce côté-là, fit avec les Provinces-Unies un nouveau traité, par lequel elles cédoient à la France" enz.

[2]) AITZEMA, IIIe Deel, 14e B., bl. 230 volg. »Omme den Koningk tot *repture* met Spaignen des te krachtigher te beweghen, wierdt haer by *naerder* ende *secreeter* Instructie gelast," enz.

RICHELIEU, maar de Prins, wien overigens CHARNACÉ alle vertrouwen op het wel gelukken van eene nieuwe poging bij den Kardinaal had gegeven, de voorname beleider van het werk was, bleek uit de eigenhandige Memorie van FREDERIK HENDRIK [1]), waarin de middelen van uitvoering werden aangewezen en uiteen gezet [2]). — Het bleek uit den wierook der vleitaal welke den heerschzuchtigen Minister moest worden toegezwaaid en waarmede men zijne, niemand onbekende ijdelheid hoopte te benevelen. — Een Artikel der Instructie wilde, dat om LODEWIJK XIII des »te beter te bewegen" onze Ambassadeurs uitdrukkelijk zouden verheffen »de groote wijsheyt en de over geheel Europa gherenommeerde ervarenheyt van Syne Majesteyts *principaelste Minister* [3])." Den Kardinaal zelven moesten zij verklaren, dat H. H. M. »wetende de hooghwijse en geluckige *directie*," welke hij sedert vele jaren tot eer, dienst en tot welvaren van den Koning en van Frankrijk had gevoerd, »waerdoor Syne hooghstgemelte Majesteyt tegens syne vijanden aan alle kanten victorieux en *formidabel* was geworden, en by syne vrienden en Geallieerden in de hoogste *estime* en *respect* gekomen" hem RICHELIEU, aanmerkten als dengene, wien men de onlangs met CHARNACÉ [4]), getroffen verbindtenis bovenal verschuldigd was.

Die uitbundige hoffelijkheid jegens den Staatsdienaar beves-

---

[1]) AITZEMA, t. a. p. bl. 215.

[2]) AITZEMA, t. a. p. bl. 235. »Que *Dunquerque* et *Grevelinges* seront pris d'abord, et mis entre les mains du Roy, et que puis apres l'on fera l'entreprince *d'Ostende*, laquelle rendue, demeurera entre les mains de Messieurs les Estats Generaux jusques à ce que *Hulst*, *Breda* et *Gueldres* seront pris et mis entre les mains desdits sieurs Estats," enz.

[3]) *Instructie* van 30 Mei 1634 (60 Artikelen) bij AITZEMA, t. a. p., bl. 216—230, Art. 24, 10.

[4]) *Instructie*, Art. 56: »Sullen insonderheyt mede corresponderen metten Heere VAN CHARNASSÉ denselven versoeckende, ende aenmaenende omme nevens haer te coopereren, ten eynde het Tractaet door syn middel gemaeckt, volkomen effect moghe sorteren" enz.

tigt wat wij zeiden, namelijk, dat men voordeelen beöogde, die men tot hiertoe van Frankrijk niet had kunnen verwerven; dat men derhalve ter bereiking van een doel, zoo lang vruchteloos nagejaagd [1]), diplomatische kunstenarijen bezigde, wel verre dat men door deze bedrogen zoude zijn. — Geene misleiding, maar zelfbegoocheling had aan deze en gene zijde, had bij beide partijen plaats met opzigt tot den staat der zaken in België. — Men stelde zich eerst den opstand en afval, daarna de verovering der Spaansche Nederlanden te gemakkelijk voor; men beeldde zich in, zonder moeite en als met éénen slag meester der schoone Gewesten te zullen worden [2]). Velen haakten naar den vrede, en de dwaling lag daarin, dat men dien met de vereenigde krijgsmagt van Frankrijk en den Staat, het spoedigst dacht te kunnen voorschrijven en afpersen. — Maar tusschen een valstrik, dien men den Nederlanders zoude gespannen hebben, en eene misrekening, is groot verschil. — Juist is het oordeel van AITZEMA. »Een saecke, zegt hij, die in 't eerste aensien scheen aennemelyck en wenschelyck voor desen Staet: als waerdeur men soude moghen hopen dat eyntlyck eens geheel Nederlandt van de Spaensche soude konnen werden gesuyvert [3])." — Omtrent de hersen-

---

[1]) CAPELLÉN, *Gedenkschr.* I, 401 (A. 1626). »D'Ambassadeur AERSSENS komt weder in den Haghe ut Vranckrijck, hebbende in syn commissie niet utgericht. — Naer 't schynt, is syn persoon seer onaengenaem geweest. Men heeft hope, dat de Coninck noch van selfs nae desen ietwas mochte doen, dat AERSSENS niet te wege heeft kunnen brengen." — Z. wijders I, 423 (Mei 1627), 449 (Jan. 1628. Zending van VOSBERGEN), 453 volg., 460. April 1628. »Onze Ambassadeurs uyt Vrancryk scryven dat de Coninck in geenighe handelinge met ons wil komen, 't en sy wy" enz. — Januarij 1630, I. 565.

[2]) AITZEMA, t. a. p. bl. 235. Nederlandsch Ontwerp. »Que les Espagnols estant chassez, le pays, qu' ils tiennent aujourd'huy des dixcept Provinces (horsmis ce qui demeurera au Roy, et à Messieurs les Estats-Generaux comme dit est) sera et demeurera pays libre et Souverain, comme sont maintenant les Estats des Provinces-Unies, et qu'avec eux on fera ligue offensive et defensive à perpetuité."

[3]) *Saken van Staet*, t. a. p. bl. 205 volg.

schimmige verdeeling der Zuidelijke Provinciën merkt hij aan, dat onderscheiden Hollandsche Staatslieden, die dat stuk dieper inzagen, de handel met Frankrijk niet smaakte: zij achtten het verkieslijk, die Gewesten in bedwang te houden, dan den reeds zoo magtigen Bondgenoot, door meerderen aanwas van grondgebied tot ontzagwekkenden nabuur te maken, wiens belangen men tot nadeel der Republiek, gedrongen zoude worden te omhelzen. — Doch hier rijst de vraag, een nader onderzoek waardig, hoeverre de Staten-Generaal door de Tractaten van 1634—1635 verbonden werden? of zij zich al dan niet onbepaald jegens Frankrijk verpligtten op eene wijze, welke een' afzonderlijken vrede met Spanje volstrekt uitsloot?

Zooveel is zeker, dat het gedrag der Nederlandsche Diplomaten niet van eene goedhartige en onbezonnen eerlijkheid getuigde, welke men te Parijs al juichende en zich over onzen republikeinschen eenvoud de handen wrijvende, alligt als onnoozele kortzigtigheid zoude bespot hebben. — Dacht men nu en dan, in Frankrijk onze Staatslieden met minachting te bejegenen, wanneer men hen Hollandsche *kooplieden* noemde, men behoorde niet te vergeten, dat de handel, hoe tuk op winst en voordeel, vóór alles schade mijdt. — Zij, die met de Regenten te 's Hage in 1634, met onze Gezanten in 1635 de Tractaten ontwierpen, wisten toen en later, dat onze volksaard rondborstig, maar tevens achterdochtig en behoedzaam is; het gebeurde met het door H. H. M. niet geratificeerd verdrag, weinige jaren te voren door den Heer van LANGERAK geteekend [1]), strekte daarvan tot bewijs, en tevens tot proeve van de ver getrokken zorg in het gebruik van klare en ondubbelzinnige woorden. — Sedert was een verraderlijke toeleg van

---

1) CAPELLEN, I, 448, 460 (Januarij — April 1628). »Onse Ambassadeurs uyt Vrancryk scryven, dat de Coninck in geenighe handelinge met ons wil komen, 't en sy wy aggreëren d'alliance, die tussen syne Maj. ende LANGUERACK is gesloten, in dewelke hy LANGUERACK syne commissie ende last te buyten gegaen soude hebben,'' enz.

RICHELIEU, om den Stadhouder het Prinsdom *Oranje* door omkooping afhandig te maken, gelukkig verijdeld [1]); maar, mogt men elkander over en weder behoevende, die grief voorbijzien, ligtgeloovigheid ware, in tijden van zoo weinig gemoedelijkheid en van bijna algemeene arglist, even dwaas als onverklaarbaar geweest. — Het verhaal van CAPELLEN toont dan ook, hoe schoorvoetend en trapswijze men zich met het Fransche Hof nader ingelaten, en eindelijk als met loven en bieden, verstaan had. — Was in het sluiten van het Tractaat van *Compiègne* (10 Junij 1624) het beleid en doorzigt der Nederlandsche onderhandelaren gebleken, die, volgens de uitdrukking van AITZEMA, »*meer* verkregen hadden en met *min* verbintlijcke woorden," dan zij wel uit kracht van hunne Instructie »hadden konnen doen, [2])," zij vreesden thans, zich door den schijn te laten bedriegen en in een door Frankrijk behendig gerekten krijg te worden gewikkeld; zij wilden op vasten grond gaan en weten, waaraan zich te houden. — »De Coninck van Vranckryck, teekent CAPELLEN aan [3]), maeckt *semblant* om den vrede met Spagnen te breken, maer toont geen ernst in syne handelinghe." — »D'Alliance met Vranckryck, meldt hy elders, wort noch al by 's Coninx Ambassadeur in 's Gravenhaghe gedreven, onder presentatie van een goede somma van penningen tot XCM gl. 's jaers, mits dat wij geen Trefves maken met Spagnen »*sinon avec sceu et consentement du Roi de France;* promettant le Roy de France,

---

1) D'ESTRADES, *Mém.* I, 51. »Dans d'autres conversations M. le Prince d'Orange m'a dit, qu'il avoit toujeurs eu dessein de menager M. le Cardinal de RICHELIEU pour le porter à disposer le Roi à déclarer la guerre au Roi d'Espagne; mais qu'il étoit arrivé des incidens qui avoient rompu ses mesures; comme celui de la trahison que lui fit VALKENBOURG, que M. le Cardinal gagna par argent," enz.

2) *Saken van Staet,* 1ste Deel, 4e B., bl. 708—722, 735.

3) I, 565 (Januarij 1630); 563: »dat men — met woorden sich niet wilde laten *payen* — alsoo weynigh gelove gegeven wort aen de presentatien van Vranckryck," enz. (December 1629); 575 (Maart 1630).

de rompre la paix avec l'Espagnol *en ses terres hereditaires.* Syn Excell. pousseert die van Hollant, om deselve te accepteren, ende syn d'andere Provintien daertoe genegen; alleenlick willen *sich niet binden,* om geen Trefves met Spagnen te maken buyten consent van Syne Maj^t van Vranckryck; willen daeromme gestelt hebben, in de plaetse van *consentement intervention* of *advis*; ende versoeken nader elucidatie over de rupture van *paix* tusschen Vranckryck ende Spagnen, kunnende voor geen rupture houden den tegenwoordigen oorlogh in Italien, 't en sy deselve verder gae op des Spagnaerts Erflanden." — Niettegenstaande de gemeenzaamheid tusschen RICHELIEU en FREDERIK HENDRIK door den geslepen D'ESTRADES ongekrenkt tot den dood des Kardinaals onderhouden, is het eene waarheid, dat de Fransche Minister op de telkens bevestigde of- en defensive Alliantie met de Republiek nooit zoo sterk heeft gerekend, of hij voorzag zeer juist een' afzonderlijken vrede der Nederlanden met Spanje; ten minste de Prins zelf, daartoe door RICHELIEU aangezocht [1]), maakte geene zwarigheid het wankelend gezag van den door CINQ-MARS en den Hertog van BOUILLON belaagden Kardinaal, bij den zwakken en ijlhoofdigen LODEWIJK XIII met de onbewimpelde bedreiging te ondersteunen [2]), dat hij, FREDERIK HENDRIK, of liever de Staten-Generaal, bij de aftreding van den eersten Minister, die als leider der buitenlandsche zaken alleen en bij uitsluiting hun vertrouwen bezat, de voorslagen van het Spaansche Kabinet zouden aannemen. — Die bedreiging had

---

1) *Brief van* RICHELIEU *aan* D'ESTRADES, 13 Mei 1642. Dankbetuiging van den Kardinaal aan FREDERIK HENDRIK, 4 Oct. 1642. D'ESTRADES, *Mém.* I, 68 suiv. 72 suiv. 88.

2) *Instruction de M. le Prince d'Orange pour M. le Comte* D'ESTRADES, 18 Julij 1642 (I, 76). »Si M. le Cardinal Duc est hors des bonnes graces du Roi, — il lui dira, que ne prenant plus confiance en de nouveaux Ministres, *j'accepterai* les offres que les Espagnols me font, qui sont très avantageuses aux Etats et à moi," enz.

niet eensklaps, maar herhaaldelijk plaats; een voldingend feit, maar het schijnt, om de aantijging van gewetenlooze trouwbreuk, met welke PAUW en DE KNUYT, die het Tractaat met Spanje te Munster teekenden, door de Fransche Diplomaten werden bezwalkt, te ontzenuwen. Hoe kon den Prins geoorloofd zijn, wat in de Gezanten van H. H. M. zoo bitter werd gelaakt? Immers, FREDERIK HENDRIK betuigde ronduit en meermalen [1]), het verdrag met Spanje afhankelijk te stellen niet van den tekst der Alliantie met Frankrijk, maar van den val of van het behoud van zijn vriend RICHELIEU, wien hij den titel van *Hoogheid* had te danken [2]). En gelijk de Kardinaal van de neiging tot vrede hier te lande verwittigd was, zoo had FREDERIK HENDRIK ook diens opvolger, MAZARIN, tijdig gewaarschuwd, toen men uit Frankrijk drong, dat onze Ambassadeurs naar *Munster* zouden vertrekken. — De Prins deed hem door D'ESTRADES verklaren, dat hij PAUW, eenmaal dáár zijnde, niet zoude kunnen beletten, het afzonderlijk Tractaat met Spanje te sluiten. — Alles, zeide hij, was tot dit werk voorbereid. En men kon te Parijs niet onbewust zijn, dat niemand grondiger dan FREDERIK, den stand der zaken in de beide afdeelingen van Nederland kende; hij, die ook te Brussel [3]), in de onmiddellijke nabijheid der Landvoogden, bekwame bespieders en verklikkers bezoldigde.

Desniettemin bleef MAZARIN onhandelbaar en onverzettelijk,

---

[1]) D'ESTRADES aan RICHELIEU uit Bergen-op-Zoom, 10 Junij 1642 (I, 72). »Je lui ai représenté, qu'il se souvenoit assez *combien de fois* il m'avoit dit, que si Votre Eminence n'avoit en main les affaires de la France, *il accepteroit les offres* que lui faisoit le Roi d'Espagne," enz.

[2]) De Spaansche pamfletschrijvers spraken minachtend van »un petit Prince, serviteur d'autrui, hier encore (tot 1637) *Excellence* et depuis aujourd'hui *Altesse* par la grâce de RICHELIEU." — Z. COREMANS, *l'an* 1640. *Tableau historique*.. Bruxell. 1847, p. 21.

[3]) De Prins ontving vertrouwelijke berigten van den Eersten Commies ter Secretarie van het Algemeen Bestuur in België. D'ESTRADES, I, 40 suiv. (26 Aug. 1639).

zoodat de Nederlandsche Staatslieden ten slotte, na hun geduld te hebben uitgeput, en eerst onder het bewind van een' nieuwen Stadhouder, na het kalm verscheiden van FREDERIK HENDRIK [1]), den glorierijken vrede met den erfvijand tot stand bragten. — Wat van vroeger overleg met de Spaansche onderhandelaren zijn mogt [2]), de groote en netelige arbeid, die een' tachtigjarigen strijd beslechtte, was niet de vrucht van drift of overijling. — Zij, die de bevochten onafhankelijkheid door de erkenning van den afgezworen Monarch deden bezegelen, konden de schampere verwijten van D'AVAUX en SERVIEN met de herinnering beschamen [3]), »hoe beswaerlijck de Plenipotentiarissen tot het besluyt van het Tractaet met Spagnien waren gecomen, hee veel *debvoiren*, *aenmaningen*, *voorslagen* ende *respectueuse versoecken* sy aan de Heeren Fransche Plenip. hadden gedaen, ende hoe sy een *gheheel jaer* genoechsaem daermede toegebracht, en *niet ongetenteert* gelaten hadden, om tot besluyt van beyde de Tractaten gelijckelijck te mogen comen, ende Vranckrijck in allen deelen te voldoen" [4]).

Doch het Tractaat, de titel, die onze verlossing van de banden van eene vreemde Magt behelst, moet niet ontschuldigd, maar verdedigd kunnen worden. — Werd die Acte door sommigen weleer onder de *Grondwetten* van den Nederlandschen Staat gerankschikt [5]), ook de Bataafsche Republiek her-

1) CAPELLEN, II, 185 volg. (1/4 Maart 1647).

2) FREDERIK HENDRIK aan D'ESTRADES, 4 Febr. 1646 (I, 93). »J'ai des avis que PAUW — a déja pris des mesures avec l'Espagne pour faire une paix separée," enz.

3) Verklaring van JOHAN VAN MATENESSE en ADR. PAUW, 13 Maart 1648, aan de Staten van Holland

4) *Tegenbericht ende Wederlegginge van de redenen die van wegen den Heer* VAN NEDERHORST *ter Vergaderinge van de Ho. Mog. Heeren Staten-Generael syn ingedient* den 8 Februar. 1648 ('s Gravenh. 1648).

5) CH. HENR. TROTZ, *Commentarius Legum Fundament. Foederati Belgii* (Harlingen, Amsterdam 1778, 4°).

dacht met erkentelijkheid de onherroepelijke losscheuring van Spanje [1]), en nog onlangs vierde het dankbaar nageslacht het tweede eeuwgetijde van dien Munsterschen vrede, die de onbezweken worsteling der Vaderen met volledige zegepraal had bekroond. — Want die vrede bevestigde de vrijheid van geweten, met hun bloed gekocht; die vrede verkondigde 's Lands onafhankelijkheid in een langen kamp verworven; die vrede stond aan het Gemeenebest in vollen eigendom de aanzienlijke volkplantingen af, in Oost- en West veroverd, en deed het onder de Staten van Europa, als het rijkste, verlichtste en gezegendste Land optreden [2]). — En zoude het dan bij de optelling der weldaden van die eeuwig gedenkwaardige gebeurtenis, geoorloofd zijn lijdelijk aan te hooren, dat al dit heil door onregt verkregen werd? Zoude het voegen de eer der Nederlandsche Diplomaten, die niet zelden als door het goud van Spanje omgekochte verbondbrekers geschandvlekt zijn, ligtvaardig te laten bezoedelen? — Dat zij verre.

Zoo weinig nogtans als een groot Regtsgeleerde, wiens naam meer dan ooit wordt gehuldigd, [3]), wenschen wij eene slechte zaak te vergoelijken; de liefde tot het Vaderland kan geene logentaal, geene verdraaijing van feiten of van woorden vergen. — Wilde men eenzijdig en uitsluitend aan den tekst [4]), vooral der nadere verdragen, in 1644, dat is in het tiende jaar der Alliantie met Frankrijk geteekend, blijven hangen, zonder op den bezielenden geest van zamenwerking te letten, die tot het wezen van een bondgenootschap behoort, men

---

[1]) 14 Januarij 1796. *Jaarboeken der Bataafsche Republ.* VI, 34.

[2]) *Nederland's tweede Eeuwgetijde*, 15 Mei 1848, bl. 5; IS. AN. NIJHOFF, *De Vrede in* 1648 *te Munster gesloten*, *herdacht in Nederland in* 1848.

[3]) BIJNKERSHOEK, *Quaest. Jur. Publ.* L. II, c. 10. *De servanda fide pactorum publicorum, et an quae eorum tacitae exceptiones?*

[4]) BOUGEANT, *Hist. du Traité de Westphalie*, T. I, 566 (1 Maart 1644) Art. 3. »L'on ne pourra conclure aucun traité que conjointement et d'un commun consentement, et la France ni aussi l'Etat des Provinces-Unies, ne pourront avancer leur négociation avec les Espagnols l'un plus que l'autre;" enz.

zoude gedrongen zijn te belijden, dat de niet-twijfelachtige uitdrukkingen een afzonderlijk vergelijk met den vijand verboden. — Maar, gelijk de onbevangen geschiedschrijver der Fransche Diplomatie zelf openhartig heeft verklaard [1]), het gedrag van onze Staatslieden wordt geregtvaardigd door de onmiskenbare kwade trouw en geveinsdheid van MAZARIN, die zich met onuitputtelijke vindingrijkheid in duizend bogten wringende, den vrede reeds al te lang had weten te stremmen en wel met inzigt om een ontwerp door te drijven, welks verwezenlijking voor de Republiek hoogst gevaarlijk was. — Zijn groote voorzaat RICHELIEU had wel de Spaansche Monarchie gefnuikt en vernederd; maar den argwaan der Vereenigde Nederlanden wenschende te ontzien [2]), had deze wèlwikkende Minister, die gemakkelijk bevroedde, welke vrees de aanwas van Frankrijk naar het Noorden moest wekken, de Belgische Gewesten, als natuurlijke beschutting en voormuur der pas van Spanje vrijgevochten Republiek, in hun deerlijk verzwakt en weerloos aanzijn willen bewaren [3]). — MAZARIN, daarentegen, wèl zoo doortrapt en listig, maar niet even bezadigd en omzigtig als RICHELIEU, had te duidelijk, een en andermaal den toeleg geopenbaard, om het gebied van LODEWIJK XIV aan die zijde te vermeerderen, en zich aan de bevordering der gemeenschappelijke belangen van de Alliantie weinig bekreunende, zag de bedrieger zich door de voortvarendheid van

---

1) DE FLASSAN, T. III, 146. »A la rigueur, on ne peut blâmer les États-Généraux d'avoir conclu une paix séparée, laquelle, *après tant de délais*, remplissait pour eux l'objet de la guerre, qui était la reconnaissance de leur indépendance. De plus, il paraît certain que le Cardinal MAZARIN s'efforçait *par des prétentions incidentes, à prolonger la négociation.*"

2) Verg. de plaatsen uit MIGNET, *Négociations relatives à la succession d'Espagne sous* LOUIS XIV, aangehaald door Jhr. Mr. H. J. VAN DER HEIM, JOHAN DE WITT *tegenover Frankrijk* (1851).

3) »Il pourrait arriver bientôt après que n'y ayant plus de *barre* entre nous et les Hollandais, nous entrerions dans la même guerre en laquelle eux et les Espagnols sont maintenant" (RICHELIEU).

PAUW en DE KNUYT verschalkt. Deze, met juister blik dan hunne Ambtgenooten [1]) begaafd, begrepen dat de Fransche vriendschap niet tot eigen verderf mogt strekken; door de tijdige aanneming der zoo gunstige en eervolle voorwaarden, onder welke de sluiting der Schelde, verijdelden zij de baatzuchtige berekeningen van den Kardinaal, en behoedden zij den Staat voor het net, waarin de sluwe Italiaan de Nederlanden door de onbepaalde voortduring van den krijg, waande gewikkeld te hebben [2]).

FREDERIK HENDRIK, de grijze veldheer, wiens doordringend en gelijkmatig beleid der Diplomatie, nog meer dan zijne wapenfeiten, in het jongste tijdperk had uitgeblonken, leefde niet lang genoeg, om de uitwendige voltooijing van het Staatsgebouw, tot welks stevigheid en glans hij zooveel had bijgedragen, te aanschouwen. — Hij was reeds eenige maanden ten grave gedaald vóór het oogenblik, waarop het geheel onbetwist bestaan der Republiek als eene der Mogendheden van Europa, op hechte grondslagen werd gevestigd. — Te oordeelen naar het straks gemeld berigt, hetwelk hij MAZARIN had doen geworden, en naar de bezorgdheid, bij den verreziende Stadhouder te weeg gebragt door de mededeeling van D'ESTRADES betrekkelijk zeker huwelijksplan van LODEWIJK XIV met de Infante MARIA THERESIA, wier bruidschat de Spaansche Nederlanden zouden zijn [3]), is het niet waarschijnlijk, dat de

[1]) Z. de *Redenen by den Edelen Heere* VAN NEDERHORST, *overgegeven aen Syn Ed. Collegae, de Heeren Plenipotentiarii, ende gesonden aen de Ed. Mog. Heeren Staten van Utrecht.* — Gedruckt in — 1648.

[2]) Verg. ook wegens de kunstenarijen van D'AVAUX en SERVIEN, KLUIT, *Hist. Fed. Belg. Feder.* p. 43.

[3]) »Ce qu'on doit tenir pour constant, c'est que si jamais la Princesse d'Orange (AMALIA V. SOLMS) se peut imaginer de mettre le pied dans cette place (Antwerpen), il n'y a rien au monde qu'elle ne fasse, ni ressort qu'elle n'employe pour y parvenir" (MAZARIN aan D'ESTRADES, en aan de Gevolmagtigden van Frankrijk te Munster, 6 Febr. 1646). BOUGEANT, II, 481—485; 495. Weldra verscheen een pamflet, getiteld: *Les profondeurs d'Espagne et le mariage du Roi et de l'Infante avec les 17 Provinces en dot.*

wijze FREDERIK, trots het lokaas van *Antwerpen* en van andere voordeelen, hem door den Kardinaal in het verschiet vertoond, 's Lands belang aan de eischen van eene onopregte Alliantie langer ten offer zoude hebben willen brengen. — Althans een Geschiedvorscher, die de daden der Prinsen van Oranje niet toegefelijk pleegt te toetsen, en niet ontkent dat FREDERIK HENDRIK dikwijls te veel den Franschen genegen was, aarzelt niet, rondborstig te verklaren: »dat hij Frankrijk zoude hebben willen verheffen tot 's Lands bederf, om alzoo de palen zijner eigen grootheid te vestigen, kon uit zijn gedrag, gedurende den ganschen loop zijns Stadhouderschap, met geen schijn van reden worden bewezen [1])." Maar ook, indien men geregtigd ware, 's Vorsten bedoelingen in twijfel te trekken, het vermogen zoude hem blijkbaar gefaald hebben, om de nationale behoefte aan den vrede te wederstreven. — In de Vergadering der Staten van Holland was, in de laatste jaren, FREDERIK's invloed zigtbaar verminderd. — Mogt men ter Generaliteit het advies van Zijne Hoogheid doorgaans willig volgen, een andere zin straalde meermalen door in de handelingen der Staten van het magtig Gewest, waar de oorlog tegen Denemarken [2]), in het voordeel van Amsterdam en ten spijt van den Prins was besloten [3]) terwijl niettegenstaande de echtverbindtenis van Prins WILLEM met MARY STUART, in de geschillen van KAREL I en het Engelsch Parlement het stelsel van onzijdigheid onwrikbaar werd aangekleefd. — Eene bedachtzame zelfbeheersching en inschikkelijkheid, onder de langdurige voogdij van MAURITS en gedurende de woelingen der partijen FREDERIK tot tweede natuur geworden, had hem geleerd »*de koorde niet te styf te trecken* [4])."

---

1) *Het Leven van Willem den II, Prins van Oranje*, enz. 's Gravenhage 1738, I, 191 (A. 1646).

2) Z. hiervoren bl. 30 en Bijlage II.

3) CAPELLEN, II, 98. »Die van Hollant — dreichden te sullen toonen, (A. 1645) dat de Staten in 't lant *meister waeren boven Syn Hoocht.*"

4) CAPELLEN. t. a. p.

maar welberaden te buigen en te zwichten. — Voeg daarbij de slepende ziekte, die de ligchaamskrachten van den grijsaard ondermijnde en de helderheid van zijn' geest krenkte; een toestand in welken de schrandere AMALIA VAN SOLMS [1]), door Spanje gevleid en jegens Frankrijk thans niet zoo welwillend, nog meer dan gewoonlijk haren volgzamen gemaal beheerschte. — De dagen van het *geheim Besogne* waren voorbij dat uit 's Prinsen oogendienaren zamengesteld, dertien jaren lang met D'ESTRADES, schier zonder ruggespraak met H. H. M. de diplomatische betrekkingen, overeenkomstig de steeds vernieuwde Alliantie, had geregeld [2]), en waarin, voor elken veldtogt, de voornaamste verrigtingen van het gemeenschappelijk krijgsbestier waren bepaald. — Uit de ongeveinsde vreugde over den Munsterschen vrede door de hovelingen en vereerers van den Stadhouder betoond, uit de dichtregelen van zijn ervaren Secretaris en raadsman, CONSTANTYN HUYGENS [3]), die de zelfzuchtige oogmerken van het Fransche Kabinet gewis niet zal begunstigd hebben, kan men met grond tot de gezindheid van FREDERIK HENDRIK besluiten. — Maar die gezindheid blijkt op eene doorslaande wijze uit de bijzondere verbindtenis, den 8 Januarij 1647, twee maanden vóór 's Prinsen dood, met den Gevolmagtigde van den Koning van Spanje, door JOHAN

---

[1]) LABARDAEUS (JEAN DE LA BARDE, een der Fransche Diplomaten bij de Westphaalsche Vredehandeling) *de rebus Gallicis*, Lib. V, 247 (A. 1647). »qui tum ob perditam valetudinem, sicuti ferme homines tali suo tempore, *in uxoris Solmiae fuit potestate:* quae quoniam ab MAZARINO haud satis se cultam arbitrabatur," enz.

[2]) D'ESTRADES (aan LODEWIJK XIV, 12 Febr. 1665), *Lettres, Mém.* T. III, 49 suiv. »Et sur cela je lui proposai ce que j'arrêtai avec M. le Prince d'Orange en l'année 1638, — qu'on me donnerait sept Commissaires *dépendans du Prince pour traiter avec moi*, — ayant fait *durant treize ans* tous les Traitez de Campagne, *sans que les Etats-Generaux ayent sçu* quelle place nous devions attaquer." — Z. nog III, 59.

[3]) »De Vrede was in 't landt, den uytslagh van Westphalen,
De Seven Volckeren bejegenden de Thien,
Als Vrienden," enz. —

DE KNUYT te Munster geteekend, en waarin het geval, dat FREDERIK zoude komen »te sterven vóór het besluit en de ratificatie der vredehandeling," uitdrukkelijk was voorzien [1]); blijvende nu voor alsdan, de in zijnen naam bedongen voordeelen aan zijne erfgenamen verzekerd; terwijl integendeel die bepalingen zouden vervallen, wanneer het tusschen den Koning en de Republiek aanhangig Tractaat onverhoopt niet mogt kunnen getroffen worden. — Weshalve dan ook in dit eindelijk den 30 Januarij 1648 tot stand gekomen verdrag, de vroegere overeenkomst ten behoeve van den Prins, als van Mogendheid tot Mogendheid, met den kleinzoon van PHILIPS II gesloten, werd verklaard van woord tot woord te zijn ingevlochten. »'T is gebleken, stipt CAPELLEN aan, dat DE KNUYT afsonderlinghe handelinghe hadde gehouden met de Spaensche, uyt den naem van Syn Hoocht, wiens plaetse hy bekleedet onder de Staten van Zeelant, als representerende den Adel; ende wort gelooft, dat Syn Hoocht by inruyminge van verscheiden goederen, dus langhe by wegen van confiscatie deselve onthouden, meer als ses hondert dusent guldens jaerlix konde profiteeren [2])."

Genoeg, naar het schijnt, om te doen uitkomen, op welken prijs de medewerking van den Stadhouder tot het vurig gewenscht Tractaat, door den afgestreden vijand geschat werd, en geen wonder, dat bij de behartiging der algemeene zaak, de belangen van het Stamhuis, zoo naauw aan de wording en bevestiging van 's Lands vrijheid verknocht, niet waren ver-

---

[1]) AITZEMA, *Saken van Staet* IVe Deel, 28ste B., bl. 496, volgg. *Herstelde Leeuw* (uitg. van 1652 in 4°) bl. 369 volgg. »Comme par deux Traictés faicts et conclus à Munster entre S. M. le Roy d'Espagne d'un costé et les desfuncts Seigneurs Princes d'Oranges FREDERIC HENRY et GUILLAUME d'autre: le premier des dicts Traictés en date du 8 Janvier de l'an 1647 et le second du 27 Decembre de la mesme année, dont mention et insertion est faicte au 45me Article du Traicté de Paix," enz. (Conventie van 's Hage, 12 Oct. 1651; KLUIT, *Index Chronol.* n°. 444).

[2]) *Gedenkschr.* II, 153 (Vredehandelinghe tot Munster, t. a. p. 150—178) 157.

geten. — Had men reeds bij het Twaalfjarig Bestand de waarheid niet miskend, dat de bekrachtiging der nationale onafhankelijkheid gepaard moest gaan met de schadeloosstelling van het geslacht van WILLEM I, te levendiger moest daarvan gedurende de handelingen over den Munsterschen vrede het besef zijn, nu met het aanzien der Republiek in het algemeen Statenstelsel, de luister van den persoon en van de waardigheid des Prinsen van Oranje zoo hoog gestegen en zoo wijd verbreid was. — Hadden de Gezanten van H. H. M. bij dit Congres van Europa den titel van *Excellentie* verworven [1]; had hunne diplomatische geslepenheid tot het spreekwoord *op Hollandsche wijze negotieren* aanleiding gegeven [2]; waren zij, die zelve alle zoodanige bemoeijing van andere Gevolmagtigden met de belangen der Republiek zorgvuldig afweerden, door Frankrijk en Spanje tot *Bemiddelaars* gekozen [3]; en hadden zij eindelijk, ten spijt van MAZARIN het afzonderlijk Tractaat met de Ministers van PHILIPS IV voorbereid en doorgedreven, de eerzucht van het Eminent Hoofd van den Nederlandschen Staat mogt de stoutste verwachtingen van de toekomst van zijn Huis koesteren. — Welken dunk het buitenland in dat tijdperk had van het gezag des Stadhouders, blijkt uit de treffende zinsneden van DE WITT's Vertoog tot verdediging der Acte van Seclusie. »Dat deselve Princen allenthalven wierden gerespecteert ende geëert, even alsof sy wettige Princen van den Lande waren geweest; dat deselve Princen door den luyster van de voorsz. digniteyten — by andere Koningen, Prin-

1) BASNAGE, *Annales des Provinces-Unies*, I, 19.

2) »*Traiter à la Hollandaise.*" BOUGEANT, *Hist. du Traité de Westph.* II, 43. — Ook RICHELIEU (D'ESTRADES, I, 86) meende: »la meilleure façon de faire la Paix est, que la France et la Suède *imitent l'exemple des* Hollandais, qui ne rendent rien de ce qu'ils ont pris quand ils font la paix" (4 Oct. 1642).

3) BOUGEANT, III, 17. KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Feder.* p. 499. »Istud etiam Belgis honorificum, quod quum Pax Monasteriensis reliquas inter gentes *Moderatoribus indigeret*, sola Belgica natio *sine his* Pacem cum R. Hispan. inierit."

cen ende Potentaten in groote achtinge zyn gekomen, van deselve met hooge titulen ende teeckenen van eere zyn begiftight geweest, jae ter dier oorsaecke Koninghlycke Huwelycken hebben weten te contracteren [1])." Niet vreemd dan, dat sommige politieke tinnegieters, die noch de zachtmoedige ingetogenheid van FREDERIK HENDRIK, noch den vrijheidminnenden aard der Nederlanders waardeerden, reeds lang vóór 's Vorsten overlijden, allerlei onrustbarende geruchten hadden verbreid wegens hetgeen bij het huwelijk van den aanstaanden WILLEM II met de dochter van KAREL I beoogd werd [2]). — Men sprak aan het Engelsche Hof van eene omwenteling, in Holland met uitheemsche hulp te bewerken; van een' troon, die in de Republiek zoude verrijzen; alsof de waardige zoon van den Grondlegger van den Staat, die de sombere dagen, op de geweldige handelingen van MAURITS gevolgd, had beleefd, en die aan zijne vertrouwelingen de edelste lessen van regeerkunde in de nagelaten geschriften van zijn doorluchtigen Vader plag aan te wijzen [3]), het schoonst gedenkteeken van heldenmoed en van constitutionele vrijheid roekeloos zoude hebben willen afbreken en verwoesten! — Maar of niet de onbezonnen en heillooze aanmoediging van een' drom van vleijers, wien de jeugdige WILLEM II nu en dan, meer dan den trouwhartigen en verlichten HUYGENS het oor leende [4]), den van heerschzucht blakenden, hartstogtelijken Stadhouder

1) *Resol. v. Consider.*, bl. 97 (Cap. VI).

2) In Maart 1640 meldde een geheim Spaansch Agent in Engeland, met name ALLOT, dat te *Newcastle* eene krijgsmagt werd ingescheept: »Le commun de la Cour dit que l'on pourroit — *aller servir le Prince d'Orange à se déclarer Souverain.*" COREMANS, *l'An* 1640, p. 25, 121: »Les Olandois pourroient appréhender que le Prince d'Orange s'approchant *si près de la Souveraineté*, ne soit pas content *de l'ombre*," enz.

3) D'ESTRADES, *Fragmens de diverses conversations* avec M. le Prince d'Orange HENRI (1639—1641).

4) C. HUGENII, *Sermonum*, L. II, v. 673: »et constantibus aurem Consiliis (*ut non aliis aliquando dedisset!*) Applicuit" (WILLEM II).

ten laatste geheel het spoor bijster zoude gemaakt hebben, ware hem een langer leven gegund geworden, blijft eene bij gissing te beantwoorden vraag. Het ontbreekt echter niet aan zeer ongunstige aanwijzingen. De onervaren Prins, in den wrok tegen *Amsterdam* opgewassen, dien hij even te voren slechts ten halve had kunnen koelen, werd door den behendigen D'ESTRADES zonder moeite met het lokaas van *Antwerpen* gewonnen [1]), en stond op het punt, het pas voltooid meesterstuk der Munstersche Diplomaten te vernietigen. De naauwelijks ademhalende Republiek moest in een' dubbelen oorlog gewikkeld worden met Spanje en Engeland. Het gold niet minder dan het herstel der STUARTS door de verbonden magt van Frankrijk en Nederland. Op den 1 Mei 1651 zouden de legers te velde trekken en eene wel uitgeruste vloot van vijftig schepen in zee steken [2]). — Maar de plotselijke dood van den Vorst deed het ontwerp in duigen vallen, en het Huis van Oranje boette de onrijpe staatzucht met eene ruim twintigjarige vernedering. Desniettemin, in weerwil van CROMWELL's scherpzienden argwaan, en met beschaming van het Eeuwig Edict der Hollandsche Aristocraten, was het kind door MARY STUART na het ontijdig verlies van haren Gemaal gebaard, door de Voorzienigheid bestemd, om de schitterende droomen van den Vader en Grootvader te verwezenlijken [3]). — In de school des tegenspoeds werd WILLEM III

---

1) D'ESTRADES, *Lettres*, I, 99—103; WILLEM II aan D'ESTRADES, 2 Sept. 1650; MAZARIN aan denzelfde 15 Sept. 1650, en *Projet de Traité* ('s Hage 20 Oct. 1650) fait entre M. le Prince d'Orange GUILLAUME et M. le Comte D'ESTRADES en 1650; (Articles secrets) »Le Roi consent que M. le Prince d'Orange ait *Anvers*, et le Marquisat du Saint Empire en propriété," enz.

2) »Que le Roi et M. le Prince d'Orange *rompront* en même tems le 1 Mai 1651 avec CROMWELL; — comme aussi de n'entendre à aucun accommodement avec *l'Espagne*, que de concert entre le Roi et M. le Prince d'Orange."

3) *Verbael van* BEVERNINGH, bl. 220, 235. Voorspelling van CROMWELL: »dat dese (WILLEM III) gebooren uyt de eenige Doghter van den overleden Koningh *met die adspirerende grootheyt soude opwassen.*" — Z. wijders Mr. NEDER

voor de verheven taak die hem verbeidde, gevormd. Met taai geduld oefende hij zich in de pligten van den toekomstigen Constitutionelen Monarch van Groot-Britannië, terwijl hij als Stadhouder met vaste hand de teugels van het Bewind voerde.

Het heldenbedrijf van den Krijgsman, die het Vaderland door de zamenspanning van LODEWIJK XIV en KAREL II met den Bisschop van Munster, in 1672 op den rand des afgronds gebragt, met onbezweken kloekheid redde en van de tegenwoordigheid der vijandelijke benden bevrijdde, ligt buiten het bestek van dezen arbeid. Bekwame pennen hebben de roemrijke daden van den Stadhouder-Kapitein-Generaal vereeuwigd. — Maar ook de Staatsman en Regent, die aan het hoofd der kleine Republiek geplaatst, eerlang met den Geweldenaar van *Versailles* wedijverde, en in zijne bezorgdheid voor het lot van Europa alom en tot het laatste levensuur, de kunstenarijen van het Fransche Kabinet bespiedde en verijdelde; ook hij, die de Coalitie stichtte, welke den opgeblazen Alleenheerscher van Frankrijk gedurende den Spaanschen Successie-oorlog, zoude noodzaken een' Raadpensionaris van Holland te voet te vallen, ook die Staatsman en Regent is in onze dagen in de treffelijke werken van Fransche en Engelsche Geschiedschrijvers, die den weleer gevreesden tegenstander en den stuggen hooghartigen Koning onpartijdig hebben leeren waarderen [1]), naar eisch gehuldigd. — Onze taak in deze Inleiding, zal zich daartoe bepalen, de gelegenheden aan te stippen, bij welke het diplomatisch talent van WILLEM III zich vooral geopenbaard heeft. — Maar ook bij deze beknopte vermelding zal het noodig zijn, het standpunt in het oog te houden, waarop de Prins zich zoowel vóór als na zijne verheffing eerst tot het Stadhouderschap, sedert tot den Brit-

---

MEYER V. ROSENTHAL, *Geheime Brieven van de Gezanten* BEVERNINGH en NIEUPOORT, in NIJHOFF's *Bijdragen* (1856) bl. 299.

1) GUIZOT, MIGNET, HALLAM, MACAULAY.

schen troon, heeft bevonden. — Immers treffen wij den veelbelovenden knaap en jongeling, als ***kind van Staat*** onder de leiding van DE WITT aan [1]); den Stadhouder in dagelijksche verkeering met FAGEL; den Koning in regelmatige en veeljarige briefwisseling met HEINSIUS. — Wilde men de zeer verschillende omstandigheden, door welke iedere dezer persoonlijke betrekkingen gekenmerkt was, voorbijzien, men zoude noch de bezwaren, met welke de Vorst te kampen had, genoegzaam wegen, noch de voorregten en uitnemende hulpmiddelen schatten, die hem meer dan eenigen voor- of nazaat, ten dienste stonden, om het rusteloos nagejaagd doel te bereiken. — Wanneer WILLEM's lofredenaar, MACAULAY, de redenen ontvouwt, waarom de Koning nevens het krijgsbestier ook het opperbeleid der Buitenlandsche Zaken van Groot-Britannië behield [2]), haalt die fijne opmerker het verleden op en herdenkt hij, hoe menigwerf de Stadhouder, de geheime ontwerper van het Verbond van *Augsburg* [3]), die het Vasteland tegen LODEWIJK XIV in het harnas had weten te scharen, de eigenschappen en kundigheden van den onderhandelaar met vreemde Kabinetten had ten toon gespreid. — Voor dien tak van het Staatsbeheer kon hij veilig de voorlichting van een verantwoordelijk Minister ontberen: onder zijne nieuwe raadslieden vond hij er zelfs geen, die hem in dien werkkring evenaarde. — Het was de rondborstige belijdenis der eerlijke Engelsche pers, dat WILLEM grondiger dan iemand, de belangen van dat Departement kende [4]). — Maar waar anders dan

---

[1]) *Resol. der Staten van Holland*, 15 April 1666. AITZEMA, *Saken van Staet*, XII[e] Deel, 46[ste] B. bl. 246 volg.

[2]) *History of England*, Ch. XI (A. 1689) WILLIAM *his own minister for foreign affairs.*

[3]) Ch. VII (Julij 1686) »The name of WILLIAM did not appear in this instrument: but all men knew that it was his work."

[4]) »He has better knowledge of foreign affairs than we have." (by MACAULAY) *An honest Commoner's Speech.*

te *'s Hage*, in dat middenpunt der Negotiatiën, had de diplomatische bedrijvigheid van den Prins van Oranje het meest uitgeblonken? waar anders dan te *'s Hage*, had die bekwaamheid zich allengs ontwikkeld, door de ervaring der voormalige medearbeiders van DE WITT gelouterd en onderschraagd?

Staan wij derhalve het eerst stil bij het tijdperk van 1650 tot 1672, dat hoe ongunstig, geenszins onvruchtbaar geweest is voor de oefening en opscherping van den politischen zin van den verdrukten telg der *Nassaus* en der *Stuarts*. Bij voorkeur werd hem door zijne Moeder de Prinses *Royale*, later door zijne Grootmoeder AMALIA VAN SOLMS, gemeenlijk de Prinses *Douairière* genoemd, het besef van zijne hooge Engelsche afkomst ingeboezemd [1]. — Vandaar de fierheid waarmede de jongeling, bij zekere ontmoeting met den Franschen Ambassadeur, op aansporing zijner nabestaanden en dienaren, zijn rang niet zoo zeer als afstammeling van WILLEM I dan als Prins van koninklijken bloede [2], openlijk handhaafde tot dat DE WITT het geschil ijlings vereffende. — Vandaar ook dat de Prins den blik onafgebroken op Engeland gevestigd hield, op het Rijk, waar zijn Oom KAREL II, in 1660 hersteld, met of zonder Parlement regeerde; eene vooringenomenheid en overhelling tot zijn natuurlijken beschermer, welke D'ESTRADES zich te vergeefs beijverde, in neiging tot Frankrijk te verkeeren [3]. — Maar 's Prinsen oorsprong uit

---

1) Z. bij AITZEMA, *Herstelde Leeuw*, bl. 342 volgg. de *Propositions d'accord entre S. Alt. Royale, Madame la Princesse Douarière, et Monseig^r l'Electeur de Brandebourg, touchant la tutelle du Prince.*

2) LODEWIJK XIV zelf schreef aan D'ESTRADES (30 Mei 1664) II, 432: »J'apprens qu'on a murmuré dans la Cour d'Angleterre contre l'ordre que Madame la Princesse d'Orange (AMALIA) envoya à son (petit) fils de descendre à la promenade et de faire retirer son carosse; — quelqu'un a dit, que vous aviez bien plus prétendu du Prince que les autres Ambassadeurs des Princes ses Ancêtres, *lesquels n'avoient pas*, comme ce lui-ci, *l'honneur d'être petit-fils de Roi*."

3) *Lettres* IV, 125 (18 Febr. 1666): »il lui pourra facilement donner des impressions d'être *dans les intérêts de Votre Majesté, et quitter ceux d'Angle-*

een Duitsch geslacht en de echtverbindtenis der dochter van FREDERIK HENDRIK, LOUISE, met den Keurvorst van Brandenburg, wezen vroegtijdig nog eene andere rigting aan, die sedert in WILLEM's Politiek doorstraalde, en in den onwankelbaren strijd tegen den Franschen Veroveraar de schakel werd, welke de belangen van Groot-Britannië en Nederland, voortaan als *Zeemogendheden* onafscheidelijk, met die van het Duitsche Rijk vastklonk. — En waar de banden van maagschap met de over-Rhijnsche Vorsten door het goud of de vleijende beloften van LODEWIJK XIV zouden hebben kunnen losgemaakt worden, daar bezat de Stadhouder-Kapitein-Generaal in de Capitulatiën tot het in dienst nemen van Duitsche troepen en in de onbekrompen Subsidie-Tractaten door H. H. M. op zijn voorslag aangegaan of ingevolge zijne lastgeving en met waarborg van latere bekrachtiging geteekend [1]), eene onuitputtelijk vloeijende hulpbron. — De kiem dier handelingen, de grond van die toenadering, die slechts behoefde te worden onderhouden en aangekweekt, om aan een welgeordend en langdurig Bondgenootschap het aanzijn te geven, lag gewis in de persoonlijke verhouding der talrijke Leden van het Duitsche Rijk tot hunnen bloed- en aanverwant, het Eminent Hoofd der Republiek. Zoo werd tevens de weg geopend voor de verheffing van den Keurvorst van Hannover tot den Britschen troon, als opvolger van Koningin ANNA.

Wij hebben zekeren klem gelegd op die ingeschapen of

---

terre, où il est assez porté par la mauvaise éducation qu'il a eue." (D'ESTRADES aan den Koning).

1) »*Syne* Hoocheyt heeft geauthoriseert ende authoriseert hiermede de Heer C. C. RUMPF, Resident van den Staet (te Stockholm) omme met de Heeren Ministers van deselve S. M^t te convenieeren ende verdragen over *het overdoen van ses duysent man* uyt S. Mt Rycken en Landen naer desen Staet, belovende voor goet, vast en van waerde te houden — *en te besorgen*, dat de voorsz. Conventie ende Tractaet by de H. M. H. Staten Generael — *sal werden geagreeert en eratificeert.* Aldus gedaen op het *Loo* den 4 Sept. 1688. *G. H.* Prince *d'Orange*."

zeer vroeg ingedrukte gevoelens, wier invloed op 's Prinsen gedrag en zienswijze onloochenbaar is. — Eene Engelsch-Duitsche voogdij en opleiding moest diepe sporen achterlaten, al werd de vaderlandsche taal van den grijzen Heer VAN ZUILICHEM [1]), nog rijker welligt in menschen- dan in boekenkennis, niet versmaad. — In de bekommering althans over de Engelsche »grondregels," den jongeling te vast ingeprent, om die zoo spoedig te ontleeren [2]), vonden de Hollandsche Staatsleden, zoolang de oorlog met KAREL II duurde, een aannemelijke verdediging, om den aandrang tot WILLEM's bevordering te stuiten. — »Ick hebbe UEd. meldt DE WITT aan VAN BEUNINGEN, voor desen bekent gemaeckt, dat de inclinatie van de Leden van haer Ed. Groot Mog. Vergaderinge my toescheen soodanigh te wesen, dat voor den Heere Prince van *Orange* geen *avancement* met toestemminge van haer Ed. Groot Mog. was te hopen, soo lange hy niet en was *gedetascheerd* van die geene, die met reden voor *Engelsch-gesinden* konnen werden gehouden [3])." — Men dacht aan een' stelselmatigen toeleg, om den Koning van Engeland door den zoon zijner zuster in de Republiek te doen heerschen [4]). — Reeds in den tijd zijner omzwerving had KAREL aan het kind de ridderorde van den Kouseband geschonken en bij den zegetogt uit *Breda* naar Londen terugkeerende, had hij de belangen van den negenjarigen knaap, zelfs in geschrift aan de Staten van Hol-

---

1) CONSTANTINI HUGENII *de Vita propria Sermonum inter liberos Libri duo:* L. II, v. 1037: »Te quoque jam rerum a teneris GULIELME, capacem Perdocui," enz.

2) WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* XIII, 200 (A. 1666).

3) DE WITT, *Brieven*, II, 225 (1 April 1666) P. SIMONS, JOHAN DE WITT *en zijn tijd*, II, 126.

4) *Resol.* 10—13 April 1666; AITZEMA, XII, 46ste B., bl. 242—244: »maer wat belanght een Edelman, ghenaemt BROMLEY, wesende een Engelsman, ende door den Koningh van Groot Brit. in 't Hof, ende by den persoon van Syn Hoogheyd ghestelt, dat deselve — *zal worden gerenvoyeert.*"

land aanbevolen [1]). — Gelijke pogingen wendde hij sedert bij de Zeeuwen aan, wier gehechtheid aan het Huis van Oranje hij waardeerde. — Op zijn voorbeeld, — de herinnering mag inderdaad *tragisch* heeten, wanneer men zich de omwenteling van 1688 en den onttroonden Schoonvader voor den geest plaatst — op zijn voorbeeld schreef ook de Hertog van *York*, de latere JACOB II, met nadruk aan de laatstgenoemde Staten [2]). — Geene vertoogen ten behoeve van den wees, waren na den onverwachten dood der Prinses *Royale* gespaard; een van hare Edellieden, in dienst van den Koning overgegaan, met name SYLVIUS, onderhield hier te lande, midden in den krijg, eene den Raadpensionaris DE WITT slechts gedeeltelijk bekende briefwisseling; en nog vóór het uitlekken der hoogverraderlijke verstandhouding van BUAT [3]), had men zich gedrongen gezien, een' der Engelsche dienaren dóor KAREL aan het Hof van zijn' neef verbonden, wegens zijn al te heftigen ijver te verbannen. — Gelijktijdig bewerkstelligde men eene geheele zuivering van het personeel, dat den Prins omringde; die nu, op het ernstig verzoek van zijne zorgvuldige en steeds onverdoofd wakkere Grootmoeder, tot *kind van Staat* aangenomen was. Zoo kwam WILLEM III in onmiddellijke betrekking tot den Raadpensionaris, die als voorzag hij de onvermijdelijke verheffing van ORANJE tot de voorouderlijke ambten [4]), ernstig en naauwge-

---

1) 1 Junij 1660. »D'autant que je laisse icy entre vos mains la Princesse, ma soeur, et le Prince d'Orange mon nepveu, deux personnes qui me sont extremement chères," enz., bij SIMONS, I, 265.

2) *Lettre de sa Royale Maté* CHARLES II *aux Havts et Puissants Seigneurs les Estats de Zelande* (uit Londen, 10 Aug. 1660). *Lettre du Compte de Jorcq* (sic) *aux Etats de Zelande* (gelijke dagteekening); bij AITZEMA, XIVe Deel, 48ste B., bl. 502.

3) Zie bij AITZEMA, XIIde D., 46ste B., bl. 355, den brief van BUAT (9 Maart 1666) aan ARLINGTON: »Jo vous laisse à penser (cher Milord) quand la paix sera faite, en quel bon estat Sa Majesté et *mon petit Maistre* sera ici; ouy je dis encore, *qu'il sera le plus grand Roy du monde.*"

4) AITZEMA, XIVe Deel, 48ste B. bl. 495: »ende de Heer R. P. DE WIT quam

zet het vereischt toezigt op de vorderingen van den kweekeling oefende. — Met den overgang van den pleegzoon uit de hoede der Grootmoeder in die der anti-Stadhouderlijke Regenten, waren bijzonderheden gepaard, welke hier niet verzwegen mogen worden. — Bij het uiten der begeerte, dat de Staten van Holland »uit liefde voor het Huis van Oranje," de zorg der verdere opleiding zouden gelieven te aanvaarden, had AMALIA VAN SOLMS voorgedragen [1]), hoe zij haren »zoonszoon nu hebbende gebragt tot in het zestiende jaar zijns ouderdoms," en alzoo tot jaren van oordeel en onderscheid, zich thans ten hoogste bekommerd vond om hem zoodanig onderrigt te verschaffen, waardoor hij »de goede en heilzame regten, privilegien en *maximen* van den Staat grondelijk zou mogen begrijpen en erkennen en daardoor in tijd en wijle te bekwamer worden tot dienst en luister van den Staat [2])." — Over dit bescheiden, al te nederig verzoek waren de vurige voorstanders van den Prins, bepaaldelijk de Staten van Zeeland, zeer gebelgd. Deze meenden, dat de bevordering van WILLEM III tot de waardigheden van zijn geslacht niet langer mogt uitgesteld worden; dat ten minste zijne inleiding in den Raad van State, waarin zijn doorluchtige Vader en Grootvader nog jonger zitting hadden verworven, de echte »*school en Academie*" tot inscherping der beginselen van regeerkunde zoude zijn [3]). Dáár, zeiden zij, was overvloedige gelegenheid

---

alle *Maendagen* examineren, ende sien watter gedaen was, hem in saecken van de Regeringh onderwysende. Anders was noch noyt yemant van syne andere *Educatoren* verschenen." Z. voorts het getuigenis van BURNET bij SIMONS, I, 130, III, 141 volg.

1) *Memorie* van 2 April 1666 bij AITZEMA, XIIe Deel, 46ste B., bl. 235.

2) D'ESTRADES aan den Koning (8 April 1666) *Lettres*, IV, 202: »V. M. verra par la copie du Mémoire que Mad. la Princesse d'Orange a présenté à l'Assemblée de Hollande, comme elle les prie de prendre soin de l'éducation de M. le Prince d'Orange en termes fort respectueux et soumis. — Elle s'est fort brouillée avec les Députez de la Province de Zélande."

3) 16 April 1666. AITZEMA, t. a. p. bl. 237 volg.

tot verkrijging van wetenschap der zaken van *Staat*, *Militie* en *Finantie*. — Maar de schrandere *Douairière*, de kaart des lands beter kennende en overtuigd dat de onrijpe poging der Zeeuwen, in weerwil van hunne plegtige en talrijke Deputatie [1]), zoude mislukken, had zich willen vergenoegen met een maatregel, die op het *kind van Staat* aanvankelijk eenige blijken van politische belangstelling der Hollandsche Regenten deed nederdalen. — Deze, terwijl zij het verzoek der bejaarde Prinses inwilligden, lieten niet na, zooveel doenlijk, haren kleinzoon aan de besmettelijke aanraking met Engelsche vertrouwelingen te onttrekken [2]). — Ook de verwijdering van ZUILESTEIN, WILLEM's Gouverneur, was eene dier onverbiddelijke voorzorgen, in de hedendaagsche hofhouding der Constitutionele Monarchen meer dan eens toegepast. — Aandoenlijk is het verhaal van D'ESTRADES, wiens tusschenkomst de anders zoo fiere jongeling met tranen in de oogen te vergeefs inriep, om den man, die hem zoo dierbaar was, te mogen behouden [3]). — Alle andere schikkingen liet hij zich rustig en gelaten wèlgevallen; mag men den Franschen Ambassadeur gelooven, zoo was de Prins zelfs in 't algemeen over de verwisseling van het personeel zijner onderhoorigen niet ontevreden en klaagde hij bitter over het wanbestuur, hetzij dan van de Grootmoeder of van hare gunstelingen [4]). — Doch,

---

[1]) D'ESTRADES, IV, 194: »vingt-huit Députez de la Province de Zélande, qui étoient venus exprès pour demander son rétablissement."

[2]) D'ESTRADES, IV, 203: »qu'ils ont résolu de chasser tous les Anglois ses domestiques, entre autres un gentilhomme que le Roi d'Angleterre lui a donné, qui a beaucoup d'esprit, et qui avoit crédit auprès du Prince."

[3]) IV, 223 (15 April 1666): »et me pria la larme à l'oeil de parler à Monsieur DE WIT pour lui laisser Monsieur DE ZUYLESTEIN." Verder (22 April 1666) IV, 242: »Le Prince d'Orange en est malade de regret."

[4]) D'ESTRADES, IV, 242: »Le Prince d'Orange — a fait un discours à ses nouveaux Tuteurs qui les a fort surpris, comme aussi la Princesse Douairière, *avec qui il est fort mal;* il leur a dit — qu'on vendoit tous les jours de ses terres à vil prix, qu'on ne payoit aucune de ses dettes; — qu'il sçavoit que

dat de geliefde ZUILESTEIN hem ontrukt zoude worden, dit hartzeer kon hij niet verkroppen. — In deze gehechtheid aan den boezemvriend, herkent men het gevoel, dat den Stadhouder en Koning sedert aan den getrouwen BENTINCK, den lateren Hertog van *Portland* verbond; een gevoel, uit de opregtste verkleefdheid ontstaan en beantwoord met een dienstbetoon, op hetwelk de Monarch onbepaald rekenen kon [1]). — Zal men dan niet geregtigd zijn, de goede uitkomst van WILLEM's ondernemingen voor een niet gering deel ook daaraan toe te schrijven, dat de doorgaans stroef-gebiedende Held en Staatsman niet schroomde zijn gemoed geheel uit te storten bij hem, wien hij zijner waardig had gekeurd, en wiens ijver geene grenzen kende?

Wat overigens DE WITT's verdiensten jegens die opvoeding hem aanbevolen, betreft, wij willen die niet verkleinen, maar meenen nogtans, dat hoe uitstekend de lessen konden zijn, welke de onvermoeid-bedrijvige Raadpensionaris zich verledigde den Prins te geven [2]), de vrucht van dat onderwijs niet zal beantwoord hebben aan eene zoo zeldzame vereeniging der theorie van het Volkenregt met de werkdadige Politiek. Alle vertrouwelijke verkeering was tusschen den alvermogenden leeraar en den mishandelden, innig wrokkenden toehoorder ondenkbaar. — Ook VAN GENT, ZUILESTEIN's opvolger, kon er niet in slagen, den betreurden voorganger uit 's Prinsen aandenken te wisschen. — Onzes inziens heeft niets zoozeer de ontwikkeling van den koninklijken wees verhaast, als de buitengewone toestand, waarin deze, beurtelings het voorwerp

---

jusques à sa table l'on devoit au boucher, au boulanger, et aux autres marchands des années entières," enz.

1) Z. vooral MACAULAY, *Hist. of England*, Ch. VII (A. 1687) His friendship for BENTINCK.

2) BASNAGE, *Annal. des Prov. Unies*, T. II, 46: »M. DE WIT alloit tous les matins (?) examiner ses maîtres, et les leçons qu'on lui donnoit sur la politique et les mathématiques." Z. ook GROEN V. PRINSTERER, *Handboek* § 380.

van den haat of van de liefde der bovendrijvende of onderliggende staatspartijen, tot 1672 verkeerde. — Vroeg blonk zijn menschkundig doorzigt uit en hooge verwachtingen koesterde D'ESTRADES van zijne geveinsdheid [1]), die het niet aan betuigingen van genegenheid liet mangelen. — Een tijd lang vleide de Gezant zich, den jongeling voor de belangen van LODEWIJK XIV te zullen winnen en aan Engeland te ontscheuren; ook de drukke bezoeken van DE WITT en de schijnbare toenadering tot den Raadpensionaris gaven aan de Douairière eenige achterdocht [2]), die echter welhaast hersenschimmig bleek te zijn. — Gelijk de grootmoederlijke voogdij onmerkbaar was afgeschud, zoo werd het toezigt van VAN GENT eensklaps beschaamd door ORANJE's listig bedacht vertrek naar *Middelburg*, waar den aanstaanden Stadhouder, met gejuich ingehaald, eene schitterende hulde verbeidde, die al gold zij voor het oogenblik den *Eersten Edele* van Zeeland [1]), in het verschiet den val der heerschende partij aankondigde. — Niettegenstaande of veeleer door de verdrukking zelve, was WILLEM III in den kleinen kring van zijne ambtelooze afzondering, ongemeen in staatsbeleid gevorderd. Reeds op dien jeugdigen leeftijd vereenigde hij drie eigenschappen, welke hem daarna zoo dikwerf als onderhandelaar te stade zouden komen; hij was, op het voorbeeld van AMALIA VAN SOLMS [4]), zeer mistrouwend en achterhoudend, en toch bezat hij in hooge mate de gaaf anderen tot zich te trekken en te overreden; daarbij ging hij zelfstandig, naar een welberaamd plan te werk. Zoo had hij bij dien fijn ontworpen togt naar Mid-

---

[1]) D'ESTRADES, IV, 245: »Ce Prince a de l'esprit et aura du mérite. Il est *fort dissimulé*, et n'oublie rien pour venir à ses fins." (22 April 1666).

[2]) D'ESTRADES, IV, 242: »il a presque tous les jours des conférences secrètes avec lui, dont la Douairière a pris un si grand ombrage, qu'en ayant gourmandé ledit Prince," enz.

[3]) BASNAGE, II, 46, suiv.

[4]) D'ESTRADES, IV, 265, (6 Mei 1666), »quoiqu'elle soit fine et méfiante" enz.

delburg, onder voorwendsel van jagtvermaak, zijne bewakers kunnen verschalken [1]), en niet enkel loosheid, maar ook eene verwonderlijke veerkracht ten toon gespreid. Zijn vlugge, heldere geest had D'ESTRADES al vroeger meer dan eens getroffen [2]). — Moeijelijk is het te bepalen, hoeveel de Prins van het bestier van de algemeene zaken stelselmatig verwijderd, vóór de gebeurtenissen van 1672 aan de wenken en raadgevingen van zijne ervaren Grootmoeder verschuldigd was in het bezigen der gewone roerselen en drijfveren van de Politiek, in het bespieden der geheimen van de Diplomatie. — Maar, al meenen wij aan de Douairière niet dien beslissenden invloed op zijne vorming en ontwikkeling te moeten toekennen, welken zij volgens TEMPLE, daarop heeft geoefend [3]), vermits de bloote herinnering aan de hooggaande en duurzame oneenigheid tusschen de Prinses Royale, WILLEM's Moeder en AMALIA, hem jegens laatstgemelde niet gunstig kan hebben gestemd, terwijl ook het aanmerkelijk verschil van jaren de vrije wisseling van gedachten tusschen hen moet hebben belemmerd, zoo zijn wij integendeel geneigd die kennis van personen en zaken aan 's Prinsen omgang met vrienden en tegenstanders, in 't bijzonder met de uitheemsche Ministers te 's Hage, in zekere mate toe te schrijven. — Hij zag zich beurtelings door Engelsche en Fransche, door Spaansche en

---

[1]) BASNAGE, t. a. p. (Sept. 1668) »Tout jeune qu'il étoit, et quoiqu' observé par d'habiles surveillans, il n'avoit pas laissé de former une intrigue de cette conséquence, et de la faire réussir."

[2]) D'ESTRADES, IV, 125: »comme il a de l'esprit infiniment" (18 Febr. 1666) V, 380 (30 Junij 1667) »et je puis assurer, moi D'ESTRADES, que le Prince d'Orange ayant autant d'esprit et d'ambition comme il en a," enz.

[3]) »C'était une femme du meilleur esprit et en général du meilleur sens que j'aie jamais connue, et je ne doute pas, que le Prince (WILLEM III) n'ait tiré de cette vertueuse Princesse, aussi bien que de ses trois illustres ancêtres, le principe de toutes les grandes qualités qu'il posséde." — Z. bij DE GROVESTINS, *Hist. des luttes et rivalités politiques*, II, 530.

Brandenburgsche Gezanten [1]) bezocht en gevleid. Hij bespeurde en hoorde, hoe zij het gewigt van zijn persoon waarderende, met het schrikbeeld zijner verheffing tot het Stadhouder- en Kapitein-Generaalschap, het gezag van den Raadpensionaris DE WITT ondermijnden of schraagden [2]); — hoe de vreemde Kabinetten die verheffing voorstonden of als strijdig met hunne inzigten, dwarsboomden en ontrieden. — Het verslag der zendingen van CONSTANTIJN HUYGENS naar Brussel en Parijs, naar Londen en weder naar Frankrijk ter handhaving of tot herstel der souvereine regten van zijn Heer in het Vorstendom Oranje, door LODEWIJK XIV, naar luim of uit staatkunde, nu eens geschonden, dan weder erkend en nogmaals vertreden, heeft 's Prinsen blik in de ware gesteldheid der dingen gewis opgescherpt en verruimd [3]). De onbekrompenheid, die een voornaam gedeelte der Archiven van het Stamhuis heeft ontsloten, zal niet altijd aan het licht onthouden wat van de rijke briefwisseling van den Heer VAN ZUILICHEM, AMALIA's beproefden raadsman en gevolmagtigde, tot hiertoe achter grendels bewaard wordt. De titels alleen dier stukken, al stonden dan ook familie-belangen meer bepaaldelijk op den voorgrond, wekken het vermoeden van hunne hooge waarde voor de geschiedenis van onze buitenlandsche betrekkingen [4]). — Het zal genoeg

---

1) Z. wegens de mislukte poging der Ministers van den Keurvorst ten behoeve van den Prins, DE WITT, *Brieven*, II, 214 volg. (18 Maart 1666. Aan VAN BEUNINGEN).

2) D'ESTRADES, V, 381 (30 Junij 1667): »Nous remarquons fort bien que le Sieur DE WIT, pour gouverner seul, s'opposera toujours aux avantages du Prince, et *se servira du nom de Votre Majesté* pour porter les Villes à lui donner l'exclusion," enz.

3) C. HUGENII, *Sermon.* L. II v. 711. *Legor ad* LEOPOLDUM *Austriacum;* v. 720 *ad* JOANNEM *Austriacum;* v. 735 *ad* LUDOVICUM XIV *Galliae Regem;* v. 780 *Inde bis ad* CAROLUM *M. Brit. Regem;* v. 797 *Mittor Arausionem.*

4) *Brieven van Hare Hoogheid aan mij in de Commissie van Oranje, Domestica Principum* en *Mariage d'Angleterre;* voorts *Lettres de Grands à moi* (CONSTANTIJN HUYGENS) 1632—1659 en (4 boekdeelen) *Brieven van luiden*

zijn te herinneren, dat DE WITT den Ambassadeur VAN BEUNINGEN aanbeval, »een wakend oog te houden" op hetgeen HUYGENS bij het Fransche Hof zoude »*mogen negotieren;* hebbende bedencken," voegde hij er bij, »dat hy wel lightelyck aldaer de beste officien voor desen Staet, ende particulierlyck voor haer Ed. Groot Mog. niet en sal doen [1])." De Raadpensionaris hield zich overtuigd, dat de Koning en zijne Ministers wel zouden begrijpen, »dat het gesagh van den Prince VAN ORAIGNE in den Staet, t' eenemael was tegens de interessen van Vranckryck, vermits den gemelde Prince altydts de Engelsche partye houden zou, soo ten reguarde van syn naebloetverwantschap aen die syde, als door de opvoeding van Engelsche mannen en wyven [2])." — Het bleek bij de uitkomst der door het onverdroten geduld van ZUILICHEM ten laatste verkregen ontruiming van het Vorstendom, dat het crediet van zijne meesteres de Douairière, te Parijs grooter was dan VAN BEUNINGEN onderstelde. — Hoe *bitter gehaat* en hoe *weinig geacht* [3]) de Prinses dáár ook ware, de schoonmoeder van den Keurvorst van Brandenburg moest door LODEWIJK XIV, in zijne verhouding tot het Duitsche Rijk, worden ontzien [4]); het was den Franschen Monarch niet onbekend, hoeveel AMALIA VAN SOLMS op haren schoonzoon vermogt. — Maar die Vorstin, gelijk meer dan eens werd aangemerkt,

---

van Staat in de Vereenigde Nederlanden aan mij. (BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, *Overzigt van het Nederlandsche Rijks-Archief*, bl. 40 volg.).

[1]) DE WITT, *Brieven* (6 Oct. 1661), I, 440.

[2]) *Brieven*, t. a. p.

[3]) Eigen uitdrukkingen van V. BEUNINGEN (30 Nov. 1661). *Brieven* van DE WITT, I, 463.

[4]) D'ESTRADES, *Lettres*, III, 159 (17 April 1665. De Minister LIONNE aan den Gezant): »Si la Princesse d'Orange avoit dessein de regagner entièrement et facilement les bonnes graces du Roi, elle en a — un moyen, mais que S. M. estimeroit beaucoup; — elle n'auroit — qu'à employer le grand crédit qu'elle a auprès de l'Electeur de Brandebourg," enz. Z. wijders III, 156, 197, 199 (29 Mei 1665. LODEWIJK aan D'ESTRADES), 212.

naarmate zij meer en meer van Frankrijk was vervreemd, helde tot Spanje over en heulde met GAMARRA tegen D'ESTRADES en DE WITT [1]). — Wordt eenmaal het diplomatisch bedrijf van HUYGENS voor ons ontsluijerd, wij zullen dan vernemen, wat hiervan den meest belanghebbende, WILLEM III, kenbaar werd of verborgen bleef. Van dien tijd af moet de Prins, met meerder of minder doorzigt, vriend en vijand hebben onderscheiden, en in zijn' afkeer van het Fransche Kabinet, door de Engelsche afkomst en opleiding aangekweekt, de beteekenis van eene aansluiting aan de Spaansche Nederlanden en aan den Keurvorst, zijn' Voogd, op den juisten prijs geschat hebben. Zoolang het Fransche Kabinet staat maakte op de toegeeflijkheid van DE WITT ten aanzien van 's Konings gedrag jegens Spanje, en derhalve de zijde van den Raadpensionaris hield [2]), had de Prins in LODEWIJK een' natuurlijken wederstrever van zijne verheffing te vreezen. — In den oorlog der Republiek met KAREL II, was de Fransche Monarch, hoe slap dan ook zijn bijstand ware en hoe dubbelzinnig zijne lijdelijke houding tijdens de roemrijke bedrijven der Nederlandsche vloot op de Theems, onze bondgenoot. — Maar nog was de vrede van *Breda* niet gesloten, of de verreziende VAN BEUNINGEN berigtte reeds den 20 Mei 1667, als voorspelde hij de gebeurtenissen, welke vijf jaren daarna plaats grepen: »De waerheydt is, dat men hier met er tydt sal traghten *Engelandt* te gewinnen, om het niet alleen van Spaigne gesepareert te houden; maer ook tegens de *ombrages*, die men in dese conjuncture, van haer Hoog Mog. soude mogen hebben, te gebruycken. Ende is by een van de Heeren Ministers geseyt: *si les Hollandois se remuent, on leur jettera sur les*

1) D'ESTRADES, III, 481 (29 Oct. 1665): »Ladite Princesse Douairière agit *sous main* tant qu'elle peut contre la cabale du Sieur DE WIT, appuyant celle d'Angleterre et d'Espagne." En IV, 265 (6 Mei 1666).

2) D'ESTRADES aan den Koning, 30 Junij 1667 (*Lettres*, V, 381): »nous ne voyons pas quel fruit V. M. peut tirer de *continuer* à le favoriser," enz.

bras le Roi d'Angleterre; ende men soude het apparentelyk in sulken geval doen, indien men konde, en ook Sweden ende den *Bisschop van Munster*. Omtrent alle hetwelcke waerschynelyck is, dat men hier sigh ten grooten deele op syn *gelt* verlaet, ende op de kraght, die 't selve in Engelandt heeft, door de wegh van *corruptie* [1])." — En bijna gelijktijdig uitte D'ESTRADES het gevoelen, dat LODEWIJK nimmer van DE WITT [2]), maar wel van den krijgshaftigen zin en van de eerzucht van WILLEM III eene vereeniging der Fransche en Nederlandsche legers tegen Spanje had te wachten [3]). — De Ambassadeur lette niet genoeg op het verschil van het verleden en het tegenwoordige; de dagen van FREDERIK HENDRIK en van WILLEM II waren voor immer verdwenen, en na het verloop van weinige jaren, zoude integendeel de Prins van Oranje als Opperbevelhebber de verbonden magt van Spanje en Nederland aanvoeren, om den Koning van Frankrijk uit de Belgische gewesten te verdrijven [4]). — De onverzadelijke Veroveraar vond zich in den Stadhouder, zoowel als in den Raadpensionaris bedrogen. — Deze had niets vuriger gewenscht, dan met D'ESTRADES op den voet van ongestoorde welwillendheid te kunnen blijven. Doch zijne vaderlandsliefde mogt in LODEWIJK's geweldadige aanranding van Zuid-Nederland het gevaar niet miskennen, dat de Republiek als eene zoo verleidelijke en weerlooze prooi bedreigde. Vandaar het geniaal gewrocht

---

1) VAN BEUNINGEN uit Parijs, in DE WITT's *Brieven*, II, 507. Z. ook Mr. H. A. VAN DIJK, *Bijdrage tot de Gesch. der Nederl. Diplomatie* (1668—1672), bl. 88.

2) D'ESTRADES, t. a. p.: »Ainsi V. M. ne tirera aucun avantage en le *soutenant* (DE WITT), ni même aucune espérance de l'obliger par cette direction, de s'employer près des Etats pour se joindre aux armes de V. M. contre l'Espagne," enz.

3) »Si le Prince d'Orange étoit rétabli, — il auroit bientôt acquis des amis — pour faire prendre une bonne Résolution aux Etats *de se joindre à la France contre l'Espagne*" (30 Junij 1667).

4) BASNAGE, II, 521 en DE GROVESTINS, II, 507 (A. 1674).

van DE WITT's en TEMPLE's broederlijk overleg, de *Triple Alliantie*, met Engeland en Zweden geteekend, de stoute greep, die den overmoed van Europa's belager voor eene wijl bedwong, maar ook de onverbiddelijke wraakgierigheid van den diep gekrenkten LODEWIJK ontvlamde. — Hij zwoer het verderf dier hatelijke kramers en visschers [1]), die hem in zijne vaart hadden gestuit, bovenal van den Staatsman, die hunne buitenlandsche zaken met zoo uitnemende wijsheid bestuurde, en die in zijn oordeel over de wijdstrekkende inzigten van den Franschen Koning, door de vlugschriften van den Baron ISOLA [2]) gesterkt, het streven naar eene algemeene heerschappij onwankelbaar te keer ging. — De breuk was onheelbaar, nu het duidelijk was gebleken, dat, naar de meening van DE WITT, »Spanje te *abandoneren*, en de saeke op syn beloop te laeten," hetzelfde ware als »aen Vranckryck *geheel Nederlandt te schenken* [3])." — Nu moest alras de verhouding van LODEWIJK XIV tot WILLEM van ORANJE gewijzigd worden. — De Koning streelde zich met de hoop, van de regtmatige veete van den Prins tegen den Raadpensionaris en de gansche Loevesteinsche factie partij te kunnen trekken; hij wilde zich van den naijver en wangunst bedienen, die naar de verzekering van D'ESTRADES, zelfs bij voorname Leden der Regering, welke DE WITT onder zijne opregtste vrienden telde, BEVERNINGH en VAN BEUNINGEN niet uitgezonderd, wegens de ondragelijke aanmatiging der naaste betrekkingen van den Raadpensionaris,

---

1) LODEWIJK aan DE BONSY (11 April 1671] bij MIGNET, *Négociat. relatives à la succession d'Espagne*, III, 641: »les fanfaronades de ces *pêcheurs*." Verg. VAN DIJK, *Bijdrage tot de Gesch. d. Nederl. Dipl.* bl. 427.

2) D'ESTRADES aan den Koning, 17 Sept. 1667, *Lettres*, VI, 38, 40: »Il (DE WITT) me repondit, qu'il ne pouvoit desavouer que le livre de *l'Isola*, appellé *Le Bouclier d'Etat et de Justice* n'ait fait graud progrès dans l'esprit des peuples," enz. — LIONNE (13 Jan. 1668, VI, 220) dreigde met »*antidotes* ou *correctifs* de tous les poisons que prepare M. de *l'Isola*."

3) 6 April 1668 (*Brieven*, IV, 746). Aan JOH. MEERMAN en JOH. BOREEL. — Z. mede VAN DIJK, bl. 298.

meer en meer wortel schoot [1]). — Men waande de ontevreden gemoederen open te zullen vinden voor laaghartige inblazingen, en daardoor het glorierijk Bewind der Republiek, van den steun der schitterendste talenten beroofd, te verzwakken. — Als eerst, maar veelbeteekenend blijk van verkoeling, werd D'ESTRADES teruggeroepen en door POMPONNE [2]) vervangen, die van een' brief van LODEWIJK aan den Prins voorzien, den onwaardigen last ontving, verdeeldheid te zaaijen. Reeds had DE WITT met de heftige tegenspraak van den Pensionaris van Haarlem, GASPAR FAGEL, te kampen, die eerlang op voegzame wijze, uit de Staatsvergadering van Holland werd verwijderd door zijne benoeming tot Griffier van H. H. M. [3]) in welken veelomvattenden werkkring, die onmisbare medearbeider van WILLEM III bij Nederland's verlossing van het juk der Franschen, bij de handhaving van Europa's evenwigt en in het doorzetten der groote Engelsche onderneming, geheel rijp werd voor de netelige taak van Raadpensionaris, op den noodlottigen 20 Augustus 1672, getuige van den afgrijselijken moord van zijn' edelen voorzaat, met mannenmoed aanvaard.

In hoeverre de Markies DE POMPONNE, wiens verblijf hier te lande slechts kortstondig was, vermits hij in 1671 weder als Gezant naar Zweden vertrokken, spoedig na LIONNE's overlijden, tot Minister van Buitenlandsche Zaken werd bevorderd,

---

1) D'ESTRADES, 1 Dec. 1667, aan den Minister LIONNE, *Lettres*, VI, 155, 158: »Messieurs DE BEVERNING et VAN BEUNINGEN — ont déclaré hautement — que la République n'étoit pas libre si tous les emplois et les charges *dépendoient d'une seule famille;* »en voegt hij er later bij: »je vous dirai confidement, que *la pluralité des Césars* ne peut pas être ensemble."

2) Z. bij VAN DIJK, bl. 27, 29 de regelen uit MIGNET aangehaald; voorts DE FLASSAN, T. III, 373 suiv. »Le Roi recommandait à *Pomponne* de bien observer les mouvemens et inclinations du Prince d'Orange," enz. — (Instructie van 6 Febr. 1669).

3) BASNAGE, II, 130 (A. 1670).

in den geest zijner Instructiën gehandeld hebbe, moge duister zijn [1]), zooveel is zeker, dat de Oranje-partij eenige maanden na zijne aankomst, de hardnekkig betwiste zitting van den Prins in den Raad van State wist door te drijven. Evenwel niet vóór dat op aandrang van Holland, de overige Gewesten in de, naar men zich inbeeldde, altijddurende afscheiding der waardigheden van Kapitein-Generaal en van Stadhouder hadden bewilligd [2]). — Was er reeds in 1665 ernstig spraak geweest van eene Ambassade naar Engeland, aan welker hoofd Zeeland en andere Leden der Unie, die de belangen van het Stamhuis voorstonden, ORANJE wenschten te plaatsen [3]), thans begaf de Prins zich weldra door den getrouwen ZUILICHEM begeleid, ter bevrediging van eene steeds gekoesterde begeerte, naar het Hof van Koning KAREL [4]). In de beschouwing van hen, die het onweder hetwelk zich boven het Nederlandsch Gemeenebest zamenpakte, met bekommering uit de verte gadesloegen, was die reis, in verband gebragt met de beruchte zamenkomst van *Dover* [5]) in datzelfde jaar, geene onverschillige zaak. — Men weet hoe LODEWIJK XIV, nevens onedeler aanlokselen, de liefde, die KAREL aan zijne zuster de Hertogin van ORLEANS verbond, aan de Politiek dienstbaar had gemaakt en hoe ten gevolge van die ontmoeting, de verraderlijke af-

---

1) DE FLASSAN, T. III, 380. »On ignore si dès-lors, il s'attacha à réaliser cette partie de ses instructions qui lui faisait envisager *toutes les divisions qui pourraient arriver au dedans des Provinces-Unies, comme avantageuses au service du Roi.* — Des intrigues de ce genre n'étaient guère dans le caractère de *Pomponne.*"

2) 2 Junij 1670. VAN DIJK, bl. 76; SIMONS, III, 132 volgg.

3) D'ESTRADES, *Lettres*, T. III, 476 (26 Oct. 1665), 481, 491.

4) BASNAGE, II, 116. De afwezigheid van den Prins duurde van November 1670 tot Februarij 1671.

5) Verslag van P. DE GROOT, Ambassadeur te Parijs (8 Junij 1671), volgens WICQUEFORT, *Hist. M. S. des Prov. Unies*, L. 19: »Il y ajouta ce qu'il avoit appris de certain et de particulier touchant l'entrevue du Roi d'Angleterre et de la défunte Duchesse d'Orléans."

val van de Triple Alliantie was verkregen [1]). — Dat de Prins van ORANJE in een zoo bedenkelijk tijdgewricht naar Londen toog, moest op het minst bevreemden. — »D'aenstaende aenkomste van den Heere Churfurst van Brandenburgh tot *Cleve*, de toecomende reyse van *Madame* naer *Londen*, daerby, met permissie, gestelt wordt die geprojecteerde van Syn Hoogheyt myn Heer den Prince van ORANJE naer Engelandt, — zoo schreef de Nederlandsche Secretaris van Legatie uit Parijs, RUMPF, den 11 April 1670 [2]), — oordeelen veele verstandige en gaeuwe hersenen alhier, dat vry naedencken ende reflexie meriteert by dese seer duystere ende *facheuse* conjuncture van saecken ende tyden." — Hier zouden weder de nagelaten geschriften en bescheiden van HUYGENS, wien de Vorst in Engeland achterliet [3]), het noodig licht kunnen geven. Het wordt niet ontkend, dat de geheime bedingen van LODEWIJK en KAREL gunstige bepalingen voor WILLEM III behelsden [4]), wiens lot bij voorraad geregeld werd, alsof dit naar goeddunken, van het algemeen belang des Vaderlands door zelfzucht gescheiden had kunnen worden. — Toch mag, in weerwil van 's Prinsen heldendaden in 1672 en 1673, de vraag geopperd worden, hoever hij bij zijn verblijf te Londen, in het geheim was getreden van den aanslag, door de verbonden Koningen tegen Nederland beraamd [5]); en of de pogingen, door zijn' verachtelijken bloedverwant, KAREL II, aangewend, om hem met het geloof zijner Vaderen, ook de onafhankelijkheid van

---

[1]) Geheim Tractaat van 21/31 December 1670.

[2]) VAN DIJK, *Bijdrage tot de Gesch. d. Nederl. Diplom.*, bl. 73.

[3]) *De vita propria*, II, v. 1052: »me multis mensibus uno Principis ad mandata negotia pone relicto," enz.

[4]) GROEN V. PRINSTERER, *Handboek*, § 370.

[5]) GROEN V. PRINSTERER, *Handboek*, § 403: »KAREL II berigtte weldra aan LODEWIJK XIV, dat hij van 's Prinsen bekwaamheden overtuigd was, maar hem te ijverig Hollander en Protestant bevonden had, om hem deelgenoot te maken van het ontwerp." — Z. nogtans BASNAGE, II, 116. — »Son Altesse résista fortement, schrijft deze, aux sollicitations que CHARLES lui fit," enz.

den geboortegrond, voor welke zij goed en bloed hadden opgezet, te doen verzaken, reeds toen door de onbuigzame standvastigheid van WILLEM III waren beschaamd? — De vraag *moet* zelfs behandeld worden, vermits nog vóór eenige jaren herinnerd werd, hoe de hiervoren genoemde correspondent van BUAT, de Ridder GABRIEL SYLVIUS, die een groot vijand was van Nederland, na door den Engelschen Vorst in eene zending bij Duitsche Hoven gebruikt te zijn om die voor de Alliantie tegen de Republiek te winnen, »ook later KAREL II, ten dienste stond in eene briefwisseling met WILLEM III, welke dezen Vorst (derhalve den Prins van ORANJE) *niet tot eere verstrekt* [1])." — Die brieven liggen gedrukt voor ons, en kunnen met de enkele vermelding van den groothartigen afkeer, waarmede het door Frankrijk en Engeland aangeboden souverein gezag over het verkleind en vernederd Gemeenebest door den pas tot Stadhouder Kapitein-Generaal verheven Prins werd versmaad, niet worden weggecyferd [2]). — Wij bedoelen de stukken, als Bijlagen tot het geschiedverhaal der gebeurtenissen van 1672, door een voormalig Regent vóór meer dan eene eeuw uitgegeven [3]); — welke bescheiden gewis in toon zeer verschillen van het gedenkwaardig antwoord, dat WILLEM III doorgaans wordt in den mond gelegd om de vredesvoorwaarden van den trotschen LODEWIJK en den laaghartigen KAREL, door de Staten-Generaal te doen afwijzen [4]). Men moest, verklaarde de Prins, zich liever aan stukken laten houwen,

---

1) SIMONS, JOHAN DE WITT *en zijn tijd*, III, 83, 99 volg.

2) Verg. GROEN V. PRINSTERER, *Handboek*, § 403, 408.

3) Mr. BERNARD COSTERUS (in 1672 Secretaris van *Woerden*), *Historisch Verhaal, ofte eene deductie van zaaken*, enz. Leyden 1737, Derde druk (Eerste uitgaven 1707 en 1727), bl. 425—440.

4) *Offres de Paix à l'Angleterre par le Prince données à Sylvius* (Art. VI: »*La Souveraineté* des sept Provinces pour le Prince d'Orange"). Bij COSTERUS, bl. 434. (Les offres de paix sont copiées sur la minute écrite de la main propre du Prince d'Orange).

dan zulke voorwaarden omhelzen; wat men voor zijn persoon eischte, was vijanden — niet vriendenwerk. — Hij ontveinsde niet aan de Engelsche Gezanten, die te midden der zegepraal van den Franschen Koning hier te lande verschenen, en hem telkens toevoegden, »ziet ge dan niet dat de Republiek verloren is," dat zij inderdaad in groot gevaar verkeerde, doch dat hij een zeker middel kende om haar ondergang niet te aanschouwen; »het sterven bij de verdediging der laatste gracht." — Deze zijn de treffende uitdrukkingen, bij onze Geschiedschrijvers geboekt [1]), en welke niet behoeven betwijfeld te worden, al schijnen zij bezwaarlijk in overeenstemming te brengen met de straks gemelde Negotiatiën van SYLVIUS. — Nog onlangs bevestigde MACAULAY, dat de Prins de verleidelijke aanbiedingen der beide Koningen grootmoedig verwierp en met zijne bezielende taal H. H. M. tot onwrikbare volharding opwekte [2]). — Wij gelooven dat de lof dier manhaftige zelfverloochening ongeschonden kan blijven, wanneer men op den ommekeer let, die sints het verblijf van WILLEM III in Engeland had plaats gegrepen. Uit het verwijt van KAREL, dat hij in de met LODEWIJK gesloten Tractaten, steeds de belangen van zijn neef behartigd hebbende, wien hij van de overheersching der Loevesteinsche kabaal zocht te bevrijden [3]), tot loon dier welwillende zorg en van de vroeger bewezen genegenheid, meerder erkentelijkheid en een niet zoo halsstarrig verzet had verwacht, mag men opmaken, dat, indien de Prins, toen hij zich aan de zijde van den Koning bevond, door de-

---

[1]) GROEN V. PRINSTERER, t. a. p. verg. met BASNAGE, II, 256; VALKENIER, *'t Verwerd Europa*, I, 723.

[2]) *Hist. of England*, Chap. II. »It was in vain that both his uncle and the French king attempted by splendid offers to seduce him from the cause of the republic. To the States General he spoke a high and inspiriting language."

[3]) Uit Whitehall 8 Julij 1672: »à cette fin seulement, que nous pourrions abattre l'orgueil de la faction de *Louvestein*," enz. (bij COSTERUS, p. 432). Z. ook VALKENIER, *Bijlagen*, n°. 57, bl. 125 volg.

zen niet al ten volle was ingelicht geworden wegens hetgeen te *Dover* en daarna ten nadeele der Republiek was gebrouwen [1]), hij nogtans in het algemeen, niet onkundig zal zijn gelaten van het voornemen, om de verwatenheid van de *Wittiaansche* partij te fnuiken, — welke vernedering het middel moest zijn tot WILLEM's verheffing. Heeft de eerzuchtige jongeling in 1670 en 1671, het leed indachtig, hetwelk hij en de zijnen zoolang van eene overmoedige Aristocratie hadden verduurd, nu en dan eene gewaarwording niet kunnen onderdrukken, in welker beteekenis de Koning zich natuurlijk vergissen moest, wie zal het wagen, zoodanig gedrag met gestrengheid te veroordeelen? — Wie zal het niet veeleer, met het oog op de stiefmoederlijke bejegening, welke den Prins aanhoudend was wedervaren, zonder moeite kunnen verklaren, dat hem het uitzigt toelachte [2]), in meer of min bedekte uitdrukkingen voorgespiegeld? Men bedenke, dat schoon de toelating in den Raad van State zijn' toestand zeer had verbeterd, en als de trap tot hooger bewind mogt worden aangemerkt, hij bij voortduring den druk der boeijen gevoelde, waarin de angstvallige kunstenarijen van DE WITT en diens aanhangers hem gekneld hielden [3]). — Het echt vaderlandsch

---

1) KAREL II aan den Prins (8 Julij 1672): »Croyez aussi qu'encore que la posture des affaires ne m'ait pas permis de correspondre avec vous et de vous faire part de mes desseins et transactions, si est-ce qu'en tous les traités que j'ai faits avee le Roy Très-Chrétien, j'ai toujours avancé votre interest, autant que la nature de l'affaire pourroit souffrir."

2) »Et si sa d[e] Maj. (KAREL II) me veut faire sçavoir ce qu'elle desire, je me fais fort à lui le (sic) procurer, en cas que ce ne soit directement contre les fondemens de cette Republique, *en dépit de M[r]. le Pensionaire* DE WIT, *et sa cabale;* et par là ils auront *le dessous*, et moi et mes amis serons mis *à la tête des affaires,* à qui Sa Maj. peut avoir entiere fiance," enz. (*Mémoire de ce que N. N. aura à representer à N. N.* (KAREL II). Bij COSTERUS, bl. 430 volg.

3) SIMONS, III, 142 volg.; VAN DIJK, bl. 16, 102 volg. Vooral SLINGELANDT, *Staatk. Geschr.* IV, 84, 86 volg. 112, 118 volg. — 122, 127 volg.

verzet van ORANJE tegen de eischen der twee Koningen werd eerst luide en openbaar, toen de kreet der Natie den veelbelovenden Vorst eerst tot Kapitein-Generaal met beperkte magt, daarna in de buitensporigheid der vertwijfeling, tot Stadhouder met volheid van gezag, had verheven. — Bij het lezen der stukken uit de eerste en de laatste maanden van 1672, ontwaart men den tastbaren invloed van den loop der gebeurtenissen op de verhouding tusschen Oom en Neef, nog kort geleden, zoo innig verknocht, thans jegens elkander, over en weder, met afgemeten terughouding te werk gaande. »Ik heb, schrijft KAREL II den 31 Julij 1672 uit *Whitehall*, den uwen door SYLVIUS ontvangen en van hem verstaan wat gij hem gelast hebt mij te zeggen, hetgeen oneindig verschilt van mijne verwachting: niet alleen omdat gij onderstelt, dat ik geen bedingen zonder Frankrijk kan of wil maken, maar ook in de bedingen zelve, die ik niet slechts voor mijne eigene, maar ook voor uwe zekerheid eisch. — Ik bid u derhalve wèl te bedenken, wat van u worden zal, indien ik geen vasten voet in dat land heb om u bij te staan tegen de aanslagen en kunstgrepen van hen, die na zoolang in de Regering geweest te zijn, zich daaruit zullen geweerd vinden; of hoe gij in den oorlog zult kunnen volharden met de hulp van vreemdelingen, die zij willens zijn in te roepen, met geen ander inzigt dan om u te ontzetten, en meester te zijn. — Ik heb wegens alle die zaken vrij met Dr. RUMPF gesproken, wetende dat hij uw vertrouwen geniet; insgelijks op wat wijze ik bereid ben mijn eisch der in onderpand te geven steden [1]), te bepalen, opdat gij moogt zien, dat ik mij in dat punt gaarne zooverre zal laten vinden, als dit met mijne en uwe zekerheid bestaanbaar is. De tijd is gekomen, dat wij of den vrede, of een' langdurigen oorlog te gemoet gaan; daarom

---

1) WILLEM III bood *Sluis* tot onderpand aan (Art. V: »En hostage pour ces susdites conditions la ville de l'Ecluse.") COSTERUS, bl. 484.

verzoek ik u dit wèl te bedenken; want hoewel niets mij van mijne genegenheid en belangstelling t' uwaarts zal aftrekken, hebt gij het echter in uwe eigen handen, die al dan niet te ondervinden." — Drie weken later, op het berigt van het schrikkelijk bloedtooneel van 's Hage, dringt de Koning nader tot vrede. »De jongste brieven, meldt hij, hebben mij de tijding gebragt, dat het volk DE WITT en zijn' broeder, als de bewerkers en de aanleiding van den oorlog, vermoord heeft, 't geen mij ten volle doet gelooven, dat men er vurig naar vrede haakt, en u zeer verdacht zal houden als men vermoedt dat gij dien dwarsboomt. — De hartelijke liefde welke ik u toedraag, noopt mij u dit andermaal voor te houden; en uithoofde van den tijd die verloopen zoude met het zenden van Ambassadeurs zoowel aan den Koning van Frankrijk als aan mij, gelijk ik u voorheen heb aangeraden, heb ik mijne gedachten laten gaan over een middel om dit te bekorten; namelijk, zoo gij Ambassadeurs naar *Duinkerken* wilt zenden, zal ik niet alleen de mijne daar ook doen verschijnen, maar bij den Koning van Frankrijk uitwerken, dat hij zijne Plenipotentiarissen insgelijks derwaarts zende, ten einde weldra een vrede gesloten moge worden, die, hoedanig ook, in den benarden staat van uwe zaken, voor u en voor dat arme volk, boven den oorlog te verkiezen is [1])." — Op dien herhaalden aandrang, nu eens met betuigingen van gehechtheid, dan weder met bedreigingen gepaard, en niettegenstaande het beroep des Konings op de nagedachtenis van WILLEM II, wiens weldaden hij verklaarde nimmer te zullen vergeten [2]), bewaarde de jonge Stadhouder eerst een minachtend stilzwijgen, en gaf hij vervolgens een zeer onvoldoend antwoord. — Vandaar de klagt

---

1) COSTERUS, bl. 436.

2) »Je n'ai mis en oubli aucun des bons offices, que votre Père m'a rendus de son vivant, dont les obligations me demeureront toujours gravées au fonds du coeur" (8 Julij 1672). COSTERUS, bl. 431.

van KAREL in deze regelen van 20 September 1672: »Ik ben, schrijft hij, ten hoogste verwonderd geweest, mij zoolang zonder eenig antwoord te vinden op de twee brieven, waarin ik u tot vredelievendheid vermaande en u daartoe een' gereeden weg aanwees, met verzekering der matiging van de eischen zoowel van Frankrijk, als van Engeland en met aanduiding van eene voor u zoo nabijgelegen plaats tot onderhandeling. Maar ik moet u bekennen, dat ik na zoolang wachten, nog meer verwonderd was toen ik door den Heer RHEEDE [1]) uw antwoord ontving, zonder eenige verklaring, dat mijn aanbod werd aangenomen; waarom ik mij dan ook heb veroorloofd mijn hart bij dien Heer uit te storten, hetgeen ik hoop dat gij wel als het grootste blijk van mijne genegenheid zult aanmerken. Ik verzeker u, dat zoo ik u minder lief had gehad, ik een' anderen weg zoude ingeslagen hebben. Voor het overige kunt gij het best oordeelen, wat goed voor u is, en voor dat arme volk, waarmede ik wel bewogen moet zijn om de sterke zucht, welke het tot u betoont en tot den vrede, dien alle goede lieden wenschen moeten. Hoedanig ook uwe gedachten en besluiten wezen mogen, ik zal niet gaarne iets hooren of gelooven, dat mij oorzaak zoude geven om mijne genegenheid tot u te veranderen [2])." — Nog luider was de toon van 's Konings misnoegen, mondeling door VAN REEDE aan den Prins kenbaar gemaakt en beschuldigingen inhoudende, in WILLEM's nader schrijven van 7 October daaraanvolgende uit het kamp van *Bodegraven*, zoowel aan Lord ARLINGTON als aan KAREL II, stellig gelogenstraft [3]). — Bij onbevangen

---

[1]) BASNAGE, *Annales des Provinces-Unies*, T. II, 261: »M. DE REEDE, Seigneur de Liere, qui a été depuis Membre du Collége des Nobles de Hollande, et Député de ce Corps aux Etats Generaux jusqu'à l'âge de quatre vingts, six ou sept ans." — SCHELTEMA, *Staatk. Nederland* in v. FREDRIK VAN REEDE.

[2]) COSTERUS, bl. 438.

[3]) »Comme M. DE RHEEDE m'a rapporté, que l'on avoit déja fait courir des

beschouwing van de strekking dier geheele briefwisseling, komt het ons voor, dat zij welverre van den Stadhouder tot oneer te verstrekken, eene eerste proeve was van de sedert met zoo gelukkigen uitslag, in gemeen overleg met den Raadpensionaris FAGEL, standvastig aangekleefde Politiek tegenover Frankrijk. WILLEM beijverde zich reeds toen, maar te vergeefs, om den Koning van Engeland aan het onwaardig bondgenootschap met LODEWIJK XIV te onttrekken, en de beide Zeemogendheden tegen den geduchten Veroveraar door eene naauwe Alliantie te vereenigen. — Aan den vrede met Frankrijk en Engeland te gelijk, was bij de toenmalige opgewondenheid en verbittering der gemoederen, naar de Prins verklaarde, volstrekt niet te denken [1]); maar kon en wilde KAREL zich van Frankrijk losscheuren, men wenschte hier niets liever, dan zich met Engeland op billijken voet te verdragen. KAREL had slechts te kennen te geven, op welke wijze men het voegzaamst in zijn' geest zoude handelen. Hij, ORANJE, was bereid alles aan te wenden ten einde H. H. M. te overreden, om de voorwaarden, welke hij onlangs door GABRIEL SYLVIUS aan Z. M. had doen overbrengen, te bekrachtigen [2]).

Maar het uur van eene zoo stoute wending, als die van eene Alliantie der Zeemogendheden tegen Frankrijk, had nog niet geslagen, al verhief zich meer en meer in Engeland de stem der Natie tegen den gemeenschappelijken oorlog, van

---

bruits, comme si je m'étois voulu mêler de tramer quelque chose contre les intentions de V. M., Je puis protester devant Dieu, que jamais j'en ai ouï parler," enz. — In den brief aan ARLINGTON noemt de Prins die uitstrooisels »*des menteries*." COSTERUS, bl. 439.

1) »Que c'est une chose impossible d'obliger le peuple à une paix *conjoinctement à la France*, et que même il ne la souhaite pas pour beaucoup de raisons; que tous lesdits peuples disent ouvertement, qu'ils ne veulent point la paix *avec la France*, mais qu'ils la souhaitent fort *avec l'Angleterre*, sur des conditions raisonnables." — COSTERUS, bl. 435.

2) »Qu'il est encore prêt de faire son possible *pour faire agréer* aux États les conditions qu'il a fait offrir par le Sr G. S. à sa Maj."

welken de Fransche Monarch, wiens krijgsmagt reeds te *Utrecht* stond, zoo snel de beste vruchten scheen te zullen plukken. Door zijn bekrompen haat tegen DE WITT en de Republiek verblind, maar vooral het goud van LODEWIJK XIV niet kunnende ontberen, hield KAREL nog een' geruimen tijd dezelfde gedragslijn, en het Nederlandsch-Engelsch Verbond kwam eerst in 1678 op het papier, maar met de daad niet vóór 1689 tot stand, toen de *Stuarts*, door WILLEM III verdreven, Groot-Britannië niet meer beheerschten. — In dien zin is volkomen juist wat wegens dit keerpunt der betrekkingen van de Republiek tot de twee naburige Rijken is aangemerkt. »LODEWIJK veroverde een gedeelte van 't Land. Maar wat won hij, bij deze schitterende zegepraal? Dat hij den bloedverwant van 't Engelsche Huis tot Stadhouder uitroepen zag; even daardoor het Land, van 't welk hij zich verzekeren wilde, in Engelands armen wierp; en het aan dat Rijk voor een lange reeks van jaren, ten medestander tegen 't zijne gaf. — LODEWIJK strafte, wel is waar, DE WITT en 't Land, maar bereidde zich tevens een nog meer te duchten mededinger, die sedert ook de ziel der tegen hem vereenigde Bondgenootschappen werd, en er daardoor die kracht aan gaf, die anders, ook aan de magtigste Bondgenootschappen ontbreekt [1])."

Doch hoe onbestendig het Verbond van KAREL en LODEWIJK tegen Nederland, door de scherpstziende Staatslieden mogt gerekend worden, en hoe weinig de Westersche Alliantie van die dagen door de Britsche Natie werd toegejuicht, in 1672 was de Koning van Engeland nog zoo kortzigtig en hartstogtelijk, dat, gelijk onze buitengewone Gezanten met voorslagen tot bevrediging naar *Londen* afgevaardigd, herwaarts schreven, »alle *de progressen* van de Fransche wapenen met een ongemeen genoeghen ende applaudissement van den Koningh (KAREL)

[1]) DE PERPONCHER, *Kort tafereel uit de Nederl. Staatsgeschiedenis*, bl. 34 volg.

werden opgenomen, ende niet anders als voor *eygen* victoriën ende avantages gereputeert [1])." — »Wij hadden," dus vervolgen onze Diplomaten, »wel gehoopt dat men alhier eenmael begrepen soude hebben, dat alleen de jegenwoordighe constitutie van de saecken de vrientschap van Engelandt aen Vranckrijck *necessair* maekt, ende dat dienvolgende Vranckrijck daerdoor geobligeert werdt desen Koningh contentement te geven; doch dat deselve conjuncture gepasseert sijnde, ende Vranckrijck door de voorgenomen conquesten sijn ooghmerck bereyckt hebbende, die *mesnagementen* welhaest sullen verdwijnen [2]), ende Engelandt *te laet* bespeuren, dat het niet als artificien zijn met dewelcke men haer tegens hunne indisputable intresten heeft doen arbeyden, ende dat deselve aen alle haere *geimagineerde* advantagie niet anders sullen overhouden als *een redoutablen Vyandt* die haer wel lichtelijck van hare geimagineerde *partagie* door geweld van wapenen sal ontsetten. Doch wij bespeuren, dat de aviditeyt tot de geimagineerde conquesten van Hollandt ende Zeelandt soo krachtigh, ofte de *secrete ressorten*, die Vranckrijck hier doet gaen [3]), van sulcken efficacie zijn, dat de gemoederen van dieghene, dewelcke de affaires in handen hebben, voor soodanighe reflectien t' eenemael gesloten zijn; soodat naer onse geringhe opinie, voor den Staet niet anders resteert, als dat men resolveert de overighe Provincien met de uijtterste standtvastigheijt te

---

1) *Hamptoncourt*, 22 Julij 1672 (H. S. der Koninklijke Bibliotheek te 's Hage; afkomstig uit de Verzamelingen DE WITT en ROMSWINCKEL).

2) Z. wegens de onbestendigheid van de Alliantie dier twee Magten, het Advies der Zweedsche Rijksraden (18 September 1671), in mijn geschrift *Neêrlands vroegere Alliantiën*, bl. 45 medegedeeld uit ROUSSET, *Recherches sur les Alliances et les interêts entre la France et la Suède.*

3) Depêche van den Ambassadeur P. DE GROOT uit Parijs, 11 Maart 1672 bij VAN DIJK, bl. 272: »Dat by het Tractaet tusschen desen Coningh ende dien van Engelandt, — onder anderen d'eerstgenoemde sigh geëngageert soude hebben alle vier maenden aen den laetstgenoemden Coningh te fourneren eene somme van 300,000 rycxdaelders," enz. MIGNET, *Négociat.* III. 190 suiv.

16

defenderen, ende daerdoor dese campagne sonder verder verlies te winnen."

Onze Ambassadeurs, die sedert hunne komst in Engeland, zorgvuldig buiten toegang waren gesteld, en niet in de hoofdstad zelve, maar in de nabijheid van *Londen* geherbergd, schier als gevangenen, zonder eenig ontzag voor hun onschendbaar diplomatisch karakter [1]) werden bewaakt en bespied, hadden uit deze hatelijke bejegening met grond afgeleid, dat hoezeer de Koning de openbare meening in den wind sloeg en de nationale belangen grovelijk miskende, hij nogtans de magt der waarheid uitermate vreesde en geene middelen verzuimde, om zijn eerloozen handel met Frankrijk voor het Parlement te bedekken [2]). — »Sedert ons arrivement in dit Rijck, meldden zij, zijn wij in soodanighen staet gehouden, dat niet alleen ons benomen is geweest de faculteyt omme ontrent het subject van onse Commissie yets te connen verrichten, maer bovendien zijn wij mede continuelijck ghepriveert gebleven van alle gelegenheyt omme door ommegangh ende communicatie van luyden, de saecken van de wereldt verstaende, de intentie van dit Hoff ontrent den tegenwoordigen toestant van saecken te penetreren. — Men heeft, om ons met meerder succes daervan te ontsetten, aen de eene zyde publycq gemaeckt de comminatie van Syne Ma^ts ongenoegen teghens dieghene welcke mochten ondernemen eenighe ghemeenschap met ons te houden; ende tot eene ernstige demonstratie van dien, al voor eenighe dagen in den *Tower* geset een persoon

---

1) »Raisonnerende over de oorsaecke van de voorschreve extraordinaris, ende omtrent de *publycke Ministers* ongehoorde actiën," enz.

2) De Gezanten weten dit gedwongen verblijf buiten Londen (»ons *eloignement*") bepaaldelijk aan het oogmerk »omme te *prevenieren* dat de Natie van de toegeventheyt ende sincere intentie van den Staet niet naerder geinformeert werde, ende daerdoor de voorschreve *consilia* ende engagementen met Vranckryck, midtsgaders de Autheurs van deselve, meerder *gedecrieert*." — Verg. overigens MIGNET, *Négociations relat. à la succession d'Espagne*, IV, 44, 53.

van conditie daervan gesuspecteert, doch ten aensien van ons daerinne onschuldigh; ende aen de andere zijde ons toegevoeght een Officier, om een yeder die buyten speciale permissie ons soude willen sien, te *detourneren* ende af te wijsen, behalve noch andere personen, nae wij bericht werden, geapposteert om op ons gestaedigh te letten."

Geen wonder dan, dat de Nederlandsche Ambassadeurs [1]) in die treurige afsluiting spoedig overtuigd, dat hunne zending onvruchtbaar zoude blijven, eerlang verzochten, naar het Vaderland te mogen terugkeeren. — KAREL was, huns oordeels, zoo weinig gezind het Verbond met LODEWIJK te laten varen, dat zijne Plenipotentiarissen bij het Fransche leger integendeel gelast schenen, de vriendschap tusschen de beide Monarchen nog naauwer toe te halen. Van het verblijf dier Gezanten op het Vasteland voorspelden zij derhalve niets goeds. Men behoorde zich veeleer op kloeke tegenweer voor te bereiden, dan zich door ijdele onderhandelingen in slaap te laten wiegen en welligt onverhoeds door den vijand weder besprongen te worden. — Met ronde woorden schreven zij, dat, naar hun inzien, de toeleg was, »de handelinghe *in longeur* te treecken, om inmiddels occasie te hebben van op de Provincien van *Hollandt* ende *Zeelandt* een *effort* te konnen doen." — Het veiligst was de nog niet overheerde gedeelten der Republiek pal te verdedigen, »afwachtende wat veranderinghe de *interventie van tijdt* sal konnen geven." — De Alliantie van Frankrijk en Engeland mogt op den duur geen stand houden, het oogenblik was nog niet daar om die te verbreken, en

---

[1]) FRANÇOIS TERESTEIN VAN HALEWIJN, Raad in den Hove van Holland en EVERARD VAN WEEDE, Heer van *Dijkveld*, die echter de depêche niet mede heeft onderteekend. Die Staatsman was, op last van LODEWIJK XIV, door de Staten der overheerde Provincie *Utrecht* teruggeroepen, (*Resol.* van 28 Junij 1672, o. s.) en werd na zijne wederkomst bijna dagelijks in onderhandelingen met de Fransche gezagvoerders gebruikt. (*Resol.* van 10 Julij en 16 Augustus 1672, o. s.).

wat de schrandere PIETER DE GROOT uit Parijs had berigt, bevestigde zich, te weten, dat het »geen werck was van *nu noch van gisteren* [1])."

Laat ons thans vlugtig de rij gadeslaan der ervaren Staatslieden, met wier voorlichting en krachtige hulp de Stadhouder het onder zijn dictatoriaal Bewind tijdelijk vereenigd Nederland, niet met het zwaard, maar door diplomatisch beleid van den rand des afgronds redde. — En hier zijn wij genaderd tot hetgeen vroeger door ons als een der uitnemende voorregten van WILLEM III is gewaardeerd, die meer dan eenige voor- of nazaat door talentvolle mannen omringd, zich van het tijdgewricht meesterlijk bediend hebbende, de bekwaamste medearbeiders van DE WITT onder zijne raadslieden telde. Wèl mag het opmerkelijk heeten, dat BEVERNINGH, de flonkerendste van al die sterren [2]), wier glans den Veldheer op het gebied der Diplomatie bestraalde, hij, die weleer met CROMWELL had onderhandeld en wien de Oranjepartij met onverzoenlijken wrok de Acte van Seclusie weet, – dat BEVERNINGH in den laten avond van zijn leven, na reeds lang de streng-republikeinsche vormen te hebben afgelegd, WILLEM's verheffing tot Koning van Groot-Britannië aanschouwde, en aan de nieuwe Majesteit zijne eerbiedige hulde betoonde. — Hij was het, die sints den rampspoed van 1672 tot den vrede van *Nijmegen*, in het bestier der gewigtigste internationale aangelegenheden, het meest naast FAGEL op den voorgrond trad, en die zich bij de uitheemsche Ministers op de Europesche Congressen kon sterk maken, in een enkel gesprek met den Prins, meer dan door een aantal brieven, den loop der zaken,

---

[1]) Z. de geheime depêche van 20 Nov. 1671, aan den Griffier FAGEL bij VAN DIJK, bl. 230 volg.

[2]) DE FLASSAN, *Hist. génér. de la Diplomatie française*, III, 437 haalt TEMPLE's getuigenis aan; »que dans tout le cours de ses emplois, il n'avait point trouvé d'homme plus habile que lui," en »que BEVERNING joignait à un génie subtil et pénétrant, une grande expérience."

die geregeld moesten worden, te zullen bevorderen [1]). — Nog Kapitein-Generaal zijnde, had WILLEM III in den uitersten nood BEVERNINGH als Gedeputeerde te Velde leeren hoogschatten, wiens doordringende blik en zaakkennis, wiens vastberadenheid en voortvarendheid, wars van alle kleingeestige en omslagtige stiptheid hem, schoon zelf geen krijgsman, maar zoon en kleinzoon [2]) van wakkere verdedigers van het Vaderland, spoedig tot 's Prinsen onontbeerlijken vertrouweling hadden gemaakt. De gewezen Thesaurier-Generaal der Unie droeg, gelijk deskundigen in onzen leeftijd hebben herinnerd, met zijnen »*ijver, vigilantie, conduite en voorsorge*" in 1672 zeer veel bij tot redding van de Republiek, en vergezelde ORANJE in November van dat jaar, toen deze aan het hoofd van eene legerafdeeling naar de Spaansche Nederlanden oprukte [3]). — In BEVERNINGH's briefwisseling met den Raadpensionaris DE WITT, vóór en gedurende het eerste gedeelte van den jammervollen veldtogt gehouden, vindt men den sleutel van de allengs en onmerkbaar teweeg gebragte toenadering van den inschikkelijken Diplomaat tot den opbruisenden, gebiedenden Held. — »Ick sie, meldt BEVERNINGH aan DE WITT uit *Doesborgh* [4]), een grooten drift by syne Hoocheyt, die in wille geweest *ende naeuwelycx wederhouden is*, om selfs over die laetste incidenten nae den Haege te gaen, op presuppoost, dat hem cleynigheyt ende wederwaerdigheyt by den

---

1) »Enfin, Sire, M. DE BEVERNING a pris avec tant de chaleur cette proposition de V. M., qu'il nous a dit, qu'il est d'avis d'aller trouver M. le Prince d'Orange, qui est à *Soesdijk*; qu'il vouloit lui en parler à fond — et qu'il avanceroit plus de chose en une conversation avec lui, qu'il ne lui en feroit entendre en dix lettres." (Depêche van D'ESTRADES, COLBERT en D'AVAUX, 18 Maart 1677). — D'ESTRADES, *Lettres*, VIII, 313.

2) SCHOTEL, *Iets over* HIERON. V. BEVERNINGH *en* BRUNO VAN DER DUSSEN (1847), bl. 1, 2.

3) VAN SYPESTEIN en DE BORDES, *de verdediging van Nederland* in 1672 en 1673, 's Gravenh. 1850, 2de St. bl. 121 volg.

4) 25 April 1672; in Mr. J. C. DE JONGE, *Verhandel. en onuitgeg. stukken*, II, 334.

Raet wert aengedaen, gelyck den Heer GOCKINGA UEd. sal communiceren." — En reeds vroeger: »Syne Hoocheyt heeft mij in gedachten doen vallen, indien de Hooch Mogende Heeren Staten-Generael noch niet gedisponeert en hebben van het Wagenmeestersampt, dat den Ontfanger CUCHLINUS daertoe een seer bequaem man soude syn: ende ick bekenne, *dat ick my stracx hebbe geconformeert* met die gedachten ende aengenomen soo aan UEd. als aen den Heer FAGEL daerover te schryven, gelyck ick ook gedaen hebbe [1])." — Hij ontveinsde geenszins aan den Raadpensionaris zijn gunstig oordeel over den Prins, en het welwillend vertrouwen dat deze hem boven anderen schonk. »Den Capiteyn-Generael," schreef hij, »is *vol actie ende vol moet.* — Syne Hoocheyt seyde my desen middagh in 't oor: »Wij connen hier niet blyven ende laten Hollant verloren gaen [2])." — Geen deel gehad hebbende aan de raadpleging over de Instructie, door welker bepalingen WILLEM III zich telkens in zijne handelingen belemmerd zag, drong BEVERNINGH onbewimpeld aan op de tijdige uitbreiding van 's Prinsen gezag als Veldheer, tot nadeel der algemeene zaak al te zeer besnoeid. — »Den Heere Prince van ORAENGIEN, vermaant hij [3]), wert in die Resolutie niet gemelt; ende ick meene evenwel, dat desselfs respect ende auctoriteyt daerby meer is geinteresseert als de onse, ende dat gebreck van te connen *straffen*, voor een gedeelte wechneemt de auctoriteyt om te *gebieden*." — Het lag in den aard dier betrekking, eensklaps tusschen de beide uitstekende mannen ontstaan, welke de partijhaat zoolang van elkander had verwijderd, dat uit de gemeenschap van pligten en gevaren, bij eenheid van beschouwing, dagelijks meer genegenheid van den een jegens den ander zigtbaar werd, door ongedwongen verkeering bevestigd.

---

[1]) 23 April 1672, t. a. p., bl. 323.

[2]) Uit Zutphen, 17 Mei 1672, DE JONGE, t. a. p., bl. 358.

[3]) Uit Zutphen, 27 Mei 1672, DE JONGE, II, 377.

BEVERNINGH's donker gekleurde berigten uit Gelderland mishaagden in Holland [1]), waar men beweerde dat hij de zaken al te zwart schilderde, terwijl het zijns inziens, dwaasheid was, het kwaad te verbloemen, het niet te begrijpen of niet te vreezen, en zich daarop zelfs te verhovaardigen [2]). »Den Heere Prince van ORAENGIEN schreef hij in denzelfden brief, is seer *animeux*, maer over den toestant van de Militie seer verslaegen, ende ick vreese inderdaet, dat syne couragie niet wel gesecundeert zynde, hem sal brengen tot eenige extremiteyt [3])." — Doch de onweerstaanbare verheffing van den Kapitein-Generaal tot het Stadhouderschap gaf weldra eene andere uitkomst [4]), en het was BEVERNINGH's oude vriendschap welke de ongelukkige Raadpensionaris als voorbede bij den nu alvermogenden WILLEM III inriep, om door 's Prinsen liefde tot de waarheid de vuile lastertaal van eerlooze schotschrijvers te logenstraffen [5]).

Op dien voet van gemeenzaamheid stond de voormalige onderteekenaar van het Tractaat van *Westminster* met de thans zoo bloeijende spruit van den Oranje-stam, welker vollen wasdom hij bestemd was, nog vóór hij ten grave daalde, bewonderend aan te staren, toen de profetie van den in zijn argwaan vervolgzieken Protector vervuld werd, en WILLEM en MARIA den koninklijken zetel van Engeland, Schotland en

---

1) Aan DE WITT uit Zutphen, 10 Junij 1672; t. a. p. bl. 437 volg. »My is geschreeven, dat ick den naem in Hollant hebbe, van de saecken al te becommert voor te stellen. God geve dat het waer, ende dat ick een valsche Propheet sy. Myne actiën, hoope ick, dat my van blasme guaranderen sullen," enz.

2) »Dat men daerop fanfaron is."

3) 10 Junij 1672; II, 437.

4) Beëdiging van WILLEM III als Stadhouder, 9 Julij 1672.

5) DE WITT aan BEVERNINGH, 12 Julij 1672 (DE JONGE, II, 473): »Ende aengesien ick my verseeckert houde, dat Uw Ed. part ende deel neemt in 't gene myne eere ende goede naam soo sensibelyck raekt, soo neme ick de vrymoedicheydt, Uw Ed. — te bidden, dat deselve alle goede officiën ontrent den Hoochgem. Heere Princc v. Oraigne gelieve aen te wenden," enz.

Ierland innamen. — Op dat tijdstip evenwel had de grijze Diplomaat voorlang den druk der staatszorgen afgeschud, en smaakte hij in ongestoorde rust het genot dier wijsgeerige bespiegeling, naar welke hij steeds te midden zijner beslommeringen, zoo vurig had gehaakt [1]). — Want hetgeen de onwaardeerbare diensten van BEVERNINGH niet weinig verhoogt, hij schuwde de ambten, die hij noode en onbaatzuchtig, tot welzijn van den Staat aanvaardde, gretig het uur verbeidende, dat hem van den last der immer wèlgeslaagde negotiatiën zoude ontheffen. — De diensten van den schaars geëvenaarden Gezant kunnen uit één enkelen trek blijken: onder den naam van *de vrede van Beverningh* [2]), zijn in de Geschiedenis der Diplomatie de grondslagen van den vrede van *Nijmegen* vereeuwigd, welke het den bekwamen onderhandelaar was gelukt, in een langdurig en geheim onderhoud met LODEWIJK XIV in het kamp van *Wetteren* vast te stellen. — En inderdaad de sedert tot stand gekomen vrede mogt zijn werk heeten; in de overtuiging van de Fransche Ambassadeurs D'ESTRADES, COLBERT en D'AVAUX, herhaaldelijk in hunne brieven aan den Koning en den Minister DE POMPONNE ontwikkeld [3]), was hij de eenige Staatsman, wiens verzoenende geest de weldaad van eene kortstondige verademing aan het geteisterd

---

1) D'ESTRADES *Lettres* IX, 173 suiv. (14 Sept. 1677): »que comme il n'a nulle charge dans l'Etat, et qu'il ne demeure ici que pour *obliger* M. le Prince d'Orange qui l'en a prié, il se retireroit un quart d'heure après dans sa maison de campagne, et ne mettroit jamais le pied dans Nimègue."

2) *Paix de Beverningh.* BASNAGE II, 921; GROVESTINS, III, 146. (1 Junij 1678).

3) D'ESTRADES, *Lettres* VIII, 171 (16 Maart 1677). »Nous avons cru — en devoir rendre compte à V. M. et lui faire voir parlá, comme elle aura dejà connu par tout ce qui lui est revenu de M. DE BEVERNING, qu'il est bien intentionné pour la Paix, et que c'est *par lui* que nous devons espérer de la devoir faire." — (21 Mei 1677) p. 323: »Nous sommes tous d'un commun avis, que la meilleure et la plus prompte voye pour conclure une Paix avec les États-Généraux et avec M. le Prince d'Orange, est celle de M. DE BEVERNING."

Europa kon schenken. Tot hem, niet tot Sir WILLIAM TEMPLE behoorde men zich te wenden, om zich ten laatste met den Prins van ORANJE te verstaan, die de Nederlandsche Republiek feitelijk als Souverein beheerschte [1]. — Zoo groot was het aanzien, dat een Regent van het kleine *Gouda* aan buitenlandsche Hoven had verworven, die achtervolgens naar *Londen* en *Madrid* afgevaardigd, te *Kleef* en te *Brussel*, te *Breda* en te *Keulen* werkzaam, zoo gemakkelijk den toon had weten te vatten nu eens der Engelschen en Spanjaarden, dan weder der Franschen, Duitschers en Zweden. — Begaafd met eene overvloeijende en wegslepende welsprekendheid, en tevens met eene zeer vlugge pen, was het hem om het even, bij geschrift of wel mondeling de zaken te behandelen [2], die hij uit gemoedelijke pligtsbetrachting, met uitnemende grondigheid onderzocht en met warmte bepleitte [3]. — Hetzij hij 's Lands gekrenkte waardigheid moest handhaven en voor de nationale onafhankelijkheid fier en hooghartig optreden [4], hetzij hij de teeder en naauw luisterende belangen van Neêrlands koophandel en scheepvaart voor schadelijke mededinging had te hoeden, dezelfde bezorgdheid vervulde zijne gedachten en bestierde zijne gedragingen. — Ééne proeve uit meerdere moge den waak-

---

1) »Qu'enfin ce Prince se voit incessamment flatté par l'Empereur, le Roi d'Espagne, le Danemarc, et tous les Alliez, — qui le considérent *comme le Souverain* de toutes les Provinces-Unies." (17 Julij 1676). D'ESTRADES, VII, 48.

2) D'ESTRADES, VIII, 305, 325, 338 suiv. »Ledit Sieur DE BEVERNING n'est *pas d'avis* de donner des Ecrits qui la puissent reculer," (la négociation) 25 Mei 1677. — En VIII, 129: (23 Febr. 1677). »Nous ne doutons pas qu'il ne nous en dise encore deux fois plus qu'il n'en a dit aux autres," enz.

3) 1 Oct. 1677. D'ESTRADES, IX, 202. »On ne peut pas appuyer une demande *avec plus de chaleur* qu'il soutint hier celle-ci," VIII, 313. (18 Maart 1677), »avec *tant de chaleur*."

4) Zie het Vertoog van 2 Dec. 1653, aan CROMWELL en de Commissarissen van den Raad van State, in BEVERNINGH's Verbaal, bl. 216—218. Resol. van Consider. ten tijde van DE WITT, bl. 195—197. — Z. mede bij VAN DIJK bl. 386—393, de Fransche Memorien in 1671 bij het Hof van Spanje ingediend.

zamen Gevolmagtigde van den handeldrijvenden Staat, tot voorbeeld der hedendaagsche Diplomaten kenmerken. — Dubbel was de taak, BEVERNINGH op het vermaard Congres van *Nijmegen* beschoren; hij had, nevens zijne Ambtgenooten 1), door zijne meerderheid overschaduwd, het Vredesverdrag met Frankrijk te sluiten, bij welks ontwerping en overweging de eischen der verbonden Magten, in 't bijzonder van *Spanje* en *Brandenburg*, niet mogten verwaarloosd worden; voor de Republiek was de gewenschte *Barrière*, daarbij het behoud van *Maastricht* een hoofdpunt; tegelijk kwamen de persoonlijke vorderingen van WILLEM III, als Prins van ORANJE in aanmerking, die van de groote, Europesche Politiek onafscheidelijk geworden, de zaak verwikkelden en de afdoening dwarsboomden. — Onverminderd eene drukke briefwisseling [2]), eigenhandig en met meer dan gewone uitvoerigheid door den Prins met den Ambassadeur onderhouden [3]), toog deze meer dan eens tot bespoediging der werkzaamheden naar *Soestdijk* en naar *Dieren*, naar *'s Hage* of naar het hoofdkwartier van den Veldheer [4]). — Geen deel van dit Tractaat kon zonder gestadig overleg met ORANJE worden vereffend, en een nieuwe stilstand der beraadslagingen van de Plenipotentiarissen was onvermijdelijk, toen in het najaar van 1677 's Prinsen reize naar Engeland en het verrassend berigt van zijn snel voltrokken huwelijk met de oudste dochter van den Hertog van *York*, te *Parijs* en

---

1) VAN ODIJK en W. V. HAREN.

2) *Brieven* van WILLEM III aan BEVERNINGH komen reeds in Mei 1672 bij SCHOTEL voor, t. a. p., bl 30 volg.

3) D'ESTRADES, *Lettres* IX, 160 (14 Sept. 1677) »que ce Prince lui avoit écrit une lettre de quatre pages de sa propre main — de laquelle il passa à une autre, qu'il dit avoir reçu encore de lui depuis huit jours — par laquelle il dit que ce Prince lui mandoit, que le plus grand service qu'il lui pût jamais rendre, *étoit de faire la paix*." Z. nog p. 166, 173, 306.

4) D'ESTRADES, *Lettres*, VII, 251 (25 Sept. 1676) »Ledit sieur TEMPLE nous a dit avant son départ, que M. DE BEVERNING devoit aussi aller trouver ce Prince," p. 283, VIII, 313, 151, 154, 337. 340, 346, 375; IX, 230.

te *Nijmegen* met spijt en achterdocht werden vernomen 1). — Maar behoefde daarom het ontwerp van een handelsverdrag tusschen Nederland en Frankrijk tot na de terugkomst van Z. H. onafgedaan te blijven? Of kon die niet minder veelzijdige arbeid middelerwijl voortgang hebben en behoudens ruggespraak met den Raadpensionaris FAGEL, in 's Prinsen afwezigheid ten einde worden gebragt? Zoo begreep men het te *'s Hage*, en vandaar de reeks van depêches over deze aangelegenheid, door BEVERNINGH aan dien Staatsman gerigt, uit welke wij het volgende mededeelen ter bevestiging van hetgeen hiervoren gezegd werd. — »Ick hebbe my, schreef hij aan den Raadpensionaris, 't zedert myn wederkomst met ernst geappliceert om eenige gelegentheyt by rencontre uyt te vinden, in dewelcke over de saken van onse Commercie met yemandt van de Heeren Franschen naeder mochte spreecken 2); ende de occasie waergenomen hebbende dat den Heere *Marechal* D'ESTRADES de eere van een visite gaf aen mijn vrouw, hebben wij 't samen over die materie wat gediscoureert, ende heeft ghemelte Heer sich voor sijn particulier sooverre aen mij verclaert, dat als men den ophef van het Vatgelt liet in sijn geheel, onder bedingh dat den Koning soude reguleren de *excessen* ende *vexatien* bij ons gereguleert; en dat men de Commercie en Navigatie voort reguleerde op den voet van den jaere 1662 3), met die interpretatie of elucidatie, dat

---

1) D'ESTRADES, *Lettres*, IX, 206 (5 Oct. 1677) 210 (7 Oct. 1677). *Pomponne* aan de Gezanten: »La principale attention est sur le voyage de M. le Prince d'Orange en Angleterre;" p. 229, 237, 281, 294 (20 Nov. 1677).

2) Z. wegens een vroeger onderhoud met BEVERNINGH en VAN HAREN, de depêche der Fransche Gezanten van 18 Junij 1677, in D'ESTRADES, *Lettres*, VIII, 375 suiv.

3) Hier wordt bedoeld het Tractaat van 27 April 1662. — LODEWIJK had reeds den 1 Julij 1677 zijne Gezanten gemagtigd te verklaren (D'ESTRADES, IX, 3): »Assurez les dès cette heure, que je donnerai ordre qu'il y soit remedié, et qu'à l'avenir il n'y aura plus de ces *vexations* dont ils se plaignent, de

den ophef van de lasten dan oock soude werden gereguleert naar de pratijcke van dat jaer, datter dan apparentie soude moghen sijn om van dat werck af te geraecken, ende yet bij provisie te connen adjusteren en sluyten. En ick gelove dat hij morgen ten Hoof daerover sal schrijven; doch ick hebbe bemerckt dat hij jalours is van sijn Collegen, en wellicht dat ondernemen sal sonder derselver participatie, om de eere in Hollandt daervan alleen te hebben; maer ick ben beducht gelijck den Heer COLBERT dat werck in Vranckrijck manieert, dat het door sijn handen niet gelucken sal. Ick moet den uytslagh daervan te gemoet sien, ende inmiddels bidden dat UWelEdele mij advisere, of ick het soude derven aengaen ende sluijten; ende bidde *datter geen gerucht* van gemaeckt werde [1]) bij rapporten of communicatien, sijnde noch te prematuyr. Als ick het bericht jonghst van Uwentwegen mij toegecomen, considerere, vinde ick dat in den jaere 1662 de *Laeckenen* hebben gegeven

	36—11— 5	nu	80 guld.
De Walvisch-baeren.	4— 7— 8	»	10 »
Haringh ende Soutevisch.	44—10— 7	»	89—11—13
Tabacq.	9—12—10	»	13— 0— 0
Suycker.	15—19— 1	»	25— 0— 0
Linnen.	1— 6—11	»	4— 0— 0;

en dunckt mij sulcks dat op dien voet in dien deele niet quaelijck gebesoigneert en ware; en als men in 't regard van 't Vatgelt konde hebben behoorlijcke remediën tegens de

n'être pas taxez justement selon la capacité et la portée des vaisseaux, mais suivant l'estimation arbitraire qui en est faite par les Commis."

[1]) LODEIJK XIV aan zijne Gezanten, 22 Julij 1677 (D'ESTRADES, IX, 40 suiv.). »Comme le Traité de 1662 contenoit les mesures que je prenois avec les Etats-Généraux, non seulement pour la Marine, le Commerce et la Navigation, mais encore pour une Alliance défensive, *l'on n'a pas été sans quelque inquietude en Angleterre*, que si ce Traité se renouvelloit *en tous ses points*, il ne m'engageât un jour à une guerre contre cette Couronne, ainsi qu'il m'y obligea en l'année 1665."

geallegeerde *vexatiën* [1]), soo dunckt mij, dat wij in dese beswaerde tijden al favorabelder voor de ingesetenen van 't Landt souden hebben genegotieert, als men in den jaere 1662 niet heeft connen doen. Ick bidde echter te mogen gedient sijn van U WelEdele wijser consideratiën, ende bijsonder oock of de Franschen *praecise* bleven staen op de extensie van den jaere 1662, sonder te willen admitteren alle, of eenighe van onse Ampliatiën, of men het immers bij provisie niet soude voortsetten? — Ick sie met permissie een woordt van antwoorde te gemoet [2])." — Deze gunstige inleiding scheen een voorspoedigen loop der Negotiatie te beloven, die althans te *Nijmegen*, niet door de handen van den beroemden Contrôleur-Generaal COLBERT, maar van diens broeder, COLBERT DU CROISSY [3]) den Diplomaat, in handelszaken weinig ervaren, zoude gaan. — Doch juist deze onbedrevenheid van den Ambtgenoot van D'ESTRADES, veroorzaakte een moeijelijk te verhelpen misverstand, dat de reeds tamelijk gevorderde aangelegenheid eene wijl stremde [4]) en BEVERNINGH's menschkundig beleid allezins vereischte. — »Ick hebbe, meldt hij den 18 October 1677, in den beginne wel geremarqueert, dat dese Ministers de stucken die de Commercie raecken, niet na en sien, ende het werck niet en verstaen, ende ick gheloove dat dit misverstandt in de resolutie van den Coninck, procedeert van haare oncundighe berichten; ick weet vooreerst niet anders daarin te doen, ende sullen

---

1) Men klaagde minder, schreven de Gezanten aan hunnen Koning (9 Julij 1677) over de knevelarijen der Fransche beambten, (D'ESTRADES, IX, 23), »que des Edits, Declarations et Arrêts de V. M. qui les autorisent dans les vexations que souffrent les marchands hollandois.".

2) Uit Nijmegen, 9 Aug. 1677 (H. S. der Kon. Bibliotheek).

3) DE FLASSAN, T. III, 353. Hij werd in 1679 POMPONNE's opvolger als Minister v. Buitenl. Zaken. — Z. mede WICQUEFORT, *l'Ambassadeur*, L. II, Sect. XVII, p. 430.

4) »Maar gelyck dien Heer (de Amb. COLBERT) sigh gheheel *confuselyck* expliceerde; — uyt een discours van den Heere COLBERT, — twelk *seer confus* was" enz. (*Miss.* van BEVERNINGH, 18 Oct. 1677).

moeten afwachten wat haar ordres voorts sullen uytbrengen." — Hoe hoog het geschil liep en hoe breed het werd uitgemeten door het wantrouwen, waarmede de tijding van 's Prinsen vertrek naar *Londen* door LODEWIJK XIV en zijne Ministers was ontvangen [1]), maar hoe behendig tevens de Nederlandsche Gezant het misnoegen, uit die reize geschept, aangreep, om den storm weder te bedaren, ontvouwt hij in de depêche, twee dagen daarna aan FAGEL afgezonden. — »Myne laetsten aen UWelEd. schrijft hij, zijn successive geweest van den veerthienden, sesthienden ende achthienden deser, alle raeckende den toestant der saecken van de Commercie, ende de bejegeninghe daerover gevallen. Desen sal vervolgens UWEGestr. berichten, dat op de aenspraecke dewelcke ick aen de Heeren Franschen hadde laeten doen, met exhibitie van de Memorie, vervat in mijnen voorsz laetsten, deselve Heeren haer seer onstuymigh hebben uytgelaten, niet willende de Memorie aannemen [2]), veel minder oversenden; hebbende daerbeneven verclaert dat sij dese *secrete* Conferentie met mij niet langer wilden continueren, maer dat se voort aen alles opentlijck wilden doen door middel van de Heeren *Mediateuren;* ende dit alles op een praesuppoost van *refroidissement*, 'twelck sij praetenderen te hebben gevonden in onse laetste conversatie, ende op een verkeerde opinie, dewelcke sij gevat hebben uyt de reyse [3]) van Sijne Hoogheydt naer Engelandt. — Den Secretaris hadde evenwel dat papier

---

[1]) Schoon POMPONNE zelfs op het berigt van WILLEM's huwelijk, spijtig verzekerde (20 Nov. 1677) D'ESTRADES, IX, 293: »Ce qui est très assuré est, que le Roi n'a pas lieu, *en façon du monde,* de regarder cette affaire comme pouvant apporter quelque préjudice à ses intérêts."

[2]) *Brief der Gezanten aan den Koning* (21 Oct. 1677, D'ESTRADES, IX, 248). »Nous avons cru qu'il étoit du service de V. M. de dire à ce Secretaire (HULST), que si son Maître avoit quelques Memoires à nous donner dorénavant, touchant le Commerce ou la Paix, *il devoit se servir de la voye de Messieurs les Médiateurs d'Angleterre.*"

[3]) GROVESTINS, III, 87 suiv. (naar *Dalrymple*).

onder haer gelaten [1]), ende vond ick my ghenootsaeckt een visite bij die Heeren af te leggen, soo om te justificeren onse proceduren, alsom haer te desabuseren van die verkeerde impressien. Ick hebbe dan gisteren aen haer yeder in 't besonder die visite gegeven, ende occasie genomen, om uyt de *retroacten* haer te betoonen soo klaar als den dagh, wat van de intentie van haer Hoogh Mog. ende van onse Propositie geweest was; ende offer schoon in de extensie van de bewuste Memorie een ambiguiteyt mochte schijnen te resideren, — dat sij echter, ende uyt onse discoursen, ende uyt de opstellinge van 't bewuste twintighste Articul wel hadden konnen begrijpen, dat wij daer geene distinctie van *specien*, meer gemaeckt en hadden, als om het werck te faciliteren; ende dat ick dienvolgende oock niet en conde verwachten antwoordt op een separaet lid van eene *vorige* Memorie, al op den seventhienden van *Junij* geextradeert, daer dat laetste maer was van den twintighsten *Augusti*, ende dat sij niet en moesten vremt vinden, dat ick mij in die laetste Conferentie met wat circumspectie gedragen hadde, want dat ick vooreerst die calculatie ende proportie van het *rabat* van een derde [2]), soo *ex tempore* niet en konde maecken, ende dat ick hadde begonnen te mercken datter een misverstandt ontrent onse intentiën was; niet hebbende deselve willen ont-

---

1) »Onsen Secretaris, die een *habil* man is," zegt BEVERNINGH in de depêche van 18 October. Verg. D'ESTRADES, *Lettres*, IX, 235 suiv. (15 Oct. 1677). »Depuis notre lettre écrite le Sieur HULST nous est venu trouver de la part de M. DE BEVERNING. — Il nous en a même donné un Mémoire, que nous mettrons au bas de cette lettre," enz. Reeds in hunne depêche van 8 Sept. 1677 (IX, 183) heet HULST, »un garçon fort sage, Secretaire de l'Ambassade de Hollande et parent de M. DÉ BEVERNING."

2) LODEWIJK XIV aan zijne Gezanten (9 Oct. 1677; D'ESTRADES, IX, 212 suiv.). »Je trouve bon que vous assuriez le Sieur DE BEVERNING, que je voudrai bien, après la Paix, *remettre* aux sujets des Etats-Généraux *le tiers* desdits droits portez par le Tarif de 1667 qui contient les marchandises qui sont manufacturées en Hollande," enz. Maar hij wilde die toezegging volstrekt niet in een Tractaat gevlochten zien.

decken, voordat ick mij naerder soude hebben geësclairceert. Ende voor sooveel haer Hoogh. Mog. intentie aengingh, verseeckerde ick haer, dat die noch verflaut noch verandert waeren, ende dat de reyse van Syne Hoogheydt *niet gemeens* en hadde met *dese* onderhandelinge, daer in wy waeren [3]). Ende tot preuve van die, presenteerde ick haer, indien sij het voorschreve twintighste Articul konden toestaen, nevens de elucidatie op het Vatgelt (daerop geene discrepantie en scheen te zijn) dat ick het *voor een gedane saecke soude houden*, ende dat ick *van nu af aen deselve daervoor soude aennemen*. Ende ick geloove dat ick het geluck gehadt hebbe, van die Heeren yeder in 't besonder sooverre te persuaderen, dat ick weder ben herstelt in den sin van de vorige Negotiatie, ende dat sij daerover aen den Koningh sullen schrijven." — Niet tevreden met dien oogenblikkelijken uitslag, maar eene duurzame en vruchtbare afdoening beöogende, drong BEVERNINGH ten slotte op de verzameling van nog ontbrekende en onmisbare bouwstoffen aan, met behulp van welke de duistere punten vólledig konden opgehelderd worden. — In zijn lossen en onopgesmukten stijl, drukte hij in dezer voege zijn wensch uit: »Ondertusschen meyne ick, dat het wel noodtsaeckelijk ware, datter een serieuse besoigne wierde aengestelt, om de Lijsten van de jaeren 1662, 1664 ende 1667 ('t welck de laetste is ende noch in pratijck) nae te sien, om daeruyt een overslagh te maecken, hoeverre men met het *rabat* van een derde op alle de specien van importantie sich soude mogen contenteren. — Hadde ick de exemplaren van de respective Tariffen, ick soude selve een besoigne daervan

---

1) De Gezanten melden aan POMPONNE (26 Nov. 2677) IX, 308. »M. DE BEVERNING n'a pas attendu le retour de M. le Prince d'Orange pour terminer entierement avec nous l'affaire du Commerce." — Reeds den 21 October hadden zij berigt (IX, 258), dat BEVERNINGH verzekerde »que le voyage de M. le Prince d'Orange — n'y apporteroit aucun retardement."

maecken [1]), maer nu is het my *een blinde kaerte.* — Daer sullen onghetwijffelt tot *Amsterdam* wel Fransche handelaers zijn, bij dewelcke die sullen gevonden worden, ende ick meyne (onder dienstighe correctie) dat men niet de allerminste tijdt in desen moet versuymen. — Heeft men mijnen dienst van noode, ick biede die overvloedigh aen; want UWEd. sal wel begrijpen, dat ick nu in de eerste 14 dagen hier onnut sal leggen, ende ick verlange, met al mijn hert om eens op het mijne te sijn. Men soude mogelijck soo een besoigne konnen doen aenstellen door eenighe Heeren binnen *Amsterdam*, om daerop eenige voornaeme Fransche handelaers te hooren [2])."

Wij hadden voorzeker menige schitterender proeve van BEVERNINGH's talenten kunnen bijbrengen, maar bezwaarlijk een doorslaander bewijs van zijn vaderlandlievenden ijver om zich geheel op de hoogte te stellen en in het wezen door te dringen van de bélangen, welke hem toevertrouwd waren. — Hij rustte niet vóór hij door noeste vlijt en met al de klaarheid van zijn verstand eene zaak, hoe ingewikkeld dan ook, ontward en uitgeplozen had [3]). — Ons dunkt BEVERNINGH grooter waar hij geene moeite en inspanning ontziet om het voordeel der Amsterdamsche suikerrafinadeurs te behartigen [4]),

---

1) Welke moeite BEVERNINGH zich verder gaf, z. men uit de dankbetuiging der Fransche Gezanten »sur la diligence et l'habileté avec lesquelles il avoit ménagé cette affaire," maar vooral uit de bijzonderheden, door hen aan den Koning medegedeeld (26 Nov. 1677). D'ESTRADES, *Lettres*, IX, 299 volgg.

1) Nijmegen, 20 Oct. 1677.

3) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur et ses fonctions*, L. II, Sect. XVII. De quelques Ambassadeurs illustres de nostre temps (p. 448). »Il n'y a point d'affaire si difficile qu'il ne démesle lorsqu'il s'y veut appliquer."

4) D'ESTRADES, *Lettres* IX, 300 (26 Nov. 1677). »Que dans le Tarif de 1664 on paye des droits excessifs pour le rafinage du sucre, qui est imposé à 15 le quintal, que l'on vend en France 30 ou environ, et qu'il est impossible que les rafineurs du sucre y trouvent leur compte; cependant que c'étoit une des principales choses dont la ville *d'Amsterdam* trafiquoit." — Verg. met de depêches van BEVERNINGH aan FAGEL, 25, 29 Nov. 1677.

dan wanneer wij hem, gelijk bij den Bredaschen Vredehandel, als Vertegenwoordiger van den Staat, die pas te *Chatham* had gezegevierd, driftig en ongeduldig geworden, den hoed zien opnemen en het hoofd schudden, onverzettelijk eischende, dat twee woorden uit het Concept-Tractaat wierden geschrapt; eene opwelling echter van gramschap, die door het treffen van een vergelijk, de onderteekening van het verdrag verhaastte [1]). — Bij de vele loffelijke eigenschappen, die den Nederlandschen Diplomaat sierden, mag men niet verzwijgen, dat zekere oneenparigheid in zijn gedrag, nu en dan, opgemerkt is, welke men aan onmatigheid heeft toegeschreven. — Wij durven niet beslissen, maar gelooven niet dat het feit wegvalt door de list van eene geveinsde opgewondenheid of beneveling, onder welker schijn BEVERNINGH de Fransche Ministers tot het openleggen der gevoelens van hun Hof zoude hebben willen uitlokken, en tevens hun zijn' wensch naar een afzonderlijk verdrag mededeelen [2]). — Wat van zulk eene onwaarschijnlijke kunstgreep zij, die met de achtbaarheid van den Ambassadeur kwalijk zoude hebben gestrookt, alleen in het gemis van eene onveranderlijke bezadigdheid, meenden sommigen [3]) hem beneden den steeds koelzinnigen JOHAN DE WITT, wiens opvolger hij bijna geworden

---

[1]) D'ESTRADES, V, 434 suiv. Memoire de ce qui s'est passé dans les Conferences (6, 7, 8 en 9 Julij 1667).

[2]) SCHOTEL, t. a. p., bl. 48; WICQUEFORT, t. a. p. »Il se trouvera que sans une petite inégalité, qui se rencontre en son humeur, il n'y a rien qui ne soit achevé." — WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, XVI, 131.

[3]) POMPONNE bij GROVESTINS, II, 295: »Il est sans contredit, un des plus habiles de ce gouvernement, et beaucoup ne lui préfèrent pas M. DE WITT; il est vrai qu'il ne l'égale pas toute la journée, et qu'il perd souvent avec *la sobriété* du matin, le mérite et la capacité qu'il a eus jusqu'au diner." — *Brieven van* DE WITT, IV, 526 (»na syne gewoonelycke moderaetheyt ende *froideur*") verg. met D'ESTRADES (14 en 28 Aug. 1676) *Lettres* VII, 141, 175: »Le Sieur DE BEVERNING — qu'un peu *de débauche* rendoit plus hardi à parler," enz.

was [1]), te moeten stellen. — Had BEVERNINGH zich, in de eindelijk geschonken rust op het geliefd *Lockhorst*, tot de bewerking der Gedenkschriften van zijne Negotiatiën willen verledigen, niet ligt zoude, naar de meening van BAYLE, een leerrijker en meer belangwekkend boek immer verschenen zijn.

Doch wij kunnen den doorluchtigen Staatsman, van wiens bedrijf op het Congres van *Nijmegen* zoo even melding is gemaakt, niet voor goed vaarwel zeggen. — De handelingen der Nederlandsche Diplomatie, die gelijk dertig jaren vroeger te *Munster* met Spanje, nu met LODEWIJK XIV den afzonderlijken vrede teekende, zijn door anderen, ook door Nederlandsche Geschiedschrijvers streng gelaakt. Laat ons zien, of niet de al te heftige verwijten over BEVERNINGH's gedrag, ontzenuwd kunnen worden door de onbevangen waardering van den algemeenen toestand van Europa.

»Minder eer, dus schrijft VAN KAMPEN [2]), doet hem (BEVERNINGH) de vrede van Nijmegen, waarvan hij de hoofdbewerker was en waarbij men, om zelve niets te verliezen, de Bondgenooten, die ons in de grootste verlegenheid hadden bijgestaan, Spanje, Oostenrijk en Brandenburg opofferde, zoodat de heerschzuchtige en trouwelooze LODEWIJK hen tot alle voorwaarden, die hij wilde, konde dwingen; eene handelwijze, die Europa op nog vele jaren leeds, bloed en tranen te staan kwam, daar de Geweldenaar door dien heilloozen vrede een gewigtig deel der Spaansche Nederlanden en zelfs voet over den Rijn won, en nu ten top van magt en hoogmoed gestegen, niet ophield zijne naburen, door inlijvingen en andere hemeltergende daden te kwellen. — De staatkunde, die hier BEVERNINGH volgde, met ijver en hartstogtelijkheid volgde, was *niet die van den*

---

[1]) BASNAGE, T. II, 811 en BAYLE, *Dict. Hist. et Crit.* in v. »et si M. DE B. avoit pris la peine de composer des Memoires touchant ses Ambassades, ce seroit un livre le plus instructif et le plus curieux que l'on sauroit voir."

[2]) *Vaderlandsche Karakterkunde*, bij SCHOTEL, bl. 51, verg. met BILDERDIJK, *Gesch. d. Vaderl.*, X, 66.

Prins, en schoon het den schijn had van grootheid, dat het kortelings nog zoo veege Nederland den vrede sloot, zonder één dorp af te staan, zoo kon deze rust, alleen ten koste van getrouwe Bondgenooten gekocht, niet dan kortstondig zijn. Doch deze bedenkingen mogen over de anders zoo uitstekende staatkundige inzigten van BEVERNINGH eenige schaduw verspreiden, zijn karakter laten zij volkomen onbevlekt."

Moet dit verzachtend vonnis over veeljarige, verdrietige en afmattende raadplegingen gestreken worden? Doorgaans, wij ontveinzen het niet, wordt de Nijmeegsche vrede beschouwd als het glansrijkst tijdstip der heerschappij van LODEWIJK XIV [1]), die over het lot van Europa, met ontzag en bewondering jegens den zegevierenden Monarch vervuld, voortaan naar willekenr beschikt. — Ons komt die voorstelling onjuist voor, daar sedert den veldtogt van 1672, de zon des *grooten* Konings niet had opgehouden te dalen, zoodat de Nederlandsche Republiek, na tot den rand des afgronds gebragt te zijn, haar gebied allengs had heroverd en bij den vrede ongeschonden kon bewaren. — De schrandere Publicist MABLY [2]) meent zelfs het verval van LODEWIJK's magt, tegen welke Europa, door de onvermoeide waakzaamheid of voorgewende bekommering van WILLEM III uit den slaap gewekt, in gesloten gelederen geschaard was opgestaan, van dien vrede te moeten dagteekenen. — Doch hoedanig het oordeel zij over de geweldenarijen van den Franschen Koning, *na* de Tractaten van *Nijmegen*

---

1) MIGNET, *Négociations*, T. IV, 707. »Arbitre victorieux et pacifique de l'Europe remplie de crainte et d'admiration pour lui, LOUIS XIV atteignit à Nimègue l'apogée de sa grandeur." — Z. wijders de regelen uit SALVANDY's *Hist. de Pologne*, bij DE GROVESTINS, III, 180: »On peut dire que la France *régna* au Congrès de Nimègue" enz. In gelijken geest CAPEFIGUE (ibid. III, 177): »le plus haut effort de la diplomatie en France."

2) *Le droit public de l'Europe*, (uitg. van ROUSSET) I, 177: »On regarde communément la paix de Nimègue, comme l'époque d'une sorte d'ascendant que la France a pris sur ses voisins; mais je crois au contraire qu'elle commença dès-lors à être *moins* puissante," enz.

gepleegd, van welke de doorslepen Stadhouder zich tot het vormen der Coalitiën tegen de gevreesde Wereldmonarchie zoo listig had weten te bedienen [1]), — de waardering van het diplomatisch beleid van BEVERNINGH, dat voor eene poos aan de bloedstorting een einde had gemaakt, behoort onafhankelijk te blijven van latere gebeurtenissen. — De vraag welke wij te beantwoorden hebben, kan niet deze zijn: of die vrede al dan niet werd geëerbiedigd en gehandhaafd, maar of in 1678 bij de toenmalige gesteldheid van zaken in Nederland, in Groot-Britannië en op het Vasteland, de voortzetting van den krijg, die sedert zes jaren woedde, raadzaam en mogelijk was?

En hier zal het gedrag niet slechts van BEVERNINGH, maar van de Republiek, het bondigst geregtvaardigd worden, zoo door de Staatsbesluiten van dien tijd, als inzonderheid door de depêches van onze Gezanten en wel van den onsterfelijken Diplomaat, die gedurende het Ministerie van DE WITT, Nederland zoo luisterrijk bij het Hof van *Versailles* had vertegenwoordigd [2]), van COENRAAD VAN BEUNINGEN. In den aanvang van het Stadhouderschap van WILLEM III nog veel vermogend, treedt de fiere Burgemeester van Amsterdam van jaar tot jaar meer op den achtergrond, om ten laatste op eene voor zijne nagedachtenis meest te bejammeren wijze, van het tooneel der

---

[1]) MABLY, *Principes des négociations*, p. 79, 94 suiv., noemt WILLEM III »le plus grand Politique du dernier siècle," en beweert dat de theorie van het evenwigt van Europa »n'étoit imaginé que pour favoriser la fortune particulière de son auteur, qui n'étant que citoyen d'une République, avoit besoin d'avoir une armée à sa disposition et de faire la guerre, pour se mettre en quelque sorte au-dessus des Magistrats et des loix."

[2]) Niettegenstaande den brief van V. BEUNINGEN (23 Maart 1673) gerigt aan LA VOLPILIÈRE, die een gedicht onder den titel van *La Hollande aux pieds du Roi* had uitgegeven, welken brief BASNAGE, T. II, 361 geheel heeft opgenomen, spreekt ook MIGNET (T. III, 5) van den eerepenning, waarop V. BEUNINGEN zoude zijn afgebeeld, die als een andere JOSUA de zon (LODEWIJK XIV) zoude hebben doen stilstaan.

aardsche grootheid te verdwijnen. — Het edel brein dat zoo menigmaal de geschillen van Vorsten en Volken had beslecht en in de verzoenende of gebiedende taal des Bemiddelaars, de vlam van den oorlog had uitgebluscht, sloofde zich, verbijsterd vruchteloos af in de oplossing van het raadsel om de *Christenen en alle menschen door het herstellen van het eeuwig Evangelium sonder menschelijke uitleggingen met malkanderen te vereenigen* [1]." — Welk gezag en vertrouwen de welsprekende en doortastende Staatsman in de eerste jaren van het Bewind van den Prins van ORANJE had behouden, hij die Gedeputeerde van H. H. Mog. te Brussel in 1672, in allerijl naar Holland was gesneld om de vernederende negotiatie met Frankrijk te ontraden, en de verzekering te geven dat de Landvoogd der Spaansche Nederlanden, de hooghartige en verlichte Graaf DE MONTEREY, voornemens was den Staat met alle kracht bij te springen [2], blijkt uit verscheidene omstandigheden. Het was VAN BEUNINGEN's veelbelovende zusterszoon, naamgenoot en kweekeling, COENRAAD VAN HEEMSKERK, die als vrijwilliger aan boord van den L^t. Admiraal VAN GEND, in den strijd tegen de Engelschen zijnen vaderlandlievenden heldenmoed betoond hebbende [3], eerst Secretaris, vervolgens Pensionaris van Amsterdam, in 1673 met brieven van de Staten-Generaal en van den Prins voorzien, als Extraordinaris-Envoyé naar *Weenen* toog, om, zoo mogelijk, Keizer LEOPOLD tot het sluiten van een offensief Verbond met de Republiek tegen LODEWIJK XIV te bewegen [4]. — En toen die jeugdige bloed-

---

[1]) C. VAN BEUNINGEN (Burgemeester van Amsterdam), *Alle de Brieven en Schriften van — ingericht* enz., Amsterd. 1689 (4°.). (Catalog. der Biblioth. van de Doopsgez. te Amsterd. 1854).

[2]) VALKENIER, *'t Verwerd Europa*, 3^e Deel, bl. 656.

[3]) BRANDT, *Leven van* DE RUITER, bl. 668.

[4]) VALKENIER, *Vervolg v. 't Verwerd Europa*, 4^e Deel, bl. 168; *Register van Holland*, 3 Aug. 1673, fol. 305, »ten einde den Heer V. HEEMSKERK — mag werden geauthoriseert en gelast" enz.

verwant zich weldra met het sedert zoo dikwerf beproefd diplomatisch talent en met gewenschten uitslag van zijne taak had gekweten, was VAN BEUNINGEN zelf een der onderteekenaren van het te 's Hage tot stand gekomen Tractaat [1]). — Aan zijne gunst had vermoedelijk ook kort daarna, de Secretaris der groote koopstad, DIDERIK SCHAEP, eene buitengewone zending naar *Stockholm* te danken, bij welke gelegenheid althans de persoonlijke ervaring van VAN BEUNINGEN voorheen aan het Noordsche Hof verkregen, aan de ontwerping der Instructie voor den nieuwen en niet zeer geschikten Diplomaat, dienstbaar was gemaakt [3]). — In de benoeming van dien Secretaris vinden wij overigens eene nadere bevestiging van hetgeen vroeger gezegd is van den overwegenden invloed van *Amsterdam* op de keuze en de bestemming der Gezanten naar Zweden en Denemarken; gelijk de spoedige terugroeping van SCHAEP ten blijke strekt van het gevaar, dat men alligt in die dagen loopen kon, door 's Prinsen ongenade getroffen te worden [4]). Zeker is het, dat in het bestier der buitenlandsche aangele-

---

1) 30 Aug. 1673.

2) VALKENIER, t. a. p., bl. 170; MIGNET, *Négoc.*, IV, 187, 207: »l'Empereur donna deux audiences au Pensionnaire d'Amsterdam, qui avait été envoyé extraordinairement à Vienne," enz.

3) *Resol. der Staten-Generaal*, 19 October 1673. »Ende werden de Heeren VAN BEUNINGEN ende andere H. H. M. Gedep. tot de uytheemsche saacken versocht, een Concept van Instructie voor den gemelden Heer SCHAEP te formeren en op 't papier te brengen om ter Vergadering gelesen ende gearresteert te werden."

4) *Brief van* SCHAEP *aan* V. BEUNINGEN uit Stockholm $\frac{18}{28}$ Mei 1674: »Ick versta uyt het schrijven van mijn naaste Vrienden hoe groote obligatie ick aan UWEd[te] onverdiende goetheyt hebbe met mij tegens eenige uytgestrooyde calumnien te patrocineren, ende alhoewel het UWEd. *niet mogelijck en is geweest* de verkeerde impressien die *Syn Hoocht* ende de meeste Heeren van de Regeringe over mijne conduiten hebben gelieven te vatten, wech te nemen," enz. — *Verbaal van* Mr. D. SCHAEP, 19 Oct. 1673—27 Maart 1675 (H. S. der Kon. Biblioth.)

genheden op dat tijdstip niets gewigtigs gedaan werd, dan na gehouden ruggespraak met Z. H. — Het was een stokregel geworden, dat op het verslag van den Raadpensionaris over de toen hangende negotiatiën met deze of gene Mogendheid, door de Leden van het Besogne uit de Staten van Holland, »nader overleid en overwogen, en daarop alvoren gehoord en ingenomen zijnde de consideratiën en *het hoogwys advis* van den Heere Prince van ORANJE, de Vergaderinge van advise gedient zoude worden." — Alleen op den 18 Maart 1673 werd aldus gelijkluidend besloten met opzigt tot de onderhandelingen met den Koning van Denemarken en de Hertogen van Brunswijk en Lunenburg; 2°. tot die met den Koning van Spanje; 3°. tot de met den Keizer en den Keurvorst van Brandenburg te beramen krijgsverrigtingen; 4°. tot de aangeboden *Mediatie* van den Koning van Zweden en de te openen vredehandeling met de Koningen van Frankrijk en Groot-Britannië [1]). — Het was derhalve buiten kijf niet zonder voorkennis en goedkeuring van den Stadhouder, dat VAN BEUNINGEN weinige maanden later naar *Brussel* werd afgevaardigd met bepaalden last, om bij den Graaf DE MONTEREY aan te dringen, »sonder eenig uitstel, agtervolgens het separaat Articul van het Tractaat jongst tusschen den Koning van Spagne en desen Staat aangegaan, ontrent den Koning van Groot-Britannien alle meest kragtige devoiren aan te wenden, om Syne Majesteit te *permoveren* tot eene separate handeling met desen Staat [2])." — En naauwelijks was in het begin van 1674 die bevrediging der Republiek met KAREL II door den Spaanschen Minister te Londen, tevens Gevolmagtigde van H. H. M. [3]), of liever door den kreet der openbare meening en den val der eerlooze *Kabaal* bewerkt, of VAN BEUNINGEN

[1]) *Register van Holland en West-Vriesland*, fol. 154 volg.

[2]) *Register v. Holland*, 20 Oct. 1673, fol. 441.

[3]) Den Markies DEL FRESNO.

werd, gelijk in 1670 [1]), met eene Ambassade bij het Kabinet van St. James bekleed. — Zijn verblijf in Engeland liet duurzame gedenkteekenen na in de Tractaten van 1674 en 1678, welke de grondslag waren van de onder Koning WILLEM III voltrokken Alliantie der beide Zeemogendheden tegen Frankrijk. — Eerstgemeld Tractaat, hetwelk de internationale belangen van den koophandel en de zeevaart, vooral de regten der neutraliteit regelde, behelst in het stuk der beperking van het begrip van *contrebande* de mildste voorschriften [2]), op welke de Britten in den loop der vorige eeuw niet zelden inbreuk hebben gemaakt. — Het verdrag van 3 Maart 1678, dat in volgende tijden uitgebreid en versterkt, een en andermaal den wankelenden troon van het Huis van Hannover tegen de aanslagen der uitgeweken STUARTS, door Nederlandsche hulp heeft onderschraagd [3]), is Engeland nuttiger geweest dan het op zijne beurt bedreigd Vaderland. — Doch wij mogen niet verder van den Nijmeegschen vrede afdwalen. — Nog eens zullen wij vragen, of die vrede eene behoefte was voor de Republiek, voor het geteisterd Europa? — De depêches van VAN BEUNINGEN en van zijn' Ambtgenoot DIRK VAN LEIJDEN VAN LEEUWEN kunnen het antwoord geven. — Hooren wij eerst, wat tot eene doeltreffende bestrijding van LODEWIJK XIV, naar het oordeel van den oud-Burgemeester van Amsterdam, vereischt werd. »Daer sal, schreef VAN BEUNINGEN aan FAGEL [4]), bij continuatie

---

[1]) H. J. VAN DER HEIM, *Diss. Hist. Polit. de Legationibus a* CONRADO BEUNINGIO *gestis, usque ad annum* 1672 (L. B. 1847), p. 131 sqq.

[2]) *Tractaat van Marine,* $\frac{1}{11}$ Dec. 1674. KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Fed.*, p. 211 sq. PLOOS VAN AMSTEL, *Verhand. over het Recht v. Commercie tusschen onzijdige en oorlogvoerende Volken*, bl. 202, 207, 234 (Amsterd. 1760).

[3]) Verg. dat Tractaat, »le fondement et la règle des engagemens *défensifs* entre les deux États," door het nader verdrag van Westminster den 6 Febr. 1716 bevestigd, bij ROUSSET, *Recueil histor. d'Actes, Négociations — depuis la paix d'Utrecht*, T. XIX, 413—421.

[4]) Westmunster $\frac{1}{11}$ Martii 1678 (*Secreet*). *Negotiatiën van* BEVERNINGH (H. S. der Kon. Bibl.)

van oorlogh, *de totá belli ratione* dienen gedelibereert te worden. Mij schijnt noodigh dat om een goet cort eijnde te maecken, gelaboreert ende gecontribueert werde om twee of drie Leghers te saemen van 90,000 mannen van de Duytsche cant tegens Vranckrijck int velt te brengen; 2°. dat men met de conquesten van 't Graefschap van Bourgondien, met gelt ende goede beloften, ende de Princen van de voorseijde Duytsche Leghers, de Switsers behoore in de goede partie te embarqueren; 3°. in de Nederlanden behoort te ageren met 30,000 Engelsche, sooveel Hollanders als uyt 40,000 man in effective dienst, connen te velt gebracht worden, ende met soodanigen Leger waertoe men de Spaensche can obligeren; 4°. dat men gesaemenderhand verhaeste de reductie van de steden van Sicilie; 5°. een diversie maecke aan de sijde van Cataloniën; 6°. ende vooral dat men favorisere deses Coninghs (KAREL II) dessein ende dat van de geheele Natie, om alle Commercie ende Navigatie aen de Franschen te ontsetten.

Ick vertrouwe, dus ging hij na deze blootlegging van het grootsch ontwerp voort, dat de weynighe redenen in mijne voorgaende aengeroert, nevens andere meer aenwysen, dat dit laetste is eene remedie *sine quá non*, ende dat men het niet difficulteren kan sonder alles te *renverseren*, ende den Staet in impossibiliteyt te stellen, om noch tot een vrede te geraecken, noch succes in den oorlogh te hebben, ende ons met dit Rijck ende alle Geconfedereerde overhoop te doen vallen [1]."

Maar, zoo al de Republiek in den eisch van het Engelsch Kabinet om de vaart op Frankrijk volstrekt te verbieden en door eene zeemagt gestadig te beletten, zoude hebben bewilligd, — de drukkende voorwaarde, welke zij na de verhef-

[1]) Aan het slot leest men: »Ick schrijf aen Mijn Heer de Prins niet als den brief aen haer Hoogh Mogende; UWEd. Gestr. gelieve te besorghen dat die aen den Heer Greffier en de andere aen Syn Hoogheydt toegesonden worden."

fing van WILLEM III tot den Engelschen troon [1]) en tijdens de Alliantie met Koningin ANNA zoo noode toegaf, — hoe kon VAN BEUNINGEN's voorslag in zijne andere deelen verwezenlijkt worden [2])? — Waren Nederlands geldmiddelen bestand tegen nieuwe en nog hooger offers dan men reeds zoolang, met onmatige inspanning, had gedragen? — In dezelfde depêche, onmiddellijk vóór de ontvouwing van dit wijdstrekkend plan, hetwelk hij als een onvermijdelijk uiterste deed voorkomen, wanneer men het stelsel van volharding voortzette, had de Ambassadeur eerlijk bekend: »Ick vertrouwe niet dat men hier quaelijck sal vinden dat haer Ho. Mo. ter bequaemer tijdt haer troepen *reduceren* tot een ghetal dat voor haer draegelijck is; want selfs *de Spaensche ende andere geconfedereerde Ministers hebben mij dickwils geadvoueert*, dat het in haer ooghe schaedelijck is, dat wij ons sooseer boven ons vermoghen, ende op een voet die niet duyren kan, *efforceren*." — Wat VAN BEUNINGEN derhalve wilde hebben aangegrepen, was een laatste reddingsplank. Reeds in 1675 had de kloeke verdediger van den voormaligen Ambassadeur PIETER DE GROOT, de bede der Natie, die zoo vurig naar den vrede haakte, tot het oor van den Stadhouder-President van het Hof van Holland, voor hetwelk de beschuldigde teregtstond, met mannelijke vrijmoedigheid doen doordringen. »Hebben zoo vele onheilen, — dus luidde de taal van den Advocaat SIMON VAN MIDDELGEEST voor den gewezen Diplomaat, die als balling om-

---

1) WAGENAAR, XVI, 32, 34—38; XVII, 175 volg. *Verbaal van* N. WITSEN, bij SCHELTEMA, *Gesch. en Letterk. Mengelw.* (1823), 3e Deel, 2e St., bl. 154.

2) *Register van Holland en West-Vriesl.*, 22 Maart 1678. Verzoek van V. BEUNINGEN (14 Maart 1678), »dat hij met Pouvoir en Instructie soude mogen werden voorsien, om met S. K. M. van Groot-Britannie, en de aldaar aanwesende Ministers van den Keiser en van den Koning van Spanje te tracteren over een *offensive Ligue*." — De Staten van Holland verlangden eerst de »*ingredienten*" van zoodanige Ligue te kennen (bl 148).

zwervende en het verderf der Republiek duchtende, zich met voorbarigen ijver en ongeroepen in het werk der Keulsche vredehandeling gestoken had en nu beticht was met de misdaad van gekwetste Majesteit [1]), — hebben zoovele onheilen, zoovele jammeren, zooveel bloed, u nog geene gedachten tot vrede gegeven, en blijft de Gedaagde nog echter crimineel om die reden; welaan, gij oude Regenten! onderdanen! wij zijn dan alle crimineel, want wij bidden publiekelijk alle: »*Geef ons vrede, Heere, in onze dagen* [2])!" — Toch was het zeer verklaarbaar, dat destijds die bede werd afgeslagen, omdat de voorwaarden, op welke de vrede zoude hebben moeten gesloten worden, al te krenkend waren en te nadeelig voor de eer en regten van Nederland. Maar hemelsbreed was het verschil tusschen 1673, toen DE GROOT den vrede tot niet te duren prijs verworven achtte, wanneer men niet alleen *Maastricht*, maar ook *'s Hertogenbosch* en de Meijerij aan Spanje zoude hebben moeten afstaan, tegen verwisseling van Kamerijk en Franche-Comté aan Frankrijk [3]); terwijl nu, vijf jaren daarna, LODEWIJK XIV, van zijne Bondgenooten, met uitzondering van Zweden verlaten, bereid was zelfs *Maastricht* ten behoeve der Republiek te ontruimen [4]). — In 1678 was, ten gevolge der ontbinding van de Coalitie, door den afval voornamelijk van Engeland, dat nog in de eerste maanden van 1673 bij monde

---

1) Criminele Eisch en Conclusie, overgegeven door den Proc. Gen. Mr. JOHAN RUYSCH, contra Mr. PIETER DE GROOT, en Pleidooi van S. VAN MIDDELGEEST; Sententie van het Hof, 7 Dec. 1676 (ontzegging van den Eisch). »Gedaan in den Hage, bij Zijne Hoogheid den Heere Prinse van ORANJE, Stadhouder" enz.

2) SCHELTEMA, *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, 1819, 2e Deel, 3e St., bl. 221.

3) SCHELTEMA, bl. 24.

4) Den 25 Nov. 1677 meldde BEVERNINGH aan FAGEL (H. S. der Kon. Bibl.): »Op 't stuck van de Vredens-Articulen hadden sij speculatiën op de saecken van *Maestricht;* maer den tijdt ende de constitutie van de saecken sullen dat en eenen of ten anderen wel inschicken."

van den Lord Kanselier SHAFTESBURY de verdelging van het nieuwe *Karthago*, Holland, had gezworen [1]), de verhouding der partijen te eenemale omgekeerd. Voor de Republiek was de oorlog, die haar met schulden belastte en hare krachten uitputte, doelloos geworden. — Wat zij van den bijstand van Groot-Britannië, van Spanje of van het Duitsche Rijk te wachten had, verneme men thans uit eene andere depêche van VAN BEUNINGEN en zijn' mede Gezant VAN LEEUWEN.

»Wij bekennen geerne, zoo schreven zij den 24 Mei 1678, dat wij in dese versperthey t van *consilia* tusschen den Koningh ende sijn Parlement, ende in dese discordantie van last ende ooghmercken tusschen de Ministers van H. Hoogh Mog. ende van de andere Geconfoedereerden, in een conjuncture in dewelcke *prompte* ende seer positive Resolutiën niet alleen dienen genomen, maer *veerdelyck* geëxecuteert, om door eenigh expediënt de gemeene interessen in de Spaensche Nederlanden te salveren, niet anders kunnen mercken, als dat op de gronden die H. H. M. hebben geleijt om tot een vrede te geraecken, tot *Nimmegen* alles promptelyck geadjusteert sal dienen te werden. Maer opdat wij H. H. M. met meer gerustheyt souden mogen adverteren, hoe de resolutiën die tot een spoedigh besluyt van vrede gaen, hier opgenomen souden mogen werden, hebben wij desen voormiddagh daer het behoort, de vrijheyt genomen van voor te dragen, dat in dese conjuncture ons oordeels geen goede uytkomst *als door de vrede* gesocht can werden; ende hoewel men daerop seijt, H. H. M.

---

[1]) Lord CAMPBELL, *Life of Lord* SHAFTESBURY (*Chancellors*, III), p. 316 (London 1846): »Both Kings knowing their interest, resolved to join against them who were the common enemies to all monarchies, and I may say especially to ours, their only competitor for trade and power at sea, and who only can stand in their way to an universal empire as great as Rome. But you judged aright. *Delenda est Carthago*, and therefore the King may well say to you »*it is your war.*" — Tot loon dier fraaije Rede, stierf het Lid der *Cabal* in 1683 als poorter van Amsterdam (p. 373).

t' selve niet te kunnen raden, noch ontraden, soo vertrouwen wij klaerlijck te mercken, dat het voor dienstigh ende noodigh aengesien werdt, ende dat men meer vreese heeft, dat den Koningh van Vranckrijck soude mogen *resilieren* van de voorgeslagen conditien, als hope dat men bij vervolgh van tijdt *beter* soude kunnen te weegh brenghen; sijnde ons onder anderen geseijt, men konde niet wel begrijpen, waerom de Franschen haere conquesten *niet verder pousseren* [1])."

Vergissen wij ons niet, zoo zullen de aangehaalde zinsneden voldoende zijn om de onmisbaarheid van den zonder verwijl te sluiten vrede te doen erkennen. — Maar opdat ook de eenzijdigheid der beschouwing blijke, volgens welke BEVERNINGH's »hartstogtelijk" drijven zoude behooren gegispt te worden, laten wij nog verder den voortvarenden VAN BEUNINGEN en VAN LEEUWEN, doordrongen van den pligt om terstond te handelen, sprekende optreden. — »Naedat wij, melden zij, uyt hetgeen ons alomme bejegent was, reden hadden om gepersuadeert te zijn, dat alle de swarigheden, die sich in 't vervolgh van den oorlogh opdoen, soo ten opsichte van het present ende pressant gevaer van de Spaensche Nederlanden, van de *onmacht* van de Spaensche, van de afgesloofde krachten van den Staet, ende van de bedenckelijcke mouvementen van 't Lager-Huys [2]), genoeghsaem gheapprehendeert wierden, om H. H. M. ernstighe inclinatie tot een prompte *vrede* in het herte volcomentlijck te billicken, schoon men sich daerontrent ten aensien van de mesures, die met het Parlement

---

1) H. S. Kon. Biblioth. (*Secreet*).

2) Den 1 April 1678 had V. BEUNINGEN nog aan FAGEL geschreven (*Register van Holland*, 6 April fol. 172): »dat de respective Ministers van den Keiser en Spagne, mitsgaders de Leden van het Lagerhuis *in de uiterste impatientie waren*, om hem (»den gemelden Heer Ambr. V. BEUNINGEN") met noodig Pouvoir geauthoriseert te sien, tot het aangaan van een Ligue offensive; dat daarop ook gestadig bij S. K. M. van Groot-Britannië geinsisteert wierde." — Z. nog *Register*, 27 April 1678, bl. 248 volg. (7 Mei) bl. 267.

noch te nemen souden mogen wesen, min opentlijck derf uijtten, soo hebben wij gisteren van 't hier voorgevallene — bij missive kennisse gegeven aen den Heer VAN DIJCKVELT, om de necessiteyt van een onverwijlde *acceptatie* van de conditiën by den Koningh van Vranckryck voorgeslagen, door den Heer Hertogh van VILLA HERMOSA [1]) te meer te doen apprehenderen; ende hebben verder ons werck gemaeckt, om de Ministers van de Geconfoedereerden, ende specialijck van den Keyser ende Spaigne, tot het appuieren van H. H. M. goede intentie soo verre te disponeren, als eenighsints doenlijck soude sijn; en tot dien eynde ons gedient van alle hetghene in verscheyde tijden meest krachtigh is geallegeert omme het uijtvinden van een middel, om by provisie te stutten verder progressen van den Koningh van Vranckrijck in de Nederlanden, ende tot het verhaesten van den Vrede, voor necessair te doen aensien, ende specialijck van hetgeen ons van goeder handt is overgeschreven van den *desperaeten* toestandt van de Spaensche Nederlanden, ende van 't gheen bekent is van de tegenwoordige verbijsterde constitutie, in dewelcke de saecken alhier zijn gheraeckt, van of geen groot support te bekomen van dit Rijck, 'twelck de totale ruïne van alles soude wesen, ofte in alle geval om het niet tijdelijck genoegh te erlanghen om de althans dreijghende gevaren te helpen afweeren, ende niet machtigh genoegh om de noch verder in verloop comende saecken door de wapenen te herstellen. Ende op gisteren des avonds ons in dien sin geuijt hebbende in een conferentie met de Heeren Keijsersche, Spaensche, Deensche ende Brandenburghsche Ministers, heeft de Heer Marquis VAN BOURGUEMAINE [2])

---

[1]) Opvolger van den Graaf DE MONTEREY, als Landvoogd der Spaansche Nederlanden, sedert 2 Januarij 1675. DE NENY, *Mém. histor. et polit. d. Pays-Bas Autrichiens*, I, 108.

[2]) MIGNET, *Négociat.*, T. IV, 502: »Le Marquis DE BOURGOMAGNERO, que la cour de Madrid lui avait envoyé (tot KAREL II) pour se plaindre du traitement fait à DON BERNARDO DE SALINAS et à FONSECA, lui adressa des re-

niet alleen *niet* in controversie getrocken de gefondeertheyt van onse pressante bekommernisse voor de Spaensche Nederlanden, maer heeft *iterato* verklaert, deselve voor verloren te houden, soo ten aensien van de groote macht van de vijanden van buyten, als van vele defecten ende swackheden van binnen, ende insonderheyt van de seer bekommerlijcke mouvementen, welcke de quaede tydingen van hier sullen veroorsaecken. Oock hebben *geen* van de andere daer present wesende Heeren dit Syn E. gevoelen tegengesproocken."

Ziedaar het officieel berigt van onze Gezanten, eene week vóór de komst van BEVERNINGH in het Leger van LODEWIJK XIV te *Wetteren* en vóór het teekenen der praeliminaire artikelen, naar 's Hage gezonden; een berigt, waardoor ten volle werd bewaarheid wat de Prins gedurende zijn verblijf in Engeland, eenige maanden vroeger duidelijk had bemerkt, en 'tgeen hij aan den Raadpensionaris FAGEL, deze in diep geheim aan BEVERNINGH had medegedeeld [1]; te weten, dat KAREL II wel den vrede zoude helpen bevorderen, maar zich voor elke openbare breuk met Frankrijk zorgvuldig hoeden. — De overige Bondgenooten, wier krijgsmagt, naar de bepaling der *subsidie*-Tractaten, meerendeels uit de Nederlandsche schatkist werd onderhouden, konden het blijkbaar gevaar van eene wanhopige worsteling niet loochenen, en wisten geen raad noch uitkomst. — Zoo de Republiek, desniettemin, het bloed en zweet der Natie, zonder eenig uitzigt en ter liefde van anderen, halsstarrig had verspild, wat zoude men van eene zoo

présentations fort vives et le menaça même de la guerre. CHARLES II répondit à ces menaces par d'autres menaces." — (September 1677).

[1]) 12 December 1677. »Sijn Hoogheyt heeft mij dan gesegt, de saecken in Engelant sodanigh te hebben gevonden dat Sijn Co. Maj. ronduyt heeft verclaert *niet te sullen treden in eenigen oorlogh* met Vranckrijck; maer wel wil de hoochgm. Co. Ma. disponeren tot conditien van *vrede* en dat S. M. sig absolut daermede flatteerde, dat Vr. de condescentie soude hebben van deselve conditien in te willigen." SCHOTEL, bl. 56.

onberedeneerde staatkunde geoordeeld hebben? Wat anders dan hetgeen FAGEL bereids in November 1675 vertrouwelijk aan BEVERNINGH schreef: »oft wel de *generale* vrede buyten controverse de beste voor den Staet is, soo soude het *dolligheyt* wesen [1]) in den oorlogh met twee partijen te blyven, als men van den eenen afraecken konde."

Maar, beweert men, BEVERNINGH's Politiek was niet die van den Prins [2]); en een beroemd Geschiedvorscher, wien het meer dan iemand gegund is, uit echte bescheiden de duistere handelingen van WILLEM III op te klaren, ontkent niet, dat ook de Prins vrede wenschte, maar stelt, dat hij »tot geen prijs — een *afzonderlijk verdrag* wilde, waardoor men, om eigen voordeel en met schennis der Verbonden, de Mogendheden die voor de redding van het Gemeenebest den oorlog hadden begonnen, tot het aannemen van voorwaarden zou dwingen, door welke noch haar belang, noch het belang der Republiek gewaarborgd, en Europa, verdeeld en ontwapend, straks aan nieuwe ongeregtigheden ten prooi gegeven werd [3])." Hij herinnert voorts aan de hevige klagt der Bondgenooten, aan de »verontwaardiging" van den Keurvorst van Brandenburg; en toch ontveinst hij niet, dat het hulpbetoon »niet geheel belangeloos" was geweest, en dat de Keizer en Spanje »slapheid en verzuim" hadden aan den dag gelegd.

Zoo ergens, zal eene toelichting van WILLEM's bedrijf uit het Huis-Archief van ORANJE-NASSAU, hier geenszins overtollig zijn. Want er bestaat geene reden, om BEVERNINGH's opregtheid te verdenken; hij was niet gevormd in de school, die voorheen den aanstaanden Gezant leugen en bedrog als de vereischten van den Diplomaat inscherpte en nog heden kweekelingen

---

1) Verg. SCHOTEL, bl. 55 en LENTING, *de* CASPARO FAGELIO (Utrecht, 1849), p. 77. — FAGEL sprak toen van een »*particuliere vrede*" met Zweden.

2) VAN KAMPEN, t. a. p.

3) GROEN VAN PRINSTERER, *Handboek*, § 420, 422.

telt [1]); hij betuigde integendeel een afkeer te hebben van alle dubbelhartigheid, en bood aan de brieven van den Prins te laten lezen, krachtens welke hij met de Franschen handelde [2]). Het heen- en wedertrekken van WILLEM's geheimen lasthebber JOHAN PESTERS sedert 1674, en diens gesprekken met D'ESTRADES, die voor BEVERNINGH en misschien zelfs, nu en dan, voor FAGEL verborgen werden gehouden [3]), en de zending van BENTINCK naar Engeland op welke eerlang 's Prinsen huwelijk en de *defensive* Alliantie der Republiek met KAREL II volgden, verdienen grondiger en meer volledig bekend te worden dan in hetgeen uit de Fransche Archiven is medegedeeld. — Reeds kort na de herstelde betrekking met KAREL II, was WILLEM III niet zoo onbepaald tegen den afzonderlijken vrede met LODEWIJK XIV gekant, of SYLVIUS had zelfs opening ontvangen der voorwaarden, op welke de Prins gezind was zich onder bemiddeling van zijn' oom, met den Koning van Frankrijk te

---

1) In de zitting van het Huis der Gemeenten van 22 Mei 1855 zeide WISE: »Experience and history proved that diplomacy was nothing more than another word for *duplicity*." — Opmerkelijk is daartegen de verklaring van den tachtigjarigen TALLEYRAND: »Non, la Diplomatie n'est point une science de ruse et de duplicité. Si la bonne foi est nécessaire quelque part, c'est surtout dans les transactions politiques, car c'est elle qui les rend solides et durables; on a voulu confondre la *réserve* avec la ruse. La bonne foi n'autorise jamais la *ruse*, mais elle admet la *réserve*; et la réserve a cela de particulier, c'est qu'elle ajoute à la confiance." Levensberigt van den Graaf REINHARD, bij DE GARDEN, *Code diplomatique de l'Europe*, I, 51.

2) D'ESTRADES, IX, 166 (14 Sept. 1677): »La conclusion de la conversation fut, que M. DE BEVERNING offrit de nous faire voir les lettres du Prince d'Orange, par lesquelles nous verrions que personne ne souhaitoit la paix plus ardemment que lui;" (p. 160) »qu'il n'étoit pas un trompeur," enz.

3) Z. wegens de zendingen van PESTERS en SYLVIUS, later van BENTINCK, MIGNET, T. IV, 309 suiv. (Instructions de M. le Prince D'ORANGE au Sieur PESTERS, 1 Sept. 1674), 311 suiv. 316 (SYLVIUS), 478 (BENTINCK, Junij 1677), D'ESTRADES, *Lettres* (6 Oct. 1676), »n'en ayant parlé à qui que ce soit, *non-pas même au Pensionnaire* FAGEL" (PESTERS aan D'ESTRADES), VII, 287; WAGENAAR, XIV, 420, 461.

verdragen. — Vreemd moet het voorkomen, dat men BEVERNINGH zoo euvel heeft geduid, wat den Prins, toen deze in 1697 den vrede van *Rijswijk* trots den Keizer en het Duitsche Rijk doordreef, nagenoeg tot eer is gerekend. Hier laat men »de traagheid en onwil van Spanje en vooral van den Keizer, die gaarne den krijg ten zijnen behoeve en *met afschuiving* van het meerendeel der lasten op de Zee-Mogendheden, voortgezet zou hebben," ter ontschuldiging van ORANJE en van den Raadpensionaris HEINSIUS gelden. »De houding van Oostenrijk, zegt men, even langzaam in het beraadslagen als overdreven en hardnekkig in zijn eisch, bragt eindelijk een afzonderlijk overleg der Zee-Mogendheden met Frankrijk te weeg. De vrede *moest* worden getroffen, eer, bij den voorspoed des vijands, de laatste kans om op een redelijken voet te sluiten, *door dwaze halsstarrigheid* te niet ging [1])." — De verdediging van BEVERNINGH, den ouden Wittiaan, is geene andere; wie den vrede van *Rijswijk* regtvaardigt, drukt het zegel op dien van *Nijmegen*; — met dit verschil ten gunste van de handelingen van 1678, dat de Registers der Besluiten van de Staten van Holland zoowel als van H. H. M. getuigen, hoe werkzaam het deel van den Stadhouder was aan de overweging van elken voortgang der Negotiatiën [2]); terwijl in 1697 's Lands Regenten niet zoozeer werden geraadpleegd wegens hetgeen te doen stond, als wel kennis bekwamen van hetgeen tusschen BENTINCK en BOUFFLERS bij het hoofdkwartier vertrouwelijk was beraamd, om tot rigtsnoer voor het Congres in de nabijheid van *'s Hage* te verstrekken. — Het on-

[1]) GROEN V. PRINSTERER, § 451.

[2]) *Register v. Holland en West-Vriesl.,* 27 April 1678, fol. 244: »dat H. Ed. Gr. Mog. derhalven versoeken, dat S. Hoogh. de vooraz. deliberatien in Persoon wil assisteren; — dat den Heere V. BEVERNINGK (fol. 245) — sig jegenwoordig met permissie van H. H. M. bevindende op den Huyse van *Lokhorst*, sal werden versogt — bij te wonen de deliberatien" enz. — Voorts 30 April 1678, 5 Mei, 12 Mei (fol. 282 volg.), 26 Mei, 3 Junij enz.

beteekenende dier aanzienlijke bijeenkomst met haren weidschen praal, is door een der Fransche Ambassadeurs te Rijswijk, den geleerden DE CALLIÈRES, volmondig erkend [1]. — Wat niet formeel zoo lang op het tapijt was geweest en in stilte beleid, moest in plegtige oorkonden nader uitgedrukt en bevestigd worden: het was eene schitterende en kostbare vertooning; de zaak zelve was geklonken en hetgeen daaraan ontbrak, had zonder gevaar in den zetel der Republiek, verhandeld en aangevuld kunnen worden [2] — Men behoeft slechts de diplomatische briefwisseling van LODEWIJK XIV en van WILLEM III te vergelijken, die vóór eenige jaren in het licht gegeven werd en het Congres van Rijswijk in al zijne nietigheid heeft doen aanschouwen [2]. — Genoeg: de Staten lieten zich het aldaar verrigte, veel of weinig, wèlgevallen, aan de Gevolmagtigden der Republiek wijders de bevoegdheid verleenende, om »de verdere overgeblevene differenten in te schikken of na te geven, soo als ten meesten dienste van den Lande sullen bevinden te behooren, en dat deselve, ingevalle de Ministers van den Keiser, en die van het Rijk, niet in gereetheid souden mogen wesen met de Fransche Ministers te konnen sluiten, sulks, nevens die van Syne Majesteit van Groot-Britannië en de Koning van Spaigne, sullen vermogen te doen, mits alle bedenkelijke devoiren aanwendende, dat voor den Keiser en het Ryk *een tamelijke tyd* moge werden gegeven, om de geoffereerde conditien te konnen aannemen,

---

1) »Et la paix de *Ryswick* a été traitée et *résolue* par des négociations secrétes, *avant* que d'être conclue en Hollande en l'année 1697." — *De la manière de negocier avec les Souverains* etc. par Mr. DE CALLIERES, — ci-devant *Amb. extraord.* et *plenipotentiaire* du feu Roi pour les Traités de Paix conclus à *Ryswick*." (1ère Partie, p. 159), nouvelle édit. à *Ryswick*, 1757.

2) DE TORCY, *Mémoires*, T. III, 133: »Le Roi se souvenoit encore, que lors de la paix de Ryswyck, ses Ambassadeurs relégués à *Delft*, ignoroient souvent ce qui se passoit à *la Haye* entre les Ministres des Alliés."

3) PAUL GRIMBLOT, *Letters of* WILLIAM III *and* LOUIS XIV *and of their Ministers* (1697 to 1700), London, 1848.

of met den Koning van Vrankryk op andere wyse te konnen convenieren [1])." — En toen twee dagen daarna, door HEINSIUS ter Vergadering verslag was gedaan van hetgeen laatstelijk en wel dien nacht te Rijswijk was geschied, »specialyk dat de Minuten van de Tractaten van Vrede van de Koningen van Engeland en Spaigne, mitsgaders van de Republiek, met den Koning van Vrankrijk, waren gesloten en geteekend, en dien eigen dag in het net geschreven, en weder geteekend stonden te worden;" dat te gelijk het Tractaat van Commercie tusschen den Koning van Frankrijk en den Staat was gesloten, welke Tractaten tot dien einde aan de Vergadering door den Raadpensionaris werden vertoond [2]), werd onverwijld goedgevonden en verstaan, om tot het verkrijgen der bewilliging van de bijzondere Leden in de *ratificatie* dier Tractaten den meesten spoed aan te wenden; met dit gevolg, dat die bekrachtiging 14 dagen daarna plaats had zonder dat men zich aan den Keizer of het Rijk verder liet gelegen zijn, dan dat onze Plenipotentiarissen zich moesten beijveren die onwillige Bondgenooten, zoo mogelijk, te overreden binnen den gestelden termijn van 1 November 1697 de door LODEWIJK XIV aangeboden vredesvoorwaarden aan te nemen.

Bezwaarlijk integendeel zoude een rijper en meer openhartig overleg kunnen aangewezen worden, dan hetgeen vóór en na BEVERNINGH's ontmoeting met den Franschen Monarch, ten opzigte van WILLEM III in de Staatsvergadering van Holland in 1678 was in 't oog gehouden. — Op het berigt der hande-

---

1) *Resol. van Holland*, 19 Sept. 1697, fol. 663.

2) 21 September, 5 October 1697. Article séparé: (20 Sept. 1697). »Il a été encore convenu par ce present Article — qui aura la même force et vertu — que S. M. T. C. accordera — à l'Empereur, et à l'Empire, *jusqu'au premier de Novembre prochain*, pour accepter les conditions de paix — et en cas, que dans ledit temps, l'Empereur et l'Empire n'acceptent point les dites conditions, — ledit Traité de Paix sortira son plein et entier effet, et sera exécuté" enz. — Verg. overigens Mr. A. DA COSTA, *Diss. Hist. Polit. de Pace Rysvicensi* (L. B. 1852), p. 79 sqq.

ling van *Wetteren* in de depêche van den Ambassadeur aan FAGEL vervat, werd de beraadslaging over het Rapport van den inmiddels te 's Hage teruggekeerden BEVERNINGH, tot na 's Prinsen overkomst verschoven [1]), met wien men niet ophield te rade te gaan. — De Stadhouder bleef niet blind voor de erkenning der waarheid, dat de toestand der Spaansche Nederlanden hopeloos was [2]), en dat ook de uitgeputte ingezetenen der Republiek naar den vrede reikhalsden. — Eerst den 10 Augustus 1678 kwam het afzonderlijk verdrag met Frankrijk tot stand [3]), en reeds den 23 Junij was op voorstel van Z. H. eene Commissie benoemd om tot afdanking van een deel van het krijgsvolk van gedachten te wisselen, »dewyle de sake van de Vredehandelinge sooverre *geävanceert*, en tot soodanige *maturiteit* gebragt was, dat deselve vrede nu alle dagen, of immers binnen en vóór de expiratie van de loopende maand" werkelijk gesloten zoude worden [4]). — Ook hadden op 's Prinsen verzoek, de Ambassadeurs van den Staat den dringenden last ontvangen, om in het te maken Tractaat voor zijne belangen te waken, hebbende H. Ed. Gr. Mog. verklaard, dat zij te allen tijde »met genegen herte" voor de teruggave en schadevergoeding wegens hetgeen Z. H. gedurende den oorlog was ontweldigd, allen ijver zouden inspannen [5]). — En toen de zorgwekkende bewegingen van de Fransche legermagt ORANJE nogmaals noopten, te velde te trekken, spraken de Staten, hem vaarwel zeggende, rondborstig

---

1) *Register*, 3 Junij 1678, fol. 291.

2) *Register*, 26 Mei 1678, fol. 289: »De Heeren Gedep. der stad Amsterdam hebben — gecommuniceert seker Berigt — van seer goeder hand, en geschreven tot *Antwerpen* den 23 Mey, rakende de *slegte constitutie* der saken in de Spaansche Nederlanden." — Copie gezonden »aan den Heere Prince van ORANGE, tot S. H[s]. informatie."

3) MIGNET, *Négociat.*, T. IV, 612—625.

4) *Register*, 23 Junij 1678, fol. 307.

5) *Register*, 15 Junij 1678, fol. 298. — »Gedelibereert wesende op de Propositie van S. H. den Heere Prince van ORANGE."

de behoefte der Natie uit [1]), »dat den Staat wederom mag erlangen de vrede, die de ingezetenen van dien soo hoog noodig hebben, omme eenmaal eenige ruste te mogen genieten en haar adem wat te verhalen." — Men sla een' blik op de officiele statistiek der Nederlandsche krijgsbenden vóór en na den Nijmeegschen vrede, om zich van de wenschelijkheid dier verligting van ondragelijke lasten te overtuigen [2]; — eene verligting, zonder welke de Republiek tien jaren daarna niet bestand geweest ware tegen den nog bloediger en kostbarer strijd, door WILLEM's grooten togt naar Engeland onvermijdelijk geworden. — Het is BEVERNINGH's verdienste, die behoefte te hebben begrepen, en vóór VAN BEUNINGEN, door de weifeling van KAREL II een tijdlang in onzekerheid geslingerd, te hebben doorgrond, dat op het Kabinet van St. James niet kon gerekend worden [3]. — Zoo mogt dan in 1678, even weinig als in 1697, de *dwaze halsstarrigheid* van Spanje, of de baat- en eerzucht van den Keizer of den Keurvorst van Brandenburg bovendrijven. — Vóór het treffen van den vrede van Rijswijk besefte men, dat zij die de zwaarte van den oorlog torschten, dat Holland en Engeland, uit welker kas de Duitsche korpsen bijna uitsluitend werden betaald en onderhouden [4]), met meer juistheid dan de Vorsten, die hunne subsi-

---

1) *Register*, 24 Julij 1678, fol. 358.

2) Naar luid der Lijsten uit het Archief van den Raad van State, bij DE GROVESTINS, VII, 110, had men van 1675—1678 jaarlijks eene krijgsmagt van ruim 88,000 man te onderhouden; in 1679 (*na den vrede*), 40,000; van 1682—1684, 50,000; van 1685—1687, 39,935; in 1688 ruim 64,000; in 1689, 84,658; van 1690—1693, 64,000; 1694 ruim 87,000; 1695—1697, 100,000; in 1698 (na den vrede van *Rijswijk*), 46,000 enz.

3) *Register* 21 Mei 1678, fol. 285. (Last door H. H. M. aan V. BEUNINGEN en V. LEYDEN V. LEEUWEN gegeven tot voortzetting der vredehandeling). — Verg. ook D'ESTRADES, IX, 168 suiv. (14 Sept. 1677): »que c'étoit de M. V. BEUNINGEN qu'ils avoient tous ces avis," enz.

4) SHREWSBURY aan PORTLAND (BENTINCK) $\frac{27 \text{ Julij}}{6 \text{ Aug.}}$ 1697 bij GRIMBLOT, *Letters*, I, 85: »I hope the Allies, some way or other, will be prevailed with

diën trokken of voor wier verdediging de wapenen werden gedragen, de vraag of het oogenblik om deze neder te leggen al dan niet gekomen was, zouden beantwoorden. — En oordeelde de glorierijke Koning van Groot-Britannië, wiens begeerte door het verstandig beleid van HEINSIUS, den Staten schier tot wet was geworden, bij gewigtige voorvallen, steeds naar de denkwijze der *Heeren* van *Amsterdam* te moeten vernemen en die niet roekeloos te trotseren [1]), hoe zoude de als Veldheer doorgaans ongelukkige Prins van Oranje, in 1678 doof hebben kunnen zijn voor den kreet naar vrede, in de groote koopstad aangeheven, en door den wèlwikkenden BEVERNINGH verhoord? — Zijne wijsheid behoedde het Bewind voor de berisping, die na den Spaanschen Successie-oorlog, aan HEINSIUS en zijne volgelingen werd toegevoegd, van »indien men het mag seggen, *al te getrouw* aen syn Bondgenooten geweest te zijn, en in den ijver voor de belangen van Syn Keyserlyke Majesteit *te verre* te zijn gegaen [2]).” — Daarom stelle men de doortrapte Ministers van Keizer LEOPOLD, wier grondregel, zoo als WILLEM III zelfs later verklaarde, medebragt, de lasten van den oorlog op de schouderen van Engeland en Holland te laden [3]), niet met erkenning van gepleegd onregt, voor als

---

to be *reasonable* on their parts; and when they consider what a share of the expense England and Holland bear in the war, allow them *to be the best judges* when it is time to put an end to it.”

[1]) GRIMBLOT, *Letters*, I, 123, WILLEM III aan PORTLAND (*Loo*, Sept. 14, 1697): »I have strong fears that we shall be obliged to make peace as we can, if France will have it, unless we can clearly show the burghers of *Amsterdam* that she does not desire it, and that she continues to deceive us; otherwise I do not know how it will be possible to oblige them *to continue their contributions* to the expenses of the war.” Z. nog I, 104 (»*the gentlemen at Amsterdam.*”)

[2]) (L. F. DE BEAUFORT), *Verhandel. v. de Vrijheit in den Burgerstaet* (Leyden, Middelburg, 1737), bl. 263 volg.

[3]) DE GROVESTINS, VII, 428. WILLEM III aan HEINSIUS, 7 Januarij 1701. »J'appréhende aussi que cette Cour ne veuille en revenir à ses *vieilles maxi-*

verschalkt door de geslepenheid der Nederlandsche Staatslieden. — In elk geval had de ratificatie van den Nijmeegschen vrede niet gelijk die van *Rijswijk*, zonder eenig voorbehoud plaats, maar in weerwil van *Amsterdam*, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat, zoo LODEWIJK XIV onverhoopt met de bekrachtiging en nakoming van het Tractaat, sedert met Spanje geteekend, in gebreke bleef, de Republiek niet verbonden zoude zijn door de uitwisseling van hare ratificatie [1]).

Desniettemin zullen wij niet beproeven, in allen deele een diplomatisch bedrijf te verdedigen, welks naweeën zich nog in het laatst der vorige Eeuw hebben doen gevoelen. — Wij bedoelen de opgerakelde *pretensie* van Keizer JOSEPH II wegens *Maastricht*, het Graafschap *Vroenhove* en de Landen van *Overmaze*, welker afstand Spanje tot vergelding van een welkom hulpbetoon, bij het Tractaat van *offensive* Alliantie den 30 Augustus 1673 te *'s Hage* gesloten, had bedongen [2]). — Het kan overbodig geacht worden, het verjaard twistpunt alhier te behandelen. — Zeker is het, dat de deugdelijkheid der vordering niet kon toegegeven worden zonder hoon jegens het voorgeslacht. — En toch liet het zwak Bestuur der door eene heillooze tweedragt verscheurde Republiek, zich onder Fransche bemiddeling, bij het verdrag van *Fontainebleau*, van 8 November 1785 eene vernederende boete van ettelijke millioenen in den vorm van afkoop, ten behoeve van den Keizer,

---

mes, — à laisser peser, comme par le passé, tout le poids de la guerre sur l'Angleterre et la Hollande; ce que j'ai exprimé sans détours au Cte de WRATISLAW."

1) *Register*, 5 Sept. 8, 14, 19 Sept. 1678, fol. 553 volg.

2) DE NENY, *Mém. hist. et polit. d. Pays-Bas Autrich.*, I, 101, etc., II 41 suiv. (Art. XVIII, en Conventie met den Prins van ORANJE, 26 Dec. 1687, Art. X: »Que le Prince D'ORANGE consentiroit absolument à ce que la place de *Maestricht* avec le Comté de *Vroenhoven* et leurs dépendances fussent remises ès mains de S. M. en conformité du 18e Art. du Traité du 30 Août 1673," enz.; KOCH, *Abrégé de l'Hist. d. Traités de Paix* (1791), T. II, 208, 213 enz.; KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Feder.*, p. 59-63.

die zelf jegens Nederland de heiligste Tractaten geschonden had [1]), lafhartig afpersen. Maar zoodanig herstel van eene beweerde, honderdjarige grief was alleen te verkrijgen te midden van Staatsberoerten, welke den Franschgezinden Raadpensionaris VAN BLEISWIJK en den meer tot Engeland en Pruissen neigenden Stadhouder WILLEM V van elkander vervreemd hadden, en de diep gezonken en beginselloos dobberende Republiek ten speelbal maakten der kunstenarijen van uitheemsche Ministers.

Ook de klagten van den Keurvorst van Brandenburg mogen, zoo al niet geheel ongegrond, ten minste zeer overdreven heeten. — »Wie had zich kunnen voorstellen, verweet hij schamper [2])," dat de Republiek tegen de uitdrukkelijke bepaling der Tractaten, haar Bondgenooten zou verlaten, die alleen voor haar behoud de wapens hadden opgevat! Het gevaar kan wederkeeren; wie zal haar, na dergelijke ervaring, bijstand willen verleenen? Uwe voorvaderen hebben, uit hagchelijker toestand door dapperheid, volharding en trouw, de Republiek op het toppunt van glorie gebragt; door een tegenovergestelde handelwijs zal zij nu in den afgrond worden gestort [3])." — Wij staan bij die klagten te liever stil, dewijl zij ons aanleiding geven, de werkzaamheid van Nederlandsche Diplomaten te herdenken, wier naam tot hiertoe niet vermeld is. Het is volkomen waar, dat de Keurvorst in 1672 geene geringe diensten aan den Staat had bewezen, en aan GODERT ADRIAAN VAN REEDE, Heer van *Amerongen*, komt de lof toe, in die bange dagen het Verbond met den krijgshaftigen Vorst

---

[1]) Vruchteloos herinnerde de Graaf V. WASSENAER den Oostenrijkschen Kanselier Prins V. KAUNITZ: »*que les traités étaient quelque chose*" (1782); V. DOHM, *Denkwürdigk.*, II, 181.

[2]) Memoire du Ministre de l'Electeur de Brandebourg présenté à Mess. les Etats, à la Haye, le 13 d'Août 1678. BASNAGE, *Annales d. Prov. Unies*, II, 938 suiv.

[3]) Z. bij GROEN V. PRINSTERER, *Handboek*, § 422.

voorbereid en gesloten te hebben. — Die Staatsman was in Januarij van het noodlottig jaar, tot dat einde naar *Berlijn* afgevaardigd [1]) en bezigde, zoowel zijdelings als regelregt, doeltreffende middelen. — »Den Heere van *Amerongen*, dus schreef BEVERNINGH aan DE WITT [2]), heeft my met verscheyden brieven *geimportuneert*, in faveur van den Baron PELNITS tot vercopinge van syne Compagnie off wel tot resignatie op syn Soon, gelyck dien gemelden Heer selve verscheyden instantien aen my daerop heeft gedaen. Ick hebbe het aen den eersten onbeantwoort gelaten, omdat ick aen den laetsten vrymoedigh daerop hadde te gemoet gevoert de reglementen, dewelcke in beyde die voorstellen my alle hoop van succes benamen; daeromme oock UEd. daerover niet hebbe willen *importuneren*. Maer den Heer van *Amerongen* schryft my met synen laetsten met een yver, die ick opneme als wat te *impetueux*, ende die my derhalven necessiteert tot dese communicatie, want hy leyt het nu genoechsaem op myne schouderen uyt den naem ende van wegen den Heer Cheurfurst ende sommeert my op eenich antwoort. — My is seer wel indachtich, wat goede officien dien Heer ons in Vranckryck gedaen heeft, ten tyde van de negociatie van den Heer VAN BEUNINGEN tot *Paris* over de Fransche ende Spaense differenten; maer off hy nu voor onsen Staet soodaenigh yvert als den Heer van *Amerongen* my doet gelooven, can ick niet seggen. Immers meene ick, dat men een volcomen effect van de tegenwoordige negociatie tot *Berlijn* moest sien, eer men het in consideratie soude connen nemen." — Zoo oordeelde ook de Raadpensionaris, die uit vroeger ervaring niet den besten dunk van de Brandenburgsche Ministers koesterde [3]), en wien nog onlangs PIETER

---

[1]) Komst van v. REEDE bij den Keurvorst, 9 Jan. 1672. HELWING, *Gesch. d. Brandenburgisch-Preussischen Staats*, III Theil, S. 661 (naar PUFENDORF, *de rebus gestis* FRID. WILH., XI, 47 sq.)

[2]) DE JONGE, *Verh. en Onuitg. Stukk.*, II, 322 (23 April 1672).

[3]) »Het schijnt dat den Churv. van Brandenburgh generaelijck in sijn habilste

DE LA COURT allerlei proeven van »het *fluctuerend* en veranderlyk humeur en interest" van den Keurvorst, of liever van diens trouwbreuk ten nadeele der Republiek en van andere Magten, zonder omwegen had voorgehouden [1]). Daarom begreep DE WITT, dat de »groote saecke tot Berlyn, alvorens syn accomplissement" moest hebben, en dat de onderhandeling welligt al voltrokken of afgebroken zoude zijn, vóórdat op het verzoek van den Geheimraad GERHARD BERNHARD V. PÖLLNITZ kon beschikt worden. Maar was het te vreezen, dat FREDERIK WILHELM, de schoonzoon van FREDERIK HENDRIK, de gewezen Voogd van den Prins van ORANJE, zijne pligten dermate vergeten zoude, dat hij zich, gelijk KAREL II van Engeland, als laaghartig huurling, aan de zamenspanning tegen de Republiek zoude aansluiten? Bovendien was de Keurvorst reeds uit kracht van het Tractaat van Kleef van $\frac{6}{16}$ Febr. 1666 tot onderstand verpligt [2]). — Wat van deze gehoudenheid zijn mogt, vóór alles de onheilen duchtende, welke de heerschappij van LODEWIJK XIV Duitschland en Europa zoude aanbrengen, en waarmede al dadelijk zijne aan Nederland grenzende Staten bedreigd werden, leende hij gereedelijk

Ministers het ongeluck heeft dat deselve niet en gaen met de vereyschte sinceriteit ende dat op haer woordt niet al te veel staet is te maecken." (DE WITT, 29 Dec. 1656). H. J. VAN DER HEIM, *de Legationibus a* CONRADO BEUNINGIO *gestis*, p. 46.

1) »Nadat sijne Cheurvorstelijcke Doorlugtigheid het effect van 't voorsz. Tractaat (27 Julij 1655) van dese sijde hadde beginnen te genieten, en specialijck mede een goede somme van de beloofde subsidie-penningen *getoucheerd*, soo heeft deselve sich plotselijck, en sonder eenige voorgaande kennisse van desen Staat, t' eenemaal in de partije van Sweden geworpen — uytdruckelijcken renuncierende van de voorsz. Alliantie met desen Staat — gemaakt," enz. *Aanwijsing der heilsame politike Gronden en Maximen van de Rep. van Holland*, bl. 466 volg. (uitg. v. 1671).

2) MIGNET, T. III, 691 volg. »Ils (les Hollandais) avaient envoyé de bonne heure M. D'AMERONG à Berlin pour demander à FRÉDÉRIC GUILLAUME de les assister de ses troupes, conformément au Traité de 1666 qui lui en imposait l'obligation."

het oor aan AMERONGEN's voorslagen en, onderteekenden de wederzijdsche Gevolmagtigden het nieuw defensief en subsidie-Tractaat van $\frac{26 \text{ April}}{6 \text{ Mei}}$ 1672 te Keulen aan de Spree. — PÖLLNITZ zelf kwam na de verheffing van WILLEM III tot het Stadhouderschap, eerlang naar 's Hage, om, nevens de bevordering der krijgstoerustingen, de eerste termijnen der beloofde penningen te ontvangen. — Maar naauwelijks een jaar later, ten blijke der opregtheid van het hulpbetoon, vinden wij Brandenburg en Frankrijk weder door MEINDERS en POMPONNE bevredigd bij het verdrag van *Vossem*; terwijl men zich niet schaamde, den afval van het bondgenootschap der Republiek, met de trage of wanbetaling te ontschuldigen [1]). — Toch zag de Keurvorst in 1674 nogmaals grooter voordeel in eene nieuwe Alliantie met Nederland, nu op uitgebreider schaal, ook met den Keizer en Spanje geteekend. — Wèl mogt dan niet op eene zoo wispelturige betrekking, in een kort tijdverloop verbroken en weder toegehaald, te stellig gerekend worden; terwijl wat de belangeloosheid der toezeggingen aangaat, als tolk der openbare meening in Holland [2]), de hiervoren genoemde Advocaat VAN MIDDELGEEST andermaal moge optreden. — Men wreef het PIETER DE GROOT, onder anderen, tot misdaad aan, dat hij in 1673 aan WICQUEFORT schrijvende [3]), had gewaarschuwd, op den bijstand uit het Duitsche Rijk niet te zeer te vertrouwen; dat de Bondgenooten niet zochten als ons te *amuseren* [4]), om zich te bevrijden van het kwaad dat

---

1) HELWING, t. a. p, S. 670, 677. Tractaat van Vossem 16 Junij 1673; van Keulen aan de Spree, 1 Julij 1674. Als Nederlandsch onderhandelaar komt bij HELWING voor ISAAC PAUW, Heer van Achttienhoven; in 1678 sloot JACOB VAN DER TOCHT, Oud-Burgemeester en Pensionaris van Gouda, den 26 Februarij, eene nadere Alliantie met Brandenburg. — (HELWING, S. 698 volg.)

2) BASNAGE, *Annales*, II, 763 suiv. »Cette affaire a fait un trop grand bruit," enz.

3) SCHELTEMA, t. a. p., bl. 27 volg., 144.

4) P. DE GROOT was wèl onderrigt; ten minste leest men in de depêche van

wij leden; dat hij niet wist, waarom wij ons zoo hardnekkiglijk *attacheerden* aan een *secours* van *auxiliaire* troepen, die van alle tijden aan het eigen volk waren schadelijk geweest; dat men niet konde *ignoreren*, met wat eene behendigheid de Ministers van Brandenburg ons geld hadden *afgekneveld*; noch ook, hoe wij in het verleden jaar met de *auxiliaire* troepen waren gevaren. — Trok de onbeschroomde Pleiter, voor den Prins-Stadhouder het woord voerende, die harde aantijging van inhaligheid en schraapzucht in of poogde hij de hulp dier uitheemsche benden te verheffen? Geenszins. — Van den Franschen onderstand gedurende den *Munsterschen* oorlog en van dien van *Brandenburg* »in deze laatste tyden" gewagende, herhaalt hij onbewimpeld, »hoe schadelyk aan ons en al de wereld altijd geweest zijn de auxiliaire troepen. En om dienaangaande niet uit te loopen, en zelfs in *dit* jaar (1676) te blijven, aldus besloot VAN MIDDELGEEST, zoo de troepen van de Geallieërden in tijds waren gekomen, zoude het te bezien staan of *Maastricht* misschien nog was verlaten geweest, en of men nog, nu zoolang na het jaar 1672, de schuld daarvan in openbare gedichten wel zoude behooren te geven aan den Heer DE WITT zaliger."

Zoo matige men dan de beschuldigingen tegen de Nederlandsche Diplomatie ingebragt, die zich voor de loosheid van den Keurvorst, »*den slimsten vos van het Keizerrijk* [1])" zorgvuldig had te wachten. — De verbolgenheid over den vrede

---

den Franschen Gezant DE GRÉMONVILLE te Weenen (MIGNET, IV, 106, 14 Sept. 1672). »Quand je lui objectai (aan den Oostenrijkschen Minister, Prins LOBKOWITZ) qu'il (de Keurvorst) avait renouvelé ses traités avec les Hollandais et reçu trois cent mille écus, il me dit que nous les lui laisserions *manger* pourvu qu'il en demeurât-la, en me répondant que l'Electeur *ne ferait quoi que ce soit au monde* sans l'avis et l'assistance de l'Empereur qui *ne la lui accorderait pas*."

[1]) MIGNET, IV, 103: »qu'il tenait pour *le plus fin renard de l'Empire*." Gezegde van DE GRÈMONVILLE.

van *Nijmegen* moge eene wijl verkoeling met Brandenburg hebben veroorzaakt, en het Hof van *Berlijn* op nieuw tot Frankrijk doen neigen, de Keurvorst bood naderhand zijne krijgslieden vrijwillig te 's Hage aan, en deed nog dikwerf voortreffelijke zaken met den Stadhouder. — FAGEL moet, naar het verhaal van D'AVAUX, in den beginne het aanbod afgeslagen hebben met het gezegde, dat de Staten gemelijk werden over al die Alliantiën, met welke men zonder vrucht, hunne beurs ledigde [1]); een antwoord dat niet veel verschilt van hetgeen, bij gelegenheid van dergelijke bezwarende verbindtenissen door een der nazaten van den Keurvorst, den Koning van Pruissen, in 1794 aan de Zeemogendheden voorgesteld, aan den Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL ontglipte [2]). — Toen, gelijk in de dagen van WILLEM III, was het *vooruitbetaling* [3]), welke men te Berlijn verlangde en die, niettegenstaande de meer dan eens ondervonden misleiding, uithoofde van den drang der omstandigheden werd ingewilligd; inzonderheid in het vooruitzigt van 's Prinsen eerzuchtige ontwerpen ter verdrijving der STUARTS uit Engeland. Niet slechts geldelijk was de Keurvorst ruimschoots schadeloos gesteld wegens gevorderde achterstallen, maar met hart en ziel werd hij deelgenoot der geheime bedoelingen van zijn voormaligen pupil, dien hij uit eene jeugd vol leeds en beproeving ten toppunt van grootheid en roem zag stijgen, toen, na vele vertrouwelijke onderhandelingen over dit netelig punt, de kinderlooze Stadhouder den tweeden zoon des Keurvorsten,

---

[1]) *Négociations* (21 Sept. 1684), T. IV, 49: »Le Pensionnaire lui répondit que les États étoient rebutés de toutes ces Alliances qui ne servoient *qu'à leur tirer de l'argent*, après quoi on les abandonnoit dans le besoin."

[2]) *Brieven en Negotiat.*, II, 114 volg.: »dat wij ook niet willen geconsidereerd worden als een *geldzak*, dien men niet aanspreekt als om te ledigen."

[3]) D'AVAUX (14 April 1686), T. V, 126, VI, 35 (13 Julij 1687): »Le Prince D'ORANGE fit donner les ordonnances de trois années *d'avance* à l'Electeur de Brandebourg, sur le payement qu'on lui devoit faire en dix années consécutives."

PHILIP, tot zijn' vermoedelijken opvolger bestemd had [1]). — Het Huis-Archief van ORANJE zal grondiger doen kennen, wat roerselen door de Nederlandsche en Brandenburgsche Gezanten, en niet het minst door BENTINCK uit 's Hage, door den Generaal VAN SPAEN [2]) uit Berlijn gebezigd zijn, om den beslissenden overgang van FREDERIK WILHELM uit eene Politiek vol weifeling en arglist, tot den open strijd tegen Frankrijk te bewerken.

Die ommekeer was nog niet volbragt, toen in 1684 ter afwending der gevaren, waarmede Europa even als vóór den vrede van *Nijmegen* bedreigd werd, het Twintigjarig Bestand, trots het onwrikbaar verzet van WILLEM III, zijn beslag kreeg. — Treffend is de schildering der gesteldheid van zaken in de depêches der Nederlandsche Ambassadeurs, ARNOUT VAN CITTERS te Londen en COENRAAD VAN HEEMSKERK te Madrid, die in last hadden, de een om eene nadrukkelijker taal van KAREL II ter beteugeling van den overmoed van LODEWIJK XIV uit te lokken, de ander om het Spaansche Hof tot toegefelijkheid te bewegen, niet alleen uit naam van H. H. M. maar ook van wege den Koning van Engeland [3]). — Alsof men te Madrid

---

1) D'AVAUX, T. V, 153 (18 Julij 1686): »Je mandai aussi au Roi, que j'étois assuré que M. M. d'Amsterdam *ne donneroient point* au Prince PHILIPPE de Brandebourg la survivance des Charges du Prince D'ORANGE," enz. (28 Junij 1685) V, 33: »Il prie M. l'Electeur d'envoyer à la Haye son second fils, l'aîné des enfans de Madame l'Electrice d'à présent, pour y être élevé, et pour y faire ses exercices. On fait comprendre à Mad. l'Electrice qu'il faut que ce Prince demeure quelques années en Hollande pour gagner l'affection des gens du pays," enz.

2) D'AVAUX, IV, 107 (9 Januarij 1685): »Le long séjour que le Sieur SPAN, Général de Brandebourg, et fort attaché à M. le Prince D'ORANGE, fit à la Haye, fut suspect à beaucoup de personnes; — je fus averti que M. DAMERONGUE écrit à ses Maîtres qu'il alloit hâter son retour, ayant à leur communiquer des choses de conséquence qu'il ne pouvoit confier à la plume." Z. nog IV, 120, VI, 63 (16 Maart 1688), 66, 78.

3) Verg. de Bijlagen.

de middelen bezeten had om den voorspoed der Fransche wapenen in België te stuiten, bleef men onbuigzaam in het voornemen, den oorlog door te zetten. Waarom HEEMSKERK, overtuigd dat het bij klaarblijkelijke onmagt, beter was »ten halve te keeren," dan zich onvoorzigtig met den vijand te meten, gedrongen werd, de halsstarrigheid der Staatslieden, die den wil van Spanje's deerniswaardigen Koning bestuurden, door de volgende vernederende vragen te beschamen. Hij verzocht, dat men hem wilde zeggen, »waer de veertigh duysent mannen zijn, die, dus sprak hij, Uwer Majesteits Minister in den Haghe het voorleden jaer heeft versekerd, dat men in de Nederlanden soude hebben binnen den tijdt van twee maenden? Waer het Leger is, dat capabel soude zijn om de voorschreven Nederlanden te defenderen, hetwelck men versekerde, dat U. M. aldaer tegens het laetst van de voorleden maent *Maert* soude hebben? Waer zijn de Geallieerden, die sorghe souden draghen voor de defensie van de voorschreven Nederlanden? de remisen die ghedaen zijn, zijn goet tegens een Cheurvorst van *Keulen* of *Trier*, maer geensints ghenough om den oorlogh tegens den Koningh van Vranckrijck te maintineren, waertoe wij niet sien noch *form*, noch *dispositie* noch *middelen* [1]). »Aen de andere zijde, vervolgde hij, is den staet van Vranckrijck dese. Men siet, dat drie Legers sich bereydts versamelen op differente plaetsen in de Nederlanden; het eene ghecommandeert door den Koningh selve, het tweede onder den Marechal DE CRÉQUI, en het derde ghevoert werdende door den Marechal D'HUMIÈRES. Den Cheurfurst van *Keulen* belooft tegens het laetst van April veerthien duysent man, welcke vermenght met vijf duysent Franschen, onder een Fransch Chef, aen den Neder-Rhijn geposteert, ons een bekommerlijcke *diversie* sullen maecken. — Den Koningh van Denemarcken is capabel dese campagne in faveur van

[1]) 10 April 1684.

Vranckrijck te ageren met acht en twintigh duysent man, soo als sijne Ministers versekeren, — stellende noch *a part* de macht van den Cheurfurst van *Brandenburgh*, die seer is aengegroeyt."

Wij zien hier derhalve laatstgenoemden Vorst nog onder de aanhangers van LODEWIJK XIV gerangschikt; — en nog na de herroeping van het Edict van *Nantes*, die het geweten van den gemoedelijken Protestant bezwaarde, schudt de omzigtige FREDERIK WILHELM eerst allengs [1]) de Fransche banden af met een beleid, dat naar dubbelhartigheid zweemde. Een *bon mot* van een Diplomaat reeds lang te voren omtrent den Keurvorst geuit, moge hier herhaald worden. Er werd eens aan de tafel van den Koning van Zweden gevraagd, welk Vorst in het Christenrijk het best *tracteerde?* waarop de Fransche Minister DE TOURLON zeide, dat de Keurvorst alle andere Vorsten daarin overtrof, dewijl hij *altijd* tracteerde en nooit bevonden werd buiten tracteren te zijn, zoodra hij met de eene partij gesloten had, aanstonds daarop met de andere in onderhandeling komende [2]). — Zoo erg maakte het de Koning van Denemarken niet, wien wij echter door HEEMSKERK nevens den Keurvorst hoorden noemen. — Wat had die Kroon van het Noorden tot de dienares van den trotschen LODEWIJK gemaakt? Een schrander te weinig bekend Staatsman [3]), afkomstig uit datzelfde *Gouda*, dat BEVERNINGH en VAN DER TOCHT had ge-

---

[1]) D'AVAUX, *Négociat.* V, 130 (11 April 1686). »Le Roi avoit déjà vu les mauvaises subtilités et le peu de bonne-foi des Ministres *de Brandebourg:* voici la troisième fois qu'ils font le même manège. Ils commencent par proposer des Traités, et tâchent de le faire avec *un très grand secret*, par le moyen du Prince D'ORANGE et du Pensionnaire FAGEL, qui n'en communiquent qu'à leurs plus confidens; et lorsqu'on vient malgré cela à découvrir leurs négociations, *ils le nient*," enz.

[2]) Uit het dagverhaal van den Nederlandschen Secretaris v. Legatie te Parijs RUMPF sedert 23 Maart 1672, bij MOLHUYSEN op *Depping, Gesch. v. den Oorlog der Munsterschen en Keulschen* (1841) bl. 184.

[3]) Z. wegens MOERINGH, D'AVAUX, IV, 54 (Oct. 1684), SYLVIUS (A. 1686) XXIVste B., fol. 28.

teeld, en iets later op BRUNO VAN DER DUSSEN zoude roem dragen, C. MOERINGH, Envoyé van H. H. M. bij het Hof van *Kopenhagen*, schetst in krachtige taal de hooge ingenomenheid van den kleinen Deenschen Autocraat met den glansrijken Monarch van *Versailles* 1). Terwijl men met zekere minachting op de Nederlandsche Republiek nederzag, door »*soo sware partyschappen*" verdeeld, hoewel men »de zeemacht der Geunieerde Provincien noch niet geheel had vergeten," boezemde het onverdeeld alvermogen van LODEWIJK XIV ontzag en eerbied in. »Hierteghens, schrijft MOERINGH, meynt men in Vranckrijck te vinden heel anders en aenlokkende qualiteiten; een macht zonder weêrga; een rijkdom zonder grond; een Koning, die Heer en meester is; die geen intrest heeft als zijne glorie, en de behoudenis of vermeerdering (gelijk men zich hier flatteert) van zijne Geallieerden; die op zijne eigen krachten steunende alle zijne naburen is overwassen, en om een klein gerucht of ongeval niet behoeft een anderen Prins, noch ook niet syn eyghen Volk naar de oogen te zien. Hier vandaan is het dat men zich niet heeft ontzien, een' Franschen Generaal over zijne Militie te stellen 2), eene Fransche vloot in zijne havenen van de Oostzee te ontvangen, tegen de Tractaten met Zweden; en hoeveel verder de *complaisance* over die zijde nog zoude kunnen gaan, indien er maar *occasie* toe was, kan genoegzaam afgemeten worden uit het verheffen van het Landschap *Jever* 3) in Oostfriesland, *als een Leen van het Hertogdom van Bourgondië*."

---

1) Verg. hierbij Prof. WURM, *Der europäische Hintergrund der Snitger-Jastramschen Wirren in Hamburg* 1686. Hamburg, 1855 s. 15 folgg. Z. voorts wegens de beroerten in Hamburg, de stukken bij SYLVIUS, Vervolg op AITZEMA, (A. 1686) XXIV^{ste} B. fol. 128 volg.

2) Den Graaf DE ROIE, met een aantal fransche officieren.

3) Geheim Artikel van de defensive Alliantie met Frankrijk, $\frac{1}{1}\frac{5}{5}$ Maart 1682. »Le Roi T. C. cède au Roi et à la Couronne de Dannemarc tous les droits auxquels il pourroit prétendre en qualité de Suzerain et de Seigneur suprême du Cercle de Bourgogne sur la principauté de *Jever*."

Met Fransche hulp derhalve waande de verblinde CHRISTIAAN V, die in menig opzigt streefde, LODEWIJK na te volgen [1]), het deerlijk besnoeid gebied van Denemarken te herstellen en de sints lang daarvan afgescheurde, aan Zweden ingelijfde Gewesten van het Vasteland, met zijn Rijk te hereenigen. — Had hij zich, niettegenstaande de bevochten overwinningen op den erfvijand, in die telkens herlevende hoop bij den vrede van *Nijmegen* bedrogen gevenden, onverbeterlijk bleef hij dezelfde en andere ijdele verwachtingen voeden. — Wat zoude hij zich, bij die strelende uitzigten, om het belang van Europa's evenwigt, om het verwijderd gevaar dat uit het Zuiden dreigde, bekommeren?

»En als men hierop vraagt, zoo gaat MOERINGH voort, of het nu wel tijd is te denken op zoodanige *conquesten*, en of het alles zoude gewonnen wezen, als men meester mogt worden van *Schonen*, indien Frankrijk ondertusschen ook meester wierd van de Spaansche Nederlanden en van Duitschland (en 't gene God in genade verhoede!) van den Staat van H. H. M.; hoe het dan wilde gaan met *Noorwegen*, een Rijk door de Commercie van de Vereenigde Nederlanden *zoo waardig* geworden aan Denemarken, en bij ontstentenis van de Hollandsche scheepvaart, »*sekerlyk seer belemmerd met syn selven?*" zoo is het antwoord, dat Denemarken zonder *Schonen* maar een geknot ligchaam is; dat dit ongeval de Kroon moet treffen en smerten meer dan alle vreemde *peryckelen;* dat haar niets ter wereld meer ter harte moet gaan dan de zucht van haar eigen herstelling; dat het gemeen gevaar, zoo breed uitgemeten, voor hen nog vèr is te zoeken; dat in Frankrijk's

---

[1]) C. F. ALLEN, *Gesch. d. Könign. Dänemark.* (Kiel 1842) s. 368. — Z. voorts bij DE REEDTZ, *Répert. hist. et chronol. des Traités conclus par la Couronne de Dannemarc.* (Götting. 1826), p. 138, 141, suiv. het Alliantie-Tractaat met Frankrijk van $\frac{8}{18}$ Nov. 1683, met het geheim Artikel van 18 Dec. omtrent den *casus foederis.*

desseinen tot de *Universele Monarchie* [1]) nog veel is te verzien; dat dat Rijk wel alles kan begeeren, maar »*niet omarmen;*" dat men zoodanigen aenwas aan Frankrijk ook gansch niet zoude gunnen; dat mede den tyd sulkx *te syner ure* wel zoude ontdekken; dat men den Staat van H. H. M. (ook om de *consequentie* van *Noorwegen*) niet geerne zoude zien verdrukt; ja ook de Spaansche Nederlanden noode overrompeld. Maar dat men ook niet in staat is iets te doen, zoolang men zoo open ligt voor Zweden, en geen verzet of ruggestad heeft aan de overzijde; dat, zoo men zich hersteld zag, men ook nevens anderen geerne zoude *concurreren* tot den welstand zijner naburen, en zulks ook alsdan met geruster hart zoude kunnen doen."

Onveranderlijk kleefde men bij het Kabinet van *Kopenhagen* die denkwijze aan, omtrent de magteloosheid van het Rijk en de noodzakelijkheid der uitbreiding van het grondgebied, naar het verhaal van den Nederlandschen Envoyé, in dezer voege redekavelende en als zoovele onomstootbare stellingen verkondigende: »dat het Coninckrijk van Denemarken te klein was van begrijp en van vermogen en mettertijd onhoudbaar zoude worden tegen zijne naburen, zijnde hetzelve wèl gewassen het Huis van *Lunenburg*, van *Saksen* en *Brandenburg afzonderlijk*, maar te zeer misdeeld ten opzigte van *Zweden*, welk Land voortgaande in grootheid toe te nemen, voor de Monarchie in korten tijd een al te magtigen nabuur zoude verschaffen. Dat men deze *disproportie* moest brengen *in den haak*, en daarom, nu Denemarken uit den laatsten oorlog meester ter zee was gekomen, alles moest aanleggen, om meester ter zee te blijven, en vooral om *Schonen* met zijne aangrenzende Provinciën en onderhevige eilanden te *recupereren*, en om *Kopenhagen*,

---

[1]) Verg. hierbij *l'Esprit de la France et les maximes de* LOUIS XIV *decouvertes à l'Europe* (Cologne 1688) p. 160 suiv. »La France s'est jetté vers le Roi de Danemark, qui a été bien aise de voir à son tonr, (gelijk Zweden) comme les *Louis d'or sont faits;*" enz.

den zetel des Rijks, te bevrijden van het gevaar en van den smaad eener *frontier*-plaats." — Zoolang men deze geliefkoosde, onuitroeibare gedachte koesterde, en de verwezenlijking van het droombeeld alleen uit Frankrijk te gemoet zag, zouden, — het was duidelijk, — CHRISTIAAN en zijne raadslieden onverschillig zijn voor de Vertoogen uit *'s Gravenhage*. — Want, had de Republiek, toen zij, naar het scheen, het vermogen bezat, *Denemarken's* wenschen te vervullen, de geleden krenking hardvochtig, »met goede oogen" zoolang kunnen aanzien, welke aannemelijke gronden waren er thans voor het vermoeden, dat de Nederlandsche Regering »nu de hand zoude willen leenen om zoo noodigen stuk (*Schonen* en aanhoorigheden) aan 't half gesloopte Ligchaam wêer aan te hechten, en dit voornemen door Tractaten of door de wapenen te bevorderen.?" — Men bevroedde te wèl in het Deensche Kabinet, dat de Republiek, opgekomen en onderhouden door den koophandel, haar belang steeds zoude »afmeten *bij de elle en het gewicht*" van de Navigatie en Commercie; dat zij daarom altijd zoude worden gedreven, om de *splitsing* van den Orisont te begunstigen, en de Mogendheden van het Noorden aan de Oostzee, te houden in zoodanig »*wederwigt*," dat de heffer van de Tollen niet mogt wezen »*van al te grooten credit en gesagh* [1])."

Zij die de sluiting van het Twintigjarig Bestand, als het werk der Fransch- en Staatsgezinde partij, welke den Stadhouder wilde dwarsboomen, eenzijdig plegen te veroordeelen [2]), letten niet genoeg op den algemeenen toestand van Europa. Zoolang Groot-Britannië aan de STUARTS, die huurlingen van LODEWIJK XIV, gehoorzaamde, was de wederstand, dien WILLEM III en FAGEL in 1684 predikten, voorbarig, en zoude de jammeren van het

1) Depêche van MOERINGH uit *Kopenhagen*, 16 Nov. 1683. (H. S. der Kon. Bibl.).

2) GROEN V. PRINSTERER, *Handboek*, § 429.

Vasteland nutteloos hebben vermeerderd. Wij behooren de kloekmoedigheid, die den Prins en den Raadpensionaris bezielde, te eeren, maar tevens het doorzigt der Staatslieden, die eene ontijdige tusschenkomst bedwingende, eene meer behoedzame rigting vasthielden, niet te misprijzen. — FAGEL mogt beweren [1]), dat het beter ware den Franschman te *Brussel* en te *Antwerpen*, dan te *Breda* of te *Dordrecht* te gemoet te trekken, en WILLEM III schoon niet ontveinzende, dat onze strijdkrachten tegen de Franschen *zeer verre* te kort schoten, mogt een roemrijken dood boven een eerloos leven kiezen, en liever met de wapens in de vuist, dan onder deksel van *afhankelijkheden* en bij wege van *hereeniging* zijne bezittingen verliezen [2]), in die hartstogtelijke taal mist men de uitspraak van koelzinnige, rijpe overweging. — Het water was nog niet aan de lippen gekomen. — De belangen van het Vorstendom *Oranje* konden met die der Republiek niet verward worden, en de met glimp van regt verniste roof, door den Koning van Frankrijk op Duitsch en Spaansch gebied gepleegd, had tot hiertoe den Staat der Vereenigde Nederlanden gespaard. — Zelfs was LODEWIJK bereid, zich ten gevalle van H. H. M. te verbinden, den oorlog elders dan in België te voeren [3]). — Hoe kon er derhalve reeds op dat tijdstip, in ernst rede zijn van »het voorbeeld der Voorouders te volgen en den dood in 't beschermen der vrijheid te ondergaan?" Waar Duitschland en Spanje de grievend beleedigden, deels afgemat en uitgeput, deels ongezind tot volharding, den strijd

---

[1]) Verg. bij SYLVIUS, *Saken v. Staat en Oorlogh*, de *Propositie* van FAGEL, aan de Burgemeesteren en Vroedschap der stad *Amsterdam*, 16 Nov. 1683, enz. (*Antentycke Stucken*).

[2]) GROEN V. PRINSTERER, *Handboek* § 428; LENTING, DE CASPARO FAGELIO, p. 116—120; (Resol. v. Holland 6 Nov. 1683).

[3]) GROEN V. PRINSTERER, *Handboek*, § 428. — Verg. het Vertoog der Gedep. van Amsterdam, 23 Oct. 1683. (Bijlage XXIX), Art. XVI: »qu'après un accommmodement le Roy T. C. laisseroit du moins pour quelques années les Pays-Bas en repos," enz.

ontweken, was eene doellooze uitmergeling van onze handeldrijvende Gewesten, niet te regtvaardigen. — Hooren wij wat de Ambassadeur VAN CITTERS met onverdroten standvastigheid [1]), te *Windsor* den ijskouden egoïst KAREL II voorhield. — Nog hagchelijker, betoogde hij, was de toestand in 1684 dan zes jaren te voren; en had de Fransche Monarch, toen schier alleen staande en verlaten, niet voor de vereenigde kracht der Bondgenooten gebukt, hoe zoude hij nu »de kans schoon hebbende" en hunne zwakheid kennende, zijne begeerte betoomen? In 1678 was het Engelsche leger 30,000 man sterk en bezat KAREL eene aanzienlijke vloot; de krijgsmagt van H. H. M. was destijds, zeide VAN CITTERS, »eens soo sterck als nu;" de Keizer en het Rijk stonden tegen LODEWIJK »in de volle wapenen;" zijn Bondgenoot, de Koning van Zweden, was van den Duitschen bodem afgeweerd, en de Staten-Generaal hadden met hem, KAREL, beraamd op wat wijze de Spaansche Nederlanden zouden worden behouden. En toch, ten spijt van dit alles, had LODEWIJK nog ondernomen, *Gent* en *Yperen* te belegeren, en was hij er in geslaagd, ook die laatste plaats Spanje *af te nijpen*. Hoe zoude hij dan nu goedschiks en ter liefde van Z. M. zijne »onversettelijke genegentheyt" om de grenzen van zijn Rijk uit te breiden, eensklaps laten varen? Waren niet juist de Spaansche Nederlanden »altoos *een sonderlingh object* [2])" van zijne veroveringszucht geweest?

Niet zonder lijfsgevaar den toorn der fiere en lang getergde Spanjaarden op zich ladende, verspilde ook HEEMSKERK te *Madrid* eene onbegrijpelijke moeite om den nood aanschouwelijk te maken [3]); stijfzinnig weigerde men te erkennen,

---

[1]) D'AVAUX, *Négociat.* II, 66: »CITTERS ne cessoit d'écrire," III, 6, 39—41, 47 enz.

[2]) Depêche van 12 Mei 1684.

[3]) Depêche van HEEMSKERK, 20 Julij 1684: »soodanigh dat den Ambassadéur van *Venetien* my compliment is comen maecken, my verseeckerende, dat van seer goede, jae de beste hant was bericht, dat tegens mij eenige impor-

hoe geducht de Koning van Frankrijk was; men zocht zich integendeel diets te maken, dat die Vorst zelf zeer de *Trèves* behoefde, en dat hij, zoo schreef de Nederlandsche Gezant, »in langh niet heeft de troupen, welcke elders ten volle bekent zijn, dat hij onderhoudt; jae, dat het Z. M. aen geld manqueert, onaengesien men haer aenwijst dat tot *Madrid* een Staet *per menu* is van desselfs inkomen, waerbij blijckt dat het over den jaere 1683 *monteert* over de hondert en vijfthien millioenen [1]), welke ick met eyghen ooghen heb ghesien, met de depenses daerjeghens, eer min als meerder; welcke bijaldien in eenighen deele bij voortganck van oorlogh moeten worden vergroot, oock op andere plaetsen konnen werden *gemenageert* en ingetrocken.".

Het was, gelijk wij straks zeiden, niet alleen uit naam van H. H. M., maar ook van wege den Koning van Engeland, dat HEEMSKERK het Spaansche Hof tot toegefelijkheid aanspoorde, terwijl VAN CITTERS zich vooraf bij KAREL II had gekweten van den last der dusgenoemde *Haagsche Bijeenkomst*. — Die Vergadering, alwaar in Februarij 1684, de Gezanten van den Keizer, van Spanje en Zweden, van den Keurvorst van Beijeren, van de Vorsten der Kreitsen van Frankenland en van den Opper-Rhijn, voorts van de Hertogen van SAKSEN-WEIMAR en GOTHA, en van BRUNSWIJK en LUNENBURG verschenen, was de voorbode der nog grooter en luisterrijker Congressen, door welke *'s Gravenhage* in 1690 en 1701 onder Koning WILLEM en gedurende het Ministerie van HEINSIUS, het middenpunt werd

tante *demonstratie* soude syn geschied, was het niet wederhouden geweest door eenige mijner vrunden, welcke allegerende', nae hij geliefde te zeggen, mijn aengenaem *comportement* ende maniere waerop de saeck (de Conventie van 29 Junij 1684) had voorgedragen, daermede tijdt wonnen," enz. (H. S. der Kon. Bibl.).

1) Vertoog der Gedeputeerden van *Amsterdam*, ter Vergadering van Holland, 23 Oct. 1683. Art. XIII. »Qu'il y avoit d'ailleurs à considerer la grande puissance de S. M. T. C. dont le revenu ordinaire *excède cent millions*." (Verg. de Bijlage XXIX).

der Europesche Negotiatiën [1]). — Aan de raadplegingen dier Gevolmagtigden, die de vereffening der geschillen in het Midden en Zuiden met Frankrijk gerezen, beöogden, knoopten zich onvermijdelijk die van den Rijksdag te *Regensburg* aan, hoewel de Fransche Diplomaten, geene vredelievende betuigingen sparende, eischten dat de zaken van het Duitsche Rijk van de handelingen der Haagsche Conferentiën zouden uitgesloten blijven. — Ook waren op den Rijksdag sommige Leden over de bemoeijing der Republiek met de aangelegenheden van Duitschland gebelgd [2]). — Gedenkwaardig is onder de stukken, welke de vrucht der Haagsche Bijeenkomst waren, het Vertoog, waarbij ter beteugeling der onverzadelijke roofzucht van LODEWIJK XIV, de leer der *natuurlijke grensscheiding* van den *Rhijn* werd ingeroepen. — Men bezigde tegen den Geweldenaar de gronden die hij zelf, waar het pas gaf, zoo dikwerf tot eigen voordeel had gebruikt. — Men wilde Frankrijk tot het bezit van *Straatsburg* bepaald, en wat aan de overzijde van den stroom lag, aan Duitschland verzekerd hebben. — Men wenschte te bedingen dat de *Algemeene Vrede* wierd gewaarborgd [3]), en dat alzoo ook het Noorden de aan-

---

1) KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Feder.* p. 495 sq. »Si quisquam autem *locus* in Europa ab Federibus celebratur, est ille profecto *Haga Comitis.* — Solus LAMBERTY *quatuordecim* edidit Volumina de iis, quibus tractandis *Hágae Comitis* praesens interfuit vel adfuit."

2) Miss. van VALKENIER, 17 Julij 1684, »daer men voorheen sooseer daertegens was geweest dat U. Hoogh Mog. de saecken van het Rijck eenigermaten *getoucheert* hadden."

3) Miss. van VALKENIER, 13 Julij 1684 uit *Regensburg.* »De grootste bekommeringe die men hier heeft over 't gevolgh van de Trèves, is een oorlogh in 't *Noorden;* en dese bekommeringe is te grooter, omdat den Franschen Envoyé *de la Haye* van den Keurvorst van Beijeren, (MAXIMILIAAN EMMANUEL), gevraeght zijnde, oft sijn Koninck dan *tout de bon* gheintentioneert was de Trèves *generael* te maken in 't reguard van den Keyser en van 't Rijck, mitsgaders van Spaigne en Italiën, geantwoort hadde van *jae,* maer dat hij op de vraegh van 't *Noorden,* sijne schouderen getrocken hadde, sonder *ja* oft *neen* te seggen."

dacht van het Congres trok, waar de aanslagen van den Fransch-gezinden Koning van Denemarken tegen *Holstein*, *Lubeck* en *Hamburg* zorg wekten. Doch ook hiertegen ijverden LODEWIJK's Gezanten, die den omvang der werkzaamheden zoo naauw doenlijk poogden te beperken en de zuiverheid der inzigten van den Stadhouder en den Raadpensionaris in verdenking bragten. — Er was niemand, beweerden zij, die er in het minst aan dacht, den vrede en het evenwigt in het Noorden te verstoren; — maar wie de *algemeenheid* [1]) van den vrede tot voorwaarde stelde, zocht dien niet. — De langwijlige protocollen van den Rijksdag werden naauwkeurig door den onvermoeiden PIETER VALKENIER, eerst Resident, daarna Envoyé van den Staat [2]), naar 's Hage medegedeeld. Het diplomatisch bedrijf van dezen Agent, zoowel als dat van den Prins van WALDECK [3]), vertrouweling van WILLEM III, zal echter vollediger uit het Huis-Archief kenbaar worden, inzonderheid wat 's Prinsen aandeel aan het tot stand brengen van het Verbond van *Augsburg* betreft. — Nog eene proeve van de toenmalige gesteldheid der zaken, welke den Keurvorst van Brandenburg en andere Leden van het Duitsche Rijk tot oogluiking jegens Frankrijk stemde. — Had SOBIESKI slechts even te voren Weenen ontzet, het *Turken*gevaar hield Duitschland voortdurend in angstige spanning, en, moest er gestreden worden, veeleer dan een kruistogt der Christenen tegen

---

[1]) Men sprak van de *universaliteit* der Trèves.

[2]) Schrijver van *'t Verwerd Europa.*

[3]) Miss. van VALKENIER, 29 Mei 1684. »De Expresse die ick op 23 deses na *Munchen* hebben gesonden, is daar den 24 dito, des morgens om 6 uyren aengecomen, en heeft mijn pacquet aen den Vorst van *Waldeck* noch vóór het houden van de laetst gedetermineerde Conferentie, ter hand gestelt; waerna den hooghged. Vorst des anderen daegs's morgens ten 4 uyren van daer, soo mij mijn Correspondent schrijft, na *Saxen* verreyst is, naedat alvorens nae voorgaende concert, een Expresse aan H. H. M. gedepescheert was." — Z. wegens GEORGE FREDERIK, Vorst van *Waldeck*, NIJHOFF's Overzigt v. het Kuilenburgsch Archief.

de ongeloovigen, wier zwaard moord en verwoesting in Hongarije verbreidde en wier barbaarsche dweepzucht het licht des Evangelies, zonder mannelijke tegenweer, scheen te zullen uitdooven.

VALKENIER meldt aan de Staten-Generaal den 29 Mei 1684. »Sijne Cheurvorstelijcke Doorluchtigheyt van Brandenburg heeft bij missive van den 13en deser aen beyde uytschrijvende Vorsten van den Creijts van Franckenland in het breede en met bijsondere naedruck voorgestelt het driedubbel gevaer, hetwelck Duijtslandt den ondergangh dreijght, als dat van de *Turcken*, van de *Franschen* en van de *innerlijke onecnigheden*, die ligt tot een openbare verwijdering konden uijtbersten; sustinerende dat men sich met Vranckrijck hoe eer hoe beter moest *accommoderen;* waerdoor dan de ontstane scheuring in 't Rijck van self soude komen te vervallen; in voege men dan met eenparige macht den *Erfvijand* soude connen te gemoet gaen. Behalven dat het veel *salutairer* voor de Christenheyt soude syn tegens een ongelovige, als tegen een mede-Christ oorloch te voeren, en dat men door de geoffereerde Treves met Vranckrijck het recht van het Rijck in *statu quo et salvis praetensionibus* noch conserveert; waertegen men met de Turcken alles hazarderen moet." — Met bekommering had de Keurvorst verstaan, dat de Kreits van Frankenland en eenige andere Rijksstenden voornemens waren, hulptroepen naar de Spaansche Nederlanden te zenden. Hij verklaarde beducht te zijn, dat het Rijk »door diergelijcke *demarches* in naebuyrlijcke oorloghstroublen *geinvolveert*" zoude worden, en wilde de onderhandeling te *Regensburg* ter bestendiging der veiligheid en rust, daarom met allen ernst en spoed zien voltrekken.

Maar ook uit *Stockholm* dringt tot ons eene stem door, ter bevestiging der heerschende overtuiging, dat het Twintigjarig Bestand eene onloochenbare behoefte was en eene heilzame verademing moest schenken. — De Ambassadeur WILLEM VAN

HAREN, BEVERNINGH's gewezen Ambtgenoot te *Nijmegen*, en nu door H. H. M. belast, den Koning van Zweden de tijding der Conventie op den 29 Junij 1684 met D'AVAUX gesloten, mede te deelen, verzekert niet alleen dat het berigt ontvangen was »sonder dat Sijne Majesteit daerover eenigh misnoegen heeft doen blijcken," maar als ter regtvaardiging van het gedrag der meerderheid van de Staatsleden van Holland en ter Generaliteit, voegt hij er nog stelliger deze regelen bij; »toonende integendeel *gepersuadeert te sijn*, dat U Hoog Mog. nae den toestandt der saecken geen andere *conduite* daeromtrent hadden konnen houden [1])." — Is er meer noodig, bij zoodanige overeenstemming der meest ervaren Diplomaten, in het Noorden gelijk in het Zuiden van het tooneel der partijdriften verwijderd, om de goede trouw van hen, die destijds den reusachtigen kamp tegen LODEWIJK XIV ontrieden, van een' ADRIAAN PAETS [2]) van *Rotterdam*, van HOP en HOOFT, door VAN BEUNINGEN gestijfd, voldingend te verdedigen?

Vraagt men, wanneer, sints welke gebeurtenissen dan de heldhaftige Stadhouder, zonder vermetelheid, uit levendig pligtbesef, voor het evenwigt van Europa aan het hoofd van eene ontzagwekkende Coalitie heeft kunnen strijden? wij antwoorden: toen die vredelievende denkwijze verdrongen werd door een' algemeenen wapenkreet tegen den schijnheiligen Despoot, die de schuldelooze Hugenoten wreedaardig en onzinnig uit zijn Rijk had verdreven, en met de invoering der Pauselijke Hierarchie in Engeland, de dwingelandij der STUARTS op de puinhoopen der duurgekochte regten van het Parlement waande te vestigen. — Is er degelijker en eervoller verantwoording van WILLEM's bedrijf, tegen zijn' verdwaasden schoonvader,

---

[1]) 19 Julij 1684. Zie voorts *Groot Plac. Boek*, IV, 294 volgg.

[2]) Z. wegens PAETS, die in 1673 Ambassadeur in Spanje, het Tractaat van 30 Augustus met die Kroon had bewerkt, D'AVAUX op vele plaatsen, BASNAGE, *Annal.* II, 440, 926, enz.

JAKOB II, denkbaar, dan die men in deze brieven [1]) der geniale Koningin CHRISTINA, de edele dochter van GUSTAAF ADOLF, uit *Rome* gedagteekend leest?

»Zeer nieuwsgierig ben ik, schrijft zij den 25 September 1688, welke houding *Zweden* zal aannemen [2]), en hoe zich het grootsch ontwerp van den Prins van ORANJE zal ontwikkelen. Ik voor mij, vrees zeer voor den Koning van Engeland, en bid God, dat ik mij bedriege. — Maar de Prins van ORANJE is behendig en dapper. — Ook geloof ik niet, dat hij zich losweg waagt, zonder bijna van den uitslag zeker te zijn."

»Alles beeft hier van angst, meldt zij den 9en October: ik alleen niet. — Ik stel mij niets goeds voor van de Engelsche zaken, schrijft zij nader den 23sten van dezelfde maand: ik wensch, dat ik mij moge vergissen."

Eindelijk na den beslisten ommekeer in Groot-Britannië, schrijft zij weder (4 December): »De zaken van Engeland verkeeren in een beklagenswaardigen staat. Het bijgeloof, de Jezuïten en Monniken hebben den Koning, zooals ik reeds lang voorspelde, in het verderf gestort. — Slaagt de Prins van ORANJE, gelijk ik geloof, in zijne onderneming, Engeland en Holland onder één Hoofd vereenigd, zullen eene geduchte Mogendheid zijn, vooral onder een Vorst van zoo uitnemende, persoonlijke begaafdheid. — Dwaal ik niet, hij zal het Frankrijk vreeselijk bang maken en doen inzien, hoe verkeerd men heeft gedaan, de *Hugenoten* zoo bitter te vervolgen."

Eenige dagen daarna verzekert zij: »De Prins van ORANJE is Koning van Engeland en zal het geheel zijn leven blijven. Ik ben wel geen sterrekijker, maar toch heb ik voorspeld, wat den Koning van Engeland zoude overkomen, en die vervolging der Hugenoten in Frankrijk is de doodsteek geweest voor

---

1) Bij ARCKENHOLTZ, *Mém. concernant* CHRISTINE *Reine de Suede*, T. II, 295—297. (Aan OLIVEKRANS).

2) KAREL XI wenschte WILLEM en MARIA met hunne verheffing tot den Troon eigenhandig geluk (10 April 1689).

den ongelukkigen, bijgeloovigen en onvoorzigtigen Vorst, die aan het *vervloekte ras* [1]) der Jezuïten en Monniken zijn' ondergang heeft te wijten. — Dat volk bederft alle zaken, waarmede het zich bemoeit.

»Gij zult al vernomen hebben, dus gaat zij voort, dat de Koningin van Engeland met den Prins van *Wales* in Frankrijk is geland; dat de Koning op een fregat is ontvlugt, zonder dat men weet, wat van hem geworden zij. Ik beklaag den armen Monarch, maar ik acht en bewonder den Prins die zich zulk een voorspoed waardig betoont. — Die gebeurtenis zal in gansch Europa eene omwenteling te weeg brengen; niets ter wereld komt mij geduchter voor, dan de verbonden magt van Engeland en Holland. In dit uur ten minste moet alles voor eene zoo ontzettende Mogendheid beven. — Ziedaar mijn gevoelen."

Ten slotte herhaalt de scherpziende Katholijke Vorstin in een' brief van 22 Januarij 1689 en in deze nadrukkelijke regelen, hare opmerkelijke profetie: »Het ongeluk van den deerniswaardigen Koning van Engeland heeft zich maar al te zeer bewaarheid. Doch, zoo Gij gehoord hadt, wat ik sedert 3 jaren niet heb opgehouden te voorspellen en wat gansch *Rome* U bevestigen zal, Gij zoudt erkennen, dat ik nog beter sterrekijker ben dan de Engelschen zelve. — Het bijgeloof, de raadgevingen der Jezuïten, der Monniken en Priesters zullen elk, die zich door hen laat leiden, tot een' wissen ondergang voeren. Nog iets anders voorspel ik U. Engeland en Holland vereenigd gelijk zij thans zijn, zullen geheel Europa doen beven, en weldra ter zee en te lande de wet stellen. — Denk aan hetgeen ik U daar zeg."

Het zoude het bestek van dit reeds zoo uitvoerig Hoofdstuk te zeer overschrijden, in bijzonderheden aan te wijzen wie, onder de Nederlandsche Gezanten te Londen, *de noten van*

---

[1]) *»La maudite race."*

het werk der verheffing van WILLEM III tot Koning, *had gesteld* [1]). Het zal tot de vereischten der beschouwing van het Ministerie van den Raadpensionaris FAGEL in het vervolg van dezen arbeid, behooren, in dit opzigt vooral de verdiensten van EVERARD VAN WEEDE, Heer van Dijkveld, te doen uitblinken, naar het oordeel van BURNET, »waardig, dat hem in Engeland een marmeren standbeeld wierd opgerigt [2]).'' — Hier bepalen wij ons tot de aanmerking, dat sedert 1689—1702, gedurende de Regering van den glorierijken Landgenoot die den Engelschen troon had beklommen en eene zamensmelting der belangen van de beide Staten dienstbaar maakte aan de verdediging van Europa tegen de Fransche heerschappij, het bestier der Diplomatie van Nederland en Groot-Britannië eigenlijk bij twee Mannen berustte, bij den Koning en HEINSIUS. — Britsche Ambassadeurs mogten te 's Hage, Nederlandsche bij het Hof van *Whitehall* verblijven, in de drukke en gemeenzame briefwisseling, waarin WILLEM's inzigten en het tijdig verzocht gevoelen van den bedachtzamen Raadpensionaris worden blootgelegd [3]), niet in de depêches der Gezanten uit dat tijdperk, zijn de geheimen der Politiek te zoeken. — Wat niet schriftelijk tusschen het doorluchtig tweetal was behandeld, werd met toevoeging van VAN WEEDE [4]) te 's Hage of op het *Loo* besproken, wan-

---

[1]) *Verbaal van* N. WITSEN, A. 1689 bij SCHELTEMA, *Gesch. en Letterk. Mengelwerk* 3e D. 2e St. bl. 131—170; en mijn opstel EVERARD VAN WEEDE, *Heer v. Dijkveld*, (1847).

[2]) MACAULAY, *Hist. of England*, Ch. VII (1687). Mission of DIJKVELT to England; Negotiations of DIJKVELT with English statesmen. — DIJKVELT returns to the *Hague* with letters from many eminent Englishmen. — MACAULAY roemt V. WEEDE'S »adroitness and intimate knowledge of English politics."

[3]) WILLEM III had in Engeland voor de Nederlandsche zaken een' bijzonderen Secretaris, met name D'ALONNE. GRIMBLOT, *Letters*, II, 184, 189, (Nov. 1698). Zie ook Bijlage XXXII.

[4]) GRIMBLOT, *Letters*, I, 127 (WILLEM III aan HEINSIUS, uit *Dieren*, 15 Oct. 1697). »I beg you — to bring with you M. VAN DIJCKVELT." II, 254 volg ($\frac{31 \text{ Jan.}}{10 \text{ Febr.}}$ 1699).

neer de Koning, hijgende naar de vaderlandsche lucht, de zee was overgestoken. — Had VAN CITTERS, nevens DIJKVELD, bij de STUARTS eene Ambassade van het uiterst gewigt bekleed [1]), welker beteekenis gansch Europa besefte en niet gewone talenten vorderde, de latere bemoeijingen van den Zeeuwschen Diplomaat [2]) en van zijne opvolgers in het aanzienlijk ambt, VAN DEN BRANDE, Heer van *Cleverskerke* en VAN BORSSELE, Heer van *Geldermalsen*, werden allengs meer tot het finantiele gedeelte van hunnen werkkring beperkt. — De Ambassadeur had voor de overmaking van het *Engelsche geld* naar Holland zorg te dragen; dat is voor de teruggave en vergoeding uit de Britsche schatkist van de offers, door de Republiek aan de krijgstoerusting van den grooten *Bevrijder* [3]) gebragt. Maar hij ontving welhaast een' nieuwen last, niet ongelijk aan den vorige; geldgebrek drong den Monarch, die met de ondankbare beknibbeling van het Parlement had te worstelen [4]), meer dan eens, om tot de steeds opene beurs der Nederlandsche kapitalisten zijne toevlugt te nemen. — De verbandbrieven, tot waarborg der geldschieters, werden door den Ambassadeur bewaard [5]) en later, bij terugbetaling der voorgeschoten penningen, uitgewisseld. — Op gelijken voet nam in den jare 1695 de Engelsche Bank hier te lande vier millioenen op, voor welke de Koning zijne domeinen en goederen bezwaarde, tot betaling der Britsche krijgsmagt in Vlaanderen en Braband [6]).

1) MACAULAY, *Hist. of England*, Ch. V (1685) Ch. IX (1688).

2) Z. hiervoren bl. 34.

3) »Our illustrious *deliverer*" heet WILLEM III nog in Engeland. Lord CAMPBELL *Chancellors*, IV, 172.

4) »Though I might think myself *unkindly* used, that those guards who came over with me to your assistance and have constantly attended me in all the actions wherein I have been engaged, *should be removed from me*." (*Speech*. van WILLEM III, 1 Febr. 1699, o. s.)

5) »Dat de hiervoren gemelte twee en een half millioen Taillis door Onsen Ambassadeur in Engelant tot versekering van dese schuld sullen werden bewaert en ingehouden en des noods — verkocht en te gelde gemaeckt."

6) Resol. v. Holland, 22 October 1699, fol. 1238. — H. S. der Utrecht-

Met zoodanige finantiele vereffeningen hield VAN CITTERS zich onledig, toen de sints geruimen tijd ziekelijke Staatsman de verschrikkelijke mare moest hooren, dat vier zijner kinderen op de terugreize naar Nederland den dood in de golven hadden gevonden [1]). Kenmerkend mag het heeten, dat de ongelukkige Vader in den aanhef zijner depêche van het onheil zwijgt, en eerst verslag geeft van zijne jongste wisseloperatiën.

Zoo was dan door die innige gemeenschap der belangen van beide Volken, in den ruimsten zin verwezenlijkt, wat WILLEM III daags vóór hij den troon beklom, aan de Staten van Holland, van het Gewest, dat zijne onderneming zoo mild en krachtig had bevorderd, als den wensch van zijn hart te kennen gaf; dat gedurende zijne Regering, tusschen zijne Koningrijken en de Vereenigde Nederlanden, meer en meer mogt aangroeijen en worden gevestigd »eene opregte en vertrouwde goede *intelligentie*" en onderhouden een onverbrekelijke verbindtenis en vriendschap tusschen wederzijds ingezetenen en onderdanen, tot verzekering van de rust en vrede in beider Landen, »mitsgaders *tot maintien* van de ware Protestantsche Religie [2])." — Inderdaad was meer dan eene *Alliantie*, er was eene *Coalitie* der Zeemogendheden tot stand gekomen; zeer verschillend echter van het vernederend ont-

---

sche Biblioth. *Resolutien — raeckende de Negotiatie van vier millioenen voor de Banck van Londen,* A°. 1695. (Resol. der Staten-Generaal, 7 Sept. 1695).

1) Missiv. van V. CITTERS, aan H. H. M. 20 Julij 1694, »sendende daernevens boven de *secunda*-wisselbrief der partij van £ 4073,10, 8 sterl. den 9en deser geremitteert, nog daarenboven de *prima* eener wisselbrief van £ 4079—12,0" enz.; — »houdende verders dat den rampspoedigen toeval, waermede den Hemel sijne familie soo swaer hadde believen te besoecken in het verongelucken van vier sijner lieve kinderen te gelijk, die deser dagen met het Rotterdams Convoy van London naer het Vaderlant op het schip van Cap. ENGELENBURG hadde overgesonden" enz. Z. ook SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.* in v.

2) *Resol. v. Holland,* 2 Maart 1689. Brief van WILLEM III uit Whitehall, 23 Febr. bevorens. »Wij hebben niet willen onderlaten *sonder uytstel,* aan U. E. G. Mog. kennis te geven, dat beide de Huizen, soo Pairs als de Commons — *op huiden* hebben geresolveert," enz.

werp dat eens de eerzucht van CROMWELL en diens werktuigen had gestreeld, en waardoor de pas vrijgevochten Nederlanders hunne zelfstandigheid zouden verbeurd hebben [1]). Nu had integendeel de Coalitie, welke met de grootheid van WILLEM III was ontstaan, slechts iets kwetsends voor de ijverzucht en eigenliefde der Engelschen. Maar indien in 1674 de vrede met KAREL II gekocht werd voor den prijs van het strijken der Nederlandsche vlag voor 's Konings schepen [2]), had niet die vlag, welke van de zegevierende vloot van 1688 had gewapperd, voortaan door den wil van een' NASSAU ten top moeten geheschen zijn, en kon jegens de Republiek, de benaming van *Britsche zeeën* zonder ongerijmdheid worden vastgehouden [3])?

Men weet, welke doornenkroon de Prins van ORANJE had verworven; welke kwelling en verdriet de onwaardige afgunst jegens zijne rijkelijk begiftigde togtgenooten, krijgslieden en hovelingen, luide geopenbaard, hem onafgebroken veroorzaakte; hoe hij de snoode miskenning moede, op het punt stond Engeland vaarwel te zeggen [4]) en liever af te zien van den luister, op welken hij zoovele jaren uit de verte had gestaard [5]), dan zijne beginselen te verzaken. — Zoo een po-

---

[1]) Verg. het *Verbael* van BEVERNINGH, bl. 192, »dat het onmogelijck ende incompatibel was, die *Coalitie* te practiseren, in de pointen van Souverainiteyt, ende van wedersijdts regeringe" (28 Nov. 1653).

[2]) Tractaat van Westminster, Art. IV. PHILLIMORE, *Comment. up. Internat. Law*, I, 196 volg. »It is true, that — the Dutch conceded the homage of the flag in the amplest manner to the English. (Verg. aldaar de woorden van Sir W. TEMPLE).

[3]) »This concession, so humiliating to the countrymen of RUYTER and VAN TROMP, so little to be expected by those who in 1667 had demolished *Sheerness* and set fire to *Chatham*." (PHILLIMORE t. a. p.).

[4]) Eigenhandig opstel van WILLEM III (in het Britsch Museum berustende), bij GRIMBLOT, *Letters* II, 221. Brief van WILLEM aan HEINSIUS ($\frac{20}{30}$ Dec. 1698), »I foresee that I shall be obliged to come to resolutions of extremity," enz.

[5]) WILHELMUS HENDRICUS *sal Koninck in Engelandt werden.* (*In Cijffergetallen uytgerekent door een Liefhebber in 't jaer* 1681). In 't jaer 1688, van vele vol blijdschap, en voor andere van ellende.

litisch stelsel tot de vereischten van den Staatsman behoort [1]), WILLEM III had zich eene onveranderlijke gedragslijn afgeteekend; dertig jaren lang streed hij onbezweken voor dat stelsel in Holland bij de Staten, als Koning bij het Parlement. Wij hebben niet ontveinsd, dat zijne meer Europesche, dan nationale Politiek, nu en dan tot buitensporige bekommering over eene min of meer verwijderde toekomst gedreven, door de wèlberaden behoedzaamheid der bekwaamste Regenten was te keer gegaan; voornamelijk in 1678 en 1684. Wij gelooven, dat zoo niet in 1698 en 1700 de Tractaten tusschen LODEWIJK XIV, Koning WILLEM en de Staten-Generaal over de verdeeling der nalatenschap van den nog levenden KAREL II van Spanje gesloten [2]), ontijdig op de gebeurtenissen hadden ingegrepen, een bloedige en kostbare elfjarige oorlog waarschijnlijk vermeden had kunnen worden. — Immers, WILLEM III zelf erkende sedert door LODEWIJK bedrogen te zijn [3]). — Hij beleed tevens dat de hoon, hem aangedaan, eene persoonlijke grief was, vreemd aan de Republiek, gelijk aan den Hertog van *Anjou*, door H. H. M. als PHILIPS V gehuldigd.

Maar kon men reeds vóór het midden der XVIII^de^ Eeuw niet loochenen, dat Nederland onder den druk der Engelsche Alliantie gebukt ging, of, om de woorden van den grooten FREDERIK te bezigen, dat de Republiek bij eene *sloep* te vergelijken was, die door een linieschip werd voortgesleept, al dadelijk onder den Koning-Stadhouder was dit het natuurlijk gevolg, de keerzijde der Coalitie geweest. — Onzes inziens was het voor het Vaderland een betreuringswaardige misslag, in den Dienaar van den Staat, de vreemde »*Majesteit*" [4])

---

1) »The first thing for a politician to get hold of, is *a policy*." FOX *to* CANNING.

2) PHILLIMORE, *Comment.* I, 289. Afkeuring van het »*Treaty of Partition*."

3) GRIMBLOT, *Letters* II, 477." »We must confess we are *dupes*." (Aan HEINSIUS). Z. voorts DE GROVESTINS, *Hist. des luttes*, enz. VIIe Deel.

4) BIJNKERSHOEK, *Quaest. Jur. Publ.* L. II c. 4. »Laesa scilicet erat *Ma*-

te willen eeren en zich te verbeelden, dat WILLEM HENDRIK, »*bij de gratie Gods, Koning van Engeland, Frankrijk, Schotland en Ierland*," [1]) de gedweeë onderdaan zoude blijven van de Gecommitteerden ter Hollandsche Dagvaart en ter Generaliteit. Het voeren van den Koninklijken scepter was onvereenigbaar met de betrekking van Ambtenaar. Verkoos de Prins Stadhouder te zijn, het was een onding, in de Republiek met den naam van *Koning* te prijken. Reeds was sints 1672 het evenwigt der Magten van de Staats-Stadhouderlijke Constitutie tastbaar verbroken. Nooit had men onder een der Voorzaten van WILLEM III zulk eene *formeel* bekrachtigde uitbreiding van gezag, zulk eene ongestoorde welwillende zamenwerking met Hollands Eersten Minister [2]), den Raadpensionaris, aanschouwd, als die eerst met FAGEL had bestaan, daarna met HEINSIUS voortduurde. — De sleutel van het geheim ligt in de voorwaarde van het gemeen overleg met den Prins, den opvolgers van JOHAN DE WITT tot rigtsnoer gesteld [3]). — Doch het wordt tijd het bedrijf der uitgelezen Mannen te beschouwen, die in het eerste der Nederlandsche Gewesten, van den aanvang tot het einde der Republiek, doorgaans hare Diplomatie bestuurden, hetzij als *Advocaat*, hetzij als *Raadpensionaris van Holland en West-Friesland.*

---

jestas Orangia si quis contra *hiscere* auderet, quo minus ex ejus solius nutu penderet Respublica."

1) Resol. v. Holland, 13 Julij 1689 fol. 449. (Titels aan de hoofden van de Mandamenten van den Hove te stellen.)

2) Bij de vijfjarige verlenging van het Raadpensionarisschap op 5 Junij 1699 werd uitdrukkelijk bedongen, dat HEINSIUS zijn ambt niet zou nederleggen »dan *met advis en goedvinden* van S. M. van Groot-Brittannien."

3) Instructie (Register van Holland 21 Mei 1689 fol. 316). »Sal ook gehouden wesen van *alle saken van Staat* kennis te geven aan den Heere Prince van ORANGE" enz. Art. VII.

BIJLAGEN.

INSTRUCTIE VOOR DEN SECRETARIS VAN STAAT VOOR DE BUITENLANDSCHE ZAKEN.

(*Vastgesteld door het Staatsbewind der Bataafsche Republiek*, 1 December 1801.)

I.

Bl. 8. »*Instelling van een Departement van Buitenlandsche Zaken hier te lande.*" (12 Maart 1798.) — *Naar aanleiding van* Art. 93 *der Constitutie van* 23 April 1798, *werd* den 3 October *daaraanvolgende door de Wetgevende Magt vastgesteld eene Instructie voor den Agent van buitenlandsche betrekkingen*, (26 Artikelen), *weinig verschillende van die, welke dezelfde Staatsman, die in* 1798 *en* 1801 *aan het hoofd van het Departement stond*, MARTEN VAN DER GOES, *ook later ontving.* — *Dit tweede Berigtschrift luidde als volgt:*

Art. 1.

Hij zal in alle zijne gedragingen in het oog houden de bepalingen en grondbeginselen, bij de Staatsregeling voorgeschreven, voor zooverre die eene onmiddellijke betrekking hebben op zijne werkzaamheden.

Art. 2.

Hij zal gedurig in het oog houden, dat de Koophandel een der voornaamste bronnen is van onze welvaart, *waarvan die op de Buitenlandsche Bezittingen een aanmerkelijk deel uitmaakt*, en dienvolgens zal hij met alle vlijt nagaan, welke overeenkomsten of verbindtenissen met andere Volken, ter bevordering van onzen Koophandel zouden kunnen worden gemaakt, en de aandacht van het Staatsbewind op alle dergelijke onderwerpen brengen, zonder echter uit het oog te verliezen, dat de Landbouw en Fabrieken niet minder de zorg van het Gouvernement verdienen; neen maar, dat het welbegrepen belang van het Land vordert, dat alle bronnen van onze welvaart worden bevorderd, terwijl hij mede in het oog zal houden, dat het met de ware beginselen van het Regt der Volken en ons belang allezins overeenkomstig is, dat de Neutrale Vlag in Oorlogstijden, op de zorgvuldigste wijze worde geëerbiedigd.

Art. 3.

Hij zal gehouden zijn, om den inhoud van alle de stukken, welke hem ter hand zijn gekomen, te brengen in een behoorlijk Register, getiteld: *Register der Besluiten van het Staatsbewind, Departement van Buitenlandsche Zaken*, en op tijd en wijze door het Staatsbewind te bepalen, daarvan aan hetzelve Bewind rapport doen, en indien zulks verlangd wordt, de stukken aan hetzelve overgeven; zorg dragende, om dadelijk het Staatsbewind te kunnen praeadviseren, of dezelve geen onderwerp van deliberatiën behelzen, of, ingevolge eene reeds gemaakte Wet of genomen Besluit kunnen worden afgedaan, dan wel, of op dezelve een bepaald Besluit behoort te worden genomen; en zal, voor zooverre het laatstgemelde betreft, bijaldien de zaak spoed vereischt, zich bekwamen, om dadelijk het Staatsbewind, zulks verlangende, zijne consideratiën en advies of berigt mede te kunnen deelen; en zal hij alle genomen Besluiten, de Buitenlandsche Zaken betreffende, in voormeld Register aanteekenen, en nadat dezelve Besluiten bij het Staatsbewind, of bij eene Commissie uit hetzelve, zullen wezen geresumeerd, daarvan uitgeven Extracten, door hem onderteekend, of wel daaraan zoodanige andere executie geven, als de aard der zaak vereischt.

Art. 4.

Hij zal alle informatiën, welke te zijner kennis mogten komen, en hetzij de Republiek in het algemeen, of derzelver Buitenlandsche Be-

trekkingen in het bijzonder, concerneren, ter kennis van het Staatsbewind, of de daartoe benoemde Commissie uit hetzelve, brengen, en te allen tijde vrijen toegang tot de Vergadering van het Staatsbewind hebben.

Art. 5.

Van alle zoodanige Brieven, Stukken of Informatiën welke hij oordeelt geen uitstel te kunnen lijden, zal hij, zonder eenig verwijl, kennis geven aan den tijdelijken Praesident van het Staatsbewind.

Art. 6.

Hij zal alle Ministers van den Staat, buiten 's Lands residerende, behoorlijk onderrigten, niet alleen door hun mede te deelen de Besluiten van het Staatsbewind, voor zooverre hen dezelve concerneren, maar ook hen onderrigten van al hetgeen dat hen in staat kan stellen om met des te meer vrucht de belangen van den Staat waar te nemen.

Art. 7.

Hij zal zulks mede in 't oog houden omtrent de Consuls van den Staat, en bij alle gelegenheden de politique of commerciele Agenten der Republiek onder 't oog brengen, op de belangen van onzen Koophandel met de meeste zorg te letten.

Art. 8.

Hij zal zorgvuldig letten op de wijze, op welke de politique en commerciele Agenten der Republiek, buiten 's Lands residerende, hunne pligten vervullen, en, terwijl hij aan de eene zijde, wanneer hij oordeelt, dat een derzelver een blijk van goedkeuring verdient, daarop de aandacht van het Staatsbewind zal vestigen, zal hij ook aan hetzelve Bewind kennis geven van alle zoodanige misslagen, als hij oordeelt, dat dezelve in hunne posten zouden hebben begaan.

Art. 9.

Hij zal van alle stukken, die hij in zijne qualiteit schrijft, behoorlijke geregistreerde Copiën houden, even gelijk als het Register, Art. 3 gemeld, ten einde dezelve aan het Staatsbewind, zulks begeerende, te kunnen overleggen.

Art. 10.

Hij zal goede verstandhouding houden met alle Ministers en Agenten van vreemde Mogendheden, alhier residerende, derzelver voorstellen aanhooren, en ter kennis brengen van het Staatsbewind, ofte wel van eene Secrete Commissie, daartoe benoemd, en de antwoorden op die voorstellen aan die Ministers of Agenten geven, hetzij mondelijk of schriftelijk, naar zulks begrepen zal worden te behooren.

Art. 11.

Hij zal zorg dragen, dat de Secretaris bij het Departement van Buitenlandsche Zaken, de Secretaris van de Cijfers, de Commisen en verdere Geëmployeerden, zich stiptelijk houden aan de voor hen gearresteerde Instructie, en bijzonderlijk dat geene zaken, die eenigzins *secretesse* vorderen, aan iemand, wie het ook zijn moge, worden gereveleerd.

Art. 12.

Hij zal van alle bij hem ontvangen berigten, welker kennis belangrijk is voor de diverse Raden van Administratie in hunne werkzaamheden, aan dezelve dadelijk kennis geven, met toezending van Copie-Extract, van de bij hem schriftelijk ontvangene berigten.

Art. 13.

Van alle zoodanige penningen, welke hem door het Staatsbewind worden ter hand gesteld, zal hij gehouden zijn, maandelijks aan hetzelve eene praecise verantwoording te doen.

Art. 14.

Hij zal geen deel mogen hebben in eenig publiek nieuwspapier, en aan geen derzelve eenige officiele tijding mededeelen, dan met overleg en onder goedkeuring van het Staatsbewind, of deszelfs Voorzitter.

Art. 15.

Hij zal zich niet buiten de Residentieplaats van het Staatsbewind mogen begeven, zonder speciale toestemming van hetzelve Bewind, of van deszelfs tijdelijken Voorzitter.

Art. 16.

Hij zal de stiptste geheimhouding in acht nemen in alle zaken die zulks vereischen, en dat niet alleen gedurende den tijd zijner bediening, maar ook te allen tijde, hetzij hij zijnen post heeft nedergelegd, of zijne aanstelling mogt zijn ingetrokken.

Art. 17.

Hij zal een ieder, welke hem eenige voordragt wil doen, betrekkelijk de werkzaamheden van het Departement van Buitenlandsche Zaken, ontvangen, en de voordragten aanhooren.

Art. 18.

Hij zal geen ander Ambt, Post of Bediening, van welken aard, mogen bekleeden, zoolang hij den post van *Secretaris van Staat* bekleedt.

Art. 19.

Het Departement van Buitenlandsche Zaken zal onder zijne directie, blijven bestaan, uit

Een Secretaris, bij het Departement, op eene jaarwedde van	ƒ	4000
Een Secretaris der Cijfers, à.	»	3000
Een Adjunct-Secretaris der Cijfers	»	1000
Twee eerste Commisen, ieder à ƒ 2,500	»	5000
Twee tweede Commisen, een à.	»	1700
En een à.	»	1400
Vier klerken, ieder à ƒ 1000.	»	4000
Voor de dienst van het Bureau twee Boden, ieder à ƒ 800 . .	»	1600
	ƒ	21,700

Alle welke personen, bij voorkomende vacatures, door het Staatsbewind, op zijne voordragt, zullen worden gekozen en aangesteld.

Hij zal genieten vrije inwoning en eene jaarwedde van . .	ƒ	9000
Voor onkosten aan vuur en licht, voor hem en zijn Bureau	»	4000
Voor tafelgeld	»	14000

Zullende voorschreven jaarwedde, vuur, licht en tafelgelden, ingaan met den 1 Januarij 1802.

Art. 20.

Bijaldien de werkzaamheden van zijn Departement, bij voorkomende omstandigheden, meerder handen om te copieren kwamen te vorderen, zal hij daarvoor kunnen employeren en salarieren zoodanige personen, als hij geschikt zal oordeelen, en de uitgaven, daaraan besteed, op zijne maandelijksche rekening moeten verantwoorden.

Art. 21.

De Geëmployeerden bij het Departement van Buitenlandsche Zaken door het Land behoorlijk gesalarieerd wordende, zal hij zorg dragen, dat geene gelden door ingezetenen of andere personen, voor schrijfloonen of andere diensten, bij zijn Departement, worden betaald.

Art. 22.

Generalijk zal hij te allen tijde het Staatsbewind, zulks van hem gevorderd wordende, dienen van berigt, consideratiën en advies, en zich stiptelijk gedragen naar alle Besluiten, die hem overeenkomstig de Staatsregeling, en deze zijne Instructie, zullen worden gegeven.

Art. 23.

Hij zal in handen van den Voorzitter van het Staatsbewind afleggen de navolgende verklaring, gelijk mede de eeden van corruptie of van zuivering.

»Ik verbinde mij plegtig, den post van Secretaris van Staat voor de Buitenlandsche Zaken, met al mijn vermogen, overeenkomstig mijne Instructie, getrouw en ijverig te zullen waarnemen. — Ik belove en zweere, dat ik mij exactelijk zal reguleren naar den inhoud van het Placaat, bij de voormalige Staten der Vereenigde Nederlanden op den 10 December 1715 gearresteerd, tegen het geven en nemen van verbodene giften, gaven en geschenken. Ik verklare en zweere, dat ik directelijk of indirectelijk, om het voorsz. Ambt te verkrijgen, aan eenige personen, hetzij binnen of buiten het Bestuur, onder wat praetext of naam hetzelve zoude kunnen geschieden, geene giften of gaven heb gepraesenteerd, noch beloofd noch gegeven, noch beloven, noch geven zal.

Art. 24.

Het Staatsbewind behoudt aan zich de faculteit, om deze Instructie te ampliëren, te expliceren, te vermeerderen of te verminderen, zoo en in dier voege, als hetzelve zal vermeenen te behooren."

Uit een drietal, M. VAN DER GOES,
W. QUARLES en
R. J. SCHIMMELPENNINCK,
gekozen en aangesteld de Burger MAARTEN VAN DER GOES.

Onder den Raadpensionaris SCHIMMELPENNINCK en gedurende het eerste tijdperk der regering van Koning LODEWIJK, bleef VAN DER GOES met de portefeuille van Buitenlandsche Zaken belast [1]). Vindt men zijne reeds gemelde Instructiën, die van 1798 in de Decreten van het Vertegenwoordigend Ligchaam, die van 1801 in de Notulen van het Staatsbewind, de volgende beknopte schets van zijn' werkkring wordt in *de Monarchale Regering van het Koningrijk Holland, onder* LODEWIJK NAPOLEON, *den eersten Koning van Holland* (Amsterdam, 1808) bl. 212—216 aangetroffen, kennelijk uit de oudere berigtschriften en in overeenstemming met de vormen van het eenhoofdig Staatsbestuur vervaardigd:

§ I.

De Minister van Buitenlandsche betrekkingen, is belast met de zorge voor de uitwendige belangens van het Rijk; moet bijzonder acht geven op deszelfs relatiën met andere Mogendheden, en dat niets verrigt worde, strijdig met de Traktaten en Conventiën, welke nog bestaan. I. Deszelfs werkzaamheden. *Instructie.*

§ II.

Hij moet zorgen dat de stipste onzijdigheid, ten aanzien van alle Mogendheden, worde gehouden, en voor oogen stellen, dat het Rijk den Vrede met alle Volken wil bewaren — en zijne verbindtenissen met dezelve heilig naarkomt, terwijl het de Regten van alle Volken eerbiedigt, en in tijd van Oorlog de Rampen der Menschheid, zoo veel doenlijk, tracht te verzachten — en zorgt dat de neutrale Vlag in Oorlogstijden, worde geëerbiedigd. II. De stipste onzijdigheid te houden.

---

1) Zijn opvolger was Mr. W. F. ROËLL.

§ III.

III. Zorge voor den Koophandel.

De Koophandel, de voornaamste bron van den Nationalen Welvaart zijnde, waarvan de Buitenlandsche Bezittingen een aanmerkelijk deel uitmaken, moet hij naargaan, welke overeenkomsten of verbindtenissen, met andere Volkeren, ter bevordering van den Koophandel dezes Rijks, zullen kunnen worden gemaakt, zonder echter uit het oog te verliezen de belangen van den Landbouw, Fabrijken en Trafijken.

§ IV.

IV. Betrekking met Rijks Ministers.

Hij moet alle Ministers van Zijne Majesteit, buiten het Rijk residerende, onderrigten en informeren van al het geen waardoor zij in staat kunnen worden gesteld, om de belangen van het Rijk waar te nemen; moetende hun wijders mededeelen alle Decreten en Besluiten, voo zoo verre dezelve hun concerneren — gelijk hij dit mede in acht moet nemen ten aanzien der Consuls en Commissarissen van Staat, en bij alle gelegenheden de Politieke en Commerciele Agenten van het Rijk onder het oog brengen, om voor de belangen van den Rijkshandel te waken.

§ V.

V. Betrekking met de vreemde Ministers.

Hij moet een goede verstandhouding houden met de Ministers en Agenten van vreemde Mogendheden, in dit Rijk residerende, derzelver voorstellen aanhooren en ter kennisse van Zijne Majesteit brengen — de antwoorden daarop aan dezelve terug geven.

§ VI.

VI. Informatienkondschap van te geven.

Hij zal in het algemeen alle informatiën, welke ter zijner kennis mogen komen, en het zij het Rijk in het algemeen, of derzelver Buitenlandsche Betrekkingen in het bijzonder concerneren, bij de eerste gelegenheid, en die geen uitstel kunnen lijden, onverwijld, ter kennis van Zijne Majesteit brengen.

§ VII.

VII. Verbaal te houden.

Hij moet in een verbaal brengen, den inhoud van alle de stukken, welke aan hem zijn ter hand gekomen of ontvangen. — Hij zal van alle zijne Depeches die hij in zijne qualiteit schrijft, geregistreerde kopijen houden — en zal mede zorgen dat de Charters, Boeken en Papieren,

uitmakende het Archief der Buitenlandsche Zaken, zich in de vereischte orde bevinden. — Ook moet hij goed Boek houden, over zoodanige Sommen en Respecten der Begrootingen, als waarover de Administratie aan zijn Departement is gedemandeerd, en mitsdien bij te houden, een Kasboek, Ordonnantie- en Belasting-Register, alsmede eene Alphabetische Naamwijzer op beide laatstgemelde Registers.

§ VIII.

VIII. Van den Secretaris.

Deze Minister wordt geadsisteerd door een Secretaris-Generaal, behalve de Chefs der Divisiën, en Bureaux, mitsgaders Commisen en Klerken. — De Minister moet zorg dragen, dat de Secretarissen van de Cijfers, de Commisen en verdere Geëmploijeerden zich houden en gedragen naar derzelver Instructie.

§ IX.

IX. Geen deel in de Nieuwspapieren.

De Minister zal geen deel mogen hebben in eenig publiek Nieuwspapier, en aan geen derzelven eenige tijdingen mogen mededeelen, dan met goedkeuring van den Koning.

Er is hiervoren (bl. 49 en 56) van de hedendaagsche inrigting van het Fransche Departement van Buitenlandsche Zaken, bepaaldelijk van de geographische onderafdeelingen en andere verdeeling van arbeid bij dat Ministerie, een en andermaal gesproken. — Wij laten, ten besluite, den belangrijksten inhoud der aangehaalde Koninklijke Ordonnantie volgen, een uitvloeisel der wet van 24 Julij 1843 over de Staatsbegrooting, bij welke (Art. 7) was verordend: »*Avant le* 1 *Janvier* 1845 l'organisation centrale de chaque ministère sera réglée par une ordonnance royale, insérée au Bulletin des Lois; aucune modification ne pourra être apportée que dans la même forme et avec la même publicité." —

DUVERGIER, *Collect.* T. XLIV, 13 Août — 24 Sept. 1844. Ordonn. du Roi *portant organisation de l'administration centrale du Ministère des aff. étrangères*, Art. 3 1). »*La direction politique* traite des affaires politiques proprement dites; de celles relatives à des intérêts privés qui ressortissent à des agents diplomatiques, lorsqu'elles n'ont pas un caractère contentieux; des questions de limites et d'extradition; des conventions de poste, etc. etc.

---

1) In rang gaan voor 1 *le Cabinet du Ministre* 2 *le Secrétariat*, waartoe ook behoort *le bureau du chiffre et des traducteurs.*

Le *personnel* des agents diplomatiques est compris dans ses attributions. Elle est formée de *deux sous*-directions:

La *première* sous-direction est chargée de la correspondance et des travaux concernant la Grande-Bretagne, la Russie, la Prusse, l'Autriche, les divers États allemands, la Belgique, les Pays-Bas, la Suède et le Danemark.

La *seconde* sous-direction est chargée de la correspondance et des travaux concernant l'Espagne, le Portugal, les États italiens, la Suisse, la Grèce, l'Empire Ottoman et ses dépendances, le Maroc et la Perse. Sauf les exceptions qui résultent de la nature des affaires et de leurs rapports simultanés avec plusieurs puissances.

Art. 4. »*La direction commerciale* traite les affaires commerciales, prépare les traités de commerce et de navigation, instruit les questions relatives à la protection du commerce français dans les pays étrangers, et celles qui résultent des réclamations du commerce étranger envers le gouv^{t}. français. Elle régle la comptabilité des chancelleries consulaires. Le *personnel* des agents consulaires et des drogmans de consulat est dans ses attributions. Elle est formée *de deux* sous-directions (welke onderverdeeling dezelfde classificatie der Staten inhoudt als die vermeld in Art. 3).

Art. 5. »*Le bureau des affaires de l'Amérique et des Indes* est spécialement chargé de la correspondance et des travaux pour les affaires politiques ou commerciales qui concernent les *Indes orientales* et la *Chine*, les États de *l'Amérique du Nord* et de celle *du Sud*, et les pays d'Afrique qui ne *font point* partie de l'Empire Ottoman ou du Maroc. Le chef de ce bureau est placé sous les ordres du directeur de la direction politique et du directeur de la direction commerciale, lesquels soumettent à la signature du Ministre les décisions et la correspondance relatives aux affaires du bureau, chacun dans le cercle des attributions générales de sa direction.

Art. 6. »La direction des *Archives* et *de la Chancellerie* est chargée de la conservation et du classement de toutes les correspondances du ministère, dont elle *établit la table analytique;* de la collection des traités et documents diplomatiques de tout genre; du dépôt des ordonnances royales et des décisions ministérielles; de la recherche de tous les documents et renseignements demandés pour le service du départem^{t} et pour tout autre service public ou privé. Elle est formée de la *sous-direction* des archives et du bureau de la chancellerie. Le bureau de la chancellerie délivre les passe-ports autres que les passe-ports de cabinet; il est chargé des légalisations, des *visa* et de la perception des droits qui en résultent; de la transmission *des actes judiciaires et des commissions rogatoires*, de la discussion des questions touchant à l'état civil et de l'instruction des réclamations relatives à des matières d'intérêt privé, telles que les successions ouvertes en pays étranger, les recouvrements sur particuliers etc. etc.

Art. 7. *Le bureau du protocole* expédie les traités et les conventions, les pleins pouvoirs, les commissions, brevets, provisions, *exequatur;* les ratifications du Roi, les lettres de notification, de créance, de rappel et de recréance. — Il instruit pour le Ministre les questions relatives au cérémonial et au protocole, aux priviléges, immunités et franchises diplomatiques des ambassadeurs et des ministres étrangers. — Il prépare les audiences diplomatiques, etc. etc.

Art. 8. *Le bureau du contentieux* tráite les affaires contentieuses qui doivent étre appréciées d'après les dispositions des actes diplomatiques, et celles qui résultent des réclamations des Français contre les Gouvernements étrangers, et des réclamations des étrangers contre le Gouvernement français. Le chef du bureau du contentieux remplit les fonctions de secrétaire près du comité consultatif du contentieux attaché au département des affaires étrangères.

Eindelijk is er (Art. 9) *la direction des fonds et de la comptabilité.*

Art. 14. »Indépendamment des employés il pourra être admis dans les bureaux du département des affaires étrangères des *surnuméraires* ou *attachés* qui ne recevront point de traitement et dont le nombre sera limité par les besoins du service. — Nul ne pourra être nommé surnuméraire ou attaché, s'il n'est licencié en droit."

Deze inrigting werd, op voordragt van GUIZOT, door LOUIS PHILIPPE goedgekeurd; — onder het Consulaat had TALLEYRAND een Arrêté doen bekrachtigen, bij hetwelk ook voor de ambtenaren, bij het Departement werkzaam en niet uitsluitend voor de buitenlandsche diplomatische Agenten, een examen als vereischte werd ingesteld. »Il sera établi, dans le Département, une classe d'aspirans qui, dans le cours de leur instruction, pourront être *alternativement* placés dans les bureaux et à la suite des légations. Leurs progrès seront constatés *par un ou plusieurs examens,* dont un réglement particulier, qui sera arrêté par le Ministre, déterminera le temps et le mode, *ainsi que le plan de leur enseignement.* Il sera établi pour la classe un grade spécial d'élèves, qui deviendra le premier degré de promotion du service du Département." 1) — Vandaar die uitnemende kweekschool van Gezanten en van niet minder voortreffelijke ambtenaren bij het Ministerie van Buitenlandsche Zaken in Frankrijk, welke niettegenstaande de snelle afwisseling van zoo menige regering, schier onafgebroken tot op onze dagen in eene reeks van mannen van talent, van fijn doorzigt en grondige ervaring voortduurt.

1) Arrêté qui divise en grades le service du Département des relations extérieures pour la partie des agences politiques. (Bulletin des Lois, no. 44, 3 Floréal an VIII; 3e Série T. I, p. 20 suiv.).

BIJLAGE II.

Bl. 30. »*Amsterdamsche Raadsbesluiten. Tolheffing in de Sont.* — 8 April 1644."

Alsoo de Heere Burghermr. Dr. ANDRIES BICKER, neffens andere Heeren gecommitteert zynde *tot het concipieren ende instellen eener Instructie* voor den Heeren Ambassrs, naer Denemarcken en Sweden gaende, verzocht had des Raedts advis en informatien op dat stuck, Is daerop gedelibereert, ende, nae verscheyde discoursen verstaen, dat men zyne E. voor advis sal geven, dat d'Ambassadeurs, gaende aen de Kroone *Sweden*, zouden konnen gelast worden, om aen de Koninginne ende de Rycxstenden aldaer verklaeringe te doen, dat men van wegen desen Staet zich houdt aen 't Contract met haer opgerecht, ende gezint is 't selve te mainteneren. Dat d'Ambassrs aen den Koninck ende Stenden van *Denemarcken*, aldaer verklaeringh sullen mogen doen, dat zy daer koomen als *Moienneurs* tusschen beyde de Kroonen, om 't geschil door hunne tusschenkomste te zien neder te leggen, ende met eenen om Zijne Mat aen te maenen tot reparatie der excessen en extorsien, door Zijner Mats ministers gedaen aen den onderzaeten van desen Staet, boven en tegens de pacten van oudts, ende noch jongst in den jaere 1641 geslooten, midtsgaders debvoiren te doen, om de zaecke ten principale te brenghen tot het Erfftractaet in den jaere 1544 opgerecht. Niettemin opdat men niet schynen zoude als vyanden in plaetse van *middelaers* te koomen, dat zy van Zyne Mat zullen verzoeken *aenteykeninge* der tollen by provisie, ende by weygeringh van dien, dat zy den schippers de tollen *onder protestatie* sullen laeten betalen.

Den 11 April 1644.

Alzoo daer geruchten loopen, dat de Koninck van Denemarcken zouw hebben doen aenslaen en lossen elff à 12 schepen deser Landen, ende

deselve met het volk in dienst gehouden, Is daerop gedelibereert, ende nae verscheyde discoursen verstaen, dat men sal hebben te blyven by de Resolutie op Vrydagh lestleden genoomen, nopende de Informatie aen den Heere oudt-Burghemeester Dr. ANDRIES BICKER, opt Concept eener Instructie voor den Heeren Ambassrs nae Denemarcken ende Sweden gaende te geven; alleenlyck worden de Heeren Burgermrs geautoriseert en verzocht die zaeck door den Heeren Gedepden daertoe te laeten beleyden, dat men den schippers in de Zondt, *gheen tollen zoude laeten betalen*. Daerin doende 't geene zy ten meesten dienste van de Landen ende van deeze stadt in 't particulier, oock tot nut der ingezetenen, sullen meynen te behooren.

Den 22en Aprilis 1644.

Gedelibereert wesende 1_0. op de nominatie ofte recommandatie van eenige persoonen tot de Ambassade nae Denemarcken en Sueden; 2°. op 't vinden der 45 schepen, die gebruykt zouden worden om de voorsz. Ambassrs te geleyden ende off dat getal schepen daertoe genoegh suffisant is, ende 3°. op het advis van den Heeren Gecommitteerde Raden tot vorderingh der subsidie van de zaeken der Zee ende Legerlasten, alle vervat in seekere missive van den Heeren Gecommitteerden deser Stadt in 's Gravenhaege, in dato den 20en deser, in den Raedt gelesen neffens het voorsz. advis. Is op 't eerste poinct verstaen, *alzoo deez Stadt in de Gezantschappen naer Oosten en Noorwegen altyt eenighen persoon gehadt heeft* [1]), dat de Heeren Gedepden sullen aenhouden, *dat tot elke Ambassade*, zoo nae Denemarken als nae Zweden, *oock nu yemant van hier gaen mooge* ende dat zy daertoe voordraeghen ende recommanderen sullen de Heeren Dr. GERRARD SCHAEP, ende Dr. ANDRIES BICKER. Op 't 2de wordt geoordeelt, dat de 45 schepen, op den voorgeslaeghen voet te vinden sullen zyn, en suffisant genoegh tot het voorsz. geley; dat echter de Heeren Gedepden soo de schepen soo te krygen syn, sullen aenhouden tot 48 à 50 schepen. — (Nog verdienen de Raadsbesluiten van 8 en 18 Junij, 25 Julij, 2, 5 en 8 Augustus en 5 December 1644, 10 Februarij, 3 April, 1 en 23 Mei, 5 Augustus en 29 September 1645, in H. S. onder mij berustende, geraadpleegd te worden).

Den 4en November 1645.

Is gelezen zeecker Accord hierachter gecopieert, over de betalinge der vyffduysent man, die gebruykt zyn geweest op de schepen gesonden nae Denemarken, tot bevorderinghe der Tractaten aldaer, ingestelt by

1) Verg. hiervoren bl. 33, 34.

eenige Commissarissen uytte Vergaderinge van den Heeren Staten van Hollandt, om gecommuniceert te worden met de Heeren principalen in de Steden van Hollandt ende Westvrieslandt, geinteresseert synde in de Navigatie ende Commercie ter Zee. Op welck Accordt gedelibereert wesende, is 't selve by den Raedt geamplecteert en syn dienvolgende de Heeren Burgerm^rs geauthoriseert om de voorsz. vyffduysent man aff te betalen.

Copie.

Op huyden XIII^en Octobr. a° 1645 syn by den anderen vergadert de Gecommitteerde van de Steden van Hollandt ende Westvrieslandt, in de Navigatie en Commercie ter See geinteresseert, ende hebben aldaer versproocken ende geaccordeert, aengaende d' onkosten van de vijffduysent mannen, ende de een en twintigh schepen aenghenoomen en gehuert tot bevorderinge van de Tractaten met den Coninck van Denemarcken, raeckende de belastingen in den Oresondt en Noorwegen, dat de Heeren Gecommitteerden der stadt *Amsterdam* sullen willen induceren de Heeren haere principalen, om te avanceren ende verschieten alle d' onkosten ende ongelden, die noodigh sullen syn totte volle affbetalinge van de voorsz. vijffduysent man ter saecke voorsz. gebruyckt, onder dese expresse bedingh ende conditie, dat de voorsz. andere Steden van Hollandt ende West-Vrieslandt in de Navigatie ende Commercie ter Zee geinteresseert hier onder geschreven, daervooren neffens de Heeren van *Amsterdam* sullen instaen ende soo lange in den haeren sullen continueren te lichten op alle de trafiquerende schepen ende goederen uyt Denemarcken en Noorwegen komende ende derwaerts gaende, de geordonneerde nieuwe veylgelden, totdat bij contributie derselver, alle de voorsz. te betalen penningen, tot voldoeninge der voorsz. schepen en krygsvolck in Capitael en interessen tegens 5 ten hondert in 't jaer ieder in den synen sullen syn gequiteert, ende de Heeren van *Amsterdam* ende alle d' andere Steden vooren geroert in haer verschot met alle onkosten sullen zyn t' eenemael ontlast; ende by faute dat yemandt, 't zy van die ofte andere Steden, ofte Provincien in de continuatie van den opheff van 't voorsz. Veylgelt naelatigh mochte syn, beloven de voorsz. Steden malkanderen reciproquelyck de gebreckige daertoe te sullen houden, 't sy by ordre van de regeringe, off andersints door aenhoudinge ofte opsendinge van schepen en goederen, opdat de gemelte Heeren van *Amsterdam* en de andere vooren geroerde Steden van haer verschot ten vollen in Capitael en interesse als boven werden ontlast en bevrydt. Alles oprechtelyck en ter goeder trouwen, onder verbandt van haere Heeren principalen, die dese met haere signature ende segelen respective sullen doen bevestigen. — Actum in

's Gravenhaege ten daeghe voorsz. — (Verg. voorts de *Bijdrage tot de Geschiedenis van den Sonttol.* — Eene Akademische Proeve, door F. P. VAN DER HOEVEN, Leyden 1855. Derde Hoofdstuk, *Geschiedenis der verdragen over den Sonttol, van het verdrag van Spiers tot aan dat van Christianopel* 1544—1645).

BIJLAGE III.

Bl. 32. *Invloed van Amsterdam — onder het Bewind van den Raadpensionaris* HEINSIUS. — *Van dien invloed getuigt, onder vele andere, de volgende brief van den Pensionaris* BUYS, *den vermaarden Ambassadeur en onderhandelaar gedurende den Spaanschen Successie-oorlog, aan* HEINSIUS. — (Z. ook hiervoren bl. 100).

Wel Edele Gestrenge Heer!

Ik heb Uw EdGest. geëerde missive van den 25 en 27 deezer met de respective bylaage wel ontfangen, en aan de Heeren Burgermeesteren gecommuniceerd, dewelke niet weinig gesurpreneerd zyn geweest over zodanig een Patent ten behoeve van den Hertogh van Marlboroug als in een van Uw EdGest. voors. missiven breeder vermeld is. En dewyl Haar Ed. Gr. Agtb. die zaake in haar zelve en in de gevolgen, die ze zoude konnen hebben, aanzien als van groote importantie en ook van veel delicatesse, zouden dezelve gaarn zien, dat de Vergadering van Holland mogte werden beschreven jegens morgen over agt dagen, om 's daags daaraan in besognes te treeden, en dat daartoe zodanig een plausibel pretext zoude mogen werden genomen als Uw WE. G. zelfs zoude gelieven uit te denken. Want dewyl Haar Ed. Gr. Agtb. hoopen, dat welgemelte Hertog het gedefereerde Gouvernement niet zal aanneemen, immers niet zonder bewilliginge van zyne Koninginne en (zo men hoopt) ook niet van den Staat, is de intentie niet dat deze zaak zoude in beschryvinge komen; maar dat (zo tot de anticipatie voor agt dagen van de ordinaris Vergadering een reden zoude moeten werden geallegeerd) zodanig eene uitgedagt zoude werden als Uw WE. G. daartoe de convenabelste zoude agten. En aangezien ondertussen door de exercitie van deeze of geene acte

de voorn. zake buiten haar geheel zoude konnen geraken, of dat welgemelte Heer Hertog dan mede noch met misschien meerder moeite daarvan afgeraaden zoude konnen werden, geven de Heeren Burgermeesters UWEdG. in bedenkinge, of dezelve niet mede dienstig zoude vinden, 't zy den Hertog Uw EdGest. daarover zoude schryven of niet, de acceptatie van 't voors. Gouvernement hem in confidentie en in vriendschap af te raden. Het is waar, dat zulks gevoeglyker zoude konnen geschieden by rescriptie op een Missive, waarby Mylord Duc UWEdG. consideratien daaromtrent zoude vragen; maar de bedenkelykheid is, of men so lang zal derven wagten en het daarop laaten aankomen, vooral omdat deeze zaak wel geduurende het aanwezen van den Hertog aan 't Hof te *Weenen* alzo *in eventum* zoude konnen wezen geschikt, en hy vervolgens ook de gedagten van de Koninginne zoude konnen weeten. — Dan haar Ed. Gr. Agtb. hoopen dat deze bedenkinge buyten fundament is, en dat de Hertog, vooral als hy weet dat zyne vrienden het hem afraaden, daarin ook niet zal geeven. Want wat *prise* zoude Hy niet op zich geeven, aan zyne wangunstige in Engeland en hier te lande? en wat goed spel aan Vrankryk door mistrouwen en jalousie tusschen de beide natien, dewelke uit zodanig een Gouvernement nootzakelyk zouden volgen, om niet te melden het quaade effect, hetgeen het in de Spaansche Nederlanden en in Spanje zoude doen, daar men jegens de Protestanten zo ingenomen is, om welke laatste reden, en ook om geen jalousie jegens den Staat te verwekken, ik ook niet anders weet, of men heeft de sessie van twee Hⁿ uit den Staat in de te formeeren Raad van State te Brussel zeer bedenkelyk gevonden, en immers by provisie, niet geapprobeerd. Haar Ed. Gr. Agtb. zyn blyde, dat men voor eenige dagen, op de Memorie van den Heere Grave GOESSEN zodanig heeft geantwoort, als er geantwoort is; want heeft men aan deselve, hoewel mede voorzien van een *plein pouvoir*, geweigert possessie te laaten neemen voor dat Haar H. M. over haare *Barriere* en securiteit met CAREL de 3de 't eenemaal zouden zyn geconvenieerd, 't zelve is (na 't oordeel van gemelte Heeren Burgemeesteren) jegens alle evenzeer gefundeerd, en in dit geval apparent noch krachtiger.

Wat de zaak van *Savoyen* aangaat, laaten Haar Ed. Gr. Achtb. haar de bewuste Secreete Resolutie welgevallen, en oordeelen mede, dat het dienstig zoude zyn, dat deselve over land aan onse Generaals te water en te lande gezonden zoude werden. Dan dewyl men daarvan weinig effect verwagt, zoude het verhaasten van den marsch der *Hessise* Troupes, en een diversie aan den Boven-Ryn, door de operatien aldaar dienen geurgeerd te worden, en misschien noch andere zaaken, waarover Haar Ed. Gr. Mog. in de andere week ook geconsulteerd zullen konnen werden. De *descente*, vooral zo de oorlogschepen voor Oostende zo haast niet gemist konnen werden, zal mede wel een overleg verdienen, en de pre-

sentie der Vergaderinge requireeren. Behalve dat de concept quotisatie der bieren een spoedige convocatie van Haar Ed. Gr. Mog. wel zoude vereischen, zo men dezelve voor de aanstaande verpagtinge wilde geconcludeerd zien. Ik blyf met respect,

Wel Edele Gestrenge Heer

Uw Wel Ed. Gestr.

zeer ootmoedige Dienaar,

WILLEM BUYS.

AMSTERDAM,
den 28 Junii 1706.

P. S. Alzo ik morgen avond voor drie of vier dagen buyten Haarlem ga, op de Hofstede van myne Schoonmoeder LESTEVENON, genaamt *Oud-Berkenrode*, zal ik aldaar met de postwagen Uw WEd. Gestr. missive (zo nodig) gaarn ontfangen.

(Verz. VAN DER HEIM).

Niet minder belangrijk is het volgend schrijven van BUYS aan den Raadpensionaris, ook wegens de vredelievende gezindheid, welke daarin doorstraalt.

WEL EDELE GESTRENGE HEER,

Op huiden met de Heeren Burgermeesteren hebbende gebesogneerd over de bewuste nadere Propositien van Vrede, vind ik dat Haar Ed. Gr. Agtb. gaarn zouden zien, dat men den Heere Hertog van Marlborough konde smakelyk maken zodanig een plan, als waar over wy met den anderen wel hebben gesproken, te weeten dat zoo men Vrankryk of PHILIPS de 5de konde contenteeren met de Ryken van Napels en Sicilien, en verder de zaaken konde schikken voor de Geallieerden in dier voegen als Uw WEd. G. weet, het tyd zoude werden, dat men de hand zoude slaan aan een meer gereguleerde Negotiatie. En wenschten Haar Ed. Gr. Agtb. dienvolgende wel, dat Uw WE. G. de moeite geliefde te neemen, van aan de Heer Hertog het voors. plan favorabelyk voor te stellen, en (onder allegatie van 't accablement onzer finantien, alsmede van de diversiteit van opinien ontrent de voors. zaak, mitsgaders van de onzekerheid der zaaken in Spanje en in Italien, gelyk ook van de inactiviteit van de Princen in 't Ryk) in bedenken te stellen, of het niet tyd werd, dat de verstandige en bedaarde Luyden in Engeland en den Staat

den anderen spreeken, en of het niet al wel gevogten zoude wezen, de Monarchie van Spanje cum annexis aan Koning KAREL de 3de te hebben geprocureerd, met toevoeginge van Napels en Sicilien alleen aan deszelfs Rivaal? en of men niet wel (dewyl de zaaken van de waereld zo wisselvallig zyn) met het uiterste te willen hebben, eindelijk minder zoude konnen erlangen, als nu geoffereerd werd. Alle het welke, dan Uw. WE. Gestrns. voorzigtige conduite aanvertroud werdende, blyf ik met zonderlinge ijver en respect,

Wel Edele Gestrenge Heer

Uw Wel Ed. Gestr.

AMSTERDAM,
den 23 Aug. 1706.

zeer ootmoedige Dienaar,

WILLEM BUYS.

(Verz. VAN DER HEIM).

Ook de briefwisseling tusschen den tweeden Pensionaris DE LA BASSECOUR en HEINSIUS, gedurende de Ambassade van BUYS naar Engeland, gehouden, toont de zucht van den Raadpensionaris om door tijdige mededeeling van diplomatische geheimen, de goede verstandhouding met de Regering der magtige stad aan te kweeken.

WEL EDELE GESTRENGE HEER!

De Regeering binnen onze stad op gisteren verandert wezende zoo heb ik geen eerder occasie kunnen aantreffen, omme het sentiment van de tegenwoordige Heeren Burgemeesteren, op U Wel Ed. Gestr. missive van den 29 January, en met name op de respective vier plans door den bewusten Heer 1) aen de hand gegeven intenemen, waertoe heden de gelegentheit zig gepresenteert hebbende, zoo hebben de tegenwoordige Heeren Burgemeesteren my gelast Uw Ed. G. voor de gedane communicatie gedienstelyk te bedanken ende met de vereyste civiliteit te betuygen dat die vertrouwheit haar zeer aangenaam is geweest, gelijk haar insgelyx wel gevallig is geweest, dat U Wel Ed. Gestr. daarvan mede kennisse heeft believen te geven aan den Heer BUYS ten eynde omme aen den Heer Hertog van Marlboroug verders gecommuniceert te werden. Belangende het materieel van de zaeke zelfs, hebben de Heeren Burgemeesteren gedacht, dat de zake niet tydig nog ook ryp genoeg

---

1) Den Markies d'ALÈGRE.

was omme zich daarop met vrucht te kunnen uytlaten. En hebben evenwel de Heeren Burgemeesteren niettemin goed gevonden, dat ik aen U Wel Ed. G. gedienstig in bedenken zoude geven, off den dienst van 't gemeen niet requireert, dat de bewuste Heer naar Engeland, off immers naar elders, ende wel buyten den Haag gesonden moghte werden. 'T eerste van dien begrypen Burgemeesteren wel, dat buyten concurrentie van de Engelse, wiens gevangen hy is, misschien naar de Justesse niet gelast zoude kunnen worden, maar wat het tweede belanght, meent men met goed fundament te kunnen sustineren, dat niemand aan den Staat een gevangen kan obtruderen off langer off ook elders, als daar men 't van dienst oordeelt, zoude kunnen doen verblijven. Indien dan U Wel Ed. G. 't zelve door zyne goede officien wiste te weeg te brengen, zo zoude aan Heeren Burgemeesteren geen onaangename zake geschieden.

Ik vertrouw dat het bovenstaande de gedachten van de Heeren Burgemeesteren redelijk klaar doet ontdekken, en zulx dat aan het gerequiseerde van Uw Ed. Gestr. voldaan zal zijn, offschoon ik my omtrent de particulariteiten van de zake zelffs wat minder geexpliceert moghte hebben. En verblyve wyders met gehoorsaam respect,

Wel Edele Gestrenge Heer

Uw Wel Edele Gestr.

zeer ootmoedige Dienaar,

J. DE LA BASSECOUR.

AMSTERDAM,
den 2 Febr. 1706.

(Verz. VAN DER HEIM).

HEINSIUS aan DE LA BASSECOUR.

WEL EDELE GESTRENGE HEER,

Ick hadde de sake geprepareert, dat huyden met de meeste securiteit over Rotterdam sonde werden geschreven aen d' Heer HENNEKIN op de wyse by UWEG. my toegedient; maar gisteren een briefje van den Heer Pensionaris BUYS ontfangen hebbende, heeft my dat noch gearretteert. Ick hebbe UWEG. gesegt, dat syn Ed. in een voorige brief eenige bedenckelyckheit hadde betoont, ende daerom meende, dat ick niet qualyck sonde doen van die sake kennis te geven aen Haer Ed. Gr. Achtb. Ick hebbe hem geantwoort sulx te sullen doen, maer dat wenste te weten waer in syn bedenckelyckheit bestont; waer op nu segt dat de bekommering daer voor dese op oogde daerin bestont, dat hem docht, dat dit een

spetie van Negotiatie wiert over het werck der Commercie, en of dat overeencompt met de goede contenance, die wy meenen te moeten houden, soo lang wy het niet meer in andere saken eens syn.

Ick moet hier by vougen dat ick wel gelove dat de gedagten ofte hoope, die sy souden konnen hebben geschept door Monsieur D'ALEGRE te konnen reusseren, haer die saeke van Spagne te gemackelycker is voorgekomen, en dat als sy nu *interieurement* van de contrarie reussite sullen wesen geïnformeert, dat daer weynigh apparentie van succes sal syn. Ick moet UWEG. derhalve in bedencken geven off Haer Ed. Gr. Achtb. niet best souden achten, dat men noch een postdag à twee afwagte, waer door men nader soude kunnen worden geinformeert ofte selfs dat men alvorens in den aenvang van de naeste Vergadering daer over grondigh met den anderen sprack, te meer dewyl ick in alle gevalle niet te gemoet sie, dat na het afbreeken van de Negotiatien met D'ALÈGRE, die saecke soo spoedigh als by de geinteresseerden wel gedesidereert wert, soude kunnen gelucken. Waerop UWEG. antwoort te gemoet siende etc.

's HAGE,
1 Maart 1706.

P. S. UWEG. gelieft te weten dat over de bewuste Memorie na Spagne is geschreven en daer door noch te meer tyt zal doorlopen.

(Verz. VAN DER HEIM).

Eindelijk is zeer opmerkelijk en karakteristiek het schrijven van BRUNO VAN DER DUSSEN, die schoon Lid der Regering van *Gouda*, zijne dienst leende, om den Raadpensionaris de ondersteuning der Amsterdamsche Regenten te verzekeren.

WEL EDELE GESTRENGE HEER,

Den Heer Burgemeester CORVER eenige dagen seer lusteloos geweest synde, ter oorsaacke van een sware verkoutheyd, heb ick geen eerder occasie connen hebben, om met Syn Ed. te spreecken over hetgeen gepasseert is in onze lautste conferentie, en nadat in het begin van de visite (die ick gisteren avond Syn Ed. gegeven heb) de discoursen gevallen waren op verscheyde saaken, is daarna ook by Syn Ed. aangeroert de materie, waartoe eygentlyck die visite dese maal heeft getendeert, 't geen my occasie gegeven heeft, in de gront over deselve te spreecken, en claarlyck desselfs sentiment te penetreren.

In het generaal seyde Syn Ed. *tot verscheyde malen toe, dat de Regeringe van die stad, en specialyck hy seer voldaan was over de conduite ende directie by U Wel Ed. Gestr. 't sedert eenige jaren gehouden,* ten opsighte *van de kennisse die U Wel Ed. Gestr. successivelyck had doen hebben aan deselve Regeringe van alle saecken* van importantie de Republicq concernerende; dat Syn Ed. oordeelde, dat U Wel Ed. Gestr. *ook voldaan* was, van deselve Regeringe, dat derselver sentiment *en oock syn particulier sentiment was, dat U Wel Ed. Gestr. gemaintineert moet worden* in dat pouvoir en credit in de Vergaderinge van Holland tot het manieren en executeren van dat geene dat den dienst van het gemeen absolutelyck vereyst: *dat deselve daerop altoos hartig sullen syn, en U Wel Ed. Gestr. credit en directie daeromtrent helpen maintineeren;* insonderheyd hetselve ter Generaliteit tragten te vergrooten, omdat aldaar soo nu soo dan saacken passeerden tegens de digniteyt van de provintie van Holland, en in sig selfs van verre uytsigt.

Dat, voor zoo veel aengaat het particuliere point, in onse entreveue aangeroert, *Syn Ed. wel hadde gemerckt, dat by eenige Regenten in de voorz. stad, en by sommige van syn vrienden, wel eenige umbrage was opgevat, over dese en geene saacken,* dog dat hy daeromtrent geheele andere gedagten had; dat Syn Ed. niet conde apprehenderen dat door het voeren van een titel of eernaam in de Republiq soude comen dat geene dat men vreesde; *maar veel eerder door dissentien onder de Regenten; door het invoeren van nieuwe lasten op de gemeenten, en sig deselve te onttrecken; door vindicte en door te weynig toegeventheyd;* dat Syn Ed. oock niet conde sien, door wat middel het voeren van de voorn. titel soude connen geweert worden, soo de contendenten met malkander daarover souden willen accorderen; — *dat om te gemoet te comen aan de voorsch. umbrage Syn Ed. wel mochte sien,* dat sulx terug bleeff; maer al wierd dien titel geassumeert, dat Syn Ed. sulx aensag voor een geringe saeck; *dat Syn Ed. bereyds op die fundamenten, met syn vrienden had geraisonneert en voornemens was daerin te continueren.* U Wel Ed. Gestr. sult wel connen oordeelen, dat in dit discours U Wel Ed. Gestr. naem meermaelen is gebruyckt, dog ick heb niet connen mercken, *dat by Syn Ed. eenige de minste suspicie daerover tegens U Wel Ed. Gestr. conduites is opgevat;* ter contrarie soude ick moeten oordeelen dat het vorige prejugé 't eenemale is verdweenen, en dat het rapport van de persoon die U Wel Ed. Gestr. my genoemt heeft, moet syn het gepasseerde in die tyd dat de suspicie in die stad was. Ick wenste wel tot U Wel Ed. Gestr. gerustheyd ende satisfactie, dat U Wel Ed. Gestr. selfs had mogen aenhoren met hoeveel openhartigheyd hy my meermalen betuygt heeft volcomen voldaan te syn van U Wel Ed. Gestr. conduite en directie, en hoeveel staat U Wel Ed. Gestr. volgens Syn Ed. sentiment te maecken en te verwaghten hebt van het appuy van de

regeringe van die Stad. — Des morgens te voren heb ick ook gesproocken met den Heer Burgemeester MUNTER die eenige dagen aen het Podagra is geincommodeert geweest, dog door belet, soo ampel niet als met den eerst genoemde Heer: in het generaal heb ick niet connen bemercken of Syn Ed. is ook volcomen voldaan; dog op het particuliere poinct heeft hy met veel retenue geantwoord en die saack genoegzaam met stilswygen gepasseert. Ick heb ook niet dienstig geagt, dat siende, het discours daertoe te forceren, te meer omdat ick gepersuadeert ben dat de Heer CORVER hem sal spreecken over het gunt met my heeft gediscoureert, vóór desselfs comste in den Hage, 't geen Syn Ed. my gesegt heeft, by gesontheyd toecomende Donderdag te zullen syn. Beyde myn Swagers DE VICQ en PANCRAS, waren met de vacantie van de Paaschdagen buyten de Stad, en te verre geeloigneert, om sonder affectatie haer te connen gaan spreecken, dat my voorgecomen is in dese materie niet dienstig te syn; te meer, omdat, ingeval U Wel Ed. Gestr. sulx soude goedvinden, de reyse te hervatten is, en met minder agterdencken met haer Ed. gesproocken kan worden. Ick verblyve

Wel Edele Gestrenge Heer

U Wel Ed. Gestrenge

seer ootmoedige dienaar,

(get.) B. V. D. DUSSEN.

In het jagt varende na *Gouda*,
den 10 April 1706.

(Verz. VAN DER HEIM).

BIJLAGE IV.

Bl. 34—37, 54, 72. *Briefwisseling van den Gezant met de Staten der Provincie, uit welke hij gekozen was. — Uit het Provinciaal Archief van Utrecht zien wij ons door de heuschkheid van Dr.* P. J. VERMEULEN *in staat gesteld tot de mededeeling der navolgende depêche van* EVERARD VAN WEEDE, *Heer van Dijkveld, na den vrede van Nijmegen, nevens de HH.* JACOB BOREEL *en* VAN ODIJK, *als buitengewoon Ambassadeur tot* LODEWIJK XIV *afgevaardigd* 1). *Alleen* VAN WEEDE *en niet zijne Ambtgenooten, schreef aan de Staten van Utrecht, en wel eigenhandig.*

EDELE MOGENDE HEEREN,

Maandagh voorleden des naamiddaghs quam Monsieur GIRO Commis van d'Introducteur van d'Ambassadeurs in haar Hoogh Mo. Hostel ons aan-dienen dat den volgenden dagh des smorgens de eere souden hebben den Koningh te sien tot *Versailles* sonder eenige ceremonie in eene private audientie. — Dingsdaaghs met het aanbreken van den dagh vertrocken van Parys, ende vertoeft hebbende in eene Kamer in des Conings Paleys een half uur, wierden opgeleyd ter audientie door de Heeren BONNEUIL

---

1) WAGENAAR, XV. bl. 3, 4. — Een kort en onbeduidend fragment van het onderhoud der Gezanten met den Koning, vindt men bij SYLVIUS, *Historien onses tyds, behelsende Saken van Staat en Oorlogh, — beginnende met het jaar* 1669, als vervolg op AITZEMA. Amsterdam 1681 fol.) XVIde B. bl. 215.

Vader en Soon, ende de voorn. Mr. GIRO; in de Camer was niemant als Syne Maj[t]. ende de Heer DE POMPONE staende van den Coningh eene geruyme distantie.

Naa het ceremonieel, ende eene kleyne introductie, representeerden Syne Maj[t]. dat haar Hoogh Mo. aanstonds naa het sluyten van den vrede geresolveerd hadden eene besendinge aan Syne Maj[t]. te doen om te betuygen de blydschap ende het contentement dat haar Hoogh Mo. hadden over dien gesloten vrede, vermits daardoor Syne Maj[t]. aan den Staat versekerde desselfs genegentheyd: dan, dat de forme van de Regeringe vereyschd hadde dat diergelyke propositie aan de Provincien alvoren moeste worden gesonden, waardoor veel tyts was verloren, ende haar Hoogh Mo. verhinderd geworden hare genegentheyd soo spoedigh te voldoen als gewenschd hadden.

Ten anderen droegen voor dewyle haar Hoogh Mo. sonderling genegen waren, en niets soo seer wenschden dan met Syne Maj[t]. in goede confidente correspondentie te leven, deselve daarom ook seer sorghvuldigh waren tegens alles te voorsien wat eenighsins soo gewenschde saake konde hinderlyk wesen, synde dit de reden waaromme wegens haar Hoogh Mo. met de H. H. Extraordinaris Ambassadeur, ende Plenipotentiarissen van Syne Maj[t]. soo tot *Niemegen* als in den *Haagh* veelvuldige conferentien waren gehouden over de neutraliteyt van de Landen van *Cleeff*, *Ravensbergen*, *Ravensteyn*, ende *van der Marck;* want boven dat een groot gedeelte van d'een, en insonderheyd 't Land van *Cleeff* genoeghsaam was geënclaveerd in de Landen behorende onder de gehoorsaamheyd van haar Hoogh Mo., soo quam daar nogh by dat d'ingesetenen van den Staat sonderlingh waren geinteresseerd ende haar in eygendom toebehorende veele considerable lantgoederen, alle welke stonden te werden geruineerd wanneer Syne Maj[t]. aldaar militaire executien [1]) soude willen doen ondernemen, waardoor veele hevige rechtveerdige klachten van beschadigde, jaa geruineerde onderdanen van den Staet souden volgen. Daarenboven, alhoowel haar Hoogh Mo. voor haar volkomen gerust, ende versekerd waren, dat Syne Maj[t]. seer religieuselyk de gemaakte Tractaten soude onderhouden, ende niets tot nadeel van haren Staet doen entreprenneren, met desselfs troupes of militie; echter dat de gemeente nogh soo niet was bedaard wegens het gepasseerde geduyrende den laasten oorlogh, oft soo haast van soo naaby eenige Chrysch [2]) -operatien quamen te sien, ontwyfelyken souden vluchten ende haar retireren, 't welk sware confusien stond te veroorsaken; daar by nogh komende de violentien en overlast

---

1) Z. wegens dergelijke feitelijkheden na den vrede van Nijmegen in de Baronie van *Breda* gepleegd, de klagten van DIJKVELD bij D'AVAUX, *Négociat.* T. III. p. 119 suiv.

2) Sic.

die de best gedisciplineerde Legers niet konden voorkomen; om alle welke redenen en insighten wy Syne Maj^t. versoghten ter consideratie van haar Hoogh Mo. die Landen neutraal te verklaren, ende daardoor te prevenieren de onheylen waarvoor met groote redenen bekommerd waren.

Ten derden Edele Mogende Heeren, hielden Syne Maj^t. voor het point van de inclusie van den Keyser, ende eenige Fursten des Rycx in het Tractaat den 10 Augusti getekend en gesloten tot *Niemegen*. Tot justificatie van haar Hoogh Mo. sustenue hebben wy ons bediend van de voornaamste argumenten ons aan de hant gegeven door de toegesonden antwoorden op de Memorien aan de H. H^ren. Fransche Ambassadeurs overgeleverd, waarvan men hier niet onkundigh was.

De propositie geeyndigd synde, beliefde Syne Maj^t. met een sonderlinge vriendelykheyd te betuygen dat de besendinge ook in onse personen aangenaam ware; dat alles wat vóór ende in den voorleden Oorlogh gemoveerd hadde, of gepasseerd ware, hadde vergeten, ende niet gedachte, vertrouwende haar Hoogh Mog. van gelyken souden doen, ende dat Syne Maj^t. voortaan geene andere gedachten soude hebben, als die streckten tot voordeel ende grootmakinge van haar Hoogh Mo. Staat, en ingesetenen.

Op de tweede en derde pointen beliefde Syne Maj^t. in generale termen eerst te antwoorden, dat daarover soude spreken ende ons doen antwoord geven, voegende vorders daarby, dat om de generale vrede te bevorderen, waartoe de Cheurfurst [1]) veel moeste contribueren, het aandoen van de *Cleefsche* en andere daaromtrent gelegene Landen Syne Maj^t. noodwendigh ware. Dogh dat goede sorge soude doen dragen dat haar Hoogh Mo. subjecten niet wierden beschadigd in 't Land van *Cleef*, alsoo die wel soude doen distingueren van d'onderdanen van den Cheurfurst van *Brandenburgh*. Ende wat belangd de inclusie van den Keyser, daarop beliefde Syne Maj^t. te verklaren dat niets aangenamer wenschde als den generalen vrede te sien gesloten; dat ook verwachte deselve haast stont te volgen, alsoo weynige of geene swarigheden wegens den Keyser resteerden doordyen Syne Keyserlyke Maj^t. over de alternative sigh hadde verklaard, ende dat alleen de satisfactie voor *Sweden* deficieerde om de generale vrede te sien getroffen.

Wy namen de vrymoedigheyd, Edele Mogende Heeren, naa verkregen permissie, Syne Maj^t. voor te houden op hetgene hadde believen te seggen, dat wel soude doen onderscheyden haar Hoogh Mo. onderdanen van

---

1) Z. hierbij Dr. F. HELWING, *Gesch. des Brandenburgisch-Preussischen Staats im Zeitalter des grossen Kurfürsten*, Lemgo u. Detmold, 1846, s. 693 folgg. De schrijver herinnert, hoe het Huis van Oostenrijk reeds in dien tijd de opkomst van een' nieuwen Koning der Wenden aan de Oostzee duchtte.

die van den Heer Ceurfurst van *Brandenburgh*, de onordentelyke maniere van doen van den Intendant DUMONCEAU, ende Le Sieur DE CALVO; den eersten geaccordeerd hebbende over de contributien, naderhant veel groter sommen, als honderd duysent Rycxd. vorderende, ende d'andere het Cleeffsche Land sonder onderscheyt dreygende met inquartieringe ende branden, by sooverre de geeyschde sommen niet quamen op te brengen in thien dagen naa de gedane insinuatie; waartegens versoghten prompte voorsieninge mochte werden gedaan tot redres van die beyde onordentelykheden; representerende by die occasie Syne Maj^t. dat het haar Hoogh Mo. sonderling gevoeligh was, dat dese militaire executien en dreygementen eenlyk by de hand wierden genomen om de Croon van *Sweden* satisfactie te doen hebben over schade, die deselve was overgekomen door haar eygen schult; welk Ryck in voorleden tyden niet alleen, maar ook alnogh betuygde dat met haar Hoogh Mo. geen genegentheyd hadde om in rust, vrede en goede correspondentie te leven. Want als den Staat met de Kroon *Sweden* gedurende den Oorlogh een Commercie-Tractaat hadde gemaakt 1), dat evenwel desniettegenstaande deselve vyandlyk de schepen ter commercie varende van de ingesetenen van den Staet hadde geattacqueerd, genomen, en op gesogde pretexten geconfisqueerd. Dat selfs die van *Straalsont*, en den Grave CONINXMARK een groot getal schepen met hare ladingen hadde aangehaald ende gehouden, wel belovende satisfactie te sullen geven aan de geinteresseerden, soo als ook de H. H. Sweedsche Ambassad^rs. tot *Niemegen* mondelingh en schriftelyk te meermalen hebben gedaan, dogh alles sonder effect, en bynaa buyten hope van te sullen volgen, alsoo haar Hoogh. Mo. Minister tot *Stockholm* daarom aanhoudende genoeghsaam wierd affgewesen, ende hy die satisfactie als desperaat stelde 2). Dat haar Hoog Mo. op de instantien van Syne Maj^ts. Ambassad^rs. tot *Niemegen* met de Croon Sweden neutraliteyt voor drie maanden hadden gemaakt met die insighte, dat onderwylen de Tractaten soo van Commercie als goede correspondentie souden werden voltrocken en gesloten ende de satisfactie geschieden van de geleden schade door den Grave van CONINXMARK ende die van *Straalsont* veroorsaakt, gevende de H. H. Ambassad^rs. van Syne Maj^t. tot het een en 't ander hope. Echter waren die drie maanden langh verlopen, ende toonden de Sweedsche Ministers alsnogh geene of weynige inclinatie om die Tractaten te voltrecken, niettegenstaande

---

1) Verg. het verdrag van $\frac{18}{28}$ Nov. 1675, bij SYLVIUS, XIVde B. fol. 324 volgg. Merkwaardig wegens de uitsluiting van het gebruik van commissievaarders of kapers, ingeval van vredebreuk. BERG VAN MIDDELBURGH, *Verhandel. over de afschaffing van de Kaapvaart* (1827) bl. 135 volgg.

2) De vrede en de handel met Zweden werden hersteld bij de Tractaten van $\frac{2}{12}$ October 1679. KLUIT, *Hist. Feder. Belg. Feder.* p. 313 sqq.

by dat van Commercie de Sweedsche onderdanen boven die van haar Hoogh Mo. geadvantageerd waren.

Op allen 't welk Syne Maj^{t}. beliefde te repliceren, dat sigh aangaande de saken tusschen de Croon *Sweden* ende haar Ho. Mo. waarvan wy quamen te spreken, naarder soude doen informeren, ende niet verhoopte dat die tot verder verwijderinge souden uytbersten om de quade gevolgen; seggende Syne Maj^{t}. eyndelyk dat soo eenige andere saken hadden of ons voorquamen, daarover ons konden addresseren aan den H^{r}. DE POMPONE.

Naadat van Syne Maj^{t}. waren gedimitteerd, gaven de visite aan den Heer DE POMPONE, om deselve omstandiger te konnen onderhouden over de voorn. saken, 't welk ook geschiede. Het eenigst argument dat die Heer ons objicieerde tegens de neutraliteyt van 't Land van *Cleef* etc. was, dat daardoor sekerlyk de generale vrede verachterd soude worden, die Syne Maj^{t}. ende haar Ho. Mo. (soo Syn Ed. selfs beliefde te seggen) gelykelyk wenschden en soghten. Want dat de Ceurfurst van *Brandenburgh* niet hebbende te vresen voor dese naaby gelegene Landen, weynigh te induceren sal syn in faveur van die satisfactie, waarvan de generale vrede was dependerende; konnende wel blyken, seyde d' H^{r}. POMPONE, wat van de intentie van die Furst ware door de voorslagen die d' Heer MEYNDERS [1]) soude hebben gedaan, dat de reviere de *Pene* de limytscheydinge in *Pomeren* soude syn tusschen den Koningh van *Sweden* en den Ceurfurst van *Brandenburgh*. — Wij hebben ook langwyligh met Syn Ed. geraisonneerd wegens de inclusie van den Keysèr, ende sommige Fursten des Ryx, haar Ho. Mo. Geallieerden. Hy Heer DE POMPONE sustineerde dat de declaratie van gecomprehendeerd te syn binnen den tyt, selfs van de ses weken naa de ratificatie niet ware geschiet, daar het contrarie ter neder werd gesteld by haar Ho Mo. in die geschriften welken ons by copyen gecommuniceerd syn.

'T gene vorders van den Coning in Syne antwoord sal voorvallen, sal U Ed. Mo. metten naasten post berichten. Ick bidde God voor den welstand van U. Ed. Mo. Regeringe, ende personen, ende blyve,

Edele Mogende Heeren,

U Edele Mogende

ootmoedige Dienaren (sic)

EVERARD VAN WEEDE.

PARYS,
den 9 Decemb^{r}. 1678.

---

1) Z. wegens de vruchtelooze pogingen van den Geheimraad FRANZ MEINDERS te Nijmegen en te Parijs, HELWING, s. 700, 706.

Eene tweede depêche van den Utrechtschen Diplomaat aan de Staten van het Gewest zijner geboorte, houdt onder dagteekening van 24 Maart 1679, de omstandige beschrijving in der plegtigheden van de publieke *entrée* der Nederlandsche Ambassadeurs, welke uithoofde van eenige bezwaren wegens het in acht te nemen ceremonieel, eerst den 18den bevorens had plaats gehad [1]). — Die brief is van politisch belang ontbloot.

1) Verg. SYLVIUS, XVIIde B. (IIe Deel) fol. 34 en volg.

BIJLAGE V.

Bl. 35 *volg.* 87—93. »Het Hollandsch cijfer — het werk der cijfers." — *Eene proeve van zoodanig geheimschrift troffen wy aan achter de Instructie, bij gelegenheid van zekere zending wegens den Sondtol verstrekt.* — (*Verg.* VAN DER HOEVEN, Bijdrage *enz.*, *bl.* 66 *volgg.*). — *In de Verbalen of Rapporten der Ambassadeurs is het door hen gebruikt cijfer gemeenlijk niet te vinden, gelijk het wel vermeld wordt in den Inventaris van de stukken, in* 1673 *aan Mr.* DIDERIK SCHAEP, *Secretaris der stad* Amsterdam, *als Extr. Gedeputeerde naar Zweden overhandigd, maar onder de bescheiden, tot die Legatie behoorende, ontbreekt* [1]). — *Waarschijnlijk zijn de meeste cijfers met den sleutel voorbedachtelijk vernietigd; welke voorzorg ook* VAN DE SPIEGEL *in lateren tijd niet verwaarloosde.* — Verzameling van stukken *in de zaak van dien Raadpensionaris* (1796), *bl.* 22. — *Wij laten thans het bewaarde cijfer, een der weinige, welke ons voorkwamen, hier afdrukken; waarmede men de* modèles de chiffres *bij* CH. DE MARTENS, Guide Diplomatique (*Paris, Leipzig* 1832), *T. II*, 576 *suiv. kan vergelijken.*

»Volcht aen de andere zyde het secreet AB medegegeven tot dienst van dese Ambassade" (11 Junij 1639 aan ALBERT BURGH en COENDERS [2]), Gezanten naar Denemarken).

1) Immers in het handschrift der Koninklijke Bibliotheek.

2) Verg. SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, in v. BERNARD COENDERS VAN HELPEN.

A	B	C	D	E	F	G	H
56	54	52	51	50	48	45	41
55	58	53	49	46	47	43	44
⊓				⊏			
I	K	L	M	N	O	P	Q
42	31	30	26	27	21	23	18
40	29	28	25	24		20	19
□					⊟		
R	S	T	V	W	X	Y	Z
17	14	13	11	10	5	8	7
16	15	3	12	4	6	9	2
			⊟⊟				

(Uit een H. S. der Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, mij door den Heer HOLTROP welwillend ten gebruike verstrekt, getiteld *Instructiën van Ambassadeurs*).

A Roomsch Keyser.
B Coninck van Vranckryck.
C Coninck van Spagnen.
D Coninck van Groot-Bretagne.
E Coninck van Denemarcken.
F Coninck van Polen.
G Coningin van Sweden.
H Prins van Denemarcken.
I Churfurst Pfalts.
K Chur Maintz.
L Chur Colln.
M Chur Trier.
N Chur Saxen.
O Chur Beijeren.

P Chur Brandenburgh.
Q Hertoch van Savoyen.
R Hertoch van Brunswyck.
S Hertoch van Lunenborgh.
T Hertoch van Holsteyn.
V Hertoch van Meckelenburgh Swerin.
W Hertoch van Meckelenburgh Gustrauw.
X Eertsbisschop van Bremen.
IJ Graeff van Oostvrieslandt.
Z Graeff van Oldenburgh.
AB Graeff van Schouwenbergh.
AC Graeff van Furstenbergh.
AD Heeren Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden.
AE Syn Hoocheyt de Prins van Oraigne.
AF Graeff HENDRICK VAN NASSAUW Stadthouder.
AG Venetien.
AH De Republicque.
AI Tol in de Sont.
AK Tol.
AL De Sont.
AM De Elve.
AN Verdrach ofte accoort.
AO Rycxraden in Denemarcken.
AP Rycxcantzler.
AQ Vergaderinge.
AR Affschafffinge.
AS Hanze Steden.
AT Lubeck.
AV Bremen.
AW Hamburgh.
AX Brunswyck.
AIJ Lunenburgh.
AZ Rostoch.
BC Wismar.
BD Weser.
BE Betalinge.
BF Difficulteyt.
BG Ambassadeur.
BH Brieven.
BI Leger.
BK Volck.
BL Salpeter.
BM Beswaringe.
BN Bospolver.
BO Schepen van oorloghe.
BP Munitie van oorloghe.
BQ Vivres.
BR Hollant.
BS Seelant.
BT Amsterdam.
BV Cooplieden.
BW Commercie.
BX Tractaten.

(Uit het gemeld H. S. der Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage).

BIJLAGE VI.

Bl. 43, 44, 80—82. *Diplomatisch ceremonieel; titulatuur.*

»Donderdagh den 30 November 1656.

— De Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, bemerckende dat soo nu soo dan eenige Brieven aen deselve addresserende, ende voornamentlyck van Buytenlandtsche Koningen, Republycquen, Princen, Potentaten, Staten ofte Steden, in hare superscriptiën, inleydingen, ende andersints, aengaende d'intitulatiën van haer Edele Groot Mog., ende andere formaliteyten, niet soodanich zyn gequalificeert, als wel naer de digniteyt ende waerdigheydt, midtsgaders voor de Eere, Hoogheydt, ende Souverainiteyt van de voornoemde Provintie werdt gerequireert; Hebben, naer voorgaende indagatie ende ondersoeck, van 't gene dien aengaende werdt bevonden in de Verbalen van de voorgaende Legatien, wegens den Staet der Vereenigde Nederlanden aen uytheemsche Koningen, Republycken, Princen, Potentaten, Staten ofte Steden gedecerneert geweest zynde; oock alvoorens naerghesien, in wat voegen de selve Koningen, Republycken, Princen, Potentaten, Staten, ofte Steden ghewoon zyn by hare Brieven, soo haer Hoogh Mog. als particulierlyck haer Edele Groot Mog. te qualificeren, midtsgaders in 't reguardt van de intitulatien, ende andere solemniteyten hier boven gheroert, te tracteren, goedt-gevonden ende verstaen, dat uyt den name ende van wegen haer Edele Groot Mog., aen alle de Ministers van Koningen, Republycquen, Princen, Potentaten, Staten ofte Steden, jegenwoordich alhier aenwesende sal werden bekendt gemaeckt, dat meest alle andere Staten ende specialyck mede verscheyden gekroonde Hoofden, aen haer Edele Groot Mog. schryvende, gewoon zyn, ten reguarde van de voorsz. intitulatie te gebruycken de naervolgende *formalia in superscriptien.* Titulen, Superscriptien en Subscriptien, in de Brieven aen haer Edele Groot Mog. te gebruycken.

In 't Nederduytsch.

Edele Groot Mogende Heeren, d'Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt.

In 't Hooghduytsch.

Dem Edlen Grosmôgende Hern Statten von Hollandt, und West-Vrieslandt.

In 't François.

Nobles, Grands, et Puissants Seigneurs, les Seigneurs Estats d'Hollande, et West-Frise.

In 't Spaensch ofte Portugeesch.

A Os Nobles, Grandes, e Poderosos Senhores, etc.

In 't Latyn.

Illustrissimis, Magnis, ac Potentibus Dominis, Dominis Hollandiae West-Frisiaeque Ordinibus.

In de Inleydingen boven aen de Brieven.

In 't Nederduytsch.

Edele Groot Mogende Heeren.

In 't Hooghduytsch.

Edle Grosmôgende Hern.

In 't François.

Nobles, Grands, et Puissants Seigneurs.

In 't Spaensch ofte Portugeesch.

Nobles, Grandes, e Poderosos Senhores.

In 't Latyn.

Illustrissimi, Magni, ac Potentes Domini.

Dat voorts in de Subscriptien van de meer-geroerde Brieven, boven de namen, ofte onderteeckeningen gemeynlyck ghesteldt werden de woorden van *Goede Vrunden, Geallieerden, Naeyebuyren*, ofte anderen van aequipollente, immers niet van min aengename significatie, met versoeck omme daervan aen hare respective Heeren Committenten te willen kennisse gheven, ende met verklaringe, dat haer Edele Groot Mog. sonderlinge aengenaem sal zyn, ingevalle hier bevoorens by deselve in 't depescheren van hare Brieven aen haer Ed. Groot Mog. eenigh ander gebruyck moge zyn geweest, dat sulcx voortaen naergelaten, ende alles daer ontrent naer 't geene voorschreve staet ghereguleert moge werden, ende specialyck dat achterwege mogen werden ghelaten de woorden van *Erntfeste, Hoog-gheleerde, Wyse, Voorsienighe, Discrete, Spectabiles, Generosi, Famati, Dilecti*, ende diergelycke, die men bespeurt heeft op, ende in sommige der voorschreve Brieven voor desen, gesteldt gheweest te zijn; Dat mede aen de Ministers op de praesentatie van haer Edele Groot Mog. by de Gemeene Bondtgenooten buyten 's Landts gecommitteert, 't gene voorschreve is sal werden genotificeert, omme insgelycks ten voorschreve eynde daervan kennisse te geven aen de Hoven, ofte Regie-

ringen, by de welcke sylnyden respectivelyck zyn residerende. — Actum in 's Graven-hage den dertighsten November sesthien-hondert ses-en-vyftigh."

— *In het* Supplément au Corps Diplomatique du Droit des Gens *van* DU MONT, *T. V, heeft* ROUSSET *uitgegeven* Le Cérémonial de la République des Provinces-Unies; *terwijl de titulatuur der Staten-Generaal kon geleerd worden uit het* Titulboek ter Griffie van Hun Hoog. Mog. — *Verg.* KLUIT, Hist. Feder. Belg. Feder. *C. X.* sistens ritus cerimoniales, immunitates, et honores Principum ac Gentium inter se, in primis Legatorum; *p.* 524, 526. — *Maar hiervoren is van het Staatsbesluit van* 26 *November* 1639 (*bl.* 80) *melding gemaakt, dat wegens de fierheid van den aanhef en de zorgvuldigheid in de onderscheiding van het internationaal verkeer met de Mogendheden van den eersten, tweeden, derden en zelfs vierden rang, niettegenstaande de uitvoerigheid der voorschriften, onder de Bijlagen eene plaats scheen te verdienen; — immers voor het meerendeel.*

»*De Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden,* uyt goede redenen ende consideratien het ooge geslagen hebbende, op de Hoocheydt ende waerdigheydt van den Staet deser Landen in 't gemeen, hebben verklaert, dat deselve niet moet aengesien worden inde persoonen, ter Vergaderinge van de Heeren Staten-Generael, door Commissie der respective Provincien comparerende (gelijck door eenighe uytheemsche, met onkennisse van dese Regieringe, dickmaels gedaen wort) maer naer de Hoocheydt der samentlijcke respective Nederlandtsche Furstendommen, Graefschappen ende Landen, in alle gesteltenis, ghelijck de Hertogen van *Bourgondien* ende volgende Heeren, gemelte Landen successivelijck besittende, ten aensien der selver genooten ende gebruyckt hebben, ende gemelte Hooge waerdigheyt daer boven naemaels verheven ende aengewassen is, voornamentlijck om volgende redenen.

Eerstelijck, dat de Heeren Staten van de voorgedachte Provincien, naer een langen bloedigen Oorloch, tot bescherminge van haer wettelijcke vryheydt, teghens die *Spaensche Tyrannyen* den Koninck van *Spaignen* in den Iare *vyftien hondert een ende tachentigh* hebben verklaert, vervallen van desselfs hooge Overicheydt ende eygendom tot dese Landen.

Welcke verklaringe, door Godts Segen, met voortplantinge vande Ghereformeerde Religie ende geluckigen aenwas van desen Staet, tot den huydighen dach toe bestendich, vervolcht ende gehanthaeft is.

Waer met des Princen Souverainiteyt aen de Vaderlijcke wetten ghe-restringeert synde, ende der Landen recht, gesach ende vermooghen in sich te saemen vereenicht ghevoecht ende vervallen is aen die Staeten der respective Provincien, die met een de naerder *Unie* ende verbintenis hebben opgerecht ende aenghenomen.

Waer mede den Staet deser Vereenichde Nederlanden aldus tot die Hoochste Souverainiteyt, Overicheydt, ende absolute macht tegen den Koninck van *Spaignen* vermeerdert, aengewassen, ende geformeert synde, is deselve verder verbreyt over veele Landen ende Volckeren in *Oost* ende *West-Indien*, ende gedeelten van de werelt, staende daer neffens in Alliantie, verbintenis ende Vrundtschap door onderlinge Tractaten, handel ende Commercie te waeter ende te Lande, met die voornaemste Koninghen, Princen ende Republycquen in ende buyten Europa.

1. Om welcke voorgedachte redenen desen Staet nae die Koninckrijcken ende Republycque van *Venetien* ontwyffelijck voor alle andere *Keurfursten*, *Fursten* ende *Stenden* van Christenheydt in ordre behoort geprefereert te worden, ghelijck dan het selve oock nae 't ghemaeckte *twaelf jarighe bestant* in den Iare *sestien hondert ende negen* in 't Hof van *Vranckrijck* door Koninck HENDRIK *de vierde*, ende mede door den Koninck van *Groot Brittaigne*, als oock de Republycque van *Venetien* alsoo aenghestelt ende geresolveert is.

2. In aenspraeck ende opschriften aen die Heeren Staeten-Gheneraél wert in het Nederlants gegeven den Titul van *Hoogh Mogende* Heeren, *Uwe Hoogh Mogentheden.*

In het Frans.

Vos Hautes Puissances, Hauts et Puissans Seigneurs.

In het Italiaens.

Alti Potenti Signori.

In het Latijn.

Celsi et Praepotentes Domini.

3. Ende wat aengaet der Koningen opschriften aen die Heeren Staten-Generael, is te weten, dat *Vranckrijck* ende *Engelandt* heur eygen Titul niet boven aensetten als *Sweeden*, *Poolen*, *Denemarcken* ende ondertekenen,

Vostre bon Amy et Confoederé

LOUIS.

Vostre bien bon Amy, ende *Vostre Tresaffectione Amy*

CHARLES REX.

De andere teyckenen simpelijck haren naem; Vranckrijck schryft in 't begin ende eynde des briefs.

Treschers Grands Amis Alliés et Confoederéz.

Enghelandt, *Haults et Puissants Seigneurs nos Bons Amis et Allies.*

Denemarcken schrijft, *Hoch Mogende Heeren, Gute Freund und Nachbaren.* Dan stelt voor aen; *Gunstigen und Gnedichsten Wille zuvor,* oock *Gnedighen* ende *Gnedichsten Wille.*

Sweeden *Illustres ac Potentes Boni Amici ac Confoederati.*

6. De Ambassadeurs van Coningen ende desen Staet buyten 's lants aengaende, staet te bearbeyden, dat in 't verwillekomen, onderlinge Visiten en aenspraeck die gelijkheyd gehouden worde, gelijck voor desen by de Fransche en Engelsche Ambassadeurs aen de onse gedaen is, en nu eenigen tijd herwaerts onderlaten zynde, door die van *Venetien* gevolcht wort, pretenderende niet alleen voorganck maer oock meerder Titulen ende eerst door d'onse van buyten inkomende, besocht te worden.

8. Die Konincklijcke ende *Veneetsche* Ambassadeurs van buyten eerst hier inkomende ende naer genomen afscheyt wederom vertreckende, syn dus langh door syne Hoocheydt den Prince van *Orange*, of in desselfs afwesen, door eenige van de Heeren Staten-Generael ingehaelt ende beleydet, ende oock ter eerster aencompste in haer Logement door voorgedachte Heeren Staten-Generael van alle Provincien verwillekomt, dat welcke voort toekomstige door eenige aensienlijcke persoonen (buyten hare Ho: Mo: Vergaderinghe) Krychs Officieren, of anderen sal geschieden, ende by absentie van soodanighe Personagien, door *twee* Ghedeputeerden uyt de Vergaderinghe der Heeren Staten-Gheneraal selfs.

9. Die eerste Audientie versocht ende verkregen hebbende, als mede in 't leste nemende haer afscheyt, sullen door aensienlijcke personagie, ende by derselver absentie, als vooren, met eenige Carossen van haer Logement ter Vergaderinge ghebracht, ende daer na wederom t' huys gheleydt worden, maer in die andere Audientien, middelertydt voorvallende, wert gheoordeelt, dat ghenoech sy, soo wel extraordinaris, als ordinaris Konincklijcke ende Veneedtsche Ambassadeurs, door yemant in plaetse van *Maistre des Ceremonies* ofte Hooftmeester onthaelt, ende tot in de nieuwe Caemer begeleydt te worden, van waer deselve door twee Ghecommitteerden ter Vergaderinghe van haer Ho: Mog: sullen worden inghebracht, ende wederom aen de *deur* beleydet.

10. Ter Vergaderinghe van haere Ho: Mog: sullen soodanige Ambassadeurs in Nederlantsche spraecke aengesproocken ende beantwoort worden *in tertia persona, de Heer, der Heeren etc.* ende in Fransche spraeck *Vous et Vostre,* aengesien den Prince selfs spreeckende aen geene Ministers Titul geeft.

11. Het woordt van *Seigneuries* en sal voortaen ten reguarde van hare Ho: Mo: niet gebruyckt mogen worden.

12. Wat aengaet de Coninckljjcke Gesanten alleen hier passeerende, ende niet directelijck aen desen Staet gesonden synde, sullen niet van buyten inghehaelt of wederom vertreckende uytgeleyt, oock niet met eenich

present vereert, getracteert of gelogeert worden, ontfangende nochtans in de reste sodanige eer, als geseyt is; doch die voor haer incomste sich by syn Hoocheyt of den President doen aengeven, ende met Credents aen hare Ho: Mog: hoewel in passant wat hebben voor te draghen, deselve sullen als andere onthaelt, maer niet vereert worden.

De Hoochghemelte *Koninckklijcke* oock *Veneetsche Ordinaris ende extraordinaris Ambassadeurs*, sullen in 't gemeyne huys des Hofmeesters, of nae gelegentheyt, anders bequamelijck werden gelogeert, ende tot den dach van de *eerste* Audientie toe incluys *gedefroyeert*, den tyd van *drie dagen*, tegen *twaelf hondert guldens* eens; te weten, yeder dach *vier hondert guldens*, sonder meer, daerinne alles begrepen, soo wel de kosten, dranck, Servicien, als andersints concernerende.

14. In hare Ho: Mog: Vergaderinghe sal voor deselve altyt gestelt worden een *groote Stoel met Arm-leunen;* maer voor alle Coninckliijcke *Residenten*, gelijck mede voor alle *Afgesanten* ende Commissarisen van Keur-Fursten ende dierghelijcken, geen qualiteydt van Ambassadeurs hebbende, Item voor die Afghesanten van Graven, van *Rijcx*, ende van *Hanse-Steden*, sal een *gemeyne Stoel* geset worden. Die *Agenten* Ordinaris sullen in hare Ho: Mog: Vergaderinghe staende gehoort worden; gelijck mede alle Officieren deser Landen, buyten de Collegien synde, soo *Polityeque* als *Militair*, haere saecken *bloots Hoofs* ende staende sullen voordragen.

15. Wort mede behoorlijck geacht, dat alle Extraordinaris ende Ordinaris soo Coninckliijcke als andere Ambassadeurs, in Handelinghe komende met haere Ho: Mo: Ghecommitteerden over Publijcke Tractaten ende andere saecken, sulckx altijdt sal gheschieden *in Loco Publico.* Dan yetwes in Name van haere Ho: Mo: door Gecommitteerden sodanige Ambassadeurs aenseggende, kan in haer Logement sonder prejuditie gedaen worden.

16. Aen hare Ho: Mo. Gecommitteerde hier ter Plaetse, als anders, sal door gemelte Ambassadeurs den *Voorganck* in haer Logement gegeven worden, ghelijck aen deselve Ambassadeurs, in soodanigen val reciproce den voorganck ghegeven moet worden.

17. Soo wanneer eenighe *Publijcke Ministers* van eenige uytheemsche Princen ende Potentaten hier residerende, ofte van buyten aen desen Staet komende, haer Ho: Mo: ter Bancquet, ofte op een Festyn souden moghen noodigen, sullen als dan uyt haer middel eenige Heeren, ten minsten uyt yder Provincie een, daertoe werden ghecommitteert, aen dewelcke als dan oock by de nooders ofte versoeckers sal moeten gegeven worden het hoochste eynde ende vooraen sitten.

19. Ende sal van alle 't geene hier boven geexpresseert staet, kennisse ghedaen worden sulcx ende daer 't behoort, om respectivelijck gepracticeert ende bevordert te worden."

BIJLAGE VII.

Bl. 54. »Geheim Besogne; brieven van de Gedeputeerden ter Generaliteit, inkomende ter Provinciale Staatsvergadering." — *Wij hebben vroeger in het IIIe Deel van het* Tijdschriften voor Oudheden, Statistiek, Zeden en Gewoonten enz. — van het Bisdom, de Provincie en de Stad Utrecht, uitgegeven door Dr. P. J. VERMEULEN [1]), *een aantal* Brieven van EVERARD VAN WEEDE, Heer van Dijkveld, aan de Staten van Utrecht, *uit de jaren* 1700, 1701 *en* 1702 *geplaatst, tot den oorsprong en den aanvang van den Spaanschen Successie-oorlog betrekkelijk, en in 't bijzonder de negotiatiën met* d'Avaux *en eenige belangrijke berigten wegens de laatste maanden van het leven van* WILLEM III *behelzende. — Wij deelen hier uit de vroegere loopbaan van den Heer* van Dijkveld, *eene dergelijke depêche mede, waaruit de verhouding der Gecommitteerden te 's Hage tot de Principalen te Utrecht duidelijk blijkt* [2]).

---

1) Z. mede in het *Tijdschrift* (1847) het opstel EVERARD VAN WEEDE, Heer van *Dijkveld*.

2) De eigenhandige brieven van VAN WEEDE getuigen van den haast, waarmede zij door den voortvarenden Diplomaat werden geschreven. »Neque facile credo, zegt BURMAN in de schoone Lijkrede (*Oratio in obitum viri illustrissimi* EVERARDI DE WEEDE — *plurimis legationibus summa cum laude perfuncti, de universa Patria optime meriti*, —

EDELE MOGENDE HEEREN,

Gisteren hebben de Heeren Gecomm. tot de buytenlantse saeken ter Vergaederinge van haer Ho. Mo. gedaen rapport van het besogne by deselve gehouden over de Memorien by den Heere Grave van D'AVAUX ende by Don FUEN MAJOR gepresenteert, ende by een van onse voorgaende aen UEd. Mo. overgesonden, ende daernevens geexhibeert een concept van antwoorden resp. te voegen op de gemelte Memorien; ende by haer H. Mo. daerop vervolgens wesende gedelibereert, syn deselve genoughsaem met eenparicheyt van alle de Provintien gearresteert ende van dage geresumeert soodanigh als UEd. Mo. uyt de ingesloten copien van dyen sullen believen te sien. Wy waeren, Ed. Mo. Heeren, wel van dat sentiment, dat om de importantie van de saeke, aen UEd. Mo. behoorde te worden gegeven kennisse, ende oock afgewaght derselver goedvinden, alvorens te laten gaen de conclusie, ende hadden ook seer geerne gehadt, dat sulx was geschiet; maer ons wierde te gemoet gevoert, soo veele ende soo evidente redenen, waerom dat uytstel niet conde worden genomen, sonder het werck te exponeren aen seer becommerlycke swaricheden, ende dat op ons exempel dan oock andere Gecomm. dewelcke om aen hare Principalen te schryven, ende derselver ordre te becomen, veel meer tyt als wy van noode hadden, van gelycke de saeke in hare Provintien souden willen brengen, dat wy ons hebben laten induceren, omme ten opsighte dat alle de Gecomm. bynae eenstemmigh daertoe inclineerden, mede in de conclusie sonder rughspraek te bewilligen; te meer dewyl wy considereerden, dat het point van het meeste gewight ende naedencken influerende in de antwoort aen den Heere FUEN MAJOR [1]), maer was een gevolge van een Tractaet, ende nog daerenboven geclausuleert met soodanige restrictiën ende conditien, dewelcke alvorens te connen exteren, vereysschen al veele tyt, ende oversulx aen UEd. Mo. laeten de gelegentheyd, om over dat werck hare gedaghten te hebben, ende hare deliberatien aen te stellen; waeromme wy dan oock hoopen dat UEd. Mo. niet qualyck sullen believen te duyden, dat wy ons heb-

---

publice habita Trajecti ad Rhenum a. d. III Kal. Julias 1702) quemquam natorum hominum tot numero epistolas manu sua conscripsisse, quas mira facilitate, etiam ad Reges et Principes de rebus gravissimis concipiebat; tam prompte ea, quae ad rem praesentem erant, inveniebat, ut rarissime eodem exemplo duas faceret."

1) Don BALTHAZAR DE FUEN MAJOR, Envoyé extr. van Spanje. Verg. zijne Memorie van 11 Febr. 1682, bij SYLVIUS, *Vervolgh van Saken van Staat en Oorlogh*, XXste B. fol. 203 volg. (klagten over de afsluiting der vesting Luxemburg en de belemmering van toevoer, door Frankrijk). Antwoord van H. H. M. in dato 23 Maart 1682, t. a. p. fol. 208.

ben laeten persuaderen, om ons consent tot het geven van de gemelte antwoorde mede te draegen. Wy sullen ondertusschen God den Heere bidden voor den welstant van UEd. Mo. Regeringe, personen ende familien, ende blyven

EDELE MOGENDE HEEREN,

UEd. Mo. gans ootmoedige
ende onderdanige Dienaren,
EVERARD VAN WEEDE,
JACOB VAN DINTER.

'S HAGE,
den 24 Martii 1682.

1682.

P. S. UEd. Mo. worden verzoght dese Resolutie immers voor eenigen tyt ten beste te willen *menageren.*

Op de ommezijde staat met eene andere hand (vermoedelijk die van den Secretaris van Staat of Griffier der Staten van Utrecht) »*Secreet.*
Staetsgewyse verklaert dat haer Ed. Mo. haer wel laeten gevallen ende app^en^ (approberen) 't gene by derselve Gecomm^den^ hierinnne is gedaen en helpen resolveren, en syn deswegen bedanct."

Welke onaangenaamheden nu en dan, voor de Afgevaardigden ter Generaliteit uit de beweerde overschrijding van hunnen last voortvloeiden, leert daarentegen, het Extract uit eene Resolutie der Staten van Utrecht, insgelijks VAN WEEDE *betreffende. — (Prov. Utr. Archief).*

Sabbathi,
XXIV May 1684.

Extract uyt de Resolutien van de Ed. Mo. Heeren Staten 's Lants van Utrecht.

Ter Vergaderinge gehoort synde het omstandigh rapport van den Heere *van Dijckvelt* [1]), aenlangende het geene tsedert Syn Eds. jongste vertreck naer den Hage, tot nu ter Vergaederinge van Haar Ho. Mo. alsmede in de besoignes van derselver Gecom^den^ tot de buytenlandsche saecken, mitsga-

---

1) Wegens den invloed van VAN WEEDE in de Utrechtsche Staatsvergadering is lezenswaardig D'AVAUX *Négociat.* T. III. 139 (17 Julij 1684) »Je mandai au Roi, que je ne m'etois pas trompé dans la pensée que j'avois eue du dessein du voyage du DICKFELD à Utrecht; — qu'il avoit gourmandé tous les Députés de la Ville l'un après l'autre," enz.

ders in de conferentien met de Heeren Ministers van de hooge Geallieerden over de althans op 't tapyt leggende importante gemeene lantssaecken was geoccurreert, verhandelt, ende geresolveert, hebben Haar Ed. Mo. verclaert de conduites, ende directie by welgem^{e} Gecom^{den} omtrent de beleydinge van de voorsz. affaires gehouden, te laudeeren ende approbeeren. Ende syn deselve deswegen bedanckt.

Ende synde verders by welgemelten Heere *van Dijckvelt* ter Vergaederinge voorgedragen, dat welgem^{e} Heeren Gecom^{den} was voorgecomen, dat haar by Leden van de Stadts-regeringe wiert naegegeven [1]), als off de selve Heeren Gecom^{den} *sonder last, ende authorisatie* van Haar Ed. Mo. hadden geconsenteert in de Resolutie van den 16 Martii laestleden nieuwen styl, waarby Haar Ho. Mo. hebben goetgevonden Syne Hoogheyt te authoriseeren, omme tot conservatie van de Barrière in de Spaensche Nederlanden noch eenige troupes tot secours te senden, breder by hooghged^{e} Resolutie gementioneert [2]); Hebben de Heeren van de twee voorstemmende Leden haar het contrarie uyt de collatie van meer hoogged^{e} Resolutie, ende die van Haar Ed. Mo., op het selve subject des daegs te vooren genomen, ende welgem^{en} Heeren ten selven dage toegesonden, staende Vergaederinge gebleecken synde, versocht, dat de Heeren, wegens de Stadt in den haere willen rechercheeren, ende ondersoecken, wie aen de voorsz. onwaere, ende verdichte naegevinge schuldig mochten syn, ende voorts te overwegen, wat correctie ende voorsieninge over de daeraen plichtigen, diende te geschieden; mitsgaders welcke satisfactie aen meergem^{e} Heeren Gecom^{den} behoorde te werden gedaen, ende 't selve ter Vergaederinge in te brengen, omme naer examinatie van de openinge van dien, by Haar Ed. Mo. gedelibereert, ende geresolveert te werden over een convenabele reparatie, ende satisfactie, dewelcke deswegen meergemelte Heeren Gecom^{den} behoorden te erlangen.

Sabbathi 5 Julii 1684.

Ter Vergaederinge gehoort synde het omstandigh rapport van den Heere *van Dijckvelt* etc. aenlangende hetgene ter Generaliteyt was voorgevallen,

---

1) D'AVAUX, *Négociat.* T. II. 140; „qu'à l'égard de celle d'Utrecht, les Villes qui en composent la principale voix, avoient absolument *refusé la levée;* et que la commune d'Utrecht étoit tellement malsatisfaite, qu'il y auroit à craindre un soulevement si cela continuoit." enz.

2) D'AVAUX, T. II. 123. „Il (de Prins van Oranje) ne garda plus de mesures; et se prévalant de son pouvoir, il y fit prendre résolution à la pluralité de voix, qu'on envoyeroit un nouveau secours aux Espagnols, de douze regimens d'infanterie et de quinze cens chevaux, malgré l'opposition d'Amsterdam, et de deux ou trois autres villes, qui protesterent contre cette résolution comme étant prise contre les loix fondamentales de la Republique."

ende verhandelt over saecken van de uytterste importantie, het gemeen welwesen van den Staet betreffende, specialyck raeckende het geconvenieerde met den Coninck van Vranckryck, ende desen Staet over de aen te gaene *Treves*, tusschen de hooghgedᵉ Croon van Vranckryck, ende die van Spagne, mitsgaders 't geen daaromtrent nopende de bevorderinge ende besorgingh van de interessen van Syne Hoogheyd den Heere Prince van *Orange* was voorgebracht, ende gemoveert.

Hebben de Heeren van de twee voorstemmende Leden verclaert de directie, ende conduites by de Heeren Haar Ed. Mo. Gecomden ter Generaliteyt omtrent het maniement ende verhandelinge der voorsz. saecken gehouden, te approbeeren ende laudeeren. — Ende is den Heere *van Dijckvelt* voor de voorsz. gedaene openinge ende communicatie bedanckt. Ende syn de Heeren wegens de Stad versocht, haar daarop ter eerster Vergaederinge te willen verclaeren, alsmede, off gemᵉ Heeren Gecomden geene rechtveerdige redenen hebben gehad van soodanige verclaringe, by haere missiven van den 16, 22, ende 24 Juny laestleden te versoecken, ende daarop te insteeren; oock specialyck, off welgemelte Heeren ter Generaliteyt *wel, off qualyck* hebben gehandelt [1]), van met drie Provintien te concludeeren in de weygeringe van het uytstel, 't welck by de Provintie van *Zeelandt*, ter dier tyt als noch niet gereet synde, om haar provintiael advis te connen inbrengen, voor weynigh dagen wiert versocht.

Ende ter voorsz. occasie in deliberatie gelegt synde het voorsz. poinct, raeckende de bevorderinge van de interessen van hoogged Syne Hooghᵗ, is goetgevonden ende verstaen, de Heeren Gecomden ter Generaliteyt by desen te versoecken, ende *authoriseeren*, omme de voorsz. saecke met de meeste ernst, empressement, applicatie ende efficacie, te helpen bevorderen, effectueeren, ende uytwercken, ten eynde hooggemᵉ Syne Hoogheyt van de schade, ende naedeelen, die deselve, geduerende de voorsz. differenten, in syne hoogheden, domeynen, goederen, ende gerechtigheden heeft geleden, in allen deelen magh werden herstelt, geredintegreert, ende gedesdommageert."

---

1) D'AVAUX, T. III. 93 (29 Junij 1684). »On fut étonné que DICKFELD Député d'Utrecht, osât tenir un pareil langage, lui qui avoit ordre positif de sa Province de consentir aux Propositions de sa Majesté: aussi on ne l'épargna pas, et un Bourguemestre d'Amsterdam lui dit, qu'il alloit contre ses ordres, et en fit voir une copie. DICKFELD répondit, que personne ne pouvoit mieux savoir ses ordres que lui-même," enz. Verg. nog p. 103 volg. — Ce fut un sensible affront pour le sieur DICKFELD" enz.

BIJLAGE VIII.

Bl. 91, 144. »Concept-Instructie van GIDEON VAN BOETZELAER, Heer van Langerak, in 1614 als Ambassadeur gaande naar Frankrijk." — *Uit de rijke verzameling van handschriften van wijlen den Heer* BEELDSNIJDER VAN VOSHOL, *werd ons in der tijd het zonderling en echter gewigtig stuk medegedeeld, omtrent welks wording en beteekenis de* Verhooren *van* OLDENBARNEVELT *de volgende inlichting geven, — en te gelijk eene belangwekkende bijdrage tot de kennis van het diplomatisch bedrijf van 's Lands Advocaat.*

»Tot naerder onderrechtinge en opregt verstant van 't geene tusschen hem en den Heere van *Langerack* is gepasseert voor het aanneemen van zyne Ambassade naar Vrankryk, seyt; dat denzelven al in de jaaren 1610 en 1611 aan hem opening hadde gedaan, van dat hy geerne in een eerlyke Ambassade zoude worden geemployeert, en dat den Welgeboren Heer VAN BREDERODE l. m. hem daertoe serieuse aanmaninge hadde gedaan, dat hy wesende van goeden huyse en hebbende goede qualiteyten, vóór andere mogte worden geemployeert. En dat hy daarvan openinge eerst gedaan heeft aan hooggedagte Heeren Staaten van Hollandt en by dezelve zyn employ goetgevonden wesende, voorts daarvan openinge gedaan heeft aan hooggedagte Heeren Staaten-Generael, en hy by deselve tot de voorsz. Ambassade gecommitteert zynde, en hem die spreect gelast de generale en secreete Instructien voor hem in te stellen, hy 't zelve gedaan en dezelve ter Vergaderinge van de Heeren van Hollandt of haar G. R. (Gecommitteerde Raden) eerst, en daarna by

de Heeren Staaten-Generael goetgevonden, gearresteert en in handen van den Heer van *Langerack* gelevert zynde, denzelven Heer van *Langerack* tot veel en verscheide malen hem op 't verstand van dien heeft komen spreeken en communiceeren; uyt welke communicatie hy bevonden heeft in denzelven Heere van *Langerack* de qualiteyten van godvrugtigheid, opregtheid, vromigheid, geleertheid, historiale kennisse en redelyke experientie; maar wat te zorgvuldig in cleene zaaken, de directie en beleit van zynen last aangaande, etc.; terwylen hy die spreect (sedert) 't begin van den jaare 1588, mette Agenten, Gedeputeerden en andere publicque dienaars in andere Coninckryken en Landen, als metten Heeren van LA-PRE 1), CALUWART, SUILLY en AERSSEN, successivelyk in Vrankryk, ORTEL en CARON in Engelant, DAMMAN in Schotlandt, JUNIUS, HONRADIUS, WIERENS en BREEDERODIUS 2) in Duytslant, by ordre en last van hooggedagte Heeren Staaten-Generael en van Hollandt, correspondentie hadde gehouden en veel moeyten gedaan om henluyden van den staat en cours deser Landen zaaken by scryven wel te informeren, en dat hy vresende van den Heer van *Langerack* in zyn oude dagen met gelyke moeyten van scryven becommert te zullen worden, denzelven geaddresseert heeft aan den gewezen Ambassadeur AERSSENS om van hem te verstaan, wat hem te doen stont in 't Hof van Vrankryk, in de complimenten ende andere cleyne zaaken, naar gebruyk van denselven Hove; ende dat hy voorts zelfs zoude instellen 't cyffer, 't welk hy bequamelyk ende mette minste moeyten zoude connen gebruiken in 't adverteeren van secreete zaken, en zoo hy eenige vordere scrupule hadde, dat hy deselve zoude willen stellen by Memorie, en dat hy hem naar zyn kennisse daarop zoude onderrichten. Op welke Memorie nopende 't poinct van 't scryven aan Zyn Exc., de woorden *soberlyk* en *discretie*, nyet anders by hem verstaan en zyn, dan dat hy nyet anders aan Zyn Exc. en zoude scryven dan cort en substantieux, zonder dezelve met lange scryven van particuliere of cleyne zaaken moeyelyk te vallen; ende meent ook zulke interpretatie aan den Heer van *Langerak* op dezelve woorden gedaan te hebben; versoekt daeromme ootmoedelyk aan hooggedagte Heeren Staaten en Zyn Exc. dezelve nyet anders te willen duyden," enz. 3).

Thans volgt het opstel van den benoemden Gezant, in den kunsteloozen eenvoud al te weinig diplomatische voorbereiding

---

1) QUENTIN DE TAFFIN, Heer van *La Prée;* LIEVEN CALVART en SAILLY, Agenten van den Staat in Frankrijk, laatstgemelde te Calais.

2) Verg. in NYHOFF'S *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.* 1842, bl. 266—272, mijn opstel PIETER CORN. BREDERODE.

3) *Verhooren van* JOHAN V. OLDENBARNEVELT, (26 November 1618) bl. 109—111.

verradende, om niet een' glimlach af te persen, en door den schrijver getiteld:

»Vraechstucken en poincten by my ingestelt, ende by den Ad. OLDENBARNEVELT geappostilleert tot myner onderrichtinge en Instructie voor myn vertreck naer Vranckryck 1614.

Advisen van Mons. AERSSEN.

Mons[r]. AERSSEN. »Te schryven int eerste, weynich, bondich, cort, int generael, ende sonder my selven te binden; item aen weynich personen tot de eerste 2 ofte 3 maenden om die experientie eerst te crygen. Item te schryven geen oordeelen, als aen myn vrunden, maer aen de Staten altyt van groote importante saecken; myne autheuren — van middelmatige, sulcx *verstaen* te hebben; *men secht, etc., men hout voor seecker.*"

Memorien

I.

(OLDENBARNEVELT).

Vooral Syne ende Haere Ma[ten] te defereren alle eere, respect, ende alleene van deselve dependeren; Den Heeren Princen van den bloede, naementlyck Syne Ht. den Prince van CONDÉ; van andere Princen ende Officieren van de Croone, ende namentlyck den Hertoch van BOUILLON, als eerste Mareschal de France, mitten Heere VAN VILLEROY. Vooral, den Heere Cantzeler, mit den President JEANNYN, den Heere VAN PUISIEUX, den Heere VAN REFUGE ende zulcke andere als het publyck beleyt sullen hebben.

(VAN BOETZELAER).

Eerst ende principalyck met welcke persoonen, ofte door welcke personen (getrouw ende secreet synde) Ick alle saecken in V. sal cunnen vernemen ende doorsoecken, op wie dat ick my eenichsints sal mogen vertrouwen en van wie ick eenige raedt ende advys sal cunnen genyeten ofte gebruycken in saecken die geen uytstel mogen lyden.

II.

Arbeydende omme haere Ma[ten] goede gunste tot dese Landen te doen niet alleen continueren, maer oock vermeerderen, ende vooral die assis-

Wat middelen, om myne Heeren, myn Meesters, aldermeest sal cunnen gelieven, ende haere goede gratien gewinnen.

entie, ende van tyt tot tyt te schryven int cort, waerachtich ende solydelyck, sonder te maken veel extraordinaris costen buyten noot [1]).

III.

By alle gelegentheyt, ende is seer wel doenlyck overmits die poste alle weecke van Parys aen t' Hoff nae Bruyssel ende Antwerpen gaet; ende men kan tot Antwerpen een persoon tot het ontfangen ende overseynden der brieven designeren.

Hoe dickwils te schryven.

IV.

Is onnodich; die waerheyt int cort van t' geene van importantie is, sal wel *voor goede style* aengenomen werden.

Item ende principalyck van myn Heer VAN BARNEVELT te versoecken een formulier ofte copie van de beste, clouckste, wyste, ende wel gecoucheerde Depeschen by eenige voorgaende Ambassadeurs gedaen, om my daerna te mogen reguleren ten meesten dienste van de Landen, ende tot myne meeste reputatie.

V.

Dit sal aldaer te Hove wel ende best verstaen werden; ende den rang dient gehouden, soo hy in ordre van den overleden Coninck h. m. toegestaen, ende by AERSSEN gemaintineert.

Wat complimenten, wat ceremoniën in den eersten aenvanck, wat titulen aen de Princen, aen andere Ambassadeurs, ende aen de Raden; wat rang dat ick altyt houden moet.

VI.

De Ambassadeurs komende werden eerst gevisiteert by den ghenen, die daer syn; maer corts nae de visite moet gedaen werden contre-visite.

Visiten oft besouckingen, bysondere vruntschappen, sonder jalousien van anderen.

---

(1) Verg. hierbij DODT, *Archief*, VII. 40, 42.

VII.

Van alle groote ende importante saecken.

Van wat materien dat ick ordinaris aen Syne Excie sal mogen schryven.

VIII.

Hierinne moet mit discretie, cautie ende voorsichticheyt gedaen werden, ende sal adviseren off int publick ofte particulier, naer de ordre van Hare Ho. Mo.

Oft nyet geraden sal syn door mynen Secretaris by de Secretarisen van andere Princen ende Heeren int Hoff heymelyck te doen vernemen alle secrete saecken ende occurrentien, doch deselvige geensins revelerende aen ymanden, ende alleenelyck die overschryvende aen myn Heer VAN BARNEVELT.

IX.

Is onnodich ende moet na de gegentheyt gedaen werden.

Ofte ick alhier vóór myn vertreck eenige propositie van vereyschte saecken by geschrifte sal moeten stellen met advis van myn Heer VAN BARNEVELT, die ick in tyt ende wylen aldaer soude mogen overleveren tot bevorderinge van eenige importante saecken, nae de wedercompste van den Heere VAN DER MYLEN.

X.

Alle propositien werden by monde gedaen ende nyet by geschrifte overgelevert, sonder last ofte zulcx begeert synde.

Item wel te bevragen offet vooreerst niet bestaen en can, dat ick myne propositien ende saecken by geschrifte mocht stellen, ende alsoo overleveren, mits met vaste ende bondige redenen ofte argumenten verthoont ende wel ingestelt synde, spreeckende daerby eenige goede propoosten ter materie dienende, doch weynige, omdat ick de fransche spraeck noch niet seer prompt en hebbe.

My wel te bevragen, ende te in-

Aen myn Heere de Prince van CONDÉ, als eerste Prince van den bloede, dient alle eere, respect ende reverentie by alle gelegentheyt gedaen, omme syne goede gunste tot dese landen te verwecken; jedoch moet met goede voorsichticheyt gelet werden, dat daerinne nyet en werde geëxcedeert tegens de goede meeninge van Hare Ma[ten], wier goede gratie vooral dient behouden.

Den Heere van VILLEROY is altyts desen landen wel toegedaen geweest, ende dient met alle bequame middelen ende goede debvoiren gehouden.

Den Heere Canceler, President JANNYN, oock de Heeren van PUISIEUX ende REFUGE dienen mede gecaresseert.

formeren nae de humeuren ende naturelen van den Prince van CONDÉ, ende van eenige andere principaelste Heeren, met de welcke ick dagelycx hebbe te spreecken, ende te handelen; als principalyck van den Heere van VILLEROY, van den Heere van JANNYN, van den Heere Chancelier etc., om eygentlyck te weeten, waervan dat ick my moet wachten, waernae dat ick my moet reguleren, ende waerinne dat ick de voorsz. Heeren meest sal cunnen gelieven.

XI.

Genyetende de Edicten ende beloften van den overleden Coninck, moeten haer te vreeden houden ende by alle gelegentheyt vermaent, dat de rechte reformatie bestaet in de gehoorsaemheyt aen den Coninck, als goede ondersaten betaempt, bysonder in des Conincx minoriteyt, die sonder groote blame van de Religie buyten geen noot, niet en mach geturbeert ofte beswaert boven 'tgeene den overleden Coninck heeft geaccordeert.

Aoe ick my sal hebben te dragen met ende by die van de Gereformeerde Religie, ende alle 'tgeene daeraen dependeert.

XII.

Dit en kan nyet qualyck genomen ofte beduydet werden.

Ende off ick alle weecken in myn huys vrylyck een predicatie sal mogen laeten doen, voor myn huysvrou, kinderen etc. die noch geen franchoise spraeck en cunnen, ende dat door den Paedagogus voor myne kinderen.

XIII.

Mit goede woorden, ende aenbiedinge van alle goede offitien.

Hoe ick de goede gratien van den Heere Prince, ende den Heere van MALDREE ofte van die van Zeelant sal cunnen gewinnen, met wat schrijvens.

XIV.

Het Secours in den jare 1609 belooft ende tot den jare 1613 gecontinueert, bestaet in 600^{c}m £ des jaers, tot onderhout van twee regimenten franchoisen en twee comp^{nien} te peerde.

Van het *Tiers* en sal nyet meer vermaent werden, als affgedaen tot hare Ma^{ts} contentement.

Te versoecken goede ende vaste onderrichtinge van de gelegentheyt van 't Secours van Vranckryck ende van 't *Tiers* mettet geene daeraen dependeert.

XV.

De verclaringe van Syn Ex^{cie} ende den Heere Stadthouder van Vrieslant mit den Raedt van State, van den jare 1612 ende 1613 dient hierop gesien.

Te versoucken onderrichtinge van den staet van 't Lant int generael; item wat proportie datter gehouden wordt onder de Provintien in de gemeyne middelen.

XVI.

Sal wel gedaen werden.

Item seer hertelyck te versoucken dat myn Heer van BARNEVELT gelieve myne negotiatien, depeschen, ende actien ofte diensten te recommanderen aen myn Heeren de Staten.

XVII.

T'is noodich zelff een cyfer te maecken: anders komen daeruyt veele misverstanden.

Item cyfers te maecken voor myn Heer van BARNEVELT, ende die te leveren aen den Heere VAN DER MYLEN, tot minste moeyten van myn Heer van BARNEVELT.

XVIII.

Hierop sal behoorelyck werden versien.

Te versoucken brieven van favorable recommandatiën van Syne Ex^{cie}, van myn Vrouw de Princesse, van

myn Heer van BARNEVELT, van den Heere MAURIER aen de Coninginne, aen den Prince van CONDÉ, aen den Hertoch van BOULLION, aen andere principaelste Heeren, als insonderheyt aen den Heeren van VILLEROY, ende JANNYN, Cancelier etc.

Dese alle te doen haelen tegens myn vertreck door een expresse diener.

Te verthonen ende te veranderen myne kleyne propositie in den aenvanck, etc.

XIX.

Instantelyck te versoucken augmentatie van tractement 1) tot myn behoorelyck onderhout tot meeste eere ende reputatie van de Landen, ten aensien van veele ende pregnante redenen, Als om de corten tyt van myne Ambassade, ende dat ick my selven in geen schulden tot disreputatie van 't lant, ende tot myn oneer en comme te vervallen; alsmede omdat ick nu de eerste ben die als ordinaris Ambass^r worde uytgesonden; als eyntelycke ten aensien van eenige andere consideratien in myn particulier.

XX.

Item seer ernstelyck te versoucken een gereede som van penningen tot myne toerustinge, silverwerck, reiscosten etc.; alsmede ten aensien dat ick nu hier in den Hage seer veel

1) Hij had eene jaarwedde van *f* 9000 ad 20 st. de gulden en genoot, wegens de toenemende duurte te Parijs, jaarlijks een' bijslag van *f* 3000, betaald tot het jaar 1616 Bij Memorie van 9 April 1621 verzocht de Heer van LANGERAK dringend de tusschenkomst der buitengewone Ambassadeurs van de Staten te Parijs, ten einde hem de voortduring dier vermeerdering van tractement te verzekeren. — DODT V. FLENSBURG, *Archief* VI. 238. 339.

verteert hebbe, om dese saeck den tyt van ontrent 4 maenden lanck.

Item seer instantelyck te bidden om seeckerheyt te hebben van den tyt van 4 jaeren [1]), om pregnante redenen, als om de swaere ende moeyelycke opbreeckinge met wyff ende kinderen, ende ten aensien van myn eere.

Aen den Heere VAN DER MYLEN [2]) te versoucken om een goeden Secretaris voor (my) in V(rankryck) te willen becomen, die clouck sy van verstant, in 't Hoff wel gepractiseert, getrou ende boven all secreet.

Te versoucken een oorlochschip voor myn bagagen metten eersten, ende daertoe brieven aen de Admiraliteit.

De Vrouwe AERSSENS ende den Heere Griffier te spreecken van 't Logement ende provisie te Parys; item van 't voorsz. oorlochschip ende van den coutsier. myn C.(oetsier?) voor myn B.(agage?) om veele redenen; dit op 't leste. (uitgeschrapt.)

Het einde der twintigjarige Ambassade van den Heer van LANGERAK, wiens tweede huwelijk met eene Fransche vrouw van hooge afkomst het vloeijend spreken der vreemde taal zal hebben bevorderd, was niet gelukkiger dan het begin. — Wij zullen op de handelingen van dien Vertegenwoordiger der Republiek, die, in weerwil van zijne middelmatigheid, onder MAURITS en FREDERIK HENDRIK van zijne waardigheid niet werd ontzet [3]) en wiens verheffing niet zoozeer aan OLDENBARNEVELT dan wel

---

1) Bij het *Reglement en order op het uitzenden en terugkeeren van gewone en buitengewône Gezanten*, door de Staten-Generaal den 18 Oct. 1619 vastgesteld, werd de duur der *gewone* Ambassadeurs op vier jaren bepaald, „ten waere om merckelycke consideratien verstaen wiert, dat men sommige onder dieselvige somwylen behoorde te *continueren*.” DE JONGE, *Nederland en Venetie*, bl. 428.

2) Z. wegens de betrekking van BOETZELAER tot C. V. DER MYLE in 1616—1618, Mr. H. VOLLENHOVEN, *Broeders Gevangenisse, Dagboek van* WILLEM DE GROOT ('s Gravenh. 1842) bl. 142.

3) Ofschoon daartoe pogingen waren aangewend. Verg. hiervoren bl. 121.

aan eerstgenoemden Vorst toegeschreven wordt [1]), later moeten terugkomen. — Voor 's hands vergenoegen wij ons ten blijke van de minachting, met welke de Gezant nog in den jongsten tijd van zijn langdurig verblijf in Frankrijk bejegend werd, een brief door hem aan den Raadpensionaris ADRIAAN PAUW gerigt en nevens andere bescheiden betrekkelijk van BOETZELAER, uit het Archief van Kuilenburg door Mr. IS. AN. NIJHOFF minzaam verstrekt, alhier op te nemen. — Al te scherp overigens luidt het oordeel van AUBERY, zoon van den Franschen Ambassadeur te 's Hage, DU MAURIER, wiens nadrukkelijk vertoog van 13 November 1613 den zoo bekwamen FRANÇOIS VAN AERSSEN had belet, den post te Parijs te hervatten, die, naar men beweert, voor CORN. VAN DER MYLE [2]), den schoonzoon van OLDENBARNEVELT bestemd, aan LANGERAK te beurt viel. — »En vertu de ce discours, meldt AUBERY [3]), Messieurs les Etats élurent pour leur Ambassadeur en France Mr. DE LANGUERAC, de la Maison des Barons D'ASPRE, qui pendant son sejour à Paris, qui fut fort long, épousa une des soeurs de feu Mr. DE CLERMONT, Marquis DE GALLERANDE, Deputé general de ceux de la Religion. C'estoit un esprit fort doux et fort simple, mais nullement capable de cet employ: car on a remarqué que pendant plusieurs années qu'il a esté en France, *il n'a jamais donné un seul avis veritable à ses Maistres*." Ware hij niet beter hoveling dan staatsman geweest, zoo zoude hij de luisterrijke, door velen benijde zending niet tot zijn dood behouden hebben; maar de voormalige correspondent van OLDENBARNEVELT, DE GROOT en LEDENBERG [4]) wist zich naar tijden en personen te voegen en wat aan de talenten van den Diplomaat ontbrak, werd door ijverig en demoedig dienstbetoon bij de bovendrijvende partij vergoed [5]). — Doch wij laten thans den gemelden klaagbrief aan PAUW volgen.

---

1) Verg. het werk in 1853 te Parijs in het licht gegeven onder den titel *Documents inédits sur l'histoire du Protestantisme en France et en Hollande* 1566—1636. AUBERY DU MAURIER, Ministre de France à la Haye; p. 212 suiv. »Il est fort dépendant de Maurice," berigtte de Fransche Gezant uit 's Hage.

2) Geestig merkt daarom VAN AERSSEN in zijne Remonstrantie wegens den mislukten toeleg van 's Lands Advocaat en de benoeming van BOETZELAER aan: »Ick hebbe — noyt offensie van den Heere Van LANGERACK ontfangen; 't webben was oock voor Syn Ed. niet gesponnen."

3) LOUIS AUBERY, Chevalier Seigneur DU MAURIER, *Memoires pour servir à l'Histoire de Hollande et des autres Provinces-Unies*, Paris 1688. p. 382 suiv.

4) De naam van den ongelukkigen Griffier der Staten van Utrecht werd gespeld LEDENBERCH (GILLIS VAN).

5) VOLLENHOVEN, *Broeders gevangenisse*, bl. 129. — LANGERAK zoude aan AERSSEN zes brieven van H. DE GROOT in handen hebben gegeven, door welk misbruik van vertrouwen de wrok jegeus den Staatsgevangene nog meer gevoed werd. — Brieven van BOETZELAER aan LEDENBERG uit Parijs geschreven, vindt men bij DODT, *Archief* V. 26 volgg. 173 (5 April, 31 Mei 1614), VI. 258 (Junij 1615).

MONSIEUR,

Comme le Conseil estoit assemblé en cette ville pour me donner un fonds pour le payement des trois cents cinquante mille livres, suivant l'ordre quils en avoient receu de la Court sur mes sollicitations comme sans doutte vous aurez entendu par ma derniere despesche ordinaire et que le memoire estoit dressé pour le dit payement; survint le Tresorier de l'Espargne, le sieur de GUINEGAULD, qui venoit d'arriver de son voyage disant a ces Messieurs qu'on ne se debvoit pas mettre en peine du dit payement, et qu'il en estoit d'accord avec le Sieur JEHAN HEUFT [1]), qui disoit avoir toute charge de M. les Estats de recepvoir l'argent, et quil consentoit d'attendre le retour du Roy pour la reception. Ce qui fut cause que ces Messieurs qui m'avoyent promis argent comptant remirent le dit payement apres le retour de sa Ma[té] et quelque chose que j'ay peu faire, je n'ay retiré aultre response, ce qui m'a grandement fasché, voyant touttes mes peines et sollicitations inutiles et que d'ailleurs on face tous les jours des nouvelles entreprises sur ma charge et jay cru estre obligé de vous en donner advis, tant pour ce que cela regarde les affaires de M. les Estats qui sont retardés par ce moyen la, et leur payement differé; pour ce aussy qu'il y va de mon honneur, ne pouvant souffrir aucun compagnon en ma charge que j'ay exercée depuis vingt années avec fidelité et sincerité sans aucune consideration que le bien et service de mes dits Seigneurs et de voir a cette heure que le dit Sieur HEUFT se vante d'avoir charge et pouvoir de Messeigneurs et s'entremettre aux negociations qui regardent ma charge. Je vous confesse Monsieur, que je ne le puis souffrir, et vous supplie de trouver bon que je vous en face ma plainte, et vouloir considerer que cest ruyner une affaire d'en donner la commission a deux diverses personnes, quand mesme la qualité d'Ambassadeur le pourroit permettre et que c'est ruyner tout a fait la creance et la reputation que j'ay acquis en France. Je vous demande pardon, Monsieur, si en toutes les occasions j'implore votre secours et faveur. Mais comme il vous a pleu me tesmoigner en toutes mes affaires vostre singuliere affection, je vous

---

1) WICQUEFORT, *l'Ambassadeur et ses fonct.* L. I. Sect. V. *des Ministres du second ordre* (T. I. 132) meldt wegens dien Commissaris der Staten-Generaal: »Le Sieur HEUFT, qui a demeuré plus de trente ans en cette qualité à Paris, et qui y recevoit les subsides, (de zoogenaamde *Fransche penningen*) pour en faire la remise, estoit un bon banquier et partisan, qui bien loin d'estre consideré comme *Ministre Public*, n'a pu exemter sa succession d'estre taxée, comme celle de tous les Financiers, qui avoient fait leur profit du desordre du temps et de la dissipation de l'argent du Roy. Il estoit proprement Facteur et Commissionaire," enz.

supplie dereschef, d'employer vostre credit et authorité a la conservation de mon honneur et reputation, et quil vous plaise aussy de presenter la verité de ce que dessus a Messeigneurs les Estats afin qu' il ne me soit rien imputé de ce retardement et vouloir s'il vous plaist tenir la main a ce qu'aucun autre ne s'entremet ny aye pouvoir de diminuer la dignité de ma charge et vous m'obligerez de plus en plus a prier Dieu pour vostre prosperité et santé et a demeurer toute ma vie

MONSIEUR

Paris, ce 12 de Novembre 1632.

Vostre bien humble et obligé Serviteur,
GE. DE BOETSELER et ASPEREN.

Monsieur

Monsieur PAUW, Seigneur de Heemstede, Chevalier Advocat et Pensionaire de Hollande à la Haye.

BIJLAGE IX.

Copie. Prov. Utrechtsch Arch. Secrete nouvell. over den Jaere 1705 en 1706.

Bladz. 106. Brief der Staten-Generaal 12 Augustus 1706, aan Keizer JOSEPH I, door GIJSBERT CUPER in het Latijn vertaald, ter voldoening aan het diplomatisch gebruik van het Hof van Weenen. — *Wij hebben den Franschen tekst van die krachtige Memorie, uit de wèlversneden pen van* HOP *gevloeid, vroeger in de* Correspondance diplomatique et militaire van MARLBOROUGH en HEINSIUS *medegedeeld, en meenden dat ook de arbeid van den philoloog-staatsman* [1]) *verdiende voor de vergetelheid bewaard te worden. — Wat het gebruik der Latijnsche taal betreft,* KLÜBER *herinnert, hoe nog in* 1752 *de Oostenrijksche Gezant den Koning van Napels in de taal dèr Oudheid en der keizerlijke Diplomatie aansprak; ja, hoe in* 1801 *de ratificatie van het Tractaat van Lunéville van wege den Keizer en het Duitsche Rijk in het Latijn geschiedde.* — (Droit des Gens moderne de l'Europe § 114).

---

1) Aan den geleerden Gedeputeerde te Velde (GISBERTO CUPERO — *nuper quoque Quatuorviris cum summâ potestate moderandi rem bellicam ad castra delegatis adscripto*) droeg ADRIAAN RELAND in 1707 zijne Verhandeling over het Krijgsregt der Turken op, (*de Jure militari Mohammedanorum contra Christianos bellum gerentium*).

Imperatori. *Secreet.*

SERENISSIME, POTENTISSIME ATQUE INVICTISSIME IMPERATOR.

Litteras, quas visum fuit Majestati Vestrae ad nos scribere octavo et decimo Junii proximi die, accepimus atque ex iis perspeximus Eam nobis gratulari felices et prosperos Sociorum, et ad communem Europae salutem confoederatorum successus, et inprimis victorias quas noster miles deportavit de hostibus tam in Hispania quam in Belgica. — Certiores nos facis iisdem in litteris, Germanice Auguste, Hispaniarum Regem Carolum 3um designasse et constituisse Principem DE MUNDELHEIM et Ducem DE MARLBOROUG Gubernatorem Provinciarum tam quae Carolum 3 Regem agnoverunt, quam quae colent postea ejusdem Matem; illoquei pso tempore nobiscum communicatum fnit exemplum diplomatis quo Rex Cathol. excellentem illam dignitatem confert in Principem et Ducem ante nominatum. — Facere non possumus quin gratias agamus Mati Vrae, ob honorem nobis habitum et singulari animorum nostrorum cum voluptate perspicimus, Eandem approbare et laudare militum nostrorum alacritatem et fortitudinem.

Quin etiam gaudemus et laetamur una cum Majte Vestra Imperiali, Deum ter Opt. Max. qua est benignitate et benevolentia, adfuisse Foederatorum consiliis et expeditionibus gloria memoriaque dignissimis et prosperrimis conservasse Sacram Regis Catholici Caroli 3 Matem, qui ingenita et a tot Serenissimis majoribus deducta virtute ac fortitudine atque mentis suae altitudine et perspicacia, plus quam alii omnes effecit ad acquirendas laurus, quas Serenissa Austriaca Domus et socii ex Hispania deportarunt.

Sed petimus, hisce praemissis, a Mate Vra ut in regendis et defendendis Provinciis Belgicis juris Hispanici, acquisitis, et Deo volente, acquirendis, ratio habeatur Tractatus qui percussus est 7° Septembris anni 1701 1) die, inter Augustum LEOPOLDUM, Regem Magnae Brittanniae, ambo glor. et aeternae mem. et nos; et Matem Vram velle secum animo expendere, tractatum illum esse fundamentum belli, quod una cum Principibus Foederatis et sociis tam alacriter suscepimus et tam immensis sumptibus gerimus. — Non potes ignorare, Caesar Auguste, scopum illius fuisse et esse satisfactionem aequitati et rationi subnixam, quae Augustae Matis Vrae Domni debita erat quoad jus in Monarchiam Hispanam; et deinde securitatem firmam ac stabilem regnorum, statuum, regionum, commerciorum, negotiationum tam mari quam terra Serenissae Magnae Brittae Reginae

---

1) Art. V: „Foederati ad procurandam satisfactionem et securitatem antedictas, omnes nervos intendent, ut recuperent provincias Hispano-Belgicas, ut sint obex et repagulum vulgo *Barrière*, Galliam a Belgio Foederato removens et separans pro securitate Dominorum Ordinum Generalium, quemadmodum ab omni tempore inservierunt, donec Galliarum Rex nuper eas milite suo occupavit."

et nostrae Reipublicae [1]); atque adeo omnium eorum, quibus honor relictus est Reginae et nobis parendi; Foederatos eam ob rationem statuisse et convenisse in primis, ut recuperarent Provincias Hispanorum Regi debitas, quae illo ipso tempore ad unam omnes erant occupatae per hostes et inimicos communes, ut inservire possent defensioni et tutamini Provinciarum Foederatae Belgicae, utque ab illis ipsis ita depellerentur vexationes et impressiones Gallorum. — Bellum inde exortum habuit diversos casus atque vicissitudines, sed hoc anno arma Serenissae Magnae Britt.ae Reginae et nostra fuerunt adeo felicia, ut fere ipso expeditionis primo die magnâ et memoranda clade vicerimus hostem, et inde in potestatem redegerimus *Brabantiam*, maximam partem *Flandriae* Hispanae et *Mechliniam;* speramusque reliquam partem harum regionum quae juris ejusdem sunt, illis etiam adjectam iri. — Cum autem res sint in hoc statu, non dubitamus quin, Germanice Auguste, nobiscum statuas ac judices, leges tractatu antenominato comprehensas et sancitas optimo jure ad unam omnes debere observari et impleri; Regiones proinde Belgicae Hispanicae Foederatorum exercitibus occupatae, et quae redigentur in potestatem aliae, reddi Carolo 3° Hispaniarum Monarchae; nec certe nos remoram injiciemus rei isti ullam, sed tamen judicamus et certo statuimus e re communi esse, ut simul consulatur nostrae securitati atque adeo Belgicae Hispanae; id quod utique fieri nullo modo potest, quin ante conveniamus de limite vel *Barriere*, ducendo et muniendo contra vim Gallorum, qui jam a tot annis eam ob rem neglectam bella vicinis moverunt.

Haec promissa, quibus utraque pars sese datâ fide mutuâ obligavit, sunt injuncta tam firmiter, et inserviunt absque dubio plurimum utrique parti, ut nos judicemus, illa separari nullo modo posse, nisi velimus pessumdare et conculcare fundamenta tractatus, et salutarem atque insignem scopum, quae in eo percutiendo et sanciendo habuimus ante oculos. Et inde, Germanice Auguste, credere nullo modo possumus, aliquem posse aut velle a nobis expetere atque expectare, nos debere tradere aliis Regiones omnes vel aliquas earum gubernandas, et admittere quenpiam, qui suscipiat earum regimen nomine Serenissimi Regis Caroli 3, antequam conventum sit inter nos de illis rebus et capitibus, quae nobis promissa sunt in saepius laudato tractatu, et quidem de limite nostro, et quae ejus sequela est, securitate. — Credere nullo modo possumus, Maj. V.ram Imp.lem statuere secum, nos debere impendere et profundere sanguinem, sudores et facultates eorum qui nobis subjecti sunt, ad promovendas et stabilien-

---

1) Art. VI: „Licitum sit Regiae suae Majestati Magnae Brittanniae et Dominis Ordinibus Generalibus communi consilio, pro utilitate et commodo navigationis et commercii subditorum suorum quas poterunt in Indiis Hispanicae ditionis terras et urbes armis occupare; quicquid autem occupaverint, ipsorum manebit."

das res Foederatorum, et nullam habere rationem rei, quae nobis est tam utilis et tam necessaria. Loquimur, Auguste, de securitate et limite ducendo contra Gallicas vires, quae jam per tot annos toti Europae terrori fuerunt, nec dubitamus quin Maj. Vestra meminerit etiamnum, aliter actum fuisse cum Ducatu Limburgensi in potestatem redacto Britannis et nostris armis, et ipsum Regem Carolum 3 convenisse nobiscum, antequam illo in tractu regimen Ducis nomine adiret.

Persuasi sumus Maj^tem Vestram eandem viam ingressuram et passuram, imo in id incubituram, uti leges tractatus impleantur ad amussim, quas nos observabimus ad unam omnes summâ cum fide et religione.

Parati et promti sumus hoc ipso tempore convenire de rebus hisce controversis una cum Ma^te Sua Cat.; sed contrarium foederi foret, contrarium actis post adquisitum Ducatum Limburgensem signatis, atque adeo ipsi rectae rationi, si continuo aliis traderemus provincias in potestatem redactas per Serenissimae Anglorum Reginae et nostros exercitus, et pateremur illas regi per Gubernatorem Regis Catholi et in aliud tempus reji ceremus limitem et securitatem nostram.

Quin et fatalia atque tristia praecedentium annorum tempora documento sunt, et nobis persuadent omnino Maj^tem V^ram quoque judicaturam, conventionem talem pernecessariam esse; id quod eo magis patebit, si ad animum revocare volumus ea, quae acciderunt ante paucos annos, quando non absque summo terrore conspeximus limitem, qui nobis plus semel religiose promissus erat, et ad quem obtinendum atque firmandum tot bella gesseramus sanguinolenta et periculosa, nil nisi fuisse inane nomen, eosque, qui illum servare summâ curâ deberent, nullam ejus habuisse; urbes, ex quibus idem et simul securitas nostra constare debebat, nullo modo fuisse instructas rebus, quae ad rejiciendum et submovendum hostem sunt necessariae, et inde illas resistere aggredientibus et invadentibus hostibus, non potuisse, sed aditum praebuisse ad occupandos et vexandos fines nostros.

Sed praecipue et non absque horrore conspeximus, ultimus hisce temporibus, eos quibus regimen Provinciarum ditionis Hispanae erat commissum, admisisse in omnes, praecipuasque in primis urbes hostiles copias, atque adeo etiam in eas, quae constituebant limitem nostrum, et simul hostium in manus tradidisse magnam partem, eamque meliorem militis nostri, quem rogati eramus eo mittere, ut tutaremur ab omni easdem vi et impressione; ita ut fines regionum Unitae Belgicae a mari usque ad Ultra-mosanam regionem essent expositi evidentibus et grandibus periculis.

Hae graves, et verae rationes, causa sunt, quod stipulatum et promissum sit in tractatu saepius nominato, ut non solum nobis constitueretur limes firmus et stabilis, verum etiam, ut conveniremus de modo et ratione, quâ per ipsum illum limitem defendi optime possimus, ut non recideremus in easdem difficultates et molestias.

Inde est quod persuasum habeamus firmiter neminem, nedum Sereniss. M. Vram, aegre laturum, nos curam habere securitatis nostrae in Belgicâ Hispanâ, quae nobis tam vicina est, et quam armis etiam nostris Regi Catholico restituimus; nos illius regimen adhuc nulli alteri permittere vel concedere, sed illud servare Serenissimae Brittanniarum Reginae et nobis, usque dum conventum eâ super re sit cum Rege Catholico Carolo Tertio. Hae ipsae rationes fecerunt, Invicte Imperator, ut rogaverimus Potentissimam Angliae Reginam, et petierimus a Principe DE MUNDELHEIM, Duce DE MARLBOROUGH, ut accipere nollent regionum Hispanarum sub hoc coelo regimen, quamvis ad tempus tantum datum per Carolum 3. Magni caeteroquin facimus merita et virtutes illius Ducis, quippe qui summopere intentus est publicis utilitatibus; qui virtute suâ heroica, bonis, excellentibusque consiliis, quae enituerunt nuper etiam in pugnâ et victoriâ Ramilliensi, id unice agit, ut conservet concordiam quae est inter Angliam et Rempublicam nostram summo Europae cum emolumento et fructu. — Interim tamen, Invicte Imperator, ut videas, Reginam Angliae et nos nihil aliud agere, et animo volvere, quam ut regiones receptae, et quae deinceps occupabuntur, relinquantur Carolo Regi simulac securitati nostrae per constitutum limitem consultum erit, curabimus una cum Reginâ Angliae diligenter, ut per Consilium Status omnia acta publicentur nomine Serenissimi Regis Caroli; ut praerogativae, auctoritas atque jura illius, utpote regionum istarum Domini, conserventur aeque ac libertates, leges, privilegia et immunitates uniuscujusque Regionis, urbis et corporis; operam praeterea dabimus diligentem, ut expellatur et exturbetur omnis dominatio, quae ex arbitrio et solo placito pendet, quamque abhinc paucis annis introduxerunt hostes; ut vectigalia, portoria et reditus publici expendantur in commune publicum, et praecipue ad defensionem et securitatem regionum, tutelam militum, quos defensio istarum Provinciarum sibi deposcit, et ad restitutionem propugnaculorum, murorum et moenium, nec non ad implenda receptacula, quas sunt in urbibus prope hostium solum sitis, omnibus rebus necessariis ad eas defendendas. — Haec omnia, Potentissᵉ Imperator, servabuntur tantum in certum tempus, et usquedum conventum inter Regem Catholicum et nos erit de constituendo limite, per quem consulere tuto possimus securitati nostrae. — Quin etiam prompti et parati sumus, agere et tractare cum Mate Vra de rebus, quae ad salutem Belgicae Hispanae pertinent, durante regimine quod judicavimus fuisse pernecessarium, et quod commune in commodum constituimus, testabimurque omni loco et occasione, quae spectant Augustam Domum Austriacam nobis chara esse et accepta, quam nostra propria. — Caeterum, Serenissime et cª. Dabantur Hagae Comitum die XII Augusti 1706.

BIJLAGE X.

Bl. 52, 100, 120, 122. SIMON VAN SLINGELANDT, Secretaris van den Raad van State. *Hoe naauw die Minister der Generaliteit, lang vóór zijne verheffing tot Raadpensionaris van Holland en West-Friesland, in de diplomatische aangelegenheden ambtshalve betrokken was, toont de navolgende brief van* HEINSIUS *aan den Thesaurier-Generaal* HOP, *betrekkelijk de punten van verschil met* MARLBOROUGH.

WELEDEL GESTRENGE HEER,

Ick hebbe ontfangen UwEd. Gest. Missiven van den 4en en 5en deser lopende maent, meest rakende het teeckenen van de Commissien en Instructien. D' Heeren BUYS, VAN SLINGELAND en ick hebben huyden met den anderen in gespreck geweest over die materie, waerover d' Heer VAN SLINGELAND aengenomen heeft UwEd. G. te onderhouden. Ick hebbe huyden van die geheele sake in secretesse kennisse gegeven aen haer Ed. Gro. Mo. die de Resolutie by haer Ho. Mo. op dat subject genomen, haer hebben laten welgevallen, ende de verdere deliberatie uytgestelt, tot dat UEG. sal hebben bericht syn wedervaren by den Hartog. Het resoluyt en openhartigh schryven van den Hartog ontrent die sake heeft geen quaet effect gedaen.

'T geen UwEG. op de besettinge van de geallegeerde steden aen Mylord MARLBOROUGH hebt te gemoet gevoert, gevalt my seer wel, als met myne gedagten, en soo vertrouwe, van meer anderen convenierende; maer ick sie dat daer soo posityf van *Namen* en *Luxemburgh* wert ge-

sproken, alsoff wy die al hadden geoccupeert; 'tgeen noch vry onseker is. En wat aenlangt om de beheering te laten aen Con. CAREL van de verdere steden, soo langh men over de Barrière niet geaccordeert is, vind ick mede vry bedenckelyck; weshalven UwEG. niet qualyck doet, te allegeren, dat d' intentie van den Staet UwEG. daerontrent niet bekent is; want alvorens soodanige sake vast te stellen, soude men 't selve in alle syne circumstantien wel dienen te overleggen.

Ick wil hoopen, als dese saken met den Hartog ten beste werden afgedaen, dat die van syn broeder [1]), als een gevolgh, mede sullen cesseren. — Waermede blyve

Wel Edel Gestrenge Heer,

Hage, UEd. G. seer ootmoedige Dienaer,

7 July 1706. A. HEINSIUS.

(Origineel onder mij).

Het volgend schrijven van HOP aan den Raadpensionaris (Archief VAN DER HEIM) stelt het vertrouwelijk gemeen overleg der Staatslieden nader in het licht. 10 Julij 1706.

»Hiernevens gaet, onder *cachet volant* [2]), myne depeche aen den Staat, die gisteren avont hebbe geschreven, en eerst desen morgen kan wegsenden. Ick heb geen tyt om meer te schryven. UEG[s] billet van den 7[en] deser is my gisteren naermiddag wel geworden, als oock dat van den Heer VAN SLINGEL[t]. Ick bid, dat hy en den Heer BUYS mynens wegen mogen werden gegroet, en van dese depeche communicatie mogen ontfangen, die haer voor antwoort kan dienen."

---

1) Z. wegens de moeijelijkheden met den Generaal CHURCHILL, hiervoren bl. 103.

2) Naar oud gebruik. Z. de *Verhooren* van OLDENBARNEVELT, bl. 105 no. 172. (Depêches van de Ambassadeurs AERSSEN, CARON en LANGERAK).

BIJLAGE XI.

Bl. 142. »De Staat bijna een Vorstendom geworden." — *Opmerkelijke depêchen van* GASPAR VAN VOSBERGEN *in* 1625, *uit* Hamburg *zoo aan den Prins* VAN ORANJE, *als aan de Staten-Generaal geschreven. De vertrouweling van* MAURITS, *andermaal naar den Koning van Denemarken afgevaardigd* [1]), *bleef ook bij den nieuwen Stadhouder* FREDERIK HENDRIK *in gunst, en ontschuldigde zich, dat hij H. H. M. deelgenoot maakte van de Staatsgeheimen, die aan den Vorst, destijds in het hoofdkwartier, schenen te behooren.*

»Ick ben gisteren avont, meldt hij [2]), hier weder aengekomen, met intentie op huyden noch te vertrecken naer S. M[t]. [3]) die te *Rodenburch* is, hetwelcke de oorsaecke is, dat ick soo veel tyts niet en hebbe gehadt, dat ick Uwe Ho. Mo. alle particulariteyten — niet en hebbe connen mededeelen, ende uyt doen trecken int cyffer daer het de saecke vereyschte, ende dat om der wegen onsekerheytswillen, ende omdat ick noch geen tydinge hebbe, dat eenige myner depeschen syn overgekomen. Ende daeromme off eenige derselver mochten verongeluckt syn ('t welck niet en verhoope), soo schryve ick jegenwoordich aen den Prins van Orangen (aen denwelcke ick te voorens niet geschreven en hebbe) een *recapitulatie* van deselve myne depeschen. Ende terwyle Syne Ex[cie] myn cyffer van oudts heeft [4]), soo doe hetselve in cyffer, ende voege daerby eenige cir-

---

1) Hij toog vervolgens naar GUSTAAF ADOLF, wien hij niet te Stockholm, maar in Lijfland vond.

2) *Rapport der Legatie*, (2 Nov. 1625) AITZEMA, *Saken v. Staet*, V Boeck, bl. 1217.

2) CHRISTIAAN IV.

4) »In de Secretarie van syn Heer Broeder onsterffelicker mem. te vinden."

cumstantien die U. H. M. moeten weten; neme de vryheyt (verhopende dat Syn Ex[cie] 't selve my ten besten sal affnemen als gedaen omdat Monsieur BACKER dit cyffer noch niet gewent is, ende 't selve in soo corten tyt niet wel andermael konde affschryven) 't selve myn schryven, onder *cachet volant* U. H. M. hier beneffens te communiceren. 'T selve ontcyffert synde door d' Heer Raet-Pensionaris DUYCK, die gelycke cyffer heeft, ende altyt by huys is, bidde U. H. M. seer dienstlick, dat 't selve gesloten, S. Exc. naer 't Leger mach toegesonden werden."

21 Juny 1625.

BIJLAGE XII.

Bl. 149, 150. »Voordeelen van den oorlog voor MAURITS; schadeloosstelling der Leden van het Huis van Nassau." *In de* Deductie *van* 1654 *ter verdediging der Acte van Seclusie leest men Cap. VI* (Resol. van Consideratie ten tyde van JOHAN DE WITT, *bl.* 97 *volg.*).

»Dat oock de wapenen van den Staet (wel is waer dat somtijds 't gemeene beste sulcks vereyschte) zijn geëmployeert omme op den vyandt te conquesteren Baronnyen ende Heerlijckheden deselve Princen toebehoorende; dat by de Tractaten van Trefves ende van Vrede voor deselve Princen onwaerdeerlijcke goederen, ende Landen zijn inbedongen; dat steden ende plaetsen, deselve Princen acnkomende, selfs buyten 't ressort van desen Staet gelegen, met guarnisoenen tot kosten van den Lande zyn beset geworden; behalven dat deselve Princen oock — geen geringe Tractementen, Pensioenen, Buytgelden ende ordinaris giften hebben genooten, — *boven de profyten van de Veldtochten,* die onwaerdeerlijck zijn, ende excessive sommen souden uytbrengen."

BIJLAGE XIII.

Bl. 151. »Brief van HENDRIK IV aan Prins MAURITS [1]."

»Mon Cousin, Votre lettre du 21 du mois passé, reçue le 4 du présent, et les propos que LAMBERT [2]), porteur d'icelle m'a tenus de votre part, ne m'ont moins étonné que scandalisé, ayant par celle là entendu la nouvelle résolution que vous avez prise sur les affaires de là, et par ceux-ci reconnu que vous êtes entré en soupçon de ma volonté et de mes conseils, à cause de la proposition de la trève à longues années qui a été faite depuis la paix rompue, aux Sieurs les États des Provinces-Unies, et à vous par mes gens, conjointement avec ceux du Roi de la Grande-Bretagne, mon bon frère et ancien allié, et de mes Cousins les Princes d'Allemagne qui sont par de là. — Car comme en cela nous n'avons fait que suivre le même chemin et ordre ouvert et convenu sans moi *par lesdits Sieurs les États et vous*, quand ils ont commencé à prêter l'oreille aux traités desquels il est question, je ne vous ai donné sujet aussi *de changer maintenant de langage*, et moins vous défier de mes conseils. — Vous dites que vous tenez pour certain que ladite trève, principalement si par icelle la Souveraineté n'est accordée pour toujours, sera cause enfin de la ruine entière du pays, et de les réduire sous la domination de leurs ennemis conjurés; vous deviez prévoir d'entrée lesdits accidents sans tant tarder; car je ne connais pas que le temps les ait rendus plus périlleux. *Vous deviez donc vous opposer à ladite ouverture dès le commencement.* — Vous et eux avez les premiers trouvé bon d'entendre à la

1) Van dien merkwaardigen brief (23 October 1608) maakt WAGENAAR, IX, 413 in eenige regels gewag.

2) Verg. wegens dien krijgsman, VAN DER KEMP, III, 232, en aangaande het schrijven van MAURITS aan den Koning, ald. bl. 57.

paix ou à la trève, aux conditions que l'une et l'autre vous étient offertes. Je m'y suis embarqué *après vous* pour bien faire au public, et favoriser un dessein auquel ils se sont engagés *sans mon su, vous l'approuvant,* ou pour le moins *ne le contredisant.*

Les Ministres des Princes avec lesquels vous avez conféré et traité ne vous ont pas contenté *pour la paix.* Mes Ambassadeurs et ceux desdits Rois et Princes ont sur cela mis en avant *la trève à longues années*, conformément au premier projet fait par lesdits Sieurs les États, et accordé avec les Députés des Archiducs: quel droit avez-vous de vous plaindre de cela? Quant à moi, j'ai cru et crois encore que ladite trève, faite aux conditions et en la forme que moi, lesdits Rois et Princes l'avons proposée, serait auxdits Sieurs les États et à vous plus salutaire *et moins périlleuse que ne sera la guerre.* — Les dépenses pour la guerre excedent par trop celles d'une trève. Vous avez éprouvé celles-là, et connu que lesdits Sieurs les États ne peuvent d'eux-mêmes y fournir, ni à peine avec l'aide de leurs amis qui y ont contribué ci-devant. Peut-être que je m'abuse, pource que je ne connais comme vous la constitution présente des affaires et volontés du pays; mais je puis bien dire aussi que comme je suis mieux informé de la généralité de celle de la Chrétienté, je puis juger pareillement plus sainement peut-être qu'un autre, que lesdits Sieurs les États et vous pouvez par le moyen de la susdite trève, étant accordée et bien observée comme mes Ambassadeurs et ceux desdits Rois et Princes l'ont proposée, vous conserver et maintenir plus heureusement et sincèrement que par la guerre, étant même incertains comme vous êtes encore de l'assistance et faveur de vos voisins; ce qui est cause que j'ai trouvé tant plus étrange la déclaration que ledit LAMBERT a ajoutée à cela de votre part [1]: c'est à savoir que vous et lesdits Sieurs les États désirez plutôt *que je demeure neutre*, et vous laisse faire la guerre à votre mode, que j'autorise et fasse davantage pour suivre ladite trève. Mon Cousin, il me sera fort facile et peut-être plus avantageux, et à mon Royaume, que vous ne pensez, de vous donner ce contentement, quoiqu'il en puisse succéder; car quand je voudrai suivre ce conseil, je suis, grâces à Dieu, en tel état que je n'ai voisin qui n'ait autant affaire de moi que j'aurai de lui, et partant ne soit bien aise de rechercher et conserver mon amitié; et quand tous conspireraient contre moi, je puis de moi-même et sans autre assistance que de celle du ciel, qui ne m'a de sa bonté défailli jusqu'à présent, lutter contre tous en-

1) LAMBERT werd door MAURITS in een gesprek met JEANNIN verloochend. Z. VAN DER KEMP, bl. 58, 232, die overigens den indruk niet ontveinst, door 's Konings »vrij scherpen en meesterachtigen brief" op den Prins en ter bevordering van het Bestand, te weeg gebragt.

semble, et leur prêter le collet, comme quelquefois ont fait les Rois mes prédécesseurs.

Sachez donc que je n'affectionne point la guerre ni la trève aux Provinces-Unies, pour aucun besoin que j'aie de l'une ni l'autre pour la défense et manutention de mon sceptre. Je n'ai été porté aux conseils de paix et de trève, et aux secours de guerre que je leur ai donnés, et avez largement reçus de moi et de mon Royaume, que de la seule considération du bien et salut desdits Sieurs les États, et de vous en particulier, que j'ai toujours chéri et favorisé [1]), et les autres de votre maison, ainsi que vous et eux avez éprouvé en toutes occasions. — Je desire aussi que lesdits Sieurs les États et vous ne fassiez ce tort à vous-même ni à moi, de douter à l'avenir de la sincérité et intégrité de mes conseils, ni des actions de mes Ministres et Ambassadeurs. Je suis homme de bien et Prince de foi, et non du tout ignorant des choses du monde [2]). Quand je voudrai faire mes affaires sans vous, ou m'avantager en quelque chose, ce ne sera jamais si je puis injustement et au dommage de personne, et moins encore de ceux auxquels j'aurai promis amitié."

(Z. voorts JEANNIN, *Négociat* II, 523—530).

---

1) In de *Gedenkstukken tot ophelder. der Nederl. Gesch. opgezameld uit de Archiven te Rijssel* door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, (Leiden 1842) I. 334 komt een schrijven van MAURITS aan HENDRIK IV voor, (15 Dec. 1593) met deze betuiging: "je supplie vostre Maté qu'il luy plaise tousjours me continuer ses bonnes graces; c'est le plus grand contentement que je pourrois avoir en ce monde." Zie wijders een' brief van MAURITS over de zaken van het Vorstendom Oranje (15 Febr. 1597) aldaar, p. 343 suiv. "Sire, Ayant ja par plusieurs foiz interpellé Vostre Majesté pour mes affaires d'Orange," enz.

2) BYNKERSHOEK, *de Foro Legator.* cap. III roemt de naauwgezetheid van HENDRIK IV, "Juris Gentium peritissimus et tenacissimus." (Index rer. et verborum).

BIJLAGE XIV.

Bl. 155—157. »Remonstrantiën van FRANÇOIS VAN AERSSEN. Zamenspanning tegen OLDENBARNEVELT."

Wij willen aan de twistschriften van den voormaligen Ambassadeur in Frankrijk slechts die zinsneden ontleenen, welke het bestier der diplomatische aangelegenheden betreffen. Die stukken hebben evenwel, gelijk het onmiddellijk voorafgaand Vertoog van den grijzen Advocaat, den 24 April 1618 uitgegeven, het naamloos geschrift van CORN. VAN DER MYLE [1]) en de latere *Apologeticus* of Verantwoording van HUGO DE GROOT, eene meer algemeene strekking en stellen ons in een' helderen spiegel, den strijd der partijen, welke het Vaderland verdeelden, elk uit het standpunt der hoofdpersonen van het treurspel met treffende waarheid voor. Van die bronnen is dusverre niet genoeg en te eenzijdig gebruik gemaakt. — Wij rekenen eene uitgave dier polemiek, mits van eene critische Inleiding en aanteekening voorzien, geenszins overtollig, vermits de Remonstrantiën van VAN AERSSEN, die deels als verdediging van Prins MAURITS kunnen gelden, en het Antwoord van zijn' tegenstander VAN DER MYLE, met diens naam voluit gedrukt, uiterst schaars voorkomen. Hetgeen DUDLEY-CARLETON wegens dien bitteren pennenstrijd naar Engeland overbrieft, toont het gewigt dat hij aan de verschijnselen der diep gewortelde kwaal, welke spoedig zoude blijken doodelijk te zijn, met grond hechtte. »Mr. BARNEVELT, meldt hij [2]) (14 April 1618), à l'occasion des libelles et des brochures qu'on publie tous les jours contre lui,

1) Te weten de *Ontdeckinge van de valsche Spaensche Jesuytische practycque, ingestelt by een Liefhebber van de waerheyt ende van het Vaderlandt* (1618).

2) *Lettres et Négociations*, II, 252.

a composé une Apologie, dont il envoye des copies manuscrites aux différentes villes d'Hollande." — Later berigt hij, dat de Remonstrantie van den Advocaat ter perse is gelegd en in druk verschenen [1]. »Son gendre VAN DER MYLE a aussi sous la presse une *Apologie*, où il parle des grosses dents. Ils espèrent de fermer la bouche aux gens par ces écrits; mais, merkt hij profetisch aan, ils éprouveront ce qui fut prédit de PASQUIN, qeand un Pape en colère vouloit le jeter dans le *Tibre*, que toutes les grenouilles de la rivière se changeroient en autant de PASQUINS; et il y a bien plus de grenouilles en *Hollande* que dans le *Tibre*." — Van het naamloos Vertoog van VAN DER MYLE voorspelt hij insgelijks de felle wederlegging, meenende dat juist omdat het geschrift als pamflet was uitgekomen, het te scherper zoude worden gehavend [2]. — Vandaar de *Remonstrantie* aan de Staten-Generaal door VAN AERSSEN ingediend, tot welke wij thans zonder verdere voorafspraak, overgaan. — Behendig trekt hij partij van de openbaarheid zijner verantwoording, »echt en recht, zegt hij, onder myne signature overgelevert [3], nyet willende my aen andere getuygen beroepen als aen U. Ho. Mo. die ick d' eer hebbe gehadt sestien ende meer achtereenvolgende jaren met yver getrouwelick ende geluckelick in een groot Hoff gedient te hebben." — Omtrent zijne verhouding als Agent en Ambassadeur, tot OLDENBARNEVELT, van wien hij zijne Instructie had ontvangen, merkt hij aan: »Can een loopende en ordinaris Instructie van d' Heer Advocaet soo efficacieuselyck in alle instrumenten wercken, gelyck den Heyligen Geest, die de Paus van Rome naer *Trente* in een mule wist te senden, soo verwondert my grootelycx waeromme sommige hun daermet nyet beter te propooste en hebben weten te behelpen alst noot was. 'T syn voorwaer al geen Cocx die lange messen dragen. — Die over myn besoignen hebben geseten, sullen seer wel weten te distingueren, wat d' Heer Advocaet en wat my behoort toegeeygent te worden. De negotiatien binnen 't Ryck can men my nyet onttrecken; t beleyt mette uytheemsche comt my oock alleen toe. — Dan, myn Heeren, ick ben soo vol wints nyet dat ick my eenigsints inbeelde off oyt ingebeelt hebbe, dat alle die groote faveuren die U. H. M. totter Landen bystant in Vranckryck vergunt syn geweest, op

1) T. a. p. 260. ($^{15}/_{25}$ April 1618). — Zie nog p. 263 suiv. (25 April).

2) II. 268 ($^{18}/_{28}$ Mei 1618). »Il a l'air plus faché que son beau-père dans son *Apologie*; c'est son caractère; mais il y donne moins de prise sur lui; — cependant comme Mr. VAN DER MYLE n'a pas mis son nom à la sienne, il en sera moins épargné."

3) Een afschrift is in het Provinciaal Utrechtsch Archief aanwezig. Maar VAN AERSSEN, wiens Remonstrantie van 12 Nov. 1613 niet in druk was verschenen, droeg in 1618, bij de oprakeling der bijna vergeten feiten, en met die halve publiciteit niet tevreden, bovendien zorg, dat het stuk thans meer algemeen door de pers verspreid wierd.

myn persuasien souden syn gevolcht. Ick hebbe die wel met neersticheyt gesolliciteert, myn beste woorden en redenen daertoe gebruyckt; maer dat soude noyt geholpen hebben, had ick genen wysen Coninck gerencontreert, die van sich selven daertoe genouch was gedisponeert, alleen ten respect van d' intresten van syn Croon. Wie wasser andersints in desen Staet, groot ofte cleyn, soo aensienelyck, die sonder dit vast fondement yet soude hebben derven hopen? Laet op dese crachtige Instructie eens elders een proefken nemen, seeckerlyck *woorden* sal men dragen, *woorden* sal men thuys brengen." — Maar, beweerde men, AERSSEN had aan OLDENBARNEVELT zijn ambt te danken, de bron van zijne opkomst en welvaart. — »Ick bekenne geerne, dus luidt het antwoord, dat ick SynEd. d' obligatie hebbe gehadt vant *Agentschap;* wyt ende breet hebbe ick 't vermelt. Wat is my daerinne meer geschiet dan aen menichte anderen, die d' offitien en benefitien uyt syn handen hebben moeten halen? syn alle syn insichten in dese avancementen publycq, ende heeft hy noyt onbequamer persoonen hooger gefavoriseert, dat is seecker loffelyck. — Dese conditie moest becleet worden: d' Heer Advocaet heeft my daeraen geholpen; ist hem schande of U H. M. ondienstich geweest? hy heeft my eerst *wèl ondertast,* en daerna gemaintineert. Ick hebbe hem daerover, gelyck oock aen de syne behoorlycke danckbaerheyt bewesen [1])."— Wat het aanzienlijk vermogen betreft, gedurende de bekleeding van het staatsambt verkregen, herneemt AERSSEN. »Maer den Heer Advocaet heeft my 't offitie besorcht, door 'twelk ick wel gevaren ben; *ergo* alle myn Fortuyn comt van den Advocaet. Wie sal seggen dattet *in modo et figurâ* concludeert? — Desen segen, myne Heeren, is my nyet al lachende aengecomen; U H. M. weten, ende d' Heer Advocaet noch meer, wat arbeyt ick gedaen hebbe, om my in de bedieninge getrouwelyck totter Landen dienst te quyten; myn beste jaren, ja de gesontheyt selffs hebbe ick daeraen besteet; ick weet daerenboven hoeseer ick den Coninck mette Heeren van den Raedt hebbe gesocht te believen, ende dit beleyt mette getrouwicheyt ende myn eere te compasseren: — dat syn de middelen geweest door dewelcke ick eenichsints hebbe geprospereert, soo oock dat den glans in d' oogen van de wangunstigen, ende die meynen dat de sonne voor hen alleen behoort te schynen, heeft beginnen te stralen." — Langzamerhand had men door allerlei kunstgrepen zijne handelingen verijdeld, vooral door ontijdige en voorbedachtelijke schennis van het geheim zijner brieven; men had het er op toegelegd, hem te onderkruipen en van zijne

---

1) Nog den 13 Mei 1609 schreef AERSSEN aan OLDENBARNEVELT (juist tien jaren vóór diens onthalzing): »vous n'avez obligé personne au monde, qui *plus craigne d'estre trouvé ingrat que moy:* sur ceste verité vous baise etc. — Z. VAN DER MYLE's *Vertoogh,* fol. 32, 33.

waardigheid te ontzetten. »'T is kennelyck, hoe schandelyck dat ick in myn Ambassade de leste jaren ben getracteert geweest. Den grooten Coninck had my al van 't jaer 1606 gewaerschout, dat na myn offitie wiert gestaen, maer dat hy 't nyet en soude toestaen. Den Heer van VILLEROY noemde my wie 't pretenteerde. — Wat d' Heeren JEANNIN ende PRÉAUX my oock dienaengaende geseyt hebben, wil ick swygen; maer noch levender getuygen, die sullen attesteren, dat d' Heer van REFUGE za: (tracterende met U H. M. opt *Tiers*) menichmael heeft geseyt, dat ick een ongeluckich Diener was, ende ontrouwelyck geloont; want datter noyt een secrete depesche van my hier te lande en quamp, off sy en costede Syn Ed. een maeltyt eetens, detesterende int particulier den handel van diet deden, en weygerende *alsdoen* 1) een instrument te wesen, om my door een ander te doen succederen, gelyck hy seyde versocht geweest te syn.

Myn secreetste ende importantste brieven syn geduyrende de handelinge van de Trefves, ende jaren daerna, gestadich misbruyckt. oock by geheele copiën aen 's Conincx Raden gesonden, als ick U H. M. gerechticheden naer behooren hebbe begeren voor te staen, ende my met U H. M. naem en autoriteyt daerinne meynde te behelpen. — Menichmael syn tot myn confusie myn eygen brieven ofte Extracten, sonder andere formaliteyten op 't bert gebracht, daerdoor my alleen geweten wiert, dat ick off retardeerde 't contentement van Syne Ma^t^., off selffs U H. M. qualyck informeerde ende 't onrecht in achterdencken socht te brengen van de Hooffsche handelingen." — Uit meerdere voorvallen van dien aard, door welke hij onaangenaam was verrast en belemmerd, vermeldt hij het navolgende. — »Daernaer quam voor, dat men U H. M. begeerde te belasten mettet wederuytkeeren van de penningen, diewelcke U H. M. by den overleden groten Coninck in cortinge van syn schulden, op den naem, ende reeckeninge van Syne Ma^t^. van Groot-Brittannien waren gefourneert, 'twelck ick vont buyten reden, tegens d'intentie van Syne Ma^t^. ende d'eer van Syne memorie! oock buyten 't vermogen van de Landen, in hare onseeckere constitutie. — De middelen om dat bequamelycken 't ontsetten, screeff ick confidentelycken over, gelyck van hondert andere importante occurrentiën. U H. M. weten 't. Wat gebeurde my daerop? 't goet voornemen wiert my gebroocken doort misbruycken van myn secrete Advysen, die my voor den neus geleyt wierden, als ick meynde my te prevaleren met U H. M. brieven tegens 't ongefondeert versouck; 't welck ick meermalen merckende, hebbe myn

1) In de *Remonstrantie* van 12 Nov. 1613 (Rijks Archief) erkent AERSSEN verstaan te hebben dat die Gezant tegen hem »was ingenomen, en hem dese *rencontre* (zijn ontslag) wilde procureren."

bedieninge versocht te mogen verlaten[1]), daertoe oprechte ende ernstige instantie gedaen, oock soo aen U H. M. als aen d'Heer Advocaet beclaecht, dattet my nyet mogelyck en was der Landen dienst langer te bevorderen, omdat men myn brieven soo qualycken mesnageerde. — U H. M. vonden 't Advies ende proceduren seer vreemt. D'Heer Advocaet excuseerden 't op syn sieckte[2]), als misbruyckt tegens syn intentie, doch meer uyt curieusheyt als door malitie; maer in wat manieren dattet sy geschiet, tsy d' een off d' ander, tsy beyde tsamen, 't pack moest ick dragen, ende den ondanck repareren. Die nyet blint en is, can wel sien, datter gesocht en oorsaecke gegeven wiert, dat ick om affscheyt soude dienen." — In dien geest vervolgt VAN AERSSEN ten betooge dat zijn toestand ondragelijk was geworden. »Hier seyt men, dat ick in Vranckryck onaengenaem ben, ende in Vranckryck, dat ick met U H. M. nyet wel en stae." — Doch, schoon wij met AERSSEN's Remonstrantie niet ten einde zijn, meenen wij deze Bijlage te moeten sluiten met de wederlegging van nagenoeg dezelfde verwijten, gelijk die in eene beknopte Memorie van OLDENBARNEVELT aan de Staten-Generaal uit het begin van 1614 nog vóór het vertrek van GIDEON VAN BOETZELAER, werd gevonden[3]). »In de maent van Julij 1613 AERSSEN zyn afscheyt uit Frankryk genomen hebbende, en tot zyn afscheydt met een present van de weerde van omtrent negen duizent guldens vereert wesende ende met brieven naer zyne begeerte voorzien[4]), was daervan aen den Heer Ambassadeur DU MAURIER publicque advertentie gedaan, vóór zyne aenkomste, ende dat men zeer verblyt was in zyn afscheydt. AERSSENS in Augustij alhier aangekomen wesende, heeft aan my openinge gedaen van eenige staten ofte officien daertoe hy alhier begeerde geëmployeert te werden[5]). Ende den voorz. Heer Ambassadeur DU MAURIER aen Syne Excellentie, eenige andere Heeren ende my, openinge gedaen hebbende van zyn voorz. last, hebbe ick met AERSSEN gesproken ende werde by ons goetgevonden, dat op myn wederkomste uyt het Stigt *Utregt* (daer ick voor een maent of vyf weken moest wesen) gelet ende geadvyseert zoude werden op het verkrijgen

---

1) HANS VAN DER VEECKEN aan VAN DER MYLE (*Vertoogh* fol. 10). »Onsen Embassadeur AERTSEN continueert met te seer groote instantie om t'huys te willen comen; ick verhoope Uwe Ed. hem daerinne sal laten gebruycken, daer ick God om bidde." (Uit Rotterdam 14 Mei 1611).

2) Z. hierbij de *Verhooren van* OLDENBARNEVELT, bl. 176, n°. 315.

3) Verg. overigens VAN DER KEMP, III, 317—327.

4) Z. de brieven van recredentie aan VAN AERSSEN den 16 Julij 1613 door MARIA DE MEDICI verstrekt, en daarentegen die van 2 November daaraanvolgende tot nadeel van dien Staatsman, door dezelfde Vorstin aan H. H. M. geschreven, in mijne uitgave der *Lettres et Négociat. de* BUZANVAL *et* D'AERSSEN (1846) p. 463—468.

5) Z. hiervoren, bl. 156 volg.

voor hem van een van de officien daervan hy my openinge gedaen hadde. Daerop ick my verlatende, aen niemandt openinge en dede van hetgene tusschen my en den voorz. Heer Ambassadeur AERSSEN gepasseert was. In myn absentie (genoeg binnen den voorz. tyt) is te wege gebragt, dat hy den derden October in de Vergaderinge van U H. M. ontboden wierde ende hem aengezeyt zijnde dat hy zich gereet zoude maken omme weder na Frankrijk te reysen, heeft daerop promptelijk geantwoort zulks te zullen doen ende voorts aengehouden, omme voor drie jaren gecontinueert te werden in zyne vorige dienst. Wat ordre daerop uyt Frankryk gekomen, ende wat by den Heer Ambassadeur DU MAURIER aen U H. M. daerop is geproponeert, blykt uyt het bygevoegde n°. 3. — Die redenen van het misnoegen te ondersoeken is onnodig; maer zoude geheel inciviel ende ondienstig voor den welstand dezer Landen geweest zyn [1]), dat men (AERSSEN's ten gevalle), U H. M. zoude gestelt hebben in pericule van een *affront*, door *refus* 't sy by de ontvangenisse ende in ongunste van den Coninck te vallen, hetwelck nogtans beide soo apparent was, dat AERSSEN den 4 December selff bekent heeft, dat niet geraden en was hem te senden, blykende by het gevoegde, getekent n°. 4. — Hy vanteert hem het diepste van de secreten doorsogt te hebben; maer groote Coningen en hare Raden en hebben niet geerne dat men op het hoogste ofte diepste, hare secreten doorsoeckt, ende veelmin dat men sulcks van hem laet gaen. — Wyse luyden spreken ende schryven daervan met discretie.

Dat by myne kennisse eenige zyner brieven ofte secreten zouden gecommuniceert zyn, anders als daer sulcks by my voor der Landen dienste is geoordeelt, is een verdigte leugen. Hy heeft het selff genoeg bekent volgens het bygevoegde n°. 5. — Dat ick den Heer VAN DER MYLE in zyne plaetse zoude hebben willen vorderen in Frankryk, is mede verciert." — Wat de beweerde schennis van het diplomatisch geheim betreft, het stuk, waarop OLDENBARNEVELT zich hier beroept, is hoogstwaarschijnlijk hetzelfde als dat door VAN DER MYLE in 1618 (*Vertoogh aen de Hooge Mogende Heeren, myne Heeren die Staten-Generael — teghen seecker fameus libel H. H. M. gepresenteert, onder den naem van Remonstrantie, wesende onderteyckent* FRANÇOIS VAN AERSSEN) in het licht gegeven en ten behoeve van 's Lands Advocaat, die eene ronde, schriftelijke verklaring op dit punt had geëischt, door den gewezen Ambassadeur onderteekend. »Sonder nochtans dat ick hebbe ghedacht ofte noch gheloove, dat myn Heer

---

1) MAURITS zoowel als OLDENBARNEVELT, had zich op dien grond voor de vervanging van AERSSEN verklaard. Z. VAN DER KEMP, III, 325 (1 Febr. 1614), »hebbende Z. Exc. gezien verscheidene brieven, geschreven in Frankrijk, daarbij geadviseerd wordt, dat, indien hij (AERSSEN) wedergezonden wierd, hem en den lande een *affront* zoude worden gedaan, 't welk men behoort voor te komen."

VAN OLDENBARNEVELT eenige van myne Brieven tot der Landen ondienst, oft myn particulier naedeel soude hebben misbruyckt: maer ter contrarie, houde my wel verseeckert, dat ghelyck Syne Ed. ontallycke groote ende loffelycke diensten aen dese Landen heeft ghedaen, Syne Ed. insghelycx myne advisen ende depeschen totter Landen meesten proffyt ende dienst, oock tot myne meeste eere ende quytinghe van myne schuldige getrouwicheydt heeft ghedirigeert ende gemenageert. — Waerover ick aen Syne Ed. altydt sal blyven verobligeert, bereet wesende sulcke naerdere declaratie te doen, als Syne Ed. tot getuygenisse der waerheydt noodich sal bevinden. Gheschreven *in den Haghe* desen sevensten dach van November, int Jaer sesthien hondert ende *sesse* 1). — Ende was onderteyckent FRANCHOYS VAN AERSSEN."

1) In margine staat 1613, en, volgens VAN DER MYLE, *toen* afgegeven. Inderdaad treft men ter dagteekening van 7 Nov. 1606 een' brief van AERSSEN uit *Parijs* aan OLDENBARNEVELT, onder de bijlagen aan, welke VAN DER MYLE (*Vertoogh*, fol. 32 volg.) ten behoeve van zijn' Schoonvader heeft uitgegeven.

BIJLAGE XV.

Bl. 158. »DUDLEY-CARLETON — Raad van State."

Het was in het gevolg van den Engelschen Ambassadeur, dat CONSTANTIJN HUYGENS, de veelbelovende zoon van den Secretaris van den Raad van State CHRISTIAAN HUYGENS [1]), na wèl volbragte studiën der Regtsgeleerdheid aan de Leidsche Hoogeschool, voor het eerst in 1618 naar Londen toog. — De 83jarige Dichter, Heer van Zuilichem, herdacht de betrekking zijner jeugd tot CARLETON in deze regelen [2]):

»Huc cursus fuit; hic duce CARLETONO Britanno
Ad patriae Proceres Legato pene perenni, et
Nomine non uno HUGENIIS [3]), neque nuper amico,
Littus amoenum adii." — De geniale jongeling keerde met de Britsche Godgeleerden, die eene plaats in de Synode van Dordrecht gingen innemen, naar het Vaderland terug, en werd in 1620 Secretaris van Legatie bij FRANÇOIS VAN AERSSEN, toen buitengewoon Ambassadeur bij de Republiek van Venetië [4]). — De onuitwischbare indruk, door de schitterende bekwaamheid van dien Staatsman, wien hij sedert ook naar Engeland begeleidde, op HUYGENS te weeg gebragt, die zelf met zoo vele gaven

---

1) Verg. BAYLE, *Dict. Hist. et Crit.* v. *Zuylichem.*

2) CONSTANTINI HUGENII *de Vita propria Sermonum inter liberos Libri duo* (uitgegeven door Prof. HOFMAN PEERLKAMP, Haarlem, 1817); I. vers 382.

3) Verg. CARLETON, *Lettres, Négoc.* I. 156 (A. 1616) II. 40.

4) VAN AERSSEN in het *Rapport* dier Legatie (11 Aug. 1620) getuigt van CONSTANTIJN HUYGENS in deze loffelijke bewoordingen: »denwelcken ick in qualiteyt als *Secretaris van de Ambassade* hebbe gebruyct, waerinne hy hem oock met goet verstant, beleyt ende respect wonderlicken wel heeft gedragen ende gequeten, meriterende dat in voorvallende occasien by Uwe Ho. Mo. opt employ van zynen persoon gelet worde." (*Werken van het Histor. Genootschap van Utrecht,* Ve D. 1ste St. bl. 89).

toegerust, de talenten van zijn' Leermeester en voorganger in de Diplomatie nog als Grijsaard huldigde, blijkt uit de treffende woorden:

»*Arssenium* (quantum, Respublica, nomen,
Quantum, terra Batava, tuo de lumine lumen?
Arssenium Proceres Legati munere et usu
Pro patrio doctum peregrinos ferre labores,
Ad Venetos legare Patres hoc vere parabant;
Ivit et egregia juvenum stipante caterva,
Me quoque cum comitem adscivit, tum rebus agendis
Utibilem fortasse manu linguisque ministrum [1])." —

Maar wij komen later op den edelen Ridder, Secretaris, Raad en Rekenmeester van FREDERIK HENDRIK terug. — Bij het noemen van CARLETON meenden wij de gemeenzaamheid van dien Gezant met 's Dichters Vader niet met stilzwijgen te moeten voorbijgaan, al ware het slechts om ter loops de diplomatische bedrijvigheid van den Secretaris van het Generaliteits-Collegie aan te stippen [2]). — Althans DUDLEY-CARLETON in het voorjaar van 1619 gewag makende van eene aanstaande zending uit 's Hage naar Brussel, schrijft: »La personne qu'on employera vraisemblablement est Mr. HUYGENS Secrétaire du Conseil d'Etat, qui au commencement de la trève fut envoyé pour une pareille commission, à l'occasion de quelque défaut dans l'exécution des Articles," enz. [3]).

---

1) *De Vita propria*, I vers. 569 seq. — En nader over de welsprekendheid van v. AERSSEN, vers. 712, II vers. 66 (*Arssenii* facundia).

2) Verg. ook hiervoren bl. 52, 127.

3) *Lettres*, III. 40 (8 Maart 1619).

BIJLAGE XVI.

Bl. 174—176. »Voorstellen van den Keurvorst van Brandenburg. — GUSTAAF-ADOLF. — Congres te 's Gravenhage, 30 April 1625."

D'ESPESSES, *Dépêches d'Holl. I.* 258. a. *Du Roy*, *du* 19 *Avril* 1625.

»Monsieur d'Espesses. Je vous envoye la copie des propositions qui m'ont esté faites de la part de l'Electeur de *Brandebourg*, par le S^r. DE BELIN, Conseiller en son Conseil privé; lequel m'est venu trouver après avoir passé en Angleterre, pour me disposer d'avoir agreable d'assister et favoriser l'Union que les Princes Protestans d'Allemagne estoient sur le point de faire contre la Maison d'Autriche et les reponses que j'y ay faites, affin que conformement à icelluy vous agissiez en l'Assemblée qui se fera à La Haye le 30 d'Avril, et y menagiez pour moy les choses que vous aurez à y traiter qui me sont portees par ledit ecrit, le plus avantageusement et selon mes intentions qu'il vous sera possible.

Vous prendrés garde de negotier cette affaire *si secrettement*, que si faire se peut, l'on n'en puisse rien decouvrir, jugeant qu'il sera tres à propos que tous les Deputés estant arrivés à La Haye, vous téniés la main qu'ils conviennent ensemble de ne faire aucune assemblée publique, pour oster la connaissance de leur dessein, mais qu'ils agissent par le moyen des visites particulieres qui feront le meme effet, et en cas qu'ils voulussent prendre un autre à tenir les conferences qui pussent estre connues, je seray bien aise que si du consentement desd. Deputez vous vous en pouviez exempter, que vous le fassiés; sinon, que vous y trou-

vant, vous vous y conduisiez avec le plus de discretion qu'il vous sera possible, ensorte que les Princes Catholiques ne me puissent imputer d'estre autheur des projets qui se feront, et surtout vous vous souviendrez que je ne desire point faire aucune Ligue, ny entrer en Union avec les Protestans, mais bien de contribuer à leur conservation; ce qui est porté par mes reponses ausd. propositions. Priant Dieu qu'il vous ayt, Monsieur d'Espesses, en sa sainte garde. Ecrit à Paris le dixneuf. Jour d'Avril 1625.

Propositions de l'Electeur de Brandebourg, presentées au Roy par le Sieur Belin, envoyé par luy.

L'offre du Roy de *Suède* est de douze regimens, qui font 14000 hommes et 2000 chevaux.

L'artillerie, sçavoir 18 pièces et douze de balles, dixhuit pieces de vingt quatre, et trente pieces de batterie, et la munition pour 3 mois.

Et pour l'attirail de lad^e. artillerie desire qu'il soit fourny par les associez et estime qu'il faudra 3000 chevaux: ce que dessus, entretenu a ses depens, tant que la necessité publique le requerra.

Qu'il aura la *direction* de la guerre, de laquelle il se remet aux alliés pour *se conduire* 1) et le partage de lad. armée où il sera besoin. Si les difficultés qui se rencontrent entre les Roys de Pologne, Dannemarck et de Suede empechent led. Roy de Suede d'avoir le commandement de toutes les armées projettées, l'on propose de la donner au Roy de Boheme ou à Son Altesse de Brandebourg ou le Marquis de *Baden*, sous l'un desd. deux derniers chefs.

Demande l'avance de 4 mois pour lesd. 28000 hommes et 6000 chevaux seulement, offrant d'entretenir les susd. 14000 hommes de pied et 2000 chevaux luy seul, et l'artillerie.

Demande que dans les 28000 hommes il y ait 5 regimens françois, faisant à peu près 5000 hommes.

D'argent trois millions de livres d'avance, à sçavoir Angleterre un million, les Princes d'Allemagne un million, France un million pour quatre mois, sçavoir celuy de levée et trois mois de paye.

Demande l'avis sur l'alliance; assistance secrette par mois, ou bien une somme une fois payée. Une deputation en l'Assemblée qui se doit tenir à La Haye le 30e Avril, ou par pouvoir aux Ambassadeurs qui y sont, pour comprendre l'affaire de *Julliers* en lad^e. aliance. Recommande au MANSFELT de faire quelque service à l'Electeur de Brandebourg en passant au pays de *Julliers*, et que dans les places prises ou à prendre il sera mis garnison de regimens françois.

Jugement et conclusion faits sur lesdites propositions.

La fin de toute cette affaire n'est autre que l'etablissement d'une paix

1) *La conduite.*

assurée en Allemagne par un juste restablissement des interets de divers Princes lesez.

Or, d'autant que chaque particulier ne seroit jamais satisfait de ses interets selon son sens, l'on propose que le Roy, et le Roy d'Angleterre soient etablis arbitres de ce dont un chacun des Princes lesez devra estre content, et que s'il arrive que lesdits Roys ou aucun d'eux puisse procurer pendant la guerre qui sera faite, leur contentement par negotiation et traité de paix, tous ceux qui entreront dans cette affaire, seront obligés de poser les armes et de subir (?) aus dits traitez de paix, dont ils auront entière connoissance. — Bien entendu que l'on ne puisse faire aucun traité *par suspénsion d'armes* sans le consentement du Roy de Suède; ce qui n'empeschera toutefois que le Roy, et le Roy d'Angleterre ne puissent *sans suspension d'armes* prononcer diffinitivement un traité d'accord, auquel on sera obligé de se tenir. Resoudre si l'on envoyera à *Virtenberg*, *Anspach* et *Collumbach* (sic).

Reponse du Roy sur lesdittes propositions, dont le Sr Belin s'est tenu pour content pour son maitre & s'en est chargé.

On estime qu'aux affaires pressantes que le Roy a entrepris, qu'il est tres utile et necessaire d'y entendre.

On estime que peut donner 500,000 L. par an, 2 ans durant, veu que par ce moyen il evitera la guerre en France, qui lui pourroit arriver du costé de l'Allemagne à cause des pretentions de l'Empereur sur *Metz*, *Toul* et *Verdun*. Pour toutes les avances demandées le Roy ne peut donner que 300,000 livres incontiment après que l'on aura sçeu les resolutions de l'assemblée qui se doit tenir à La Haye, et les autres 200,000 un mois après que l'armée dont on est convenu, sera en campagne.

L'on estime qu'il suffiroit d'ajouter à l'armée du Roy de *Suède* 14000 hommes de pied et 4000 chevaux; et cet avis semble d'autant plus soutenable, que MANSFELT ayant une puissante

Extrait des propositions faites par le Sr de Belin, de la part de l'Electeur de Brandebourg.

Faut resoudre si le Roy veut entendre à la

Faut resoudre à quelles conditions, pour l'argent qu'il demande: un million de livres par an et par avance.

Ils proposent de composer une armée de 28000 hommes de pied & 6000 chevaux, outre 14000 hommes de pied & 2000 chevaux, que le Roy de *Suède* doit fournir.

armée, se peut joindre à celle-cy, ou faire une puissante diversion pour divertir les forces des ennemis.	
On estime la derniere la meilleure, qui monte à Bresme & à Cassel.	On propose entrer en Allemagne par l'une des quatre voyes.
On estime que pour le bien de l'affaire ce doit estre le Roy de Suède.	On propose le Roy de Suède, ou à son absence, le Roy de Boheme ou l'Electeur de Brandebourg pour chef de l'armée.
La distance des lieux fait que le Roy ne peut contribuer en cette affaire que l'argent cy-dessus specifié.	On propose que l'armée *ira par l'avis de ceux qui y contribuent.*
Ce point est resolu par celuy de la conduite de l'armée.	On propose que le Roy de Suède fournira tout le canon & munitions, mais il demande trois mil chevaux pour la conduite.
On sera bien aise qu'en passant il procure toute l'assistance qu'il pourra.	On propose de séparer l'armée où il sera besoin.
On estime que.	Brandebourg desire que MANSFELT lui rende quelque service au pays de *Julliers.*
On estime qu'on peut envoyer à l'Ambassadeur de France, monsieur d'Espesses, pour s'y trouver.	On propose de faire une assemblée le 30e Avril à La Haye & envoyer en icelle.

BIJLAGE XVII.

Bl. 176. GASPAR VAN VOSBERGEN aan den Koning van Boheme.

Sire, Vostre Maj^{té} aura entendu sans doute cc que j'ay mandé il y a huict jours à Messeigneurs les Estats-Generaux de l'estat des affaires de par deça; des lors et jusques à present ay faict instance pour avoir responce sur celles que de la part de V^{re} M^{té} je presentay au Roy de Dennemarcque à mon arrivée et que je receuz après soubs couvert du Sr. CAMERARIUS. Ie ne repeteray pas icy ce que j'ay traicté touchant le Roy de Suede et sur le poinct de l'assemblée qui se doibt tenir des interessez à La Haye, puisque c'est un des points fondamentaulx, sur lequel Messrs les Estats m'ont chargé principalement, et dont je rends conte à leurs Seigneuries, de qui V. M. en aura les particularitez. Mais y adjousteray seulement que le Roy de Dennem. ne se peut ou veut resoudre à rien devant que le Sieur ANSTREUTER soit venu et qu'asseurance et realité luy vienne d'Angleterre de tout ce qu'Iceluy a traicté et promis de la part du Roy son Maistre, ainsi que je mande à monsieur l'Ambassadeur CARLETON. I'ay pressé Sad^{te} M^{té} de plus sur la correspondence qu'il convenoyt tenir avecques V^{re} M^{té} sur la conduite des deux armees, à laquelle V. M. l'invite par ses lettres. La devotion que j'ay au service de V. M. et au bien publicq ne me permet que luy cèle qu' avecques toutes les persuasions et difficultez du monde n'ay peu obtenir que jusques à mon partement vers ceste ville d'Hambourg, que sa M^{té} en ait faict quelque commencement par l'inclose, laquelle elle ne m'a fiée qu'à condition que V. M. ne la communique à ceux qui la pourroyent publier, dont S. M. en a des apprehensions grandes, comme aussi du danger des chemins et incertitude de l'addresse, dont luy en ay fait les asseurances. S. M. me dict au reste que ceste correspondence luy sembloit inutile puisque V. M. se tenant à La Haye, estoit trop esloignée de l'armée du Conte de

MANSFELDT, et qu'au surplus quoyque V. M. en ait receu la superiorité et commandement du Roy de la Grande Bretagne, Elle sçavoit que ledit Sieur Conte ce nonobstant feroit tout à sa poste. L'entretien de BETHLEHEM GABOR a trouvé encores plus de difficultez. Ceux qui publient qu'iceluy se doibt soubstraire au bien de l'Allemaigne si on n'y comprehende aussi la Boheme, nuisent fort à la cause commune; mais sans cela, son association avecques le Turcq, et la circumspection dont ce Roy use pour n'offencer l'Empereur, m'a faict avoir à la parfin une pure negative, sans que j'aye peu obtenir un seul mot d'advertence de son armement en termes, mesmes bien generaux, nonobstant que j'aye prins à ma charge d'addresser la lettre en toute seureté par la voye que m'avoit enseignée cestuy-la qui partit dernierement vers le Roy de Hongrie de La Haye, et qui sera tres marry que j'aie esté esconduit en chose qui importoit mesmes au progres des armées du Roy et pour l'obtien de laquelle je luy avois promis ma sedulité et toute diligence. Ceste grande scrupulosité fait, qu'en ceste court on est sequestré de toute cognoissance de ce qui se passe au monde. La liberté que le Roy me donne m'a emancipé par plusieurs fois de representer à S. M. le notable interest qu'il en reçoyt, notamment au defaut de l'employ de ses Ministres ès cours et lieux prochains des trouppes ennemies et plus de bons espions, dont je voy peu d'usage en ces quartiers. Et comme à l'occasion de ceste matiere nous sommes venuz au discours des lettres interceptées de l'Empereur publiées dans la Chancelerie d'Espagne, lesquelles plusieurs ont jugé estre supposées et fabriquées par l'autheur, j'ay affirmé à S. M. que peu devant mon partement j'avois eu entre mes mains, veu et leu les originelles, dont S. M. se monstra fort edifiée; et quant bien Elle m'asseura que de sa part Elle ne s'estoit jamais doutée, si est-ce qu'Elle me dit, que ce seroit chose tres utile, voire tres necessaire qu'il en eust quelques unes des plus importantes entre les mains, pour les faire veoir à l'Electeur de Saxe, m'asseurant que par la lecture dicelles son Altezze seroit esmue et disposée de se departir du tout de l'Empereur, qui par là seroit convainceu manifestement de la tromperie dont il a usé au regard du Roy d'Espaigne son bienfaicteur, et sans lequel il ne peut subsister, et du trouble et de la besoigne qu'on a voulu tailler au Roy de la Grande Bretaigne qui tant ingenuement procedoit à ce qui concernoit la paix publique, et dont S. M. veut tirer ceste construction, qu'à plus forte raison son Altezze en eust à s'en garder; promettant S. M. que les originaulx après ceste communication faicte seroyent desrechef remis et renvoyés entre les mains de V. M. — Il plaira à V. M., Sire, d'aviser ce qu'il convient de faire, ces lettres ne luy estant utiles que pour pareils effects, et cecy se pouvant faire sans aucune perte d'icelles, puisque le Roy interpose sa foy.

Quant aux nouvelles publicques, j'ay esté si peu en ceste ville, que je n'ay eu le loisir d'en avoir cognoissance asseurée. La cavallerie du Roy logée de deça la riviere, passe ce jourdhuy l'*Elbe*, comme l'infanterie a desia commencé faire hier. S. M. les doibt suivre après la feste de Pentecoste. Elle a fort travaillé de la faire bien exercer et manier les armes, dont il y a grand manquement, mesmes parmy ceux qui ont servy soubs plusieurs Generaulx cy-devant. La cavallerie, selon le rapport que j'en ay, est tres belle, ains l'infanterie n'est que mediocre. Elle se renforce de jour à autre par ce qui vient au Roy des troupes congediees par l'Electeur de *Saxe*, et quand elle sera sur les marches, S. M. se fait fort de la faire si grande qu'il voudra (moyennant que le Roy de la Grande Bretaigne ne luy defaille) soit par la voye que luy a indigitée et monstrée la seconde lettre de V. M., soit par debandement volontaire des troupes de TILLY. Je supplie V. M. de travailler joinctement avecques monsieur l'Ambassadeur CARLETON, que le Roy de la G. Bret. y apporte tout ce sur lequel on a traicté, et de la celerité, afin que ces troupes qui n'ont que trop mangé, (er staat magné) et par là offencé les voisins d'icy, ne le fissent aussi ès aultres endroits, et y perdissent le temps sans rien faire, et donnassent le loisir au General TILLY, d'estre renforcé par ce grand nombre des gens de guerre qui luy doivent estre menés par le Seigneur WALSTEYN. Et au surplus puisque la negotiation que m'ont fait faire icy Messeigrs les Estats Generaux, concerne directement et principalement le bien de vostre M[te], je la prie de croire que ne faudray pas d'employer tout soin, diligence et fidelité pour son avancement, comme celuy qui après ses tres humbles baisemains se dit etc. (son) tres obeissant serviteur; et estoit signé G. DE VOSBERGEN. Et plus bas: de *Hambourg* le $\frac{14}{4}$ de Juin 1625.

VOSBERGEN aan den Prins van Oranje, $\frac{21}{11}$ *Junij* 1625 (*uit Hamburg*).

Mon Seigneur!

I'ay eu peu de subject, depuis que suis en ces quartiers, d'escrire à V[re] Ex[ce], veu les irresolutions qu'ay remarqué ès desseins du Roy de *Dennemarcque*, dans lesquels, et ceux des Princes et Villes de ce Cercle ayant penetré maintenant un peu plus avant, diray a V[re] E[ce] que tout cest armement a eu sa vie et mouvemens par ce qu'a negotié icy le Sieur ANSTREUTER, Ambass[r] du feu Roy de la Grande Bretagne et plus par les instances du Roy d'apresent, pour lors Prince de Walles. Il me souvient que cy-devant j'ay particularisé à V[re] E[ce] de la bouche du dit Sieur ANSTREUTER, qui estoit lors à la Haye, ce que l'un et l'autre Roy debvoit furnir, pour faire avecques les associez de ce Cercle

une armée de 24000 hommes de pied, et 6000 chevaulx. J'ay trouvé jusques à present beaucoup de mancquement et au nombre et aux desseins de ceste armée; le tout, comme on se faict entendre, pour ce que les realitez de la part dudit Roy de la Gr. Bret. ne sont ensuivies. Je me suis apperçu aussi que lad[te] negotiation n'a pas subsisté ès simples termes dudit secours, ains s'est estendre à une liaison et declaration plus essentielle et forte, laquelle si se vient à lascher, comme la longue absence dudit Sieur ANSTREUTER semble en donner des ombrages, je veux croire que tout se morfondra, les jalousies et apprehensions des villes estans grandes au regard des troupes de ce Roy qui les environnent. — On a conclu le premier armement à leur descheu et exclusion à *Lunenborch*, d'entre quelques Princes confidents, qui espient pieça leur liberté. Iceluy ia faict, a on ordonné à *Brunswyck*, le moys passé, une journée universelle de tout le Cercle, pour avoir, disent-elles, leurs contributions, et que soubs pretexte de quelque default au payement d'icelles, on leur en filera querelle sur querelle, encores tout ce que y est conclu, ne presupposant qu'une pure *defension* de ce Cercle. — Le Conte de TILLY les amadoue pardessus tout cela par lettres blandissantes; les asseure de la bienvueillance de l'Empereur et la sienne; somme tous les Princes et dites Villes de ce Cercle de leur debvoir et promesse, faite peu devant en leur diéte de *Lunenborch*; les asseure contre tout attentat et invasion de la sienne ou aultre armée de l'Empereur ou Ligue Catholique; les precautione de s'aviser qu'on ne s'embarasse avecques messeig[r] les Estats, fauteurs du Conte de MANSFELDT, banny hors de l'Empire; fait glisser tacitement ès leurs esprits des soupçons contre le Roy de Dennemarque, soubs protestation toutesfois de ne les croire pas, et par toutes voyes leur fait apprehender leur dissolution et ruine, en cas qu'ils s'arment contre l'Empereur. Les apprehensions doncques particulieres des villes et communes, tant à elles, que aux Princes, donnant au Roy des attaintes assez sensibles, il n'est pas sans raison que S. M. temporise jusques à ce que le Roy de la Gr. Bret. ait traicté à plainfonds et se soit entierement embarqué avecques icelle. Et quant bien Elle le deut croire, comme je l'en assoure, pource que j'ay cognu de bonnes intentions dudit Roy de la Grande Bret. devant mon partement de la Haye, et ce qu'on m'a mandé depuis, si voyje bien, que S. M. procede lentement en ses levées jusques à la venue dudit Sieur ANSTREUTER n'ayant pour le present, que quatorze mille hommes de pied, quatre mille chevaux et mille aultres dont elle a expedié nouvellement les commissions. S. M. a cependant fait passer la riviere d'*Elbe* à celle partie de son armée qui a logé de deça: elle mesme se tient à present à *Rodenburg*; se faict fort de grossir son infanterie à tous momens estant sur la *Weser*. Pour ne manger cependant sans utilité ce

Cercle, m'a requis de faire des voyages vers ceste ville et celle de *Lubecq* pour les disposer à contribuer à ses desseins et de convocquer un *Hansedach*; ce qu'en vertu des lettres de creance de Messeig^{rs} les Estats Generaux et celles de recommandation de V^{re} Ex^{ce} j'ay fait et obtenu. Au regard de lad^{te} assemblée des villes hanseatiques, dont à ma requisition le jour est donné de lundy qui vient à quatorze jours, le faict des contributions estant differé jusques a sa tenue, je ne pense pas qu'aucun Ambassadeur de l'Empereur y vienne, à cause que j'ay tant coarcté le jour, n'est que le Conte de TILLY y envoye de sa part. — La division et diversité des opinions de ceux qui sont enveloppez dans cest armement, me font user de toutes sortes de languages et persuasions pour les tenir ensemble, et ne cuiday jamais qu'il fallut traicter icy avecques tant de circonspection et delicatesse. — Le Roy de *Dennemarcque* jette aussi son oeil, et ce pas sans cause, sur ce que doibt faire le Roy de *Suede*, et toutefois ne desire qu'effort aucun se fasse en cest esgard jusques à lad^{te} venue du Sieur ANSTREUTER. Si importe il toutesfois, ou que ce Roy employe ses forces, qu'on m'asseure qu'il a jà prestes pour la cause commune, ou qu'il envoye le secours de quatre mille hommes à Messeig^{rs} les Estats, auquel S. M. est tenue pour sa confederation. Un certain Colonel (ARNHEIM), envoyé par deça pour observer ce que le Roy de *Dennemarcque* fait, comme il m'a confidement declaré, que j'ay trouvé à *Lubecq*, m'a asseuré, que le Roy de *Suède* a desia son nombre d'infanterie jusques à vingt mille, et l'armée navale prestes à la premiere requisition, moyennant qu'en l'assemblée de la Haye il puisse estre asseuré des Roys de France et Angleterre et l'Electeur de *Brandenbourg* du remboursement de leur part. Je desireroye de tout mon coeur, que le Roy de *Dennemarcque* print en ce regard à coeur le bien universel de toute *l'Alemaigne*, et pardessus cela, que S. M. fut pourveue de chefs experimentez, et bon conseil de guerre. — Voila, mon Seigneur, ce que puis mander pour le present a V^{re} Ex^{ce}, à qui j'ay recapitulé ce qu'ay escrit cydevant à messeig^{rs} les Estats Generaulx, y ayant adjousté ce que m'a esté cognu depuis. Je prie à Dieu, qu'il conserve la personne de V^{re} Ex^{ce} en santé et vie longue bien heureuse, et demeureray à tout jamais, monseig^{r}, de V^{ee} Exc^{e} tres humble et très obeissant serviteur. Et estoit signé G. DE VOSBERGEN.

Op denzelfden dag had hij aan de Staten-Generaal geschreven.

»Hooge ende mogende Heeren,

Woonsdage verleden adviseerde ick Uwe Ho. Mo. dat ick naer gedaene besoignen alhier, dien dach soude gaen naer *Lubecq*, om aldaer te ver-

sorgen, dat ingewillicht ende beschreven mochte werden eenen *Hansedach* van de geconfedereerde Hansesteden. Ick ben dien avont noch soo tydelyck daer gearriveert, dat myn brieven van credentie doen noch conde overleveren. Ende syn des anderen daechs eenige Gedeputeerden by my ende d'Heer Resident AYSSEMA, die ick versocht hadde met my te gaen, gecompareert; hebben sooveel, doch naer lange deliberatien in den Raedt daerop gehouden, te wege gebracht, dat denselven *Hansedach* is geconsenteert, ende den dach ten alderkortsten geleyt, namentlyck tegens den VII[en] July onser styl, met aenseggingo, dat wy gesamentlick, ofte een van ons daer soude compareren; 't welck daerom gedaen hebbe, op off S. M. van *Denemarcken* ter komste van de Heer Amb. ANSTREUTER (die alle uyre — verwacht wert, met de laecke schepen van dese stadt, die lange in de ladinge gelegen hebben), de *Swedische* negotiatie middelertyt gelieffde te vorderen, ende dat oock in soo korten tyt, Uwe Ho. Mo. credentiebrieven, daer ick *ad majorem cautelam* te voren om geschreven hadde, niet tytlick genoeg hier conden arriveren. Sal hierby voegen, dat getaelt hebbende naer tgeene dat d'Heer ULEFELDT hier heeft voorgehouden, ick secretelick vernomen hebbe, dat 't selve gegaen heeft op de subsidien ende contributien, die men hier gemeent soude syn, S. M. toe te leggen, ende dat in vervolch van het schryven van den Nedersacxischen Creytz selve, die haer ingewillichde *triplum in triplo* invorderen, op de forme van eenen hondersten penninck van een yeders middelen, 't welck dese stadt, (Hamburg) ghelyck oock sullen doen alle anderen, ende namentl. de rycke koopsteden, ten uyterste beswaarlick, soo alrede seggen, wesen, ende nummermeer consenteren sal. Oversulcx; behalven andere *gravamina* die resulteren uyt voorgaende handelinge met S. M., is mede een *dilatoire* antwoord op deszelfs Heeren ULEFELDTS propositie gevallen. Ick vermoede evenwel, dat vroech ofte spade sich tot yetwes sullen te resolveren hebben, daertoe dat den gemeenen noot ende toestant dese stede behoorde te disponeren. Konden U. H. Mo. haer oock eslargeren, om by het geschut de Edellnyden, Constabels, Canoniers ende Conducteurs te voegen, soo soude S. M. niet te klagen hebben, dat aen denselven min gedaen werdt, als aen Hertoch CRISTIAEN te voorens is geschiet. Ick hebbe te vooren geadviseert, dat 't voorsz. geschut metten eersten op *Bremen* moste gesonden werden. Den Grave VAN TILLY versterckt zich seer, ende souden lichtelick aen malkanderen geraecken konnen: dient daerom alles *geaccelereert.* Hier tot Hamborch zyn veele advisen uyt Hollant van verslagentheyt, ende groote beroertheden die ontstaen syn aldaer over het overgaen van *Breda*. Ick hebbe in conformité van U. H. M. schryvens, de magistraet alhier daertegens *gepremunieert;* tot *Lubeck* doch daer niet meer, als alhier gevordert. Godt de meere wil U. H. M. Staet segenen ende manhafftige couragie verleenen ende haere ondersaten ruste ende gehoorsame herten,

mitsgaders Syne Goddelicke benedictie over alle aenslagen, die tot reparatie van dese schade sullen voorgenomen werden."

Brief aan GUSTAAF ADOLF *uit* Riga $\frac{23 \text{ July}}{2 \text{ Aug.}}$ 1625.

»Sire, N'ayant accès à la sacrée personne de Vre Maté qu'en vertu de la commission, que messeigneurs les Estats Generaulx des Provinces-Unies comme à leur Ambassadeur, m'ont donné, me suis deporté d'en donner aucun advertissement de mon arrivement en ceste ville à Vre Maté, me remettant à ce que ses Officiers m'ont promis de faire de leur part. Esperant de Vre Royale faveur, que par ce moyen, temps et lieu me seroit au plustost assigné pour m'en decharger d'entre les mains de Vostre Maté. Ceste attente et le respect que j'ay porté à Vre grandeur royale, incognu que suis à Vre Maté, m'ont presque enveloppé dans ce blasme, que parmy la joye et congratulation publycques, moy seul estant sur les lieux, et Ministre d'un Estat uny tant estroictement à Vre Maté, et qui se ressent plus qu'aucun autre des prosperitez d'icelle, suis demeuré muet sans donner aucun tesmoignage de rejouissance pour l'heureux succes des armes de Vre Maté; et fuz demeuré encores, à raison de ce mesme respect dans ceste morne paresse, ne fust que Vre Maté, Sire, m'eust eveillé ce jourd'huy et donné elle meme moyen et occasion, de m'approcher à icelle, m'envoyant de sa Royale grace, le Docteur SALVIUS pour me bienvenir en ce quartier; ce que m'a fait passer par dela toute aultre consideration et obligé de remercier Vre Maté, comme je fay très humblement, de cest honneur, qu'il luy a pleu me faire, et pour l'acquit de mon debvoir, de dire par mesme voye, que je me conjouiz avecques tout ce peuple icy et tous ceux qui font voeux pour la grandeur de V. M., de tout mon coeur, des victorieux progres, que V. M. a faits maintenant, presageant, comme desia ledit sieur Docteur SALVIUS m'en a donné quelque esperance, que ce sera le moyen, de donner à V. M. par un traité avantagieux, le repos dans ses Royaumes, afin qu'elle puisse employer son grand et invincible courage, prudence et experience militaire, et aultres royales vertuz, par lesquelles Elle s'est acquis une si grande reputation par toute l'Europe, à la gloire de ce grand Dieu, qui les a departies à V. M. pour le soulagement de tant d'Eglises, qui gemissent soubs la tyrannie et oppression de la Ligue papistique; qui est le voeu de celuy, qui après avoir baisé très humblement vos royales mains, se dit, Sire, et estoit souscript, de V. M. tres humble et tres obeissant serviteur, et plus bas G. DE VOSBERGEN; et a la marge, de votre ville de *Riga* le 23 *Juillet.*

Dezelfde aan denzelfden; Riga $\frac{1}{2}$ *Aug.* 1625.

»Sire, Ayant une fois franchy le chemin, j'ose maintenant importuner

V. M. plus avant et la prier en cas que le cours de ses victoires le puisse aucunement permettre, que le plustost qu'il sera possible, je puisse estre appellé sans distinction des lieux vers V. M. — Ie ne fis pas ceste instance formellement par ma precedente, pource que le Dr. SALVIUS m'asseura de la part de V. M. qu'icelle avoit jà arresté à bref jour sa venue, et mon audiance en son armée qui est à six lieues d'icy. Ne veux maintenant aussi passer par dessus la bienséance pour imposer loy aucune à V. M. Seulement, Sire, diray-je, par Vre permission et forme d'advertissement que tant à *La Haye*, qu'ailleurs, on attend fort après mon retour et que deliberations importantes demeurerront en suspens jusques à ma venue: afin qu'il pleust à V. M. avoir esgard à cest interest et à la grande perte de temps, qu'à mon grand malheur et regret ay faict à *Stockholm* et icy plus qu'aux difficultez des chemins, en consideration desquels (ainsi que les Ministres de V. M. me disent) elle ne m'a jusques ores voulu faire venir, par excés de courtoisie et gratieuseté envers moy. Suppliant V. M. de croire que quelque part où ses victoires et ses affaires très importantes la detiennent, nul chemin ou peine me pourra estre facheux, qui sera employée comme icy, a l'avancement du bien commun et de la gloire et agrandissement de V. M. que Messeig^rs les Estats, mes maistres, souhaitent tant et pour lesquels je prie aussi de tout mon coeur l'Eternel, comme estant, Sire," enz.

GUSTAVUS ADOLPHUS, Dei gratia Suecorum, Gothorum, Wandalorumque Rex, magnus Princeps Finlandiae, Dux Estoniae Careliaeque nec non Ingriae Dominus.

Gratiam ac favorem nostrum singularem nobilis nobis sincere dilecte. Intelleximus Te ad nos ab amicis et foederatis nostris Dominis Ordinibus Generalibus Unitarum Provinciarum ablegatum, et quantum e literis tuis ad nos perspicere licuit, mandata habere rem communem concernentia. Equidem adventus tuus nobis gratus est, tum quod ab amicis sis missus, tum quod famâ nominis tui summaeque fidei et servitiorum Reipublicae batavae praestitorum nobis jam ante sis notus et acceptus. — Vellemus Te ante nostrum e Regno nostro discessum et re adhuc integra adpulisse: ita enim commodius consilia capere pro re communi potuissemus; sed eo nos studium et cupido rem collapsam restituendi et juvandi detrusit, eoque adegit necessitatis, ut dum viam et iter paramus commodum progrediendi et rebus in futurum prospiciendi, conjecti simus in hos labyrinthos, ut rejectis induciis quibus initio frui licuisset, nunc necessarium geramus bellum, nec eo abstinere cum honore nisi datis melioribus conditionibus possimus. — Favit hactenus divina clementia coeptis nostris, cumque *Lithuaniam* essemus ingressi, etsi aegre tulimus te tamdiu detineri, non potuimus tamen ob itinerum difficultates atque alia impedimenta citius

te advocare. — Diutiusque rebus nostris ita postulantibus ibidem haesissemus ac forsan ipsas *Birzas* obsedissemus nisi duxissemus e re esse, ut quam primum audireris. — Aequo igitur animo feres hanc moram, et interpretare illam in optimam partem. Misimus nunc ad Te hunc nostrum cubicularium Dominum OXENSTIERNA qui te ad nos in haec castra quantocius deduceret, ubi et audire parati sumus quae es propositurus, et pro ratione rerum ac temporis ita nos declarabimus, ut sentias nos, quantum fert status noster, amicitiam Dominorum Ordinum et salutem cunctorum magni facere. — Hisce Te Deo commendamus. — Jnfra scriptum erat: Dabantur e castris nostris ad *Keggium* (Keggom) 3 Augusti, anno 1625. GUSTAVUS ADOLPHUS. Inscriptio literarum erat. *Nobili sincere dilecto, Domino* G. VOSBERGIO, Unitarum Provintiarum Belgii Generalium Legato.

BIJLAGE XVIII.

Bladz. 178—182. »WALLENSTEIN. *Hollandsche zendelingen.* FOPPE V. AITZEMA."

EXTRACT uit het Register der Resolutiën van hun Hoog Mogende, de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Lunae den xxij^{en} Januarij 1629. AISSEMA.

Op de memorie bij den Resident AISSEMA gepresenteert, hierna geinsereert, is goetgevonden ende verstaen, dat deselve gestelt sal worden in handen van de Heeren haer Ho. Mo. Commissarissen besognerende op de memorie van den Ridder ROO, ende is die van Hollant geaccordeert copie van de voors. memorie.

Memorie van AISSEMA

Neffens het stuck van de frie commercien, dient mede in consideratie genomen te worden, hoe dat den Hertoch van Fridland seer onlancks aen de Hanse-steden heeft doen voorstellen, dat hij wel geresolveert was, d'algemeene trafiquen op d'Oost ende Westzee geensins te beletten, maer dat hij nochtans verstonde dat oock diegenige steden, de welcke het garnisoen van den Keyser hadden ingenomen, niet minder als d'andere steden of landen, die liberteyt van de commercien overall behoorden te genieten. Ende also hochged. Hertoch aen de steden Lubeck, Hamborg ende Bremen wel serieuselick versocht heeft sulcks bij alle geinteresseerden ende bij Uwe Ho. Mo. te bemiddelen, hebbende hun tot dien eijnde een sekeren korten termijn geprefigeert, om sich neffens den Keijser te voegen, om sulks in train te brengen, daerom so is den Resident bij sijn vertreck bij d'Heeren van de stad Hamborch versocht worden, om dit point aen Uwe Ho. Mo. secretelick te communiceren, bij wat

maniere die voors. steden, ressorterende onder den Prinse van Fridland, souden konen tot participatie van de algemeene navigatien ende trafiquen toegelaten ende geadmitteerd worden. Ende of den Staet van Uwe Ho Mog. soude daerin swarigheid vinden, om die voors. steden ende plaetsen mede in de commercien te favoriseren, ende tot meerder bevoirderinge van de gemeene ruste dit point aen Sueden ende Denemarcken te recommanderen.

Ten anderen word mede in onderdanicheid tot nadencken van Uwe Ho. Mog. gestelt, dat alsoo tegenwoordich apparentie is, dat d'Hansesteden dewelcke sich nu tegenwoordich onderlings tot onderlinge conservatie van hare Staet sijn verbindende, hijrnaest tot sijn wederkomste sich bij hem sullen soecken t'informeren, off ende met wat conditien sie op alle nothvall van Uwe Ho. Mog. sullen konnen geassisteert worden. In wat voegen den Resident haerluiden daerop sall bejegenen, ende alsoo sij t'eenemael tot geen opentlike alliantie sich sullen derven bekennen, bij wat maniere en op wat articulen met den voors. Hansesteden soude mogen te handelen sijn.

EXTRACT uit het Register der Secrete Resolutiën, van hun Hoog Mogende, de Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Ridder ROO.

Jovis den 25 Januarij 1629.

Resident AISSEMA.

Hamburch vrije trafficq op de Elve.

Fortificatien op de Elve.

Fortificatien op 't Eijlant Cruijssant.

De Heeren ESSEN, ende andere haer Ho. Mo. Gedeputeerden, met de Heer JOACHIMI geexamineert hebbende de memorie bij den Ridder ROO, aen sijn Excellentie overgelevert, ende daernae in dese Vergaderinge gelesen, als oock op de *memorie van* AISSEMA, ende daernae in conferentie geweest sijnde metten selven AISSEMA, souden van advis sijn, dat bij soo verre die van Hamburch, sijne Keijserlijcke Mat. sullen connen disponeren tot faveur van de algemeene commercien, in deser voegen, te weeten: datter geene forten ofte sterckten bij hem noch de Catholicque Ligue, noch sijne off derselver armeën op eenige maniere, name ofte pretexte bedenckelijck off onbedenckelijck gehouden, veel weijniger nieuwe gebout sullen worden, dewelcke op ofte oock soo nae aen de Elve leggen, dat men daeruijt ofte door deselve Elve soude connen sluijten, benauwen, beschadigen, off de schipvaert incommoderen, noch dat oock 't Eijlant Cruijssant, bij de *Gelukstat* gesitueert, sal ingenomen ofte ge-

fortificeert worden, maer veel meer de vrije navigatie ende traficq op de voors. stroom, nae ende van Hamburch, ende oock vorder boven Hamburch in t' Roomsche Rijck bij den hoogstgedachten Keijser geconsenteert, gevordert ende gemainteneert worden sonder eenich belet ofte empechement, in sulcken gevalle soude den gemelten Resident AISSEMA op aggreatie van haer H. Mog. vermogen te verclaren, dat deselve verseeckeringe sullen doen van het voors. Eijlant niet te sullen innemen noch fortificeren, noch oock op de voorn. riviere d'Elve eenige forten ofte sterckten te maecken ofte doen maecken, veel min eenige fortificatien bij de handt te nemen, die daer souden mogen strecken tot het sluijten ofte benaeuwen van de Elve, mits dat oock die van Hamburch beloven sullen geene gelijcke forten ofte sterkten, op off aen de voors. riviere ende Eijlant respective te sullen maecken, off doen maecken. Ende sal 'tselve geffectueert sijnde, de gemelte Resident op aggreatie van haer Ho. Mog. met die van Hamborch mogen oprechten een contract tusschen desen Staet ende die van Hamborch in deser voegen, als dat sy van Hamborch desen contracte met voorweten van hare ingesetenen ende aggreatie van den Keijser hebben gesloten, ende voor dese voors. pointen gehouden sullen sijn in te staen ende verbonden blijven, tot verseeckertheijt van dien verpandende ofte verhipothequerende alle hare middelen, op wat plaetse die te vinden sullen sijn: ende sullen parthijen wedersijts, nopende desen contracte verbinden, dat bij soo verre in toecomende tijden d'een of d'andere parthije desen contracte soude onderstaen te contravenieren, dat in sulcken gevalle, die van Hamburch, neffens die geoffenseerde sich daertegens sullen opposeren, ende alle dienstige ende nodige middelen tot maintenue van desen contracte gebruijcken. De voors. AISSEMA soude oock gelast ende geauthoriseert mogen worden, om op aggreatie als voren in 't passeeren door Bremen naer Hamborch te mogen maecken gelijke contract als voorschreven staet met die van Bremen, nopende de Weser, ende tot dien einde alle mogelijke debvoiren bijbrengen ofte soo het doenlijck waer 't selve door die van Hamburch mede te wege te laten brengen, oock van hun, als mede die van Bremen stipuleren, dat sijluiden respectivelijck souden willen beloven, ende caveren, dat uijt d'Elve nochte uijtte Weser geen hostiliteiten sullen gepleecht werden. Dan ingevalle hij AISSEMA dit laetste niet en soude kunnen obtineren, ofte met die van Bremen in gelijckheijt van die van Hamburch als vooren handelen, sal diesniettegenstaende met die van Hamburch in maniere hierboven verhaelt, op aggreatie mogen sluijten. Waerop gedelibereert sijnde, is bij alle de Provincien hiermede geconformeert ende 't selve goetgevonden, behalven Vrieslant ende Stad ende Lande, die meijnden, dat het best soude sijn, dat de gemelte Resident AISSEMA, alvorens op aggreatie te sluijten, soude behooren te adviseren.

Hamburch. Bremen. Vrijen trafficq op de Weser. AISSEMA.

Sijnde gehoort het rapport van de welgem. Heeren haer Ho. Mog.

Gedeputeerden, oock bij deselve geëxmanueert ende gecommuniceert met Sijn Excie de memorie bij den Resident AISSEMA den 22e deses geëxhibeert. Eerstelijck belangende de vrije navigatie ende trafficq op de Oost- ende Westzee bij den Hertoch van Fridland, onlangs gedaen voorstellen aen de Hanze-steden, mits dat de steden die met 's Keijsers guarnisoen beset sijn, gelijcke liberteijt daerinne souden genieten als d'andere steden off Landen; is naer voorgaende deliberatie goetgevonden ende verstaen, dat den gemelten Resident AISSEMA versocht sijnde, hierop sal mogen verclaeren, dat haer Ho. Mog. met de Keijsers van 't Roomsche Rijck, altoos onderhouden hebben een vertroude neutraliteijt, ende dat sij genegen ende bereijt sijn deselve te continueren met Sijne Keijserlijcke Mat., als oock met de steden ende Landen met desselfs garnisoen beset, soo lange als Sijne Keijs. Mat. van sijner sijde daerinne gelieven sal van gelijcken te doen. Ten tweeden aengaende d'assistentie die de Hanze-steden, sich onderlinge verbindende tot conservatie van haeren Staet, in alle occurrentien van haer Ho. Mog. souden hebben te verhoopen, alsoo sij tot geen openlijcke alliantie met desen Staet sich derven inlaeten: is nae voorgaende deliberatie verstaen ende geresolveert, dat de gemelte Resident de voors. Hanze-steden naer discretie met goede hoope sall alimenteren ende onderhouden, oock daer neffens mogen verclaren, dat ingevalle sij yetwes bestendichs souden willen voornemen, off dat sij verongelijckt off overvallen souden connen werden, dat haer Ho. Mog. alsdan deselve sullen te hulpe comen, nae dat die gelegentheijt van desen Staet sal connen lijden.

Vrije Trafficq op de Oost- en Westzee.

Neutraliteijt met den Keijser.

Assistentie voor de Hanze Steden.

INSTRUCTIE by de Heeren Staten-Generael der Vereenichde Nederlanden ende Sijne Furst. Gen. den Heere Prince van Orangien, gegeven aen den Heere Resident FOPPIUS VAN AISSEMA THO ALSEM, gesonden aen den Hartoch van FRITLANT, Generael van de Keyserlijcke, ende Grave van TILLY, Generael van de Catholicque Armeen.

Sal den voors. Heere Resident post curialia, verclaren, dat hare Hoog Mogende ende Sijne Furstel. Gen. niet liever is geweest, te verstaen uijt zijne depesche van den 1sten November ende andere voorgaende, dan dat den hoochgem. Princc soe grooten inclinatie heeft gethoont tot onderhou-

dinge van goede ende oprechte neutraliteit met desen Staet, om in geen diffidentie te staen met denselven, ende om deselve in een goede intelligentie te brengen met Sijne Keijserlijcke Majesteijt. Ende sal daerop verseeckeren dat haere Ho. Mo. ende Sijne Furstel. Gen. altijts hebben gearbeijt ende sorchvuldich geweest, om in de voors. goede neutraliteijt te staen ende te blijven met het Roomsche Rijck.

Ende terwijlen haer Ho. Mo. ende Sijne Furstel. Gen. noijt in eenigen deele tegens deselve neutraliteijt en hebben geattenteert, dat hare Ho. Mo. niet vertrout hadden, dat in 't aenhouden ende vervoeren van den Generael REAEL, ende van andere verscheijden schepen, persoonen ende goederen van derselver ingesetenen, in tegendeel van dese gedaen verclaringe soude gepleecht zijn; ende voornementlijck, dat haer seer onverwacht ende tegens aller Volckeren gebruijck, is voorgecomen, dat den voors. Prince, een groot aantal van zijn onderhebbende Chrijchsvolk in een corps d'armee heeft laeten intrecken tot in 't binnenste van haere Ho. Mo. lantpalen; alwaer deselve hebben gepleecht allerleij soorte van hostiliteyt ende verwoetheijt op den naem selver van een Keijserlijcke armée.

Hier neffens gaen Copien van de brieven, daerbij de armée ofte Troupes gequalificeert worden. *Keijserlijke armée*, als oock bij copie van het hooft van de capitulatie, door Montecuculi met die van Amersfoort gemaeckt.

Dat haere Ho. Mo. ende Sijne Furstel[e]. Gen. oock noch dagelicx veradverteert werden, dat men deselve Troupes, niet alleen ontrent haere frontieren en hout leggen, maer deselve met nieuwe lichtingen ende toeloop van crijchsvolck vermeerdert.

Ende verclaren, dat het beste middel sal sijn, om de goede confidentie te herbouwen, dat Sijne V. G. alle deselve wil doen vertrecken, sonder te gedoogen, dat op het versouck van de Spaensche Ministers deselve aldaer langer aenhouden, ofte naer haer vertreck wederom ontboeden werden. Doch bij aldien hij tot dit vertreck niet te disponeren waere, daertoe den voors. Resident alle mogelijcke devoir sal aenwenden, sal ten minsten van deselve sien te becomen precise bevelen ende last, van geen hostiliteijt, verhinderinge ofte affbreuck te doen in geenderhande manieren, onder wat pretext het soude mogen sijn, aen het volck van oirloge ofte de ingesetenen deser landen.

Dat hij mede verclaren zal, haere Ho. Mo. ende Sijne Furstel. Gen. van harer zijde niets ter werelt sullen voornemen, dat eenige indracht in desen zoude mogen doen, soo wanneer dese   sal voorgaen. Ende off van de inquartieringe in de Berchsche ende Marcksche landen mochte werden gesproecken, sal den voors. Resident seggen.

Dat alle den voorleden tijt de Coninck van Spaignen in die quartieren niet alleen in wintersaysoenen maer oock het geheele jaer door, sijn chrijchsvolck heeft gehouden, ende dat hij sulx noch dit jaer soude hebben gedaen, bijaldien hij niet en ware geprevenieert.

Dat in steden ende plaetsen, daer het voors. Spaensche volck lach off gelegen heeft, op een goet reglement de voors. Troupes voor een corten

tijt zijn gesonden, ende van deselve de alderminste hostiliteijt niet te vreesen en is.

Om waervan, ende dat deselve daer met goede ordre souden verwinteren, verseeckert te sijn, de Heere Prince van Orangien, hun tot een Overhooft ende Commandeur gegeven heeft, den Heere Grave WILLEM VAN NASSAU.

Daer gesproecken soude mogen werden, dat men oock Keijsersche Troupes aengetast ende geslagen heeft, sal hij verclaren 't selve gedaen te zijn aen de geene alleen, die te voorens hostiliteijt gepleecht hadden, ende in de Veluwe ingetrocken waren, ende noch geen verklaringe van affstant van hostiliteijt gedaen hebben.

Opte saecke van *Bremen*, sal rondelijck uijt verclaren, dat deselve gantsch opgeraept is, ende dat haer Ho. Mog. in de gedachten niet en is gecomen, in prejudicie van het huijs van *Beijeren* ijet voortenemen, ofte haer desenthalven eenichsints te bemoeijen.

Ende sal oock de gelegentheijt van de Embdische saecken, ende van het garnisoen bij haar Ho. Mo. in de Stadt ende Lijeroort gelegt, deduceren, zoo hem die voorgeworpen worden, uijt de verdragen ende accorden diesaengaende gemaeckt, ende dat 't selve gedaen is met gemeene bewillinge van de Grave ende de Stenden, ende 't selve garnisoen alleen gedestineert ende gehouden wort, om des stadts ende des voors. huijs, poorten ende wallen te bewaren; werdende de geheele regieringe, opcompsten, gesach, hoocheijt ende jurisdictie, aen den Grave ende Magistraten gelaeten, daer deselve gehoorich sijn.

Dat het voors. garnisoen sich met het volck van den Keijser ende Ligue neutrael hout, ende dat metter waerheijt daer tegens nijet en can gesegt worden.

Dat wel in den voorleden somer eenich volck in Oostvrieslant geworven is, maer dat 't selve is geschiet sonder toedoen van desen Staet, oock van de geene daer over deselve nijet en hadde te seggen, als sijnde deselve lichtingen gedaen bij de Ministeren van de Coningen van Denemarcken ende Sweden.

Ende of't wel door den hoochdringenden noot eenich van het Sweetsche volck alreede gescheept synde, om naer Sweden te vertrecken, hier in dienste is aengehouden, voor den tijd van drie maenden, dat ter expiratie van dien, deselve wederom 't schepe gebracht, ende naer Sweden gevoert sijn, sonder dat bevonden sal werden, dat deselve 't sedert sij in eede ende soldie van haer Ho. Mog. sijn geweest, eenige hostiliteijt tegens de Keijsersche ofte der Ligue Troupes gedaen hebben.

Dat het soo verre van daer is, dat haer Ho. Mo. de misverstanden tusschen de Grave, Stadt ende Stenden van Oostvrieslant souden soucken te voeden, om daerdoor ende het inleggende garnisoen deselve Stadt van het Rijck te scheuren, dat ter contrarien alle de werelt bekent is,

ende uijt haer Ho. Mo. registeren ende reekeningen blijcken can, wat onentlijcke moeijten ende costen haer Ho. Mo. hebben aengewent, om deselve te beslissen.

Sal niettemin verhaelen wat ombragen de Generael TILLY diesaengaende genomen, ende hoeverre hij sich onder pretext van des Keijsers hoocheit, die doch in geenen deele vercort en wert, ende onder dewelcke zijne kennisse niet en hoorde te strecken, als voerende nijet des Keijsers leger, maer der Ligue, aldaer heeft ingelaeten. Ende sal daerop, ende het sluijten van de Weserstroom ende andere saecken, daerover den voors. Generael TILLY sich beclaecht, gebruijcken de rescriptie, die aen deselve gedaen is, ende die hem bij desen bij copie toegesonden wert.

Sal oock op dat subject ende andere, die hij sal weten voortebrengen, voeden de diffidentie ende misintelligentie, die tusschen beijde dese Generaels is.

Ende om in goede confidentie den voors. Prince te brengen met desen Staet, sal denselven doen verstaen, dat hetgene hij geadviseert heeft van het onpartijdich gemoet van den voors. Prince, het respect ende affectie die hij den Heere Prince van Orangien toedragende is, ende van de compositie van sijn hoffgesin, haere Ho. Mo. doet gedencken, dat alle hetgene voor desen geschiet is, niet en is voorgecomen uijt de ongenegentheden van Sijne Furstel. Gen., maer der geniger, die met quade ende valsche rapporten desen Staet verdacht gemaeckt, ende de Spaensche factie ende tirannije gefomenteert hebben. Ende dat de verclaringe die Sijne Furstel. Gen. doet, van geen gemeenschap te begeeren met den Con. van Spaignen op de Oostzee, ter goeder trouwen gemeent wert.

Ende dat tot dien eijnde Sijne Furstel. Gen. niet en zal gedoogen, dat tot afbreuck ende verhindinge dezer landen commercie, geene Admiraliteijten in sijne landen ende die onder sijn commandement staen, bij den Coninck van Spaignen ofte zijne adherenten geformeert, ende geene equipagie daer toe gerust ofte schepen gehavent sullen werden, die de voors. Oostzee ofte andere stroomen ofte zeeën in prejudicie ende tot schade van de voors. commercien souden infesteren.

Ende dat diesaengaende haere Ho. M. ende Sijne Furstel. Gen. seer geerne hebben vernomen de dexteriteyt, die hij gebruijckt heeft in het dissolveren van de Admiraliteijt, tot ruine alleenlick van deser landen traffijcquen in de voors. Oostzee bij den Coninck van Spaignen aengevangen.

Ende sal in aensiennige van dien, ende bij sooverre hij dese beloften van onverbreeckelicke neutraliteijt soo te water als te lande can becomen, van wegen haer Ho. Mo. ende Sijne Furstel. Gen. beloven mogen, dat men van dese zijde niet anders en sal betrachten, dan 't gene voor Sijne Furstel. Gen. ende derselver landen ende luijden dienst ende contentement, ende tot onderhout van oprechte neutraliteijt sal mogen strecken.

Ende sullen dese artijculen, daer zij applicabel zijn, mede gebruijckt werden tot 't gene hij Resident met den Generael TILLY te verhandelen heeft.

Bij denwelcken hij hem particulierlijck sal hebben te beclagen over het gelooff, dat haer Ho. Mog. ende Sijne Furstel. Gen. vernemen, dat Sijn Gen. den calumniateurs geeft, ende daerover hij met expresse besendinge aen de hoofden van de Catholijcque Ligue, den Staet van dese landen verdacht ende hatelijck souckt te maecken, om, ware het mogelijck, de wapenen van deselffve tegen den voors. Staet te converteren.

Sal daerop doen de verclaringe, hier vooren gementioneert, van de sincere onderhoudinge van onverbreeckelicke neutraliteijt met het Rijck, ende alle Curfursten ende Stenden van hetselve.

Ende dat men niet en sal bevinden, dat men van dezer zijde aenvanckelick ijet begonnen ofte voorgenomen heeft, int Rijck off der naeburige neutrale landen, maer dat haer Ho. Mo. ende Sijne Furstel. Gen. met leetwesen somwijlen hebben moeten aansien, dat in retorsie om te wederhouden der Spaenschen onordentelicke proceduren, aldaer ijetwes gepleecht is daerover eenige clachten hebben mogen vallen; maer soo haest de Spaensche hebben opgehouden, dat van deser zijde oock de retorsien voors. gecesseert hebben, ende op de clachten versien is.

Ende tot een versch exempel sal noch mogen verhaelt ende gejustificeert worden 't gene in het oprechten van een comptoir van Licenten tot Lunen gedaen is, om dat namentlick de Spaense tot Ham eerst soodanigen comptoir hebben opgerecht.

Ende dat men sich geerne desenthalve refereert tot kennisse van de neutralen ende nagebueren selffs, stellende mitsdien discretelick in bedencken off daerom niet billicker ware met der Ligue wapenen te dreijgen die gene, die altijt ende allenthalven voorgegaen hebben.

Wat eenige particuliere stroperijen aengaet, dat die behoorlick sijn gestraft, soo wanneer men de auteurs heeft weten aentebrengen, ofte dat men deselve becomen hebbende, *pede ligato* met d'informatien, tegens haer genomen, herwaerts heeft gesonden, gelijck behoorde. Dat de intentie van haer Ho. Mo. ende Sijne Furstel. Gen. oock alsnoch is, dat de placaten, tegens deselven geëmaneert, met alle rigeur ter executie sullen werden gestelt.

Ende sal finalick beijde de voors. Generaels versoucken, dat zij 't gene voorschreven is, in onpartijdige balance willen overwegen, ende niet alleen daerin nemen contentement, maer oock haere Heeren Principalen daertoe willen disponeren, voegende den voors. Resident hier bij, 't gene hij sal weten verder bijtebrengen.

Ondersouckende curieuselick wat bij den eenen ende den anderen omgaet; wat Grave JAN VAN NASSAU bij den Hartoch VAN FRITLANT compt aengeven ende molieren; wat desseinen aldaer mogen werden gemaeckt

tegens desen Staet, ofte 't gene directelick ofte indirectelick denselven soude mogen prejudiciabel wesen; ende arbeijden tot affweringe van dien [1]).

Ende sal met alle dexteriteijt sonderen off de Prince VAN FRIDLANDT ijetwes soude mogen hebben voortestellen, 't welck tot naerder bevestinge van vruntschap ende correspontie soude mogen strecken.

Ende sal van alles schriftelick rapport oversenden, ende van 't gene hem dagelicx voorvalt inder ijl, ende soe d'importantie sulcx vereijste, oock bij expressen advis geven, ofte oock, soo noot, selffs overcomen.

Doch sal de voorn. Heer Resident verdacht sijn, dat sooverre de Grave van TILLY na Heijdelberch mocht sijn vertrocken, gelijck daervan alhier de geruchten gaen, dat hij sijne wedercompste tot *Staden* ofte daer ontrent sal affwachten.

Aldus gedaen ende gearresteert ter Vergaderinge van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael den 2den Januarij 1630.

Naar het Register der Instructien van de Staten-Generaal van de jaren 1623 tot 1632, folio 493, berustende in het Rijks-Archief te 's Gravenhage.

(Medegedeeld door den Heer Commies-Chartermeester J. A. DE ZWAAN.)

Aen den Hertooch VAN FRIDLANDT den 2den Januarij 1630.
Et mutatis mutandis aen den Graeff VAN TILLY.

Wij hebben goetgevonden te committeren den Edelen Erentfesten FOPPIUS VAN AISSMA TOT ALSEM, onsen Resident bij de geunieerde Hanzesteden, om aen *Uwe Furstl. Doorl.* [2]) in onsen naem ende van onsentwegen eenige saecken van importantie te representeren. Versouckende vrundt-ende naebuerlick, dat *Uwe Furstl. Doorl.* onsen gemelten Resident willen verleenen gunstige audientie, ende geven volcomen gelooff gelijck ons selven. Oock alsoe betoonen ende verclaeren, als wij *Uwe Furstl. Doorl.* toevertrouwen, ende sulx de billicheit ende gelegentheit der saecke vereijscht, ende sullen niet onderlaten, 't selffde jegens *Uwe Furstl. Doorl.* bij alle occurrentien to erlenen.

Actum den 2 Januarij 1630.

Naar de Minuut.

1) Verg. CH. RAHL, *Les Belges en Boheme, ou Campagnes et Négociations du Comte de Bucquoy.* Bruxell. 1850.

2) *U. L.*

BIJLAGE XIX.

Bladz. 190. »*Vruchtelooze onderhandeling van den schilder-Diplomaat* RUBENS." — Z. wegens de negotiatiën van den grooten kunstenaar, de *Lettres inédites de* P. P. RUBENS, uitgegeven door EMILE GACHET (Bruxell. 1840) en het opstel PETER PAUL RUBENS, *im Wirkungskreise des Staatsmannes*, van K. L. KLOSE in het *Historiches Taschenbuch* van F. V. RAUMER (Leipzig 1856), s. 177—267. — Maar kwam de schilder werkelijk als diplomatisch Agent naar *'s Hage?* AITZEMA ontkent, wat H. DE GROOT t. a. p. beweert. — De Hertog VAN AERSCHOT en andere Gecommitteerden uit de Spaansche Nederlanden, zouden zich zeer hebben *geformaliseerd*, »dat een van *middelmatige qualiteyt*" tot die zending »soude werden gebruyckt," en het ongenoegen was zoo heftig, »*dat* RUBENS *achterbleef* 1)." — (Verg. ook WAGENAAR, *Vad. Hist.* XI. 170 volg.). — Hier geldt de aanmerking van WICQUEFORT, l'*Ambassadeur*, L. I, Sect. VII, p. 162.

»PIERRE PAUL RUBENS ne faisoit point de honte au Roy d'Espagne, ny par la consideration de sa naissance ny par celle de sa profession. L'une n'estoit ny vile ny abjecte, et l'autre ne servoit qu'à representer sur de la toile, bien plus naturellement que sur le papier, la connoissance qu'il avoit des belles lettres, et à exprimer ses riches pensées bien plus heureusement, qu'il n'auroit pu faire dan un livre. — C'est pourquoy je n'ay garde de le mettre au nombre de ceux que la naissance pourroit exclure de cette sorte d'emplois."

---

1) AITZEMA, *Saken v. Staet*, XIII. B. (A. 1633) bl. 46. »In *January* quam aen den Heer Prince alhier een Brief van den vermaerden schilder RUBENS, om te hebben paspoort, ende alhier te mogen komen, oock spreecken op het stuck van de *Treves-handelingh*;" enz.

BIJLAGE XX.

Bl. 193. »*Het Barrière-stelsel.*" — Z. in DE LA TORRE, *Mém. et Négociations secrètes de diverses cours de l'Europe* (La Haye, 1722), T. II, 356—362, een vertoog van DU MONT *Recherche des causes de la guerre* (1703).

»Quant à l'origine de ce droit de Barrière, elle se tire de tout ce que Leurs Hautes Puissances ont fait et souffert, depuis quarante ans, pour garantir et défendre les Païs-Bas, et particuliérement de la guerre de 1672 qui ne leur fut suscitée qu'en haine des mesures qu'elles avoient prises en 1668, pour les sauver."

Hoe die Belgische voormuur in 1782 door den kortzigtigen overmoed van Keizer JOSEPH II en de zwakheid der Nederlandsche Republiek werd gesloopt, z. men vooral in C. W. V. DOHM, *Denkwürdigkeiten meiner Zeit* (1815) II. B. S. 185.

»Höchst wahrscheinlich, zegt de Pruissische Staatsman, wäre das Schicksal der österreichischen Monarchie, und mit ihr des gesammten Deutschlands, ein anderes gewesen, verheerende Kriege mit all ihren traurigen Folgen wären espart, wenn Kaiser JOSEPH II, statt die festen Plätze in den Niederlanden zu schleifen und die holländischen Garnisonen auszuweisen, vielmehr durch *Beibehaltung* und *Erweiterung der alten Verbindungen* Holland verpflichtet hätte, jene Vestungen herzustellen und vollständige Garnisonen in ihnen zu unterhalten."

Scherp luidde de klagt van KLUIT over die trouwbreuk aan de eene, en flaauwhartigheid aan de andere zijde. — (*Hist. Feder. Belg. Feder.* I. 98).

»Extinctum omne jus collocandi Praesidii, et habendi Propugnaculi sive *Barrière*, pro quo obtinendo et conservando tot olim bella sustinuerat Respublica, tot fluxerant sanguinis rivuli, tot pecuniarum myriades expensae fuerant, inde ab pace Monaster. et de quo A. 1733, d. 26 Jul. (quid non mutati temporis ratio potest!) Imperator CAROLUS VI, JOSEPHI II avus, ingrediente tunc ab Gallis belli metu, declaravit, hoc Reipublicae Belgicae concessum propugnaculum non solum inservire Belgii Austriaci securitati, *sed etiam tuendae totius Europae libertati.*" — ROUSSET, *Recueil historique d'Actes, Négociat.* IX, 449; *Essai sur la nécessité du rétablissement du Royaume d. Pays-Bas*, ('s Hage 1833) p. 23.

De bijzonderheden van het diplomatisch geschil met het Hof van Weenen, vindt men in de *Réflexions sur une conversation ministerielle entre le prince de* KAUNITZ *et le comte de* WASSENAAR (1782), en in de volgende artikelen der Instructie van den Extr. Envoyé en Plenipotentiaris CAREL GEORGE VAN WASSENAAR-TWICKEL.

»Met opzigt tot de zaken van de *Barrière* zal hij Heer VAN WASSENAAR-TWICKEL dienen te weten, dat van wege het Gouvernement te *Brussel* aan H. H. M. is bekend gemaakt de intentie van Z. Keiz. Maj. om meest alle plaatsen daarvan te doen demolieren, volgens een Missive van den Heer HOP [1], H. H. M. Minister-Plenipotentiaris aan 't Hof te Brussel van dato den 8en November laatstleden (1781) alhier ingekomen den 12en daaraanvolgende; tot bijlage hebbende een' Brief van den Heer CRUMPIPEN, en een Memorie daartoe relatief, waarvan copie aan hem zal worden ter hand gesteld.

Dat H. H. M. bij derzelver Resolutie van den 20 November daaraanvolgende, waarvan insgelijks copie aan hem zal worden medegegeven, met allen eerbied en deference voor hoogstged. Z. K. M. geoordeeld hebben, daarop elucidatie te moeten vragen, om te weten, welke plaatsen eigentlijk gemeend werden, en wat, door hetgeen daarvan een gevolg is, verstaan moet worden.

Dat het antwoord van het Gouvernement der Oostenrijksche Nederlanden is geweest, dat Hare Koninklijke Hoogheden gevoelig zijn geweest over de uitdrukkingen, die H. H. M. in hare bovengemelde Requisitie hebben gebruikt, en dat, om te beantwoorden aan de bijzondere acceleratie die de Keizer in deze zaak verlangt, zij niet kunnen uitstellen te reclameren, dat Z. M. geene van de plaatsen van zijn gebied, waarin Hollandsch garnizoen is, heeft uitgezonderd van de demolitie der forti-

1) Baron H HOP.

ficatiën en hetgeen daarvan een gevolg is. Dat de algemeenheid van die uitgedrukte termen geen twijfel overlatende over de intentie van den Keizer, Hare Hoogheden meenen van de sentimenten van H. H. M. voor Zijne Maj. te moeten verwachten, dat zij alsnu aan de Generaals en andere officieren, hare troepen in voorgemelde plaatsen commanderende, convenable ordres zullen afzenden; uitwijzens de Missive en Bijlagen van welgem. Heere HOP van dato 29en November, alhier ingekomen den 3en December daaraanvolgende, welke mede copiëlijk hiernevens aan hem zullen worden ter hand gesteld.

Dat uit het voorsz. antwoord ten klaarste gebleken is, welke de intentie is van Z. K. M. te dezen opzigte, en H. H. M. altoos genegen en bereidwillig zijnde, om zich naar het verlangen van Z. K. M. te schikken, vooral met betrekking tot al hetgene Z. Mts eigen Landen aangaat (hoezeer zij zich verbeeld hadden geregtigd te zijn om te verwachten, dat Z. K. M. alvorens tot zoodanige Resolutie te komen, met Haar in een overleg daaromtrent getreden zoude zijn), niet nagelaten hebben, volgens derzelver Resolutiën van den 11en en 21en December (waarvan mede copie aan hem zal worden ter hand gesteld) aan de Commandanten van *Doornik*, *IJperen*, *Furnes*, *Meenen*, *Warneton* en het Fort *de Knocque* ordres te laten afgaan *om geen het minste obstacul toe te brengen* aan de demolitie van de fortificatiën van gemelde plaatsen; *dan verzocht hebben*, dat het Gouvernement te *Brussel* wel zoude willen considereren, dat de stad en het kasteel van *Namen* zich niet in dezelve termen bevond, om redenen bij de voorsz. Resolutiën geallegeerd, en daaromtrent voor alsnog niets ter executie zoude stellen, H. H. M. voornemens zijnde zich daarover directelijk aan Z. K. M. te adresseren. Dat H. H. M. derhalve goedgevonden hebben, op den 11 Januarij dezes jaars een afzonderlijke Resolutie te nemen, om door den Heer Baron v. REISCHACH, Extr. Envoyé van hoogged. Z. K. en K. M. ernstige representatiën deswege en tevens over de instandhouding van het Tractaat van Barrière, (van 1715 »met de nadere Conventie") aan Hoogstdezelve te laten doen; van welke Resolutie aan gemelden Heer VAN WASSENAAR-TWICKEL insgelijks copie zal worden medegegeven; en zal hij, Heer VAN WASSENAAR-TWICKEL, dienvolgende zijne uiterste devoiren aanwenden, om den inhoud van de voorsz. representatiën ten krachtigste te appuyeren, en een favorabel antwoord daarop trachten uit te werken, ten einde H. H. M. ten spoedigste geinformeerd mogen worden, waarnaar zij zich zullen moeten reguleren."

BIJLAGE XXI.

Bladz. 194, 196 volg. 203 volg. ADRIAAN PAUW, Heer van *Heemstede*, — en de overige Nederlandsche Gezanten te *Munster*.

»Voici, schrijft BOUGEANT, *Hist. du Traité de Westphalie*, T. II, 43 suiv. ce que le Cardinal MAZARIN pensoit des Députés des Etats [1]). C'étoient M. M. MEINDERSWICK, Baron DE GHENT, MATHENEZ, PAW, Seigneur de Heemsteede, KNUITH, NIDERSHORT, DONIA, RIPPERDA et KLANDT. — Dès qu'ils furent nommés, il fit connoître aux Plénipotentiaires François ce qu'il pensoit de leur caractere et de leurs dispositions, afin qu'ils traitassent avec eux suivant ces connoissances. — Il jugeoit que le premier seroit disposé à faire la paix, parce qu'il étoit fils d'un père qui avoit été un des principaux auteurs de la treve en 1609 et qui étoit mort dans la Communion de l'Eglise Romaine. — Cette derniere raison lui faisoit croire que M. MATHENEZ inclineroit aussi pour la paix encore plus sûrement que l'autre, parce qu'il étoit tout dévoué au Prince D'ORANGE. M. PAW étoit de tous les Députés celui que le Cardinal redoutoit le plus, *C'est*, dit-il, *un personnage fort accrédité dans sa Province*, *et dont il faudra tâcher de ménager l'esprit le mieux que l'on pourra*; mais il n'en espéroit rien de bon, parce qu'il avoit été de tout temps ennemi du Prince D'ORANGE, et qu'on n'avoit pas lieu de croire qu'il eût quelque inclination pour la France. On n'avoit été content de lui à la Cour lorsqu'il y avoit été Ambassadeur, qu'à proportion qu'on y étoit mécontent du Prince D'ORANGE; et comme on étoit alors extrêmement satisfait de ce Prince, on ne doutoit pas que M. PAW ne suivît une route toute

---

1) *Discours du card. Mazarin sur les qualités des Plénipot. de M. M. les Etats.*

opposée pour ne pas se rencontrer avec son ennemi. — Les François prétendirent même que l'or d'Espagne [1]) entretenoit et augmenta dans la suite cette opposition de sentimens que la haine avoit fait naître. — Mais autant que le Cardinal se défioit de ce Député, autant comptoit-il sur M. M. KNUYT, NIDERSHORT et RIPPERDA. *Ils étoient tous trois Créatures du Prince* D'ORANGE, et il ne doutoit pas qu'ils ne suivissent aveuglément ses avis. Il pensoit de M. KLANDT que c'étoit *un bon homme bien intentionné, qui suivroit toujours la pluralité des voix.* Mais M. DONIA lui étoit suspect, parce qu'il paroissoit desirer trop passionnément la paix, et encore plus parce qu'il témoignoit tant de zéle pour les interêts des Espagnols, qu'on avoit lieu de soupçonner qu'il s'étoit déjà laissé gagner."

Hoe de Fransche staatslieden in 't bijzonder op PAUW gebeten waren, blijkt nader uit deze vinnige verwijten, in eene depêche aan den Hertog van *Longueville* gerigt (bij BOUGEANT T. III. 162).

»Il se voit, qu'il (PAUW) convertit tout en poison. Ses lettres en sont infectées. Tout y est corrompu, et il n'y a page ni période qui ne vise à nous faire quelque malice. Ce qui même paroit plus indifférent n'est pas sans artifice. Il feint le bon Médiateur, l'homme désintéressé et sans passion, et nous donne certains avantages de nulle conséquence, afin de gagner créance et nous porter de dangereux coups [2])."

Het kwaad gerucht ging den bekwamen man ook hier te lande na. Vandaar de *Apologia voor de Heer* ADRIAEN PAEUW, *Heere van Heemstede. Victrix triumphat veritas* (Tot Haerlem by PIETER JANSZ. 1652). Ook onder den titel: *Apologia of verantwoordinge en ontschulding over de ondanckbare lasteringen, uytgestroyt ende naghekreten den Heer* ADRIAEN PAUW enz.

De Schrijver, die zegt »een uijtlander" te zijn, noemt den Gezant-Raadpensionaris, »een Man die so lange Jaren 't Lant met yver getrouwelijck heeft gedient, sulcx dat hy beneffens de Heer President HAGA en d'Heer JOACHIMUS een van de drie outste Ministers is van desen Staet: en, om veel andere hooge Chargen, die hij loffelijck en prysselijck heeft

---

1) Z. bij BOUGEANT, T. III. 95 (21 Januarij en 11 Febr. 1647). »Il est à cette heure *quasi* comme constant que les douze mille richsdales dont je donnai avis l'autre jour (de Hertog van *Longueville*), ont été distribuées par les Espagnols à quelques femmes desdits Plénipotentiaires (des Etats) qui sont ici, ce qui se dit par quantité de personnes et sert de conte dans *Munster* à présent."

1) Mémoire du Roi au Duc de *Longueville*, 24 Mars 1647.

bedient, voorby te gaen, die *eens* in Denemarcken en by de Duytsche Vorsten, *driemael* in Vranckrijck, en oock *tweemael* voor Ambassadeur in Engelant is gesonden geweest, en die mede wegen de Provintie van Hollant als Plenipotentiaris op de algemeene Vredehandeling van *Munster gecommitteert* — de lieve Vrede met Spangien heeft helpen uijtwercken en sluyten. — Men segt: dat hy *om sijn particulier profijt d'Ambassade van Engelant* ghesocht en aengenomen heeft. Sijnt haer Ho. Mo. niet gheweest, welcke hem dese Ambassade opgedrongen en daertoe serieuslijck versocht hebben? en dat, nadat d'andere Heeren Ambassadeurs in Engelant de saecke *irreparabel* [1]), 't gevecht van beyde Admiraels bij 't gepretendeert Parlement affronteux opgenomen, ende de handeling tot apparente *rupture* geinclineert was? — Daerin hij sich soseer heeft gespoet dat hij in twee dagen daerna in zee voer ende sijn reijse aennam; sulcx oock dat sijn kinderen en maegschap buijten den Haeg 't selve niet geweten hebben, voor en aleer dat hij vertrocken was, die daerover niet weijnich beducht waren, bedenckende in wat perijckel den ouden Heer sich gheëngageert hadde, sijnde alreede bij haer (de Engelschen), in den haet ter saecke van dat hij over drie Jaren daer was gheweest, als van haer Ho. Mo. op 't versoeck van de Heer Prins VAN ORANGE (WILLEM II) derwaerts gesonden om des Konincx Moort op te houden."

Is die treffende voorbede tot het Parlement ten behoeve van KAREL I, door PAUW en JOACHIMI geuit, in de *Histoire de la Révolution d'Angleterre* van GUIZOT eervol herdacht en met de uitgave der depeches van de Nederlandsche Gezanten gestaafd (II. 450 suiv.), in de *Histoire de la République d'Angleterre et de* CROMWELL (Paris 1854) I. 273 gewaagt de Fransche Geschiedschrijver en Staatsman met lof van de evengemelde zending van 1652 [2]), en welverre van te erkennen, wat sommigen in Nederland verbreidden, dat PAUW die »Ambassade slappelyck soude hebben *gemenageert*," worden daar de klemmende vertoogen vruchteloos door hem ingediend of mondeling voorgedragen, met misprijzing van het gedrag

1) Zoo groot waren de bezwaren, met welke hij in Engeland gekomen zijnde, te worstelen had, dat, »gelijk hij zich in zijne eerste depêche uitdrukte, indien de saecke geappaiseert wierde, *niet hij maer God den Heere sulcx soude doen* (*Apologia*)."

2) »ADRIEN DE PAUW, Pensionnaire de la province de Hollande, déjà connu et estimé en Angleterre, attaché à la politique pacifique et d'un caractère prudent et conciliant (3 Juin 1652)."

der Engelschen aangehaald (»en remettant au Parlement des pièces où leurs propositions et leur conduite étaient, à leur sens, fidèlement retracées et pleinement justifiées"). Verg. voorts wegens »de considerabelste retroacten van de Negotiatie door den Heer *van Heemstede*, zaliger gedaghtenisse, jonghst in Engelandt gedreven," den brief van DE WITT aan VAN BEUNINGEN, 28 April 1653, Brieven V. 117.

BIJLAGE XXII.

Bladz. 209, 210. »*Bijzondere verbindtenis, den* 8 *Januarij* 1647, *door* JOHAN DE KNUYT *te Munster getcekend.*" In strijd met de bezworen Instructie van 28 October 1645. Verg. de *Deductie* van DE WITT (1ste Deel, Cap. VII, § 7) en de *Aanwijsing der politike gronden en maximen* van P. DE LA COURT, bl. 448 volgg. — DE KNUYT zoude vooraf den 25 Augustus 1646 »den Prince (FREDERIK HENDRIK) rapport hebben gedaan, ende versekerd, te *Munster* tot desselfs (ofte syner Gemalinne) particuliere satisfactie te hebben bedongen, wel tot over de valeur van *vijf* millioenen guldens (*Aanwijsing* bl. 446, naar AITZEMA)." — Zeker is het, dat het Fransche Hof zich aldus over AMALIA VAN SOLMS en haren gunsteling DE KNUYT uitliet.

»La Princesse a des impatiences extrêmes de se voir en possession de tant d'avantages considérables, dont les Espagnols l'ont *leurrée* par l'entremise de KNUYT; et comme ils ont été si libéraux envers elle, par la passion qu'ils ont de séparer Messieurs les Etats d'avec la France, il se pourra faire que si la paix se traite *conjointement*, ils lui *retranchent* la meilleure partie de leurs offres, qui est peut-être ce que la Princesse craint, et ce qui l'oblige à faire tout ce qu'elle peut en faveur des Espagnols, soit pour avancer l'accommodement particulier, soit pour empêcher M. le Prince D'ORANGE d'agir, à quoi elle applique toute son adresse et le crédit que le mauvais état de sa santé lui donne auprès de lui,

au grand regret de M. le Prince GUILLAUME son fils, et de tous les véritables serviteurs de sa Maison 1)."

WICQUEFORT telt DE KNUYT onder de vermaarde Diplomaten van zijn' tijd, noemt hem stout en ondernemend, sluw en onvermoeid, maar besluit zijne schets in dezer voege.

»Comme sa naissance estoit assés basse, il ne pouvoit se défaire de certaines habitudes, que l'on contracte dans une meschante education. Il n'avoit rien de grand: tout estoit *finesse* et *artifice*, et il estoit tellement *sordide*, et ce que les Florentins appellent *misero*, que l'on auroit pû faire des regles de la plus fine lesine sur celles de son oeconomie 2)." — Maar voegde het WICQUEFORT, wegens omkooping en verraad der geheimen van Staat veroordeeld, anderen te bekladden?

1) BOUGEANT, III. 32, suiv.
2) *L'Ambassadeur et ses fonct.* II, 446 (L. II. Sect. XVII).

BIJLAGE XXIII.

Bladz. 204 volg. 211. *Tractaat van Munster, een der Grondwetten van den Nederlandschen Staat.* — Bij gelegenheid der hooggaande geschillen met JOSEPH II over de geeischte en gewelddadig beproefde opening der *Schelde*, welker sluiting door het Munstersch verdrag was gewaarborgd, bezigde men van de Nederlandsche zijde ook dit beroep op de beginselen van Staats- en Volkenregt. — Men leest in de depeches van den Franschen Secretaris van Legatie te 's Hage [1]), BERENGER, aan den Minister DE VERGENNES (berustende in het Rijks-Archief) ter dagteekening van 31 Augustus 1784 de volgende zinsneden. Na eerst het handelsbelang en den naijver van *Amsterdam* jegens *Antwerpen*, en het gevaar, dat ook *Dordrecht* en *Rotterdam* onverhoeds dreigen kon, in het licht te hebben gesteld, gaat de Secretaris aldus voort:

»Indépendamment de ces grands motifs d'opposition, Mgr., les Hollandois en alléguent un plus puissant encore. — La clôture de l'Escaut tient à leur existence, puisqu'elle a pour base le Traité de Westphalie, auquel on entreprend de porter atteinte. Ce precieux gage de leur liberté une fois perdu, il ne leur en reste plus aucun autre. C'est la garantie de ce Traité solemnel qu'ils se proposent d'invoquer, comme le seul rempart qu'ils croyent devoir opposer à leur esclavage [2])." (In gelijken geest,

---

1) Toen Chargé d'affaires.

2) *Gazette de Leide* 7 Sept. 1784. *Pro Memoriâ* der Nederlandsche Commissarissen:

3 Sept. 1784.) Vooral in zijne letteren van 9 November van dat jaar, ontwikkelt BÉRENGER de bedenkelijke gevolgen van 's Keizers inbreuken op de onschendbaarheid der Tractaten. »On assure, Mgr., que le despotisme est dans la tête et dans le coeur de S. M. Imp.; que dans ses principes, les Hollandois ne sont que d'anciens *rebelles* qui ont abusé de la foiblesse de ses prédécesseurs; que le Traité de *Munster* a été visiblement l'ouvrage de la violence, et que ce vain titre n'a pu légitimer la violation des serments par lesquels la foi de leurs pères étoit engagée aux Rois espagnols. — Il faut, Mgr., passer rapidement sur ces étranges suppositions pour ne pas faire à l'Empereur l'injure de lui prêter un système absurde et dangereux, qui en brisant les liens les plus sacrés des sociétés, ramèneroit un chaos universel et substitueroit *au droit des Gens,* le code du brigandage." — Met nadruk was aan den Keizerlijken Minister Graaf van *Belgiojoso*, onder anderen verklaard, »Que les droits de L. H. Puissances par rapport à ces eaux se fondent autant sur le Droit des Gens que sur des Traités et des Conventions reconnus avec les Seigneurs, dans les droits et obligations desquels S. M. a notoirement succédé à l'égard des Pays-Bas 1)."

De Nederlandsche Gevolmagtigden te Brussel, met deze en andere mededeelingen belast, waren de Baron HOP, W. A. LESTEVENON VAN HAZERSWOUDE, P. VAN LEYDEN en P. E. VAN DE PERRE.

»Qu'ils pouvoient déclarer au nom de la République, qu'elle regardoit le Traité de *Munster* de 1648 comme la base de son Indépendance et de sa sûreté; que c'étoit sur ce Traité qu'elle fondoit ses droits sur l'Escaut" enz. (uit Brussel 22 Augustus, 2 Sept. 1784).

1) Resol. der Staten Generaal, 30 Aug. 1784. *Gazette de Leide*, 14 Sept. daaraanvolgende. — Z. nog *Gazette* 17, 21 Sept. 12 Nov, 1784 (Resol. van H. H. M. 3 Nov. 1784) enz.

BIJLAGE XXIV.

Bladz. 219. »*Hoogverraderlijke verstandhouding van* BUAT." — Opmerkelijk is, in de Verdediging van P. DE GROOT, de vergelijking der beide regtsgedingen. — Men hoore wat de Advocaat VAN MIDDELGEEST den Fiscaal antwoordde:

»Ja, maar BUAT zoude ook gezegd hebben, dat hij geene kwade intentie had gehad, en hij is echter veroordeeld. — Heer Fiscaal, allegeert gij dit niet maar om het fatsoen voor de menschen, en tegen uw beter weten, of om den Gedaagde odieus te maken? Had BUAT hier niet de brieven doen concipieren, die men als uit Engeland zoude doen schrijven? Was hij niet van hier naar *Antwerpen* vertrokken, om met de daar gekomene Engelschen te tracteren? Wilde hij den staat van de Regering en Republiek niet veranderen [1])?"

1) Z. bij SCHELTEMA, t. a. p. bl. 211.

BIJLAGE XXV.

Bl. 231—234 volgg. *Zamenkomst van Dover. Zorg van* KAREL II *en* LODEWIJK XIV *voor de belangen van den Prins van Oranje.* — In het Tractaat van *Dover* (Art. 7) van 22 *Mei* 1670, was tusschen de beide Koningen overeengekomen:

»Et, de toutes les conquêtes qui se feront sur les Etats-Généraux, Sa Majesté de la Grande-Bretagne se contentera des places qui s'ensuivent; savoir: l'île de *Walcheren*, *l'Ecluse* avec l'île de *Cadsand;* et la manière d'attaquer et de continuer la guerre sera ajustée par un règlement qui sera ci-après concerté; et d'autant que la dissolution du gouvernement des Etats-Généraux pourrait apporter quelque préjudice *au Prince* D'ORANGE, neveu du Roi de la Grande-Bretagne, et même qu'il se trouve des places, villes et gouvernements qui lui appartiennent dans le partage qu'on se propose de faire du pays, il a été arrêté et conclu que lesdists Seigneurs Rois feront leur possible à ce que ledit Prince *trouve ses avantages* dans la continuation et fin de cette guerre, ainsi qu'il sera ci-après stipulé dans des articles à part [1]."

In het derde geheime Artikel werd voorts bepaald:

»Il a été de plus, accordé que ce qui est stipulé à la fin de l'article septième dudit traité en faveur de M. le Prince D'ORANGE, ne pourra empêcher ou retarder lesdits Seigneurs Rois de déclarer et faire la guerre

---

1) Een en ander werd bevestigd bij het nader Tractaat van Whitehall $\frac{21}{31}$ December 1670. KAREL II zoude ook nog bekomen (Art. 6), »l'île de *Gorée* et l'île de *Woorne*" (sic). MIGNET, *Négociat.* III, 261 suiv. — Z. nog 236, 247, 267.

conjointement aux États-Généraux des Provinces-Unies des Pays-Bas dans le temps qui est dit en l'article neuvième dudit traité," enz. 1).

De Hertog van BUCKINGHAM meldde den 19 November 1670 aan LODEWIJK XIV.

»Le lendemain, au lieu de conclure (met den Franschen Ambassadeur), nous eûmes une autre *dispute* sur le préambule et l'article touchant le Prince D'ORANGE: Le Roi mon maître consentit encore à tout ce qu'il demandait 2)."

In het ontwerp, waaruit de Alliantie van *Dover* sedert voortvloeide, reeds den 18 December 1669 door *Sir* RICHARD BELLINGS op last van KAREL II vervaardigd, kwamen nagenoeg de bedingen voor den Prins van *Oranje*, woordelijk voor 3), gelijk die daarna in de Tractaten werden gevlochten. — Nogtans had de Gezant COLBERT DE CROISSY deswege aan LODEWIJK te kennen gegeven (30 December 1669).

»Pour ce qui regarde le Prince D'ORANGE, quoique ledit Roi (KAREL) doive prendre beaucoup de part dans tout ce qui le touche, néanmoins *sa principale vue* en faisant mettre cette clause a été *de détacher* ce Prince et son parti des intérêts du présent gouvernement des États-Généraux, et d'exciter parmi eux *des divisions* qui rendent d'autant plus facile le succès de la guerre qu'on leur fera 4)."

De Koning van Engeland schaamde zich niet dit zelf aan COLBERT te zeggen:

»Qu'il ne l'avait fait mettre *que pour faire connaître à ce Prince* (WILLEM III) qu'il ne l'abandonne pas et faire naître des divisions parmi les États."

Desniettemin beweert MIGNET, dat KAREL op raad van LODEWIJK, zijn jeugdigen bloedverwant in het geheim niet inwijdde 5). Hij deelt echter den brief van den Franschen Monarch niet mede, en hoe weet men, dat de Engelsche Vorst zich dienovereenkomstig heeft gedragen? — Wat hiervan zij, de vroegere verbindtenissen der beide Koningen werden den $\frac{2}{12}$

1) Z. het Tractaat bij MIGNET, *Négociat.* T. III, 187—199.
2) MIGNET, III. 248.
3) Verg. MIGNET, III. 122.
4) MIGNET, III. 128, 136 (4 Jan. 1670. Antwoord van LODEWIJK XIV), 146, 150.
5) MIGNET, III. 616 (Brief van LODEWIJK aan COLBERT, 2 Nov. 1670).

Februarij 1672 hernieuwd [1]). Eindelijk stelden zij bij het Tractaat, den 16 Julij 1672 te *Heeswijk* geteekend, onder de vredesvoorwaarden vast [2]):

»*La souveraineté* de ce qui resterait des Provinces-Unies, après la part qui en serait detachée pour les deux Rois et leurs Alliés, en faveur du Prince D'ORANGE, ou tout au moins *la perpetuité du Stadhoudérat dans sa famille.*"

Maar WILLEM III was reeds sedert eenige dagen Stadhouder door de keuze der Natie, — en moet hebben geantwoord, dat het aanbod der Engelsche Gezanten, naar het kamp van *Bodegraven* overgebragt, 24 uren te laat kwam [3]).

1) MIGNET, III. 700.

2) MIGNET, IV. 48 suiv.

3) Volgens de onuitgegeven Geschiedenis van WICQUEFORT. MIGNET, t. a. p.

BIJLAGE XXVI.

Bl. 230 volgg. *Handelingen van den Markies* DE POMPONNE. *Brief van* LODEWIJK XIV *aan den Prins.* — De brief, bij MIGNET te vinden (III. 571) was gedagteekend 5 Febr. 1669. — Bij gelegenheid van 's Prinsen toelating in den Raad van State, schreef de Koning aan den Gezant:

»Mon intention est, que vous fassiez, en mon nom et de ma part, un compliment très-affectueux audit Prince, l'assurant que j'ai ressenti une parfaite joie de cet événement, dont il retire un avantage si considérable, que je prévois n'être *qu'un degré* pour parvenir bientôt à d'autres plus grands, c'est-à-dire à l'établissement de la même autorité que ses pères ont avec tant de justice et de mérite possédée dans l'État, à quoi je serai très-aise d'avoir occasion de contribuer [1]."

MIGNET gewaagt van eene schriftelijke dankbetuiging van WILLEM III aan den Koning en van een eigenhandig antwoord van LODEWIJK aan den Prins, die echter beide ontbreken. — Maar hij deelt een tweeden brief van den Prins mede, gedagteekend 3 Julij 1670, van den volgenden inhoud, dien wij uithoofde der zeldzame welwillendheid van den toon, waarin hij gesteld is, gemeend hehben niet te mogen achterhouden.

---

1) MIGNET, III. 614 volg.

»Sire. Quelques mesures que je puisse avoir à garder dans les respects que je dois à Votre Majesté, je me trouve si sensiblement touché de l'honneur qu'elle a bien voulu me faire elle-même de m'écrire, et de cette dernière grâce qu'il lui a plu ajouter à celle dont je lui étais déjà redevable, que je n'ai pu m'empêcher, et j'ai cru même de mon devoir, de lui en témoigner de nouveau ma très-humble reconnaissance. V. M. demeurera donc persuadée, s'il lui plaît, que je considère, et tout autrement que je ne puis dire, ces précieuses marques de l'honneur de sa bienveillance. — Nulle autre toutefois ne me peut toucher plus glorieusement que l'opinion si juste et si favorable qu'elle veut bien avoir de moi, *que je répondrai toujours, par mes actions et par mon zèle pour son service,* à la passion que mes pères ont eu l'avantage de signaler tant de fois pour l'honneur et pour l'interêt de sa Couronne. — Cependant, Sire, et en attendant que le Ciel me fasse naître quelques occasions favorables, où je serais assez heureux pour lui donner des preuves de cette vérité, V. M. trouvera bon que je lui demande la grâce de me conserver quelque place dans l'honneur de son souvenir et la justice de me croire toujours, avec tous les respects et tout le zèle que je dois,

Sire,

à LA HAYE, le 3 Juillet 1670.

De Votre Majesté, le très-humble et très-obéissant Serviteur,

Signé G. PRINCE D'ORANGE.

Maar is die hoffelijk — onderdanige brief niet veeleer uit de geoefende pen van CONSTANTIJN HUYGENS, dan uit den geest van den fieren jongeling gevloeid?

BIJLAGE XXVII.

Bladz. 250, 269—272. *Nijmeegsche Vredehandel. Secreet.* Du $\frac{13}{23}$ May 1678.

AU ROY DE LA GRANDE BRETAGNE.

Les soussignez Ambassadeur et Envoyé Extraordinaire de Messeigneurs les Etats Generaux des Provinces-Unies ne doutent pas, que Sa Majesté ne soit pleinement informée par ses Ambassadeurs, qui sont à Nimegue et à la Haye, de ce qui s'y est passé dans les deliberations sur une suspension d'armes, et que le danger evident où se trouvent les Pays-Bas Espagnols ne luy fasse considerer, que les ordres que mesdits Seigneurs les Etats leur ont donné, de prier Sa Majesté très-instamment d'entrevenir dans cette affaire avec ses bons et puissants offices pour la mener à une prompte conclusion, ne soyent un effet necessaire du soin qu'ils ont pour les interêts communs dans la conservation desdits Pays-Bas. — Mais d'autant qu'il sera très difficile, sinon impossible d'y reussir et de faire quitter au Roy de France ses esperances beaucoup plus avant ses conquestes [1]), sans qu'on luy fasse des avances sur les conditions de paix qu'il a proposées, qui luy persuadent que l'on puisse parvenir à une Paix Generale, Lesdits Ambassadeur et Envoyé se trouvent obligéz de redoubler par écrit les très-humbles instances, qu'ils ont dejà faites de bouche de la part de Messeigneurs les Etats à Sa Majesté, qu'il luy plaise de tenir la main à ce que l'on puisse avec le gré des Alliéz et

---

1) VAN BEUNINGEN had LODEWIJK XIV reeds vroeger genoemd "*un engloutisseur de Pays et d'Etats à tort et à travers.*" (Depêche van den Minister LYONNE aan POMPONNE 1 Febr. 1660) DE FLASSAN, T. III. 370, MIGNET, III. 578.

interesséz, avecq mesdits Seigneurs les Etats, parvenir à une prompte conclusion la moins desavantageuse qu'il sera possible sur lesdites conditions. — Car quoyque Sa Majesté a tesmoigné d'abord de ne pouvoir goûter en aucune maniere lesdites propositions, et que mesdits Seigneurs les Etats recognoissent avec Sa Majesté qu'elles sont bien esloignées des fins que l'on s'estoit proposé avec beaucoup de raison et justice, pour procurer une bonne issue à la presente guerre, il y a pourtant sujet de croire, que Sa Majesté ayant depuis été plus particulièrement informée de l'imminent danger où se trouvent lesdits Pays-Bas, et par les grandes et formidables forces de l'ennemy, et par la disposition des peuples, et par le defaut de beaucoup de choses necessaires pour leur defense, sans qu'il semble être au pouvoir humain de les secourir à temps, puisque les armées de la France, leur Roy à leur tête, sont en état d'entrer n action dèz a present et qu'outre les troupes que Sa Majesté y a pu envoyer à la haste, il s'y trouvent peu d'autres que celles de mesdits Seigneurs les Etats pour resister dans pays desja depouillé de ses places fortes et frontières, et ouvert de tous costéz et dans des villes grandes et peu tenables contre trois armées d'un Roy victorieux. Et esperent lesdits Ambassadeur et Envoyé que ces considerations fortes feront d'auant plus d'impression sur l'esprit de Sa Majesté, et de tous les interessés dans cette cause, parceque le puissant secours de ce Royaume qui étoit la seule esperance de ressource, sur laquelle on pouvoit faire fondement, par des fatalitéz impreveues ne peut arriver à temps pour rompre un si dangereux coup. Et d'autant que les remèdes ne peuvent en aucune façon être differéz dans un mal si pressant, Sa Majesté est très-humblement suppliée de concourir promptement avec mesdits Seigneurs les Etats dans les expediens qui leur semblent les plus seurs si non uniques pour sortir des dangers où on se trouve.

C. VAN BEUNINGEN.
D. V. LEYDEN V. LEEUWEN.

(H. S. der Koninkl. Bibl. te 's Hage.)

Brief van de H. H. Ambassadeurs en Plenipotentiarissen te Nijmegen, 4 Julij 1678.

MIJN HEER,

»Wij hebben gisteren weder een lange conferentie gehadt met de Heeren Fransche Ambassadeurs, ende nochmaals doorgheloopen de Articulen soo van het Tractaat van Commercie als dat van den Vrede; ende wij ver-

vallen telckens tot nieuwe propositien ende sustenuen, ende vervolgens tot debatten, daarop wij eenmaal versoecken Haar Hoogh Moghende *positive* resolutien, om van het werck af te gheraaken.

In het *derthiende* Articul van het Tractaat van Commercie hebben sij naegegeven de woorden: »*sans distinction de qui en sont les proprietaires;*" maar sij willen daarin nu hebben twee andere correctiën; de eerste, dat werden naegelaten de woorden tweemaal daarin gheinstrueert, te weten, »*sans distinction si ces places se trouvent situées sous la jurisdiction d'un mesme Souverain, soit qu'elles le soient sous des autres;*" niettegenstaende dat die oock staen in het jongste Tractaat tusschen Vranckrijck ende Engelant; ende wij en weten niet of die van soo groote importantie sijn. Het ander is, dat sij niet en willen toestaan de geheele laatste clausule, beginnende: »*Pourront de même les susdits sujets,*" spreeckende van ladinghe in neutrale schepen, om vervoert te werden van een vijantlijcke plaatse, na eene neutrale, of van de eene vijantlijcke stadt na de andere; 't welk sij seggen bij geene Tractaten te sijn toeghestaan [1]).

Omtrent het *Vatgelt* persisteren sij de extensie te hebben, even juyst gelijck die Anno 1662 geweest is; met uijtlatinghe van de correctie, deweclke wij daarin hadden doen influeren, ende daarover wij noijt geene contradictie ontmoet en hadden; maar sij doen ons hopen, dat den Coninck tegen die abuysen, die wij hebben gesocht te rechten, sal voorsien met een Ordonnantie; ende versekeren ons, dat sij daarover ghescreven hebben. — Het schijnt dat sij niet en willen lijden dat in een geteeckent Articul, die excessen ende abuysen souden werden geagnosceert; ende wij hebben daarop voorgheslagen, dat men dienonvermindert de Tractaten soude teeckenen, en op dat Articul afwachten des Coninckx nader ordre, en daeraen schijnen sij te willen defereren.

De *Preface* van het Tractaat van Vrede willen sij beginnen met de woorden: »*Au nom de Dieu le Créateur, et de la très-sainte Trinité.*" Wij sien dat in de Tractaten van *Munster* tusschen den Keyser en Sweden, dat oock soo gestelt is, en souden het derhalven soo amplecteren.

In 't *tweede* Articul, nopende de distinctie van den tijdt ende de plaatsen waar eenige schepen mochten genomen werden, stellen sij dien tijdt te reeckenen na de publicatie van den Vrede, soo als die tot *Parijs* en in den *Hage* sal gedaan sijn; dewelcke wij volgens H. H. M. bevelen gaerne hadden inghecort, maer te vergeefs.

In het *vijfde* Articul is een generale extensie ten behoeve van de gene, wiens goederen gesaississeert ende aengeslagen sijn, hetwelcke ghenomen

1) Het is hier niet overtollig te herinneren, dat de beroemde Engelsche Regtsgeleerde, Lid van het Hof van Admiraliteit, *Sir* LEOLINE JENKINS, een der Gezanten en Bemiddelaren te Nijmegen was.

is uyt het 24ste Articul van den Vrede van *Munster*, ende leydt onses oordeels wel ten behoeve van alle Geinteresseerden wedersijdts. Wij hadden getracht *nominatim* daarbij te voegen de Vrouwe Rijngrave Douarière, den Marquis DE MONTPOUILLAN, de Vrouwe VAN SOMMELSDIJCK, den Marquis DE THOUARS etc.; maar de Heeren Franschen hebben gemeent, dat daar een oneyndelijcke enumeratie, oock van hare sijde, aen vast soude sijn; ende is over sulkx alleen daarin gebleven den Grave VAN AUVERGNE, als Marquis van *Bergen-op-Zoom*, daarop de Heeren Franschen door expresse ordre van den Coninck bleven insisteren: te meer, om dat sijn naem gespelt is in het separaat-Articul ten behoeve van Sijn Hoogheyt den Prince van ORANGE opgestelt, daarbij ghesegt wert, dat hij van 't besit van dat Prinsdom moet afstaen.

Bij een nieuw Articul, nu het *negende* in ordre, insisteren de Heeren Franschen dat een ieder binnen *Maestricht*, wereltlijcke en geestelijke, blijven bij haar recht, en bij de Capitulatie de anno 1632; — daarop wij niet veel bedencken genomen en hebben.

Bij een ander nieuw Articul, dat het *thiende* sal sijn, bedingen sij tijt en gelegentheyt tot af- en uytvoer van haar kanon, ammunitie van oorlogh etc.

Het *elfde* Articul, dat considerabel is, spreeckende van de mortificatie van wedersijts pretensien, willen sij uyt het Tractaat hebben, of wel dat men daarin sal laten influeren eene clausule van dat wedersijts *Commissarissen* souden werden genomineert om alle differenten te termineren; ende wij hebben dat laatste aengesien als een sake die meer aenleydinghe tot *verwerringe* soude geven, als middelen om iet te *ontwarren;* en hebben dat absolutelijck afgeslagen ende de extensie selfs tot noch toe gemaintineert om daarin te blijven. Maar sij en hebben noch de subsistentie van het Articul niet toegestaan, sulckx wij geloven, dat sij daarover scrijven.

In het *derthiende* Articul willen sij de *contributiën* continueren te heffen tot den 16en October naastcomende, omdat den cours van het jaar dan expireert; maar wij hebben het gehouden op den dagh van de teeckeningh van de Tractaten; immers uytterlijck tot den tijdt van de uytghewisselde ratificatien, mits behoorlijcke termijnen van betalinge onder cautie; maar sij waren strict daarop gelast, ende hebben aengenomen daarover te scrijven, alsoo wij geen continuatie van contributiën conden toestaan als de Vrede soude gheratificeert sijn, en ses weecken continuatie voor de arme opghesetenen, noch al vrij considerabel is.

In 't *vijfthiende* Articul spreken sij tegen den tijdt van negen maanden, in plaatse van *ses*, dewelcke in het Tractaat de Anno 1662 geweest sijn, om in cas van nieuwen oorlogh de effecten te mogen salveren; maar wij geloven dat sij daarop niet en sullen insisteren.

Het *sesthiende* raackt Sijn Hoogheyt den Heere Prince van ORANGE, aan dewelcke wij een particuliere addresse daarover maken.

Op het *seventhiende* rakende de inclusiën, sijn vele consideratien *hinc inde* en *pro et contra* ghemoveert. Wij hadden gaerne gesien dat daarin gebleven ware de enumeratie van alle H. H. M. Geallieerden, om daarmede te voldoen aen de obligatiën van de Tractaten; ende omdat de Heeren Franschen daartegen objicieerden, dat men die niet conde inbegrijpen, dewelcke in een formelen oorlogh met haar Coninck bleven, hadden wij daarbij gevoeght, dat sij van de effecten van die inclusie maar souden gauderen soo wanneer sij in den tijt van ses weken aannamen de voorgestelde Articulen van Vrede, ende anders niet; reflecterende daarmede op de conditien ende den tijdt van het voorgestelde *armistitium*. Maar die Heeren en waren daarmede niet voldaan, embarasseerden ons oock met de inclusie van *Sweeden;* soodat den eyndelijcken voorslagh is geworden, ende op approbatie van H. H. M. bij ons gheaccepteert, dat men het sonde stellen, gelijck tot *Munster* tusschen den Keyser ende Vranckrijck was geobserveert; namentlijck, dat men in generale termen sal seggen dat in dit Tractaat sullen sijn ghecomprehendeert die gene, die vóór de verwisselinge van de ratificatiën of binnen ses maanden daerna, van de een en d'andere sijde, met gemeen concert sullen werden ghenomineert; ende dat men ondertusschen van nu af aan, *nominatim* comprehendeert den Coninck van Engelant, als mediateur van den Vrede. Daarmede dan oock vervalt het laatste bij ons opgestelde Articul van de guarantiën; dewijle die sullen moeten werden ghereguleert nae de Tractaten, dewelcke bij de hooge Geallieerden noch mogen werden gemaackt; blijvende wedersijts in volcomen vrijheyt, om tot allen tijden de Tractaten van malcanders Geallieerden met nieuwe Verbintenissen te guaranderen.

Wij versoecken seer gedienstich, dat H. H. M. het oogh eens hierover laten gaan, ende dat wij, sonder uytstel, mogen antwoort hebben, sijnde nu op het poinct van de evacuatie van steden genoegh geinstrueert met H. H. M. bevelen van eergisteren; ende ons seer leed doet, dat in ieder conferentie met de Heeren Franschen, nieuwe stoffe tot discussie van nieuwe saken gegeven wert. Waren sij ondertusschen maar gelast ten principale, wij souden omtrent de bovengheroerde consideratien sooveel toegeven, als doenlijck om maar finalijck van het werck aftegeraken. — Waarmede, Leeger stont: mijn Heer enz. Gedateert Nimmegen den 4[en] Julij 1678.

Mijn Heer,

Wij hebben desen geheelen dagh, voor ende namiddagh, tot acht uren toe, met de Heeren Fransche ende Spaensche Ambassadeurs ghebesoigneert [1]), de extensien van alle de Articulen ordentelijck gelesen, die sonder accrochementen ingeschickt sijn ghepasseert, ende eyndelijck tot een cleyn getal gheredigeert die gene, daar het aan ghehapert heeft. Ende bestaan daarin, dat de H. H. Franschen noch wel willen afstaan de dorpen dependerende van *Beaumont*, maar geensints het stedeken selve, als leggende recht over de Barrière; dat sij oock hardt hebben gedrongen op de inclusie van de Messinesen; dat sij wel hebben toegestaan een jaar tijdt, om het werck van *Dinant* in te schicken, selfs eerst te rekenen van dien dagh af, dat de Vrede met den Keyser en het Duytsche Rijck sal gesloten sijn. Maar sij sijn blijven inhereren op de appendentiën ende dependentiën, hetsij van *Dinant*, hetzij van *Charlemont*, soo als d'een of d'ander aan haar sullen mogen comen. Niet *Argemont* of *Beauvignes*, daarvan sij gherenuntieert hebben, maar de dorpen of ressorten van die jurisdictiën, dewelcke de Spaenschen niet hebben willen naegeven. Ende wij moeten seggen, dat de H. H. Franschen haar uytterlijck noch op die twee eerste poincten hebben verclaart te sullen facil sijn, ende ons satisfactie geven, indien men daarmede van 't werck mocht afsijn. Maar in de examinatie van de extensiën heeft sich een difficulteyt opgedaen, die wij wel eenigsints geremarqueert hadden, maar die noch niet geventileert en was, ende daar blijft het geheele werck aan hangen, niet willende noch de eene partije, noch de andere daarin relacheren; die is, dat de H. H. Spaenschen syn gheinformeert, dat den Coninck van Vranckrijk meester sijnde van *Doornick*, ende oock van *Aeth* geworden, nyt crachte van het Akensche Tractaat, heeft goedgevonden een groot gedeelte van de Castelenye van *Aeth* te *detacheren*, dewijl die seer groot was, ende deselve te annexeren aan die van *Doornick*, die te seer cleijn was; ende sy begeeren die Castelenye van *Aeth*, soo als die is geweest van oudts vóór de Akensche Tractaten. De H. H. Franschen verclaarden ter goeder trouwen, dat te ignoreren; ende in allen gevallen, indien het gedaan is, dat haar Coninck meester sijnde van die beyde districten, die *detachementen* van d'een, ten behoeve van d'andere, als Souverain heeft connen doen, ende dat sij volgens de conditien van vrede niet geobligeert sijn

---

[1]) Verg. hierbij in de Resolutien van Holland 20 Aug. 1678, fol. 459—461, de *Poincten van deliberatie, resulterende uit de besoignes en conferentie, gehouden met de Heeren Fransche en Spaansche Ambassadeurs*, den 13, 14 en 15 August. 1678 en het *Resultaat van Conferentie en Consultatie gehouden met den Heer* JENKINS, *over de voorschreven differentiale poincten*. — Zie wegens *Sir* LEOLINE JENKINS, ROB. PHILLIMORE, Comment. upon International Law, Preface p. XXX, I. 213, 340, 380.

de Castelenye van *Aeth* te geven, anders als in den staat daarin sij nu gevonden wert; ende hebben gepresenteert aan ons over te geven, in cas bevonden wert, dat soo een *detachement* gedaan mocht sijn na den aanvangh van den tegenwoordigen oorlogh, dat sij het sullen doen herstellen; ook aan H. H. M. te verblijven, of daarin geprocedeert mocht syn ter quader trouwen; — dat het namentlijck mocht sijn *in fraudem*, als men in dessein geweest was, die plaatse van *Aeth* weder af te staan. — Maar de H. H. Spaenschen sijn blijven opiniatreren om *precise* hare intentie daarin te bereycken; ende wat wy oock gedaan ende geseght hebben wedersijdts, om soo groot een werck aen soo cleynen incident niet te binden, het is te vergeefs geweest, ende wij sijn *re infecta* gescheyden. Wij en connen niet hopen, dat d'een of d'ander naegeven sal, ende vinden ons derhalve geembarasseert, sonder te weten waar wij het verders aengrijpen sullen; sulckx wij onsen toevlucht nemen tot H. H. M. om derselver bevelen hierop te mogen ontfangen, en wij blijven. Leeger was: mijn Heer. Gedateert, Nimmegen desen 3 Sept. 1678 ten half thienen s' avonds.

WELEDELE GESTRENGE HEER [1]),

Ick wil hopen dat Haar Edele Groot Mogende sullen voldaan sijn met onse debvoiren ontrent de difficulteyten, dewelcke de Tractaten tusschen Vranckrijck ende Spaignien hebben opgehouden. Wij senden aan H. H. M. de originele instrumenten van submissie bij de H. H. Ambassadeurs separatelijck geteeckent, ende wij hebben de H. H. Spaenschen niet connen disponeren *als onder bedingh, ende met beloften dat H. H. M. die openstaande differenten, sonder eenigh uytstel sullen termineren, ende dat ondertusschen de acten van ratificatiën niet sullen werden uytgewisselt.* Wij hebben geoordeelt, dat het eerste doenlijck sijnde, het oock den cortsten wegh was om van 't werck aftegeraken; ende gelijck partijen haar sullen instellen om haar belangh bij monde of bij gescrifte ten eersten, ende sonder dilay in te brengen, soo meenen wij dat H. H. M. sullen connen werden bequaem gemaakt, om de *decisie* oock ten eersten te laten volgen, sijnde saken die pure in *feyten* bestaan, ende daarontrent niet vele subtiliteyten van rechten te pas en comen. — Ende wij hebben geene difficulteyten gemaeckt op dat laatste de H. H. Spaenschen gerust te stellen, omdat wij in de Resolutie van H. H. M. van 30 Augusti vinden ter nederghestelt, dat wij aan de H. H. Franschen souden seggen, *dat het aan H. H. M. niet en can gevergt werden, ende dat sij oock vervolgens niet en souden comen tot de ratificatie van de Tractaten, soolange sij in ghebreke bleven de conditien*

1) Aan den Raadpensionaris FAGEL.

aen Sijne Majesteyt van Spaigne effective te presteren. Waerom wij dan die beloften sonder scrupule aen de H. H. Spaenschen hebben gedaan. Wij en hebben het in de acten van submissie niet doen influeren, omdat het de H. H. Franschen te seer soude hebben gechocqueert, dewelcke noch al schoorvoetende genoegh tot dit werck gecomen sijn. Niet soo seer in t reguard van *de submissie selve,* dewelcke sij generalijck ghenoegh gedaen hebben; maar ten reguarde van de diffidentie die sagen aan de Spaensche sijde, ende dat die decisie sooseer verhaest wert, daar sij verclaren tot noch toe van de *casus-positie* of van het *factum* niet geinstrueert te sijn. Maar sij hebben eyndelijck aan onse gedurighe instantien gedefereert. Ick hope dat dit expedient faciliteyt sal toebrengen ontrent de dublicque deliberatien, ende dat den goeden Godt in sijne genade het sal laten ghedijen ten beste van den algemeenen Vrede, ende tot welstant van het Vaderlant. — De H. H. Spaenschen souden gaerne sien dat H. H. M. selve aan den Heer DE LIRA [1]) die beloften wilden doen van de *non*-verwisselinghe van de ratificatie vóór den 21 ten deser; daarin wij om redenen voorscreven gheen difficulteyten sien *als het maar niet te seer en eclateert.* Waarmede, Leeger stont: Wel Edele Gestrenge Heer etc. Ghedateert Nimmegen den 11 September 1678. Geteekent H. V. BEVERNING.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Den courier van de H. H. Fransche Ambassadeurs desen avondt terugh gecomen sijnde, brenght mede een afstant die den Coninck van Vranckrijck doet van alle de questieuse pointen, dewelcke in de Acte van submissie van den elfden dezer vervath sijn; ende hebben oversulckx welgemelde Heeren ons soo aenstonts bekent gemaakt, dat sij tevreden sijn, sonder uytstel te procederen tot de onderteeckeninghe van de Tractaten, met omissie van *Beaumont,* ende van de *Messinesen,* de Chastellenie van *Aeth* te cederen, soo als die Anno 1667 bij het Akensche Tractaat aan S. M. gecomen is; ende in 't reguard van *Dinant,* simpelyck te seggen *la ville de Dinant*; daarmede wij vertrouwen dat de H. H. Spaenschen sullen vergenoeght sijn, ende H. H. M. ghelibereert van het embaras van de decisie. Ick sende desen courier expres om aan UE. Gr. Mog. die tijdinge toe te brengen. met hertelijcke wensch, dat sich alles vorder ten beste, ende tot haar genoeghen moge schicken, ende dat ick moge bequaem sijn om te betonen met wat iever ende respect ick altijdt ben. Onderstont, Edele Groot Moghende Heeren etc. Gedateert Nimmegen den 13 September 1678 's avonds ten 10 uren. Geteeckent H. V. BEVERNINGH.

---

1) Gezant van Spanje te 's Hage.

BIJLAGE XXVIII.

Bladz. 263. »D. SCHAEP, *te Stockholm in 's Prinsen ongenade.*" — Nogtans schreef de teruggeroepen Gezant dezen ootmoedigen brief aan Z. H., naar gebruik, in het Fransch, gelijk alle zijne depêches aan den Prins van Oranje in die uitheemsche taal, in het *Rapport der Legatie* zijn ingelascht.

»Stockholm ce $\frac{4}{14}$de Novembre 1674.

A Monseigneur le Prince D'ORANGE.

MONSEIGNEUR,

La distance qu'il y a d'icy à nostre païs estant cause que je n'ay pas pu estre des premiers à feliciter V. A. d'un succès de si grand poids et d'une si haute importance pour le bien de la Patrie, comme est la prise de *Grave,* je la prie de s'assurer pourtant pleinement que je n'ay pas esté des derniers à en ressentir la joye, qu'une action si heroïque me devoit necessairement inspirer. — Car outre l'interest que l'Estat y trouve, la passion que j'ay pour tout ce qui regarde la gloire de V. A a esté un puissant motif à m'en faire considerer la grandeur selon son merite. Et comme les souhaits sont de saison en toute sorte d'occasions, je supplie V. A. de me permettre en celle-cy, d'en faire à ce qu'il plaise au bon Dieu de l'accompagner de sa s^te^ benediction, de sa garde et de son assistance à l'avenir, ainsi qu'il luy a plu de faire d'une façon si remarquable, cette campagne. — Comme V. A. sçait qu'il a plu à L. H. P. de moi rappeller après qu'ils ont sceu l'arrivée de Monsr. RUMF en cette

Cour, je ne touche cet article [1]), que pour luy temoigner seulement une partie de la deference que je luy dois; mais le beaucoup d'estime et la haute opinion que l'on y a de la conduite et de la capacté dudit Mons$_r$. RUMF sont des choses dont je suis obligé de donner connaissance à V. A. en attendant qu'estant de retour, je luy en fasse un plus ample recit, et que selon mon peu d'experience, je luy rende compte de la constitution de cette Cour et de tout ce qui m'est arrivé dans ma fonction presente."

Met een natuurlijken spijt had hij vroeger in een schrijven aan den Griffier FAGEL geklaagd, »dat eenen RUMPH *Doctor Medicinae* soude comen." — Miste SCHAEP andere vereischten van den Diplomaat, de buigzaamheid althans niet. — RUMPF was de bekwame Secretaris van Legatie te Parijs, van wien hiervoren (bl. 232) is gesproken. — Verg. overigens MIGNET, *Négociat.* T. III. 711 (»M. ROMPF") en de *Geschiedenis van den oorlog der Munsterschen en Keulschen, in verbond met Frankrijk tegen Holland, in de jaren* 1672, 1673 *en* 1674, uit het Fransch van DEPPING, door den geleerden MOLHUYSEN bewerkt, Arnhem, 1841, bl. 2, 42, 61, 92 volg. 184.

1) In de depêche van $\frac{6}{16}$ Junij 1674 had hij reeds geschreven: »Et si par avanture je fusse si malheurenx — d'avoir déplu à V. A. ainsi que l'on me le veut faire croire, la vie même me serait odieuse," enz.

BIJLAGE XXIX.

Bladz. 288 volgg. *Twintigjarig Bestand.* Extrait des Considérations données à l'Assemblée d'Hollande par les députez de la ville d'Amsterdam, le 23 Octobre 1683 [1]).

I.

Que dans la conjuncture presente avant que de s'engager plus avant, il falloit considerer l'Etat de la Republique au dedans et au dehors d'elle-même; que si l'on la considère au dedans, on verra, que le mauvais état de ses finances ne lui permet pas de soutenir aucune depense extraordinaire.

II.

Que la seule Province d'Hollande a payé regulierement depuis l'année 1671 vingt-cinq millions par an, et qu'avec cela elle n'a pas satisfait à toutes ses depenses, se trouvant encore fort engagée.

III.

Que si l'on considère l'état de la Republique au dehors d'elle-même, on verra, qu'elle est presque sans alliances, et qu'elle n'a rien à esperer de celles, qu'on a tant voulu vanter.

IV.

Que Monsieur D'AMERONGEN est revenu de *Saxe* sans avoir rien conclu avec cet Electeur, qui après une longue negotiation, n'a rien obtenu de Monsieur l'Electeur de *Brandenbourg* [2]).

---

1) Hiermede te vergelijken D'AVAUX, *Négociat.* I. 175 (21 Oct. 1683.)

2) Zoo staat er. Mogelijk: „*qu'après* une longue negotiation, *il* (Amerongen) n'a rien" enz.

V.

Que celluy de *Baviere* s'est expressement declaré à *Ratisbonne* pour la Trève offerte par la France.

VI.

Que les quatre Electeurs du Rhin et plusieurs Princes de l'Empire sont dans les interests de la France.

VII.

Que les secours que l'on vantoit des Cercles de l'Empire n'estoient que les vaines imaginations du Sr. DE CRAMPRICHT.

VIII.

Qu'ils savoient positivement que le Duc *d'Hanovre* et la Maison *de Lunenbourg* (ne) leur donneroit aucun secours sans de si grands subsides, que cet Etat ne les pourroit jamais fournir.

IX.

Qu'on ne se pouvoit rien promettre de *la Suede*, qui n'avoit pas même encore ratifié son Traité avec l'Espagne.

X.

Qu'ils savoient très-bien que la Cour de *Madrid* abandonneroit la défense des Pays-Bas à leurs soins, et qu'elle en vouloit laisser toute la charge et toute la défense.

XI.

Qu'ils estoient bien avertis, que sa Majesté Catholique s'étoit presque épuisée cette année pour l'armement d'une flotte sur la Mediterranée, en faveur de la Republique de *Genes*, en la défense de laquelle l'Espagne s'interesse plus que pour la conservation des Pays-Bas.

XII.

Que cela est si constant, qu'on n'a encore pu conclure entre cette Couronne et cet Etat le Traité par lequel on doit convenir des forces, qui doivent étre mutuellement fournies pour la défense des Pays-Bas.

XIII.

Qu'il y avoit d'ailleurs à considerer la grande puissance de sa Majesté Très-Chrétienne, dont le revenu ordinaire excède cent millions.

XIV.

Que la ville de *Luxembourg*, avec laquelle on voudroit satisfaire sadite Majesté, estoit à 25 lieues de la Barrière.

XV.

Que depuis que sa Majesté Très-Chrétienne possedoit la Lorraine et l'Alsace, cette ville n'estoit plus d'une telle importance pour la conservation des Pays-Bas, qui avoient leur communication avec l'Allemagne par *Mastrick*.

XVI.

Qu'ils estoient assurés qu'après un accommodement, le Roy Très-

Chrétien laisseroit dumoins pour quelques années les Pays-Bas en repos, puisqu'ils savoient fort bien, que sadite Majesté avoit fait un Traité avec le Duc de Savoie, par lequel elle avoit partagé le Milanois avec ce Prince qui l'obligeroit à tourner ses armées du côté de l'Italie.

XVII.

Enfin qu'ils n'avançoient aucun point, qu'ils ne fussent en état de prouver sans sortir de l'Assemblée, et que par conséquent c'étoit sans raison qu'on songeoit à s'engager à de nouvelles dépenses qui acheveroient de ruiner publiquement cet État.

BIJLAGE XXX.

Bladz. 288 volgg. *Haagsche Conferentiën.*

SIRE,

Etant très évident à Votre Majesté aussi bien qu'à tout le monde, que Messeigneurs les Etats-Generaux n'ont rien omis de tout ce qui pouvoit servir à faire terminer les différents qu'il y a entre les Princes Chrétiens de l'Europe, le soussigné Ambassadeur a ordre de représenter à Votre Majesté très-humblement, que Leurs Hautes Puissances continuant toujours leurs offices pour ce même effect, trouvent leurs Hauts Alliés fort disposés à contribuer tout ce qui est en leur pouvoir, afin que par des expédients convenables on pût prévenir au plustôt une funeste guerre dont toute l'Europe semble mêtre enacée. Que par leurs Deputés Leurs Hautes Puissances ont été dans de très-serieuses deliberations avec les Ministres de leurs dits Hauts Alliés qui se trouvent à la Haye; à sçavoir, ceux de Sa Majesté Impériale, des Rois d'Espagne et de Suède, de Monsieur l'Electeur de Bavière, et des Princes Directeurs des Cercles de Franconie et du Haut Rhin, de Messieurs les Ducs de Saxe-Weymar et Gotha, et de Brunswick et Luneburg, pour concerter les moyens d'un prompt accommodement de tous les susdits différents. Que dans ces déliberations réflexion ayant été faite sur ce que V. M. a fait proposer, que selon Elle un tel accommodement pourroit peut-être se faire avec plus de diligence par le moyen de Trève que par la voye d'une Paix, les Ministres des Hauts Alliés ont declaré que les Princes leurs Maîtres seroient bien aises que lesdits différents fusent terminés par une Trève pourveu qu'elle soit generale, et à condition que durant ladite Trève on traiteroit avec Sa Majesté Très Chrétienne d'une Paix universelle, et que l'intention étant telle, et tout le temps de vingt ans n'étant assurément

pas nécessaire pour y réussir, cette Trève pourroit se faire pour sept ou huit ans; et touchant les conditions d'icelle, que comme tous les Hauts Alliés s'obligeroient de l'observer religieusement, les Alliés de S. M. T. C. seroient obligés de l'observer de mesme, sans y pouvoir contrevenir ou sans en pouvoir troubler le repos, sous quelque prétexte que ce puisse être, quand même ce seroit pour se mettre de propre authorité dans la possession de quelques places prétendues; et que pour les autres conditions, une des trois propositions pourroit être acceptée; à sçavoir, que puisque le Roy de France a si souvent déclaré *de vouloir conserver les bornes naturelles que la rivière du Rhin* fait à ses terres, où elles se confinent avec cette rivière, les Hauts Alliés de l'Empire pour ce qui les touche, seront contents que S. M. T. C. garde la ville de *Strasbourg*, comme située au doçа du Rhin à l'égard de la France, à condition que S. M. T. C. restitue de l'autre côté, *Brisac*, *Fribourg* et le fort de *Kehl*, ou que les fortifications de *Strasbourg*, de *Fribourg*, de *Brisac*, et du fort de *Kehl* soient rasées, ou que toutes ces places soient mises en depôt entre les mains d'un Prince tiers; et que la Trève faite à ces conditions, seroit guarantie par tous les Princes et Estats qui trouveroient à propos de le faire. Que Messieurs les Ministres d'Espagne ont bien declaré, que le Roy Catholique leur Maître est aussi fort disposé à embrasser un accommodement juste et honnéte, s'il pouvoit se faire par la voie de la negotiation, dans laquelle la justice des prétentions de part et d'autre seroit préalablement examinée, et qu'il y soit fait la réflexion requise en concertant ledit accommodement, qui en outre seroit general et donneroit contentement à tous les Hauts Alliés. Mais ils ont cependant souhaité qu'il plût aux dits Hauts Alliés de réfléchir une bonne fois sur ce que S. M. T. C. a pretendu depuis la paix de Nimègue, lui devoir être cedé par l'Espagne; à sçavoir le Vieux Bourg de *Gent*, pays *d'Alost* et les autres places et pays marqués de bleu dans la carte de Flandres cy-jointe sur le num. 1; remontrant en même tems, que ces pays et places étant tous situés *au dedans de la Barrière*, et se confinant mesme en plusieurs endroits avec les frontières de l'Etat de Leurs Hautes Puissances, il étoit évident que S. M. T. C. ayant ellemesme posé cette barrière, n'avoit pas pu pretendre qu'il lui appartenoit aucun des pays occupés par les armes qui se trouvoient dans ladite Barrière; surtout puisque parlà la ville de *Gent* que S. M. T. C. rendoit à l'Espagne, auroit été située au coeur des pays appartenant à la France, et qu'ainsi il auroit été impossible d'entrer et de sortir de ladite ville qu'en passant sur le territoire de la France. — Qu'il est visible dans les cartes cy-jointes sous les num. 2, 3, 4 et 5 combien de pays S. M. T. C. a occupés depuis la paix de Nimègue, lesquels font une des meilleures et des plus considerables parties des Pays-Bas Espagnols, et ostent *quasi* toute la communication aux villes qui s'y trouvent; et que ce qui reste

desdits Pays-Bas, a esté si horriblement desolé, que les fraix qui seront necessaires pour le relever de toutes ces dévastations, passent *quasi* toutes les forces humaines; outre tant de millions que les Français ont enlevés de ce pauvre pays. Et que pour les raisons susdites l'Espagne ne céderoit rien, mais que la France lui devoit restituer tous les pays dont le Roy Très Chrstien s'est saisi depuis la paix de Nimègue; lui rendre tous les biens qui en ont été enlevés, et réparer tous les dommages que les armes de France y ont faits. Que Messieurs les Ministres et Deputés des Hauts Alliés susdits nonobstant tous les offices qu'ils ont employés pour cet effect, n'ont pas pu disposer les Ministres d'Espagne à faire aucune autre proposition; et que pour cette raison, ils en avoient entre eux concerté quelques-unes, afin qu'en mesme tems qne les autres différents se termineront, ceux qui se trouvent entre la France et l'Espagne, puissent être aussi terminés par un accommodement general. Et que pour cet effect ils sont demeurés d'accord qu'il seroit à propos d'induire Sa Majesté Catholique à accepter la proposition d'une Trève générale de 7 ou 8 ans, et à trouver bon, qu'il soit tiré une ligne depuis la Mer du Nord jusques à la Meuse, de la manière que montre la ligne noire, faite dans les cartes cy-jointes sous num. 2, 3, 4 et 5; et que ce qui se trouvera d'un côté de cette ligne, demeureroit à la France, et ce qui se trouvera de l'autre côté à l'Espagne, sans aucune réflexion d'appendance ou dependance; et s'il se rencontre quelque chose que ladite ligne ne pourroit pas partager commodement, que cela demeureroit entier à l'une ou à l'autre des deux Couronnes.

Sire, C'est par ordre exprès et au nom de L. H. P. aussi bien que des Hauts Alliés, l'Espagne seule exceptée, que le soussigné Ambassadeur de L. H. P. susdites représente à Votre Majesté tout ce que dessus, avec le respect qui lui est deû, et la supplie de la même part très-instamment de vouloir par sa haute et très-sage direction, faire goûter les susdites propositions à S. M. T. C., pendant que L. H. P. n'obmettront rien poar faire agréer tant aux autres Princes de l'Empire et à la Diète de Ratisbonne, qu'à Sa Majesté Catholique, la susdite Trève aux conditions susmentionnées; et de vouloir en attendant par sa puissante entremise, procurer une cessation de tous actes d'hostilité pour l'espace de trois mois, afin que L. H. P. se puissent servir de ce tems pour faire agréer la Trève aux conditions susdites. — Fait à Westmunster ce 5 Mars 1684.

Signé A. VAN CITTERS.

BIJLAGE XXXI.

Bladz. 262, 288. — *Handelingen van* COENRAAD VAN HEEMSKERK *te Madrid.*

Copie d'une Lettre de l'Ambassadeur des Etats-Generaux des Provinces-Unies à la Cour d'Espagne, à Sa Majesté Britannique, 20 Juillet 1684 1).

SIRE,

»La commission dont il a pleu à Votre Majesté de m'honorer par le passé afin d'induire cette Cour à l'acceptation de l'arbitrage de V. M. n'ayant eu autre but que procurer par le susdit moyen, le repos dans la Chretienté, et me voyant en passe aujourd'hui de contribuer quelque chose à un oeuvre si saint et si louable, j'espère que V. M. ne trouvera pas mauvais, que sans une permission préalable, je prenne la hardiesse de participer à V. M. ce qui s'est passé icy sur mes instances touchant une Trève entre les deux Couronnes, en la forme qu'elle a été projetée et arrestée à La Haye le 29 du mois (dernier).

L'onzième du courant, immediatement après soleil couché arrivèrent deux courriers extraordinaires, m'apportant l'un et l'autre le Traité ou Convention faite entre le Comte *d'Avaux*, et quelques Deputés de mes Maîtres, en veue d'une trève generale, si liEmpire et l'Espagne y veulent être compris et un ordre pour moi de faire toutes les instances possibles, afin que le Roy Catholique excusant quelques informalités commises en cette affaire, veuille bien à son esgard accepter les conditions stipulées pour cette Monarchie et contribuer parlà à la tranquillité publique dont la Chretienté a tant besoin. — Je ne m'arrêteray pas à l'un ou

1) H. S. Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage.

l'autre point, puisque V. M. en sera instruite de toutes parts; mais je diray seulement quant à l'exécution, que sans perte d'un moment de temps, j'ai mis main à l'oeuvre en dressant le Mémoire dont il plaira V. M. de trouver une copie cy-jointe, lequel avec les pièces y mentionnées je fis ensorte qu'ils furent rendus le lendemain au Marquis DE MANSERA dans le Conseil où l'on commença alors à traiter de cette matière. Depuis j'ai vu le Duc de MEDINA CELI et plusieurs autres Ministres du Conseil d'Etat sans que j'ai été admis à l'audience du Roy pour une indisposition survenue à S. M., que le Dimanche 16 du present mois. — V. M. ne sçauroit comprendre quelle altération la susdite nouvelle d'un accommodement *séparé,* comme on l'appelle communément icy, a donné generalement à toute la Nation, jusques à ce qui fut répandu d'une voix commune, que l'on me chasseroit de la Cour, et que l'on attendroit plutôt toute extremité, que de consentir à une indignité semblable. Je ne m'eslargeray pas sur ce qui s'est dit à l'esgard de cecy dans le même Conseil du Roy, pour être chose qui n'est pas tout-a-fait de l'essence, et qui repose sur l'incertitude des rapports; mais j'asseurerois V. M. que si je n'avois pris un soin très-particulier d'insinuer aux uns et aux autres les pressants motifs qui ont forcé Messeigneurs les États à la susdite resolution, et n'avois sçu menager leur emportement, les faisant par douceur peu à peu rentrer en soy-meme, il auroit été à craindre asseurément, qu'ils ne se fussent précipités, et que leur prudence ordinaire n'eût cédé au ressentiment.

Ceux qui connoissent l'état présent de cette Monarchie, doivent être convaincus qu'il demande du repos, et que leur Monarque aussi bien que Ministère y est enclin; qu'ils ne cherchent pas en estendre les limites, mais conserver ce qu'ils possédent, et en jouir en paix et tranquillité; et pour obtenir et conserver cette tranquillité, sacrifieroient plutôt quelque chose du leur et de leur droit, que de se mettre à l'esgard de tomber dans l'embarras d'une guerre. — De cecy le cas de *Chiny*, et autres justifient assez leur moderation.

Mais après le ravage du plat-pays, leur ayant été enlevé les villes de *Courtray* et *Dixmude*, d'un côté pour ne pas abandonner des peuples si fidelles, et de l'autre plutôt par un principe d'honneur, (dont V. M. sçait que cette Nation est aussi sensible que toute autre) que pour conserver un peuple au moins pour l'utilité qui en provient; à la fin ils ont donné ordre d'opposer la force à la force, ce que depuis l'on a appellé communément *la déclaration de guerre.* — Pour sortir de cette guerre avant toutes choses ils ont mis pour un fondement, de ne rien conclure *séparement*, en quoy l'on remarque derechef cette forte passion pour la tranquillité. Car si le repos n'est restably universellement, il est impossible que la Monarchie d'Espaigne (qui par bonheur de l'Europe, est

également intéressée dans la conservation de l'Italie, du Rhin, des Pays-Bas, et de tout ce qui en confine) se puisse promettre ledit repos. Car pas un desdits endroits peut estre attaqué qu'elle ne se voit entraînée, malgré elle, dans le même malheur, si elle ne veut être spectatrice d'une pitoyable destruction et désolation de ses voisins pour y connoître son sort ensuite. Et pour cette raison elle a montré beaucoup de constance pour retenir *Luxembourg;* non tant à cause de l'importance de la place quant à eux, mais pour intéresser parlà d'autant plus l'Empire et surtout les Princes du Rhin de s'entre-aider à conserver le susdit repos qu'ils cherchent. — Mais il a mal réussi et puisqu'on le veut, ils sacrifieront encore ce byou, dont on pleurera à son tems les funestes suites icy, comme ailleurs, et sacrifieront le reste que l'on a bien voulu abandonner à La Haye pour achepter ce repos, soit donc un véritable repos, et non pas un vain nom. Pourveu que l'Empire entre dans la meme Trève (ce que l'on tient très probable), je ne doute pas, que l'Espaigne ne l'accepte aussi, et quoique l'on a pris la voye de traiter par l'Empereur, ce n'a été que pour s'asseurer de son aveu, et pour le faire moins indignement; c'est de quoi j'oserois répondre. — Mais, Sire, quoique l'on a fait aucune mention de *Gennes* [1]), ils ne sçauroient s'imaginer, que l'on veuille exclure cette Republique. Ils se persuadent bien que c'est effectivement l'intention du Roy T. C., que toute la Chretienté jouisse du repos auquel elle aspire; mais il faut que l'on en stipule quelque chose. Car de croire que cela se peut omettre pour le terminer dans un autre tems, l'on se trompe; ils n'en feront rien icy, et sont resolus plutôt que d'abandonner *Gennes*, de mettre en hasard les Pays-Bas, le Milanois et la Catalogne. — Et effectivement *Gennes* perdue, l'Etat de *Milan* suivroit bientôt; au moins ils en sont tellement persuadés que cela est receu comme une vérité incontestée, jusques-là qu'ils verroient avec moins de douleur perdre le reste qu'ils ont aux Pays-Bas, que de voir reduite au pouvoir de la France, la Republicque de *Gennes.* D'autant s'intéressent-ils plus pour le maintien de ce qu'ils possédent en Italie, que pour ce qui leur reste aux Pays-Bas, et si ce n'étoit en considération de l'Empereur et par ce moyen pour la diversion qu'ils peuvent espérer dudit Pays, V. M. voyrroit bientôt prendre des resolutions touchant le Païs Bas, qu'elle n'attend peut-être pas. Et si on les presse trop (car, enfin, quand on a souffert assés l'on s'en lasse) et que l'Empereur leur voudroit donner dix mille hommes pour la défense du *Milanois*, ce qui est assés facile, ils sont capables (que l'on ne s'abuse point:) de se vanger du Nord par un abandon de ce qu'ils

---

1) Verg. D'AVAUX, *Négociat.* III, 144 (2 Août 1684): "Une Lettre secrète de leur Ambassadeur à Madrid, qui leur avoit mandé, que l'Espagne ne feroit ni Paix ni Trève, sans y comprendre la Republique de *Genes.*"

possédent en ces quartiers-là, et ils se croyent assés forts pour défendre leur frontière; surtout ménageant le secours d'hommes et d'argent qu'ils sont accoutumés d'envoyer en Flandre; au moins ils se l'imaginent.

Outre ce qui a été allégué, V. M. se souviendra s'il lui plaît, de ce qui se passa aux négociations du Traité des Pirenées. — Qu'est-ce qu'ils n'ont pas fait pour le restablissement du Prince de CONDÉ? quels avantages ne négligèrent-ils pas, pour maintenir leur *punto* à ne pas sortir de leur engament, de leurs promesses? C'est la même Nation; c'est même cas et tout frais. V. M. juge parlà ce qu'ils sont capables de faire.

J'a cru de mon devoir de faire par cy et par-là quelque transgression, afin que V. M. étant informée au fond des intentions de cette Cour et du penchant de la Nation, elle puisse juger avec d'autant plus de connoissance de cause, du motif de l'inclusion de *Gennes* dans la *Tresve*, et la nécessité qu'il y a, de surmonter cette difficulté si l'on se veut promettre du repos. Et comme V. M. s'intéresse d'un zèle chrétien pour prévenir toutes sortes de troubles, je la supplie très-humblement en vue d'un bien si désirable, de vouloir coopérer par son crédit et son entremise efficacieuse, afin que la Républicque de *Gennes* jouisse de la même Trève de vingt années. — V. M. seule est capable de la lui procurer avec la promptitude requise. C'est à elle que je souhaiterois devoir ce nouveau et très-considérable bienfait du public; car sans cette susdite inclusion de *Gennes*, tout est désespéré, et je ne prévois nullement que le Roy Catholique consente dans le projet de La Haye quand l'Empire même l'accepteroit pour sa part. Et en verité, on ne le peut demander avec justice; outre que le but de toute cette négotiation (qui est une tranquillité generale) seroit aussitôt renversé.

Dieu inspire à V. M. des sentiments qui sont les plus propres pour obtenir une si juste demande, qui seule nous promet le repos, et les couronne d'un heureux succès.

C. V. HEEMSKERCK.

BIJLAGE XXXII.

Geldopnemingen in Nederland ten behoeve van Groot-Brittannië.

EXTRACT uit het Register der Resolutiën van de Hoogh Mog. Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

Secreet. Veneris den 11^{den} Mey 1691.

Den Heer Raedt-Pensionaris HEINSIUS heeft aan de Heeren haar Hoogh Mog. Gedeput. tot de buytenlantsche saken voorgedragen, dat Sijne Majesteyt den Coningh van Groot Brittanjen voor Sijn vertreck van hier hem Heere Raet-Pensionaris hadde bekent gemaeckt, dat een sake die *de uyterste secretesse* vereyschte soude kunnen voorkomen, waerin Sijne Majesteyt nodigh soude hebben eenige penningen te emploijeren, ende hadde versocht dat den Ontfanger-Generael VAN ELLEMEET mochte werden ge-authoriseert, om uyt het Engelsche gelt t' sijnen Comptoire berustende een somme van hondert, en dertigh duysent Rijxd^{rs}, daartoe aen Sijne Majesteyt te verstrecken; dat de voors. sake tegenwoordigh sodanig was gematureert, dat tegens den laesten Mey de voors. somme soude werden gerequireert. Waerop gedelibereert sijnde is goetgevonden, ende verstaen, dat den Ontfanger-Generael DE JONGE VAN ELLEMEET sal werden gelast, ende geauthoriseert soo als deselve gelast, ende ge-authoriseert werdt mits desen, om de voors. somme van hondert, en dertigh duysent Rijxdaelders tegens het laest van Mey gereet te houden, ende deselve aen Hoogstgedachte Sijne Majesteyt, ofte desselffs ordre hebbende tegens behoorlijcke quitantie uyt te geven; sullende de voors. somme naderhant door meer Hooggede. Sijne Majesteyt wederom werden gerembourseert, ende den gem^{en}. Ontfr.-Generael in allen gevalle gedechargeert. Was geparafeert GISB. CUPER. Onderstont: Accordeert met het voors. register. (Was get.) F. FAGEL. Lager stont: »Den Inhout van de bovenstaende resolutie aen

mij voldaen met twee Crediet-brieven van den Baron DE SUASSO [1]). Actum Hage den 17[en] Mey 1691. (Was geteekent) WILLIAM R."

EDELE MOGENDE HEEREN, BESONDERE GOEDE VRUNDEN,

Wij hebben ontfangen UEd. Mo. missive van den 13 deser maendt, aengaende een somme van ongeveer negenthien duysent guldens, dewelcke alsnogh is resterende van 237000 guldens van het Engelsche Geldt, en dewelcke UEd. Mo. oordeelen, dat met geen meerder nutticheyt voor de gemeene sake soude konnen werden geemployeert, als tot betaelinge van verscheyde arme en nootlijdende menschen, nader in UEd. Mo. voorsz. missive gementionneert: waerover Wij dan onse gedachten sullende laeten gaen, wenschen dat UEd. Mo. gelieven ons te laeten toekomen een lijste van soodanige luyden, en van 't ghene deselve respectivelijck hebben te eysschen; en alhier eyndigen sullen.

Edele Mogende Heeren besondere Goede Vrunden, UEd. Mo. bevelende in de bescherminge Godes. Tot Whitehal den 20 November 1691.

UEd. Mo. Goede Vrund

Raed van State. WILLIAM R. [2]).

HOOGH MOGENDE HEEREN,

Mijnheeren. Den Heer Grave VAN RENELACH [3]) heeft ingevolge van des Conings order op gisteren mij laeten ter hand stellen vijff hondert en dertigh Tallies en orders op het middel van het zout, makende een capitael van hondert en twintigh duysent ponden Sterlings, en twee hondert Tallies en orders op de lanttax van desen Jare tot een capitael van thien duysent ponden Sterlings, samen hondert en dertigh duysent ponden, ingevolge van de nevensgaende Memorie uytmakende, die ick in verwagting van U Ho. Mo. goetkeuring in mijn bewaring heb genomen, sullende U Ho. Mo. bevelen met alle gehoorsaemheyt agtervolgen.

Waermede

Ho. Mo. Westmunster 30 Aug[ti] 1697. Get.

J. P. V. BRANDE VAN CLEVERSKERCKE.

Salt Tallies and Orders for £ 120000: delivred to his Excell. the Dutch Ambassador.

Tallies on the Land Tax delivred to His Excell. the Dutch Ambassador. (met den specifieken Staat).

1) Verg. wegens dien zeer vermogenden Haagschen Israëliet, KOENEN, *Gesch. der Joden in Nederland*, bl. 208 volg.

2) Naar het oorspronkelijk H. S. in de verzameling *Resolutiën* etc., *raeckende de Engelsche Wisselen over de jaren* 1691 *en* 1692, nagelaten door den Ontvanger-Generaal CORNELIS DE JONGE V. ELLEMEET. (Biblioth. der Utrechtsche Hoogeschool).

3) RANELAGH.

30 Junij 1700.

Know all men by these presents, that I JOHN PETER VAN DEN BRANDE Lord of Cleverskerke late Ambassadeur from the States General at London, do by these presents ordeyn, constitute and appoint the Heer ADRIAN VAN BORSSELE Lord of Geldermalsen, Envoy extraordinary from the said States, my true and lawfull Attorney for me and in my name to transfer assign alienate and make over as here under is appointed all the ordres and tallyes which were left in my hands at London on the salt-act for one hundred thirty one thousand pounds Sterling, and also all orders and talleys on the landtax or upon the continued impositions and wine vinegar and tobaco, and allso all malt-tickets; all which were left in my hands for the use and by order of the States Generall and Councell of State; and I do by these presents authorize the above named Lord of Geldermalsen to dispose of all the said orders and talleys and malt-tickets, according to the resolution of the States Generall as he shall thinck meet.

Signed and sealed in the presence of [1]).

EXTRACT uyt het Register der Resolutien van de Ho. Mo. Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden.

Sabbathi den 13 December 1698.

Is nae voorgaende deliberatie, ende in agtinge genomen sijnde, dat den Hr. VAN DEN BRANDE VAN CLEVERSKERKE, haer Ho. Mo. Ambr. aan het Hof van den Coningh van Groot Britte., tegenwoordig alhier sijnde, tot London heeft een van de twee sleutels van de kiste waerin berusten de Tailles, toebehoorende aan de Banck tot London, onder hem Heere VAN CLEVERSKERKE gedepositeert, tot securiteyt van de negotiatie der vier millioenen onder de guarantie van haer Ho. Mo. door de voorz. Banck genegotiëert, welke vier millioenen afgelost sijnde, haer Ho. Mo.

1) Naar het afschrift in de verzameling *Resolutiën* etc., *raeckende de Negotiatiën gedaen voor Sijn Kone. Majt. van Engeland* A°. 1697 { 1000,000 / 800,000 } A°. 1701 { 1000,000 / 750,000 }; H. S. nagelaten door den Ontv. Gen. DE JONGE V. ELLEMEET.

bij derselver resolutie van den 8 deser lopende maent goetgevonden hebben, dat de voorz. Tailles wederom gegeven sullen werden, hetwelke vermits de absentie van den gemn. Heere VAN CLEVERSKERKE door hem niet kan geschieden; goetgevonden ende verstaen, dat den Secretaris van Sijne Majt. van Groot Brittanniën DALONNE, ofte RUMPF, desselfs Commis sal werden versogt en geauthoriseert, soo als deselve versogt en geauthoriseert wort mits desen, om de voorze. Tailles aen de gem. Banck te restitueren, en ten dien eynde de kiste waerin de voorz. Tailles berusten, ende daervan de Directeuren van de Banck d'andere sleutel hebben, in praesentie van de geme. Directeuren, ofte hare geauthoriseerden te laten opbreken, en sal den gem. Heere VAN DEN BRANDE VAN CLEVERSKERKE, aen den gem. Secretaris DALONNE kennisse geven, waer de voorze. kiste staet, en welke, en hoeveel Tailles daerin berusten.

Accordeert met het voorse. Regr.

MACAULAY (*Hist. of England*, Chap. XX, A. 1694 en Chap. XXII, A. 1696) bespreekt uitvoerig den oorsprong der Bank van Engeland en roemt de diensten door dat Ligchaam van dien tijd af, aan den Staat bewezen, maar maakt met geen enkel woord gewag van de geldopnemingen der Bank in Nederland, onder waarborg der Staten-Generaal, ter voorziening in de dringende behoeften van het Engelsche Leger.

